

Holy Bible

Aionian Edition®

**Bible Gourmantche du Togo
Gourmantche Bible**

AionianBible.org
The world's first Holy Bible untranslation
100% free to copy and print
also known as " The Purple Bible "

Holy Bible Aionian Edition ®
Bible Gourmantche du Togo
Gourmantche Bible

Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0, 2018-2023

Source text: eBible.org

Source version: 2/3/2023

Source copyright: Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0
Door43 World Missions Community, 2020

Formatted by Speedata Publisher 4.13.5 (Pro) on 2/14/2023

100% Free to Copy and Print

TOR Anonymously

<https://AionianBible.org>

Published by Nainoia Inc
<https://Nainoia-Inc.signedon.net>

We pray for a modern public domain translation in every language

Report content and format concerns to Nainoia Inc

Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Gourmanchéma at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation!* What is an *un-translation?* Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates ten additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aīdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aīdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is *eternal*! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to *eternal* life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of eternal punishment. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

This *un-translation* helps us to see these ten underlying words in context. The original translation is unaltered and a note is added to 63 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read online at AionianBible.org, with Android, and TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal... and purple is the color of royalty!

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matiewo	11
Marka	31
Luka	44
Jan	65
Jesu Tondiba Tuona	81
Roma Yaaba	102
1 Korantien	111
2 Korentien	120
Galati	126
Efesia	129
Filipi	132
Koləsi	135
1 Tesalonika	138
2 Tesalonika	140
1 Timote	141
2 Timote	144
Tidi	146
Filimo	147
Eblenba	148
Jaki	155
1 Pieri	158
2 Pieri	161
1 Jan	163
2 Jan	166
3 Jan	167
Jude	168
Mi Dəgdimə	169

APPENDIX

Reader's Guide

Glossary

Maps

Destiny

Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

Jesu bo jaandi: ... n baà, tieni sugli bi po, kelima bi ki bani ban tiendi yaali.

A minteela den tòni o tiadi, titia, ki bogdi bogdi.

Luka 23:34

Matiewo

1 Abalahama biga, jakobo biga, JESU kirstu yajaban yela n ne: **2** Abalahama mali Isaka; Isaka í mali Jakobo; Jakobo í mali Juda yeni o ninjaba; **3** Juda bo taa Tamaar, ki mali Fares yeni Saara; Fares í mali Esrom; Esrom í mali Aram; **4** Aram í mali Aminadab; Aminadab í mali Naason; Naason í mali Salmon; **5** Salmon í taa Rahab, ki mali Boas; Boas í taa Rut ki mali Obed; **6** Obed í mali Isayi; Isayi í mali Dafid; O badciamo Dafid í taa Uri denpua, ki mali Salomon; **7** Salomon í mali Robuam; Robuam í mali Abia; Abiya í mali Asa; **8** Asa í mali Josafat; Josafat í mali Joram; Joram í mali Osiyas; **9** Osiyas í mali Juatam; Juatam í mali Ahas; Ahas í mali Esekihas; **10** Esekihas í mali Manase; Manase í mali Amón; Amón í mali Josias; **11** Josias í mali Jekonias yeni o ninjaba, ban cuo ba ya yogu ki gede yeni ba Babiloni, ti yonbidi. **12** Babiloni yonbdi í pendi, ke Jekonias mali Salatiel; Salatiel í mali Sorobabel; **13** Sorobabel í mali Abiyud; Abiyud í mali Eliakim; Eliakim í mali Asaor; **14** Asaor í mali Sadok; Sadok í mali Akim; Akim í mali Eliyud. **15** Eliyud í mali Eleyasaar; Eleyasaar í mali Matan; Matan í mali Jakob; **16** Jakob í mali Josef, Maari calo, Maari, yua n mali Jesu, ban yi yua kirstu. **17** Lan wani, lan cili Abalahama, ki tuoni Dafid, li tie piiga n nifiima na, lan taa Dafid ki tuoni Babiloni yonbidi, li mo tie piiga n nifiima na, ki taa Babiloni yonbdi hali kiristu li mo tie piiga n nifiima na. **18** Jesu kirstu í mali maama n ne. Maari, o naá bo tie Josef cikpenga i, ki punbi U Tieu Fonjanma paalu po, ke bi dá ki taani yeni bi yaba (ki dá ki kuni ti cikpendi) **19** O calo, Josef í bo tie nitregnka, kaa bua ke o fiagi o yeni, o den jagi ke wan wuoni, ki yie o ḥasiili nni. **20** Wan taa lan ya maalma yeni, O Diedo maleki í legdi o po ti dangdi nni, ki maadi o: Dafid bijua Josef, da jie yeni ḥan kuani a denpua Maari kelima, wan punbi ya biga ne ḥani U Tieu Fonjanma kani i. **21** O ba mali bonjaga, ḥan yini o Jesu; wani n ba faabi o buolu u tuonbiidi po. **22** Ne kuli tieni ke O Diedo í bo cedi ke bi sawalpuuba tuodi ki waani yaali í tieni ki dudi: **23** I ba la powandiali (ya jifaano dá ki bani ja) ba punbi, ki mali bonjaga, ban yini o Emanuyel, li niima nni tie U Tieu ye yeni ti. **24** Josef í den findi, o den tieni nani O Diedo maleki í waani o yaala, o den ga o denpua ke bi taani ki ye. **25** Ama, o den ki taani yeni o hali ke o ban mali bonjaga ke o yini o Jesu.

2 Jesu den mali Betelema, Jude dogu nni, ya yogu ke Herodi den tie badciamo; lanyogu ke ya badtieba n bani i ḥamaali cogma ḥani puoli, ki cua Jerusalema, **2** yedi: Jufinba badciamo, ban mali yua molane ye le? Kelima, ti la ke o ḥmaabiga pudi puoli, ke ti cua ki ba pugi o. **3** O badciamo Herodi í gbadu lanya maama, o yama í ḥmadi lan mugi Jerusalema yaaba kuli. **4** O badciamo í taani salga yidkaacianba yeni u dogu nn gbanbanda, ki buali ki bandi ban ba mali Kiristu naana. **5** Ban maadi o: li tie

Betelema, Jude dogu nni; kelima o sawalpualo í diani yaali n ne: **6** Fini, Betelema, Juda tinga, fini ka ḥidi ki cie, Juda dogciami siiga, kelima bado ba ña a niini, ki ya kpaa n buolu Isirayeli. **7** Lanyapo, Herodi í wuoni, ki yini a ḥmaabila banda yeni, ki buali ki bandi ya yogu ke ki ḥmaabiga yeni den pudi ki ḥigdi. **8** Ki waani ba ke ban gedi Betelema, ki maadi ba: “Gedi mani ki ban ga ki bigi yeni laabaali bonjanla, I ya la o, yin guani ki maadi nni, mini mo í gedi ki pugi o. **9** Ban cengi o badciamo ki gbeni, ban ña ki paani u sani. Ban den la ya ḥmaabiga puoli yeni í go legdi bi liiga, ki ya cuoni, ki ban pundi ki biga í ye naani, ki sedi. **10** Ban la ki ḥmaabiga, bi pala í mangi boncianla. **11** Ban kua li dieli nni, ki la ki biga yeni o naá Maari, ki gbaani ki pugi o, ki fiidi bi libogga, ki ḥnani wula, li ḥpubli yeni ya tolade n yi miiri ki teni o bi paabu. **12** Bi den la ti dangdi nni, ke li ki buali ke ban guani ki tognii Herodi po, ke bi kogni santianu, ki lebdi ki kuni. **13** Puoli banda yeni í kuni, ke maleki legdi ti dangdi nni, ki maadi Josef: “Fii, ki taa ki biga yeni o naá, ki sani ki gedi Ejipti, ki ya ye lanpo hali min ba waani a ya yogu; kelima Herodi ba kpaani ya sani ke o ba biani ki biga ne miali. **14** Josefí í fii ku ḥagu ki taa ki biga yeni o naá, ki sani ki gedi Ejipti **15** Bi den ye Ejipti hali ke Herodi ti kpe. Li tieni yeni ke O Diedo í bo cedi ke sawalualo waani yaali yeni í tieni ki dudi: “N yini n bijua, ki ḥnani o Ejipti tinga nni.” **16** Herodi í diidi ki sua ke puoli ḥmaabanda yeni bōndi o, ke o pali beni boncianla, ke sōni ke ban kpa Betelema dogu nni yeni li tinkundogi kuli, ya bonjabila pia bina lie yeni yaaba n nagji bina lie nani wan den buali ki bi waani o ya yogu yeni, ke o jia ki dagni ki biga yeni í baa pia ya bina. **17** Mōla, o sawalpualo Jeremi í den waani yaali tieni ki dudi: **18** Bi gbadu i yigni Roma dogu nni, li bubuuli i kuumoe yeni i fanfabinciami, Raciheli í buudi o bila kuumoe, kaa bua ban baagi o, ki songi opali, kelima, bi ji ki ye. **19** Herodi í kpe, ke maleki legdi ti dangdi nni Ejipti, ki maadi Josefí: **20** ki yedi: “Fii, ki taa ki biga yeni o naá ki gedi Israyeli dogu nni, kelima yaaba n den kpaani ke ban gbindi ki biga miali nan kpe o. **21** Josefí í fii, ki taa ki biga yeni o naá, ki gedi Israyeli. **22** O den gbadu ke Arkelawus n ga o bāa Herodi, ki kaa Jude badkpagli po, ke o jie yen wan gedi li dogu nni. O den la ti dangdi nni ke li buali ke wan gedi Galile, **23** ke o gedi ki kua ya dogu ke bi yi Nasareti, ke bi sawalpuaba n den waani yaali í tieni ki dudi: “Bi baa yi o Nasaeti yua.”

3 Lanyogu, ke Jan bo legdi Jude tinkuonga nni, ki kpaandi ki wangí U Tieu maama. **2** O den maadi: “Lebdi mani i pala kelima tanpoli diema nagi. **3** Jan tie o sawalpualo Esayi í bo tuodi ki waani yua ya maama, ki tua: “Ne tie yua ya niialu n kpaandi ki tinkuonga nni ki tua: «Bobni mani O Diedo sanu, sondi mani o sanbulmu.” **4** Jan bo la ti yodyuokbdi liadgaalgu, ki ḥnagi o ciaga nni ku gbanñagdigu. O bo ḥmani ti naasuudi, ki mua li fulai nni siadi. **5** Jerusalema niba, yeri Jude yaaba kuli yeri Jurden tinkundogi yaaba den caa o kani. **6** Bi den

tuodi ki doğdi ki wangı bi tuobiidi, ki cedi ke Jan batise ba Jurden kpenu nni. **7** Ama wan den la ke farisienba yeni saduseyenba boncianla kpendi o kani ki bua wan batise ba, ke o maadi ba: "Waalaba buoli, ýma waani yi ke yin sani ya pabienli n kpendi. **8** Yin nan loni ya luana n dagdi yeni i tuubma. **9** Yin da daani i ala nni ki tua: "Ti pia Abalahama ke o tie ti báa! Kelima n kadi ki maadi yi ke a tana ne siiga nni, U Tieu ba fidi fiini ya bila n tie Abalahama puoljuani." **10** Ku yalgu ji caa i tiidi jiina po i; ya tiiga n ki luoni luanjana, bi ba pedi bu ki lu bu u mu nni. **11** Mini, n batise yi yeni mi ñima ki bua yin legdi ki waani i biidi ki lebdi i pala. Ama yua n ýua n puoli ki ba cua pia u paaciamu ki cie nni, hali ke n kan fidi ki pili o taacaakpaga. Wani ba batise yi yeni U Tieu Fojanma yeni u mu i. **12** O ji muubi li borlendkaali o nuu nni i. O ba ýanbi ki tigni u jalu, ki tini ki taani mi dibima, ki wodi ki kuodi li bunbuali nni, ki nan juu ku fengu ya mu n ki pia gbindma nni. **13** Lanyognu ke Jesu ñani Galile ki cua Jurden kpenu nni, Jan kani ke wan batise o. **14** Ama ke Jan yie, ki yedi: Mini n bua ýan batise nni, ke a mo nan cua n ya kani! **15** Ke Jesu jiini o: «Ji cedi lan tieni yeni kelima li buali ke tin tieni yeni i yaali n tieg kuli n tieni ki dudi. Jan ji den ki yie o maama. **16** Ban batise Jesu, ke o fiani mi ñima nni, ke tanpoli luodi, ke o la ke U Tieu Fojanma jiidi nani ki kpaajiega yeni ki sedi o po. **17** Ke u nialu ñani tanpoli, ki yedi ya maama ne: «O ne tie n bijabuadga i, n pali mani o po hali boncianla.

4 Ki fuonjanbi gedi yeni Jesu i tinkuongi n, ki sitaani bign o. **5** Ki Jesu loli bu ñobu yentuna piina yeni ñiadi piina, ki mi komi cuo gu. **3** Ki sitaani nagni ki maad o, ya tie U Tieu bijua cedi k a tana ne n kpandi jiedi. **4** Ki jesu ýmian o: li diani ki maadi, k ti jiedi po baba k a cedi k o nul pia li miali, ama ya maataana kuli ña U Tieu ñobi n. **5** Ki sitaani tug o ki gedi yen o dingbanli ni, ki duon o jaandieciangu yuli po. **6** Ki maadi o: a ya tie U Tieu b ijua, ýan yugi ki jiidi, klma li diani ki maadi: U Tieu tondikaaba ba tebni ki gaba, ba k a taali n da si tanli **7** Ki Jesu yedi o: li mo diani ka kan bigni a diedo U Tieu. **8** Ki sitaani guani ki tugi o ki gedi yen o ya juali n kpedi paa yuli po, ki waani o dulíña munli kuli yeni li ýanmu, **9** ki maadi o: n ba teni a lan kuli ne, li ya tie k a gbaani ki pugi nni. **10** Ki Jesu yedi o: sudi n kan ne, fin sitaani! klma a baa pugi a Diedo U Tieu baba i, ki go dondi wani baba i. **11** Ki li yogu sitaani siedi ki ýagu. Li yogu, ki maleki nba nagni ki tieri o buama **12** Ki Jesu gbadı ki bi cuo San, k o ñani li kani ki gedi Galile. **13** O ñani Nasareti ki gedi kafarnahom ki li ki fagi yeni li mögli, babiloni yeni Nepitaali tingn nni. **14** Ki lan fidi U Tieu tondu Esayi n bo maadi yaali n fidi ki tieni yeni i moni. **15** Yabulon yeni Nepitaali dogi n yaabi, yeni yaabi n kua ki kpia li mögli bonpuoli po Juuridan dogu yeni Galile yaabi bi nimõnbi. **16** Li dogu n yaabi den ye bõnbõnli nni, k te la ya yinyienbi n yabi; ki yaabi n den kali mi kuuma bõnbõnli po mo la ya yinyienbi n cua ki fandi. **17**

Ki li yogu ki Jesu ji cili ki muandi ki maadi, ýa mani i tuonbiidi ki lebdi i ba klma U Tieu diema nago. **18** Li bo tie yeni k o cuoni Galile li mögli kung, ki la o ninjabo bonbilie, Siimõn, yua ki bi yiigu Piar yeni Andre ki bi lu bi janbaandi li mögli nni ki kpaani i jami. **19** Jesu maadi ba: ya ýua man n ni, n bi cedi yin ya kpaani bi niba ki ji cedi li jancuoli. **20** Li yogunu, ki bi ýa bi janbaandi, ki ji ýuagu **21** Ki wan cuoni ki gedi liigi waami, k o la o ninjanbi bonbilie mo Jaak Sebede bidi yeni San o kpelo ki bi ye o ñunbiagu nni ki ýanbdi bi janbaandi. **22** K o yinbi, ki bi ýa bi janbaandi yeni bi baà, ki ji ýod o. **23** O bo cuoni Galile jandieciandi nni, ki muandi U Tieu diema maama, ki paagdi i yian buoli kuli. **24** Bi ji den taagi o yeli kaana kuli Siri dogun ni, ki bi cuoni o kani yeni yaabi n yia i yian buali kuli: yaabi ka sanpola ýuabi, yaabi n baali i ting yeni ti gbannankpiendi danb. **25** O nuwuligu ji den ýua o: Galile, Dekapol, Jerusalem, Jude yeni Jourdin puoli.

5 Wan la o niwulgu, k jesu don li juali po, k oyegntieb nagni ki kal o kani. **2** yeni wan yaadi o ñobu, ki tundiba, ki maadi ba: **3** pamanli tie yaabi n jiindi bi ba, ki duu U Tieu po i. Ban n tie U Tieu diemani niba. **4** Pamanli ye, yeni yaabi n kaa yeni ti ninsidi. **5** Pamanli ye, yaabi n pia li pañili, klma U Tieu bo ti cabi bani i tinga. **6** Pamanli tie yaabi n buudi mi koma yeni o ñuñuuunu, i momõnõ sanu nni, klma bi ti ba di ki guo. **7** Pamanli bi ninbadama po, klma bi bo ti di li danbi mo ya po m ninjuma. **8** Pamanli tie yaabi n pia li papienli, ki dugni ban ba ti la U Tieu. **9** Pamanli tie yaabi n kpaani laafia yen m buama bi lieba po, ki dugni U Tieu ba ti yini bani o bidi. **10** Pamanli tie yaabi n tuagi i momõnõ sanu, ki bi nan wangı bi fala li po, kilima bani n tie U Tieu diema yabi. **11** Pamanli yen ýanbi ki loli ki cuo, yayognu ki bi sugdi, ki maadi ti maa biidi, ki pua mi faama, ki tiendi li bonbili ki dugni min ya po. **12** Ya ye mani li pamanli nni yeni i lalayien nni, ki dugni i ñuadi ti ba yabi tapoli po, ki dugni yaabi cindi ki tie U Tieu tondikaaba, bi den cagni bi mo yen. **13** I tie yaami i tinga ne po. Ama, li ya tie ki mi yaama manu gbeni, bi ba tugi be ki guani ki mang o? li ji ki pia buama. Li tie ki ban tugi ki wuli niin po, bi niba n ya ýmaadi li po. **14** Yinbi n tie yanduna yinyiem, ya dogu n ye li juali po, bonli kan fidi ki legni o. **15** Yeni, bi ki congili fidli ki cubdili bobl nni. Ama bi yi cuon li fidli ki sien o naani ki li baa co ki yieni deni yaabi kuli po i. **16** I mo ya yinyienm n ya fandi bi niba ki ban fidi ki la i tuonjanma, ki dondi i baa yua ye tapoli po. **17** Yin da maali, k n cua k min piin ka, ama n cua ki min waani lan buali yaali. **18** Klma n maadi yeni i moni: tapoli yen i tinga ya bua lan waagi nandi, ba lanbonli kan fidi ki piini yen i yognu k li kuli ne bo pundi. **19** Yua daani U Tieu maama nni, k ki colni, wan n bo te juodi U Tieu diema nni. Ama yua colni U Tieu diema maama kuli, ki wangı o lieba, k ban ya tie yen, wani n baa tie nigbengli U Tieu diema nni. **20** Ki dugni, n maadi,

i bontitiedi ya ki jani cie U Tienu kadaagu gbanbanda yen farisien nba, i kan kua U Tienu diema nni. **21** I gbadi ki bi bo maadi ti yaja nba: a kan kpaa nulo, ki nulo ya kpaa o lielo, bi bo yi gedi yen o ti buudi danb kani. **22** Ama min maadi: yua beni o pali o ninja po, li buali ki ban gedi yen o ti buudi danbi kani. Nulo ya sugdi o ninja k o tie fanbi, bi bo gedi yen o suif nba buudi danbi kani. Nul ya maadi k o ninja tie yukpienli, bi ba lugu ya mu n kan jundi nni. (**Geenna g1067**) **23** A ya cua sala yid kanu, ki ba yid sala ki tiadi k a ninjua pia m maama yen a; **24** ḷan daani a sala yid kaanu, ki gedi k fin yen a ninjua n mang yen lieb o, ḷan fidi ki guani k i yidi a sala. **25** ḷanbi k cuo a ba fin yen a lielo ya pia maam; ki yegi ki ca buud daan o kani, ḷan tuodi yin gbadi i lieba maama ki sua ki da paa o san po, wan da ti gedi yen a bi buudi danbi kani, ki ti cedi ban luon a. **26** N maad a yen i mōni: a kan ḷan lan kani, ka ki pani, hali ya yognu ka bi pa li kuli ki kan sieni ba kuuga. **27** I gbadi ki bi bo maadi: a kan dua yen i nuli den pua. **28** Ama min nan maadi: yua nuali o pua k o yanma kua li pua ni, o dua yen o o pali nni. **29** A nujieni ninbinli ya ye a po ki cedi ka tie biidi, ḷan ḷan o ki lu fagm ki dugni bonyenli ya ki ye a gbanandi po, lan n pia ti ḷuadi, yen ban ti taa ḷa ki lu a ya mu n kan bangi jundi nni. (**Geenna g1067**) **30** Li ya sua ka nujieni n kuand a ti biidi nni, jiagu ki lu fagma, ki dugni lan n su yen i a gbanandi kuli n ya ye a ya mu kan bangi jundi nni. (**Geenna g1067**) **31** L den maadi ki yua ḷan o denpua, wan ten o ya til n wang i k o ḷan o. **32** Ama min n maadi, yua ḷan o denpua k li tie mi cuncuma po, li pua ya gedi ki due yen i ja tian o, o kuani o denpua mi cuncuma nni. Yua kuani ya pua ki o calo ḷan o, o mo go tieni mi cuncunmi. **33** I go den kpeli ki gbadi ki bi maadi ti yaja nba: a kan maadi maama ki poli ki kandi U Tienu, ki bani ka fa faogu, a ya poli ka bo tieni yaali ḷan tieni. **34** Ama min, n maadi, da l polgi mani can yi i i. Da polgi mani tapoli po, ki dugni tapoli tie naani k U Tienu kaa ki buu ti buudi. **35** Ba yin da polgi tingi klima li mo tie naani k o ḷmaadi o taali, daa polgi mani ba serusalem, ki dugni serusalem tie o bado U Tienu dogu i. **36** Da puoni a yuli ki poli, klima a kan fidi ki cedi baa a yuyengu n pend bi ki bondi. **37** I maama ni i bani ki yaali n tie mōni, yin maadi ki li tie mōni; yaali n tie faogu, ki li tie faogu i. Yaali n sieni kuli ūti ti tuonbiidi kani. **38** I kpeli ki gbadi ki bi maadi: ki nulo ya pua ki pudi o lielo ninbinli, li ḷan ki ban pua ki pudi o mo ya ninbinli; a pua ki fendi a lielo ūnlili, li buali ki ban pua ki fend a mo ya ūnlili. **39** Ama min, n maadi: daa gaani man bi niba biadima. Nil ya pab a u jienu kpianu, cab o u ganu kpianu ki wan pabi. **40** Nulo ya bua bu yen a ki fie a liadi bigi, ḷan cab o a liadi jali mo. **41** Nul ya niina ki ḷan cuoni ki gedi ya banli fagi, ḷan taa li banli fagnu bonbilie. **42** Teni yua miad a, da beli yua bua ki ḷan kpend o. **43** Igbadi k bi bo maadi: ya bua mani i lieba, ki da bua mani i nandanba beba. **44** Ama min, n maadi: ya bua mani i nandanba, ya jaandi mani yaabi n sɔlg̊i po, k nan ni; ya jaandi mani yaabi wangdi fala po. **45** yeni, ki ba fidi ki waani ki tie

baá yua tagi poli po bidi. Kilima, wani n cedi k o yienu pudi bi nibiadma po yeni bi nimōnbi po, ki cedi ki taagi ba, bi nimōnba yeni ti nibiidi po. **46** I ya bua yaabi n bua yinbi beba, i laa ḷuadi ki bo laa i? Bi dogdanbi mō ki kubi yen kaa? **47** I ya fuondi i naataani beba, i ji tie bee k li cie i liebi? Yaabi n ki yua U Tienu maama, bi mō ki tie yen kaa? **48** Yin ji ya tie nimōnbi, ki da pia biidi k tie nani i baá yua ye tapoli n tie nimōn maami yeni.

6 Yin fangi mani i yula ki da wangí bi niba siigi ke ban la ke i tiegi. Yeni i ji kan baa ḷuadi i Báa yua n ye tanpoli kani. **2** A ya ba tieni salga a luoda po, ḷan da piebi a naatuna nani bi muyidanba ñtiendi maama yiko bangma diena nni yen i sanjala po, ke bi niba ñ kpiagi ba. N kadi ki maadi yi i mōmōni ke bani wani ba bi paabu n yeni. **3** Ama a ya bua tieni a luoda salga, a nuuganu ñ da bani a nuujieni ñ tieni yaali **4** Lan fidi ke a salga ñ tieni ḷasili nni, ke a Báa yua n nua bonli kuli ḷasili nni ñ ymiani a a ḷanma. **5** I ya jaandi, yin da tie nani bi muyidanba yeni, bani yaaba n maani ki se ti jaandiedi nni, yeni a sanjala po ki jaandi, ke bi niba ñ la ba. N maadi yi i mōmōni ke bani wani la bi ḷuadi o. **6** A ya ba jaani, ḷan kua a dieli nni, ki luorni li ganli, ki jaandi a Báa yua n ye ḷasili kaanu; a Báa yua n nua ḷasili nni ba ymiani a a ḷanma. **7** I ya jaandi, yin ya mi maacianma nani bi nilanba ñ maali maama ke mi maacianma n ba cedi U Tienu ñ ga bi jaandi. **8** Da togdi mani bi tuada kelima i Báa bani yin baa yaali bá ke i dá ki cili i jaandi ki mia o. **9** Yin baa jaandi maama n ne o: Ti Báa yua n ye tanpoli! a yeli ñ gagdi ti gandi nni; **10** A diema ñ pundi; a buama ñ tieni tinga nni nani tanpoli yeni. **11** Puni ti dinne ti yentunjiema; **12** ḷan tieni ti tuonbiadi po sugli nani ti mo ñ tiendi sugli yaaba biidi ti po yeni; **13** Da ḷa tin baa mi biigma nni, ama ḷan fie ti o biado nui nni. Kelima mi diedma, u paaciamu yeni ti kpiagdi ti a yaali hali ya bina n ki pia gbenma. Ami! **14** I ya dini sugli yaaba n biidi i po, i Báa yua n ye tanpoli mo ba di sugli i po; **15** Ama i ya ki dini sugli ya niba n biidi i po, i Báa mo kan di sugli i tuonbiadi po. **16** I ya lolu bu ūnobu, yin da biidi i pala nani bi muyidanba yeni, bani yaaba yen ḷmidi ki nunga, ke ban waani bi niba ke bi lolu bu ūnobu. N maadi i mōni, bani wani la bi ḷuadi n yeni. **17** Ama a ya lolu bu ūnobu, ḷan jogi a yuli tolade, ki faadi ki ḷanbi a nunga. **18** Ki da waani bi niba ka ke a lolu bu ūnobu ama a Báa yua n ye ḷasili nni. Ke a Báa yua n nua ḷasili nni ba ymiani a a ḷanma. **19** Da dogindī mani ki tinga ne ḷalmani, naani ke ti bonlulugdi yeni i tontontanmōni ba biani, naani ke a suuda ba kua ki su. **20** Ama yin ya lingi ki dogindī ḷalmani tanpoli naani ke ti lulugdi yeni i tontontanmōni kan biidi, ke a suuda mo kan kua ki su. **21** Kelima a ḷalmani ñ ye naani, a pali mo ye lankani i. **22** Bu nunbu n tie u gbanu fidsanga. A nunbu ya ḷani, a gbanu kuli baa yieni; **23** Ama a nunbu ya ki ḷani, a gbanu kuli baa ye li bōnbōnli nni i. Lanwani i, ya yenyenma n ye a niinni ya tua bōnbōnli, li ba tua a po biigcianli il! **24** Nilobá kuli kan fidi ki ya tuuni canbáanba bilie po. Kelima o baa nani yendo, ki nan bua o lielo; lani yaa ka

wan ya taabi yendo ki nan fali o lielo. I kan fidi ki ya tuuni U Tieno po yenyi yalmani po. **25** Lani n cedi ke n maadi yi: «Da yagni mani i yama i miali o, yin ba di yaali lani yaa ka i gbanu po ti tialakaadi po. Li miali ki cie mi jiema aa, bii u gbanu n ki cie ti tialakaadi? **26** Diidi mani tanpoli bonyugda: yaa buu, yaa go yendi mo; yaa nan go begindi bonjekaali bá kuli bunbuana nni; Ama i Báa yua n ye tanpoli nan dindi ja. I ki pia fuoma ki cie ja aa? **27** I siiga nni, yma ba fidi o yanyagdi po, ki pugni bá nuukpandunyenli o miali dana po? **28** Ke be n cedike i yagni i yama ti tialakaadi po? Diidi mani u kuanu nni ku muapuugu n tie maama: kuu tuuni kuu go pua gaali mo; **29** ama, n maadi yi ke bá Salomoón yenyi o kpiagdi kuli, o nan ki fidi ki nandi yenyi bá yengu n bobo maama. **30** U Tieno ya bobindi u kuanu nni muagu yaagu ye dinne ke bi ba fandi ki kuumi gu u fanu nni, li ba ga ledi i, ke o kan bobni yinba ya niba n ki pia dudugdi boncianla. **31** Lanwani i yin da yagni mani i yama, ki tua: “Ti ba di be? Ti ba nü be? Ti ba bobo be? **32** Keli ma lani ya bona kuli, bi nilanba n lingi lani. I Báa yua n ye tanpoli bani ke i bua lankuli. **33** Yin dá cindi ki lingi mi tegimma yenyi U Tieno diema; I ba yuandi ki lani ya bona ki pugni. **34** Da yagni mani i yama saala po; kelima saala ba kubi li yuli. Daali kuli yenyi li fala i.

7 Daa jaligi mani uba, k U Tiernu mo kan jaligi. **2** Ki dugni bu te bo jaligi i mo, ti buud daali. yin bigdi maami ki tieni yenyi, bi te ba bigni yenyi ki ten i mo. **3** Be cedi ka nō o muanu a ninjua ninbinli nni, k jí ki nō o kpadijengu yaali n paani a yali nni. **4** A ba tieni ledi ki maadi a ninjua ki wan ja k a ñani o muani o ninbinli nni, ki nan ki nua a ya kpadijengu. **5** Monafigi, ñan ya kpadijengu ye a ninbinli no, ki fidi nuali ki ñani o muanu a ninjua mo ya ninbinli nni. **6** Da tugdi mani yali n tie U Tieno yaali ki tieni sangbanli, aya tieni yenyi bu juni ni; gó da tugdi mani ya laani ki bi tagi yenyi wula ki luni i duoli nintuanli ni, i tieni yenyi, b bu ymaa li po. **7** Mia mani, bi ba teni, kpaan maani, i ba la, pua mani li ganli, bi ba luodi i po. **8** Klima: b tieni yua maadi, ki yua kpaani mo laadi, ki luodi yua pua po. **9** I siign nni, ymaa n bu teni o bigi li tanli, li ya tie k o miagu kpanu? **10** bii waa li ya tie k o miagu o jam mii? **11** Yeni yin bia maami kuli, i bani ya bo yanaa ki ba teni i bidi, taalm yaa po i, ki i Diedo ba teni yaali kuli ki bua li ya tie ki miagu i. **12** Yin bua ki bi nibi n ya tiendi yaali kuli i po, i mo n ya tiendi yenyi li nibi mo ya po, ti yikodi yenyi U Tieu tondi kadaagu n maadi yaali yenyi. **13** Kua mani ya diñobu ñidi, klima ya diñobu n yabi sanu caa mi tudmi nni, ki bi niba boncianli nan yansi ki togi lan ya sónu. **14** Ama ya diñobu ñidi ya sónu tie makpangbendgu sónu, ki yaabi n togi lan kani nan ki yabi. **15** Fangi mani i yula yenyi mi tofaama sawalpuaba, bi yi nagni i kani ki tie nani pañoe yenyi, ama bi pala nni, ke bi bia nani i fuasangbanli yenyi. **16** Bi luana n wangí ban tie yaaba. Bi ba fidi ki lali duudi konkonbu po oo? **17** Li go tie yenyi i, tiijanbu kuli ba loni luanjana i tiibiibu mo n̄ luanbiidi. **18** Tiijanbu kan fidi ki

loni luanbiigu, tiibiibu mo kan fidi ki loni luanjanli. **19** Ya tibu n ki luoni luangana kuli, bi yi cua bu, ki lu u mu nni. **20** Lanwani ii, bi yi bandi ba bi luana kani i. **21** Li ki tie yua n yi nni “O Diedo, O Diedo” ka ba kua U Tieno Diema nni, kase yaaba n tie n Báa yua n ye yaljanli nni buama baba. **22** Li daali ya pundi, bi niba boncianla ba maadi nni, “O Diedo, O Diedo”, ti den ki jaani ki miadi a yeli po ki bieli mu cicibiadmu uu? A yeli po ti ki tieni yaalidgu bona aa?” **23** N mo ba kadi ki maadi ba, N ki bani hali bada! Fuadi n kani, ti tuonbiidi daano ne! **24** Lanwani ii, yua n cengi n maama ki go colnli li maama baa tie nani ya yanfodaano n maa o diegu ku tangu po yenyi. **25** Ki taaga ba nii, ki tieni ku ñinkuagu, ku faagu n̄ figi li diegu, ama ku kan baa, kelima bi maa gu ku tangu po i **26** Ama ya nilo n cengi n maama, ki naa colnli ma, baa tie nani ya yanluodaano n maa o diegu mi tanbiima po yenyi. **27** Ki taaga ba nii, ku ñinkuagu n̄ tieni, ku faagu n̄ figi, ki pua gu, kun baa ki mumudi yomyomi. **28** Jesu n̄ maadi ki gbeni, wan tundi maama den sia bi niba pala. **29** Kelima o den tundi nani yua n pia ti yikodi yenyi, kaa tie nani a gbanbanda yenyi ka.

8 K JESU ñani li juali po, ki jiidi k o nuwuligu yød o. **2** K gbadl ba nagni o nuntuanli ki maadi: “yobdaan li ya tie k a bua a bu fidi ki paagi nni”. **3** Ki jesu tandi o nugu ki siigu ki maadi: “n bua, paagi” li yognu mōno k o gbadimi gbeni, k o paagi. **4** Ki jesu yed o: “cuo a ñobu ki da ja oba n gbadji ama gedi ki yaabi n yidi salgi n la ja, k yñan ten o salgi yaali ki Moyiis bo maadi k i gbadli ya paagi wan ten yen, ki ban bandi k a paagi”. **5** Ki jesu kua kafarnawuum dogu nni, k puldi nba ciamo nagni ki band o **6** ki maadi o: “yombdaan n tuonsõnlo yia ki dua deni, ki lebni ki kan fidi ki fii”. **7** ki Jesu maadi o: “n bu gedi ki ban paag o. **8** Ki pulisi nba ciamo ymiani o “canbaa n ki dagdi yenyi ñan kua n deni, maadi lanbonyenli baba, n tuonsõnlo bu paagi. **9** N mo pia canbaa nba ki colnli, ki mo pia pulisi nba yaabi n conln nni. N ya maadi yendo: gedi, wan gedi, ki maadi o lielo mo baa, wan baa, ki maadi o yombo: tieni ne, wan tieni”. **10** Jesu n gbadji o maami ki li ya ki lidi o k o maadi ya bu yua o ki tua: yenyi i moni n maadi, n kpelii ki la o nulo ne Israel buolu nni k o dug n po nandi. **11** N maadi fa, bi niba boncianla bo ñaa hali puoli yenyi nintualu k baa ki kali ki taani ki dini yenyi Abraham, Isaaki yenyi Sakobi U Tieno deni. **12** Ama sitaani ya ya nibi, b ba te lubi naani k o mu co k kan jundi k bi ymiani a ñina, k li bubuuli ye. **13** K jesu maadi o jua ne: ya caa k lan tieni nani a dindanli n buali maami. Li yognu k o tuonsõnbig ne paagi. **14** Jesu bo gedi Pial deni, ki la o cuaro k o dua yenyi ti gbanantongdi. **15** K o taa o nugu maani o po, k li gbanantongdi yaadi ki yaaagu, k o ffi k i suani. **16** O yenujuogu, bi cua yenyi yaabi n yia i yian buoli kuli jesu kani, k o bieli i cincinbiadmu o maam palu po, ki paagdi bi yianbi, **17** ki fidi k U Tieno tondo Isayi n maadi yaali lan fidi ki tieni: o tugti biidi yenyi ti yian buoli kuli. **18** Jesu n diidi ki sua k o nuwuligu yuagu ki yabi, k o puodi bongbanlieli po. **19** K jua ba ne cua ki maadi:

canba, n bu ñød a ñjan caa naan kuli. **20** Jesu ñjmiani o: i luali pia i fali, ki nuami pia ti tiadi; ama o nul bijua ki pia naami k o ba kpagni o yuli. **21** Bi ñuankaaba siign yendi maadi: Yonbidaan, cabi k n da gedi ki pii n baá o. **22** Ama ki jesu ñjmian o: ya ñuan ni ki ñaa bi tinkpib n ya pii bi kuumi. **23** O guani ki doni o ñunbiagun, wani yeni o ñuankaabi. **24** Ban paani k o faalu kpid ki yil o ñunbiagu, k a ñunguona bigdi lan cubni o ñunbiagu, li sua k jesu guandi. **25** O yegnkaabi nagni o kani ki findi o, ki maadi: Yonbidaan, faabi'ti, ti bu mi ñum bu dii'ti! **26** K o maadi ba: bee n cedi ki jie, i dandanli ki yabi ba waami, lani k o fii ki tandi o faalu yeni li mogli po, ki li kuli suoni. **27** K li yaakilidi bi kuli, o tie ñjmaa i, ki bi buali bi baan ni, k mi ñuma yeni o faalu kuli colm o? **28** Wan tuadi bongbanlieli po, Gadarenia dogun, k finfanda lie cua o ki gaa o liigi po, k li sónu bo nul bo ki togi o beba kilima li bo pia i jeje. **29** Ki bi tandi ki maadi: be e n ye tinbi yeni fin siign ni, Daviid bijua, a cua ne ki ñjan waan'ti fala yooo? **30** I duoli bo k ki fagi yeni ban ye naani, **31** k i cicinbiadmu yeni jaandi ki miadi jesu k o ya bu bel'b wan bel'b k kuan'b t i duoli ne nni. **32** K o beli'b k kuan'b i duoln, k li duoli san sani ki ban jiidi m ñunciamu nni ki bi bi kuli. **33** Wan bo yegi yeni yaabi, ki bi sani ki guani o dogun ki waani i cicinbiadmu n bo kubi yaabi yeni n paagi maami. **34** K o nuwuligu ñani ki ñua jesu, ban lagu ya yognu, ki bi maadi o, ki wan ñaa bi dogun ni.

9 K jesu kua o ñadgu nni ki puodi li mogli, ki lebdi ki kuni o dogu nni. **2** Ki bi cua yeni jua ba ne o kani k o yia, o nugi yen o taana kulki kpe k o dua i lianñ po. Ki jesu n la ki bi duu o po boncialni k o maadi l ja: "n biga da jie lba, a biidi piin o". **3** Li yognu k U Tienu kadaagu gbanbanda ba ne ji maali: "yua ne sugdi U Tienu i". **4** Ki jesu bandi bi maalma, ki bual ba: "be cedi ki pia li maalbiidi? **5** Lanbona lie ne siigni, n diidi ya lanbonli maadma paa i, a biidi piini bii fii ki cuoni? **6** N bi waan i, ki yin bandi k o nisaalo bijua pia o paalu i tinga ne po, ki ba fidi ki piini bi niba biidi." Lan ya yognu, k o maadi yua k o nugi yen o taana bo kpe yeni: "fii ki taa a lianñ ki ya kuni!" **7** K o fii ki kuni. **8** O nuwuligu n la yeni, k ti jaandi kua ba, ki bi pagi U Tienu yeni wan teni bi niba ya paalu ne. **9** Jesu den ñani lan kani, ki pendi ki la jua ba ne ki bi yi u Matieogu, k o kaa o tuonli nni, ban paa lonpo naani. Ki jesu yedi o: "ya ñua nni, k o fii ki ñød o. **10** Li puoli po ki jesu yeni o ñuankaaba bi kaa Matieog deni ki je, ki yaaba n bo gaani lonpo yeni bi biidi danba boncialni cua ki kali bi kani. **11** Li bo sua ki farisen nba mo ye lan kani, ban la yeni ki bi buali o ñuankaaba: "i canbaa je(di) yeni yaabi ngaani lonpo yeni bi biidi danba, li ñan nii?" **12** Jesu n gbadi li buali, k o yedi: "yaabi n pia laafia ka kpaani dogda, bi yianma n kpani o. **13** Gedi mani ki kpaani U Tienu maama ne niima nni, lan diani naani ki maadi: "n bua bi niba n ya jie bi lieba ninñuma, mii bua ki ban ya yid ba salg kaa." Ki jesu ji guani ki yedi lani: "mii cua k min yini bi nimõnba ka, ama bi biidi danba." **14** Lani ki San o ñunwulka ñuankaaba nagni ki

buali jesu: "li tieni ledi k tinba yeni farisien nba pa ki lolgi bu ñobu, k a ñuankaaba nan ki lolgi i?" **15** Jesau ñjmian ba: "yaabi k bi yinba puobianli jaama, ba fidi ki ya kaa yeni li pabonli ya yognu k o puodaan o da ki ye yenba. Lan, bobni mani, klma, o yogu cuoni k o puopaan o calo te kan ya ye yenba, li yognu i, ki bi te ba loli bu ñobu. **16** Nul te kan taa cabpanli, ki libi tiadudngu po. O ya tieni, li cabpanli yeni n bi cedi o tiadudngu yeni n padi ki pugni li lonli n yabdi ki cie cincinli yali po. **17** Bi ki tugdi mi daapaam ki ñjadi yeni mi daakpelima. Lan ya ka mim daapaam ba buoni u manu i, ama bi ba piagi mi daapaam li bagpaanli nni, yeni, li baa ye yeni o manu i. **18** Jesu n yedi ba yeni, ki li nucingli cua ki gbaani o nuntualn ki maadi: "n jafaano da li kpe molanei, a ya cua ki taa a nugu ki maani o po, o ba guani ki fuodi." **19** Ki jesu fii, wan yeni o ñuankaaba ki ñød o. **20** Ki li sua ki pua ba, laadi o faadi, ki laa kolgi piiga n bina lie n yeni. Jesu n caa, ki li pua nagni o puoli po ki sii o liadl ñögbanli, **21** klima, o bo maali o paln nni k o ya sii ba o liadl k o bi paagi. **22** Ki jesu gbagi, ki lagu k maadi: "n bi puoga, a dindanli paag a", ki li yognu mõno, l pua paagi. **23** Jesu n pundi li nigbengli yua bo yin o yen deni, ki la a yelpieba yen o nuwuligu k bi ñogi. **24** K o maadi ba: "ya ña mani, i jifanbiga ki kpe ka, o góa i." k li nibi ji cili k laagu. **25** Ban beli ki ñani li nuwuligu, ki Jesu kua ki cuo i jifanbiga nugu k o fii. **26** Ki li laabaali yadi li dogun kuli **27** Jesu n ñani li kani ko paani o sónu ki caa, ki bi juanma bonbilie tandi ki yin o: "David bijua, a kan jie ti yeni mi nunñumaa?" **28** Jesu n pundi deni, ki bi juanbi yeni nagni o kani, k o buali ba: "i tama k n ba fidi ki nuali nni?" ki bi tuo ki maadi: "iin, ti diedo." **29** Li yogunu ko sibi ninbina ki maadi ba: "lan tieni nani yin maal maami yeni." **30** ki bi ninbina luodi ki bi ji tua. Ki Jesu maadi ba k ban da cedi nul n bandi (gbandi). **31** Ama, ban ñani ya yogunu, ki bi ji cili ki maadi li laabaali kaana kuli po. **32** Ban ñan ya yogunu, ki bi cua yeni muug ba jesu kani k a sanpola jua o. **33** K o beli li sanpola, ki muugi ji cili ki maadi. K li ji cuo cila ya nuwuligu n bo ye li kani ki bi ji maadi: "tii kpeli ki la ne, Israel dogun ne. **34** Ki Farisen nba wan nan maadi k o kubbi sitaami ya paalu i, yua n tie a sanpola bado, ki yaandi a sanpola. **35** Jesu bo caa i dogciamu yeni a lon gбанa nni, ki tundi bi niba b tantaan diedn ni, ki muandi U Tienu laabaamanli, ki gó tebi i yian buoli yeni bi ninbadamba. **36** Jesu bo yi la o nuwuligu mi ninñuma n cuo o, ki dugni bi pala bo wadi, ki bi tie nani ya pei ki pia pekpali yeni. **37** K o maadi o ñuankaaba: "bu kpaabu yabi ama k a tuonsõnla ki yabi. **38** Yeni, mia mani o kpadaani, k wan pugni a tuonsõnla o kpaabun ni.

10 K jesu yiin i o ñodikaabi piiga yeni bonmlie k teni'b u paalu k ban ya bieli a sanpola, k paagdi i kunkodbuoli kuli, yeni b cacagdaami. **2** Jesu n bo sóni u ñodikaabi piiga n bonmlie yaab yela nne: cincinli yua n tie Simõn, yua k bi yi'ug Piali, yeni o ninjua Andili; Sebede bid, lan tie Saaki yeni o ninjua Sani; **3** Filiipi yeni

Batelemi; Tomayen Matieog yua daa bo gaani lonpo; Alfe bijua Saak, yeni Tade; 4 Simoni yua bo koni o dogu po; yeni Suuda Iskariot yua bo kuadi Jesu. 5 Piigi n bonmlie yaabi k Jesu bo somi n yeni k maadib'i k: «daa caa mani yaabi n k tie sufi - nba kani, k go daa kua samaliteni -nba dogu n ni. 6 Yaa caa mani Isalaheli buolu n ni nibaa po ban tie nani i pei yaabi bodi yeni 7 I yaa caa yi ya kpaandi k u tienu bali nagi. 8 Yaa paagidi mani b kunkoddanmi, k yiedi b kpienma, k yaa paagdi a gbaada, yaa bieli mani a sanpola k yaandib'i n pun'i ni i k daa kaa, mon yaa puuni mani k daa gaan bonli. 9 Yin daa kubi wula, k bia juuni ligi baa i boga n ni 10 Daa kubi mani bogli daa la mani liada lie daa kpaan mani cacaaoju; k go da kubi lanbanli kilema tuonsonli kan luo u jiema. 11 I yaa pundi yaa dongbanbig n i bii yaa dongbanciangun i, yin buali k la b nimoma deni, k gadi k yaa ye lan kani hali yeni yaa daali k i bu pendi. 12 I yaa kua l deni yi gaali l deni nuba i gaali yanji. 13 B yaa tie numoma i ñogaalijani n yaa ye yen'm. B yaa tie numoma i ñogaali ri guan i po. 14 B yaa gaa i, k go k sogi i maama yi ña l deni lani yaa kaa l dogu n i, k pidi pidi i taana u tangungu. 15 Yeni i moni i maad'i u tienu n bo bu b nubi kuli yaa daali, sodom yemi Gomol yaab yaa baa yeni l dogun yaabi. 16 yanbi sogi mani; n soni nani pabidi yeni i yangbanli siiga n ni. yaa sogi mani e wae yeni, yaa tie suo mani o lanjel yeni. 17 Cuo mani i baa yeni b nubi, k dugh i b bo gadi yeni t buud yudanm kani. ban cuo i k pua i yeni a naapuna b tantaadiena n i. 18 I yaa po i k b bo gadi b dogdanm kani, yaa b batiebi kani. Yin maadi i moni n po bani yaa yaaba k tie sufi -nba nunj n i. 19 Yaa yogu k b bu ged yaa yin daa buali yin bo maadi nandi bii yin bo maadi yaali kaa, i kan luo yaali k i bo maadi l yogu mono. 20 K dugh i yim kaa bo maadi i baa u tienu mono n bu waani yaali k i bo maadi. 21 O nuli t bo kuadi u ninjua ban kpaa'og bibaa n kuadi u biga, a bila t bo fii k koni yaa b danmi k cedi ban kpab'i. 22 B kan yaa t bua i maam k dugh n po. Ama yua bo mind hali yeni l juogi u tieni bo fie wani 23 Yaa dogu n i k b waani fala, yin sani k gadi dogu tianu. Yeni i moni n maad'i i kan waa k gbeni Israheli dogi kuli k u nufosaal bijua k cua. 24 I bani k yua bangi tuonli kan fidi cie o canbaa, o yomo mo kan fidi cie o yomdaani. 25 Yua bangi tuonli yaa tie mani u canbaa yaa, k o yonmo mo tie mani o yonmdaano yaa, laa dagidi. B nan yiin o diedaani Besebuul o b ji bo yiin i u deyaaba ledi? 26 Lani daa jie mani l nubi, k dugh i bonl k duagi, k t kan dogdi, bonl go kan yaa tie haasiili k nuli t kan bandi. 27 N yaa maadi yaali l biigl n i, yin maad'm o yensiin n i. N yaa bulmi k maadi yaali yin maad'm b nib kuli n sogi. 28 Daa jie mani yua bo kpa nuli k nan kan fidi kpa o nanligi. Jie mani u tienu wan bo fidi cedi o nuli nanligi yaa o gbanu kuli n bia u muu n i. (Geenna g1067) 29 Baa kuadi nuanbidi bonmlie k gaani i ligi waama ne ii? Ama i siign i baa yendi kan baa tingi n i, k l yaa tie k i baa u tienu buami yaa kaa. 30 Yinm wani u bani i yudi m ono n do nandi. 31 Lani daa jie mani bonli, k dugh i cie t

nönbidi kuli. 32 Yua maadi b nubi siign i k u tie n yua, n mo t bu maadi n baa yua ye tanpoli po nungn i k n ban'o. 33 Ama yua yie k waa tie n yua b nubi siign i, n mo t b yie'ug n baa yua ye poli po nunj n k mii ban'o. 34 Daa maali mani k baa yeni t mandi kaa b nubi siign i i tingi ne po. N k baa yeni mandi, n baa yeni l kokonli. 35 N baa k mi paadi i bijabigi yeni u baa i, i bipuoga yeni u naa i, u pua yeni u calnaa i. 36 O nuli nataanu mono n t bo kpandi u ninnando. 37 Yua bua u baa bii u naa k cie n waa dagdi yeni wan to n yuado. Yua bua u bijua bii u bisalo k cie n o mo k dagdi yeni wan to n yuado 38 Yua mo go k tugi n daponponli k ñodi'n u mo k dagdi yeni wan to n yuado 39 Yua kpaani k wan fie u miali u bu biani u miali. Ama yua lunu u miali k dugh i n po u bu gua k la u miali. 40 Yua gaa'i u gaa mini, yua gaa n mo gaa yua son'n i 41 Sogni ya baa k nuli gaa'o k dugh i u tie u tienu sogni u bua la u tienu sogni ñuadi, numoni yaa baa k nuli gaa'o k dugh i u tie numoni, u bu la l numono ñuadi. 42 Yinm n ñodikaabi, i k tie nugbenga kaa ama yua bu kabi baa ñisongnmki teni i siign i yendi k dungs i u tie n yuado, n maadi i moni, u kan luo u ñuadi.

11 Jesu n gbeni o tunda yeni o yuankaaba, ko puodi ya longbanbimu sien ki tugni ki muandi U Tienu maama. 2 San bo ye o dansaldiegun ki gbia ya tuojana bo tie kuli, k o soni o yuankaaba k bi bual o: 3 fin n tie yua k ti guu bii ti go da ba guu tian i. 4 Jesu ymiani: ya ca mani ki ban waani San yin la yaali yeni yin gbadu yaali: 5 bi juanbi nuni guani ki nuali, i wabbmu fii ki cuoni, a gbadu nugi tandi, a tubkpaana cili ki gbia, k bi tikpiib fii t kuldn ki talgnga gbia li laabaamanli. 6 Li pamanli yabi yaabi n duu n po k bi dindanli cie. 7 Ban paani ki ca k jesu cili ki ji maadi San po o niwuligun nni, i gedi ki diidi bee i tinkuongn nn i? li galgunli yua ko faagu migni i? 8 ama i gedi ki ban la ymaa i? ya nilo yanbi ki lani k li yan nni? diidi mani yaabi n la ti tianjandi tie yabi n kua bad diegu. 9 I ji gedi ki ban la bee? U Tienu tondo o? n, i bi jiin n, o cie U Tienu tondo. 10 Kilima li tie yua k li bo diani ki maadi: diidi mani, n bi soni n tondo k wan bobni i soni ki guudi a cuama. 11 Yeni i moni n mkaadi, bi puobi madn kuli, ti da ki la San ya lielo, li tie yeni ti Diedo diema nni i big n tie ciamo k cie bi kuli. 12 Lan cili San yognu ki pan pundi hali molane, ti Diedo diema ti mi tuami, ki bi gbanmandanbi koni bi ymiali nni. 13 Kilima bi tondikaabi yeni ti yikod kadaagu bo maadi U Tienu maami yo, k San fidi ki yuandi cua. 14 Ki ya bua yin gbadu niimn ni, ban yi yua Elin bo bi cua. 15 Ki yua pia ti tubdi ki ba gbadu, wan gbadu. 16 Ki molane nibi ne, bi naani yeni bi lee? ya bila n kaa bi niba n paa ki tigli naani, k sieni, ki yi bi lieba, 17 ki maadi: ti piebi i naagbaamu (i yelmu), ama i ki jeli (ñoni ciagi), k t yini i kuuyani, i ki moni kumoni (ku bubuuli). 18 Ki dughni, San cua k ki di, k ki ñu (ki lolgi o ñobu), k bi yedi k cicibiadmu yuagu. 19 Ki nufosaali bijua cua ki di, ki ñu, ki bi yedi k o puoli mani ki kandi, ka tie dañuuli, k tie lonpogaala yeni bi bid danbi ñonli. Ama mi yanfuomi waani o tuona

nni yaali ntie bonmōnli. **20** Li yognu k Jesu cili ki ji fu
yeni ya nibi k bi dogin k bi tieni ti paldi boncianli, k bi
tōgu nan ki lebdi. **21** Yubonli a po, koransen! yubonli a
po betesayida! ki dugni ya yaalidgu bona tieni i siigni
ya bo tieni Tiir yemi Sodōm, hali daal o mani bi tugi o
kpaliagu yeni mi fantanpiema ki tuuba o. **22** Li ya po i k
n maadi: daa jijuog buud daali, Tiir yemi Sodōm b la sugli
ki cie yi i. **23** Fin, Kafarnawuum, a mali k fin yen a yabnu
kuli a ba si tawlgbōngu i? N n, a ba jiidi hali o tinkpiigun,
ki dugni ya yaalidgu bona tieni a siigni k a k lebdi ne ya
bo tieni Sodōm i, mani o da sieni ki ye dinla daali. (**Hadēs g86**) **24** Li po n cedi k n maadi, k daa jijuogi daali sodōm
buud baa suu yen ni. **25** Li yognu k Jesu gaa mi maama ki
maadi: n dond a, ti Diedo, poli yen tinga canbaā', yemi
yan wuoni bi yanfuodanbi yemi bi nunfandanbi ya bona
ki nan tugi lani ki waani a bila. **26** N, n Baá, n dond a
yen i nan bua ki lan ya tie yen. **27** N Baá ten nni u paalu
bonli kuli po, k nul k bani bijua, li ya ki tie Baá yaa ka, k
nul ki bani Baá li ya ki tie o bijua yaa ka yemi yua k o
bijua waani o **28** Cua mani n kani, yinbi yaabi n cōgi, ki
tugi k li kpiagi, k min teni mi fuoma. **29** Tugi man n fala
ki cengi m maami, ki dugni n tie pasiadaani ki go jiind
nba, ki bi la i nalimi fuoma. **30** Ki dugni, n tugli yua k ki
kpiagi.

12 Li tie saba daali ki jesu pendi ya kpaabu nni ki i
dii beni, ki mi kom cuo o godikaaba, ki bi togidi ki
ymani. **2** Ama Falisien nba n la li bona ke bi maadi jesu:
diidi a yđikaaba ne, bi suani ya tuonli ke ti yiko ki cabi
ke lan tieni saba daali. **3** Ama ke jesu yđmiani: yi k bangi
ki gbandi DAfidji yemi o niba n bo tieni yaali ya yoginu ke
mi koma cuo'ba aa? **4** Bi bo kua U Tieu Jongun nni ki
tugi saligi kpanu ke wan yemi o yegini yđmiani, ke li naa bo
cabi ki wan yemi o yđikaaba ba yendo n yđmiani. U Tieu
ya po li bontitiedi bo ki tie kuali ka. **5** Yi cogi Moyisi n
den diani yaali o ku daagun nni ke bi saligi yđikaaba n
yidi saligi laadi daali ke li ki tie biidi. **6** Ama n maadi, n
cua yi kani, ke n maami mōni ke cie i jaandielin yikodi, li
ya po ya tunda ke n tieni mōn i po ki cie yemi yi yanjanba
n den waani yaali damiwocil po. **7** Yi bo baa tiani li
maama i diani nni;"n bo suni ke mi maadi yemi mi buama
ke cie yemi min ya yidi saligi ki wang. Li tie ki bo bani mi
maadi yaali niinma nni, i bo kan maadi n yđikaaba ke
ban tieni yaali ke tie bonbiili ka. **8** N tie o nilo bijua ki pia
yiko yemi mi maadi bi niba yaali n tie bi tuonli laadi daali.
9 Ki jesu siedi bi kani ki ban kua bi jaadieciangun nni, **10**
ko la nilo ko nugu kpe, ki falisien nba bualo, li cabi ki tin
paagi yianmo laadi daali. Bi den maali ki jesu den maadi
ki tudi ki ban pun'o i jaligi. **11** Ko yđmian'ba: yi siigan nni
yđmaya po i yo ko yangi ba baa u buugun nni laadi daali
ko ba yaa ke kan ñano ke wan ñiindi lien nni? Yi ya po li
bontitiedi buali? Li ya po, o nisalo pia ti kpiagidi ki cie i
yanga, lan li buali ki ban paagi yianmo laadi daali i? **13**
Ki jesu maadi li nilo: tandi a nugu, ko tandi li yoginu
mono ko nugu paagi. **14** Li yoginu ki Faliusien nba ñani u
jaandieciangun nni, ki ji kpaani ban ba lolli maama ki

biani jesu. **15** Jesu den bansdi ki Falisien nba den kpaani
ban bian'o, lani ko tugi o yđikaaba ki fagidi li kani, ke o
niwuligu yemi bi yianma yua ko paagi'ba. **16** Li yoginu
mōno ko maadi'ba ke ban da yaa ki nilo n bandi wan tie
yua. **17** Wan maadi yemi ko tieni nani Isayi n bo maadi
yaali. **18** Diidi mani n tuononlo yua ke n lugit'o ki bua'o,
wani ki n du o po, n ba kuan'o mi fuonma, ke wan fidi ki
bu yabi n ki bani U Tieu. **19** Bi kan kōni, bii kan tandi
lani tie ban da gbadi bi maama kaana kuli. **20** O baa mani
yemi taliginba, ke nilo yua nagi ba mi kuumi, o ba nualo,
ama ki bi niba ya sanu n tuagi nni. **21** Li ya po yaabi n ki
tie Ifi ba daani'o. **22** Bi den cua yemi nilo jesu kani ko tie
juamo ki goa tie muugi ki dujgini li daano den gbie yemi
ti fuobiidi, ki jesu paago ko cili ki maadi ki goa nua. **23** O
niwuligu n la li bona ki ya ki lidi ki bi buali, o ne n kilisiti,
dfiidi bijua yua ke ti gu yemi? **24** Falisienba n gbadi li
paligu tieni ki bi yedi: o ki tie U Tieu ka, Belisebuli, ti
fuobiidi canba n tieno li paalu ke wan beli ti fuobiidi. **25**
Ama ke jesu bandi bi maalima ke maadiba: ya buoli n
yabi kōni yen o niba caa ke wan biai, ki ya dogu bii ya
diegu ke kōnkōna yabidi kuli ba mudi. **26** Li tie yemi ki
sitaani ya ba fidi ki beli o sitaan lieba, li tie ko guani ki
kōni yemi oba i. **27** Yaali n tie bonbiadili, sitaan ya tieni
ya paalu ke min beli ti fuobiidi, ki yinbi i yđikaaba bi le
n bieli'b bii? **28** Ama n ya bieli sitaan yemi U Tieu ya
fuojanbi, yen wani u Tieu diema ba i po. **29** N ba waani
yaali ya po k n pia ya paalu n bieli ti fuobiidi, nilo kan
fidi ki kua paaldaano deni ke ko daano ne bo ki tuodi
ki bani o pundima po, o ya tie o dōnli o ba yendi yemi
o den kuli. **30** Yinbi yaabi n bani ki U Tieu fuojanma
tien'n o paalu ki n bieli ti fuobiidi kuli tie n yibalinba.
31 I maadi ke li ki tie fuojanbi paalu po ka ke n bieli ti
fuobiidi, lan n maadi ne: yabi n cagini ki go sugidi bi
lieba ya mia U Tieu bi biidi sugili, o ba di sugili bi po,
ama o kan di sugili yabi n sugidi ki maadi ti maabiidi
o fuojanbi po. **32** U Tieu ba di sugili yaabi n kpagini
mi maama po, min o nilo bijua, li yoginu, n maadi ko
Tieu kan di sugili yaabi n maadi ti maabiidi ki sugidi
o fuojanba lan tie molane yemi ya yoginu dua ki baadi
kuli. (**aiōn g165**) **33** Tirangi kuli luoni a luan yđanma i, ko
tibiigu mō luoni ti luanbiidi, bi bandi i tirangi o luana
kani, **34** yinbi yabi ntie walaba buolu, nibiada, li ba tieni
ledi yi mali ya maalinma yđanma i? kelima, yi pali n gbie
yemi yaali yi ñobu mō maadi lani. **35** O nijanmo suani a
tuonjanma i tinga po ko nibiigu mō suani o tuonbiidi
ki biligi i tinga po. **36** Ki n maadi ke ti buudi daali, bi
niba ba dugini bi maabiidi yaali ke bi den maadi kuli. **37** I
maama po ke bi ba buu'y, i maama po ke bi ba biani. **38**
Lan ka gbanbanda yemi Falisienba maadi jesu: canba tien
paligu ke tin diidi, **39** ki jesu yđmianba ki maadi: kangbada
yemi concona buolu bua ban la u paligu, ama yi kan ji
la paligu lan ñani Jonasi n bo tieni ya paligu. **40** Nani
Jonasi n bo tie daana ta yemi ñiadi ta o janciangu tugini,
li tie yemi ki o nilo bijua ba tieni daana ta yemi ñiadi ta
li tinpualin nni. **41** Ninif niba ba fii ki sedi yen nni U

Tienu buudi daali kelima bi ñaa bi tuonbiidi kuli ki cengi Jonasi, molane n ji cua yi kani ki mõni ki cie Jonasi, li ya po U Tienu ba buu'i. **42** U Tienu buudi daali yanbangu puobadi ba fii yen o yoginu niba ki bian'ba kelima bi cengi Salomo, ke min nan cie Salomo **43** Fuobiigu ya ñani nilo kani o yi gedi naani kuoni ki kpaani ya daano ko ba ye yen'o, **44** o ya ki la o yi maadi oba, n ba guani min ñani naani po, o ya guani o yi la k U Tienu fuorjanba ki yenli daano yenma, li daano yenma tie nani ya diegu ke bi ñanbi ki tingini ki li ñani. **45** lan wani o yi gedi ki ban kpaani ti fuobiidi bonbi lele ki pugini o po ban ba ki ya ye lan kani. li daano yinyienu ba ñanbi ki biagi ki cie cincinli. li nan ba tua yenli ya niba gbadi mi maama li dajjiugoi daali bi po. **46** Jesu n bo maadi yenli o niwuligu yenli i, ko naa yenli o ninjabi cua ki sedicincanli, sõni nilo ki ban waani jesu ki bi ye. **47** Ko maado: diidi a naa yenli a ninjabi gu'ñja, bi kpaani ban maadi yen'a **48** Ki jesu ñmian'o ki maadi: ñmaa n tie naa i? ñmaa n tie n ninja i? **49** ko tandi o nugu o yeginkaaba po ki maadi: diidi mani yaabi n cengi ne, n naa yenli n ninjab n yenli. **50** Yaabi n tiendi n baa n bua yaali ban n tie n naa yenli ninjab

13 Lan daali, jesu den ñani o denli, ke kali, Galile ñincianma jaali kunu ke bangiba, **2** Bi niba boncianla den taani o kani, o den kua ki kali o ñadigü nni, ya niba n yabi yenli kuli den ye li jaali po. **3** Jesu den maadi'ba mi maama boncianla yenli mi kpanjama ke yediba: "o kpakuolo den ñani ke ba pagi i bonbuoli. **4** Wan den pagini ya yoginu, li tiani den ba u sankunu, ke ti bonyugidi den cua ki dini yi. **5** I tiani mo den ba tancaga tingin, mi tama n ke yabi naan kani, li den pudi tontoni, nani mi tama n ki yabi yenli. **6** Ama u yienli n den paagi li bonbuli kaala den mali ki kuodi, kelima laa den pia jiin moani **7** I tiani mo den ba i kokoni nni, i kokoni den fii ki dini yi. **8** Bonbuo tiani mo den ba ki tingjana nni, ki den pudi ki loni, i ne den loni, kobiga kobiga, i tian mo piluoba luoba, i ne piitata. **9** Yua n pia atuba ki ba gbadi, wan cengi. **10** Bi ñjodikaaba den nagini jesu kani ke den yedo: "be ya po yo ka maadiba mi kpajam. **11** Jesu den guani ki yedi: "bi puni yinba wani n bandi tanpoli dienma nni bondoginkaali, ama laa tie bi ya po ka. **12** Kelima yua n pia bi ba pa o ki pugini wan ya pia boncianla, ama yua n ki pia wani bi gaa o kani ba wan pia yaali. **13** Li tie lani ya po yo ke maadiba mi kpanjam, kelima ba ke bi nua bi kan la liba, ba ki bi cengi mo, bi gbadi liba ki bandila. **14** Bi ya po li tieni ki gbeni, nani Isayi yua n sogini u tienu maama ki yedi: i ba cengi yenli i tuba ke kan gbadi liba, ke nonli yenli i nuni, ke kan liba kuli. **15** Li tie yenli bani ke Isayi masoginkaaba kua ki gbeni, wan den yediba yaali, i ba cengi ama i gbadi liba, i ba nonli ama i kan la liba, kelima bi naa niba pala juagi, bi gnali bi tuba kaa bua gbadi, bi tie yenli ki kaa bua ki ñaa bi tuonbiidi ke min nonli'ba ki bua'b bii ki faabi'ba. **16** Li pamanli ye yenli yi, kelima i nuni nua, i tuba mo gba. **17** N waani yi mõmõni, u tienu maama songinkaaba boncianla, yaabi n tieg den bua ki la ya

bonla ki nua ne, ama baa la, bi den bua ki gbadi yi gba yaali ne ama baa gbadi. **18** Lan wani yi cengi o kpakuoli kpanjama yensi li bundima. **19** Ya yoginu ko nilo cengi tanpoli dienmin maama ki naa gbadi lan bua ki yedi yaali, sitaan cua ki ñani ban buli yaala o pali nni, wani n tie ya bonpagikaala n ba u sankunu. **20** Ya bonbuoli n ba i tancagi tinga nni mo tie yua n cengi mi maama ki gaanma tontoni yensi li pamanli. **21** Ama o kan fidi ki sedi ya yoginu ki mi yepaama cua o kani, bii bi niba ya wan'o fala ñanduna nni, waa pia jiini, se wan gbali ki ba. **22** Yinba i konkoni tinga mo tie yaabi n kpaani ki tua piada, ba kpaagi bontiali po se i ligike tie yaali n dagidi bi po, bi sundi u tienu po, ba tiendi u tienu n buali, bi tie nani ya tinga gbie i konkoni yensi. (**aiõn g165**) **23** Ya bonbuoli ba ki tingjanga nni, li tie yaaba n cengi mi maama ki gaa mi gbadima yensi mõmõni, li tie bani n luoni li bonluonkaali, kobiga kobiga, piluoba luoba, yensi piitata. **24** Jesu go den pua'ba kpanjam toma ki yedi: "tanpoli dienma naani nani ya nibi nden buli o kuanu nni. **25** Wan den goa ya yoginu, ko yibali den cua buli i naniidi u kuanu nni, ki guani ki kuni. **26** Li bonbulkaali n den pudi ki loni ti muabiandi'ti yaali n tie naniidi yen mo ko den ñogidi. **27** O kuadaano, tuonsonba den cua ki yedi'o, canba, ñaa den buli bonbuojanm ka a kuanu nni? Be ya po yo ki naniidi mo nan ji ye lien n? **28** O den guani ki yediba, li tie yibali n sõni lan ya tuonli, lani ki bi naacenga ñmiano: a bua tin gedi ki pan ñabi bii? **29** Canba den guan'ba: yen ka, ya jie mani ke yi da te taani ki ñabi i bonbuojanmi, **30** ñaa li kuli n ya kpeli hali li dipeli, lan yoginu n ba yedi a dipela, ban cindi ñabi i naniidi (ti muabiadi) ki loli ki sia(ju) ama ki yi taani i ñijanmi n bõnbualin. **31** Jesu goa den pua'ba mi kpajatianma ki yedi: "tanpoli dienma naani nani ya bonbigu n wa (ñidi) ki cie mi juobinm, ke o nilo den taa ki juu o kuanu n. **32** Lan ya bonbii ñidi bii wa ki cie i bonbii kuli, ama bu ya kpeli ya yoginu bu yentua ticianbu ki cie o gogdigü naan kani ki ti bonyugidi ba fidi ki cua ki tieni bi tiadi bu beni nni. **33** Jesu go den togidiba kpanjatiali ki yedi: "tanpoli dienma goa tie nani li dabinli yenli, o pua den taa ki muani yenli yiemu taa ki sieni ki li kuli fii (k nobi) **34** Jesu den bangi li niwuligu ki maadi'ba laa bonli kuli yenli mi makpanjam, waa den maadi yenba ka ki pua kpanjam. **35** Li kuli ne den tie lan kuani u tienu nisongikaaba maam po man tieni, m maadi mi kpanjam, n ba maadi'ba mi kpanjam ki ñogidi ya bona n den wuo hali ñanduna cilima yoginu. **36** Jesu nden cabi lan ya niwuligu, o den kua o diegun nni, lan ya yoginu bi ñjodikaaba den nangini o kani ki **37** yedi'o: bundi ti po ya naniidi den ye o kuan nni kpanjam, ki jesu ñmianma, yua buli i bonbuljanm tie mini o nisalo bijua. **38** O kuanu mo tie ñanduna, ya bonbuoli ñjan mo tie u tienu n die ya niba, aljani nni bila, ti muabiidi tie ya niba n tiendi sitaani n yedi ban tieni yaali. **39** Yibali yua buli i naniidi tie sitaani, li adipela n ba pe i di ya yoginu tie ñanduna juodima. Adipela mo tie malekinba. (**aiõn g165**) **40** Nani ban yi loli ti muabiidi ki loli maama ki ju o mu nni, li ba tie

yeni li ñandunli juodima yoginu. (aiōn g165) 41 O nisalo bijua ba sóni o malekinba ba ñani o diemin ne kuli, yaali tie bonbiili kuli yeni yaabi n tiendi mi biadima. 42 Ki luba o mu buogun nni naani kani n bia ke bi ba buudi ki ñmani a ñina. 43 Li yoginu, bi niteginkaaba (bi niñonba) ba yendi nani o yienu yinyienma yeni bi baa dienma nni. 44 Tanpoli dienma goa tien nani ya piama n wuo o kuanu yeni, ki o nilo laama (piidi) ki gó guani ki wuonma, wan gbie yeni ya pamanli po ko den gedi ki ban kuadi wan pia yaali kuli ki guani ki daa u kuanu yeni. 45 Tanpoli dienma goa tie nani ya kpenkpendo den kpaani mi lanbima ki li ñjani boncianla. 46 Wan den laanma ki mi daagu n paa maama po, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaali kuli ki da. 47 tanpoli dienma gó tie nani, ti janbaandi ki bi taa ki lu mi ñinciamma nni, bi yi cuo i janbuoli kuli, yaabi n ñjani yeni yaabi n ki ñjani, ti janbaandi ya gbie yeni i jam, bi jankpaanba yi dadi ki ñani mi ñinciamma jali po. 48 Bi yi gandi ya jami ñjani ki tieni ti bauodi nni, ama bi ba lu yaabi n ki ñjani wani. 49 Li ba tua yeni ñanduna juodima, malekinba ba cua u tienu n ja ti buudi naani kani, ki paadi bi nibiadiba. (aiōn g165) 50 Bi ba lu'ba ya mu n bia nni, naani kani ki bi baa buudi yeni fala ki ñmani bi ñina. 51 Naani yi gbadi laa bonla kuli bongjanla a? Bi ñjodikaaba den guano. 52 Nn ti gbadi, lani ki jesu den yedi yeni u tienu maama gbanbanda siigan yua n tua tanpoli dienma n ñjodika, baa naani nani ya nilo n pia o dieli ki ñangi o ñalimankpelo nni yen wan pia ya ñalmani paano. 53 Ya yoginu ki jesu den maadi'ba lan ya bonli kuli ki gbeni, o den taa o ñjodikaaba ki ñani li kani. 54 Wan den pundi Nasaleti o den kua li bali maama bangima dieli nni ki bangi, li den lidi yaabi n den cengi o bangima kuli ki maadi. 55 O naa nilo ki tie nani tinbi yen kaa? o ba laa yanfuonma m o lee? O tieni ledi yo o ki tiendi mi bancianm? Waa tie o kpagikpielo bijua kaa? Maliyama ka tie o naa, Jaka, Josefi, Simono yeni Juda ka tie o waanmu(o ninjaba). 56 o ninsiasi mo kuli taani ki ye yen'ti ti dogun 57 Ya niba n ye li kani den yie kaa tuo ki gaa jesu nani u tie kilisiti, lan wani jeasu pali den biidi yeni ban tie maami po ko yedi'ba, bi kan fali u tienu nisonginka kaan togi se o dan dogun nni yeni o diegung nni. 58 Waa den tieni bancianm boncianla laa kaanu, kelima bi pajuaga ya po.

14 Li yoginu Elodi yua den tie Galile dienma bado ki bi maadi jesu maama. 2 O den yedi obadibaanba: ban maadi o nilo yua ya maama yen tie Janbatisi. O fii bi tikpiiba sin siigan ni. Lani n cedi ko fidji ki suani o naa paalu, ki tiendi ciila bona boncianli. 3 Diidi yaali ya po n cedi ki Elodi den maali yeni kelima Elodi den taa o walo Filipi denpua Elodiasa ko da ye. 4 Li po Jan den yedo: U Tieu bali maama ki cabi ñan tieni laa bonli, li po Elodi den bua wan mangi Elodiasa pali, ki cedi ko sejenba cuo Jan, ki lolo, ki kuan'o li yonbidielin. 5 Ama, Elodi den bua wan kpa Jan ki nan jie o niwuligu maama, kelima o niwuligu den nua ki Jan tie sawali pualo yua maadi U Tieu maama. 6 Elodi madijam daali n den pundi ki

Elodiasa bisalo den jel i ciaga li nintaanli canba sin siigin, ki mangi o badi pali. 7 Hali ko den poli, ki niani ko ba pun'o wan miagu yaali kuli. 8 Li ya po o jifaano den kua o naa kani, Elodiasa den buali wan ba mia yaali, o naa den guani ki yedi'o ban maadi ki a bua Janbatisi yuli, wan den gaa o naa tundi, o den guani ki yedi: teni nni, ne kanba Janbatisi yuli i tadigan nni. 9 O badi pali den biidi li po, ama wan den poli ki niani ko ba tieni wan miagu yaali o niwuligun yaba n kali ki lind'o kuli siigan, o den cabi ki bi ten'o. 10 O den sóni ki bi ban jia Jan yuli li yonbidielin. 11 Bi den cuan li yuli ki li kpie li sanlin, ke teni o jafaano. O den gaa ki gedi ki ten'o naa. 12 Jan ñjodikaaba den cua ki taa o kpiemo ke ban pii, ki gedi ki ban waani jesu. 13 Jesu n den gbadu laa laabaali, o den kua o ñinbiagun nni ki fuadi ki gedi Galile ñinciamma po. Ya yoginu ki bi niba den bandi wan ye naani, bi den ñani bi dogin nni ki balin mi ñincianm ki cuoni ki ñod'o. 14 Jesu den cua mi ñincianma kunu bi kani, ya yoginu ko la o niwuligu ki bi ladi k ban caa, mi ñinfinma den cuo'o bi po, o den paagi yaaba n yia kuli bi siigan nni. 15 Dajuogu yoginu, o ñjodikaaba, den nagini o kani ki yedo: "tin ye naani ne tie fuali ki o yoginu mo bua gedi, cabi o niwuligu ki ban gedi o dogun nni, ki ban ba li bonjekaali." 16 Ama jesu den yuani ki yediba, li ki buali ki ban fii ki gedi ki ba mi jiema, li buali ki yinbi mōno n tenbi ki ba je. 17 O ñjodikaaba den yedi'o: ti sieni kpanu bona muu yeni jamilie baba ne, 18 Jesu den yediba: "cuani mani n kani na. Lan wani ki jesu den cedi ki o niwuligu kali ti muadi po, o den ta kpano bona muu yeni jamilie yeni ki yaadi o nuni tanpoli po ki pagi U Tieu ki pugni ki maadi o ñjodikaaba ki ban bogidi li niwuligu. 19 Li yoginu ki jesu maadi o niwuligu yeni ki ban kali ti muadi po, ko gaa kpaanu jena taa yeni jamilie yeni ki yadi ki di tanpoluki jaandi ki mia o baa. ki maadi ki ban tugi ki bogidiba 20 Bi kuli den dini ki guo, lani ban den dini ki sieni ya bonjena ki bi den taani tie piiga n babuodilie. 21 Yabi n den dini den tie jabi tuuda muu, bi puobi yeni a bila den ki ye li c odili nni 22 Lan yoginu o den cedi ko ñjodikaaba kua o ñinbiangun nni ki puodi ki gaa liigi ki gedi ne po ya jaali hali ko ban cabi o niwuligu ki ban ya kuni. 23 Wan den cabi o niwuligu o den siedi ki doni li juali po ki ban jaandi, u yenjuogu den pundi ko ye li po o beba. 24 Ama o yeni, ñinbiagu den cuoni ki ban pundi mi ñima siiga nni a ñunguona ye o faciangu den fii ki yili o po 25 li den sua ki b cuoni mi ñinciamma po, li den tie ñiagu ki caa i siñafaani ki jesu den cuoni o ñingbanu po ki togidi o ñjodikaaba ñinbiagu. 26 ya yoginu ko ñjodikaaba la ko cuoni o ñingbanu po ki nagidi bi kani, bi den bani nani ko tie cilingu, o jijiegú den kua'ba ki bi ji yigini yeni ti jawaandi, 27 li yoginu ki jesu yedi'ba: "Cuo mani yi ba, mini da jie mani, 28 pieli den guani ki yedo: "li ya tie fini, cedi min cuoni mi ñima po ki cua a kani. 29 Jesu guani ki ñmiani: "cua na" pieli den ñani u ñinbiagun nni ki ji cuoni o ñingbanu po ki cua jesu kani. 30 Ama ya yoginu ki pieli den jie u faalu yeni a ñinguona, o jiwaanbu den kua'o, ko den cili ki ba mii, ki

yigini ñanma ke yedi: yonbidaan gaa nni. **31** lan yoginu jesu den tandi o nugu ki cuo'o, ki yedo: a dandanli wa, be tieni ka tamí ke n ba ñaa'a nni? **32** Jesu yeni pieli n den guani ki kua o ñinbiagun ya yoginu ko faalu sedi. **33** O ñjödikaabi kuli den baa ki gbani o nintualin nni ki maadi: I mòn a ko li tie U Tienu bijua i. **34** Ya yoginu ki bi den puodi mi ñiniciamu, bi den pundi Genesalet ya dogun nni. **35** Lan dogun yabi den bandi jesu, bi den cili ki muandi ya longbana n sieni o laabaamanli ki bi cuoni yení a yiama ko tebibä. **36** Yaabi n tie a miada den mia ke wan cabi ki ban sii o lietil beba, yaabi n den sii kuli den paagi

15 Farisiani -nba yení li bali maama bangikaaba tianba bo ñani Jerusalema ki cua Jesu kani ki yed'i: **2** be yaa po ke a ñjödikaaba miidi a bi nikpiaba bogda i? kelima b ya bua je kuli b kan nidi bi nii **3** Jesu bo guaniyedi ba be yaa po ke yi miidi u Tienu balimaama ki bua ki kubi i ya bogida i? **4** Kelima u Tienu yedi: fangi báa yení a naá. ki go yedi: Yua maadi o naá yení o baá maabiigu o pundi ban kpa'o. **5** Ama yinba yi yedi, i báa lani yaa ka yi naá: min bo taa yaala ki todí'a yení n taa lani ke li tia u Tienu yaala **6** Yeni i buoni u Tienu maama ki naa kubi i bogida. **7** Yinba pala lie danba Isayi n bo saawalo yua i po bo tie monmoni. **8** Bi naa niba dondi n yení bi ñokuuna i ke b pala fagi yení nni. **9** Bi jaandi nni fanma fanma kelima bi bangi yaa bangima n tie bi nisaaliba ya maabilikaama babai. **10** Yesu bo yiini u niwuligu ki yedi ba: **11** cengi mani ki gbadí: laa tie yaala n kua u ñobu nni kaa jogidi o nisaalo, yaala n ña u ñobu nni n jögid'o. **12** Lani ke o ñjödikaaba yedi'o: A banike Falisianni -nba gbadí a maama ke bi pala biidi i **13** O bo guani ki yedi ba: N báa yua ye tanpoli kaa buli ya tibu bi baa ñabi bu. **14** Cedi ba mani bi tie ya juama n dia a juama i. Juamo ya dadi juamo mo bani bi lie kuli baa ba u buogu nni. **15** Piali bo yedi o: a kan bundi ti po m kpanjama yení? **16** Yesu bo yedi: yi mo ko yii pia yanfuoma yoo? **17** Yii bani ke yaala n kua u ñobu nni kuli caa ku tugu nni ki go baa ña kaa. **18** Ama yaala n ña u ñobu nni n tie yaala n bi yení li pali nni lani n jogidi o nisaalo. **19** Kelima yanmaalibadi yení m kukpama yení m conconma buoli kuli yení u subu yení m siedi faama yení t sugidi kuli ña li pali nni **20** Lani n tie yaala n jogini o. Ama ki je kaa nii kan jogini nisaalo. **21** Yesu bo ñani lan kani ki gedi Tiri yení Sidoni dogi nni. **22** Ke ya pua bo tie li kani maabiiga ki tie kaana yua bo cua o kani ki kpaani ki tua: o diedo David bijua gbadí n po m ninñiirma ki cicibiadi ye n bisalo nni ki yagini oyama hali ke li bia **23** Yesu náa bo guani yedi o lieba kuli. O ñjödikaaba bo nagini o kani ki yedi'o: A kan cabi o kelima o jua ki kpaani ti puoli. **24** Jesu bo guani ki yedi; baa bo sóni nitoba po se Isalaheli buolu po bani yaaba n tie nani ya pee n yaadi ye po **25** Ama o pua yení bo cua Jesu kani ki gbaani o nintuali nni ki yedi: o diedo todí nni. **26** Jesu bo guani ki yedi'o. Laa tiegi o nilo n taa a bil jiem ki lu a sangbanbila. **27** O pua bo yedi: o pua yení bo yedi. Ama a sangbanbila je ya jegogidi n baali b danba saajekaanu

kani. **28** Jesu bo guani ki yedi'o. O pua a dandanli yabi boncianli lan tieni nani ñan bua maama li yogunu ke o bisalo bo paagi. **29** Yesu bo ñani li kani ki gedi Galile m ñiniciama kunu ki doni ki kali li jua li po. **30** U niwulugu bo cua o kani boncianla. Bi bo cua o kani yení a diama, a juama, a muula, a tadima yení yiantobi boncianla. Bi bo cua duani ba Yesu kani ke o paagi ba. **31** Ke u niwuligu bo la ke a muula maadi, ke a tadima paagi, ke a diama cuoni ke a juama mō nuali, bi bo kpiagi Isaraheli Tienu. **32** Yesu bo yiinio ñjödikaaba ki yedi: m ninñima cuo nni bi niba po; baa pia ban baa je yaala. Mii bua min cabi ba ke baa jeni bonla ke u paalu n daa pan podí ba u sanu i. **33** O ñjödikaaba bo yedi 'o: t baa la le yaa jiema n baa dagidi ya niwuligu ne kuli li naa fuali nni. **34** Yesu bo guani ki yedi ba: yi pia paanu bona ñaa yo? Bi bo guani ki yedi'o: bonalele yení i janbimu. **35** Ke o cedi ke bi niba yení kuli kali kali tinga nni. **36** O bo taa li paanu yení li jami i ki tuondi u Tienu ki ñymijmidi ki taa teni o ñjödikaaba; ke bi bogidi bi niba yení kuli. **37** bi kuli bo dini ki guo kelima Yesu bo tieni u yaalidigu tuonli. Bi bo wodi ya boncaba n sieni ki gbeni bobuociandi lele **38** Yaaba bo dini bo tie jaba tudanaa, laa taani bi puoba yení a bila **39** Ban dini ki gbeni ki Yesu bo cabi u niwuligu, ki kua u ñinbiagu ki gedi Magadani tinga nni.

16 Farsienba bo cua ki dia o ku maadiagu, ki buali o ke wan waani ya maalma tieni tanpoli kasiedi. **2** Ama, ke o jiini ki yedi ba, "ku yenujuogu ya cua, i yi yedi, "Li daali baa ñani kelima i la ke poli moni" **3** Ku sinjaagu, yin yedi, "Ku taafaagu baa cua" kelima poli po moni ki go biigi." I ba fidi ki waani poli po niima nni, ama, i kan fidi ki mi yema yogu maalma. **4** "Mi biadma yení mi concoma nifiima lingi tanpoli maalma, ama bi kan la maalmabakuli kase Jonasi ya maalma." Ke Jesu siedi ki ña ba. **5** Jesu ñjödkaaba den puodi ki gedi bongbantoli, ki sundi kaa taa kpanu. **6** Jesu den yedi ba, "yin fangi i yula yení Farsienba yení saduseyenba dabinli" **7** Bi ñjödkaaba den gagí bi ñymiali nni ki tua, "Li tie tin ki taa kpanu yení." **8** Jesu ñ bandi, ki buali ba, "Yinba yaaba ya dudugdi ki yabi ne, be n cedi ke i yedi ke yin ki taa kpanu yení yapo i, ke n pua li kpanjama? **9** Iki tiani ki go kpaagi ki gbadí kpanu muuda yení niba tuda mu niima nni yení yin den duo ya baabuodi ii? **10** bii, kpanu leleda yení niba tuda na, yin den duo duo ya baabuodi ñ den døa maama aa? **11** Be n cedi ke yi ki bandi ke min yedi yi maama ki nua kpanu maama? Yin fangi mani i yula yení Farsienba yení saduseyenba dabinli" **12** Ke bi ji gbadí ke o ki maadi ya dabinli n fiindi kpanu ka, ama o maadi Farisienba yení saduseyenba bangima i. **13** Jesu ñ pundi Sesare, Filipi dogu nni, ke o buali o ñjödkaaba, "Bi niba tua ke o ja bijua tie ñma i?" **14** Bi tua ke Janbatisi, bi tøba, Eli, Tianba mō, Jeremi, bii bi sawalpuuba nni yendo." **15** Ke o buali ba, Ke imo te, i yedi ke n tie ñma i?" **16** Ke Simon Piari ga mi maama, ki jiini, "A tie Kiristo i, U Tienu yua n fuo Bijua." **17** Ke Jesu jiini, ki maadi o, "A ye yení mi yedijanma, Jonasi bijua Simón, kelima, sôma

yeni gbannandi ka dogdi ki waani a, ama n Báa yua n ye Tanpoli i. **18** N go ba waani a ke a tie Piari (Tangu), ke li tangu po i ke n ba maa n jaandieg. Bi tinkpiba diema bulñøbu kan luodi gu yapo. (**Hadēs g86**) **19** N ba mubnii a nui nni jaljanli bulñøbu piemi, ñan ba loli yaali tinga nni ne, li ba loli Tanpoli, A ya lodi yaali mo tinga nni ne, li ba lodi Tanpoli. **20** Ke Jesu kpa o ñjodkaaba ki yedi ba yeni li nunmónli, ke ban da waani nilo ke wani n tie Kiristo. **21** Lanyogu i, ke o ji cili ki maadi o ñjodkaaba, ke o ba gedi Jerusalema, ki la fala boncianla a cancannikpela, salga yidkaaba yudanba yeni a tidianla nui nni, ke bi ba kpa o, wan faadi li daataali daali. **22** Ke Piari yini o, ki piadi yeni o, ki funi yeni o, ki yedi o “O Diedo, ñan yedi yaali yeni ñ fagdi yeni a. lani ñ da tieni a hali bada.” **23** Ama ke Jesu gbagi, ki yedi Piari, “Fuadi n puoli po, Setaani! A tie n tantuudkaali, kelima, a ki maali U Tienu bona po ka, a maali bi nisaalba bona po i. **24** Ke Jesu yedi o ñjodkaaba, Yua n bua wan ya ñua nni, wan jiini o yuli, ki tugi o daaponponli ki ya ñua nni. **25** Kelima, yua n lingi ke wan fie o miali, o ba biani li, yua mo n luni o miali mini yapo, o ba la li. **26** Kelima, be jaadi o nisaalo ñ ya pia ñanduna kuli, ki nan biani omiali? O nisaalo ba fidi ki lebdi ki ga be i, ke li cie o miali i? **27** Kelima, o Nilo Bijua ba guani o Báa kpiagdi nni, yeni o malekinba. Ki pa yuakuli o panpaani nani wan soni maama. **28** N maadi yi i momoni, bi niba ye i siiga, ki kan leni mi kuuma hali yeni ban ba la O Nilo Bijua ke o kpendi ki kua o diema nni.

17 Dana luobi puoli po, ki jesu tugi: Jaka, Jan o ninja ki piadi yenbi ki doni li juali ki ba jaandi. **2** O nunga den lebidi ki ji ñili ko tiadi pieni ke cie mi yinyiema. **3** ki li yoginu ki Moyisi yeni Eli cua bi kani ki pagi yenbi. **4** Piel n la ya yoginu ko gaa mi maama ki yedi jesu: canba li ñani yeni tin ya ye ne, a ya bua, n ba maa a po jona taa, jonyenli n ya tie a yaali, lieli Moyisi ya jonli n sieni Eli mo ya yaali. **5** O bo maadi ki ke gbeni ke li ñunli jidi ki ligini bi kuli ko o nialo maadi li ñunlin: “o ne tie n bijua yua k n bua’o, wani ke n duu o po, ya cengi mani o maama. **6** O ñjodikaaba n gbadli li maama ki bi ba ki gbaani yeni bi nuni kuli i tingan **7** nni, ki ti janmaandi kua’ba. **8** yoginu ki jesu nagini ki sij’ba ki maadi’ba: fii mani yi da jie **9** Ban bo ji li juali po, ke jesu yedi’ba ki ban da cedi ki nilo n bandi yaali n tieni ne hali ya yoginu ko nul bijua ba fii ki ñaa o tinkpiigun nni. **10** O ñjodikaaba den bualo ki yedi: li tieni ledi ka kadabanda maadi ki tua ki li bualo k Eli n kpia bii k cindi ki pundi? **11** Ki jesu ñmiani ki maadi’ba: “li tie moni k U Tienu bo puoni ke Eli n ba cindi ki ba ki bobini yua ba cua mi faabima po. **12** Ama n maadi,”Eli wan cua daal’o ama yinba n den ki bando, i den cagino ke tiendo yi bua yaali kuli, li tie yen moi ko nilo bijua ba cagini i nugin nni. **13** Yeni ki o ñjodikaaba bandi ko maadi Janbatisi **14** Ya yoginu ke o ñjodikaaba bonbitaa yen guani bi liebi yeni o niwuligu kani, ki jua ba ne cua jesu kani ba ki gbani o nungin nni **15** ki maadi: “jie n biga yeni mi nininimma ki teb’o kelima o baali i tinga ki laadi fala

boncianli ki dugini li yianu po, o yogitianu o yi ba o muu nni bii mi ñinma nni. **16** N den cua yeno a ñjodikaaba kani ama bi den ki fidi ki ba tebo. **17** Ki jesu ñmiani ki maadi: kangbada buolu, ne yeni be yoinu ki ba gaa mi maama i? nagini man yeno na, **18** Ki jesu tiani ti fuobiidi yeni po, ke bi ñani ki ji ñaogu, ko paagi li yoginu mño. **19** Lan, ko ñjodikaaba nagini jesu kani ke piadi ki pagi yeno: li tien ledi ke timba ki fidi ke beli li fuobiigu? **20** Ki jesu maadi’ba: ki dugini yi dandanli ki yabi U Tienu palu nni, n maadi yeni i moni, a dandanli ya yabi ki pundi nani mi juobinma yeni a ya maadi li juali ne fii lan kani, o ba cõlin a maama. **21** Bonli kan ya paa ki cie’yi. **22** Ya yoginu ki bijodikaaba kuli den taani bi lieba Galile ya tinga nni, ki jesu maadi o ñjodikaaba: bi ba kuadi o nilo bijua bi niba n daogu. **23** bi ba kpaogu ama dana taa daali o ba yiedi, o ñjodikaaba n gbadli li maama ki ya ki lidiba boncianli ki bi ji tie suo. **24** Ban pundi kapanahom, ya niba n gaani lonpo li jaandielin nni den gedi ki la Piali ki maado: “yi canba paa lonpo yaa? **25** Ko ñmiani: “nn, o paa, ya yoginu ki piali kua jesu den, ki jesu gaa mi maama yedi ki sua ki Piali da ki yedi bonli:fin ya po Pial, ñanduna baditieba, bi gaani bi lee lonpo?” B bila bii bi canbi? **26** Piali ñmiani: “bi canbi” ki jesu ñjani, li ya tie yeni bi bila ki ye lonpo nni. **27** ama ki fidi ke tin da cog i lonpo gaala, gedi ki lu a janpiemu ki cuo ya jamo ba cindi ki nagini, a ya luodi o ñnobu a bu la li ligibali, ñan tugi li ligibu ki paa min yeni fini kuli ya po lonpo.

18 Lanyognu, ke bi ñjodkaaba nagni Jesu kani, ki buali o “ñma n yabi ki cie U Tienu Diema nni?” **2** Ke Jesu yini ki biñdigä o kani, ki seni ga bi siiga, ki yedi, “N maadi yi i moni, I yaa lebdi ki tua nani biwaaga yeni, i kan baa ya sanu ke i ba kua U Tienu Diema nni **4** Lanwanii, yua n miini o yuli nani ki biwaaga ne, wani n yabi ki cie U Tienu Diema nni. **5** Yua n ga biwaaga nani kine yeni, n yeli po, o ga n ya cangu i. **6** Ama, yua n cedi ke biwaaga yua n dugi n po nani kine yeni, kua tuonbiadi nni, li bi baa tu o po, ke ban loli li naacianli o tulu nni, ki lu o wan mii mi ñiñcianma nni. **7** Mi yema ya paagi, janjanma ñanduna pol! kelima li buali ke li yogu n pundi, ama, sola li yogu ñ ba tøgnyi yua ya kani, ki pundi! **8** A nugu bii a taali ya kuandi a mi tudma nni, ñan jia ki lu fagma. Li baa tu a po ñjan kua U Tienu diema nni yeni taayenli bii nuuendu ki cei yeni ban lu ña ya mu n ki pia gbindma buogu nni yeni taana lie bii nugi lie. (**aiōnios g166**) **9** A nunbu n ya kuandi a mi tudma nni, ñan kpigdi bu, ki lu fagma. Kelima li baa tu a po ñjan kua U Tienu Diema nni yeni nunfiagu ki cie ba lu ña ya mu n ki pia gbindma buogu nni yeni nuni lie kuli. (**Geenna g1067**) **10** Fangi mani i yuli, ki da ña a bila ne siiga, bá bijyenga nunga ñ ñyimi. Kelima n maadi yi i moni ke ñajanli nni, bi malekinba nua N Báa yua nye U Tienu diema nni. **11** ke lima, O Nilo Bijua cua ki bua faabi yaali n bodi i. **12** I maalma tie be i? Nilo ya pia yandi yiani, ke yanyenga bodi, o kan ña piiyia n yandi yiaadi n sieni, ki lingo ki yanbodkaaga aa? **13** O

ya la ga, N maadi yi i momoni, o pali yi mangi li yanga po ki cie piiya n yandi yia yaadi n ki bodi. **14** Li tie yeni i, I báa yua n ye ñjaljanli nni mo ki bua ke a bbila ne nni, bá biyenga í bia. **15** A kpiilo ya biidi a, ñjan gedi ki waani o o biidi, fini yeni wani siiga, a ba maadi ki paadi a kpiilo i. **16** Ama, o ya ki cengi a, ñjan la yendo bii bilie ki pugni a po, ban taani a yeni, kasiedinba bilie bii bitaa siiga, mi maama ba ñmagdi. **17** O ya yie kaa cengi yi, ñjan gedi yeni li maama li nitaali nni. O ya yie kaa cengi li nitaanli, ñjan ja o wan tua a po nani o nilamo bii o lonpogaalo yeni. **18** I momoni, N maadi yi, yin ba loli yaali tinga nni, li ba loli Tanpoli, yin ba lodi yaali ting nni, li ba lodi Tanpoli. **19** N go maadi yi ke i siiga nni, bilie ya taani jagli ki mia bonli ki tinga nni ne, N Báa yua n ye Tanpoli ba cedi li bonli í tieni. **20** Kelima, bilie bii bitaa ya taani naani n yeli po, n baa ye bi siiga. **21** Ke Piari nagni ki buali Jesu, "O Diedo, n kpiilo ya biidi nni, n ba mia sugli taalma ja i? Hali taalma lele ee?" **22** Ke Jesu jiini o, "N ki yedi taalma lele ka, ama hali piilele taalma lele. **23** Lanwani ii, U Tieu Diema tie nani ya badciamo n den bua tieni li colí ki bandi o naacenba í kubi o piama maama i. **24** Wan cili mi diidma, o sua ke naacenyendo kua li panli nni hali ligdibalta tuda piiga. **25** Nani wan den ki pia wan ba tieni maama ki pa yeni, ke canbaa niini ke ban kuadi o wani yeni o pua yeni o bila yeni wai yaali kuli, ki pa o panli. **26** Ke li naaciemo baá ki gbaani o nintuali, ki mia o sugli, "Canbaa, N bani li panli po, ke N ba pa likuli" **27** Nani li naaciemo canbaa í bo tie niñinpadi daano yeni, ke o ga o sugli, ki cabi o li panli. **28** Ama, li naacimo í ñani ki la o naacenlielo ke o pia o pia o panli kuukobga. Ke o gedi ki cegi o tulu, ki yedi o, "Pa nni n ligi. **29** Ke o naacenlielo baa ki gbaani, ki mia o sugli ki maadi, "Tieni n po juunli, n ba pa ñja." **30** Ama, ke o naaciemo yie, ki cuo o naacenlielo ki gedi ki luoni o li kpaadidieli nni, ke o yaa pani o panli, o kan ñia. **31** Bi naacenlieba í la yaali n tieni, ke bi pali sia, ke bi kua ki togdi bi canbaa kaa dogni o bápu. **32** Ke o naaciemo canbaa yini o, ki yedi o, "N cabi a ñjan pia nni ya panli kuli, kelima a mia nni sugli. **33** Nani a naacenlielo í mia ñja sugli yeni, fini bi kan fidi ki cabi o oo? **34** O canbaa pali den beni o po, ke o cuo o, ki mubni o a jakonda nui nni ke bi waani o fala hali ke o pani o panli kuli. **35** N Báa yua n ye Tanpoli mo ba tieni yi yeni, li ya tie ke i siiga nilo pali ki siadi o lielo po.

19 Yesu n gbenio maama ke o ñani Galile ki gedi Sude.
2 Bi niba boncianli bo jua' o ke o go paagi ba li kani.
3 Falisiani -nba bo ñodi ki bual'o yiko cabi ke je n ñani o denpua li ya sua ke b cuo biidi ba kuli po? **4** Ke Jesu ñmiani ki yedi: i ki cogi ke yua bo tagi ba ki ciligi bo tagi bojal yeni bonñua. **5** ki gua maadi: Lani yaa po i ke o ja baa ñia o báa yeni o naá kani ki gedi wani yeni o denpua n taani ki ya tie gbananyendi. **6** Bi ji kaa tie nibilie ama niyendo. Lan nilo n daa paadi u Tieu n taani yaala. **7** B yedi 'o: Be n cedi ke Moyisi cabike t tieni m yiema tili. **8** Ke o yedi ba: i pala n juagi yeni ya po i ke Moyisi cabi i

ke yi yadi yeni i puoba ama ki ciliga li bo tie yeni. **9** n maadi yi: yua beli o denpua ke laa tie conconma po ki taa puotiani tieni u subu ya ja gua taa pua yua ke bi bel'o mo gua tieni conconbu i. **10** Ke o ñodikaaba maadi'o: Li ya tie n yeni opua yeni o ja kani laa ñani yeni nilo n kua pua. **11** Ama ke Yesu maadi ba: Yua kuli kaa baa fidi tui li tundili, ama yaaba baba ke li cabi ke ban gbadi li niima nni. **12** Kelima b tøbi ye ki mali kaa pia u maalu. ke b tiaba mo bi niba n beli bi t madi. ke niba go ye ke li tie ke bani mõno n beli bi ba t madi ki dugini u Tieu diema po. Yua ba fidi ki gbadi li tundili ne wan gbadi. **13** Ke bi niba cua yeni a bila ke wan maani o nuugi bi po ki jaani. Ama ke o ñodikaaba bo bieli li niba. **14** Ke Yesu yedi ba: ñja mani a bila k daa beli ba ke ban cua n kani. Kelima yaaba n naani yeni a bila n die u Tieu diema. **15** ke o maani o nuugi bi po ki siedi li kani. **16** Ke jka ba cua Yesu kani ki maadi: canbaa n baa tieni ki laa tuadijanli ki bàà ya miali ki pia gbenma i. (*aiónios g166*) **17** ke Yesu maadi'o: Be cedi ke a buali'n i buali ñanmi i? Bonyenli baba n ye. Ama a ya bua ñjan ya miali ki pia gbenma ñan tuo u Tieu ñomaama. **18** Ke o ja yeni maadi 'o: ki laa ñomaama po i? ke Yesu maadi: ñjan daa kpa nilo, ñjan daa dua yeni nutiani denpua, daa su, daa pua faama nilo ba po, **19** ñjan fangi a báa yeni a naá, ñjan buadi a lielo nani fini a ba yeni. **20** Ke o ja yeni maadi 'o: n colini lan kuli. n go baa tieni be i **21** Ke Yesu yedi: a ya bua ñjan tua ya nilo k pia biidi, kudi ñjan pia yaala kuli ki puni b taladidanba. Yeni a baa bàà ñalimani tanpoli. ki ji cua ki ñodi n. **22** O ja yeni n bo gbadi Yesu n maadi yaala kuli ke o siedi ke o pali ki mangi. Kelima o tie yua pia ñaliman bonciala. **23** Ke Yesu maadi o ñodikaaba: i mõnnmoni po i yedi yi: li paa yeni o ñalimandaano n kua u Tieu diema nni. **24** n go maadi yi: li kaa paa u yuoyuogu po ke wan kua u pundu bonli nani ama li kan ya tie yeni o ñalimandaano po. **25** O ñodikaaba n bo gbadi lio maama li bo cuo ba yaalidigu. ke bi maadi: ñjmaa ji baa fidi báá m fuoma i? **26** Ke Jesu nualu ba ki maadi: Bi niba kani li kan fidi ama u Tieu kani li baa fidi tieni. **27** Ke Piali jiin'o ki maadi: didi t ñja t bona kuli ki jua ñja; t mo baa bàà be i? **28** Ke Jesu yedi: Yeni i mõnnmoni yinba yaaba n ñodi nni m yepanma yogu ya yogu ke o nilo bijua baa t kaa li bali kpagili po yeni o yudandi. i mo t baa kaa isaraheli cuga piiga n bona lie yeni nni ki bu li cuga piiga n bona lie. **29** Nilo yua kuli ñja o deni, o kpiiba, o baá yeni o naá, yeni o bila, bii o tinga n yeli po baa gaa m ñanma taalm kobiga ki go bàà li miali yua k pia gbenma. (*aiónios g166*) **30** Ama yaaba n bo tie nikpialla mola ne ji baa juodi ke yaaba n bo juodi n tua kpialia.

20 U Tieu Diema tie nani ya tindaano den yagdi ki ñani ku siñapapaapangü, ki puogi bi tuonsionba ke ban gedi ki soni o daamõngu tidi kuanu nni. **2** Ban boni ke li dagdi, ke o baa pa ba ligdibali daali nni, ke o soni ba o kuanu nni. **3** Kudi taa í pugni, ke o go ñani ki gedi ki la tuonsontianba ke bi se ki daaga nni kaa

tuuni libakuli. **4** Ke o yedi bi mo, "Gedi mani ki sóni n daamõngu tiidi kuanu nni, N ba pa yi lan bualí maama." Ke bi gedi ki tuuni. **5** Kudi luoba n pugni, ke o go ñani, kudi yia n pugni, ke o go ñani, ki tieni yeni. **6** kKi go guudi ke piiga n kuyengu pugni, ke o go ñani, ki la tianba ke bi se kaa tuuni libakuli. Ke o bualí ba "Be n cedi ke i se yentunmunli kaa tuuni libakuli?" **7** Ke bi yedi o, "Nilobakuli ki puogi ti tuonli." Ke o yedi ba, "I mo n gedi n daamõngu tiidi kuanu nni" **8** Ku yenjuogu yognu, ke o kuandaano yini o jalmankubilo, ki yedi o, "Yini bi tuonsónba ki pa ba bi daali pani, ki cili yaaba juodi, ki ban juodi yaaba n cili. **9** Piiga n kuyengu n pendí ke bi ga ya tuonsónba nagni wan pa ba dibayenli yenli. **10** Ya tuonsónba n cindi li tuonli nagni, ki maali ke banwani ba ga lan cie dibali, ama bi den li ga yuakuli dibali i. **11** Ban ga bi daali pani, ke bi ji fabni o tindaano kani. **12** Ki maadi, "Yaaba n juodi ki cua ke piiga n kuyengu pendí yeni wan sóni kuyengu baba i, ama a pani tikuli ke li döa i, tinba yaaba n cindi li tuonli hali ku sijaagu nni, ke u yienu kua ti. **13** Ama, ke o tindaano jiini bi siiga nni, yendo, "N dönlí, mii tudi ka. Tii boni ki dagdi ke n ba pa yi dibayenli kaa? **14** Ga yaali n tie a yaali, ki ya caa. Mini n bua, ki jagi ke min teni yaaba juodi nani yinba yeni. **15** N ki pia i móni yeni min tieni min bua yaali yeni n bocneli ii? Bii min tieni ti ti bulcindi yeni i ke li kpíi i nunbu uu? **16** Lanwani ii, Yaaba n juodi ba cindi, ke yaaba n cindi n juodi. **17** Nani Jesu n den do ki caa Jerusalema yeni, ke o piadi li piiga n bilidiba ki seni ba, ban caa ya yognu, ke o yedi ba, **18** "Diidi mani, ti caa Jerusalema n yeni, bi ba kuadi o Nilo bijua ki mubni o salga yidkaaba yeni a gbanbanda nui nni. **19** Bi ba jia o ti buudi, ki cedi ban kpa o. Bi ba mubni o bi nilanba nui nni, ban laa o, ki sugi o, ki pua o a finfinba, ki kpaa o li dapõnpõnlí po. Ama, li daataali daali o ba faadi." **20** Ke Sebederba nagni Jesu kani yeni o bijaba. Ki ñuani o nintuali, ki mia o bonli. **21** Ke Jesu bualí o, "Ariabu tie be i?" Ke o jiini o, "Cedi n bijaba ne, ban ti kali a diema nni, yendo a jieno po, tiano, a ganu po." **22** Ke Jesu jiini ki maadi, "A ki bani ñan miadi yaali. I ba fidi ki ñu min bobindi ki ba ñu ya bonñukaali nni ii?" ke bi yedi o "Ti ba fidi." **23** Ke o maadi ba, "Li tie móni ke i ba ñu n bonñukaali nni, ama ki kali n jieno po bii n ganu po wani ii, li ki tie mini ka ba cabi lani, ama li tie n Bää n bobni li kaani yaaba ya po i. **24** ñodkaaba piiga yaaba n sieni n gbadí lanya maama, ke bi pali biidi li naataanliedba po. **25** Ke Jesu yini ba, ke bi nagni, ke o yedi ba, I bani ke bi nilanba bado n die ba, ke a nigbenga wangi yaaba n sieni bi paalu n dagdi maama. **26** Ama, li kan ya tie yeni ka i yasiiga. Ama yua n bua wan tua yua n cie ikuli i siiga, wan tua i naaciemo. **27** Yua mo n bua wan tua liiga yua i siiga, wan tua i naaciemo. **28** Nani o Nilo Bijua ní kia ke ban ya tuuni o po ka ama wani n ya tuuni bi niba po, ki go yidi o miali salga bi niba boncianli po. **29** Ban ñani, ki gedi Jeriko, ke bi niba boncianli ñodi o. **30** Ke juuanba lie kaa u sankunu. Ban gbadí ke Jesu pendi bi kani, ke bi tandi ki maadi, "O Diedo, Dafidi Bijua,

gbadi ti niñima, **31** Ke ku niwulgu funi yeni ba, ki niini ba ke ban suoni, ama, ke bi tandi paama ke li cie kpíama, "O Diedo, Dafidi Bijua gbadí ti niñima." **32** Ke Jesu sedi cenm, ki yini ba ki bualí ba, "I bua min tieni i po be i?" **33** Ke bi jiini o, "O Diedo, ti bua ti ninbina n luodi i." **34** Ke ti niñinpadi cuo Jesu, ke o sii bi ninbina. Lanyognu ligá ke bi nuni luodi ke bi ji tua, ki ñua Jesu

21 Jesu yeni o ñodkaaba n nagí Jerusalema, ki pundi Betifaje, Olifie tiidi juali gamu, Jesu n sóni o ñodkaaba bilie, 2 ki maadi ba: «Gedi mani ki dogbiga yaaga ye i liiga ne; yin ba pundi ya yognu, i ba la ñunñua ke o luoli, yeni ki ñunbiga; yin lodi ba ki cua yeni ba na 3 Nilo ya maadi yi bonli, yin jiini o: "O Diedo n bua ba. Lanyognu mono, o ba cabi, yin gedi yeni ba." **4** Móla, ya bonli ne tieni ke o sawalpualo n den tuodi ki waani yaali n tieni ki dudi **5** Yedi mani Siyon bisalo: «Lani n yeni, a bisalo kpendi a kani, ki dingi boncianla, ki jagi o ñunbo, ñunbiga, ñunñua ya biga.» **6** O ñodkaaba n gedi ki tieni Jesu n waani ba ki ban tieni yaali. **7** Ban guani yeni o ñunbo yeni ki ñunbiga, ki ladi bi po bi tialakaadi, ki cedi ke o jagi **8** Ku niwulgu siiga, bi niba boncianla den ladi bi tialakaadi u sanu nni; ke bi tianba padi i tiibensongí ki ladi u sanu nni. **9** Yaaba n den ye Jesu liiga yeni yaaba n den yua o den kpaandi ki maadi: "Osana, Daafiid Bijua! Mi yedjanma yua n kpendi O Diedo yeli po! Osana hali tanpojoma. **10** Wan kua Jerusalema, lan yaa ki lidi yuakuli u dogciamu nni, ke bi ji maadi: One mo tie ñyama i? **11** Ke ku niwulgu tandi ku tua: "O tie Jesu i, o sawalpualo, ke o tie Galile nni Nasareti yua." **12** Jesu n kua U Tienu jaadiegú nni, wan beli ki ñani yaaba n den kuadi yeni yaaba n den daa ku jaadiegú nni kuli, ki tudi ki lu lu yaaba n den cendi i ligi taablinba yeni a kpajekuada kpaga, **13** ki yedi ba: li diani: «N diegu baa yi jaandiegú» Ama ke yinba wani nan cedi ke gu tua suudjongu.» **14** Ke a juama yeni mu wabmu nagni o kani li jaandielí nni, ke o tebi ba. **15** Bi salga yidkacianba yeni a gbanbanda n la wan tieni ya yaalidgu tuona, ki gbadí ke a bila kpaandi ku jaandiegú nni, ki tua: "Osana Daafiid Bijua!", ke bi pala beni. **16** Ban maadi o: "A gbadí ban maadi yaali ii? Jesu n jiini ba "Nn, i da ki kpeli ki cogi yaali diani ne ee?": "A cedi ke a bila yeni ya canpandmu n da ñaani mi biima pagi a, ki dondi a." **17** Ki ñani ki ña ba, ki lie u dogu, ki gedi Betani, ki ban duani li po. **18** Ku sijaagu nni wan den góa ki lebi u dogu po, ke mi koma cuo o. **19** Ke o la bu kankanbu u sankunu, ke o nagni, waa la kankanli se kankanfaadi. K o yedi bu: "lwanli n jida jóni a ya po palb." Lanyognu mono, ke bu kankanbu yeni kuodi. (aión g165) **20** Bi todkaaba n la lani, lan yaa ki lidi ba, ban maadi: "li tieni ledi i, ke bu kankanbu ne kuodi yenma? **21** Jesu n jiini ba: "N maadi yi i móni, i ya bi pia ti dudugdi ke tama ki ye, i bi kan tieni min tieni bu kankanbu yaali ne baba ka, ama i ya bi yedi li juali ne: "Figdi li kani ki gedi ban jiidi ki baa mi ñincianma nni." Li bi ba tieni." **22** I ya jaandi, ki mia yaali yeni ti dudugdi,

i ba baa. **23** Jesu n̄ gedi ku jaadiegu nni ki ban ya tundi; lanyognu, salga yidkaacianba yeni u dogu nni nikpela n̄ cua ki buali o: “Aduu li laa yiko po i ki tie ya bona ne kuli, yma n̄ cabi li yiko?” **24** Jesu n̄ jiini ba: “N̄ mo ba buali yi i buali, i ya jiini nni i, n̄ mo ba maadi yi ya yiko po ke duu, ki tie lan ya bona.” **25** Jan batisma, li den ñani le i? Tanpoli bii, bi niba kani i? Ama ban juogi bi ymiali nni, ki taa ya maalma ne; ti ya maadi ke li ñani U Tienu kani, o ba buali ti: “Be n̄ cedi ke i den ki tuo ki ga o maama?” **26** Ti ke li ñani bi niba kani mo, ku niwulgu kan tuo ti po; kelima bikuli bani ke o tie sawalpualo i. **27** Lanwani i, ban jiini Jesu: “Tii bani” Jesu mo n̄ guani ki jiini ba: “N̄ mo ka maadi yi ya yiko po ke n̄ tie ya bona ne.” **28** I pia mi laa maalma i? O ja bo ye, ki pia bijaba lie, ki yedi o bijakpelo: “Dinne n̄ biga, ynan gedi ki ban s̄oni n̄ daamogu tiidi kuanu nni.” **29** Wan jiini: “Mii caa.” lan yani waamu, wan tuuba, ki lebdi o yama, k gedi, **30** Wan maadi yua n̄ sieni mo yeni, lan ya biga mo n̄ jiini: “Canbáá, n̄ ba gedi. “Ama o naa gedi. **31** Bani bijaba lie yeni, ole po n̄ tieni o báá buama? Ban jiini o: “O bijakpelo” Jesu n̄ maadi ba: “N̄ maadi yi i m̄oni, lonpo gaala yeni a conconca ba ga i liiga U Tienu diema nni. **32** Kelima Jan cua i kani mi teginma sani nni, ama, i naa tuo ki ga o maama. Ama, lonpo gaala yeni a conconca wani i, tuo ki ga o maama. Ke yinba yaaba n̄ la lankuli, i ki tuuba, ki lebdi i pala ki ga o maama. **33** Cengi mani kpanjantoma. O ja den ye, ki tie diedaano, ki pia ku daamongu tiidi kuanu, ki juu i tiidi ki kagni, ki lindi, ki lugdi ku tantigu po ku buogu, ban baa to naani, ki ja ku daamongu, ki maa li pagli, ki pani, ki ji ga a tuons̄onla ke bi guu lebli. O den fii, ki puodi li kpaali ki gedi dogtianu. **34** U kuanu bona n̄ beni ke ku kpaangu yogu pundi, wan s̄oni o naacenba bi kuaguuduba kani ke ban ga o kuanu biinu na. **35** Bi kuaguuduba n̄ cuo bi naacenba, ki pua yendo, ki kpa o lielo, ki jaa o taalo a tana. **36** Wan s̄oni naacent̄oba, ke bi yabi ki cie kpiamonda, bi kuaguuduba tieni bi mo yeni i. **37** Wan ji juodi ki s̄oni o bijua, ki maadi o yama nni: “Bi ba colni n̄ bijua wani.” **38** Ama bi kuaguuduba n̄ la o bi cabáá bijua, ban juogi bi ymiali nni maama ne: “O faadilo n̄ yeni; cua mani tin taani, ki kpa o, ki diedi li faali. **39** Ke bi cuo o, ki dadi ki ñani o ki jöndi yeni u kuanu, ki kpa o. **40** M̄ola o kuadaano jy a cua, o ji ba tieni bi kuaguuduba yeni ledi i? **41** Ke bi jiini: “O ba cedi ya cacagdanba ne n̄ kpe mi cacagkuuma, wan ga tuons̄ontianba ban ya guu o kuanu, ki tieni o o kuanu biinu ku kpaangu yogu. **42** Jesu n̄ maadi ba: “I ki kpeli ki cogi i diani nni ii: “A tanmaala n̄ luni ya tanli yeni, lani n̄ tua li tanpuukaali; lankuli ñani O Diedo kani i, ki tie yaalidgu bona ti numbu nni. **43** Lani n̄ cedi ke n̄ maadi yi: “Bi ba fie U Tienu diema i nui nni, ki teni ya nibuolu n̄ ba fidi ki cedi man lomi a luana.” **44** “Yua baá li tanli po ba jendi jendi, li tanli n̄ baá yua ya po mo, o ba yodi yodi i.” **45** Salga yidkaacianba yeni farisienba n̄ gbadi Jesu maakpanjama, ban bandi ke o maadi bani ya maama i. **46** Ban ji ya gbaa ke ban cuo o; ama ki nai jie ku niwulgu, kelima bi den bani ke o tie sawalpualo.

22 Jesu ga m̄ maama, ki pua ya maakpanjama ne: **2** Ti Diedo diema naani nani ya bado bo tieni o biga janma yeni. **3** O bo s̄oni o tuons̄onila k ban gedi ki maadi yaabi k o yinba mi janma yeni ki bi gbeni mi jiema ki ban baa na ki je. Ama bi niba yen naa den bua ban cua. **4** Wan s̄oni naacent̄oba, ki yedi ba: “Ban maadi mani ba ke n̄ bobni mi pocaaajiema ki gbeni; n̄ cedi ke bi kpaá n̄ naakpanba yeni n̄ yankpanba, likuli bobni ki gbeni, ji cua mani mi pocaaajaanma. **5** Ama baa cengi li pocaali jaanma po, yuakuli den toli wan bua naani, o ne, o kuanu po o t̄oa mo o kpenkpendu po. **6** Yaaba n̄ sieni n̄ cuo bi naacenba ki pua, ki cagni bi ne, ki kpa bi tianba. **7** O badciamo pali n̄ be, wan s̄oni o jakonda ban biani a nibiada yeni miana, ki sia bi dogu. **8** Yeni k o maadi o o jietienbila: mi jiema tieni ki gbeni, ama yaabi n̄ ba je ki dagdi yenli. **9** Yeni, gedi mani a sankaditaana nni, ki yini yin la yaabi kuli. **10** A tuons̄onila ne fii ki gedi a sanjala pok yini ban la yaabi kuli, a nibiada yeni a tadima, talgi nba kuliyeen, o jiediciagu gbie yeni bi niba yen kuli. **11** O badciamo n̄ kua ki diidi yaaba n̄ kaa, ki ba di mi jaanjiema, ki la yendo ke waa la o jaantiadi. **12** Wan buali o: “N̄ dönl, a tieni ledi i ki kua ne ki naa lani a jaantiadi? Li nilo n̄ ya ymimi **13** Lanwani i, o badciamo n̄ maadi o naacenba: Loli mani o nui yeni o taana, ki lu o niinpo li biigl nni, li bubuuli yeni li ñinjmanli n̄ ye naankani. **14** Kelima, ban yini yaaba yabi, ama ban gagdi ki lugdi yaaba wa ki cie. **15** Lanyapo, farisienba n̄ jöndi ki juogi bi ymiali nni, ki lingi ban ba tieni maama ki dali ki cuo Jesu o maama po. **16** Ban s̄oni bi naacenba Jesu kani, ke bi yegi yeni Juufinba badciamo, Herodi niba, ban maadi: “Canbáá, ti bani ke a tie m̄om̄ondaano, ki wang U Tienu n̄ bili ya sanu yeni i m̄oni, yaa jie nilobá kuli, kaa go pia lugdima bi niba siiga. **17** Maadi ti ñan pia ya maalma: Yiko cabi ke lan pa lompo Sesaari po bii laa cabi i? **18** Ke Jesu bandi bi bidagma po. Bi den guu ke wan maadi ya maama n̄ ba sagni o yeni juufinba bii Roma yikodanba i. Ke o buali ba, yinba mu muyiidmu ne, be n̄ cedi ke i dia nni ku maadiagu ki bua yin cuo nni? **19** “Waani mani nni yin kubi ya dibali ki pa lonpo”. Ke bi nagni o yeni li dibali. **20** Jesu n̄ buali ba, “yma ya nannanli yeni yma ya yeli n̄ ye li dibali ne po? **21** Ke bi jiini, “Sesari i” Ke Jesu yedi ba, “Teni mani Sesari yaali n̄ tie Sesari yaali, ki teni U Tienu, yaali n̄ tie U Tienu yaali.” **22** Ban gbadi lanya maama, ke li yaalidi ba, ke bi siedi ki ja o. **23** Li daali mono, sadiseyennba, yaaba n̄ maali ke faadma ki ye mi kuumu puoli po, n̄ cuu Jesu kani, ki buali o. **24** Canbáá, Moyisi maadi, ke nilo ya kpe kaa pia biga, o ninjua n̄ taa o pakuali ki mali o kpiemo po puoli juani. **25** To, ti siiga ninjaba lele den ye, o ciamo po n̄ kuani o pua, ki kpe, waa pia biga. Nani wan den ki pia biga yeni i, o ninjawaaga n̄ taa o pakuali, **26** Lan tua yeni mo lielo po, ki tuani o taalo, ki ya maa yeni ki ban biini o lelelo. **27** Lani n̄ pendi, o pua mo n̄ kpe. **28** Mi faadma yogu, yma ba yendi o pua? Kelima bikuli na kuani o. **29** Jesu n̄ jiini ba: “I ye mi tudma nni kelima yii gbia i diani niima nni, i naa go bani U Tienu paaciamu.

30 Kelima mi faadma yogu, jaba ji kan taa puoba, puoba mo kan ji kuni jaba, bi baa tie nani U Tienu malekinba yeni tanpoli po. **31** Yaali n nua mi faadma bi tinkpiba siiga, i ki cogi U Tienu í yedi yaali ii? **32** N tie Abalahama Tienu, Isaka Tienu yeni Jakobo Tienu? U Tienu ki tie bi kpienba ya tienu ka ama bi fuodba ya Tienu i. **33** Lan yaalidi ya niwulgú n bo ye li kani, ki cengi Jesu tunda. **34** Farisienba í gbadí ke o mubni sadiseyenba ñóbu, ban taani ki kali **35** yendo bi siiga, yua n tie yiko banciamo í buali o ya buali ne, ki bua bigni o: **36** “Canbáá, U Tienu maabilkaama nni, mi laa maama n cie mikuli? **37** Jesu í jiini o: “A baa bua O Diedo a Tienu yeni a pali kuli, yeni a naano kuli yeni a maalma kuli. **38** Mani n tie ya maabilkaama n lii ki cie mikuli. **39** Ya maabilkaama n tua, ki naani yeni cincinli yaama n ne: “A baa bua a lielo nani a bá yeni. **40** Yiko yeni bi sawalpuaba maama kuli maa lani maabilkaaledma yeni po i. **41** Nani farisienba í den taani ki ye yeni i, Jesu den buali ba. **42** Ki yedi ba: “I maali be i, Kiristu po? o tie yma ya biga i? Ke bi jiini o: Dafiid bijua i. **43** Ke Jesu maadi ba: “Li ga ledi i ke Dafiid í gbie yeni Fojanma ya yognu, ke o yini o O Diedo, wan maadi ya yognu: **44** O Diedo maadi n Diedo: “Kali n jienu ki guudi hali min ba cedi a yibalinba í tua a taajmaada?” **45** Dafiid ya yini Kiristu O Diedo, li ba ga ledi wan go ya tie o bijua? **46** Obákuli ki fidi ki jiini o bá lanbonli. Hali yeni li daali, nilobá kuli ki ji buali o buali.

23 Lani ki Jesu maadi yeni o nuwuligu yeni o njankaabi ki tua: **2** U Tienu kadabanda nba yeni farisien nba n kubi Moyisi ñómaama, **3** ya tie mani ki go colni ban wangí yaali, ama yinbi n da nua ban tiendi yaali, kilima bi maadi ki naa tiendi. **4** Bi tungi bi niba ya tuga n kpiagi, yaali ki ban mōnō kan tuo ki taa bi nubila ki tugi. **5** Bi tie bi bona kuli ki bi niba n ya nōbi (nuabi), yeni bi tila yia ya po ki bi diani U Tienu maama yi gbengi ki cie li liela kuli, ki bi tiadi ñögbaná pia. **6** Bani n go ñanbi ki buadi a kinkaan cincina ti wondn ni yeni bi tintaandiena nni, **7** bi bua k bi ya cua bi niba nni, ban ya fuondiba ki yib canba nba. **8** Ama yinbi, da ñaa mani ki bi yii canba nba, kilima i pia canba yendi, yua n ye tapoli po. **9** Yin go da yii nul i tinga ne po i báá, kilima i pia báá yendo, yua n ye tapoli po. **10** Da ñaa mani k bi yii yonbidaan, kilima, yendo baba n tie i yudaano, lani n tie klisto. **11** Yua tie kpel i siign ni ba tua i tuonsónlo, **12** yua n dongi oba, b bu jiini o, ki yua jiindi oba ban doni o. **13** Yubonli i po, yinbi a gbanbanda yeni falisien munafigi danbi ne, kilima i pangí bi niba U Tienu diema nni kuama, yinbi mōnō, i ki bua ki kua, i go kan ñaa yaabi n bua ban kua mo, ban kua. **14** Yubonli i po, yinbi a gbanbanda yeni falisien mōnafiki danba, kilima, i gbedi a pakuaná (kpepuol) pianmi, k fani ki jaandi ki nan maadi ti maayuyuodi; li po n cedi ki buudi te baa bia. **15** Fala tie i yaali yinbi a gbanbanda yeni falisien nba, ki dugni i caa ya longbana n fagn ki kpaani yaabi n bu kua i jaandi. I ya la nuyendi, o biidi go yi pugni ki kuan o o muu diegu. (**Geenna g1067**) **16** Yubonli i po yinbi yaabi n ki no ki mo ji ñmagdi i liebi, yinbi n

maadi k nuli ya puoni o puoni u jaandidieciangu yeli po li ki biidi, ama nul ya puoni k li tie o jaandidieciangu wula po k k colni li puoni, li kanjaagu. **17** I ki pia yami ba waami, i tie juama paaa, le po n ji yabi ki cie o lieli, wula bii o jandidieciangu yia cedi wula yi ñanbi U Tienu nugen ni? **18** Yinbi n go maadi ki nul ya poli salgbibinbindli po l ki pia maami ama nul ya poli k li tie salgi yaali n maa l binbindli po k ki coln o maami li kan jaagu. **19** I tie juama paaa, le n cie l lieli i, salgi bii li binbindli yia cedi k salgi yen mōnī U Tienu nugen ni? **20** Yua puoni bonli, altaro yeli po, o puoni yeni yaali n maa l po kuli. **21** Yua n' puoni bonli k taa u jaandidieciangu yeli, u ta yeni U Tienu yeli, wani U le yeni li jaandidiel. **22** Ki yua n go puoni bonli tapoli po yeli po, wan bandi k o puoni U Tienu kankaanu yeli po i, o taani yeni U Tienu kuli. **23** Yubonli i po yinbi a gbanbanda yeni farisien nba munafiki danbi ne, kilima i paa..... k ñaan yaali n mōnī, lani n tie k n kuni i mōnī, sugli yeni ti ñandi nni. **24** Yinbi bi juanbi mo u, ki ji b dadi i lieba! Yinbi n yedi ki bua mi ñunnjanbi, ki bi tindi ki ñani i naasiigi ki nan sieni o taamo ki nali. **25** Fala tie i yali, yinbi a gbanbanda yeni ñalacidanba, kilima i ñanbd i jieditiadi yeni i ñuñubona puoli po i, ki ñaa yaali n ye lien nni, k li gbiyeeni ti naayignmi yeni o faagu. **26** Fini farisien juamo ne, cili ki ñanbi a ñuñubonli nni yeni a jeditagdgin no, ki li puoli po n mōn fidi ki ya ñani. **27** Yubonli i po yinbi a gbanbanda yeni farisien ñalacidanbi ne, kilima i tie nani ya kakula (kula) k bi yi ñanbi li puoli po lan bedi ama k li tingi po gbiyeeni a kpab bedma yeni i cincibiadu buoli kuli. **28** I mo tie yeni, cincanli po i naan yen nimonbi yeni ama ki tukdn nan gbie yeni ñalaci yeni biid. **29** Yubonli, i po yinba gbanbanda yeni farisienba ñalacidanba, kilima, i maa bi sawalpuuba kakula ki ñanbd i nimonba kakula. **30** I maadi: “Ti ya bo ye ti yaajanba yogu, ti bo kan kuaní ti nuu yaaba wuli sawalpuuba sôma. **31** Lanwaní ii, i tuo ki tieni kasiedi ke i tie yaaba n wuli bi sawalpuuba sôma bila i. **32** I moko gbie yeni i yaajanba tuonbiadi i. **33** Waalaba, walabiada buolu, i ba fidi ki ciadi ku mubuogu yeni li daajuoalki buudi jiamaa? (**Geenna g1067**) **34** Lanyapo i ke n ba sôni i kani bi sawalpuuba, bi yanfodanba, yeni yiko gbanbanda. I ba kpa bine, ki kpaa tianba li daapõponli po, yaaba n sieni mo, yin pua ba a finfibá i yikodi cogdiená nni, ki beli ki ñani ba i dogu nni. **35** Lan ba baa maama, li tie ke ban wuli ya niteginkaaba soma ki tinga po, ki cili o niteginka Abeli, ki ban juodi Berekia bijua Sakari, yin bo kpa yua ku jaandiegú yeni li jaanbinbindli siiga baa maa i yula po i. **36** N maadi yi i mōmōnī, ya bona ne kuli ba tieni ya nifimá ne ya yogu i. **37** Jerusalema, Jerusalema, fini yua n kpa bi sawalpuuba, ki lugdi ban sôni yaaba i kani a tana! bonmja i ke n bi sugni min taani a bila na ya koomado n yi taani o koobimu o fiabi nni yeni, ama a naa pia li buama. **38** Diidi, a diegu ba tua diegbenli. **39** Kelima N maadi yi, i ji kan la nni, ki cili mōla hali yeni yin yedi, “Mi yedinjanma ye yeni yua kpendi o Diedo yeli po.”

24 Jesu ñani ojaanddiecioangu n ni k paani k caa k u ñuadi kaabi nagn ni k maad 'o yen' o k waan' o l jaanddiociangu n diena n maa maam 2 k jesu ñmianm i n tua i laa a? L kul t bu bedi k duani tingi sa -la -la -la k baa tan yeni kan sieni k yaa tua l lieli po 3 lani k jesu doni k kali olif tiidi juali po. ku ñuadikaabi baa k la'og, k bual' o k wan waani ya yogu k l bona bu tieni yeni ya bona bu waani k u baami yeni ñanduna juodnmi ji ki fagi. (aiõn g165) 4 k Jesu ñmian'mi juo mani i baa k ban daa bõndi i. 5 B nubi boncianli t bu baa k ya kubi n yeli k tua k bani tie kristo, b bu bõndi b nubi boncianli ban tudi u sanu 6 l baa gbia k u tõbu pua k bia gbia o tõbi i Yam n daa ñmadi kaa l buali k l kuli ne n tieni yo ama ñanduna juodigi daa kaa. 7 U buolu bo yi t fii k kõni yeni buol tianu, dogu n fii k kõni yeni dogutianu. M kom bu yi t baa a dongbanaa i boncianli, a dongbantiana mõ tingi ñ jegi. 8 L kuli ne daa tie u madu yianu cilgi. 9 B nubi bu kuad'i ban cuo 'i k waani fala, k kpa'i, ñanduna nubi kuli kan yaa bua i maam k dugin i n po. 10 l yogu nubi boncianli bu biani b dandanli, k kuadi b liebi k kan yaa bua b liebi nublu. 11 O faaugu dambi t bo fii k yedi k b tie u tieni sogni- nba, k bõndi b nubi boncianli. 12 T biid boncianli t bo yabdi i tinga ne po, b nubi boncianli buami t bu wadi 13 Ama yua juuni caa yeni l juogi, u tieni bu fie wani 14 B bu muadi u tieni bal laabaamanli ñanduna kuli, i buoli kuli n gbadi yo, ñanduna ñ ji fidi k juodi. 15 I ya t la o bonbiiguu yua ñmadi b nubi Yam baa k kua o jaanddieciangu n i nani u tieni sogni Daniali n bo maad maam (yua cogi l lanbonli ne wan gbadi l niimm) 16 L yogu yaabi ye Suude dogu n i ban sani k kua a juana n i 17 Yua ye o dekanbuag po wan daa kua deni n k u bu tugi u tiadi. 18 Yua ye u kuan po n mõ daa tua k u bu lebdi k taa u liadli. 19 L dana n i fala b u gbadi a puotunpunmaa yeni i canpandimu naa -nba i. 20 Ya jaandi mani k l nantaali daali ñ daa tu yeni bõdilua yogu bii Saaba daali. 21 L dana n i b nubi bu cagn i yaa cacagnmi hal k baa ban k la ñanduna n cil ya yogu yeni molane. Nul bia ji kan ban k cagn i l cacagbuolu liemi 22 L bo yaa tie k l dana ba tie yeni k fagdi, nul bo kan ciadi ama u tieni nigandikaabi po i k u bu wadi l dana. 23 Lani nul yaa t maad'i k kristo ye ne lan bii k u ye ne po, yi daa tuo k tie mõni. 24 K dugin i u faaugu dami t bo fii k yedi k bani n tie Kristo, b tianb n yedi k ban tie u tieni sogni -nba i, bt bu tieni o yaalidigu tuona, lyaa bo tie k b bu fidi, ban bõndi u tieni nigannkaabi mõno. 25 N tuodi k waani n yeni. 26 Lani, nul yaa t maadi k wan ye i tinkuongj n i yi daa caa, bii ku ye deni po yi daa tuo k l tie mõni. 27 nani u tañigidu i yi ña puoli k gadi nutualu yeni u nufosaalo bijua mõ t bo cua yeni 28 l bonkpiel i n ye naani nanyobil - nba mõ tigi lan kani. 29 L cacagnm dana t baa pendi yeni k k u yenu bõndo, o ñmaali mõ kan ya pieni t ñmaabidi bo ña tanpol po k baa baa. ya bona ye tanpol po kuli k pia u paal kul bu sag g ñmadi yeni l lieli. 30 L yognui k b bu la l bonli tanpol po yal wangj k u nufosaalo bijua baami pundi ñanduna buoli kul ji baa fabn i, b bu la u nufosaalo bijua n n ña t tawalgbandi n i

yeni u paacianmu yeni t yudandi yua yabi 31 U bo sõni u maleki -nba yeni a naatuna yaali n mõ ban taani u nigandikaabi kuli yaab n bo ye puoli, nintuali yaangi yeni yanbangu, ñanduna kaan kuli. 32 Gaa mani l tudli ne o kinkanm kani. Yaa yogu k u to a bendimaana k u faadi cil k bundi, i bani k l kpañili nag. 33 Nani i mõ ya t la l bona kuli, yi bandi k u nifosaali bijua nag i, k u ji ye i ñiñona n i. 34 Yeni i mõni n maadi l kuli ne b u tieni k sua mõla nubi yaabi n ye ne k b tõbi daa kpe. 35 pol yeni i tingi b u pendi ama n maam wan kan ban k pendi. 36 Baa nul k bani l daal k bua ya yogu k l bona bu tieni. Maleki - nba ye pol k bani, u tieni bijua mõno k bani, n baa u tieni yaa kaa. 37 Nani lan bo tieni nandi nowe yogu yeni l bia t baa tie yeni u nufosaalo bijua baa yogu. 38 Ya dana n pend o k ñinm fidi yili ñanduna kul yeni, b nubi bo di k ñu k kuandi b puobi k puuni b bidi b jabi, caa yeni yaa daali k Nowe kua u ñadugu n i 39 k ñaa'b k b l ye kaa pia uyanbani baa kuli, k ñinm t baa dinb'i. U nufosaalo bijua mõ ya baanm t baa tie yeni. 40 jabilie t baa ye u kpaabin i wan taa yedi k ja tiani 41 puobilie t baa naan i dii wan taa yendi k ja tiani 42 Lani daa guandi mani, k dugin i i k bani yaa daali k i yonmdaano bu cua. 43 janbi mani k sogi ne: U diedaano bo ya bani u suud n bo baa ya yogu u bo kan guani, u bo kan ñaa u suud n kua u den 44 lani mõ baan mani k yaa guu kelima o nufosaalo bijua t bo yi yaa maali k u bu yogubaa i. 45 Ya tuonsolo k u canba guun'o u tuonsunliebi, k wan yaa tien'mi t m jiemie ban bua yaa yogu, 46 l tuonsolo yaa sogi, g bia sogi u canbaa maami, k u t kopeni yaa daali g sua k u ñanm k sõni u tuonli l pamanli baa tie l tuonsonlo yaali 47 Yeni i mõni n maad'i u canbaa bu taa u piami kuli k guun wani. 48 Ama l yaa tie ya tuonsolo k pia yaam, k maadi u pal n i k u canbaa daa kan kopen molane, 49 k jí cuo u lieb k pua, k di k ñu yeni a ñafiuula u canbaa t bo kopeni wan k guu yaa daali, yeni yaa yogu k waa bani, 51 k ñan'o, k taan'o yeni munafigidanmi naani k b baa buudi k ñmani a ñina.

25 Lanwani tapoli po diema baa naani nani Jafa nba piiga yaaba n den ta bi fidisanmu ki bua cindi o po ja yeni. 2 Bi siiga bobinu den ki tie yandanba, ama bonbimu wani den pia mi yamma. 3 Bi yan pia danba taa bi bi fidisamu baa den tiadi ki taa mi kpama ki kubi. 4 Ama bi yandanba wani dentiadi ki tam k kpama. 5 O poja nden waagi, kaapuditonma, mi guama den gulibikuliki bi guani. 6 Gu yøgisiigu ke bi kpaadi kiyigini. O poja pundo. Fi mani tin tuogi o. 7 Bani Jafa nba piga yeni kulifiiki bobini bi fidisanmu. 8 Ke bi yanpiadanba maadi, biyandanba, puni ti mani ti mi kpama kelima ti fidisanmu gbindi. 9 Ama ke bi yandanma maadi, li kan fiditit tieni ti yaa fidisanmu mni yeni yi yaa yumu mni, gadi mani yaaba n kuadi kani ki da yi yali mo. 10 Ban gadi ki baa daa mi kpama, ke o poja pundi, ke bi yandanba kua yeni o li pogalikani, ke bi luoni li ganli. 11 Lan pugini waamu, ke bi pundi ki maadi: «canba, carba, luodi ti po li ganli tinkua.» 13 Ti yapo, yin daa goa mani kelima yii bani li

daali ki buali li yogunu. **14** Li baa tie yenmanani yaa juu n den ca o sanu, ki yini o tuosonba ki teni ba o piama. **15** O den taa dibalamu kiteni cincinliyua, o lielo ligibalalie, o taalo ligibaliyenlo, o denteni yua kuli yeni o palu n dagidi maama. **16** Yua den gaa ligibalamuunu dentaa ki sóni li tuonli ki ba ligibala muu ki pugini. **17** Yua go den gaalibalalie mo den sóni ki baa ligibalalie ki pugini. **18** Ama o taalo yua den gaa ligibalayenli, den gadi ki pan gbiidi yaa buogun yabi ki ta ocanba ligiki piini. **19** Li den waagi ke canba ti ñiani u sanu ki kpeni ki yini bi kuli ki wan diidi yua kuli yaa tuonli n tie maama. **20** Yua n den gaa ligibalamu n nagini o canba kani ki yedi: «Canba n den gaa ligibalamu ki sóni ki baa ligibalalu ki pugini.» **21** O canba n yedi o: «li ñjani, a tie yaa tuonsorlo n moni, a den gaa waamu ki fidi ki kubi. N baa guuni a yaala n yabi. Cua ke yaa ye yeni nni li pamanli n deni.» **22** Yua den gaa ligibalalie n cua ki yedi: «canba, a den teni nni ligibalalie n sóni ki baa ligibalalie kipugini. **23** O canba den yedi o, li ñjani a tie yaatuonsonlo n moni, a den gaa waamu ki fidi ki kubi, n baa guuni a yaala n yabi, cua ki yaa ye yeni nni li pamanli n deni. **24** Yua n den gaa ligibaliyenli n mo n cua ki yedi: «canba, n bani ke a tie yaa nilo n paa. A yendi ñjan ki buli nani kani ki wodi ñjan ki lendi naani. **25** N den jie ñjaan ki ta a ligitanli ki gbiidi ki piini, Diidi a litanli n yeni, gaa. **26** O canba den ñmiania o a tie nibiado yo, ñjaan baa fala, a den bani ke n yendi min ki buli naani, ki wodi min kilindi naani. **27** a den kan fidi ki ta nlitanli ki gadi ki bili liligideli nni, halimin kpeni i, li bo baa mali n po. **28** Gaa mani o ligitanyenli ki teni mani yua n pia ligitana piiga. **29** kelima yua n pia, bi baa pugini o wan yaa pia ke li yabi ama yua n ki pia baa wan pia yaala wamuu, bi baa gaa. **30** Lu mani o niinpo nani n biigi, li bubuuliyeni fala n baa ye naani. **31** Yaa yogunu ke oja bija baa guanni yeni o kpiagidi yeni o malekinba, o baa kali o badidiema po. **32** I nibuoli kuli baa taani okani wan paadi yua kuli yeni o kaanu nani o yankpaalo n yi paadi i ñoafie yeni a ñoatona maama. **33** O baa bili i ñoafie o jienu, a ñoatona o kaanu. **34** Yeni o badi baa yedi yaaba n ye o jienu po: «kua mani yinba yaaba ke nba yadi mi yediranma i po, kua mani mi badidiema nni yaama ke nba den bobini i po hali ñanduna n cili yaa yogunu o. **35** kelima mi koma den pianni ki puni nni ti jiedi ke n dini, u ñinñunu den pia nni kipuni nni mi ñimma ke n ñuni. Min den tua caano, i den gaa nni i deni. **36** N den paa cankpalonli, ki den yie nni ti tiadi, min den ki pia laafia mo, i den dogidi nni, min den ye li yonmidielinni, i den cua ki fuondi nni. **37** Ke bi gua ñmiani o; ti yonmidaano, li laa daali ke ti den laa ñja ke n koma pia ñja ke ti teni a ti jiedike a dini? bi ke o ñinñunu pia ñja ke ti tena mi ñunma ke a ñuni? **38** bii a den tua caano bi yaa daali ti dogu nni ke ti gaa ñja? bii ke o ñinñunu pia ñja ke ti puni a mi ñunma ke a ñuni? **39** bii li laa daali ke a den yia, bii ki ye li yonmidielinni ke ti cua ki fuondi a? **40** ke o bado ñmiani ba, yeni i momoni maadi yua n den tieni bi kpiiba ne siiga baa yua n tie biñidiga tieni mini. **41** Li yaa puoli po u baa gadi ki yedi

yaaba n ye u ganu po, fagidimani n kani, yin bia mani i kuli, gadi mani u fantanbuogu nni yagu n den ke n den tuodi ki bobini sitaanu yeni o malekinba po. (aiōnios g166) **42** kelima mi koma den cuo nni ke i teni nni ti jiedi ke n dini, o ñinñunu mo den cuo nni, ke i teni mi ñunma ke n ñun. N go den tua caani i dogu nni, ke i gaani, n go den paa cankpalonli, ke i yieni nni, ke n go den yiagi li yonmidielinni, ke i cua ki fuondi nni. **44** Ke bi gua maadi: «ti yonmidaano, li laa yaa daali ke ti den laa ñja ke mi koma pia ñja, bii ñinñunu pia ñja, bii ke a tua caano, bii ke a tua caano, bii ke a paa cankpalonli, bii ke a yia bii ke a ye li yonmidielinni? **45** ke o guani ki ñmianba: N maadi i momoni nni yaala ke de tieni yaaba ne siiga kuli, yua n tie i biga, i den tieni mini. **46** Bi kuli baa gadi mi fantanma buogu nni, yaaba n tiegi n baa yaa miala kan gbeni. (aiōnios g166)

26 jesu den maadi laa maama kuli ki gbeni o den yedi o ñoadikaaba. **2** yi bani ke pa sieni dana lie ke bi baa janbi ki cuo o nisaalo biga ki teni ban joano li dapoanpoanli po ki teni ban kpa o **3** sala yidikacianba yeni udogu ni kpela den taani Kayifa lojagu nni **4** bi den jagi ki baa cuo jesu ki teni ban kpa o. **5** bi den yedi ke landa tua mi jaanma yoginu ke bi niba n da ti fiini mi yiema. **6** jesu n den ye o gbaado Simoano deni. **7** nani ban den ye mijima kaanu o pua den cua ki kubi yaa badiga n yi alibate ki gbie yeni tulale ke o daagu pa o den wuli o jesu yuli po. **8** bi ñoadikaaba n den la lani bi pala den beni ki bi yedi: be yaa po yo ke yi biani yaa tulale n yene. **9** bi bi baa fidi ki kuai li tulale yaa ligin yabi ki pa aluoda. **10** jesu den bandilaa bonla ki yedi be yaa po yo ke yi jaligi yaa pua n tienia? o tieni bojanle npo. **11** yi baa pia aluoda ke bi ye yeni yoginu kui, ama mini wan ka. **12** wan wuli n po laa tulale yeni otieni la ki baa ñanbi nkuuma. **13** n maadi yi moamoani ban baa waani olabaalijamo naankani kuli ñanduna nni bi baa togidi o pua ne n tieni yaala npo. **14** judasa bi piiga n ñoadika liediba siiga yua den gedi bani utienu sala yidi kaaba kani. **15** ki yedi yi baa pa nni be n yaa janbo ki teni yi? bi den yedi o, ligi bidi pii ta. **16** ki cindi laa yoginu o den kpaani wan baa tieni maama ki janbo ki teni ba. **17** li dacincinli yaa paano n ki pia dablini daali jesu ñoadikaaba den maadi ki yedi abua tin ged le ki ban ñanbi a po Paki jiema. **18** o den guani yedi ba gedi mani udogu nni o ne deni ki yedi o, canba yedi daa n yoginu nagini n bua n bua ki di Paki jiema yeni n ñoadikaaba ayaya deni. **19** bi ñoadikaaba den tieni jesu n den yedi ba yaala ki ñanbi Paki jiema. **20** ku dajuagu n cua o den kali usajekaanu kani yeni o ñoadikaaba. **21** ban den di yaa yoginu o den yedi ba imoamoani n waani yi siiga niyendo baa janbi nni **22** li den biidi bi pala ki yagi bi yama, ke bi siiga yua kuli den cindi ki bualo canba li tie mini yo? **23** o den goa ki ñmiani ba yua n taani ki tuuni o nu ku saatiagu nni wani n baa janbi nni. **24** onisaalo biga caa nani lan diani idiani o po maama yeni, ama fala baa ye yeni yua n baa janbi o nisaalo bi li den baa ñani

ki cie lan daano po bi yaa den mali o. **25** judasa yua n den baa janbo den yedi o, li tie mini yo jesu den goa ñmiano ayedi aba la. **26** ban den di yaa yoginu jesu den ta paano ki jaandi ki jendi ki tenba o ñoadikaaba ki yedi ga mani ki ñmansi li ne n tie n gbanandi. **27** o go den ta ki tadi ñokaaga ki jaandi ki mia utienu ñanbili li po ki teni ba ki yedi yi kuli n ño mani. **28** kelima li ne n tie n soama yaa ma n wuli ti tuonbiidi sugili po. **29** n kan go ño bu duven tibu bonluonkaala daama hali min go baa ti taani yeni ki ñoma bon panma n Ba diema nni. **30** ban den yindi utienu yani bi den ñani ki gedi olife tiidi juali po. **31** lani jesu den yedi ba ku dajuagu nne n baa tua yi po li tingbalì bonla nani lan diani maama **32** n baa pua ki kpa o yankpaalo u pekulu mon n yadi ama n yaa ti ffi bi bi kpienba siiga n baa ga yi liiga ki gedi Galile po. **33** Pieli den ta mi maama ki yedi o, ba bi kuli yaa sani ki ñaa ña mini wani kan sani ki ñaa ña. **34** jesu den goa ki ñmiano n yedi a, i moamoani ba dinla ñiagu hali ku kotongu daa mua a baa nia nni taalima ta. **35** Pieli den guano ba li yaa tie min taani ki kpe yena nkan nia ke mii bana yaa ñoadikaaba n sieni moko den yedi yeni. **36** lanyoginu jesu den gedi wan leni o ñoadikaaba yaa kaanu n yi Jetisamane o den yediba kali man ne ke min suagi liiga ki ban jaandi. **37** o den ta Pieli yeni Sebede bijalediba o den cindi ki la ti yanyagiciandi yeni li paboanli o niin nni. **38** lani o den yediba li paboanli cuo nni hali ke naani nani n baa kpe yeni sedi man ne ki yaa jaandi yeni nni ki da guani. **39** o den foagidi yeni ba waamu ki den ba ki labini o nunga po, ki maadi n Ba li yaa baa tuo ñan foagidi ki tadiñokaaga ne n kani ama lana da tua mini ka n baa maama ama fine n baa maama. **40** o den guani bi ñoadikaaba kani ki sua ke mi guama gulib a o den yedi Pieli yii fidi ki guudi nni ba yoginu waamu? **41** yaa guu mani ki jaandi ke yin da ti kua mi tulinma nni li yan tiali baa ama ti gbanandi nan tadi **42** O go den foagidi yeni ba mi ta liema po ki jaandi ki yedi nBa li yaa tie keli kan tuo ñan foagidi laa tadiñokaaga ke se min ño a yan buama n tieni **43** ogo den guani bi kani ki sua ke bi goa kelima mi guama den gbadib a. **44** lani go den ñani bi kani ki foagidi ki ban jaandi mi ta taama ki togidi o ma kpiama. **45** jesu den guani ojoadikaaba kani ki sua ki bi baa goa ke o yedi ba yi baa goa ki fuo yo? diidi uyoginu pundi ke bi baa janbi o nisaalo biga ki teno ti tuonbiidi danba nuu nni. **46** ffi mani tin fuadi mani ne yua n baa janbi nni nagini. **47** wan den maadi ba yaa yoginu bi piiga nillediba siiga nyua judasa den cua ki yegi yeni yaa niba n yabi, utienu sala yidi kaaba yeni a nikpela n den soani yaaba den taani ki pundi yeno ki kubi igbiani yeni mu jugimu. **48** wani yua n den baa janbi jesu den tuodi ki waan ba yaa banma n tieni ki yedi ba yua ke n baa bibo wani yeni yin cuo o mani. **49** lan yoginu o den cua jesu kani ki yedi n fuonda canba yeni o den bibi o, **50** jesu den guani ki ñmiano n danli tieni ñan cua ki baa ki tieni yaala ton toni, lan wani bi den bibi ki cuo jesu nu ki cuo o. **51** diidi yaa niba n den yegi yeni jesu siiga

nni niyendo den tandi o nugu ki noadi o juga ki pedi ki jia salayidika ciomo naacemo tubili **52** lani jsu den guani ki yedi o guani ki ñuuni ajuga ki kaanu kelima yua n baa koani yeni mu jugimu baa bodi yeni mujugimu. **53** naani a ki bani ke n baa fidib a kia n Ba wan soani n po piiga n toa caga lie. **54** ama li yaa tieni yeni idiani baa kua lede nani lan yedi maama idiani nni ke li tie ti ladi li kuli n tieni. **55** jesu den maadi yeni li niba yi cua n kaniki kubi igbiani yeni mujugimu nani yi kpaani o naa yigo yeni n den ye daali kuli utienu diegu nni ki bangi yii den cuo nni. **56** lanbonla kuli ne tieni ke lan kuani utienu nisoaginkaaba n den diani yaala ntieni lani bi ñoadikaaba kuli den ña o ki sani. **57** yaaba n den cuo jesu yeni den gedi no salayidikaciomo deni naan kani ke utienu maama gban banda yeni anikpela den taani. **58** pieli den ñoa hali puoli po ki ban kua salayikaciomo lojagu nni o den pundi ki kali yeni bi guudi kaaba ki baa le lan baa cuoni maama. **59** sala yidi kacianba yeni anikpela den kpaani ban baa pua jesu po yaa faama ki ba ki kpa o **60** baa den la ban baa fidib a tabo yeni yaala ba ke yaaba n den tiendi o po mi siedi faama den ye li kani ki yabi li den baa siedi n ba lie ki bi cua **61** ki yedi o naa joa den yedi n baa fidib a mudi utienu diegu ki guani ki maagu dana ta. **62** salayidikaciomo den fii ki yedi o, a kan guani maama baa? yaa niba yene tiendi a po be siedi yensi. **63** jesu den ñmimi salayidi kaciambo yeni den fii ki yedi o, n yedi a, ñan waani ti hali utienu yua n fo poa yaa tie kilisiti utienu bijua. **64** jesu den guani ki ñmiano fini a ba yedi la ama n yedi a, ke a baa le ke o nisaalo biga ka utienu jieni ki ñani ki kpendi a tawala nni tanpolo po. **65** lan wani salayidikaciomba yudaano den cuo ki padi o tiandi ki yedi ti go baa siedin ba ki tieni be? yi gbadib a o sugidi utienu po. **66** yi jagi be bi den guani ki yedi o li pundi wan kpe. **67** bi den sii ti ñinsandi o nunga nni ki pabino yeni bi nugib a. **68** ki maado ki tua soagini ti po utienu n yedi yaala a yaa tie kilisiti waani yua n pua ña. **69** pieli den kaa niini ku lojagu nni yaa pua n den tuuni li kani den cua ki yedi o, a moko den taa ki ye yeni jesu Galile. **70** ama o den nia biniba kuli nintualib a ki yedi mii bani ñan baa ki yedi yaala. **71** o den tagi ki ca bubuli ñoabu po ki baa ña puo toa yua n go tuuni li kani den laa o, ki yedi yaaba n ye li kani ojoa ne moko den taa ki ye yeni jesu Nasaleti yua **72** o go den nia ki polini ki tua mii bani laa joa. **73** lan yen waamu yaaba n den ye li kani den nagini ki yedi pieli moamoane a moko li tie bi siiga nni yua yo kelima a maama doagidi ki waana. **74** lanwani o den cindi ki polini ki solini o yuli ki yedi mii bani laa joa lan yoginu ku kotongu den buudi **75** pieli den goa ki tiandi jesu n den yedi o, yaala hali ku kotongu daaa mua a baa nni taalima ta lani o den ca ki buudi yeni paboanli.

27 U sinjaapanpangu ke sala yidikaaba cianba yeni u dogu nni nikpela juogi ke bi baa teni ban kpa Yesu. **28** Bi bo lol'o ki gedi yen'o ki pan ten'o Pilati yua bo tie dogu daano i. **29** Juda yua bo janbi Yesu n bo la ke b jia wani Yesu buudi ki kadi ke b baa kpa'o. O bo mua ke o

yaa bi janbi 'o. Ke o taa a kujapiena piitaa yeni ki gedi ban ñmiani sala yidikaaba yudanba yeni bi nikpela. **4** Ki yedi n tieni t tuonbiadi ki kuadi yua naa pia tagili ba kuli. Bi bo guani ki yed'o lani mo naa yua ti li yua fine **5** O bo luni iligi yeni u Tienu diegu nni ki ñani ki gedi ban sadi o bá. **6** sala yidikaayaudaano n bo gandi gandi li ligi yeni ki yedi. Laa ñani ke laa ligi n kua u Tienu ñammani kpagu nni. **7** Ban bo juogi b bo taa laa ligi ki daa o tanmaalo kpagu ke la ya tie b canbáa **8** Lani ya po bi bo yini li kuanu m sowlukaama kuanu hali yeni dine. **9** Lanwani o saawalipualo Jeremi n bo maadi ya maama n bo tieni. B bi gaa kujala piitaa Isaraheli yaaba n dini u daagu maama n yeni o po. **10** Ki daa o tanmaalo kuanu nani o diedo n bo maadi maama yeni. **11** Yesu bo sedi t buudidaano nintuali nni ke o bual'o: a tie jufi-nba bado bii? Ke Yesu guani ki yed'o: fini n yedi yeni. **12** Ama sala yidikaayaudaano yeni a nikpela bo jaligi Yesu. O naa bo yedi bonli ba. **13** Lani yogunu Pilati bo yed'o: ñaa gbia ban jalig'a yaala aa? **14** Jesu naa bo ñmiani baa bonli ba. Li yaa po t buudi daano yama bo yaadi. **15** O dogudaano bo maani ka wan luodi yonmyendo yua ke bi niba bua'o i jufi -nba jaama. **16** Lan yogunu o yonbo bo ye ke b yi'o Balabasi. **17** U niwuligu bo taani ke Pilati bualib: i bua min faabi i po ñmiae i? Balabasi bii Yesu ban yi yua Kirisi. **18** kelima n bo bani ke bi cuo Yesu li nunponbiadili po i li bujiali kani. **19** Wan daa bo kaa o bujiali kani o bo ke o denpua yini ki maadi'o. Daa kua o naa nitieginkaa maama nni kelima ya ñiagu n pundi ne n la fala boncianli t dangidi nni kelima o ya po. **20** Sala yidikaayaudaano yeni a nikpela bo tundi bi niba ke ban cedi ban kpa Yesu ki lodi Barnabas. **21** O buujialo bo bualib: min lodi ñmiae i po? Ke bi bo yigini Barnabas. **22** Pilati bo guani ki bualib: Tin tieni be Jesu yua ke yi yi'o Kirisi? Bi bo yedi kpa'o. **23** Pilati bo yedi: O tieni baa biadima? Bi go bo tandi ke li paa cie ban jõn'o li daapönponli po **24** Pilati bo bandi ke o ji kan fidi tieni bonli baa kuli ke u fuugu go pugini ke o taa m ñinma ki nidi bi niba kuli nintuali nni ki yedi: Mii pia tagili ba kuli o naa nitieginkaa soma wulima nni. li li yinba i. **25** U niwuligu kuli bo guani ki yed'o: o soma n guani baa tinba yeni t bila po **26** Pilati bo lodi b po Barnabas i ki cedi ke b pua yesu a gbana. ki teni o nuu ke ban pan jõn'o li daapönponli po. **27** Wani o buujialo mintela bo kuanii Yesu t buujiali deili nni ki taami bi cagili kuli ki kaa ki lind'o. **28** b B bo landi o tiadi ki bobin'o u kpalimongu **29** B bo piani o badi fegiliga yeni i kunkoni ki yilin'o ki mubini o jieni li kankagili. Ki ji ki gbaandi o nintuali nni ki tua: t fuond'a fini Jufi- nba bado. **30** Ke bi ji siini o po t ñinsandi ki yi taa li kankagili ki pua o yuli. **31** Ban bo ñuañuadi'o ki gbeni bi bo bobidi o kpaliiba ki guani lani'o o yaa tiadi ki gediki jõn'o li daapönponli po. **32** Ban bo caa bi bo tuogi Silena dogu nni yua ke b yi'o Simoni ke b tien'i u paalu ke o bugi Yesu daapönponli. **33** Bi bo pundi ban yi yaa kaanu Goligota lani tie t yukuodi kaanu. **34** Ke bi ten'o u daamongu yeni yaa ñogu to ke wan ñu. Ama wan bo leni waa bo ñuni. **35** Ban bo kpa'o bi bo taa o

tiayiekaadi ki tõni tiatia bõbõgidi. **36** Lani ki ji kaa guu. **37** Bi bo diani ban bo kpa'o yaali ya yuli ki maadi: O ne n tie Jufi-nba Bado. **38** Bi bo kpaa nibiada lie ki taani yen'o. O yendo u jienu po o to o ganu. **39** A sancenda bo sugid'o ki fegini a yula ki tua: **40** fini yua baa mudi u Tienu diegu ki guani maa dana taa, gaa a yuli naanla. A ya tie u Tienu bijua ñan jiidi li daapönponli po. **41** Sala yidikaaba yudanba yeni li bali maama banda mo bo ñuad'o ki tua: **42** o bo gaa nitoba ki nan ji kan fidi gaa o yuli. O yaa tie Isaraheli buolu yaaba bado mõnmõni wan jiidi li daapönponli po mola ne lanwani t baa tuo ki daan'o. **43** Odugi u Tienu po i u Tienu yaa bua o mõnmõni wan nan gaa'o mola kelima o bo yedi: «ntie u Tienu bijua yo.» **44** Ban bo taani kpaa'ba yeni ya nubiada mo bo sugid'o. **45** ki cili u yensiicocoli li biigili bo tieni ki tinga nni kuli yaa caa u hali u yenjuogu. **46** Li yenlibidili po Yesu bo yigini ki tiani ki maadi: Eli lamasabataani: Lan tie n Tienu n Tienu ba yaa po ke a ñaa nni. **47** Ya niba n bo ye li kani bi tianba bo gbadu ki yedi: o yi o saawalipualo Eli i. **48** Tontoni b siiga yeni n sani pan taa u ciesuogu ki pagini m ñinmigma nni ki fini li kankagili po ki yugidi ki ten'o ke wan ñu. **49** O lieba bo tua cedi mani t diidi Eli ya baa cua ki ga'o. **50** Yesu go bo tiani ke paa ki cabi o naano ki kpe. **51** Lanyogunu u Tienu diegu nni kpaldögikaabu bo padi siiga nni ki cili tanpoli ki ban jiini hali tinga nni ki bagidi kaani lie. Ki tinga bo digibi ke a tana yagidi **52** A kakula bo yaadi u Tienu nigagidinjanba yaaba bo kpe siiga boncianli bo fii bi tinkpiba siiga nni **53** Bi bo ñani a kakuli nni Yesu fiima bi tinkpiba siiga nni puoli. bi bo kua u dogagidiko nni ke bi niba boncianli la laa ba. **54** Miteeli -nba canbáa yeni miteeli nba yaaba bo guu la ke i tinga niginigi yeni yaa bona tieni kuli. ke ti jiwaandi cuo ba ke bi maadi. «li ko baa tie mõni ke o ne tie u Tienu bijua. **55** Bi puobi yaaba bo jõdi Jesu Galile ki pan baa guud'o bo se fagima ki nua **56** Lani tie Maali Magdala Maali jaka yeni Josefi naá yeni Zebede bila naá. **57** U yenjuogu ke ja ba tie Aimate yua ke b yi 'o Josefi o mo bo tie Yesu jõdkaa i ke o mo cua. **58** Ki nagini Palati kani ki mia ke wan taa Yesu gbannandi. Ke Pilati cabi ke bi taa Yesu gbannandi ki ten'o. **59** Ke Josefi taa Yesu gbannandi ki pobini li cincenpienli nni yaala ñani nni **60** Ki duan'o li kakupanli nni wan bo cedi ke gbiidi yaala u tantiagu po. **61** Magidala yua Maliyam yeni Maliyam tua bo ye li kani ki kaa ki tiegi li kuli. **62** Lan bo fii ki fa bi bo bobini saaba daali ki gbeni yo. ke sala yidkaaba ciamo yeni falisiani -nba gedi ki la o dogudaano Pilati **63** ki maadi'o. T bua tiad'a ke ki sua o daa fo o bo maadi ke dana taa daali n baa fii bi tinkpiba siiga nni **64** Lani yaa po ñan cedi ban yaa guu li kakuli hali dana taa daali ke o ñjõdikaaba n daa cua ki su 'o. ki yedi bi niba ke o fii bi tinkpiba siiga nni laa bõndiyuami ji baa cie li bo kpiali. **65** Pilati bo yedi ba: I minteeli -nba ye taa bi mani ban gedi guudi nani yi bua maama. **66** Ke bi gedi ki bobini ban bo guudi li kakuli maama; ki ñanbi biini li kakuli ki poli ki tieni m banma ki sieni soje-nba ke ban yaa guu.

28 Saba jaanma í pendi, li Laadi daacincinli sijaapanpangu, ke Magdala dogu Maari yeni Maari tiano gedi ki bua gondi li kakuli. **2** Bi sua ke ki tinga migi boncianla, kelima O Diedo maliki ñiani tanpoli, ki jiidi, ki bigdi ku tanpabgu yu bi luoni li kakuli yeni, ki kali kupo. **3** O den tuudi nani i taañgdi yeni, ke o tialakaadi pieni ki cie ti kunkundi. **4** Ti jawaanciandi í kua li kakuli guudkaaba ban baa, ki pabi, ki tua nani kpiema yeni. **5** Ama maleki í ga mi maama ki maadi bi puoba: "Yinba wani í da dje; kelima n bani ke i lingi Jesu ban kpaa yua li daapõnponli po yeni. **6** O jí ki ye ne; o yiedi o, nani wan den tuodi ki maadi maama. Cua mani ki diidi wan den dua naani." **7** Gedí mani tonma ki maadi o ñjodkaaba ke o yiedi bi tinkpiba siiga. Maadi mani ba ke o liidi yi, ki gedi Galile; Lanpo i ke i baan la o. N maadi yi lani n yeni. **8** Bi puoba í ñia li kakuli kani yeni ti jawaandri, ama ke bi pala nan mani boncianla, ki gedi tonma ki ban waani o ñjodkaaba o laabaaljamo. **9** Jesu í tuogi ba u sanu nni, ki maadi: "N fuondi yi." Ban nagni ki gbaani o nintuali, ki cuo o taana. **10** Lanwani i, Jesu í maadi ba: "Da jie mani; gedi mani ki maadi naataani, ke ban gedi Galile, ke lankani ke bi ba la nni." **11** Ban den paa u sanu ki caa, li kakuli guudkaaba bi tianba den kua u dogu nni, ki dugni salga yidkaacionba yaali n tieni kuli **12** Ban taani ki kali yeni u dogu nni nikpelba ki juogi ki bibni bi guudkaaba i ligi boncianla, **13** Ki maadi ba: Maadi mani: "O ñjodkaaba den cua ku ñiagu nni ki ludi ti ke ti góa, ke bi suni ki ñani o gbannandi. **14** Li ya tie ke Gufeneeli gbadí, ti ba maadi ki songi o pali, ki maadi ki fie yi. **15** Bi guudkaaba í ga i ligi, ki tieni nani ban maadi ba maama, Lani ya maama n ji yadi Jufinba siiga hali yeni molane. **16** Li piiga n ñjodkaayendo í gedi Galile, Jesu í bi waani ba ya juali po yeni. **17** Ban la o, ban baa ki gbaani o nintuali. Ama tianba den ye yeni tama. **18** Jesu í nagni ki maadi ba ne: "bi teni nni Tanpoli yeni ki tinga po paalu kuli. **19** Gedí mani i nibuoli kuli nni ki ban batise ba, Báa yeni Bijua yení U Tienu Forjanma yeli po, ban tua n ñjodkaaba. **20** Yin tundi ba ban colni min waani yi yaali kuli. Lani n yeni, n ye yeni yi daali kuli hali ñanduna juodma. (aión g165)

g165)

Marka

1 U tienu bijua Jesu kirisi laabaaljanmo cilma **2** Nani lan diani nandi osawalipualo Isahi tili nni. Ya tua min sɔni ya tondo a kani. **3** O tie ya nnilo kpaandi li fuali nni ki maadi ke; yanbi mani t yonmdaano sani ke lan tua sansiedu. **4** San bo cua ki wuli bi niba m ñima li fuali nni ki wang'i'ba ke ban lebidi bi pala ki yaa t tuonbiadi. Ke o Tienu n tieni b po sugili bi po. **5** Jude dogu nni yaaaba yeni Jelisalemi yaaba kuli bo cuoni Jan kani. B bo tuo ki waani bi tuonbiadi ke Jan wuli'ba Jude kpenu nni. **6** Jan bo laa li liadili ke b lugy yenyi u yuoyuogu kobidi ki loli li gbanli o ciaga nni. T ñankpandi yeni t siidi n bo tie o jiemra. **7** Jan bo waari'ba ki yedi: o tiango go'jua n puoli ki pia u paalu boncianli ki cie n i. Mini k pundi yua ba gbaani ki gbindi o taacaagbani **8** Mini wani wuli yeni m ñima ama wani baa wul' i yenyi fuojanma i. **9** Lani ya daali ke Jesu bo ñani Gaalile dogu nni Naasaleti nni ki cua Jan kani ki go wul'o Jude kpenu i **10** Jesu n bo ñani mi ñinma nni yaa yogu o bo la ke tanpoli luodi ke fuojanma ñani ki naani ki lanjiepienga yeni ke baa jagini o po **11** Li yogu o nialu bo ñani tanpoli po ki maadi: O ne tie n bijua n pia li pakonli o po boncianla. N taa n buama kuli ki teni ya. **12** Ama fuojanma bo tudi'o ki gedi yen'o hali i tinkuonga nni. **13** O bo tieni danapiina ke Sitaani bigin'o, o bo ye yenyi t muayandi ke maleki-ba ke u Tienu maleki -nba caan'o. **14** Ama ya yogu ke b bo cuo Jan batisti Jesu bo cua Gaalile ki wang'i u Tienu laabaajanmo. **15** O bo maadi «u yogu kuli pundi n yenyi u Tienu diema mo nagi. Lebidi mani i yama ki tuo u Tienu laabaajanmo. **16** Jesu bo baa Gaalile ñinciamma kani o bo la Siimo yenyi o waaalo Andele. B bo lu bi janbuandi m ñinma nni ki kpaani i jami kelimaa b kuli bo tie jankpaarla i. **17** Jesu bo yedi'ba: «cua mani ki ñodi nni n baa cedi yi ya co bi niba i» **18** Li yogu li yogu b bo yaa b janbuandi ki ñodi. **19** Jesu n bo cuoni ki juandi waamu o bo la Zebede bila Saaki yenyi o waalo San o ñinbiagu nni ki yanbidi bi janbuandi **20** Jesus bo yiin'ba ke bi siedi yaa b baa Zebede u ñinbiagu nni yenyi b tuonsontiadi kuli ki yua Yesu. **21** Jesu yenyi o yodikaaba bo pundi Kafarnawomi dogu nni saaba daali ki li jaandielu nni ki bangindi yaaba n ye lienn u Tienu ñomaama **22** O bangima bo yaalidib'i, kelimaa o bo bangi yenyi yikodi waa bo bangi 'ba nani li bali maama gbanbanda yenyi kaa **23** Ke li sua ja ba ye li kani ke i cicili biadi yua'o ke o yigini ki maadi: **24** Nasaleti Yesutinba yenyi fini be yaa po i? A cua ke yjan biani 'ti yoo oo? N bani yan tie yua. A tie u Tienu nijanmo i. **25** ke Yesu gaa t naajadi ke maadi: «suoni mani lan kani ki ña o nini» **26** li yogunu o ja yenyi bo jidi ki baa ke t tagi biidi yenyi baa ña ki yigini ki kpandi o nialu. **27** Li bo yaa lidi ya niba bo ye li kani. Ke bi bualu bi lieba ne mo tie be yo oo? I tundi paani ke o tundi yenyi yikodi i. O cedi ke a pola mɔno colni o maama **28** Lan yogunu mɔno ke Yesu yeli doni Gaalile dogu nni. **29** Ban ñani jufi -nba tantaandieli

nni ya yogu ke Yesu yen Saaki yenyi San gedi Siimo nba deni. Ke li sua ke Simo cuado dua yenyi u gbannantongu. **30** Li yogu mɔno ke b maadi wani Yesu li gbannanbiedi maama **31** Ke Yesu bo cua ki cuo o nugu ki fiini ki sien'o ke ogbannandi songike o fii ki candi'ba. **32** li yenjuogu bi niba bo taa a yiamma kuli yenyi yaaba ke a pola yua'b'i ki gedi yen'ba Yesu kani **33** ke u dogu nni niba kuli taa ki ye u diñobu kani **34** Ke Yesu paagi yaaba kuli bo yia, ki go beli ki yaani i ciciliabiadi. O bo ki cabi i ciciliabiadi ke ban maadi mɔno ki dugini b bo bani wan tie yua. **35** Yesu yagidi ki fii ki gedi naani ke oba ki ye ki jaan i. **36** Ke Siimo yenyi o lieba yua ki kpaa'o. **37** ki la'o ki maad'o ke bi niba kuli kpaa'n'o. **38** ke o maad'b'a ya cuoni mani tin gedi u kaantianu. I dingbanbinmu nni ke min pan muandi lan po mo, ki dugini lan po n cedi ke n baa **39** Lani ke Yesu tɔgini Gaalile digbana kuli nni ki maadi u Tienu laabaajanmo jufi -nba tantaan diena nni. **40** o gbaado bo cua ki gbaani ki mia ki yedi: A ya bua a ba fidi ki paagi n i. **41** m ñinñinma bo cuo Yesu ke tandi o nuugu ki sii'o ki yedi: n bua a agbannu n yanbi. **42** Ke li yogunu o gbaado bo siedi ki sua o gbanu kuli yanbi. **43** Ke Yesu maadi ke wan tuodi ki siedi li kani ki kpaa'o **44** ki maadi: cuo a ñobu ki daa cedi oba n gbadu. Ama yan gedi ki pan waani sala yidikaaba. Ki tien'ba m yanbima paalu nani moyisi n bo bili maama ke lan tua bi sieda.» **45** ama oja yenyi n ñani ya yogu ke o kpaandi li maama kaan kuli. Lan po n bo cedi ke Yesu ji bo kam fidi kua u dogu nni ya yogu ke bi niba bo la'o. O bo yi ye u dogu kuni naan kan ki fiiana k ye.

2 Yesu bo tieni nani dana lie yenyi ki guani Kaparnawomi dogu nni ke bi niba gbadu ke o ye deni. **2** ke bi tigidi ki gbie deni ke finfanm ji t ye baa o diñobu kani. Ke yesu tundi 'ba u Tienu maama. **3** Bi niba bo tugi o yiammo hali ke o Taana kuli kpe. ke bi cua yen'o Yesu kani **4** Bi niba bo yia i ke b kan fidi pundi yenyi o yiammo Yesu kani Ama bi bo doni Yesu n ya dieli yuli po i ki cibi ki londi ki jjin'o Yesu kan ke dua li ganli po. **5** Yesu n bo la ke bi pia li dandanli yenyi ke o bo yedi yua ya gbanu kpe yenyi yenyi ke: «n bijua a baa a tuonbiidi sugili» **6** Ama li bali gbabanda dianba bo kaa li kani ki maadi bi pala nni ki tua: « **7** Li tieni ledi ke o ne wan maadi nanda i? O sugidi u Tienu i ñymaa ba fidi ki di o nisaalo tuonbiidi sugili li yaa tie u Tienu baba ya kaa. **8** Li yogunu mɔno Yesu bo bandi b pala nni n maadi yaala. O bo yedi'ba be yaa po i ke i maali i pala nni n yenyi? **9** Lan bona lie nni n diidi ya maama paa i? a baa a tuonbiidi sugili fii taa a kakalugu ki ya cuoni. **10** Bandi mani ke o nilo bijua pia yiko ki tinga ne po ki baa fidi puni bi niba bi tuonbiidi sugili. O bo yedi o yiammo. **11** Fii ki taa a donduanu bonla k ya kuni. **12** Li yogunu o ja yenyi bo fii ki taa o kakaligu ki pan caa. Ke bi niba kuli ji nua'o. Li bo lidi bi niba kuli ke bi ji yigini ki pagi u Tienu ki tua: tin daa kpeli ki la ya bonla ne buolu. **13** Yesu bo guani ñani ki gedi m ñinciamma kunu ke u niwuulugu cua o kani ke tundi'ba. **14** Jesu bo cuoni o bo la Alife bijua Levi. O bo kaa lonpo diegu kani ke o maadi'o «ya yua'n» ke o bo fii

ki ñjodi Yesu. **15** Li ya puoli po Yesu bo kaa Levi deni ki baa je yeni t tuonbiadi danba yeri lonpo gaala yeri o ñjodikaaba. Li kani bi niiba bo ñjodo ki yabidi **16** U Tienu tili banda yaaba bo tie gbanbanda n bo la ke Yesu yeri yeri a lonpogaala yeri t tuonbiadi danba yeri. Ke bi maadi o ñjodikaaba: laabaal ke o dini yeri a lonpogaala yeri t tuonbiadi danba. **17** Yesu bo gbadji ki maadi'ba: yaaba n pia laafia naa bua dogda se yaaba yia. Mii cua bua ya yi bi nijanba kaa, n cua bua ya yi t tuonbiadi danba i. **18** Jan ñjodikaaba yeri Falisiani -nba bo loli u ñøbu i. Bi niiba bo cua Yesu kani, ki yedi'o: Be tieni ke Jan ñjodikaaba yeri Falisiani -nba ñjodikaaba loli u ñøbu i? Be tieni ke fini yeri a ñjodikaaba naa loli? **19** Yesu bo buali 'ba: yua ke bi yiin'o li puoquanli jaanma ba fidi ya kaa konma ya yognu ke o puoquaano calo ye b kani i? hali bani baa ye yeri yo lan waagi maama kuli b kan loli ñøbu. **20** Ama adana cuoni ke bi ba ñani o puoquaano Calo. Lan dana nni ke b baa loligi u ñøbu. **21** Nilo baa kan taa li cabipanli ki ñjali ki tugini yeri li liadikpeli. A ya tieni n yeri li cabipanli ba dadi ki padi a cabikpeli. a cabipaana n mo tolitolli ki findi. **22** Nilo ba ma ka taa m daakaama ki tieni ñinbobikpeli nni kelima o ya tieni n yeri m daakaama baa mo ki pudi li ñinbobili. m daama yaa n ye li ñinbobili n go biidi. Ama a ya tieni m daama li ñinbobipanli nni. **23** Li bo tie saaba daali ke Jesu yeri o ñjodikaaba pendi u kuanu nni ki dogi i difiandi. **24** Falisiani -nba bo yedi: «Diidi mani be tieni ke b tiendi yaala n kua m fuodima daali.» **25** Yesu bo guani ki yedi'ba: «Yii kpeli cogi Davidi n tieni yaala wan bo luo m jiema aa? ke m koma cuo'o wani yeri ya niba bo ye kuli. **26** Li nan bo tieni ledi ke Davidi bo kua u Tienu diegu nni. ki taa sala ke wani yeri o ñjodikaaba ñjmani. Ama ke li nan bo cabi ke u Tienu sala yidikaa baba i n ñjmani li paanu. **27** Yesu bo yedi 'ba: «saaba ye bi niba po i; bi niba kaa ye saaba po. **28** Lani po n cedi ke saaba mño ye o nisaalo bijua nuugu nni.

3 Yesu bo guani kua jufi -nba tantandieli nni. O ja bo ke o nuugu kpe. **2** Yaaba bo ye li kani bo kpaag'o ki ba diidi Yesu ya baa paagi'o m fuodima daali. Ke ban jalig'o. **3** Yesu bo yedi o ja yua ya nuugu bo kpe yeri: «fii gi sedi t siiga nnni». **4** Lani ke Yesu yedi u niwuligu: «i tuo tin tieni li bonjanla bii u bonbiigu bi niba fuodima daali gi gaa o miali bii ki jaa wan bode» ama b bo ñjmini suooo. **5** Yesu bo nualib'a yeri li pabiili kelima b bo fiini b pala ke li juagi. Lani ke Yesu yedi o ja yeri «tandi a nuugu» ke o tandi o nuugu ke Yesu paag'o.» **6** Li yogunu mono faalisiani -nba taani kali ki ji juogidi ban baa tieni maama ki cuo Yesu ki kpa'o. **7** Li po ke Jesu yeri o ñjodikaaba gedi m ñincipama kunu. U niwuligu boncianla bo ñani Galile ye Jude ki jua 'o. **8** Jelusalemi dogu, Idume bii juudenii yaa kandima yeri ya diema kpia Tiir yeri sidon. Li niwuligu bo cuoni Yesi kani kelima bi bo bani wan suani yaali. **9** O yedi o ñjodikaaba ke ban kpaani u ñinbiagu ke wan kua, kelima u niwuligu baa mad'o **10** Wan bo paagi bi niba boncianli yeri, yaaba bo ye li kani kuli ki yia ji bo tudi

bi lieba ki gba ban si'o. **11** T tagibiidi danba ya la'o ya yogunu kuli bi yio gbaani o rituali nni ki ya tandi: «ki tua a tie u Tienu bijua» **12** Ama o bo yi yie ki maadi ke ban daa cedi ban bandi wan tie yua. **13** Yesu bo doni li juali po ki yini wan bua yaaba ke bi cua o kani. **14** O bo lugidi piiga n nibilie ki yin'ba b tondiba. Ke bani n baa fidi ki ya ye yen'o, ke wan suan'ba ke ban ya caa ki wangui Tienu ñomaama **15** O bo pun'ba u paalu ke ban ya diali k ñangi t tøgbidi. **16** wan bo yini niiba piiga n bonbilie yaaba yela nne simoni yua ke o bo pul'o Piali. **17** Saaki yen o yualo San Zebede bijaba. yaaba ke Yesu bo pul'ba. Boaner li niima n tie yua maadi nani i tatandi yeri. **18** Yeni Andre, Filipa, Barteleemi, Matio, Toma, Jak Alifebijua, Tadide Simo Zeloti. **19** Yeni Juda ISkariyoti yua bo t kuad'o. **20** Lan pugini waamu Jesu yeri o ñjodikaaba bo kuni denpo. Ke o niwulugu go taani ban ye naani yeri ki yabi ke wani yeri o ñjodikaaba t ki baa yaama ki baa je. **21** K jesu niiba bo gbia ke b maadi ke ban taa'o kelima b bo tua ke o yanma nni n biidi.» **22** U Tienu maama gbanbanda bo ñani Jerusalemi ki cua. b bo yedi «Belisebul yua tie o pola bado ke o kubi o ya paalu i ki bieli o pola» **23** Yesu bo yini'ba o kani kaalindima ki pua'bi m kpanjama: «Sitaani tieni ledi k guani beli sitaani i? **24** Ya dogu nni ke bi niiba go ki koni yeri bi lieba laa dogu kan fidi ya se ke li ñjani. **25** Ya diegu nni ke bi niiba go ki koni b ñjimali nni li diegu kan fidi ya se ke li ñjani. **26** Li tie ke sitaani ya guani koni yeri o bá li waani ke o paqalu bogidi n yeri, o kan fidi ye se o juodi n yeri. **27** Ama nilo ba kuli kan fidi kua o gbanmandoano deni ki fidi fie o piama. **28** Yesu bo yedi n baa maadi'i m ñonmóni bi niiba n tieni ya tuonbiidi bbi baa sugili b tuonbiadi po, yeri ban sugi u Tienu ya sugidi. **29** Ama yua sugi u Tienu fuojanba wani kan baa sugili hali a bada. Ama lan daano kan fidi ya ye hali o hjuodima ki kan tieni tuonbiidi», (aión g165, aiónios g166) **30** Yesu bo maadi li kuli ne agbanbanda kelima bi bo tua ke o pia o tøgu biigu. **31** O naá yeri o waamu bo cua ki se cancanli ki sóni o nilo ke wan yiin'o **32** Li sua ke o niwuligu kaa ki lind'o. Oja den yedi a naá yeri a waamu kaa cancanli ki kpaani ja **33** Yesu bo ñjiam' i ñjmaa tie n naá yeri n waamu. **34** Lani ke o bo 35diidi yaaba kaa ki lindo yeri kuli ki yedi: n naá yeri n ninjanba n yeri. **35** Yua pia li dandanli n po ki tiedi n yanbuama lan nilo n tie n njua yeri n nisalo yeri naá.

4 Yesu go bo ye yen'ba m ñincipama kunu ki bangib'a. **1** Ya niwuligu yabi bo kaani kim lind'o. O bo kua ki kali u ñibiagu nni m ñinma po. Uniwlugu kuli bo se li gbangbanli po i. **2** O bo pua m kpanjama ki bangi'ba ya bona n yabi. Ki yed'ba m bangima yogu. **3** cengi mani o kpaalo n bo ñani ki bua yaa buu. **4** Ya yogu ke o buu bonbintiana bo baa u sankunu i. ke o bonyugida bo cua ki dini. **5** bonbintiana mo bo baa a tancagida po naan kani ke tanyoma ki ye. Li bo gbaa pani kelima li kani tandi ki ji. **6** Ama u yienu n bo doni li bo kuodi kelima li bo ki pani ki jiini mño. **7** Ya binbitiana mo bo baa t kunkondi

ñaga yeni t kunkondi bo fii luoni ki laa fidì loni puu kuli. **8** Ya bonbitiana bo baa ki tinjanga yeni bo pani ki kpèdi ki loni. bonbitiana bo loni piina ki ya caa ke tiana mo loni piiluob, ke tiani mo loni kobiga. **9** Lani ke Yesu bo maadi: yua daani ki pia atuba ki baa gbadì wan gbadì.» **10** Jesu n bo ye o baba o ñòdikaaba piig n bonbilie yeni bo nagini o kani ki bual'o o kpanjama yeni niima nni **11** O Tieu n puni yinb'ba ke i bandi o diema nni tuonli, ama yaaba ji ye ne kuli li tie min ya puab'ba m kpanjama i. **12** lan yeni b baa nua yeni bi nnuni ama bi kan la puu kuli bi baa gba yeni bi tuba i, yeni ba gbaa yala. Ama bi kan cengi puu kuli. Lani n tie ban da lebidi ki guani u Tieu kanike wan tieni bi po sugili. **13** Yesu bo guani ki yedi'ba: i mo ki bani m kpanjama yeni bundimi yo oo? Li ya tie n yeni i baa tieni ledi ki fidi bandi ya kpanjama sieni i? **14** O kpaalo n pagi ya bonbii tie u Tieu maama i. **15** Bi nitiaiba tie nani ya bonbii baa u sakunu yeni. Bi ya gbadì u Tieu maama ya yogu sitaani yi cua ki li yogu ki ñani li maama kuli b pala nni. **16** Bi nitianba mo tie nani ya bonbii baa a tancagida n yeni bi ya gbadì u Tieu maama ya yogu bi tuoï toma toma yeni lipamanli. **17** Ama baa pia jiimoni b pala nn i bi kan fidi juuni sedi u yebiadu ya cua, bii bi niba ya wang'i'ba fala Yesu maama po toma toma se ban lebidi ki baa. **18** Bi nitianba mo tie nani ya bonbii n baa t konkondi nni bani mo tie yaaba n gbadì u Tieu maama i. **19** Ama n yema yanyandi yeni, ñaimanbuadi, yeni bonbuakaatiana li kuli yi taani ki di o Tieu maama yeni li ji kan fidi sóni tuonli. (aiōn g165) **20** Ama tianba mo tie nani ya bonbii n baa ki tinjanga yeni, ban wani tie yaaba tuo u Tieu maama ki tuo ma ki luoni. bi nitianba loni bonbii yenli, piita taa, bitianba piiluoba luoba, b tianbi kobiga kobiga.» **21** Yesu bo guani yedi'ba: oba kan cuoni li fidilisanli ki cibini l bobli nni ki ñogini li po. Bii ki gubini u gadogu nni. Bi yituani u tuntuarkaanu i **22** Kelimaa li ba kuli k ye ki wuoni ke bi kan wuodi. Iba kuli ki ye ki duagi ke b kan dogidi. **24** O bo yedi'ba: yi cuo i ba yeni yi gbadì ya maama. Yi gaa Tieu maama ki sóni li tuonli maam, i paadi ma go baa t do n yeni ke li bonli go pugidi. **25** Lani ya po bi ba pugini yua daani wan ñanbi daani ama yua k daani b baa ñani wan pia yali. **26** Yesu go bo yedi: «U Tieu diema tie nana oo kpaalo n yi buli i bonbii ki tinga yeni. **27** Wan guani yeni wan nua u yienu yeni u ñagu kuli, ya yogu kuli li bonbulikaala baa pa ki kpèdi hali ñanma ke waa bani lan maama **28** Ki tinga n yi cedi i bonbii nm pa. Li cili a kinkaga i ki tuani ti fiandi ki juodi m bonbinma **29** i bonbii ya beni ya yogu b baa taa o guadgu kelima li yogu pundi. **30** Yesu go bo yedi: t baa nangi u Tieu diema yeni be i. lilaa kpanjama ke ti bo yi pua ke m bundima ye i. **31** U Tieu diema tie nani ya kpintiigu ke b yi'u mutardi yeni bii li baa ñidi ki cie ñanduna bonbii kuli. **32** Ama b ya buli ya yogu li paa t kpèdi ki cie u ñogidigu tiidi kuli gi go to a bengbenga hali ke a bonyugida baadi tiendi b tedi li po. **33** O bo pua m kpanjama boncianli yaali naani yeni wan pua yaama. ki wangi bi niba o laabaalinjanmo nani bani nbaa fidi ki ji

gbadi maama **34** O bo maadi yen'ba kaa pua kpanjama. Ama wani yeni o ñòdikaaba yeni bo piadi ki ye b baba i. O yi bundi'ba li kuli. **35** Li daali yenjuogu Yesu bo yedi: tin puodi mani ne po ya boanjali. **36** Lani ke o ñòdikaaba taa'o yeni ya ñinbiagu nni ke bi bo ye. ke bi kuli gedi ki jaa u niwulugu li kani. ke bi tobi mo ñua'o yeni bi ñinbiadi **37** ke u faabiadigu ti fii fiindi a ñinguona ke u ñinbiagu bua pan gbie. **38** Le sua ke Yesu dua u ñinbiagu puoli po ki ki go. Ke b fiin'o ki yed'o: canbáa ñaa bani ke ti bua kpe yaa aa? **39** O bo fii ki yie u faagu po yeni li bali ki maadi: «cedi fuugu» ke u faagu yeni m ñinciam kuli duani suoo. **40** Yesu bo guani yedi'ba: «be cedi ki jie n yeni? i ki dugi n po yaa aa» **41** T jiwaandi bo kua'ba boncianli. Ke bi ji maadi yeni bi lieba: O ne wani tie ñmaa yo ke baa u faagu yeni m ñinciam kuli tuodi o maama i.

5 B bo punti Galasenia diema yaaba kpenu jaali kani.

2 Yesu n bo ñani u ñinbiagu nni ya yogu. o tagibiigu n bo ye ya ja nni nbo ñani a kakula po, ki tuog'o. **3** O ja yeni bo li ye a kakula nni oba kuli bo kan fidi lol'o baa yeni i kudi seseli. **4** bi bo kpeli ki kpa kpaa ki lolí o taana yeni i kuduseseli. O bo yi fidi ciecie li kuli ki dadi yaadi t kudi nilo ba kuli bo ki fid'o. **5** ya yogu kuli, u yensiinu yeni u ñagu o bo yi ye a kakula nni lini yaa kaa a juana po ki kuudi kaa suondi. ki jaagi wani o bá ya taana a tana ki duoli **6** Wan bo la Yesu hali fagima. o bo sani ki cua ki gbaani o nintuali nni. **7** ki kpaandi ki maadi: «be n ye mini yeni fini siiga nni, Jesu u Tieu yua ye tanpolu bijua? U Tieu yeli po mia sugili k daa wang'i'na fala. **8** O bo maadi yeni kelima o bo gbadì ke Yesu yedi: fini o tagibiigu ne ña o ja ne nni» **9** Yesu bo bual'o: «a yi ledi?» o bo ñmian'o n yi niwuligu kelima t yabi. **10** O bo mia yesu ke wan daa beli'ba ki ñani'ba u dogu yeni tinga nni. **11** Li bo sua ke i duoli ye li juali kani ki ñmani ti muadi. **12** Bi bo mia Yesu ki maadi: A ya beli 'ti ñan nan cedi tin ñodi i duoli **13** Yesu bo cabi u sanu ke bani t tagibiidi yeni ñani o ja yen nni ki sani ki pan kua i duoli nni. ke li duoli kuli ñani li juali po ki sani sani ki pan mñinciam nni ki bia b kuli. b bo punti duoli tuda lie. **14** Yaaba bo kpaa li duoli yeni bo sani ki pan waani li laabaalo a longbana nni yeni li dogu bila kuli nni. Bi niba boncianli bo ñani ki gedi ki pan didi yaala tieni. **15** Bi bo punti Jesu kani ki la ya ja bo pia u tagibiigu yeni ke o kaa ki ñanbi lani ti tiandi ki kaa ke bonli ki pia'o ke t jiwaandi cuo'ba. **16** Yaaba bo la u tagibiigu n bo ye yua nni; bi bo togidi yaaba cua li kani lan tieni maama ke t tagibiidi ñani oja yeni kani ki kua i duoli nni **17** lan ya po ke bi bo mia Yesu ke wan ña bi tinga nni. **18** Yesu nbo bua kua u ñinbiagu ya yogu, t tagibiidi n bo ye yua yeni nni yeni bo mia ke wan cedi wan yegi yen'ba. **19** Ama Yesu bo ki tuo. Ama li yogu o bo yed'o: «Ya kuni a deni po a buolu po ki pan waanb'ba u Tieu n tieni a po yaala kuli, yeni wan tieni a po ya niinm n gbadima **20** O ja yenì bo gedi ki pan wangì dekapola dogunni Yesu n tieni o po ya tuonjanma yeni ya ciila bonla n yabi maama ke o

yaalidigu cuo'ba. **21** Jesu bo guani kua u ñibiagu ki guani puodi ki gedi ne po ya kpenupoli jaali kani ya niwuligu n bo taani o kani bo yabi, ke o fii se m ñinciamma kunu. **22** ke juffi-nba tantaandieli nn canbáa yua ke b yi'o Sayiris bo cua pundi Yesu kani ya yogu ki la'o yени, o bo gbaani o taana kani. **23** Ki miad'o sugili hali boncianla ki yed'o ke o bisalo yia hali ki bua kpe. ke ñjan li cua ki ban maanai a nuugu o po ke wan paagi ki ya ye. **24** Yesu n bo yegi ye'o ya niwuligu yabi bo yua ki miab'o. **25** O pua m̄ bo ye li kani ke o sōma ñia hali piig n bina lie. **26** O bo la fala boncianli yeni ya dogidiena yabi kani, ki bianai o piama kuli; ama yeni li kuli li bo tu; li bo li biagidi ki pugidi. **27** o bo gbadi ke b maadi Yesu maama, o bo nagini o puoli u niwuligu nni ki sii o tiadi. **28** Kelima o bo yedi o pali nni n ya fidi sii ba o tiadi baba n baa paagi. **29** Ya yogu ke o bo sii 'o o sōma yeni kuli bo kama sedi ke o gbanu kuli paagi. **30** li yogunu mōno Yesu bo bandi ke u paalu ñani o niini. O bo ñmagidi ki buali u niwuligu ñmaa sii n liadili? **31** O ñjodikaaba bo yed'o: a nua u niwuligu n miabi maama ke a nan gua yedi ñmaa sii'n i? **32** Ama Yesu bo diidi b kaalindima kaa bandi yua tieni lan bonla. **33** O jawaanbu bo cuo o pua yeni ke o digibi kelima o bani yaala n tieni ninni. O bo gedi gbaani Yesu nintualu nni ki waan'o i mōnmoni kuli. **34** o bo yed'o n bisalo a dandanli n tieni a po yaali n ñani. gedi yeni a yanduama a bāa laafia a yianu po. **35** Wan bo maadi yen'o ya yogu li bali maama bangima yudaani yeni bi niba bo ñani bi deno po, ki tuogi ki yed'o: A bisalo kpe'o be tieni ke a go mabidi cabáa i? **36** Ama Yesu bo gbadi ban maadi yaalia; o bo yedi li bali maama dieli canbáa: ñjan daa jie daani n n baba. **37** O bo tuo ki baa yegi yen'o. li ya tie piali Jaka yeni o waalo Jan. **38** Ban bo pundi li bali maama bangima dieli Yesu bo la ya niwuligu n yabi, ke bi tianba buudi ke bi tobi tiendi u fuugu ki tandi yeni u paalu. **39** Wan bo kua u diegu yeni nni o bo yed'i'ba: Be tieni ki buudi buudi ki go tiendi tiendi u yaalidigu nanda i? i biga naa kpe kaa o goa yo. **40** o ñuad'o ama o bo ñani bi kuli cancarqli ki i biga bāa yeni o naá yeni wan bo yegi ya naataani yeni ki kua yen'bi ki biga n dua naan kani. **41** Yesu bo cuo ki biga nuu i ki yed'o «talita kumi» li bua yedi ke: i jifanbiga n yedi ña fii. **42** li yogu mōno ke i biga fii ki go cuoni, kelima li jifanbiga bopią piiga n bina lie i. U yaalidigu bi cuo'ba boncianla. **43** Yesu bo ten'ba li lanbonli k ban daa maadi nilo ba kuli. O go bo yed'i'ba ke ban ten'o li bonjekaali

6 Yesu bo ñani li kani ki guani o maadogu nni. O ñjodikaaba n bo yegi yen'o. **2** M fuodima daali ke o pundi, o bo kua li bali maama bangima dieli nni ki bang'i'ba. U Tienu maama niba boncianli bo cengi o maama ke li go mangi'ba. B bo yedi «o ne m̄ bāa m̄ yanbanma ne le yo oo? ñmaa n ten'o ya yanfuoma na? «O tieni ledi ki fidi tieni ya banciamma ne yeni o nuugu i? **3** li ki tie o kpagikpielo Mliyama bijua, yeni Jaka, Jose, Jude yeni Simoni kaa tie o waamu uu? O nisiaba go ye ti sisiiga ne? Ban wani Jesu bo tie b yaa po biidi. **4** Jesu bo

maadi yeni'ba: b kan fali sawalipualo yeli kaantianu se o danba dogu nni. yeni o niba siiga nni yeni o deni yaaba kani. **5** Waa bo fidi tiendi banciamtiama, li yaa tie wan maani o nuugu yianbi ba ya po ki paagi 'ba. **6** b gaafaama bo lidi'o li po. Yesu bo caa a dogibila nni ki ban wang'i'ba. **7** Yesu go bo yini o piiga n niba lie yeni ki sōni'ba niba lie lie; ki puni'ba u paalu k ban ya paani t tagibiidi. **8** O go bo maad'ba ke ban daa taa bonli ba bi taacenli po. I gbiamu baba ki daa taa jiedi, gi daa taa bogili yeni ya gbanñadu pia liiga. **9** Ama yi pilu yi pia ya caacaadi g da taa liadi yenli baba. **10** O bo yedi'ba «Yi ya cani yua ya deni kuli yi ya ye lankani, hali yi pan siedi laa dogu nni. **11** B yaa tuo ki gaa i candigu gaa cengi i maama naankani, yin yi ñaa laa dogu nni ki piini i taanjamaada ke la tieni sieda i po. **12** Bi bo ñani ki pan wangi buolu faagidi yen ti biidi tienima **13** B bo jaandi ki ñangidi t tagibiidi bi niba boncianla po, ki sōgini m kpama yaaba yia po ke b paagidi. **14** O bado Herodi bo gaa li sawalo kelima Jesu yeli bo ñani kaankuli, nitianba bo tua: Janbatisi n guani ki fii bi tinkpiba siiga nni. Lani n cedi ke o pia u paalu ki suani ya yaalidigu bancianma ne. **15** b mo yi nmaadi ke «ke ELI YO» tianba mo n yedi li baa tie yoguba ya saawalipuala nikpela siiga nni yua bii? **16** Ama ya yogu ke Herodi bo cengi o maama o bo yedi: Li baa tie Jan min bo jia yua ya yuli yeni n fii bii? **17** Li bo sua yogunu ba Herodi bo cuo Jan ki lol'oki luon'o li yonmdieli nni kelima o bo fie o waalo Filipa ya denpua ke o tua o ya pua yeni po. **18** Jan bo maadi Herodi: laa dagidi yeni ñjan kuani a waalo denpua. **19** Ama Herodisa pali bo biidi Jan po ke n bua ban kpa'o. Ama o bo kan fidi kpa'o. **20** Wani Herodi bo jie Jan kelima o bani ke o tie ya nilo mōni ki tiegi; kaa pia tagili ba kuli, o ya bo gbadi Jan tundi ya yogu o yama bo yi ñmadi. Ama yeni li kuli o bo yi fidi cuo o ba ki ya ye yeni li pamanli. **21** Nani Herodi madijaarma daali n bo pundi. Ki cedi ke Herodiasi bāa u sanu ki ba tieni wan bua yaala. Herodi bo tieni t jaanjiedi ke li yabi ki yini a mintiela canbáa - nba, a mintielitotiebi liiga yaaba kuli yeni Galile dogu nni liig yaaba kuli. **22** Herodiasa bisalo bo kua bi niba yeni siiga nni ki jeli i ciagi ke li mangi Herodi yeni jaanma tantaani tieba kuli pala. O bado bo yedi: ñjan bua yaala kuli ñjan mia n baa teni ña. **23** O go bo poli ki yedi: ñjan mia yaala kuli n baa puni ña baa li ya tien dogu mōno n baa bogidi ki teni ña. **24** O jifaano bo ñani ki pan buali o naá: a bua min pan mia'o be i? O naá bo maad'o ke Jan batisti yuli. **25** Li yogu ke o jifaano guani hali o bado kani. ki mia'o ki yedi: n bua ñjan tieni Jan batisti yuli ki tadiga nni ki pun'n. **26** O bado pali bo biidi paaa ama nani wan bo poli yeni bi nitaaantiebia n ye yeni o bo kan fidi yie **27** Lani ke o bado bo sōni minteeli-nba canbáa yendo ya minteela n guu kan ke ban cua yeni Jan yuli na. Yaaba bo guu li yonmdieli kua ki cua jia li yuli **28** b bo kpieni li yuli yeni ki traditinaligu nni ki cua yeli ki teni o jifaano, ke o jifaano m̄ ji teni o naá. **29** Jan ñjodikaaba n bo gbadi ke li tie yeni bi bo cua ki taa o gbannandi ki pan bili o tanlogu nni. **30** Jesu tondiba bo guani ki taani o kani. B

bo togidi ban bo tieni yaala yeni ban bo bangi bi niba yaala kuli. **31** O guani ki yedi'ba tin gedi mani n fanfama po bi niba n k yabi naan ki fuodi. Kelima ya niba bo kuni yeni yaaba bo cuoni kuli bo yabidi. b bo k båà fuoma ki baa jiedi. **32** Li po bi bo kua u ñinbiagu nni ki gedi pan ye b baba. **33** Ama ban bo siedi ki caa i dogi nni niba boncianli bo bandi ban caa naani gi siani bi taana po ki baa gbaa pundi yemba. **34** Ban bo ñani u ñinbiagu nni Yesu bo la ke u niwuligu yabi paaa ke m niñinma cuo bi po kelima b bo tie nani ya pee k pia pekpaalo yeni. Li yogu o bo cili ki wang'i'ba ya bona yabi. **35** U yienu n bo bua baa o ñjodikaaba bo nagin'o ki yedi: u yogu pendi o ne mo tie fuali nni ñianli k kobi. **36** cabi daa ke ban fidi yadi kua i dogbinmu nni ki baa yaala ke b baa je. **37** O bo ñjmia'ba ki yedi ba: Yinba mōno n puni ba liba ban je. B bo maadi'o «a bua tin pan daa kuumukobilie ya paanu gi fidi dini ba? **38** Yesu bo yedi ba: yipia paanu bonjena bona ñaa yo? Gedi mani ki pan diidi? Ban bo bandi yeni b bo yedi: paanu bonjena mu yeni jami lie. **39** O bo yedi ba ke ban cedi bi niba n kali cagili cagili t muasuandi po **40** B bo kali cagili cagili kobiga kobiga yeni piimu mu i. **41** Wani Yesu bo taa paanu bonjemuda yeni jamilie yeni ki yaadi ki diidi tanoli po, ki jaandi u Tieu ki ñjmiidi ñjmiidi ki teni o ñjodikaaba ban bogidi u niwuligu. O go bo bogidi b kuli i janlied i yeni. **42** B kuli bo dini hali ki pan guo. **43** B bo wodi wodi ban ñjmani ñjmani ki sieni ya paanu yoli yola yeni ya janjena ki gbieni piig nbaabuodilie **44** Yaaba bo ñjmani paanu yeni bo tie jaba tudamu. **45** Li yogu Yesu bo fiini o ñjodikaaba ke b kua o ñinbiagu ki ga o liiga ki baa duugi ki gedi ne po ya bønpuoli Betisayi ya dogu po. hali baa ti cabi o niwuligu **46** Ban bo t yadi ki kuini o bo doni lijuali po ki pan bo jaandi. **47** U ñiagu n bo bua baa o ñjodikaaba bo ye u ñinbiagu nni hali m ñinciamma siiga nni. ke Yesu li ye li jaali po o baba. **48** Obo la ke b kudi u n ñinbiagu yeni fala kelima u faagu bo togid ba. Li bo bua pundi i kootonmuai fiindimna, Yesu bo cuoni u ñinbiagu po ki caa b kani ki bua balini ki pendi ba. **49** Ama ban bo la'o ya yogu ke u cuoni u ñingbani po b bo maali ke li tie yigini ke b yigini **50** Kelima b kuli bo la'o ke i jiejie bo kua'ba. Li yogunu mōno Jesu bo maadi'ba: ki yedi ba: paagi mani i pala mini le ge. daa jie mani. **51** O bo kua ki taani yen ba u ñinbiagu nni ke faalu mō go sedi. Li bo yaalidi'ba hali canyin. **52** B bo k fidi bangi wan bo taa paanu bonjena mu ki mia u Tieu ki tieni maam, li niima nni kelima b pala bo jogini. **53** Ban bo dugi m ñinciamma b bo pundi Senssareti ya tinga nni ki go sieni u ñinbiagu **54** Ban ñani u ñinbiagu nni ya yogu bi niba bola'o ki band'ø **55** B bo yadi a longbana nni ki siani taadi a yiama yeni b duanduankaadi, b bo tug'i'ba ki caa yen'ba ban gbadì ke o ye naankan kuli **56** Wan bo gedi naankani kuli a longbana nni i docgiammi nni, b bo yi taani a yiama ki cua yen ba bi niba n bo taandi bi lieba naani; ki ñanbi mia'o ke wan cabi ba ban sii ba o tiadi kun po baba, yaaba kuli bo yi sii bo yi paagi.

7 Farisiani -nba yeni li bali gbanbanda tianbi yaaba n ñani Jerusalemi bo taani ki cua Jesu kani. **2** B bo la bi ñjodikaaba ke bi tianbi dini yeni i nuujjogidi bii kaa nidi. **3** L i bo tie ki faalisiani -nba yeni ban yi yaaba Jufiiba kuli kan dii kaa ñanbi nidi. kelimaa b bo jua bi danba bogida i. **4** Faalisiani -nba yua bo ñani li taanli ki kpeni o daa bo kan dii se wan gbagi ki m ñinma ki ñanbi ki nidi ki ñanbi o ba ki ñani li kuali. B bo kubi b danba bogida bontiana yaali n yabi, lan tie i tadiñukaamau, a cuana yeni t kudimondi tadimu, Osaadikaanu li kuli ya ñjuudima. **5** Faalisiani -nba yeni li bali maama gbanbanda bo buali Jesu: li tieni ledi ke a ñjodikaaba wan ki kubi t nikpela kuana i? ki di yeni i nuujogina i? **6** Ama Jesu bo guani ki ñjmiiani ba: Yinba pala lie danba Isayi bo tuodi ki waani ki saaawali yeni ke li tie monmoni. Ya niba nye naan ki jigindi nni yeni bu ñøbu baba, ama b pala wani b fagi yeni nni. **7** Baa jaandi nnii yeni mkpiagidi baa kuli bi niinn. B ñaa ki bangi bi nisaliba n diani ya bali maama bangima baba. **8** Yi ñaa u Tieu bali maama ki nan gua bi nisaliba ya jaama bogida **9** O go bo yedi ba: yi li luni u Tieu maabilikaama canyin. ki waa jua yala n tie o bogida. **10** Kelimaa Moyisi bo yedi: colini a báa yeni a naáki yedi: fini yua maadi a báa bii a naá maabiigü a ba t kpe li po. **11** Ama yinba wan yedi: ke nilo ya yedi o báa bii o naá ke wan bo bua tod'i'o yaala yeni tie ya paabi n dagidi yeni u Tieu i. **12** Li po i kan cab'o wan todì o báa lani yaa kaa o naá. **13** Lanwani yi piini u Tieu maabilikaama yeni i bogida yali ke i suo lienn. i go tiendi ya bona yabi ki naani yeni lani. **14** Jesu go bo yiini ya niwuligu n bo nagini o kani bo yedi: Yinba kuli n songi mani yeni niinni ki go gbadì. **15** Iba kuli ke ye o nifosaali niin po ki cua o niinni ki jøgin'o. **16** B yanfuodanba n ñanbi gaa yi naa diani biga. Yua pia a tuba ku baa songi wan songi. **17** Ya yogu ke Jesu bo siedi ki kua o deni nni. O ñjodikaaba bo bual'o laa maama bundima. **18** Yesu bo yedi ba. Yinba mō daa pia yanfuonma yo oo? yinba gi nua ke yaala kua kua o nilo niinni kan fidi ki biid'o **19** Kelima yaala kua bu ñøbu nni nan kan jiidi kali o pali nni. ama li baa jiidi o tugu nni ki gedi pan ña o nigidi kaanu. Jesu bo yedi lan bonla ki waani ki jiema baa kuli kan jøgini o nilo. **20** o go yedi ba: yaala n ña o nilo nni lani n jøgid'o. **21** kelima po nilo pal nni naa ti maalibidi, lan tie m conconma buolu kuli u subu li nikpali **22** m conconma li ninponbiadili m biadima, i janbi i, m jalima, yi nanga, t tuonjøgidi tiema, t japaadi, gi bua li konli. **23** Lan bonbiadili buolu kuli ña o nisaalo nni. ki jøgid'o. **24** Wan bo siedi li kani, o go bo gedi ya dogu yi Tyli yen Sidøni ya tinmu nni. O bo cua o candiegua kaa bua nilo baa kuli n bandi ke o ye li kani. ama o bo fidi wuoni. **25** li yogu mōno o pua yua ya bisalo ke t tagibiidi bo jua 'o yeni bo gbadì ke b maadi ke o ye. O bo cua ki gbaani Yesu taana po i **26** Li pua bo ñani Fenesi Siiri dogu nni, o bo mia ke Yesu n beli ki ñani t tagibiidi o bisalo nni. **27** o bo yedi'o: tieni suo ki biga n dá di t jiedi o. Kelima laa ñani ban taa ki biga jiema ki luni i sangbanli. **28** Ama o pua

yeni bo guani ki jiin'o: ki yedi ya sangbanbila laabi u saajekaanu kani je a saajoga i. **29** K e Yesu yedi'o: kelima jan maadi ya maama ne po fii ki kuni. ke i cicibiadiga ñani o niinni. **30** O pua yeni bo ñani ki kuni o deni po i. Ke o pan sua ke i cicibidiga yeni ñani o biga niinni ke o dua u duanu po. **31** Yesu bo fii Tiiri Tinga nni ki togini Siddoni ki go lindi ki togini Dekapola diema n ki ñani ki pan caa Gaalile ñinciamma po. **32** Bi niba bo cua yeni li tuukpaali o kani ke m maama paa o po. B bo mia ke wan maani o nuugi o po. **33** bo taa'o ki fagidi yen'o o niwuligu ki taa o nuubila ki tuuni o tuba nni ki go taa o ñinsandi ki sii o lanbu po. **34** Lani o bo nuali tanpoli ki fuodi ki jiini ki yedi: «Efata» lani tie pigidi **35** lan yogunu li tuukpali tuba bo kpaadi u lanbu mo n tabidi wan ji ya maadi bonjanla. **36** Yesu bo yedi ba ke ban daa maadi nilo ba lan bonla. Ama ke bi ñanbi kpaandi ke bi niba gbadi wan tieni yaala. **37** Ke bi niba gbadi ke li yaalidi ba hali boncianla ke bi ji tua: o bontienkaala kuli ñani. o cedi ke a tuukpaana gba ki a muula mo maadi.

8 Lani dana nni u niwuligu go bo taani ki yaabi baa bo pia ban baa je yaala. Jesu bo yini o ñodikaaba ki yedi ba: **2** U niwuligu ne bonli pia n po m ninñima, kelima dana taa n yeni ke bi ye yen'n, bi naa go pia ban baa je yaala. **3** N ya baa ñaa ba yeni m koma ke ban yaa kuni, bi baa cuagui u sani nni kelima tianba deni fagi. paaa **4** O ñodikaaba bo ñmia'o ki yedi: T baa fidi ki baa le ya fualine yaa paanu ke u niwuligu nee n di lan dagidi ba. **5** Jesu bo guani buali ba: paanu bona ñaa yo ke i pia? bi bo guani ñmia'o: paanu bona lele. **6** Bi bo cedi ke u niwuligu kali tinga nni. O bo taa o paanu leleda yeni ki yadi ki tieni u Tienu balga ki jendi jendi ki teni o ñodikaaba ke ban bili bili u niwuligu kani, ke bi bo bili bili u niniwuligu nintuali nni. **7** Janbimu ba mo bo ye waamu ke o go bo tieni u Tienu baliga li mo ya po ki teni o ñodikaaba ke ban bogidi u niwuligu. **8** Bi kuli bo dini ki guo ke bi taani taani ban jeni ki iseni yaala ke li gbie baabuociandi lie. **9** Yesu n bo cabi yaa niba bo pundi jaba tuda na **10** li yogu mono wani yeni o ñodikaaba bo fii kua u ñinbiagu i ki pan gedii hali Dalimanuta ya diema nni. **11** Li ya puoli po Frisiani -nba bo cua ki baa bigin'o. ki maadi t baa ki mia jan tieni t po ciila yaala wani ke a ñani tanpoli po. **12** Ke Yessu fuodi jiini ki yedi ba: Be tieni ki mola niba kpaani ciila baba i? n maadi i mõnmõni bi kan tieni ciila ba mola bi niba po **13** Li yogu mono Jesu bo siedi ñaa ba. Ki kua o ñinbiagu yeni ki dugi kigedi ne po kopenpuoli. **14** O ñodikaaba bo sundi kaa kubi paanu. baa bo pia jiema baa kuli u ñinbiagu nni, paanu yenli baba. **15** Yesu bo wuoni ba paanu yeni ki yedi ba: «cuo mani i ba ki logidi Falisiani -nba yeni Herodi dabili. **16** O ñodikaaba bo maali bi ñimali nni ki yedi: li tie tin k pia paanu yeni yaa po i. **17** Yesu bo bandi ki yedi ba: be yaa po i ke i maali nani yi ki pia kpanu yaa po i? Yi mo daa bandi lba yoo oo? yi daa gbadi yaa aa? Yi mo ya pala go daa juagi. **18** Yi pia a nubina ki naa nua yo, yi pia a tuba k naa gba yo, nani yi

tiani li ba **19** min bo taa paanu bona muu i ki jedi jedi ki bogidi bogi nitudimuudiba yeni, yin bo taani ya bonjena yeni bo gbie baabuodi ñaa i? Bi bo guani yedi: «piigalie» **20** Min go bo taa paanu bona lele ki jendi jendi ki bogidi niba tudana yeni, yi bo taani ya bonjena n sieni baabuodi ñaa i? **21** Yesu bo yedi: yii go li kpaagi kaa bandi hali yeni mola? **22** Ban bo pundi Betasaida. Bi niba bo cua yeni o ja juamo Yesu kani ki mia ke wan sii'o. **23** Yesu bo cuo o juamo yeni o nnuugu ki dia'o ki pan ñan'o u dogu nni. Wan bo sii o nuni ki go maani o nuugi o po ya yogu o bo bual'b'o: «a nua bonli ba?» **24** O bo ligidi o nibina ki yedi: n nua bi niba ke bi tie nani i tiidi yeni ki cuoni. **25** O bo guani ki maani o nuugi o nini po, ke o ja yeri bo ligidi o nuni ki nuali ñanma, ki ji la ke o nualicanyiin **26** Yesu bo cian'o bi deni po ki yedi'o: jan daa guani kua u dogu nni. **27** Yesu bo ñani yeni o ñodikaaba ki pan caa Filipyeni Sesare dogibila nni. Ban bo ye u sanu nni o bo buali ba? Bi yedi ke n tie ñmaa yo? **28** Bi bo guani yed'o «tianba Janbatisi» tianba «Elia» ke bi tianba mo tua «ke bi saawalipuuba siiga nni yendo n fii» **29** Ama o bo buali bani ke bi mo ji ye ke o tie ñmaa yo? Piali bo ñmiani: A tie u Tienu n gandi yua i. **30** Yesu bo kpaa ba li lanbonli ki yedi ba; yi cuo yi ba ki daa yedi nilo baa kuli kani min tie yua. **31** Yesu ji bo cili ki wangí ba ke li taladi o nilo bijua n la fala ke a nikpela yeni sala yidikaaba yudanba yeni li bali maama bangi kaaba gbanbanda n yie ki cedi ban kpaa'o. Ama dana taa daali o baa fii bi tinkpiba siiga nni. **32** O bo kadi wani ba canyiin Piali n bo taa'o ki jodi waamu ki fuu yen'o. **33** Ama Yesu bo guani o ñodikaaba kani. O bo funi yeni Piali ki yedi: «sitaani ña n puoli po» kelima a yaa maalima nan k taa yeni u Tienu ya yaali. li ti nisaliba ya yaa me. **34** Yesu go bo yini u niwuligu ke bi nagini o kani ki taani yeni o ñodikaaba ki yedi ba: Yua baa wan ya ñua n kuli se li daano ni jiini o ba. Ki taa n daapõnponli ki bugi ki yaa ñua ni. **35** Kelima yua n baa wan gaa o miali o baa buon'l'i. Ama yua mo baa puni o miali mini yeni n laabaalinjanmo po o gua baa la 'li. **36** O nilo yua baa ki diedi ñanduna kuli ke o naano nan bodi li baa todii a mo be? **37** O nilo baa fidi puni be yo ki lebidi o miali? **38** Kelima yua jie n fe n po yeni n maama po bii naa niba, yaaba n conbi ki go tie t tuonbiidanba ye n siiga nni. O nilo bijua mo baa jie laa nilo po i fe, o ya t cua yeni o ba kpiagidi; ki ji yegi yeni maleki -nba yaaba n gagidi ñani hali ya yogu.

9 Yesu go bo yedi ba: Hali n yedi i mõnmõni yiba yaaba -yeni kuli. i siiga nni tianbi kan kpe kaa la u Tienu diema cuu yeni u paalu **2** dana luoba n bo pundi, Jesu bo taa Piali Jaka yeni Jan wani yeni bani baba ke bi doni li juali yuli po **3** O tiayiekaadi bo pendi payi payi ki ñiligi boncianla hali hali ke nilo baa kuli kan fidi ñuudi lan pendi yeni **4** Eli yeni Myisi bo cili ki dögidi bi kani ki cili ki maadi yeni Yeni Yesu. **5** Piali bo yedi Yesu: li baa ñan tin ji ya ye ne. a yaa tuo t baa pua jodi taa; fini yenli Moyisi yenli Eli mo yenli. **6** Piali bo bani wan baa maadi

yaali. kelima i jeje bo cuo ba. **7** U tawaligu bo cua ki libibni bi po ke u nialu maadi u tawaligu yení «o ne n tie n bibuadiga ya cengi mani o» **8** Ya yogu ke o ḥodikaaba bo nuali ki lindo baa bo la ke nuli se se Jesu baba. **9** Ban bo ji li juali po Yesu bo maadi ba ke ban daa waami nilo ba kuli. ban la yaala hali yeni o nilo bijua n baa t fii bi tinkpiba siiga nni. **10** Bi bo tieni wan yedi yaala ama bi bo nia yeni bi yaaba bi tinkpiba fii n tie yaala. **11** Bi bo buali Yesu? Li tieni ledi ke li bali maama gbanbanda wan naa maadi ke li tie Eli yo n gbaa cua. **12** O bo guani maadi ba lan nan tie yeni ke Eli baa gba cua gi ḥambí li bonli kuli. Ama li nan tieni ledi ke li diani ke o nilo bijua baa la fala boncianla nani yua k pia kpiagidi yeni? **13** N baa yedi ke Eli cua mono, ama bi sóni o nani lan bo bua maama yeni, nani lan bo diani o po maama yeni. **14** Ban bo guani bi ḥodikalieba kani bi bo la u niwuligu ke bi yabi ki lindi ba ke li bali maama gbanbanda maadi yeni ba. **15** Ya yogu ke u niwuligu kuli bo la Yesu li yoginu li bo yaa lidi ba. ke bi ji siani ki caa o kani ki ji fuond'o **16** Yesu bo buali o ḥodikaaba ban bo pagi ya parpagu. **17** U niwuligu sinsiiga nni yendo bo guani yed'o: N bo cua yeni n biga a kani o pia u tagibiigu ke li mabid'o ke waa fidi maadi. **18** Li ya fii o po li yi gul'o tinga nni. u ñinsankpankpangu n ya ñia u ñøbu nni ke o ḥmaní a ñina. n bo mia a ḥodikaaba n dli ki ñani ga a niinni ke baa fidi. **19** Jesu bo guani kiyedi ba: yinba yaa niba k pia dandanli yeni; n go baa ye yeni ya caa beyogu i; n go ba baa sugili yi po caa yeni be daali. cua mani yeni li biga. **20** K e bi cua yen'o Yesu kani. i cicibiasi n bo la Yesu yaa yogu ke bi fuuni i biga lun'o tinga nni ke t ñinsankpankpangu ñia u ñøbu nni. **21** Yesu bo buali ki biga báa: u laa yogunu yo ke li bonla cil'o. ke yi biga báa guani ḥmian'o hali o bon waama. **22** U yogu tianu li baa lu'o u muu nni yeni m ñiimma nni ki ya bua buon'o. Li ya tie ke a baa fidi tieni bonli baa ki faaab'o ti po. ḥjam gbadi ti po m ñiñinma ki todinba. **23** Yesu bo guani ki yedi: li ya tie ke a baa fidi libonli. Lanbonli tie faala yua pia li dandanli po. **24** Li yogu ki biga baa bo kpaandi ki yedi. N pia li dandanli todin'ke i dandanli n pugini. **25** Yesu n bo la ke bi niba siani ki taagi bi kani wan tandi yeni u paalu i cici biadi po ki maadi: fini u tagibiigu yua muugi ki wabini ne n yedi ja: ñia ki biga ne nní ki daa faa guani o kani hali a bada. **26** U tagibiigu bo yigini ki digibi ki biga hali ḥjanma ki ñani o niinni ki ja'o. ki biga bo dua ki naani nani yua kpe yeni. Ke u niwuligu siiga nni tianba bo maadi ke o kpe mono o. **27** Ama Yesu bo cuo o nuugu ki fiin'o ke o jawaalo fii ki se. **28** Yesu n bo kua li dieli nni ya yogu yeni o ḥodikaaba baba, bi bo bual'o yeni u jiejiegu. «Be tieni ke tinba wani naa fidi beli ki ñani naa tagibiiga? **29** O bo ḥmianí ba: ya tagibiiga ye ne kan tuo ñia ke li yaa tie yeni jaandi yaa kaa. **30** Bi bo siedi li kani ki ḥogini ki ñani Galile. Yesu nan bo k bua bi niba n bandi ban ye naani **31** Kelima o bo wangí o ḥodikaaba ki yedi ba: bi baa janbi o nilo bijua ki ten'o bi nisaaliba nuugi nni ban kpa'o ama o kuuma dana taa daali o baa fii bi tinkpiba siiga nni. **32** O

ḥodikaaba bo k gbadi li maama niima nni. Ama bi bo jie yeni ban bual'o li po. **33** Ban bo pundi ya dogu ke bi yi Kapeenawomi. Yesu n bo ye deni yeni ba o bo buali ba? Yi bo nia bee u sanu nni? **34** Ama bi bo ḥmíni silbi kelima u sanu nni bi bo nia yeni bi lieba. ke ban bandi yua baa tie liiga yua. **35** Lanwani Yesu bo kali ki yini ban piiga n niba lie yeni ki maadi ba: Yua bua wan tua i liiga yua se wan tuo ke wani n njoudi yi siiga nni ki guani tuo ke o tie bi niba kuli naaciemo. **36** Lanwani o bo taa ki bonñidiga ki sieni bi siiga nni, ki gua taa'o ki ḥmabi ki maadi ba: **37** Yua tuo candi a bila ne siigi nni ba yendo kelima n ya yeli po o candi mine, yua n candi ni waa candi mini baba kaa o candi yua n sóni n mo i. **38** Jan bo yedi «canbáa t la ja baa ne ke o beli ki yaandi o sanpola a yeli po ke t yie o po kelima waa ḥjua ti. **39** Ama Yesu bo guani ki yed'o. Daa tiedi mani o po kelima nilo baa ki ye ki tieni yaalidigu tuonli n yeli po. ki go guani ki maadi n po maabiigu. **40** ki kóni yeni t kuli tie t yua i. **41** Yua teni yi m ñiimma kelima n yeli po kelima i ti Kirisi niba o luo o parpaani. **42** Ama yua ba tuulini ya bidi n daanni nni po ne ke baa yendo tudi u Tienu sonu li baa ñani ki cie li daano ban lan'o li naali ki lu 'o m ñiñiamanni. **43** A nuugu ya cedi ke a tie t tuonbiidi ñan jia'o. Aya kua u Tienu deni ki pia nuuyendu (**Geenna g1067**) **44** Li baa ñani a po ki cie yeni ñan ya pia nuugi lie. ban lu ja u muubugu nni, ya muu kan gbidi nni. **45** A taali mo ya cedi ke a tie t tuonbiidi ñan jia'o. (**Geenna g1067**) **46** Yua kua u Tienu deni ki pia taayenli li baa ñani o po ki cie ñan ya pia taana lie ban lu ja u muubuogu nni. **47** A nuubila mo ya tie a po tingbali bonla ñan logidi ba. A ya pia nuubiyyenli ki baa kua u Tienu deni li baa ñani a po ki cie ñan ya pia nuubila lie ban nan la ja u muubuogu nni. (**Geenna g1067**) **48** Naani ke a bonfuoda lugí yogu kuli k kan kpe yeni u muu n co naani k kan gbindiinni. **49** O muu n baa tagini ki saali bi niba kuli naani nani n yaama yen. **50** M yaama mani ama o ya t luo u manu yi baa taa be yo ki gua mangi ma? Yaa ye mani ye i lieba yeni m yanduanma.

10 Jesu den siedi laa kaanu ki gadi Jude diena nni Jedena kpenu puoli po; bi niba go den taani o kani kuli boncianla. O den tundiba nani wani n li maani ki tiendi maama. **2** Falisi niba den cua o kani, bua dia u diagü yea baali n tie ne: «li cabi ke o ja n ñani o den pua?» **3** Ke o ḥmíaba. «Moyisi den maadi be li po?» **4** Ke bi yedi: «Moyisi den maadi ke o ja yeni n teni o pua yaa tili waani ke o ñani o ki cabi o.» **5** Li den tie i kangbadima po i Ke Moyisi bili i po laa maama.» **6** Ama n cilima nni yogunu, U Tienu den tagi ja yeni o pua. **7** U Tienu den tagi ja yeni o pua. Li yaa po i, Ke o ja baa ñia ki ja o na yeni o ba ki taani yeni o pua, **8** Ke ban taani ki tua gbannandi yendi, lanwani baa ji tie bilie kaa, bi ji tie yendo. **9** Yeni, U Tienu n taani yaala, nisaalo n daa paadi **10** Ban pundi deni, bi ḥodikaaba den buali o laa maama nima nni. **11** Ke o maadi ba ne: «yua ñani o pua ki go ki taa poto tieni n conconma ki mani laa pua po. **12** O pua mo yaa ñani ki ñia o calo, ki kuni ja to, tieni n conconma

i 13 Lanwani bi niba den cuoni yen o kani ab Yeni li mōni n maadi i, 14 u baculi kan ba kua U Tienu diema 15 Lanwani ke o gaa a bila o nuu nni ki maani o nuu bi po ki gaali bi ba ki yadi o yedijanma bi po. 16 Jesu den yedi o: «Be yaa po i ke a yeni nni mōno? Nilo baa kuli ki ñāni li yaa tie U T 17 wan den fii ki ba gadi liiga, ke o nilo sani ki cua o kani, ki gbaani o nintuali, ki bualo: «canba mōno n baa tieni ledi ki baa ki kua U Tienu diema nni ki baa yaa miadi kan gbeni?» (aiōnios g166) 19 A bani U Tienu bali maama: “daa kpaa nilo, daa tiendi mi conconma, daa su, daa pua, i faama a lielo po, daa janmida lielo yen taani ki tiendi yaala, ke yaa cōlini a ba yeni a na. 20 Ke o ja yeni: «canba, n cōlini li kuli daa tie naciema i.» 21 ke Jesu yedi o: «bonyenli n pōdi a. Kuadi a piamma kuli ki teni li ligi taliginba. Yeni, a baa baa njalmani tanpoli po ki yōdi nni.» 22 Ama o pali den wadi yeni li maama ke o siedi ki 23 Jesu den nōnli ki diidi o yōdikaaba: «Li paa o piado po yeni wan laa U Tienu diema» 24 ke li lidi o yōdikaaba. Ke Jesu go yedi ba! «N bila, U Tienu diema nni kuama paa hali boncianlal!» 25 Li paa o njalmandaano po ki cie u yodiyuogu n baa kua u kpalipiemu bonli nni. 26 ke li liidi bi yōdikaaba ke bi ji maadi yeni bi lieba. «pmaa n baa fidi ki baa mi faamima?» 27 Jesu den diidi ba ki yedi: «li paa o nilo po i ama laa paa U Tienu po kelima bonli kuli tie faala U Tienu kani.» 28 Ke Pieri ji cili ki maadi yeni o: «diidi tinba ti jaa tin pia yaala kuli ki yōdi a.» 29 Ke Jesu yedi o: «N maadi yeni i mōni yua yaa o deni; o ninjaba; o ninsiaba; o na nba; o ba nba; o bidi bii o tinga min yeni o labaalijama po. 30 kan baa baliga mōla ne li yaa pantie li yanduni panli nni yaaka. (aiōn g165, aiōnios g166) 31 Ama yaaba n den liidi, bi tōba baa juodi, ki yaaba n juodi n kua liiga. 32 Ban bo do Jelusalema, Ke Jesu kua liiga ke ti jawaandi kua yaaba n bo yōa o puoli. Lanwani Jesu den paadi yeni o piiga n yōdikaalediba ki maadi ba yaala n cuoni o po. 33 «Cingi mani tin do Jelusalema ne, bi baa kuadi o nilo biga saligidanba yeni li balimaama danba po ke ban cagini o ki kpaga u 34 Bi baa laa u, ki cidi o po ti ñansondi o po ki piagi o yeni a gbana ki cedi ban kpaga u ama danataa daali i o ba fii.» 35 Jaka yeni San sebede bila bo nangini ki yedi: «canba, ti bua ja. Tieni ti po tin baa mia yaala kuli.» 36 Ke Jesu yedi ba: «i bua min tieni i po be?» 37 Ke bi maadi o: «cabi ti tin taani ki kali yeni a a kpiagidi nni yendo a jienu poo lielo a ganu po.» 38 Ama Jesu den guani ki jiini ba: «i bani yin miadi yaala, i baa fidi ki ñu fala baliga ñinma yaala ke n baa ñu, bii i baa fidi ki wuli fala ñinma yaala ke baa wuli i?» 39 Ke bi maadi o: «ti dagidi yeni tin fidi.» Ke Jesu maadi ba: «Fala bagili ñinma i baa fidi ki ñu ki bia wuli. 40 Ama yaala n tie ki kali nujienpo bii nuganu po, la tie min kaa n teni i, ama li tie yaaba yapo ke lan kani den bogini.» 41 Bi yōdikaaba piga n gbadu, ke bi pali biidi Jaka yeni san po. 42 Ke Jesu yini bi kuli o kani ki maadi: i bani ke ban nua yaaba ke bi tie i buoli liiga yaaba yeni bi maadi ba, ke o paalu danba mo die ba. 43 Ama i yaa siiga, lan daa tie yeni. Yua n bua wan tua niciamo wan yaa tia i tuonsōnlo. 44 Yua mo bua

ki gaa liiga n tua i kuli yaa yonbo. 45 kelima o nisaalo bija ki cua ki bua ban yaa sōni o po ka, ama ki wani mono n yaa suani tianba po, ki gō puni o miali ki kpe ki da ki faabi bi niba bonciala.» 46 Jesu yeni u yōdikaaba pundi Jeliko dogu nni. Ban ba ja Jeliko yeni o yōdikaaba niba boncianla den yōdi o, Batime bija, den tie juanmo ki ka o sankunu ki miadi. 47 Wan den gbadu ke Nasaleti Jesu kpendi u sani po, ke kpandi ki yigini: «Jesu, Davidi, bijua gbadu n po mi ninñima!» 48 Niba boncianla den fu yeni o juanmo, ki maadi ke wan suoni. Ama ke o yānmi ki kpaandi ki pugini: «Davidi bijua, gbadu n o mi ninñiima.» 49 Jesu den gbagi ki sedi ki yedi ke ban cua yeni o. Ke bi yeni o juanmo yeni ki yedi o, paagi a pali: «Fii ki sedi! o yi ja» 50 Ke o taa o liadi cianla ki lunni, ki fii yenma ki cua Jesu kani. 51 Ke Jesu yāmiani o ke yedi a bua mintieni a po be yo?» ke o juanmo yedi: «canba, n bua min guani ki nōnli.» 52 ke Jesu maadi o: «yaa caa, a dandanli paagi a.» Li yogunu mono ke o nōnli ki ji yua Jesu.

11 Didi kile ban den nagii Jelusalema; kipundi betifase ya dogu kunga yeni betani, olive ya jualipo, Jesu den sōni o yōdikaaba. B ombilie. 2 Ki yediba: «gedimaniya dogbiga nye yiliga na. I ya baa kua lienni ya yogunu, yi baa la yūnjapani ki nulo daa jago ki o luo. Yin lodo mani ki cuaniona. 3 Ya nilo n buali yii: be ya po i ki yi tie lani, yini yāmiano, ti yomedano n pia o buama «O baa cabi yi cuani o n kani» 4 Be den gedi ki ban la ki lijunjapanli yeni ki o luo niipo o bulinaa jabukani yabu n ku yeni li sanja ciala. Ki be lodo. 5 Ya niba nn den yelikani be siigini tiabaa nn bualiba: Yi tie be lani ki na lodi lijunjapanli. 6 Ki bi gua ki yāmianta nani Jesu n den yediba maama. Ki bi niba yeni yāaba ki bi gedi. 7 Jesu yāadikaliediba guaniyeni o yāmbo o kanikita bi lidigbagida ki tieni ligali ki Jesu jagi o. 8 Bi niba bociaala den taadi bi tiayiekaadi yeni ya kaadi faadikin. Bi den cua i kuani nni ki tedi o sōnōnni. 9 Yaba den ye o liga yeni yaba den yaa o puoli den kpaadi kiyiniki tua: «Hosana! yomedano yānbili nn ya ye yeni yua nn cuoni a yel po. 10 O tienu yānbili n seligi ya bali ka dini na, tiyaja Dafidi den kpa ya bali nali nn ba ti kpiagidi nali tanpolijamal!» 11 Jesu den pundi Jelusalema, ki kua lijandieli nni, ki diidi bolikuli ki gbeni li den sua ki o yeinu bua ki baa, ki o sua giki gedi betani yeni o pigayaadikaliedi. 12 Lan fii fandi ki o nani betani ki gaani, ki n koma cuo o. 13 O den nua yali fagima ki bukankanbu se yeni o faadi, ki o gedi bu kani ki bani ki o ba la liba bu po o, ama wa den la liba kuli bu po ki la tie o faadi, kilima la den tie ya yogunu ki yi baa loni. 14 Ki Jesu maadi bu kankanbu: A ba kuli kango yāmiani a ya laana ki o yāadikaaba gbadu wan yendi yaala. (aiōn g165) 15 Ban den pundi Jelusalema, ki o kua li jandielin-ni ki deli nani yaaba n den kuadi yeni yaaba n den da kuli lienni. Ki tudi ki l ni yaaba lebidi iligii kpagidi yeni a kpjekuada bokalikaala. 16 Wa den yānilo o bakuliyuann denye lijandelinni ki kuadi kuadima kuli. 17 Jesu den tundiba kiyediba kine: «lidiani kiyedi: n diegu kan ya tie ya diegu ki bi yigu o tienu jandi dielii niibuoli kulipo

kaa? ama yimba wani, ta ki tieni a Nayiga yuonu kanu.» **18** Bisalayidikaciaba yundamba yen o tienu bali maama tundikaaba n den gbadu lani, bi ji den diidi ban ba tieni maama ki kpao. Kidungini, bi den jie o kilima bi niba bociaala pali den mangi o tunda po. **19** Li dajoboanli, Jesu yen i ynaadikaaba den nani o dagu nni. **20** Lan den fi ki fa o tijaagu, bi den pa o sanu nni ki poa ki gaagi yen i bu kankanbu bi den laa ki bu kankanbu cuodi yen i o jiina kuli. **21** Pieli den tiadi Jesu n den yedi yal ki maadi: «Llabi, diba! bu kankanbu yuugu ka solo yen i cuodi.» **22** Jesu den ynaia, «ya duu mani o tienu po. **23** N waani yi yen i moani, yua n yedi lijaali ne: Fii ki ban baa minin ciaman nn, ka kubi maalimilie o palinni, ama ki duu wan yedi yala yen i o pali kuli li go ba tua yen n ne, kilima o tienu n ba tien nni. **24** Yene da, ki n maadi, yii jandi ki miadi yalikuli, ya dua mani ki yiiba likuli, ki li go baali tie yiiya yala. **25** Yin se ya yogunu ki jaandi, yi ya tiadi na pia n maama yen i nulo kuli na dii sugili o po, ki yi baa ya n ye tanpoli n puniyi mo sugili yituobiadi po. **26** Ama yi ya puni sugili yaaba n biidi po, yi baa yua n ye tanpolimo kan puni sugili yi biidi po. **27** Bi den pundi Jedesalema, Jesu n den goadi li jandidieli nni, bisalayidika aciaba. Bisalayidikaciaba, yen i tienu bali maama tundikaaba, yen i nikpela, den cua o kani. **28** Ki bualo: li laa bali ya po-i ki a tiendi ya boanla na? yme n puni na li bali ka tiendi l? **29** Jesu den yedi ba: «n ba buali yi boyenla; yiya ymiani nni n moko n ba waani yii ya bali yaapo ki n tiendi laa bonla. **30** Jan n den wuu binba o tienu nima yen i tienu den puni o li bali bii. Bi niba den punio? ymiani mani. **31** Bi den juogi bi siiga ke yedi: ti yedi, ki o den baali tanpoli, o baa yedi tii. Be ya po i ki yii na den tuo ki ga o maama? **32** Ama ti go yedi, bi niba komi, bi den jie bi niba yaba den tigidi yen i, kilima bi niba kuli den tua ki jan tie yua n songidi o tienu maama. **33** Ki bi ymiani Jesu ki yedi: «tii bani.» ki Jesu ma maadiba: «n mako n kan wani i yi yua n yua n puni nni laa bali ki n tiendi laa bonla.»

12 Liya puoli Jesu den tundi ba ki pua n kpanjama. Ki maadi: «o nilo den juu o damongu tidi kuanu, ki kpaaki gogidi lindi o k kuanu, ki gbiidi o. Buogu naani kibi ba ynanbidi o damongu. Ki go maa lidielu ki tienili pagilik guuni bi niba, ki fii ki gedu o sonu. **2** O yogunu pundi, ki o soani o tuosoarlu yendo bi kuaguba kani kiwan ga o tiidi luana. **3** Ki bi kuaguba cuo ki pua o ki lebino famma. **4** Ki o go soani o lielo ki bi pua o yal ki padi o yuli ki go fiago. **5** Ki o go soani o tiana ki bi cuo ki kpa o. Li ya puolipo bi soani n nacintaba nani bi kpiabu bi pua bi ne ki kpa bi tianba nani ban den kpiabu tieni cincinli yaba maama. **6** O kuadano go da den sieni ni yendo ki ba saani o, wani den tie o biga yua ki o baa o yali bojanla. Wani n den tie wan juodi ki soani yuo. O den yedi diidi o tie n biga bi ba conlino. **7** Ama bi kuagaba den jugiby ymiali nni ki yedi: One wani n ba diedi li faali cuamani, tin kpao ki diedi li faali. **8** Ki bi cego, ki kpao ki luno o kuanu kunu. **9** Moanla, o koandano mo baa tieni lede

yen i koanu? o baa cuu ki deli yanni bi koanguba ki biambi kuli ki ta o koanu ki guuni tiamba. **10** Ida bani ki cogi ya diani n tie na bi? Li tanli yal ki atamaala den luni laa tanli nn tua lidieli tanpuli. **11** Lni ya bonla den nani o tienu kani ki yjani ki dagidi bi niba po. **12** Bi denbigidi ban cuo Jesu ama bi den jie o niyuligu kilima bi baniki o den maadi laa. Maama kilima bani. Lan yaani ban siedi ki yao. **13** Lani n pendi bi den soani Jesu kani faliseninba yen i bado clodo buakaaba bi tiamba ki ban diao o maadiagu ki cuo o yen i bi maaman ni. **14** Bi den cuu ki yedio: «canbaa ti baniki a tie maamaani daano yaa jie nba kuli, yaa gagidi o ba kilima bi niba n nua ki o tie maama po, u tundi bi niba o tienu. Sanjoandima yen i moamoani mo. Li pia o sanu ki tin pa lonpo o badieciano sesa? tin pabi, tin da pa i? **15** Ama Jesu n den bani bi yubontuona po yen i ki o maadi: «be yaapoi ki yiibigidini ki bua ki cuo nni? cuanimani lidibalina mi diidi.» **16** Kibi cuani Jesu po dibayenli. Ki maadi ba: «yma yeli yen i yma ya namangun ye lipo? **17** Ki Jesu maadi: «yim teni mani sesa wan n die yal ki teni o tienu mo o tienu n die yal.» ki li ya kilidiba yen i wan yedi yaala. **18** Sadisaniba yab den ki tuo bi kpienba yiedimapo, den kua Jesu kani. ki buab: **19** «Camba, Moisi den diani ti po, li ya sua ka ninjua kpe ki ja o denpua. Ki o na malo biga, a ba Fiidi ki ta o denpua ki mali o po ti bidi. **20** Jabalele den ye, o nikpelo po den kuani o pua, ki kpe ka mali biga. **21** Ki yua tua o po mota o pua yen i ki mo kpe ka mali biga. Li go den tua yene o talo moyo po. **22** Bani bombalele yen i kuli den tao Ama o ba kuli yakani wa den sieni buolu, o pua yen i mo den kpe. **23** Bi kpieba yiedima, bi kuli ya ti guaniki ba lmiali, yma ba diedi o pua? kilima bani jabalele yen i kuli kuano. **24** Jesu den guani ki yediba: «Laatje ipo moamoani ki bi kpieba yiedima po tie yala ki tudi, kilima yi banii diani yedi yala, bi o tienu palu n doa maam n m? **25** Kilima, ya yogunu kibiti fii bi kpieba siiga, bi kankuanu puoba, bi go kan punibii yuli lipokuali po, ama bi kuli ba ya tie nani malekinba yen i tanpoli diema nni. **26** Ama yala n nua bi kpienba yiedima po, i daa kpa ki cuogi Muiisi tili, naani n togidi o tisogu kani ya maama, o tienu n den maadi yeno ki yedo yala: Mini n tie Ablahama tienu, Isaka tienu, Jakoabo tienu? **27** Wa tie a kpiema tienu ka o tie yaaba foya tienu yo. Yi tudi bon cianla. **28** Lbalimaama tundikaaba yendo den gbadu ban nia yala; o den la ki Jesu jiino hali bojanla. Ki o bualo: «Lbalimaama kuli nni, mile n tie li mayuli?» **29** Jesu den goa ki yedo: «Limaayulitie mine, Isalele yaaba ti yombidano o bado o tienu tie yendo. **30** A ba buo a yombidano a tienu yen i apali kuli, yen i naano kuli, yen i maalima kuli, yen i paalu kuli. **31** Diidi o bonlielo jua n tua nne: Abaa baa a lielo nani fini a ba yen i laa pia kuliya maama n cie libalimaama nni maami. **32** Ki lo maado: «Lijani, camba! a maadi i moni ki o tienu tie yendo tienu ba kuli ki ye kaa tie wani. **33** O nilo n baa wani yen i o pali kuli, yen i jantial kuli, yen i paalu kuli, ki go baa anisaalilielo nani fini na baa a yuli maama

yen, lani n cie padi ya padijukana yen ya sala ki bi yiidi kuli.» **34** Jesu n din la ki o giino ya giini n dagidi yen nn yanfuoma, ki o yedo: «ja fagi yen o tienu diema.» lani ya po n pend, nilo jiki tuo ki bual Jesu buali. **35** Jesu n den tundi bi niba o jan diegu nni, o den buali: «Litien nni lede ki sikilibi nnba maadi ki klisiti tie Dafti bijua? **36** Dafti wani o ba den gbie yen o tienu fuonna yua ki yedi: «Yombidano maadi n yombidano, kali nugien po min kedi ja yma a nananda ting po.» **37** Dafidi mono den yii u «o yombidano», yen li ba tieni lede o ga ka n tua Dafidi ya biga? ya niciarba n den taani kuli den gbad wa maadi yal. **38** Jesu tunda nni, o den wani ki ban fangi bi yula yen yaaba tundi o tienu maama ki bua ban ya goadi yen a liadiciam, ki go bua bi niba n ya fuondiba ki kpiagidi ba i daamu nni. **39** Bi go bua liga kali kali a jandidiena nni yen janciamma kani kuli. **40** Ki nan janbidi a kpepuona ki fiedi bi diedi ki jandi ya jandi. N faagi ki bua bi niba nn ya nua ba bi ya buudi ba yabiakicie. **41** Jesu den ka o tienu dieli nni ki tuoli iligitadiga ki nua bi niba n kpiedi i ligi maama. A piada den kpiendi i ligitadiga ki nua bi niba n kpiedi i ligi maama. A piada den kpiendi i ligi ki li yaba. **42** O kpepuoluolo mo den cuan ki kpieni suulo lie. **43** Jesu den yini o yaaadiakaab ki yedi ba: «n maadi i monmoni, o kpepuoluodo na puni ki cie yaaba n kpieni i ligi i ligita diga nni kuli.» **44** Kilima bani wani kuli kpieni bi yajaliman nni bi ligi bidi, ama wani, yen o luoma kuli o nani wan pia yaala ki baa je kuli, kikpieni.

13 Jesu n den ña o jandiegunni ya yogunu, o yoadikoaba siiga yendo den maadi o: «camba didi a tana na diegu n yani maama!» ki o maadi: **2** «Jesu den yedi o: A laa ya tanciamaa? bi kon tiija ba tanyenli n sieni ki ya maa lilieli po ki a kuli kan padi ki baa.» **3** Jesu den kali difie tiidi juali po ki tuoli o jandidiega, piel, jaka, jan yeni yandili den buali o ya buali na bi bebe kanu. **4** Waani ti laa bonla n ba ti cuaya yogunu? be ya nanangu n ba waani ki laa bonli kuli baa tieni? **5** Lani Jesu den yedi ba: Cuo mani yi yula ki niloba n da ti boundi yi. **6** Biniba boncianlaa baa ti cua n ya yeli p ki yedi: mini n tie kisiti. Ki boandi bi niba boncianla. **7** Yiya tigbadi ki bi maadi o toabu maama ki go togidi yi o toabu laabaalo, yin da yanginna mani yi yama, laa bonla kuli ba tieni ama li da kan cua nn juodima ka. **8** Kilima buolu baa ti fii ki tuogi buolu tianu. Diema mo n fii ki tuogi dietiamma, n tindigima baa tieni yi kani boncianla, yeni n koncianma mo baa tieni. Laa bonla kuli daa tie nani o maditugukoanu yen. **9** Yin yambki ya ban iyya yulipo ne, bi baa cuo ki gedini yibi bujiaba kani ki cabi ban pua yii a jandienaa nni. Bigo baa gedini yi bi dogidamba yeni bi batieba kani nn ya po. **10** Ama bali ki juodima daa cua, li tie tiladi ki o tienu maama n kpa pundi i nibuoli kuli kani. **11** Bi yati cuo ki gedini yi ti buudi damba kani ya yogunu, yin da yangi nni yi yama yeniyinba maadi yala. Kilima liyogu monlo, o tienu fuojama ba songi nni yi yin baa maadi yaala. **12** Kpeloyeni o waalo siga nni yendo ba

cuo o lielo ki cabi ban kpa o, bibaanba ba cuo bi bila ki cabi ban kpa a bila mo ba fii ki sedi bi danba po. **13** Bi niba kuli baa nani yikilima po. Ama yuu n se kilipa kuli bali yen i juodima kuli, baa ba n tindima. **14** Yiya ti laa ki ti cangindi bonla ki li wudi bi niba gbanu ki ye ti kaa bi ye naakan yua n cogini o tienu maama kuli n diidi o yulipo. Ki yaba ye yude kuli sani ki gedi a juana po. **15** Yua n ka o diegu yulipo n da jiidi ki kua deenni ko baa taa liba. **16** Yua n ye o kuanu mo da lebidi ki kun ni o den po ki baan taa o tiaykaadi. **17** Fala baa ye yen i ya puoba n punbi yen i yaaba n da yaaandi a bila laa dana nni. **18** Mia mani o tienu ke laa noama dana nni n tua fawaagu yogunu. **19** Kelema laa dana nni fala baa ye bali boncianla, maama ki li fala. Buolu daa baa tien, halin n cilima o tienu n den tagi yanduna ya yogunu kita pundi hali moala, o buolu kan go tienimo. **20** O Bado o tienu ya bi wadi laadana, niloba kuli kan bi sieni. Ama yen i wan luogidi o buolu siiga yaaba ya po, o ba wadi laa dana. **21** Laa yogunu, nilo ya yedi yi: Diidi o tienu n gandi yua ye ne! bi o ye Nepo yinda pia dandanli o maama po. **22** Kilima tuonanda n yedi ki bi tie o tienu n soniyaaba yen i songikaa. Faadanba baa fii ki ya tiendi banma kili tie bonlidikaala hali ke liya baa fidi bi baa boandi o tienu n gandi yaaba. **23** Yin kubimani yi yula! n tuodi ki waaniyi li kulio. **24** Ama laa dana nni fala yeniya pendi, o yienu baa biigi, o ymaalo nno kan go yayieni. **25** A ymabilba na tanpoli ki boali, tanpoli paali kuli mo baa digibi. **26** Lawanibiba la ke o ja bigua yeti tawaligbandi nni, ki kpendi yen i paacianu yenu o kpiagidi. **27** Yeni o baa saani o malekinba yanduna kuli nni, ban tani wan gandi yaaba ki cili yanduna bianu kiya caa hali o guoga. **28** Yin diidi mani o kankanbu kanjaman n waniyi yaala. O bena ya bundi, yibani ke o siagu nagidi. **29** Li go tie yene i yatila laa bona tiendi, yin bandi ki o ja bijua nagini o bulifioabu kani. **30** N wani yi imoamoani ke n naa nifiima kuli kan pendi kelaa bonla kuliki tieni. **31** Tanpoli yen i tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi ba ya yogu. **32** Ama yaala n tie li daali yen i yogu, o ba kuli ki bani, baa malekinba mono yaaba nye tanpoli, baa o bijua mono, ama ba bebe bani. **33** Yin yambki ke diidil kiya se kilipa kilima yiibani ya yogunu kilitie. **34** Li naani nani o nilo den bua ke gedi o saNu ki taa o deni ki guuni o tuo. Soanba, ki wani yua kuli yen i tuoli. Ki cabi yua baa gu nba, n yambki ki ya nua ba. **35** Lanwani yin yambki keyese, kilima yi bani canba n baa kpeni ya yogu, li baa tie fiagu, o yoagisigu, kotonmuoanga, bii sinjaagu. **36** O ya ti li pundi ya yogunu kuli, wan dan cua ke yi dua ki goa. **37** Min n maadi yi yaala, n maadi yua kuli, n ya se kilipa.

14 Paki juanma yaama n ki den ymadi yen dabinlin densiensi dna lie saloyidikacianba yudanba yen u tienu maama g banbanda den kpaani yaa snu kibbaa jnbi Jesu ki cuo o k kpa o. **2** Bi den maadi yen i lieba: «lan tie mi jaanma yogunu, b den jie k biniba n dti fii yen i ku fuugu ki yie li po» **3** Yaa yogunu ke Jesu den ye o gbaado

simono deni, ban den di yaa yogunu, o pua den kua ki kubi omuu nni yaa bada ki biyiga alibate ke ki gbie yeni tulate, ke o dunga pa, ke bi yionadijama. O denjobidi libadiga ki wuli o yuli po. **4** Li den coagi bi tianba ke bi maadi bijnniali nni, ki tua: «be yaa po yo ke o biidi yaa tulale n yena. **5** Bi bibaa fidi ki kuudo yaa ligi n cie dubala kobita ki teni aluoda» Ke bi funi yeno lipo. **6** Ama Jesu den yedi: «*jao mani* yeni sua be yaa po yo ke yi biidi opali? o tieni n yaa po bonjanle. **7** Yi pia a luoda yi siiga nni yaa yiginu kul yeni yin bua yaa yiginu kuli yi baa fidi ki tieni ba miyanma, ama mini wani yi kan yaa pianni yaa yiginu kuliyi kan. **8** Wan wani tieni wan ba fidi ki tien yaala a wuli o wuli n gbanandi po kelima n piinma po. **9** Moamoan i maadi yi; ban baa waani o labaalinnamo *ñanduna* nni naan kani kuli bi baa tiadi ki togidi o pua nan tieni n po yaala» **10** K sua juda Isakalielo bi piiga nni kediba siiga yua den gedibi sala yidi kacianba kani kelima o den bua ki kuado bi po. **11** Bi salayidi-ka cianba n den gbadii laa maama yaa yiginu, bi pala den mangi ki bi den jagi ban baa puna yaaligi, o den kpaan wan baa ba yaa sanu ki kuado bi po. **12** li dancincinli daali yaa paano n ki den *ñmadi* yeni dabinli, ban yen taki pebiga ki yidi sala paki jaajiema po den bualo: «abua tin gedi le ki ban bobini a po paki jiema *ñan* di.» **13** O den soani o goadi kaaba siiganni bonbi lie, ki yedi ba: «yin gedi u dociannu nni yi baa la o ja ke o bagi linin cuiyi yin *ñoadi* man. **14** Wan baan kua yaa diegu nni *ñoadi* mani ki maadi yeni laa diegu daano, canba buali: «min le yaa diel, ke n ba je paki jiema yeni n *ñaadikaaba*. **15** Yeni o ba waani yi li die tual yaali n yabi ki *nani*, yin bobii nni man n po lan kani. **16** bi *ñadi* kaaba den fii kua u dogunni bi den la ke lali bonla kuli tie *nani* wan den maadi ba maama kebi bobini o po paki jiema. **17** Kuyen juogu n den pundi, o den cuu yeni o piiga n *ñoaka* lie diba li kani. **18** ban den taani ki kali mi jiema kaanu ki di, ke Jesu yedi; «i mamaani n waani yi, yi siiga yendo yua n taani ki di l yeni nni baa janbi nni» **19** Bi kuli yaa yama den *ñmadi* yeni bi siiga yua k uli ji den cili ki buah laa tie mini bi yeni kaa? **20** Jesu den yediba: «li tie yinba bi piiga nni lied ba siija yendo yua taani ki tuuni yeni nni kusatiagunni. **21** Kelima o ni saalo biga baa siedi *ñanduna* niinni nani landiani o po diani maama ama li yuboanli baa ye yeni yaa daan o nba janbi o ni saalo biga libi *ñani* lan daano bi yaa bimalo.» **22** ban den di yaa yaa yogunu, Jesu den ta paana, ki tieni u tienu baliga, ki jenda. Ki tenba ki nnaadi: «yin ga nnan ne, li tie n gbanandi.» **23** o go denta ki tadi nukaaga, ki tieni u tien u baliga ki teniba, kebi kuli na. **24** O den yediba ki ne n tie n saama n kuani o *ñan* taado, yaa saama n wulibi niba boncianla. **25** Yeni imaani n luaani yi, n kan go nu palipe duunt hali yaa daali ke n bao guanu u tienu diema nni. **26** ban den yini ba yanbu ki pendii, b den don o lite tiidi juali po. **27** Jesu den yedi ba: yikidi ba yadi kija nni, kelima li diani nba pua ki kpa o pe kpaalo ti pebidi monyadi. **28** Yeni n yaa ti guani ki fii bi kpienba siiga nni, n baaga yi linga

kigedi galile. **29** Pidi den yedo n li yaa tie ba ke n lieba sani mini wani kan sam pipe. **30** Jesu den yedo: «yenii moani po n maada ba dinla niagu moni yeni o kokolo nti buudi taalima lie po, a ba nia kerjaan bani na taalimata.» **31** ama pieli den yedo: «ba li yaa tie min taani ki kpe yema, n kan tieni lanwani palpe bi kuli den taani ki niani yeni. **32** likani kebi pundi yaa kaanu ke b yi u jetesemane ke Jesu maadi o *ñoadi* kaaba kali man ne min gedi ki ban jaandi. **33** b den ta gidi, jaka yeni jan, lani li pa boanli den kuao ke o yama mo yagi. **34** jesu den yediba: «li paboali cuo nni ha li kili naani nani kpe yen. Sedi mani ne kiya jandi.» **35** Jesu den suli ke fuadi bikani, ki ba kilabini tiipo ki jaandi k l yedi li yaa tie kiliba tuo u naayogunu n foagidi o kani. **36** o den yedi: «abba, n ba a fidi bonlikuli liya batuo *ñan* foagini n kani ya fala tadinukaaga n tie-na ama lan da tie mini n bua maama ka, ama a yanbuama n tieni.» **37** o denguanii ki cua bi kani kisua kebi goa ke oyedi pieli: «simono a goa yo? *ñaa* fd fidi ke guudinni ba yogu waamu? **38** Fii moni ki ya jandi, ki yintiba nni tulimani. Lipali bua ama tigbannandi ki pia paalu.» **39** yeni ki o go guani ke lebidi ki ban jaandi kiyedi nani waa bi kpia ki maadiya lanbona. **40** O go den liguani ki sua ke bi goa, kilima n guama den ye bi nubina po, lan wani ba ji den fidi ki *ñmiano* liba. **41** yeni o den guani ki cua bi kani bombi ta po ke yendiba: «i da li goa ki fuodi halimoala? Lidagidi! oyogunu pundi, o nisaalo bija ji caa ke ban ban kuado ti biidi damba nugunni. **42** Fii-mani, tin gedimani, diidi yua n ba koadi nni, o nago.» **43** Wan den maadi ya yogunu, ke bi piigani liediba siiga, yendo yua kibi yii wa juda nageni g pundi yenii bi niba bociaala yeni ti jatiadi ijuugimu a lambana lijandieli cambaaba yeni a gbamba nda yeni lijandieli nikpela soani yaba. **44** yua den ba kuaado den wani ba ya banma ke o ba tieni, ki kuaado bi po yua ki sani ki filo ki moadi moadi o tan kpina po «*wni* yeniiyin cuo-mani borjanla kigedi yeno.» **45** Juda n pundi ya yogu o li puadi ki noanli jesu, ki maadi a tankpina. **46** Laayogunu ke bi nagini ki cuo. **47** U *ñoadikaaba* siiga yendo n noadi i juuga ke cua ki nani bi salayidiciaaba siiga yendo ya tuubili. **48** Jesu den yedi ba: «i cua ke koni yeni nni nani n tie o nayigo yeni, yeniti jatiadi i juugimu a lambana ke la cuo nni? **49** min den ye yeni yii, ke tuundi yii daali kuli o jandieu nni, yii den cua nni. Ama moanla o yogu pundi ki i dianni n den maadi yaala n tien nni.» **50** Lawani yaaba n den yeni jesu kuli n sanni ke *jao*. **51** O jawaaloo yendo den yua o wa, ki piini o, gbamnu po bu kpalibou bebe. Ya yogu ki nibi yeni mubino, **52** wan *ñoanliba* yeni o kpalibou ki sani yen cankpeloli. **53** Ban ta Jesu ki gediyeno o salayidi kaaciamo kani, nani ki lijandieli cambaaba yenijandieli nikpela yeni o tienu maama tili gbambanda taani. **54** Pieli den yua hali fagima yeni bi salayidika ciaaban cambaaba diegu kani, o den kali sejenmba siga ki nagini omu kilima ti waadi den ye. **55** Lijandieli caabaaba yeni bi nikpe juogi kaaba den lingi ban-ba jaligi yaala Jesu ki fidi ke kpa o. Ama bi naa den la liba kuli o po; **56** Kilima niba bociaala

den pua o po mifaama; ama yeni bi faama po kuli laa tua maani. **57** Bi nitianba n fike pua mi ki jaligi Jesu. Ki yedi: **58** «ti den gbadu ki o maadi: "n ba muadi li naa jandieli yaali ki bi maa yeni bi niba nu nuugii danata siiga, n ba guani ke ma ya jandieli ke nisaalo ya nugii ka maali, **59** ba yen la maama po kuli, ba la ban fidi kijaligo yaala ya po? **60** O salayidi ciamo den fii ki sedi bi siiga ke buali Jesu: «ya-pia yjan ba ymiani yaala? **61** Ke o ka ki ymimi suo wa ymiani liba. O salayidikaciamo go den bualo yeni ya lanboli n tienaa: «a tie kilisiti, u tienaa n seligi o bijua yua yo?» **62** Ki Jesu ymian: «n tie a ba la o nisalo bijua, ke o ka o paciaabu daano jienu po ya yogunu ki o paalu ñani tanpoli po ki jiidi u po nani nani o taawaligbamgou yeni.» **63** Ke o salayidi kaciamo cuo o tiadi ki dadi padi ke yedi: i go bua ki gbadu o laa sieda yo o po? **64** i gbadu wan suugi o tienaa maama. I lagi ki tin tienaa o be? bi kuli den taani ki yedi lidagidi wan kpe. **65** bine kiili kiya ciidi o po ti nisoandi ki pibinio nunga yeni li cabili, ki pua o yi tanpabi ki maadi yeno: «bundi!» ki sejeba gedi yeno ki pua wa. **66** Lanwaninipielu den ye likani u diegu tiipo, janfanyendo den ye likani ki tuunni bi salayi kaciaaba po n cua o kani. **67** Wan den la pielu ki o se likani ki yie o mu. O den yjanbi ki noanlo ki, yedo: «a moko den li ye yeni sasaleti, Jesu.» **68** ama ki o nia, ki yedi: «mi bani yjan bua maadi yaalo.» liyogu o den ñani doujagu yeni nni (u kotongu den mua.) **69** Ama lan po moko, yaa jafaano n tuuni likani den la o ki go kili ke maadi yeni yaaba n ye li kani: «o ja ne mo bisiiga yendo! **70** ama o go den nia. Lan den pugini waan mu, ya niba n den se likani den yedi pielu: maamoni a li tie bisiiga yua yo; kilima a moan ñani galile yo.» **71** Lan wani o den cili ke poligi ki tua: «mibani yin maadi ya jua yeni ya maama.» **72** Laa yogunu u kotogu den mua mi liema. Pielu den guani ki tiadi Jesu n den yedo yaala: «halu ki u kotogu talimilie, a ba nia ki yaa-bani nni talimata.» o den ñani ke ban buudi.

15 O tija panpangu, li jandieli yeni juki n ba nikpe juocaaba den tani ki diidi ban jaligi maama ki loma guvneeli kani bi den cabi ki sejenba lolio ki bi jedi yeno pilata kani. **2** Pilata den buali Jesu: a tie jufi ba bado yo? Jesu den gua ymiano: Fin moano n yedi. **3** bi salayidikaciaba canba den galigi yesu ki o tien di yaala ki yjani. **4** Pilata n bualo: yaa pia liba ki ba maadi? agbadu ban jaliga ki maadi ka tien nni ya bobigu kuli. **5** ama Jesu den ki guano maama ba kuli. Pilata n den laa bola kuli, kili ya ki lido. **6** Li den tie bogidili ki binli kuliguvneeli, paki jaama dana siiga bi ba yjani niyendo dasaliga ki ja o. Bi den maani ki ja bi niba n mia ban kin ba ja yua. **7** Ki sua jua ba ye li dansalidieli ki bi yi u banasa yeni o lieba, bi den kpa bi ba niba bocian la ya yagu po ki den fi yie loma guvneeli bali maama. **8** Lan wani ki o niligü nagi nni pilata kani ki mia o ki wan ja niyen do nani ban tie n di maama bi damba bogida po yeni. **9** Pilata den bualiba: yi bi bua mi ja yi po yua ki yi maadi ki o tie yi bado. **10** O den maadi kilima o den bani salayidikaciaba n

den bua ban tien no maam a, bi den jaligi di Jesu kilima bi den pia yi nanga o po ki dugi nni niba bociaala den tua o noadikaaba. **11** Ama bi salayidikaciaba den tudi limitingli ki ban maadi pilata ki wan ja banabasa ki kpa Jesu. **12** Pilata go yedi ba: n ya ja yipo banabasa, yi bado yi bua mi tieno be yo? **13** Ban yiginni ki puginni: kpao mani. **14** Laa wani pilata n buali: be ya po? o bidi be yo? ama kibi kpaadi ki yiigi nni hali borjanla kpao mani. **15** Nani pilata n den tuo limitingli n bua maama, o den. ja banabasa, pilata sejenba n pua Jesu a gbana. Laa puolipo, pilata n madi o sejenba ki ban gedi yeno ki kpa o. **16** Ki sejenba ta Jesu ki gedi yeno bi cagciaali kani ki tan nni bi tuo soanlieba kuli. **17** Sejenba n taanni ki gbeni, ki bi ta liadifogidimoangu ki lan Jesu. Ki bi lugu konkonu ya fogiliga ki yilinno, o yulipo. **18** Ki ji fuodo nani bayi fuodi o bado maama ki ñuado, ti fuonda juf ba bado. **19** Bi den puu ya lanbana n yabi o yulipo ki si o po ti ñoansoandi ki gbandi o nintuali, nani bi coan nni o yeni. **20** Ban den ñoandi o ki gbeni, ki bi landi o lindi fagidi moangu yali ki bi lan o yeni, ki yuadi ki ta o ya tiadi ki lano ki ñano o dogu nni ki gedi yeno nannu ki bi ba kpali danpoanpoanli po. **21** Ama ya jua bi yi u simono ki o tie silindi ya dogu n yua, ki o ba tie alesaolili yeni lufut ki bi cindo, bi sanu den ña likani ki bi yieno ki wan tugi Jesu dandanpoli. **22** Sejenba den jedi yedi no ya kanu bi yi goligolita. Laa yeli bundima bua ki yedi, ti yu kpabiciudi kani. **23** Bi den bua ki ñumio ya duven n den ymadi yeni mili ama wa den ñuni. Sejenba ta o tiadi. **24** Ki bi kpa o lidapoanpoanli po, ki ta o tiadi ki toanni titia. **25** Li den tie li dali kudi ta yogunu yeni, ya yoginu ki bi den kpa o lidapoanpoanli po. **26** Ki bi dian nni ki tabi nni yali ya po ki bi den kpa o li dapoanpoanli po. **27** Yi dian ni yeni nima nni den bua ki yedi: Jufi n ba bado, bi go den kpa bi bibiadiale ki pugini o po. **28** Yendo den ye o jienu po ki yendo moan ye ganu po. **29** A sanpeda den sugido ki tibidi biyula. Ki tua: ha! Fini yua n den maadi ka ba fidi ki mudi li jandieli danata daali ja gua maali, a ya ba fidi tie nni tin diidi, **30** Fie a yuli fini moanlo ñan o dadu po ki giidi. **31** Bi salayikaciaba yeni u tienaa maama gbanbanda moan den sugidi Jesu ke ñoando. O den maadi bi ninba boncianla kani: o den fie ninba boanciaala ya yogunu kili damba den ye fala nni ama ka fidi fie o ya yuli. **32** O den maadi ki ne: n tie kilisiti; mini n tie ya bado ndie Isalele yaaba. Li ya tie ki o maama tie moan-moani, o bi ña li dapoanpoanpo ki jidi! yen wani ti kuli bi ba dati o ni nni bi niliediba yaaba ki bi den kpa o bi siiga moan den sugido. **33** Kudi luoba yogunu li biigili den ba yi tinga kulipo, li den tie yeni hali kuti yiayogunu. **34** Kudi yia po, Jesu den kpaadi ki yiginni ki yedi: eloi, eloi, lamasanbagitani? Lani n bua ki yedi n tienaa, n tienaa be ya po ka yjani? **35** Ya niba n den ye likani n gbadu laa maama yogunu, «eloi» ban ki yjanbi li maama nima nni, bi den yedi: cingi-mani o yi o sawali pualo «eliao!» **36** Bi siiga yendo n sani ki ban ta o ciesiobu ki ñua li damiligilinna, babini li kankagili

juoga ki niindi ki Jesu n ñu. Ki bi maadi tin guudi mani ke le elia ya ba kua ki jiino lidapoanpoanli po! **37** Jesu n yigini yeni pauma, ku fuodi ki giini ki kpe. **38** Lanyogu o kpalibu yaa ba n den juami ki piigi lijaandidi bunbabu den cili tanpoli ki padi ki jiidi hal tinga. **39** A mintila canba yua n den se li kani n la Jesu kuma, o den yedi maamoani ya ja na go li tie o tienu biga! **40** Bi puoba mo de se foangima ki nua. Laa puoba siiga maliyema magidela dogu yua, yeni maliyema jaka na o die kpalo yeni jose. **41** Banin den yegi jeni Jesu ki gedi galile todì o tuolinni. **42** Laa daali den tie n libogili jufi n ba fuodima jama o yen juogu n dagidi. **43** Alimate dogu yua Josefi, yua den ye jufinba nikpela cegili kaaba siiga nni. O den gu tanpoli diema pundima. O den ba li papala ki gedi pilata ki mia o ki wan casi wan ta Jesu gbanandi. **44** Li den lidi pilata yeni Jesu n tuodi ki kpe maama. Ke o yini amintela kobiga n yudano ki buali o gbadi i Jesu kpe na. **45** Wan bandi amintela kobiga yudaano kani ke o kpe ke o cabi JOsefi o gbanandi. **46** Josefi den daa u kpalipiemu ki jiini o li dap onpanli po ki bobini o o kpalipienbu yeni ki gadi ki pan duani o yaa kakuli ke bi kpiedi u tangu po ki bindi li tanli ki biini. **47** Magidala Maliyama yeni Maliyama yose na den se ki nua ban duani o naani kani.

16 Mi fuodima daali n den pendi, Madagalapua yuan yi Maliyama den daa Alomata ki cua banmii Jesu gbannandipo. **2** Li den tie li dacincinli sijaøgu panpangu ke bi den gadi li kakuli. **3** Bi den yedi bi lieba: ñjma baa pan luodi ti po, yaa tangu n biigi li kakuli? **4** Yaa yogunu ke biyaa gi ñonli li kakulipo, ki la nilo ba ke o bindi li kakuli tanciangu. **5** ban den kua li kakuli nn, bi den la o jawaalo ke o lani ti tiapiendi ki ka bi nu jieno po ke u jawaanbu cuoba. **6** O den yedi ba: da jie mani, yi kpaani Jesu Nasaleti yua ke bi kpagu yeni. O fii u, waa ki ye ne. Diidi mani ban den duani o naani. **7** ama yi gadi ke pan yedi O ñjodikaaba yeni pie li ke o gaa liiga ki gadi Glile. Lani po kebi baa laani nani wan den yedi ba maama. **8** Bi den ñani li kakuli nni, ki sani. Li den lidiba hali ki jegiba bi den ki maadi nilo liba kuli kelima bi den jie hali. **9** (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.) Li dacincinli daali sijaøgu panpani, wan den fii yaadaali yaa Maliyama ke o den beli ki ñani o niini cilicilibiamu lele yen den kpia ki la o. **10** O pua yen den ban togidi yaaba den yeni o yaa yogunu ki den kpiini ki go buudi o po. **11** Ban den gbadi ke o guani ki suo, ke o pua yen la o, ama bi den ki tuo daani. **12** Lan n den pendi, o den dogidi o ba niba lie kani yeni Manati tiadi ya yogunu ke bi den cuoni ki ñani u dogu nni. **13** Laa niba n den gadi ke pan togidi yaa ñjodikaaba n sieni, ama bi mo den ki tuo ki daani. **14** Lan den pugini waamu, Jesu den dögidi o ba o ñjodikaaba piiga n yendo kani yaa yogunu ki den taani kikaa li kpagili po. O den maadi ba bi dandanli luoma yeni Pajualu, kelima baa den tuo ki daani yaba den yedi ba ke bi laa Jesu ke o fii bi tinkpiiba siiga nni. **15** O gua den yedi ba; Gadi mani ñanduna munli kuli ki yaa

wangi O Labaalijanmo. **16** Yua n tuo ki daani, yin wuli U Tieu ñima o baa faadi, ama yua n ki tuo daani, bi baa jia o buudi. **17** Yaa ñua mani yaa banciama n ba ñua yaa ba tuo daani. N yeli nni, bi baa beli ti maalibiidibi baa maadi mi malanma. **18** Bi baa cuo i we yeni bi nuugi, bi go yaa ñunba ñjogibugu mo li kan fidì ki tieni ba yaala n bia. Bi yaa maani bi nuugi a yíama po, se ban paagi. **19** Ti yonmidaano n den maadi ba ki gbeni o den yugi ki doni tanpoli po ki pankali U Tieu jieno. **20** O ñjodikaaba den siedi ke pan wangí o labaali kuli yaa yogunu ke ti yonmidaano den suani yeni ba, o den ta bi po i momoni yeni n bangiciama baoncianla den ñuaba o maama nni.

Luka

1 Bi niba boncianla jagi ke ban diani, ki togdi ya bontienkaala n tieni ti siiga nni, **2** ti kpaagi yaaba n tie kasiednbä leni bi nuni hali micilma, ki tua U Tienu maama tuonsola. **3** Lan wani, n mo kali, ki jagi, ki buali, ki bandi bonjanla yaali n tieni hali mi cilma, ki ba diani, ki togdi a leni mi kpaagma, fini, n buado leni n nicolnka Teofili. **4** Yeni, a ba bandi yan ga ya bangima momoni cain. **5** herodi n bo tie Jude badciamo ya yogu, salga yidka bo ye, ki yi Sakali, ki tie Abia salga yidkaaba cagli yua. O denpua bo tie Aron puoljuanu, ki yi Elisabeti. **6** Bi kuli bo tie nitiegnaaba U Tienu nintuali; bi kuli bo colni U Tienu fiomabona, leni o yobdaano bali maama kuli, kaa pia kpiadma. **7** Bi bo ki pia biga kelima Elisabeti bo tie yølga, ke bani bilie kuli ji bo podi o. **8** Dayeli, Sakali den yidi salga U Tienu dieli nni, li den tie bi cagli salga yidma yogu i; **9** bi den colni salga yidkaaba danbogda, ki lugdi o ke wan kua salga yidkaanu, ki yubni li ypubli. **10** Li ypubli salga yidma yognu, ku niwulgul kuli den se niipo, ki jaandi. **11** O diedo maleki den ludi o, ki legdi, ki sedi li ypubli salga binbinli jienpo. **12** Sakali n la o, o yama n pudi, ti jawaandi n cuo o. **13** Ama, maleki n maadi o: "Da jie, Sakali, ki dugni, U Tienu gbadia jaandi. A denpua Elisabeti ba punbi, ki mali a po bonjaga, yan yini o Jan. **14** O ba tua a po pamancianli, ke bi niba boncianla ba mangi bi pala o madi po. **15** O ba tua niciamo O Diedo nintuali. O kan fñu daamongu, ki nan buali daapaama. O ba ya gbie leni U Tienu fojanma, ki da jaani mi biima. **16** Isayeli yaaba boncianla ba guani O Diedo, bi tienu kani. **17** O ba sóni o tuonli ki dudi U Tienu nunbu nni leni Elia fuoma leni o paaciamu, ki cedi bibaanba leni bi bila n guani ki mangi leni bi yaba, ki todi yaaba n ki tie nicolnkaaba, ban togdi bi nitiegnaaba maalma, ki ji bobni, ki tua ya nibuolu n ye U Tienu po. **18** Sakali n buali maleki: "Be n ba teni min bandi? Kelima mini nba n ciandi, ke n denpua mo podi boncianla". **19** Maleki n guani ki jiini o: Mini n tie Gabiyeli, ki ye U Tienu kani, ki tuuni o po. Wani n sóni nni ke min caa u tondu, ki pa ja ya laabaaljamo ne. **20** Lanwani, lan ba tieni maama n ne: A ba tua muulo, ki kan fidi ki maadi, hali ki tuoni ya daali ke min puni a ya laabaaljamo ne yogu ba pundi, lan tieni ki dudi. **21** Lan kuli n den tie ya yognu, bi niba den guu Sakali, ke li pagi ba leni wan waagi salga binbinli dieli nni. **22** Wan ji den fñani, o ji den kan fidi ki maadi leni li nitaanli. Bi ji den bandi ke o la bonlegdikaali salga binbinli dieli nni. Wani ji den tua muulo, ki ji maadi leni o nui. **23** Wan gbeni o salga yidma dana, ke o guani, ki kuni o denpo. **24** Lan tieni danaba, o denpua Elisabeti n punbi, ki tieni ymaali mu, ki ye deni, kaa ña. O den maadi o pali nni, **25** "Ne tie O Diedo tuonli i. O diidi nni leni mi yanbuama, ki piini yaali n den tie n po fee, bi niba kuli siiga. **26** ymaali luoba n pendii, Elisabeti tugpunbdi puoli, U Tienu n sóni maleki Gabyeli Galile dociamu nni, ke bi

yi li dogu Nasareti. **27** jifaano kani, ke o tie ja cikpenga, ke bi yi o Josefi, ke o tie o badciamo, Davidi puoljuanu. Li jifaano den yi Maari. **28** Maleki n kua o kani, ki yedi o: "Mangi a pali, fini yua ke U Tienu cabi a o yambili; O Diedo ye leni a." **29** Mari yama n yagi boncianla, li maama po; wan buali o pali nni lan ya fuodi niima nni. **30** Maleki n maadi o: Da jie, Maari, kelima U Tienu n cabi a o yambili. **31** Yaali n ba tieni n ne: Li kan kandi dana, a ba punbi, ki mali bonjaga, ki yini o Jesu. **32** O ba tua niciamo, ban yini o "Tancojoma Tienu Bijua" O Diedo U Tienu ba teni o o yaja, o badciamo Dafidi badkpagli. **33** O ba diedi ya buolu n fñani Jakobo kani hali ya yogu n ki pia juodma. (**aiõn g165**) **34** Maari n maadi maleki, li ba tieni ledi, kelima n tie powandiali i, n ki bani ja? **35** Maleki n guani ki jiini o, "U Tienu fojanma ba jiidi a po, ke Tanpojoma Tienu paaciamu n fibni a leni o junjungu. Lan ya po i, ke bi ba yini yan ba mali ya biga U Tienu Biga. **36** Diidi, a kpiilo Elisabeti mo punbi, ki guu bonjaga yeni wan ciandi maama kuli, ke bi tua ke o ji kan baa biga; o ji ye o ymaaluobidi n yeni. **37** Kelima U Tienu ki pia wan gbali yaala. **38** Maari n maadi: "N tie O Diedo tuonsonlo i, yan yedi nni yaala n tieni ki dudi nani lan buali maama. Ke maleki fñani ki ja o. **39** Li ki waagi ke Maari fii, ki ymaa tonma, ki gedi Jude juana dociamu nni. **40** Ki kua Sakali deni, ki fuondi Elisabeti. **41** Wan gbadia Maari fuondi ya yognu, ke o biga yugi ki ciidi o tugu nni, ke Elisabeti gbie leni U Tienu fojanma. **42** Ke o fiini u nialu, ki kpaandi, ki yedi: "A baa mi yedjanma bi puoba kuli siiga, ke a tugu nni biga mo gbie leni mi yedjanma. **43** Be n teni ke n dagdi yeni li seli, ke O Diedo naa cua n kani ki bua la nni. **44** Kelima diidi min gbadia ke a fuondi nni ya yognu, ke n biga jelis leni li pamanli n tugu nni. **45** U yeniyemjamu (mi yedjanama) ye leni fini yua n dugi ke U Tienu n soni a po ya tondu ba tieni ki dudi" **46** Lan yognu, Ke Maari yedi: "N naano yiini O Diedo kpiagdi. **47** Ke n yantiali mangdi li pali, O Diedo U Tienu, n candaano po. **48** Kelima o tuo ki tibni ki diidi mini talga, o tuonsonlo. Lan ya po, lan fii lan faa, leni yogu kuli, bi ba yini nni o cabjandaano. **49** Kelima U Tienu, U Paaciamu daano tieni n po yaali n yabi. **50** O yamma ba tandi niftima n tuu niftima yaaba n colni o po. **51** O tandi o nuu leni u paaciamu, ki yadi yaaba ya pala n gbie leni ti japaadi! **52** O tudi ki jiini bi paadanba bi badkpaga po. ki nan duoni talganba. **53** O gbeni a konkonba leni a bonjana, ki nan deli ki yaani bi yñalmandanba i nuukuomi. **54** Nn, O puni Isayeli, mi todma o pakonli kuli po, ki waani o yamma ya nibuolu n tie o tuonsonba po. **55** (Nani wan bo niani ti yajanba) Abalahama leni o puoljuani hali ya yogu n ki pia gbenma. (**aiõn g165**) **56** Maari kali leni Elisabeti nani ymaali taa yeni, ki guani ki kuni o denpo **57** Elisabeti madi ji bo nagi n yeni, ke o mali bonjaga. **58** O kuantalieba leni o kpiiba den bandi O Diedo n tieni o po ya yñanbli. ki tieni u badu leni o, ki waani bi pamanli n dagdi maama. **59** O madi n pendii daanili daali, ban cua ki ba kuani ki canpandga ku konciagu. Bi den bua ban yini

ki biga "Sakali" nani o báa n'yi maama, **60** ama ke o naá jiini ki maadi, "N N, O baa yi Jan i." **61** Ama ke bi maadi o, "Nilo ki ye i diegu nni ki gaani lan ya yeli" **62** Lan wani, ke bi buali bibáa mi muulma nni, wan bua yini ki biga maama. **63** O báa n' buali, ban teni o ki kpagdiankaaga (walga), wan diani ya lanbona ne, "O yeli tie Jan." Lan tua bi kuli ya po pagili. **64** Lan yognu liga, o ñobu n' mubdi, o lanbu n' tabdi. Wan ji ya maadi, ki kpiagdi U Tieu. **65** Ti jawaandi den cuo yaaba n den gaani ki lindi ba. Li laabaali den yadi i kaani kuli, Jude juana dogi nni. **66** Yaaba n den gbadil maama den maadi: "Ya biga ne ba tua be?" kelima U Tieu den ye leni o. **67** Sakali ki biga báa den gbie leni U Tieu fojanma, ke o pua sawali, ki yedi: **68** Dondi mani O Diedo, Isayeli tieni, kelima, o todii o buolu, ki faabi u. **69** Ti ya po, o candaano yua n gbie leni u paaciamu mali o tuonsonlo, o badciamo Dafidi puoljuaani siiga. **70** Wan den sóni o sawalpuuba yaaba n gbie leni U Tieu fojanma, ke bi nianti yajanba yaala hali mi cilma, tieni ki dudi. (**aión g165**) **71** Ke o ba faabi ti yibalinba nui nni, leni ti nantieba gbanmanu kani. **72** O tie bonli kuli ke li wang o ñancianma ti yajanba po, ki goa ki tiadi o ñonianu. **73** Wan den nianti yaja, Abalahama yaali tieni ki dudi. **74** O poli ke o ya fie ti yibalinba nui nni, o ba cabi ti ki nunmanga, tin ya jaandi o kaa jie **75** Ki tuuni o tuona, ki tie o buoljhamu, ki tie nitegnkaaba o nintuali daali kuli ti yenyienu nni. **76** Nn, Ke fini, ki biñidga, bi ba yini a Tanpojoma sawalpualo, kelima, a ba ga sanliiga, ki cuoni U Tieu nintuali, ki bobni o sanu **77** Ki teni o buolu n' bandi ke U Tieu puni u mi faabma, ki tieni u tuonbiidi po sugli. **78** Kelima ti tieni gbie leni ti niñinpadi leni mi ñanma. Lanyapo, ku yenpudkaagu ba ña tanpoli, ki yendi ti po. **79** Ki yendi yaaba kuli n ye li biigl nni leni mi kuuma junjungu nni, ki pegdi ti taajmaadi mi yanduanma (li yanjaali) sanu po **80** Ki biga den yabdi, ke o yantiali mo paagdi ki pugdi. O den ti juodi ki ye ki tinkuonga nni i, hali yeni ya yogu ke o ti legdi ki waani o yuli Isayeli buolu po.

2 I yogu romi badcianmo Ogusto bo diani k pua sawali o diema nni niba kuli cödili. o cincinli cödili bo tieni ya yogu ke kirisus bo tie badcianmo i siri diema n ni. **2** u cincinli codli bo tieni ya yogu ke kirisus bo tie badcianmo i siri diema nni. **3** yua kuli bo ye gedi ban codi wan ñani ya dogu n nni. **4** yeni k josefi bo ñani nasareti k domi galile ki tógn nni jude, k pudi betelemi, david dogu, o bo tie David cugli yua i. **5** Josefi bo gedi lan kani wan yeni o cikpenha Maari ku pia o tugu. k b pan codi. **6** Ban den ye betelemi i k maari t gbaani t maadi. **7** maari den mali bojaga o cincinmadri ki pin'o i kplaldi k duan'o ti yandi jeditiagu nni kelima bi canba dieli nni yiali den ki ye. **8** I kuanni bo kuu li kani ke a yankpaala dua ki guu bi yandi. **9** K u tienu maleki yendi cua bi kan ku tienu yudandi jiidi b po ke ti jiwaanndi cuo ba. **10** Maleki maadi ba. i daa pia mani jeje n bua pua'yi sawalmanli yu baa tie yua kul pamancianli. **11** ba fie ti mali dinla David dogu nni wan tie o candaano. **12** Ti bo band'o maama

nne i ba la i canpandiga k o dua ti yandi jeditiagu nni ki piini i kpaldi. **13** Ke li yogunu mono ki bi la u tienu meleki nba k bi cua ki pugini i yua bo ye yeni po ki bi yiini ki dondi u tienu. **14** U Tieu yeli n yabditi tanpolu po, o pamangu n ya ye i tinga po nne yeni u nubuakaab po **15** Ban yin ki gbeni ya yognu k u tienu meleki nba lebidi tanpolu po ka yankpala mo boe yeni bi lieba. ti gedi manni Betelemi dogun nni yaal k diidi yaala cua, u Tieu n waani ti yaali. **16** K bi kagini ki gedi l yognu tonma k la yeni i moni Maari yeni Josefi yeni ki bipanga yua mali k b taa'ga k duan'ga ti yandi jeditiagu nni. **17** A yankpaala n gedi ki la'o, ki guani ki togdi yua kuli u Tieu meleki n den baa pua labaal maam e canpandigi yen po. **18** Yaba n den songi a yankpaala labaal kuli li de lidiba. **19** Ke maari yi guani ki tiadi o pal nni yala tieni kuli yeni ya maama madi kul. **20** A yankpaala den guani ki lebidi bi yankpaamuagu po i k yin k dondi u tienu yen ban de songi yaala ki gó la yaala. U tienu meleki n den maad yaala den tie moni **21** Jesus n den mali l daaniin po k l tie ki ban gedi kónd'o, ki bi kónd'o ki pun o yel Jesus. Lan yeli k u tienu meleki bo lugdi u po. **22** Lan bo buali maam moyisi yikotili nni. L yognu ya pudi l tie taladi ki ban kuani ki canpandiga u kónciagu. Lan yognu n pendi ke bi taa Jesus ki gedi yen'o jerusalem ke pan waan'o u Tieu. **23** dianni u tienu yikotili nni, ki cincinbiga kuli k o tie bonjaga tie u tienu yuu i. **24** B bo ye ba ki tieni u Tieu balga yen kpajiemulie i nanni lan bo bual maam u Tieu yikotili nni. **25** Ja bo ye Jerusalem dogu nni k u yeli tie Simeyón. O bu tie yua tiegi k gó tie ya nulo tuagi u Tieu sonu. O den ye ki daani Israel fiema ki fonjanba ye yen o. **26** tienu fojanba de dögd'o k u kan kpe gaa la mesi u Tieu tondo. **27** Tieu fojanba n jiidi u po wan gedi l jaanieli nni ki sua ke Jesus danba cua yen o, k ba tieni a bogda nanni simeyón yikotili nni lan bo buali maam. **28** Simeyón ga ki biga o nugí nni kí ji yiin i ki dondi u Tieu. **29** tienu ji ña a tuonsonlo wan ya caa yeni laafia. a colni a ñioniannu. **30** Nunbu la o candaano ka són'o. **31** Ki a pun'o li papaaiki ke wan todii ñanduna. U Tieu meleki. **32** tie muuyiema i ki ba yendi ñanduna. wan baa tie Isaraheli yudandi. **33** Yen o naa bo ye pamangou Simeyón n maad yaala Jesus po. **34** Simeyón yedi m yeyjanma b po ki madi marri. Nan ya bani ke biga ne ye Isaraheli buolu kuli yaa po i. L bo fidi yaa tie ti po bibaaga bii m yedonma yu ki bi niba ba kpagi. **35** mola yaala den duagi bi niba maalima bo dögdi fin wani l baa ti tie nani b taa jugi ke muu pundi a pali yen. **36** Tieu tondo mo bo ye l kani ke tie puaki k u yeli tie. Ani k u tie Faniel biga ki tie Aser cugl yua. O bo tie puocianmo i. ko bina lile po n bo yeni wan kuni o ja. **37** ti. ki ti kali ti pakuadi ke ye o baba ki pan pundi piniini yen bina naa. O ñia jandielu nni ki suani u tienu tuonli ki jaani ki gó loligi o ñoba yieni yen ñiagu. **38** li puocianmo mo pundi lan yogunu; ki yin k dondi u Tieu k maadi yaba kokul den guu Jerusalem fiema o janjanbitigu nni. **39** Tieni k gbeni nani u Tieu ñomaam n den buali maama.

ki maari yeni Josefi go lebidi Galile k kun Nasareti b dogu nni. **40** Jesus ji kpedi tonm tonma ki o yanfuonma caa liiga k u go tie u Tienu nulo **41** Kuli Jesus baa yeni o naa bo yi tun ki caa Jerusalemi paki jaanmi. **42** yognu ki Jesus den pia piiga n bina lie ko ji yi ñjodi o baa yeni o naa ban gedi Jerusalemi paki jaanmi nani lan den bual maama. **43** jaanmi n den gbeni ya yognu o baa yeni o naa den go cuo u sani k ji kuni ama k Jesus wani ñindi Jerusalemi kelima bi den kpaan'o kaa la'o. **44** b tieni m maalma ko baa yegi yeni o lieba yaaba ki bi den taani ki cua yen. ki bi m̄o cuo l celi nani da yeli yeni. K b cil k kpaan'o o kpiiba yeni o bankaaba siiga. **45** Ama baa den la'o ki b go lebdi Jerusalemi k bu kpaan'o. **46** L dataa dalí ki bi la'o l jaandieli nni ku kaa l balo maama banda siiga nni k songi ba k go buali ba i buali. **47** Yaaba bo song'o kuli den ye panmangu yeni wan pia ya nunfanbu o maama go jiima po. **48** L den pia o danba o yaalidigu yeni wan kaa naani. O naa den bual'o n biga be ced kaa son ti lani. Mi yeni a baa den ye ti jawaandi nni k kpaan ja kaan kuli. **49** K Jesus den jiin ba. Be po i ki den kpaani n. I ki bani ki ba s̄oni n baa tuona a. **50** Ama bi den k gbadi o maama yeni niinma nni **51** K Jesus den cua ki ñjodi ba ki bi lebdi bi kuli Nasareti. O den coln o danba. K u naa den ta yal den tieni kuli k bili o pal nni. **52** Jesus den find tonma ko yantiali m̄o go caa liiga o Tienu yen b niba den bua'o boncianla

3 Tiberi badciamo n dini li bali, li piiga n bina mu po, Ponsi Piilaati den tie Suude bado, ke Herodi tie Gaalile bado, ke o ninjua Fiilipi tie Iture yeri Traconiiti bado, Lisaniiasi tie Abilen bado. **2** Hani yeni Kayiifi n den tie bi Salyidcianba. Laa binli i ke U Tienu bo maadi leni Sakari bijua Jan mi fanpienma nni. **3** Jan bo gedi Surdan fuanli nni kuli. O bo yii bi niba ke ban cua ke ban wuli ba U Tienu ñima, ke lan waani ke bi lebdi bi yama ke U Tienu dini sugli bi tuonbiadi po. **4** Yeni ke U Tienu Sawalpualo Esayi n bo diani yaala o tili nni tieni yeni mani: Bi gbia o nulo nialu ke o kpaandi mi fanpienma ki tua: Bobni man o sani, **5** Baalodga kuli ba piini, Juali kuli yeni gbangbanli kuli ba sali, Ti sangolndi ba sondi, Ti sanbuodi kuli ñ sali, **6** Ke bi niba kuli ba lá U Tienu ñyalbalgo. **7** Jan bo maadi ya niwulgú n bo cuoni ki bua ke wan wuli ba U Tienu ñima ki: A waalaba buoli! ñjma tundi yi ke yi sani U Tienu mutuoli yaali n cuoni? **8** Waani man i tuona nni ke i lebdi i yenyien. Da kubi man i pala nni ke: «Ti tie Abraham yaabilà!» kelima, diidi man a tana ne: N maadi yi ke U Tienu ba fidi ki cedi ke jan kpandi Abraham bilä. **9** Tin faami! Bi bobni li yali ki ba cua ki guli i tiidi: Ya tubu kuli ki loni luanjanli bi ba cua bu ki juu bu u muu. **10** Lani ke ku niwulgú buali o: Ti ba tieni ledi? **11** ke o ñjmani ba: li ya tie ke yua pia liada lie, wan teni yua ki pia, liadyenli. Yua pia ti jiedi m̄o, wan bøgdi ki teni yua ki pia. **12** A patendgaala (lonpogaala) mo bo cua ke wan wuli ba U Tienu ñima. Bi bo buali Jan: ... Canbaa, ti ba tieni ledi? **13** ... ke o ñjmani ba, Da gaa man ti patendi (lonpo) ke ti cie Gobna n seni maama. **14** Sijenba m̄o den buali o: ... Ke

tinba i, ti m̄o ba tieni ledi? ... O den ñjmani ba, da fie man obá ligi, ki go da fani ku faagu obá po: I pali ñ ya mani i ñjmaapani po. **15** Bi niba den ye li dandanli nni paaa, ki ji den buali bi bá nni, bii Jan n baa tie O Candaano. **16** Ke Jan ñjmani bi kuli: ... Min wan wuu yi mi ñima nni. Ama o nulo ba cua, ki pia u paalu ki cie nni. Mii dagdi yeni min lodi o taacagbanu. Wani, o ba wuli yi mi Fonjanma yeri U Tienu muu nni. **17** O kubi o dilendyetonga, ki ba lendi o dii, ki wodi i dijamí ki kuodi o bønbuali nni. Ku fengu wani, o ba lu gu ya muu n kan baa jundi (gbeni) nni. **18** Jan go ñjambi ki puuni bi niba U Tienu ñomaama n buali maama, muandi ba laabamanli. **19** Ama, o bo jalgi o bado Herodi yeri wan kuani Herodiati, o ninjawaalo denpua, ki go tieni ya tuonbiadi n yabi. **20** Herodi go bo cuo Jan ki luoni o dansalgi ki pugni o tuonbiadi po. **21** Bi niba kuli cua ke Jan n wuli ba U Tienu ñima. Ke Jan wuli Jesu mo U Tienu ñima. Ama, ya yogu ke Jesu den jaandi, ke Tanpoli po luodi. **22** Ke Mi Fonjanma jiidi o po, ki naani nani li lanjeli yeni, ke nialu bá ñani tanpoli po ki maadi: ... A tie n bibuadga. N pali mani a po boncianla. **23** Ya yogu ke Jesu bo cili o tuonli, o den pia bina piita i. Nani bi niba n bo maali (maadi) ke tie Sosefi bijua yeni, o yaajanba yela nne: Eli, **24** ke Eli mali Matati, ke Matati mali Levi, ke Levi mali Melki, ke Melki mali Yannayi, ke Yannayi mo go mali Sosefi, **25** ke Sosefi mali Matatiasi, ke Matatiasi mali Amosi, ke Amosi mali Nahumi, ke Nahumi mali Esli, ke Esli mali Naggayi, **26** ke Naggayi mali Maati, ke Maati mali Matatiasi, ke Matatiasi mali Semeyin, ke Semeyin mo mali Yode, ke Yode mo mali Yoda, **27** ke Yoda mali Yuanani, ke Yuanani mali Resa, ke Resa mali Sorobabeeli, ke Sorobabeeli mali Ceyaltieli, ke Ceyaltieli mali Neri, **28** ke Neri mali Melki, ke Melki mali Adi, ke Adi m̄o mali Kosami, ke Kosami Elmadami, ke Elmadami mali Eri, **29** ke Eri mali Jesu, ke Jesu mali Elieseri, ke Elieseri mali Yorimi, ke Yorimi mali Matati, ke Matati mali Levi, **30** ke Levi mali Simeyon, ke Simeyon mali Suda, ke Suda mali Sosefi, ke Sosefi mali Yonami, ke Yonami mo mali Eliakimi, **31** ke Eliakimi mo go mali Meleya, ke Meleya mali Mena, ke Mena mali Matata, ke Matata mali Natan, ke Natan mali Dafidi, **32** ke Dafidi mali Isayi, ke Isayi mali Obeedi, ke Obeedi mali Boosi, ke Boosi mali Salmon, ke Salmon mali Nason, **33** ke Nason mo mali Aminadabi, ke Aminadebi mo go mali Admin, ke Admin mali Arni, ke Arni mali Hetsiron, ke Hetsiron mali Pereti, ke Pereti mali Suda, **34** ke Suda mali Sakobi, ke Sakobi mali Isaki, ke Isaki mali Abrahami, ke Abrahami mali Tera, ke tera mali Nayori, **35** ke Nayori mali Serugi, Serugi mali Reyu, ke Reyu mali Pelegi, ke Pelegi mali heberi, ke Heberi mali Cila, **36** ke Cila mali Kayinami, ke Kayinami mali Arfaksadi, ke Arfaksadi mali Semi, ke Semi mali Nowe, ke Nowe mali Lemeki, **37** Lemeki mali Matusalemi, ke Matusalemi mali Henoki, ke Henoki mali Yeredi, ke Yeredi mali Maleleeli, ke Maleleeli mali Kenami, **38** ke Kenami mali Enoki, ke Enoki mali Seti, ke

Seti mali Adami, wani yua tie ya cincinnulo ke U Tienu bo cindi ki tagi o.

4 Jesus den gbie yeni m tagyanmi, k u den ñiani jurdeni bonga nni k l tagijanba tod' o k u gedi u fanfanpiegung nni. **2** Naani ke sitaan bign'o dan piina. U den ki dii l ba l dana. **L** yogu n pend i k m kom cu'o. **3** Sitaani maadi Jesus: l ya tie ka tie u tienu biga, cab k l tanli n kpandi m jiem. **4** Jesus ñymian'o l diani u tienu kaddaaog nni k nul k fo m jiem po baba ka **5** den duon'o pol. K waan'o u tienu diema yala n tie g tinga ne k maad'o. **6** ba tena ya paalu baa tie u tienu diema piam kul yaal ntie l ñandul kaan k dugh l kul den ye n nugun yo k bua ten mi bua yua. **7** wani a ya tuo ki gbaani n nintuali ni l kul baa tie a yaal i. **8** Guani ki maad'o: ya dondi a yonmdaano u Tieu. Wan badba i ka b pug'o. **9** gedi yen'o hal Jerusalemi k duon'o u jaanddiegu tanpolu k maad'o: a ya tie u Tieu bijua yugi k ñya a ba m fanfanma nni k dugh i l diani: **10** k u bu cabi meleki nba ban yaa guu ñya. **11** l guan. b bu ñya yeni b nugi k tanli kan gbebi ba tanyeli. **12** K Jesus ñymia i: l go diani. A kan niini k bigni o yonmdaano u Tieu. **13** Ya yognu k sitaan den gbeni o bignma kuli k u sani k fagdi k ban bo bil ya yognu pudi. **14** Jesus bo ye yeni fuojanba paalui k lebdi Galile ko yeli doni diema kuli nni. **15** K tundi u tienu ñomaama a jaandiena nni k b niba dont'd'o. **16** K gedi nasareti dogu nni ban bo jyb 'o naani k kua l jaandiel saba daali. nani wan bo tug g tie maama. k ffi k bo cogi tienu ñomaama tili. **17** K bi waan'o u tienu tondo isai tili wan pøbidi l tili ko la naan kani k b diani k: **18** M yomdano fomnjyanb ye n po kelima u lugdn ki sogni kparjanba k bo muadi o ñomaama i cacagi danba k go paagi yaaba pala biidi k yaaba tie juanma n nuali, k fie b cacagdama. **19** k go muadi u tienu ñyanba binl **20** K u pøbini l tili k teni o naacenba k gedi kali. U jaanddieogu nni k a nubina kuli fid o po. **21** Dinne mono u bu cili yinnm yaa song'o yeni kani u tienu tondo ñomaama tie moni. **22** yaab den song'o kul lden cuo'b u yaalidigu. K b tob maadi ki waa tie Josefi bijua kaa? **23** k jesus maadi bi: n bani ki bo puan i m makpanjama dogda dogd a ba ama e bia bomaadi maad'ti ñyan tienii yaala kaperinahumin dogu nni. ñyan go tieni n yeni a dogun i k ti diidi. **24** K jesus pugn ama e moni baa bani k pagi u tienu tuonsønlo u dogu nni. **25** E moni ke maadi yi a pakuan den yabi bocianli Isaraheli dogu nni Eli yogu. lan ya yogu i ke taagi bo ba binataa yen bögidima. k m koncianma ba u dogu kuli nni. **26** ama den sôno'a ba pakua yedi kani k cedi b den t sôno'yendi kani k u den ye Sarepta Sidon dogun nni. a i. **27** A gbaada den ye ki yabi Isaraheli dogu nni u tienu tuonsønlo Eli yogu. Ama ki baa bo paagi baa yedi. B bo paagi Sirija i ku yeli tie Naamani **28** I yaabi den songi Jesus k ye l jaandiel n k kuli pala den biidi **29** b nubi kuli den ffi k tudu Jesus k ñian'o hali l juali po l jaandiel n maa naan yeni k bi tud'o k lu'o tinga nni **30** Jesus n den ñian b siiga nni k paani k caa Jesus den tieni i tundi yeni u tebigu Kafarnahumi. **31** Den gedi

Kaperinahomi galile dogu nni ki tieni i tundi ba u tiemu ñomaama po saba daali. **32** Yaaba den songi pala den mangi bocianli kelima u den yeni yikodi. **33** O ja den ye l jaandiel nni ki t tagbiid yeni mu cicibiadim u den cedi k o yign i yen paalu **34** O a bua tien 'ti be ne, a cua k ñyan bianti yaa? U tienu nujanmo tondo. **35** Ama k Jesus tiani yeni pabieli k maadi suon i k ña o ja ne gbanu nni. k t cicibiid yeni fuun'o k lun'o tinga b niba siiga k waa janbi ama k ñiani u po. **36** k l yogu k ti jawaandi kua b niba, k b maadi b lieba. Lan ñomaam tue be i k pia u paalu yen yikodi k yi beli i cicibiadi ban saa ña i! **37** ke Jesus yeli doni kaankul a dongbana nni. **38** Jesus n den ñani l jaandiel kan u den gedi Simo deni k sua k Simo juado ye yeni u gbanantogu, k b buali k b mia Jesus k wan tieni l bonli k paa'o **39** k Jesus tibn i o po k cedi ko yugbaagu ñani u po. k o ffi l yogu k cil suani u tienu tuona. **40** O yienu n den baa ya yogu yaaba den pia b yianba b den po, b den ba yenmi Jesus kani k u yi e nui yua kul po wan paagi. **41** I cicibiadi den ña bocianli b ssiga nni, k yigini. A tie u tienu bijua i. Ama k Jesus yi tiani ban go suono kelima b den bandi k u tie Kristo. **42** Lden fandi ya yogu k Jesus ñani o deni k gedi u fanfanpiegu nni. k b niba cil k kpaan; o ban t la'o k gedi o kani kaa ji bua ko seedi ñaab'a. **43** Ama k u maadi bi: l tie taladi min min muandi u tienu labanganli dogban tiana nni. Kelima lan yaa po i k u tienu sôñ n i. **44** k ji tundi u tienu labamanli Jude jaandiel nni.

5 Dayenli, ke Jesu bo ye Senesareti kpenkunu, ke ku niwulgbo gobi ki lindi o, ki cengi U Tieu maama. **2** Ke o lá ñinbiadi lie u kpenkunu. A jankpaanla bo jiidi ki ñyanbdi bi jankpaantiadi. **3** ñinbiayengu den tie Simón yaagu. Jesu den kua lienni ki maadi o, ke wan fagdi waama yeni u kpenkunu, ama o den ye gu niimmi ki tundi ku niwulg. **4** Wan tundi ki gbeni, ke o maadi Simón: ... Sudi waama, ki jiidi naani n ñua, fini yeni a lieba n lu i jankpaantiadi. **5** ... Ke Simón ñymiani o, Canbaa, ti sôni ñiamungu ti kiu coo lbá, ama, ñan buali ke min lu yeni, n ba lu. **6** Bi lu ki cuo i jami bocianla ke bi jankpaantiadi ji bo bua padi mono. **7** Li yogu ke bi yini bi lieba ku ñinbiagu po ke ban baa ki todi ba. Ban baa ke bi cuo ki gbeni bi ñinbiadi, hali ke ti bua mii kelima ku kpiagu po. **8** Simón Pieri n la lani, ke jiidi ki gbaani Jesu taana po ki maadi: ... N diedo, fagdi n kan ne, kelima n tie tuonbiadaano. **9** Li yogu ke i jewaani kua ba yeni ban la ya ciila. **10** Li go bo tieni yeni Simón tuonsønlieba, Saak yeni San, Sebede bila. Li yogu ke Jesu maadi Simón: ... Da jie! Lan cili mólane, a ji baa taandi bi niba n po. **11** Ban kpeni yeni bi jankpaantiadi, bi ñaa ti kuli ki ji ñua Jesu. **12** Daatoli, ke Jesu den ye dogu bá nni, ke jua bá ti baa ke mi kpaadma kubi o. Wan lá Jesu, ke o gbaani o nintuali nni, ki jaandi ki maandi: ... N Diedo, a ya bua, a ba fidi ki paagi nni. **13** Ke Jesu tandi o nugu, ki sii o ki maadi: ... Nn, n bua, paagi. Li yogu mono, ke mi gbaadma siedi ki ñaa o. **14** Ke o kpaani o, ki maadi «ke wan da maadi nulo yaali n

baa o» Ama, ke o maadi o ke wan gedi o dandanciamo kani ki ji bili o paabu li jaanddiebinbindli po nani Moyisi n den maadi maama yen. Li ji baa nani sieda i i po. **15** Jesu laabaali ji den yadi kaanakuli. Ku niwulgu ji den yua ki bua bi yiani n gbeni. **16** Ama, o den gedi naani n kuoni ki ba jaandi. **17** Daayenli, ke Jesu den tundi U Tienu laabamanli, Farisieninba yeni Yikotundkaaba den kaa ki cengi. Bi den ñani Gaalile, Sude yeni Jerusalemi dingbankonkogi nni. Ti Yonbdaano paalu den ye yeni Jesu ke o paagdi bi yianba. **18** Nibbá ti baa yeni bi yiamo ke o taana kuli kpe. Bi den kpaani ke ban kua yeni o Jesu kani. **19** Ama, bi den ki fidi kelima ku niwulgu po. Li yogu ke bi doni ki cibi li dieli poli po ki jiini bi yiamo ki lianga po, ku niwulgu siiga Jesu kani **20** Wan lá ke bi jaba yeni pia li dandanli o niinni, ke Jesu yedi: «N dənli, a tuonbiadi piini o». **21** Yikodanba yeni Farisieninba ji buali ki maadi: ... O ja ne tie yma i ki maadi ti majognidi? yma ba fidi ki piini ti biidi, li ya ki tie U Tienu bábá yaa ka? **22** Ama, Jesu den bani bi maalma, ki maadi ba: «Be ya po n cedi ke i pia li maalma? **23** Be n tie faala? Maadi: «A tuonbiadi piini» bii «fii ki ya cuoni? **24** Li ñani! I ba bandi ke o nulo biga pia yiko ki tinga ne po yeni wan piini ti tuonbiadi. Ke o ji maadi o tuomo: ... N cabi: Fii, taa a lianga ki ya kuni. **25** Li yogu ku niwulgu nni, ke o ja yenii fii ki taa o lianga ki kuni ki dondi U Tienu. **26** yaaba n den ye li kani kuli ke ti jawaandi cuo ba. Ke bi ji dondi U Tienu ki maadi: ... Ti lá dinne tin ki kpeli ki lá yaala! **27** Li puoli po, ke Jesu den pendi ki lá Patendi (Lonpo) Gaalo ke bi yii o, Lefi, ke o kaa o tuonli nni. Ke o yini o, ki maadi o: ... Ya jua nnii! **28** Ke o ja yenii fii ki ñaaa li kuli ki jua Jesu. **29** Lefi bobni mi jaanma o denpo ki bua gaa Jesu. Bi niba boncianla den dini yeni Jesu, bi siiga a patendi gaala den ye. **30** Farisieninba yeni Yikotundkaaba den ye bi bá ki yini Jesu Kpaaga. ... Be n tieni ke i ba di yeni a patendi gaala, ya febddanba ne? **31** Ke Jesu ymiani ba: ... Yaaba n pia laafia ki bua dogda, bi yianba n bua o. **32** yaaba n tiegi po ka ke n cua, ama n cua ke min lebdi ti tuonbiadi danba yama. **33** Bi tóba den buali o: ... Jan yjödikaaba yeni Farisieninba wani yen lolí bu ñobu ki ya jaandi, ama Jesu yjödikaaba wani yen di ki ñu i. **34** ... Ke Jesu ymiani ba, i lá aa, li paa yen i puodaano dənlinba n lolí ñobu ke o puodaano dá ye yeni ba. **35** O yogu cuoni, ke o ba siedi ki ñaa ba, li yogu bi ba lolí ñobu. **36** Ki pua ba mi makpanjama ne: ... Nulo n da taa li cabpanli, ki libi li cabkpeli po. Lan yaa ka bi bua biidi li cabpanli. Ban jia ya cabli n mō n ki ñani ki libi li cabkpeli. **37** Li tie yeni mō, nulo kan piagi mi daakaama a cuapkela nni, lan yaa ka mi daama ba fidi ki cedi ñjan pudi pudi, mi daama n wuli, a cuana mō biidi o. **38** Li buali, ke n ñ piagi mi daapaanma a cuapaana nni. **39** Məməni, ti ya ñuni mi daapkelpma, ti ji ki bua mi daapaanma; ti ji maadi: Mi bonkpelma n mani.

6 Saaba daali, ke Jesu pendi i dii kpaabu nni, ke o yjödikaaba togdi i dii ki ymiani. **2** Farisieninba buali ba: Be ya po i ke i tie yaala n kua saaba daali? **3** Jesu gaa

mi maama ki ymiani ba: I ki cogi yaala n diani ya yogu mi koma bo cuo Daviid yeni o yjödikaaba a? **4** O kua ku jaanddiegu nni ki taa U Tienu lalaagu ki ymiani, ki teni o yjödikaaba ke bi mō ymiani. Ama ke li nan bo ki cabi ke ban ymiani, bi salyidkaaba bábá yaa ka. **5** Ke Jesu pugni ki maadi: O nufosaalo bijua n tie saaba canbaa. **6** Saaba daatoli ke Jesu kua ku jaanddiegu nni ki tundi U Tienu maama. Nulo bá bo ye ke o nujieni kpe. **7** Bi yikodanba yeni Farisieninba bo kpaani ke ban cuo Jesu. Bi bo kpaagi o ke ban diidi ki lia o ba tebi a yiamma saaba daali i: **8** Ama, Jesu n bo bani bi maalma yen, ke o maadi o yiamo: ... Fii ki sedi asalasiiga! Ke o fii ki sedi. **9** Ke Jesu maadi yaaba n sieni: N pia ibuali ki ba buali yi: Li bo dagdi ke tin tieni li bonjanli bii ke ku bonbiigu i saaba daali i? Li dagdi ke tin fie o nulo miali bii tin ñaaa wan kpe i? **10** Ke o ligdi o ninbina bi po ki maadi li naaciemo: Tandi a nugu! ke o tandi. Ke li nugu paagi” **11** Bi yikodanba yeni Farisieninba pala bo beni paaa, ke bi ji maadi bi ymiali nni ban ba taani ki tieni Jesu maama. **12** Lan daali, ke Jesu gó fuadi ki doni li juali po ki ba jaandi. Ke o jaandi U Tienu ku ñiamungu kuli. **13** lan ti fandi ya yogu, ke o yiini o yjödikaaba, ki lugdi bi siiga piiga n bonblie ki yini ba o yjödikaaba. **14** Simón yua ke o bo yini o Pieri, o ninjua Andre, Jaak, Jan, Fiilipi, Batelimi, **15** Matiog, Toma, Saaki, Alfe bijua, Simon yua pali kóni u dogu po. **16** Jude, Jaaki bijua, yeni Juda Iskariyoti yua n ti ba juodi ki kuadi o. **17** Jesu n bo ñani li juali po ki jidi yeni ba, ke o sedi li gbangbanli po. o yjödikaaba boncianla bo ye li kani, bi niba boncianla mo bo ye ki ñani Jude kuli nni, yeni Jerisalemi yeni Tiri dingbana nni yeni Sidon dogu nni. **18** Bi kuli bo baa ke ban cengi o, ki wan gó paagi ba. Yaaba ke asanpolo ba mabi ba mō bo paagi. **19** Yua bo kpaani ke wan sii o kelima ke u paalu bo ñia o gbanu nni ki paagdi i yianbi buoli kuli. **20** jesu bo gbagi ki diidi o yjödikaaba ki maadi ba: Li pamanli tie yinba yaaba n tie talgnba yaali kelima yinba n ti baa ye U Tienu Diema nni. **21** Li pamanli tie yinba yaaba ke mi koma pia yi mōlane yaali, kelima i ti ba guo, li pamanli tie yinba yaaba n buudi mōlane kelima i ti baa laa i. **22** Bi niba ya ki bua yi, ki bieli yi, ki sugdi yi, ki biidi i yela kelima o nufosaalo bijua po, li pamanli baa tie i yaali. **23** Li bona ya ti baa yi, yin ya kpanbi leni li pamanli kelima i ñuadi ti baa yabi U Tienu deni. Bi yaajanba mō bo tieni U Tienu tondkaaba yeni. **24** Ama, yinba a piada, li ti baa bia i po kelima i lá ñuadi o. **25** Yinba yaaba n guo molane, li ti baa bia i po kelima mi koma ti ba cuo yi. Yinba yaaba n laa molane, li ti baa bia i po kelima i ti ba cagni, ki ya ye li pabōncianla nni. **26** Yinba yaaba ke bi niba kuli pagi yi, li ti baa bia i po kelima bi yaajanba mō bo tie yeni leni ku faagu Tienu tondkaaba. **27** Yinba yaaba n cengi nni ne kuli, n bua maadi yaala ne: Ya bua man i nannanda, ya tie man mi ñanma yaaba n ki bua yi po; **28** ya jaandi man ki ya miadi mi yedjanma n jiidi yaaba n polgi bu ñobu po. Ya jaandi man yaaba n cagni po ya po. **29** Nulo ya pabi a tankpinyenli ñan teni o tankpintöli mō. Nulo ya taa a

liadbiga ñyan cabi o a liadgbengli mo. **30** Yua mia ña ñyan teni o. Yua taa a bonla mo ñyan da buali o li po. **31** Ya tie man i lieba yin bua ke ban ya tie i po yaala. **32** I ya bua yaaba n bua yi bábabá, i maali ke i ba lá ya paabu n ñjani i? Bi tuonbiaddanba mo bua bi dönlinba. **33** I tie mi ñanma yaaba n mo tie yi mi ñanma, i go ti ba baa ti laa ñuadi i? Bi tuonbiaddanba mōno ki tie mi ñanma a? **34** I ya kpendi man ki daani ke bi ba guani ki ñmiani yi, i gó ba lá ti bulcindi i? Bi tuonbiaddanba mo kpendi bi tuonbiaddanlieba ke ban guani ki ñmiani ba. **35** Ama yinba, yin ya bua man i nannanda ki tie ba mi ñanma, ya kpendi man ki da daani ke ban guani ki ñmiani yi. I ya tie yeni i ñuadi ti baa yabi, i ti baa tie O Bado U Tieu bila kelima u ñanbdi yaaba n ki tie mi ñanma yeni bi tondanba. **36** I báá gbie yeni mi ñanma. Mo ya tie man yeni. **37** Da bu a lieba, bi kan bu a mō, da biandi a lieba, bi kan biani a mo. Ya di man sugli i lieba po, U Tieu ba di sugli i mō ya po. **38** Ya todii man i lieba U Tieu mo ba todii yi. U den bibni ya golungu n yabi ki ñagi ñagi ke li gbie ki yadi ki wulgi n po, kelima yin bigni maama ki puuni i lieba, U Tieu mō ti ba bigni yeni ki teni yi. **39** O pua ba mi makpanjama ki maadi ba: O juamo ba fidi ki dadi o juanlielo? Ban bonblie kan baa ku buogu nni? **40** Tuonbanglo ki cie o canbáá. Ama ya tuonbanglo n ñanbi ki bangi ki gbeni, o baa tien nani o canbáá yeni. **41** Be n cedi ke a nua ya muanu n ye a ninjua ninbili nni, ama ki nan ki nua ya dajenli n ye a ya ninbinli nni? **42** A ba tieni ledi ki maadi a ninjua: «N ninjua tieni suo ke min ñani u muanu yu n ye a ninbinli nni? jalacadaano! Dá pandi ya daagu n ye a ninbinli nni o, ki ñyanbi ki nuali ki fidi ki ñani u muanu yu ye a ninjua ninbinli nni. **43** Ki tinjanga kan loni ti luanbiidi. Tibiigu mo kan loni luanjana. Bi bani tibu kuli yeni bu luana i. **44** Bi ki puadi kankana konkontibu po, bi go ki puadi cancanba konkongou po. **45** O numéno n pia ya bonjana o pali nni, o ñangi lani. O nubiigu n mō pia yaala o pali nni, o mo ñangi lani, kelima o nufosaalo pali nni n gbie yaala o ñangi lani. **46** be n cedi ke i yii nni “Yonbdaano, Yonbidaano”! ki nan ki tie min maadi yaala? **47** N bua waani yi yua cuoni n kani ki cengi n maama, ki gó tie man buali maama, yenyienu n naani yeni yaala. **48** O tie nani ya nulo maa ku diegu. o gbiidi ke li ñuagi ki pan nandi ku tantiagu ki bili li fiagli. Ku bongu ya gbie ki yadi, mi ñima yi yili li diegu, ki nan kan ki guli gu kelima bi maa gu ke ku paa. **49** Ama yua cengi n maama kaa tie man buali maama o tie nani yua maa ku diegu ti tandi po kaa bili li fiagli. Ke ku bongu ya gbie ki yadi, ke mi ñima yili li diegu, ku ba wobi ki baa li yogu mōno ki kpandi ku langbengu.

7 Wan maadi ku niwulgu wan pia ya maama, Jesu kua Kapernaumi. **2** Sijenba canbáá bo pia o tuonsónlo, ke o yia, ki ji mi kuuma po. **3** Wan gbadí ke bi maadi Jesu maama, sije canbáá sóni o kani nani Suifi yikodanba ja yeni, ke bi gedí ki fabní o kani ke wan cua ki paagi o tuonsónlo. **4** Bi cua ki lá Jesu ki mia o sugli bioncianla

... Bi maadi o, o ja ne dagdi yeni ñan ñanbi o po. **5** Kelima, o bua ti buolu. Wani n maa ti po ti jaanddiegu. **6** Lani, ke Jesu yegi leni ba ki caa. Li ji bo ki fagi leni deni, ke sijebengli yeni sóni o dönlinba ke ban maadi o. Ti Yonbdaano, da mabndi a bá, kelima n ki dagdi leni min gaa n denpo. **7** Lan ya po n cedi, ke li bo ki dagdi yeni min cua n bá ki lá ñja. Ama, maadi lanbonyenla ke n tuonsónlo n paagi. **8** Kelima, min mōno tie sije yua n juadi, ama n pia bi naacenba n yikodi po, leni min sóni yendo: “Gedi”, o baa caa i, n maadi too: “Cua”, o baa cuoni i. N ya n tuonsónlo: “Tieni ne”, o baa tie i. **9** Jesu n gbadí li maama, ke li lidi o, ama ki mangi o. Ke o gbagi ki maadi ya niwulgu n jua o: “Mómóni po, Israyeeli nni ne kuli, n ki baa lá ya nulo ke o pia ya dudugdi ne.” **10** Sije yeni tondkaaba lebdi deni ki sua ke o tuonsónlo paagi o. **11** Li kani ke Jesu kua Nayini dogu nni. O jödkaaba leni ku niwulgu bioncianla ciandi o. **12** Wan cili ki kua u docamu nni, ki cendi ku niwulgu ke bi pii li pakuali biyendga. Bi dogtieba bioncianla bo jua a kupiila. **13** T yonbdaano lá li pakuali ke mi ninñima cuo o, ke o maadi: ... Da buudi man! **14** Ke o nagni ki kulianga ki maani o nugu ki po, ke yaaba n tugi sedi.... Ke Jesu yedi, o naaciemo, n cabi a fii. **15** Ke mi kuuma fii ki kali ki maadi. Ke Jesu ñmiani o o naá. **16** Ke bi niba kuli jie, ki ji dondi U Tieu ki maadi: U Tieu cua ki bua fie u niba. Ki gó pugni: U Tieu cua ki tebi o kpiemo! **17** Ya lanbona ke bi maadi Jesu po ne bo yadi Suude leni li dogkuni kuli. **18** Jan jödkaaba maadi o yaala n den tieni kuli, ke bi siiga, ke o yini bonbilie. **19** ki sóni ba ti Yonbdaano kan ke ban buali o: ... Fini n den cuoni bii, tin gó dá guudi too i? **20** Ke li danba sedi o nungi nni ki maadi o: ... Jan-Baptisti n sóni ti. Yaala ke bo bua buali a nne: “Fini n den cuoni bii, tin dá guudi Tondtão i?” **21** Ya yogu ke o pundi li kani Jesu bo paagi ni niba bioncianla, i yianbuolbuoli kuli, ki paagi yaaba n den gbie leni mu cicibadru, ki nuali a juama bioncianla. **22** Ke Jesu maadi ba: Guani man Jan kani ki dugni o yin lá yaala: Bi juanba nonli, a waba cuoni, a gbaada paagi, a tubkpaa gbadí, ke bi kpienba yiedi, ke talginiba gaa li pamani. **23** Pamanli lenli yua luni o dudugdi kelima n ya po. **24** Jan tondkaaba den lebdi yo, ke Jesu ji maadi leni ku niwulgu Jan po. ... I gedí ki lá be mi tinfanma nni? U faalau n liebi ya ñiñmuagu ne. **25** I gedí ki lá ñjma i? Yua bobí ti tiadjandi? Yaaba n bibi ti tiadgbengdi ki ye u manu nni kua bi badcianba diedi nni. **26** Ama i ji gedí ki lá ñjma i? U Tieu tondo? N maadi yi, o cie U Tieu tondo mono. **27** Kelima, o ya po i ke li diani: N ba sóni n Tondo a nunga nni, wan bobni a sanu. **28** N maadi pua n mali yua kuli, ama yua n yabi ki cie Jan ki ye, yua n wa U Tieu diema nni n yabi ki cie o. **29** ... Ya niba n den cengi o kuli leni a lonpogaala den dugi U Tieu po mómóni, ki tuo ki Jan n wulbi a U Tieu ñima. **30** Ama Farisieninba leni U Tieu bali maama tundkaaba yie ke o kan wulbi ba U Tieu ñima, bi luni U Tieu buama. **31** N ba nangi mólane niba leni be i? Bi naani leni be? **32** Bi tie nani ya bila n kaa ki daaga nni, ki yii bi lieba ki tua: «Ti piebi

yipo mu yelmu, ke yii jeli ki ciaga! Ya yogu ke ti go yiini mi kuuma yani, yi go ki buudi! **33** Lani, Jan-Baptisti cua, kaa njmani kpanu, kaa ñuni ku daamøngu. Yi maadi be i? “O pia cicibiigu o niinni. **34** O nulo bijua cua ki di ki ñu, ki i yigni: “O ja ne maalma tie wan di ki ñu i, o tie a lonpogaala leni ti tuonsønbiaddanba dønlinba.” **35** Ama, U Tienu yanfuoma cua yaaba n tua ma po i. **36** Farisiensi den yini Jesu ke wan je. Ke Jesu gedi ki kali ki di. **37** Ke puoconconli bá cua, ke yua kuli o u dogu nni, ke o ye ku yenyebiigu nni. Nani, wan bo gbandi ke Jesu cua Farisiensi deni ki di yeni, ke o taa o tulaali konkonga. **38** Ki cua ki sedi o puoli po, kpiani o taana. Ki buudi ke o ninsiidi pan milgi Jesu taana; ke o taa o yudi ki fiadi fiadi, ki balgi Jesu taana po, ki tiendi tulaali. **39** Farisiensi yua bo yini o yeni n lá lani, ke o maadi: O ja ne ya bo tie U Tienu tondo yeni mñni, o bo ba bandi o pua yua siigi o ne n ye ya yenyebiigu nni. **40** Jesu doni o nialu ki maadi: ... Simon n pia maama bá ki bua maadi ña. ... Ke Farisiensi njmiani o: Nn, Canbáá, maadi. **41** ... Niblie n bo dini li panli bi pandaano kani. Nuyendo den ba pa dibala kobiimu, yua tua mo n pa dibala piimu. **42** Nani ban bonblie kuli, obá n bo ki pia ki ba pa li panli yeni, ke o pandaano cabi ba ke ban da pa. A ya po, ban boblie siiga njma n ba ñanbi ki bua o pandaano? **43** Simon njmiani: ... N maali ke yua ya panli n ñanbi ki yabi. ... Jesu maadi o ke o jiini li po n yeni. **44** Ki gbagi ki diidi o pua yeni ki go maadi: ... A lá o pua ne i? To, min cua a deni, ñaa teni nni mi ñima ke n ba ñuudi n taana; ama, wan taa o ninsiidi ki ñuudi n taana, ki fiadi a leni o yudi. **45** A ki lóni nni ki waani nni a buama, ama, wani, hali min kua ne, o li longi n taana i. **46** A ki sogni n yuli po tulaali, ama wani, o wuli n taana po tulaali. **47** Lan ya po, n maadi a: O tuonbiadi kuli piini, li po n cedi ke o waani nni o buama kuli. Yua ke bi dini sugli o po waama nne, wangí o buama waama nne il! **48** Ki ji maadi o pua: ... A tuonbiadi kuli piini. **49** Wan n den yini yaaba ki pugni o po ji maadi bi bá nni: “O ja ne tie njma i ki piindi bi niba tuonbiadi?” **50** Ama, ke Jesu maadi o pua: ... Kelima, a dugi n po, a baa mi faabma; ya caa leni li pamanli.

8 Lan den pugini waami, ke jesu gedi a longbanani yen i dogiciamani, k muadi U Tienu maama. **20** Den ye yen o ñuankaaba piig n bonbilie, yen bi puobi yaaba kuli den bieli t cicibianda ke go paagidi bi ylama: Mari, Magidala pua yua ko den paagu k cicibiada lele den kub bo. **3** Sann, chuza denpua, chuza den tie Herod tuonsønli, Suzann yeni o lieba kuli den todi jesu yeni o ñuankaaba yeni bi jalimanu. **4** O nuwuligu den ñan a longbana nni k cua o kani, k jesu pua ba ya maa kpanjama ne: **5** O kpakpaalo den ñani, ke bi pagi o bonbi, wan den pagi yeni, ke mi bonbima baa o sankuni, k bi njmadi, ke ti bonyugiti dini. **6** Tianli baa a tana ni ke pani ke kpe, kelima i tinga den kuoni. **7** Li tianli mo baa ti konkondi ke pani, ama ti konkondi fii ki luoni li po. **8** Ke li liela baa i tinnjanga po, ke pani ke loni a luana. Jesu pugini ke maadi: ... yua

pia a tuba ke cengi, wan cengi **9** O ñuandikaaba bual'o l maa kpanjama niima ni. **10** Ko maadi ba: yinba la li yumanli gbia U Tienu diema ñasili, ama lieba po li tie maa kpanjama. Bi pia i nuni, ama bi naa nau; bi cengi, bi naa gbia. **11** Diidi mani li maa kpanjama niima ni: U Tienu maama, **12** “o sankuni” tie yaaba cengi mi maama, ama sitaan n cua ke kua bi pala ni ke bel'o, wan da daani li maama po ke la mi faabma. **13** A tana po tie: yaabi n cengi mi maam, ke tuo yeni li pamanli, ama ke kan ña lan kpa jiina bi po. Bigili yogunu, wan sundi li kuli po. **14** “Mi bonbima yaali baa ti konkondini” wangidi, yaaba cengi mi maama, ama ke ña mi maalima, mi piama yen li ñandunli bona n cedi wan da loni luana. **15** “Mi bonbima yaali baa i tinnjanga ni”maadi ti, ya niba n cengi U Tienu maama ke biligidi bi pala ni ke suani yenli li tuonli, ke puni li juunli ke loni a luana. **16** ... Bi ki congí fidili ki cubidi bobili ni bii k wuondi gadogu yagima nni, bi yi tuani naani ke bi niba ya kua, ban la mi yinyema. **17** Yaali wuo molane kuli, te bi juodi ke ña mi yinyema nni yen ya bonli n tie ñasili, te ba dogidi li daa gbengili daali. **18** Ñanbi mani ki diidi i yula po, yin cengi maama, kelima, yua pia bi ba pugini waní; ama yua pia, ban gaa wan daani ke pia yaali. **19** Jesu naa yen o ñuandikaaba cua ki lagu, ama bi bo ki fidi nagin'o ki dugini o nuwuligu po. **20** Ke bi maad'o: a naa yen o ñuandikaaba ye cincanli ki kpaan'a. **21** ... N naa yen n ñuandikaab tie yaaba n cengi U Tienu maama, ki go tugidi k suani li tuonli lan buali maama. **22** Daa yenli k jesu den kua o ñin biaguni wan i yeni o ñodkaaba. Yeni ko maadi ba: ... tin puodi mani bongbantianli po. K bi tugi o ñin-gbanu. **23** Ban bo puodi ya yogunu, k jesu guandi. Ko faaciangui kpli k fidi o ñinbønguni. Mi ñima den bua cubini o ñinbiagu. Li ji den paa bi po. **24** K jesu ñodikaaba den nagini ki yigini ki fiir'o: canbaa, canbaa mi ñima bu di ti naa. Ko findi k gaa mi jama o faalu yen a ñinguona po, k li kuli sedi suoo. **25** Li puoli po ko maadi o ñodikaaba: ... i dindanli ye le e? ti jawandi yeni o yaalidigu den kua ba, k bi maadi bi njmialini: O ne tie njma i? diidi mani: o pia ti yikodi o faalu yeni a ñinguona po, k bi colini o. **26** B ji bo kua Geresa doguni, li bo ye Galile nuntuali. **27** Ya yogunu k jesu bo tugi o taali ki njmaa i tinga po, o doguni o nulo yua k ti cicibiadi bo kub'o yeni, bo sani ki cend'o. O den ki yie tiadi ki go ki kpendi deni, ama o den yi dua a kakula nni. **28** Ya yogunu ko la jesu, ko baa ki gbaani o taana po ki yigini yeni o paalu kuli. ... A bua be n po, jesu, U Tienu badicamo biga? N miad'a sugili, da wangidini fala. **29** O bo maadi yeni kelima jesu bo cedi k ti cicibiadi kuli siedi ki ñagu. Yeni ban bo yi lol'o yeni i kudiseseli a taana yeni o nugi, o bo yi cie li kuli, ti cicibiadi n tug'o ke kua yen'o li fualí nni. **30** Jesu bual'o: ... A yeli i? ... njmian'o: ti yabi. Kelima ti fuobiidi boncianli den ñuagu. **31** Li fuobiidi den miadi jesu sugili k wan da kuan ba naani tie fala kangbediguni. (*Abyssos g12*) **32** Li den sua ki duoli boncianli den kobi li kani k bi kpaab li juali po. K ti cicibiadi ne mia jesu sugili, k wan cabi ba, k ban gedi ki

kua li duoli nni. Ko cabi ba. **33** K bi ñaa li ja, ki ji kua li duoli nni. Ki li duoli ñani li juali, k san sani ki baa mi ñima nni kpe. **34** A duogula n la yeni, ki bi sani k gedi ki pagi o dogu nni, yen i dogbanbimu nni **35** K bi niba ña, k caa ki diidi yaali bo tieni. Bi bo pundi jesu kani, k la o ja yua k ti fuobiidi bo siedi kani yeni, ko kaa jesu taana po. O den la ti tiadi, ki li ba kuli ji k kub, o. Ti jawandi den kua ba. **36** Yaabi bo la ya bona n bo tieni kuli lan kani, ki bi dugini maama ki ti fuobiidi yaadi k ñaa li ja, ko ji la mi faabima. **37** Gerase dogu niba kuli, ti jawandi bo kua ba boncianli. K bi maadi jesu k wan ña bi dogu nni. Ko guani k kua o ñinbiagu nni k lebidi **38** Ko ja yua ti fuobiidi bo ñan o kani yeni, buali jesu k wan cian'o, ama jesu bo bel'o, k maad'o: kuni a deni k pan waan ba, yaali ko tieni tieni a po. **39** Ko kuni ki pagi yaali n tieni ne kuli. **40** Wan den guani galile, bi niba boncianli den gagu kelima bi den gu o baama. **41** Li yogunu ja ba cua jesu kani ko yeli tie jayiris, o den tie o jandieguni canbaa. Ko baa k gbaani jesu taana po ki miagu sugili k wan cua o deni. **42** O bonpuoyenga ko pia nani piiga yen bina lie yeni, k den mo yeni mi kuuma. K jesu fii k gedi o kani, ko nuwuligu tudi k mo ban nagini jesu kani. **43** Li kani pua ba den ye ki wuuli o faadi kli k koligidi, hali piiga yemi bina lie. O bo biani o ligi kuli dogida deni, ama o bo ki fidji ki tebi o ba. **44** Ko nagini jesu puoli po ki sii o liadili, ki li yogunu mono, ko faadi sedi. **45** K jesu buali: ... ñama n sii nni? Nani bi kuli n bo tieni mi niama, k Pial maadi: ... canbaa, tin diidi mani, o nuwuligu lini ki maba. **46** Ama kop ñmian'o: ... o nulo sii nni, kelima mi tuama o paalu ñani n gbano nni. **47** Wan bo la li kuli k li k tie wuolin bonli, ko pua nagini, ki jegili, ki baa ki gbaani jesu taana po k cili ki dugidi yaali ya po ko siigu yeni wan paag'o maama toma. **48** K jesu maadi li pua: ... n bipuoga, a paagi ki dugini a dindanli yabi ni po. Ya caa k laafia n cian'a **49** O da den k maadi ki gbeni, ko nulo ñan li jandidielu nni canbaa deni, k maad'o: a jafaanu kpe o, ji da mabi canbaa. **50** Jesu den gbadi li maama, ko maadi Sayiris: ... da jie, ya duu n po baba, a jafaano ba paagi. **51** Wan pundi deni, o ki cabi ki nulo ba kua, lan ñani: Pial, San, Sak yeni i biga náa yeni o baà. **52** Kaana kuli den tie: bubuuли yeni i fanfabini. K Jesu maadi: da buudi mani, o ki kpe ka, ama o guandi. **53** Bi niba den ñuadi laagu ki ban nani ko kpe i. **54** Yeni k jesu cuo i bonpuo biga nugu, k maadi yeni o paalu: ... n biga fiil. **55** O den guani ki fuodi, k fii, k jesu maadi: k ban ten'o mi jiema wan je. **56** K li yaa ki lidi o dama. Jesu den kpaaba tiadiba, k ban da ña bi niba n bandi yaala n tieni.

9 jesu bo taan o kpaaga piig n bonblie, k ten'b o paalu yen t yiko k ban bel t fuobiid(staan) k go paagi b yiama. **2** L puol po ko son'b k ban kpaandi o laabamanli i tinga kul po, k teb i yian buol kul. **3** Oden egli ba: i da tugdi man lba k l nua i cenli po: lan tie lanbanli, bogli, ligii k bual jiedi po. da kpaani man ya tiadi ki ba lebdi. **4** Bi ya gaa yi ya diegun, yin ya ye hali ya daali ki ba siedi lan kani. **5** Nulo ya ki gaa yi naan kani, yin ña lan kani k

pidi lan ya doguni tanbiini yaali n tabi i taana, lani baa tie yaali wang i buama b po. **6** Yeni ko kpaaga fii k gedi. B den tøgdi a longbana nni. kaana kuli, b den maadi U Tieu maama k go tebi bi yiama. **7** O badciamo Herodi bo tie lan ya dogu nni yikodaano, wan bo gbadji ke tiama maadi ke sua: "San batiiр" n yiedi bi tinkpiiba siign, **8** bi tøba ya po "Eli n guani", bi tøba mo gøga ya po "I tie U Tieu tondi siigni yendi guani". **9** Ama k Herodi jiin; ... San? Min møno n cabi k bi jagdi o yul. To, o daano tie ñmaa i k bi maadi o po ya yaalidgu bona ne kul? O bo kpaani ke bua wan band'o **10** Aposoronba bo guani ke dugni jesu ban bo tieni yaal kul. k Jesu tugi ba k piad waam, l bo ke fagi yen ya dogu k bi yi Bedsayida. **11** ama bi nibi n bandi ban ye naani, k bi fii k ñua. Yesu gaaba k cili k maadi ba o laabamanli, k tebi yaaba n bo yia k suni k ban paagba. **12** O dajuogu n nagi ya yognu ko yienu cil m baama, k aposoronba piiga n bonba lie nagni jesu kan maadi yen'o: cabi k ban ged ya longbana kob yen ne, k baa o duankaanu yen l bonjekal (mi jiema) klma tin ye naan tie fualin ni. **13** Ama k jesu maadi o kpaaga: yinbi møno n tenba m jiem ke ban je. Ama ko kpaaga ñmian'o, tin pia yaal k cie kpanu bona mu yen i jami bona lie. k t ji bu tien ledi ba m jiem ya nib ne kul po i? **14** Klma b tie nibi tuda mu i. Jesu maadi o kpaaga: tien man cagli kul nibi piimu k cedi ban kali. **15** B colni o maama k kaani b kuli. **16** K jesu tugi kpano bona mu yen i jami bona lie, k yaadi k diidi pol po k jaandi k yadi m yedinjanba, l puol po ko jend jendi, ko kpaaga tugi k bøgdiba k ban di. **17** K bi kuli dini k l sieni baabuodi piig n bona lie. **18** Dayenli k jesu piadi k ba jaandi, o den ye yen o kpaaga, k jesu bualiba... b nibi ne malu k n tie ñmaa i? **19** K b jiin'o Tøba ya po a tie San-batiir, tøba mo ya po Eli, tøba mo gøgi maadi k U Tieu tondi ya yognu po yendi n guani k yiedi b tinkpiiba siign. **20** Jesu buali ba, i ya po, i tama k n tie ñmaa i? Piel gaa m maama k jiin: a tie Jesu, U Tieu n son yua bijua. **21** da ña man nulo n gbandi. **22** K Jesu pugni k maadi: l bual ko nulo bijua n la fala boncianli ko doguni yikodam yen l gbanbanda n cuon, k kpani, k min yiedi danata daal. **23** Yeni Jesu maadi yeni bi kuli, ya daano bua k wan ñodni, l bual k wan yie o ba, k tugi o dapõponli, daal n tu daali k ñodni. **24** Yen i møn, yua bua kuogi o miali, o ba buonga toma, ama, yua ya buoni o miali k dugni min ya po, wani ba la ya miali k pia gbema. **25** Nulo ya tugi li ñandunli bona kuli k li cie U Tieu, k nan ba kpe, o pia m laa ñuadi? **26** Nulo ya jien i fee k go jie m maama mo i fee, o nulo bijua mo ya guanu daali o ba la n baa yudand yen o ninjama kuli. **27** Yen i møn, i siigni b niba boncianli kan kpe k k la U Tieu diema **28** Dana niini puoli po, k Jesu tugi Piel, San, yen Sak, k bi doni li juali k ba jaandi. **29** Ban jaandi ya yognu, ko nunga lebdi, ko tiadi ji pien k cie ti kunkundi. **30** K b niba bonba lie pagi yen'o: Moyiisi yen Eli. **31** k se k ñili k maadi yeni Jesu n ba kpe nanda Serusalem ni **32** Piel yen o lieba guandi ama k b fii k la Jesu se yen b niba bonba lie k ñili. **33** Li niba n se ya yognu Jesu kani, k Piel maadi:

... canba, l ñjan k tin ya ye ne. T bi maa jona taa i. Yenli n ya tie a yaal, o lielo Moyiisi yaal, o taalo mo Eli yaal. Yen lan ya kuli, piel ji bo k bani wan maadi yaal. **34** O maadi k da k juodi mōno, k li tieni nani l ñunli yeni k jiidi k libini bi po, ti jiwaandi kua jesu ñuankaaba. **35** K bi gbadi o niali k li maadi li ñunli nni k sua: ... o ne tien n biga yua k n buaga k lugdo, yin ya cengi man o. **36** Ban gbadi l nialo, k bi ji diidi k la jesu se obebe. Ama bi ñuankaabi den muubi bi ñōna k ki maadi oba kuli ban la yaali. **37** Lan den fandi k jesu ñāni li juali po k jiidi, k bi niba boncianli ñuagu k kpaani k ban diidi o. **38** O nuwuligu siigni, bi gbadi ja ba ko yedi: canbaa, ñjan diidi n bijua npo. O tie n bonjayenyenga. **39** K cicibiadiga (fuobiidi) n fii o po, ko yigni k baali, ko siini ñiinsankpinkpongu, ki jegli, ki ji nani mi kuuma. **40** N maadi a ñuankaaba k ban beli li cicibiadiga k bi gbali. **41** K jesu tandi k maadi: be cedi ki dindanli pōdi yeni yinbi kangbada buolu, u laa yogunu ki ba gbadi niim nni. Yeni ko maadi li ja: cuu yeni a biga na. **42** I biga n cuoni ya yogunu, k li cicibiadiga cedi ki biga baa k jegli. K jesu maadi yeni mi tuama li cicibiadiga po ko sani k ñāni. Ko paagi li biga k tug'o k teni o baà. **43** K li yaagilidi bi kuli yeni U Tieu buama. Bi niba kuli pali den mani jesu palidi yeni o bulicidi po; ko maadi o ñuankaabi: **44** ñanbi mani ke luod i tuba k ya tiani mi baa yedi yaali ne: bi niba ba kuadi o ja bijua, bi nisaaba nuu nni. **45** Ama bi ñuankaaba bo ki gbia, li maakpanjambo duagiba. Ti jawaandi po, ke bi bo ke buali jesu ke ba bandi niima nni. **46** Bi den kpaani ke ban bandi yua n tie ciamo bi siigani, mi niama ji fii. **47** Jesu bo bandi ban maliti yaali bi palti nni, ko tugi i biga ke sen'o. **48** ke maadi ba: "yua gaa i naa biga n ya yeli po, o gaa min mōno'i, yua ya gaa min mo, o gaa yua sōn nni, kilima yua jiin o ba ke kpandi biga, bi ba kpiagidi wani wan to ciamo. **49** San gaa m maama ke yedi: canbaat la o nulo ko deli mu cicibiadimu a yeli nni, ama ti delo ke wan da fandi ke tieni li liema, kilima o ki ñjua ñjan. **50** Ke jesu maadi, da deli mano, kilima ya nulo ki tie a nando i, lani ya nulo tie a donli. **51** Ya yogunu ke jesu bo jagi ke ba lebidi kuni o baa kani, ko fii kua Serusalem nni. **52** O bo sōni o tondiba bonbi lie k bi kua liiga Samali longbanbigi nni ke kpaani li dieli. **53** Ama ke Samali niba yie ke bel'o li dieli, ke dugini jesu bo maami ke caa Serusalema. **54** O tondiba n la ke li tie yeni, ke Sak yen San tandi ke maadi: ... canbaa, a bua ke tin cedi ko mu n ñā poli ke biani b kuli fami ke ban tua fantama. **55** Ama ke jesu gbagi ke gaa ti jadi ke maadiba, i ke ban ki gbie yen fuorjanbi, ki maadi ya maabiidi ne? O nulo bijua ke cua ke wan biani li ñjandunli ka, ama ke wan faabi bi niba ke tenbi ya miali k pia gHEMA. **56** ke bi siedi lan ya kani ke gedi longbantianu. **57** Ban bo paani o sanu, ke ja ba cendi ke maadi jesu: ... N baa ñjua ja ñjan caa naani kuli. **58** K jesu ñmiani l ja: 'I luali pia i fali, ti bonyugiti pia ti tiadi, ama o nulo bijua ke pia wan ba duani naani. **59** K jesu maadi o tian o: ya ñjuan! ... canbaa cabi ke min piini n baa o! **60** k jesu ñmiani: "cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiiba"! ama fini, gedi ke kpaandi U Tieu maama

kaana kuli **61** Ke o tiano mo go maadi jesu. U Tieu n ba ñjodi ñja, ama, cedi ke min gedi ke cabi n denpo. **62** ke jesu ñmiani o: "ya daano ko yen naakuuli ke bia gbagidi ke diidi puoli, ke dagidi yen wan kua U Tieu deni.

10 Li puoli po, ke O Diedo go lugdi o ñjodkaaba piiilele, ki sōni ba bilie lie ke ban liidi o u dogu po leni ya dongbana ke wani o bá bi ba gedi. **2** Ki maadi ba, "u bontaadu yogu pundi, ku kpaangu yabi ama a tuonsonla ki yabi. Tin mia O Diedo yua n die u kuanu, wan sōni a tuonsonla o kuanu nni. **3** Ya caa mari. N suari yi nani mu pabimu yeni i yangbanli siiga. **4** yin da taa ligbogli, ki da kubi sancenbögli ki bualu taacaadi, ki go da biandi yaama i fuondi po u sanu nni. **5** Ke yin ba kua ya diegu nni kuli, yin cindi ki yedi, "Mi yanduanma ñ ya ye ku diegu ne nni". **6** Mi yanduanma nilo ya ye li diegu nni, i yanduanma baa ye leni o, li ya ki tie yeni, mi ba guani i po. **7** Yin ya ye lan ya diegu nni, ki di ki go ñu ban puni yaala, kelima o tuonsonlo dagdini o ñmapani. Yin da ña diegu ki tuadi diegu. **8** Yin kua ya dogu nni kuli, ke bi ga i cangu, yin di ban candi yi yaala, **9** ki paagdi yaaba n tie bi yiama. Yin yedi ba, "U Tieu diema nagi i kani". **10** Ama, yin ba kua ya dogu nni ke baa ga i cangu, yin ña ki cendi bi sanjala po, ki yedi, **11** "Ti pidi i dogu ne ya taatama n tabi ti taana, ki guani ki yadi i po, ke lan tua tiadma i po! Ama yin ya bani yaali ne, "U Tieu diema nagini. **12** N maadi yi ke ti buudi daali, Sodoma buudi baa pia sugli ki cie lan ya dogu. **13** korasen, sola! Betsahida, sola! Ya yemaltauona n tieni i siiga ne ya bo tieni Tiiri leni Sidoni dogi nni, li dogi niba bo ba tuo ki lebdi bi pala hali ke li dá fagi, ki la ti yubontiadi, ki pugi bi bá mi fatanpienma. **14** Ama, ti buudi yogu, Tiiri leni Sidoni yaala baa pia sugli ki cie yinba. **15** Ke fini, Kapenawuma, a maali ke a ba duoni a yuli ñjaljanli nni bii? N n bi ba jiini a hali ku tinkpibugu nni. (**Hadēs g86**) **16** Yua n cengi yi, o cengi mini i, yua n ki ga i maama ki ga mini ya maama i, yua n yie n maama yie yua n sōni nni maama i. **17** Li tondiba piiilele den guani leni li pamanli, ki maadi O Diedo, "Ti Diedo, ba' mu cicibidmu mōno colni ti maama a yeli po." **18** K Jesu maadi ba, "N den nua Setaani ke o ñāni ñjaljanli nni ki baa. **19** Cengi mani, N puni yi ti yikodi, ke yin ya ñmiani i wee leni i nami leni yibali paaciamu po kuli. lan ba baa maama kuli, liba kuli kan fidi ki tieni yi yaala n bia. **20** Ama, yeni lankuli, yin da mangdi i pala ke mu cicibiadmu colni i maama baba po ka, ama yi pala ñ ñanbi ki ya mani kelime i yela diani ñjaljanli nni" **21** Lanyognu liga, ke o pali mangi boncianli U Tieu forjanma po, ke o yedi, "N dondi a, Bää, Tanpoli yini ki tinga Diedo, kelima a dogni lanya bona bi yanfodanba leni bi nunfandanba po, ki nan dägdi a yaaba n ki pia yama nani mu biñidmu yeni po. Nn, Bää, kelima, li den ñjodi a yanjagjanli bonjanla." **22** N Bää duu n po ki, kubni nni a bona kuli, ke obá kuli ki ban Bijua ñ tie yua, lan ñāni Bää baba, obá mo ki bani bää ñ tie yua li nan ya ki tie Bijua yaa ka, yeni Bijua ñ baa yua

ki ba dogdi o po. **23** Ki guani ki gbagi o ḥodkaaba po, ki maadi ba yasili nni. “Mi yedjanma yaaba n laadi yin laadi yaala. **24** N maadi yi, sawalpuuba bonianla yeni bi badciamba den suni ke ban la yin laadi yaala, ki nan ki la ja, ke ban gbadi yin gbia yaala, ki nan ki gbadi ja. **25** Diidi mani, jufinba yoko tundkaaba yendo n fii, ki bua bigni Jesu, ki maadi, “Canbáá, N ba tieni ledi i, ki baa ya miali n ki pia gbenma? (aiónios g166) **26** Jesu n bualo, “Be diani yiko tili nni? A cogi be li tili nni?” **27** Wan jiini ki maadi, “A baa bua O Diedo, a Tienu leni a pali kuli, leni a naano kuli, leni a paalu kuli, leni a yantiali kuli, ki go ya bua a nisaalilieo nani abá yeni.” **28** Jesu n maadi o, “A jiini bonjanla. Ya tie yeni, a baa ye ki fo. **29** Ama o tundka yeni den bua wan kuni obá i moni, ki bualo Jesu, “Yma n tie lielo?” **30** Ke Jesu jiini, “Nilo den ñani Jerusalema ki caa Jeriko, ki cendi bi sanjiaba, ke bi fie o tiadi kuli, ki pua ki janbi o, ke o nagni mi kuuma. **31** Li sua ke salga yidka kubi li sanu, ki ji, wan la o ja yeni, ke o jadi ki logdi o, ki ban caa. **32** Lan go tieni yeni, Levi yua mo n ya pendi, o mo n la o, wan jadi, ki balni, ki pendi. **33** Ama, Samari yua n den caa u sanu, ki pudi o kani, Wan la o, o pali n sia yemi ti niñinpadi. **34** Wan nagni, ki fiadi fiadi o nala, ki tieni mi kpama leni ku daamongu. Ki jagni o o ya ḥunbo po, ki ciani o ban gaani bi canba naani, ke bi kubi o lan buali maama. **35** Lan fandi, ke o ñani ligi lie ki teni o canguulo, ki maadi, “Jan janbi ki kubi lan buali maama. ligi ya podi, ke a pugni yii kuli, N ya guani, N ba pa ja. **36** Bani bonbtaa siiga yeni, a maali ke ole n tie o ja yua baa bi sanjiaba sanu nni yeni nisaalilieo? **37** O tundka n maadi, “Yua n gbadi o niñima yeni n tie o nisaalilieo.” Jesu n maadi o, “Ya caa ki mo n ya tiendi yeni” **38** Ban paani u sanu ki caa, ke bi kua dogbiga bá ke li kani pua, ke bi yi o Marita biali o, ki mia ke wan tuo ki cani o deni. **39** O den pia o niñsaloo ke o yi Maari. Ke o kali Jesu taana kani, ki cengi o maama. **40** Ama ke Marita gbaa leni a tuona, ki bua tieni mi bonjiema, wan nagni ki maadi Jesu, “O Diedo, yaa la ke n waalo ñoli mini baba yeni a tuona aa? Lanwani, maadi o wan todi nni.” **41** Ama ke O Diedo jiini, ki maadi o “Marita, Marita a yagni a yama bona boncianli po, **42** Ama bonyenli baba n tie bonmɔnli, Mari lugdi yaali n yanji ki cie, bi kan fidi ki fie la.”

11 Daa yenli ki jesu den jaandi ki gbeni, ko ḥodikaaba siigni yendo bual'o: ti Diedo, bangi ti i jaandi nani San n bangi o ḥodikaabi maama yeni. **20** Den ymian ba: i ya baa jaandi, yin maadi ne: n baà yua ye aljandini, a diema pundi. **3** Teni ti daali mi yentunjiema. **4** tieni sugli ti biidi po kuli nani tin tiendi sugli ti lieba po teni. K ya gu ti yeni li bigli yogunu. **5** K o pugni ki maadi: li tie nani ya nulo pia o donli ko baa o yogsiigu ki miagu: “kpendin kpano bona taa. **6** Kelima n donli ba ñani u sani k ba ki can nni, ama n nan k pia ba li bonjekaallo ko ba je. **7** Li ya sua k o donli ye jiin'o: “cedi k nfuodi, ki da mabi ni, n ganli luo, n k bidi mo duan'o. N kan fidi ki fii ki ten'o **8** n maadi, ba o ya kan fii ki ten'o ki li tie o donlugu po, o bi

fii ki dugni li cɔnli po ki ten'o. **9** Yeni k n maadi: mia mani, bi ba puni; kpaan mani, i bu la; pua mani li ganli, bi ba luodi yin kua. **10** Kelima, bi tieni yua miadi, ki yua kpaani laadi, ki bi luodi li ganli yua kuogi po. **11** Cegdi nba ye i siigni, yma ya po n kpeli ke teni o biga o waa ya yogunu k o buali o jamo? **12** Bii, o ya buali jenli po wan ten'o o namo? **13** Yinba bi iiid dama, i ya bani yin teni i bidi a bonjama, taalm ja i ki ti Diedo bi teni fuoranma yaabi n bual'o kuli? **14** Daa yenli, ki jesu deli i cicibiadiga ja ba kani k o tie muuga. Li cicibiadiga n ñani li ja kani, k o ji cili maadi, ki li yaa ki lidi bi niba. **15** K boncialji cili ke maadi: ... ne tie Belisebuul paalu po i, mu cicibiadimu canbaa, k o tugi ki bieli li cicibiadimu. **16** B tiama, ban den bua ban piugu ku diagu, ki bi bual'o ki wan tieni mi bama bii paligu k li ñani polu po ki ban diidi. **17** Ama nani wan bo bani bi maalima k o jiin ba: o tobu n pua ya dogu, a diena yi baali, ki li ymadili ye. **18** I maal k n bieli mu cicibiadimu besebuul yeli po. Li ya tie yeni, mi bogidma bo ba tieni sitaani diema nni. O diema bo ba bia fanma. **19** Lan ni, li ya tie k n bieli mu cicibiadimu besebuul yeli po, yma nan tieni i niba o paalu ki bi paagdi bi yiama. Li po n cedi k bi tie i po buud dama. **20** Ama, li ya tie U Tienu paalu po k bieli mu cicibiadimu, U Tienu diema pundi i kani. **21** Ya nulo pia mi tuama ki go pia ti tob tiadi ki gu o deni, o yjalimano kuli ye li wuoli nni. **22** Ama yua ya paa ki cie ya koni yen'o, o yi fie o tob tiadi kuli yen o yjalimano ki bogdi. **23** ya nulo ki tie n yua, tie n yibalo, k yua ki taagi yen nni, yadi yaali k n taan nni. **24** Ya yogunu k bi deli cicibiadiga, o yi sani ki ban kua li fuali nni, ki kpaani naan kani ko ba fuodi, ama o ya ki la naani k o ba kua, o yi yedi o ba nni: nba guani naani k n bo ñani. **25** O yi guani ki sua ki bi tingni lan ya kaano ki yanbi. **26** Li ya tieni yeni, o yi guani ki gedii ki ban kpaani o lieba bonbi lele, k bi bia ki ciegú k pugni o po, ban ji ya ye. Li nulo yinyieni ji yanbi ki pa k cie cincinli. **27** Yayogunu k o maadi yeni, k o pua ba yigni bi niba nni: pamanli ya pua mal'a ki yan'a o biili. **28** K Jesu ymian o: li pamanli yanbi ki ye yaabi n cengi m maama ki go coln ni li kuli. **29** Bi niba bo baadi ki pugdi, k o maadi: ti yogu ne niba tie nibiidi, bi o paligu po, ama bi ji kan la paligu ke li ya tie Jonas n bo tieni yaali ka. **30** Nani Jonas n bo tie bama Ninif nib po yen, o nulo bijua ma baa tie molane niba ne po bama i. **31** Daajijuogu daali, o yanbangu puo bado, bu fii ki kɔnnyeni li yogunu niba, kelima o ba li yanbulni ni ki bua cengi Salumɔ tundli yaali gbie yeni mi yanfuoma. Ama bonli nan ye ne cie salumɔ. **32** Li daajijuogu daali, Ninif niba bu fii ki koni yeni bi yogu yab. Kelima bi ja damiwoncili ki cengi jonas maama. Ama k bonli ye ki cie Jonas ne kanba. **33** Nul kan cuoni fidili ki wuon i lɔdign ni bii ki cunbni bobli. N n, bi yi tuani naani ki ya niba n kua gu diegu nni, n la mi yinyenma. **34** A nuni tie nani fidili yeni ki yendi a gbanu. A nuni ya ye laafia nni, a gbanu kuli ye mi yinyenma nni, ama a nuni ya ki pia laafia, a gbanu kuli ye li bonli nni. **35** Tien suoo ki yanbi ki diidi, ke a fidili n da cua yeni bonbonli a po. **36** A gbanu kuli ya

ye mi yinyenma nni, ki ba bogdima ki ye bonbonli nni, l baa tie a po nani li fidili n tien a mi yinyenma. **37** Ban bo maadi ya yogunu yeni, ki farisien ba yin jesu k wan ba ki je o deni. Ki jesu kua li ja deni, ki cili ki ba je, **38** ke farisien bandi k o cili ki je, k k yuudi o nugi, k li ya k lid'o. **39** K jesu jiin k maadi: yinb farisien nba, i yi yanbi ki wuli, ki caadi, ama ki pala nni gbie yen o naayidbu yen mi biadima. **40** Yinbi, i ki bani k yua tagi niin po, wan tagi deni mœa? **41** Teni mani U Tien yaali ye i pala nni kuli k o bu yanbi. **42** Ama yubonli i po, farisien nba, i di jodi boncianli bonli kuli nni, k k baa ki maadi i momoni, k go sundi U Tien buama po. Yin bo baa tien yaali, k da nya li ba kuli yeni. **43** Yubonli i po, farisien nba, kelima i maan a kankaan cincina ti jandiedi nni. I baa ki ban fuondi bi niba n yabi naani. **44** Yubonli i po, i naani yen ya kula ki naani yeni bonli, k bi togdi bii k cuoni li po k jeje k ye. **45** Wan maadi yeni, ki yiko tudka gaa ti jadi ki bual'o: ... canbaa, a maadi k yan sugd ti bi. **46** Jesu maadi: yubonli a po fin yiko daan'o ne. I tungi bi niba ya tuga kpiagi, ama, yinba moni ki baa yin sii ba i nugi li ba kuli ya po. **47** Yubonli i po, kelima i t iendi ti bontitagdi ki nangi U Tien tondi yaaba ki yajaanb bo kpaab. **48** I wangi yeni moni i yaajaanba n bo soni ya tuonbiidi kuli: bi kpa U Tien tondi, ki moa maa bi kula. **49** Li ya po k U Tien, o yanfuoma nni bo maadi: "n te bi soni ntondi yeni n yodikaaba; i ba kpa tiama, ki cagni yaaba n sieni". **50** Li po n cedi ke ti yogunu yaaba te bi pa, U Tien tondi yaaba ki bi kpabi kuli hali li yandunli cilima. **51** Ki cili Abel kuuma, ki pan gedzi Zakali kuuma li jaandi binbindli po. N maadi, ti yogunu yaaba, te kan fidi ki buu bi buudi ki gbeni. **52** Yubonli i po, yinba yiko tundikaaba, i tugi mi banma k li cie bonli kuli. L k tie ki kan la U Tien baba ka, ama i bi pani bi niba boncianli, ki bi kan fidi ki kua. **53** Jesu n bo ñani gu diegu nni, ki yiko gbanbanda yeri farisien nba ji tudi o, ki bual'o i buali boncianli. **54** Bi ji den kpaani wan baa jiini yaali, lan cua yeri konli.

12 Ya yogu ke ku niwulgu den taami ki pundi a tuda, ke bi niba ji ymaadi bi lieba, ke o cili ki da maadi leni o yodkaaba, "Fangi mani i yuli leni farisienba nobli, bani yaaba n pia mi tuyima. **2** Ama bonliba ki ye ki duagi, ki kan døgdi, bonli ki ye ki wuo, ke bi kan bandi. **3** Lanwani i, yin maadi yaali li biigl nni, bi ba gbadzi li mi yenyenma nni, ke yin sobi ki maadi yaali li dieli nni, ke a gana luo, bi ba kpaandi la li dieli binbindli po. **4** N donlinba, n yedi yi, da jie mani yaaba n ba kpa ti gbannandi, ki ji kan fidi ki tieni liba kuli ki pugni. **5** Ama, n ba tuodi ki waani yi yin ba ya jie yua. Yin jie yua kpa, ki go pia ya paalu n ba lu nya ku mubuogu nni. Nn, n maadi yi, jie mani o. (**Geenna g1067**) **6** bi ki kuadi nuanmu mu mu ka kuumu lie e? Leni lani kuli, U Tien nunga nni, bi kan sundi mu siiga nni ba yenga po. **7** Ama yinba wani, ba i yudi, bi codi ki bani ti dugli. Da jie mani pu, i pia muyuli ki cie ya nuankuli n yabi. **8** N yedi yi, ya nilo kuli n tuo ke o bani nni, bi niba siiga, o 'Ja Bijua' mo ba tuo ke n bani o U Tien

malekinba kani. **9** Ama yua nia bi niba siiga ke waa tie n yua, bi ba sundi o po U Tien malekinba kani. **10** Yua n maadi mabiadma o 'Ja Bijua' po, ba baa sugli, ama yua n maadi ki sugi U Tien Fojanma, o kan baa sugli. **11** Bi ya dia yi, ki caa leni yi ti jaandiedi nni, ti buudi danba kani leni yikodanba kani ti buudi po, yin da yagi i yama leni yin ba maadi yaala ki fie i yuli, bii yin ba yedi yaala. **12** Kelima lanyognu liga, U Tien Fojanma ba tundi yin ba yedi yaala. **13** Ke niyendo yedi o ku niwulgu siiga "Canbaa, maadi n kpelo wan bogdi ti baa ñ sieni ti ya faali, ki teni nni. **14** Jesu ñ yedi o, "O ja, yma n kaani nni ke min ya tie i buudidaano bii i ke min tua i konpaadilo li faali bogdima po? **15** Ki yedi ba, "Fangi mani yibá lini mi yalmanbuacianma, kelima nilo miali ki nya o yalmani yabmu ka. **16** Lani ke Jesu pua ba ya kpanjama ne, "Piado ba den koni ki baa boncianla, **17** ke o kali, ki lagi, ki yedi o pali nni, "N ji ba tieni ledi i, kelima mii ji pia kaanu ki ba bili n kpaandi ne kuli? **18** ki yedi, "Min ba tieni maama n ne. N ba mumudi n bunbuana, ki guani ki mayia n tiani, ki bili lien nni n bondikaali leni n bonpiakaali kuli. **19** Lani, n ji ba pagi n yuli "Mini, min bili ya piama kandi, ki ba tuoni nni ya bina n yabi. Ya kaa, ki suo, ki di, ki ñu, ki mangdi a pali. **20** Ama, ke U Tien yedi o "O yanluodaano ne, dinne ñiagu liga i, ke n ba ñani a naano, ki nya a. yan bili yaali kuli ba tua yma ya yaali i? **21** Li tie nani yua n taagi mi piama o yuli po, ki nan ki pia pu U Tien kani." **22** Jesu yedi o yodkaaba, "lanwani i, yin da buali i miali po, yin ba di yaali bii, i gbanu po, li bonlakaali po. **23** Kelima, li miali gie ti jiedi, ke u gbanu mo cie ti tialakaadi. **24** Diidi mani a bonyugda, baa buu, baa yendi, baa pia bilkaanu, baa pia bønbuaana, ama U Tien nan dingi a. yinba, i pia mayulki cie ti bonyugdit! **25** I siiga, yma ba fidi ki fagni o miali ba a dana waamu? **26** I ya ya bani ke i kan fidi ki tieni yaali n waak cie ne, be ya po i ke i maali yaali n sieni kuli po o? **27** Diidi mani ti puudi ñ tie maama, tii tuuni, tii pia gaalu mo, ama ba o badciamo Salomon leni o kpiagdi, waa pundi bi siiga ba yengu ñ bobo maama. **28** U Tien ya bobindi u kuanu nni muadi yeri, tini yaadi ye dinne ke bi ba faa ki taa ti, ki kuuni u fanu nni, ki cuoni umu, li ki pia tama ke o ba bobni yi mo, oo yinba yaaba ya dudugdi n ki pia fuoma! **29** Da buali mani yin ba di yaali leni yin ba ñu yaali po, ki go da yagni i yama. **30** Kelima yanduna dogi kuli lingi lanya bona i, ke i Baa moko bani ke i baa li bona. **31** Ama yin lingi mani o diema, i ba baa lanya bona ki pugni **32** Da jie mani ba waamu, kelima i Baa pali mani ke wan puni yi o diema. **33** Kuadi mani i piama, ki puni a luoda li ligi. yali mani i po ya ligbogli n kan cadi, yaljanli nni ya yalmani yaali n ki pia gbenma. **34** Kelima a yalmani ñ ye naani, a pali mo ye lankani i. **35** Nagni mani i liadfragdu u gbanñagdu, i fidsanmu ñ ya tundi ki co; **36** Yin ya tie nani ya niba n guu bi canbáa ñ ba ña mi pocajaama po, ki kpeni yeri, o ya pua li ganli ya yognu, ban kagni ki luodi o po. **37** Ya tuonsonba, ke bi canbáa ba pundi ki sua ke bi dá nua, bani baa mi yedjanma n yeri. I momoni, n maadi

yi, o ba ñagni o gaaligu u gbanñagdu, ki cedi ban kali u jedikaanu, wan tieni ba mi jiema ban je. **38** Canbàa ya pundi yogsíigu bii sijaafaani, ki sua ke bi cegni ki guu o, lan ya tuonsónba baa mi yedjanma n yени. **39** Ama, min ba pugni yaali n ne, yin ya bani ke o diedaano ya bi bani ya yognu ke o suuro ba kua o deni ki suu o, o bi kan ñya ban kua o deni ki su o, **40** Yin egni iba, ki ya guu kelimaa i ki baniO Ja bijua n' ba guaniya yognu. **41** Pieri í buali: «O Diedo, a pua lan ya kpanjama tinba baba ya po bii, li tie yuakuli ya po i?» **42** O Diedo í yedi: «O laa tuonsónlo i, ke o canbáa ba guuni ke wan ya diidi o tuonsónlieba tuona, ki puuni ba bi daali jiema lan buali ya yognu, **43** o canbáa ya kpeni ki sua ke o tuumi lan buali maama, lanya tuonsónlo baa mi yedjanma n yени. **44** I momoni n maadi yi, canbáa ba taa o piama kuli ki piani lanya tonsónlo. **45** Ama li tuonsónlo ya maadi o pali nni: «N canbáa kpenmá dá ba fagdi», ki ji cili ki pua o tuonsónlieba, bi jaba yeni bi puoba kuli, ki go cili ki di ki go ñiu wan bua maama, ke mi daama ga o. **46** O ya tie yeni, o canbáa ba ti ludi ki kpeni wan ki guu o ya yognu, ki cedi ban pua ki duoli o kaani kuli, ki beli ki ñani o, ki kuani o bi tuonsóbiadba danba siiga nni. **47** Nani li tuosónlo n den bani o canbáa n' bili o ya tuonli yeni i, ki nan ki soni lan buali maama yeni i, o canbáa ba cedi ban pua o ya lanbana n yabi. **48** Ama, ya tuonsónlo n ki tuodi ki bani, ki soni ya tuonli n buali ke lan dadi o tubli ii, bi ba pua o lanbana waaamu. Ban teni yua ke li yabi, bi ba buali o yaali n cie. **49** «N cua ki tinga po ke min sia mu i. N sogni ke li mu ji co i. **50** N pia mi ñinwulma, ke bi ba wuli nni. I ki bani min bua tonma maama, ke li kuli n' tieni ki tii. **51** I tama ke n cua ki tinga po yeni mi yanduanma yo oo? N n! I momoni, n maadi yi, n cua yeni mi paadma i. **52** Kelimaa, lan cili molane, dieyengu nni, niba mu ba paadi, niba lie n' koni yeni niba taa; niba taa mo n' koni yeni niba lie. **53** Bi ba paadi bibáa n' koni yeni o bijaba, a bila mo n' koni yeni bibáa. Binaá ba koni yeni o bisiaba, a bisala mo n' koni yeni binaá. Calnaá ba koni yeni o biyuaga, ki biyuaga n' koni yeni calnaá.» **54** Jesu go den maadi ku niwulgú yaali ne: «I ya la taayinbonu puoli, i yi maadi: "Ki taaga ba nii!" Lan go tieni yeni. **55** Mi faawaama ya fii nintuali, i yi maadi: "Ku wulgu ba tieni!" Lan go tua yeni. **56** Yinba i muyiidmu ne! I fidi ki diidi ki tinga maalma yeni tanpoli maalma, ki bandi a bona. Li nan tieni ledi i, ke yi ki fidi ki bandi U tieni n' bobindi yaali molane? **57** Li tieni ledi i, ke yi kan fidi ki tuodi ki cegni yaali n tiegi i po molane? **58** A ya caa ti buudi yeni a yibali, ñan mòndi ki mangi yeni o u sanu nni, wan da ti cedi ti buudi yudanba n' buu ki cuo a, ban mubni a bi paatiebera nui nni, ban luoni a li kpaadiidieli nni. **59** N maadi a, a kan ña li kpaadiidieli nni, kaa pani a pana kuli ki gbeni.»

13 Bi nub yab n den ye li kan den mad yesu, li yogunu gog yal n den cua galileb yaab ki pilat den kpab ki tan ye sagl. **2** O ñiab: Edaan ki lan galile nub n tie bid

danb ki cie yaa galile n sien nni, kelma wan kpab yeni? **3** kai, n maad e, e yaa lebd e yeiyenu, e kul ba kpe nan ban yene. **4** lan yaä ka, a piga n nuniida yab ki silo diegu baa kpaab yen, e daan ki ban n tien ti bid ki cie galile yaabaa? **5** Kai n yed yi, ki yi moko yaa lebd yi Yam yi kul baa bod yene. **6** Lan, yesu den pua n naa kpanjam ki yed: O jaa den ñuu o kankanbu o dumontiibu kuan nni. O den cua ki ling a kankana waa laa. **7** Lan wan o den yed o kuanguulo: diid bina taa kin cuon ki ling o kankanb ne po a kankana, mii laad. Ped o be yaa po k o kub n fanfanm fanm fanm? **8** O kuan guulo den ñian o k yed: canbaa ced wan bind dun gog. n baa gbiidk lind o k tien o t yan biind. **9** daal ba ya bin n ñua oba lo yaalan ñan ped o. **10** Dan yenl n fuodm daal, yesu den tund b nub li daal maam bangm diel nni. **11** o pua den ye lienni k pia t tag bid, yal n den ced k o yia hal piig n bene niin, k o tiib. k gunb k kan fid k yaal k sed. **12** Yesu den laao, k maad an yed: o pua ne, a paag a yianun po. **13** O den maam o po o nugí. lanyogunu leg, o pua yen den yaab k sed, k kpiagd o tienu. **14** Ama li bal maam bangm tiel camba pal b den biid yesu n paag o nulo m fuodm daal. **15** Yom daan den guan k yed o: yinb palalie danb, li naan m fuodm daal yi siign yua kul k yi lod o nua, lan yaa ka o ñunbo ki ñian o li yandiel nni k banñun o? **16** O pua yua n tie abalaham yabl k staan lol o hal piig n bene niin, laa pund min faab o n fuodm daalii? **17** Wan den maad yaa yogunu, efe den cuo o nanda kul. ama onuwunlgu pal den mang yen wan tund yaa banm kel pia t kpiagd kul. **18** Yesu go den yed: o tienu diem naan yen be? n ba ngangm yen be? **19** O tie nan ya tub ya bobim n wa k cie e tiid kul, k o nulo bulo o kuanu nni, k o pud k kped k tua tub. A bonyugda den ted t ted di o bene po. **20** O go den yed: Nba mang o tienu diem yen be? **21** O naan yen ya dabirn k o pua taa tien bignm taan, k sien hal k li kul ga. **22** Yesu den suag liig, ki muand e dog ciám yen a dogibla nni, ban ca jelusalem. **23** O nulo den yed o: ti yomdano lan wan ya nulb n ba ciad kaa yab? Yesu den guan ki yed yab n ye li kan. **24** Moand man ki kua yaa buluñoabu n miab kan, kelma n tuod ki wan yi ki bi nub boncianl ba te moa ban kua li kan ki nan kan fid. **25** O diedaano ya fi ki luon o duñuabu, ki bi tua: canba luod ti po. O ba guan ki yed yi: Mii ban yin ñian naan. **26** lan wan yi ba guan ki yed o: tiTi den din ki ba ñun a go den ban g ti e dog san nni moko. **27** O go ba guan ki yed yi: N yed yi, mii ban yi ñian naan, fuad nan n kan, yinb yab n tiend ti biad. **28** Lan yogunu yi ya la abalaham, isaak jakob yen bi sawalpuab kulki bi ye otien diem nni, ki yinb wan ba ya ye niinpo, yi ba ya buud ki cegn yi ñina. **29** bi nub ba ti ña nintual, yen puol po, nugaru yen nujieni po ki taan ki kal o tienu diem o sa dikanu kan. **30** diid, bi tianb yab n tie puol yab moala, ba tua liig yab mo ba tua puol yab. **31** lan yogunu fadisieninba bi tab den cua o kan ki yed o: ña ne kelma hedod bua ki kpang **32** Oden guan ki yed ba yed ban, yed man li ñaago, ki n diel ki nand ti tag biad bi nub niinni, ki go paabd bi nub din ne yen saala, li dataal

daal n ba soan ki juod **33** li tie doole min suag liig din yen ya daal n yua, kelma laa dagd sawalpualo n kpe ki laa tie jedusalem. **34** jedusalem, jedusalem, fini yua kpa bi sawalpuab, ki luud o tienu n soan a kan yab a tana, tualmi yja ke n den bua ki gogd taani a nuba n kan nani o kokolo n li wuug o koobila o fiabi nni maam, ama yii den tuo. **35** Lan yaa ka, yi diegu baatua dingbengu. N maad yi, yi kan go lan hal yin ba yed ya yogunu: O tierjanmu n ba yad o yed yab, n cuon wan ti yomdan yel nni.

14 U Tienu fuodma daali, ke Farisienerba yudanba siiga yendo den yini Jesu o denpo, ke ban je: **2** Yaaba n den cua ki ba je, den kpaagi Jesu. Yiamo bá mo den kaa o nintuali po, ke o gbanu kuli tie a mola bábá. **3** Jesu den maadi yeni U Tienu bali maama tundkaaba yeni yikodanba tundkaaba yeni Farisienerba. Ki buali ba: Li cabi ke ban paagi o yiamo saaba daali bii laa cabi i? **4** Bi ki ymiani o lbá. Lan wn ii, ke Jesu cuo o yimo, ki paagi o, ki maadi o, ke wan ya kuni o denpo. **5** Lani ke o go buali ba: ... I siiga yjma i ke li ya tie o biga lan yaa ka o nua n baa li caali nni ke o kan tuodi ki ñani o? **6** Baa den fidi ki ymiani o lala maama po lbá. **7** Wan den bandi ke yaaba n cua mi jaanma kuli den lingi ke ban kali liiga kankaani po, ke o pua ba mi makpanjama ne: **8** Li ya tie ke o nulo yini u puokuanu jaanma, da gedi ki kali liiga. Li ba fidi tuu ke o yini o nulo ke cie yja, **9** ke wan yua yini yi kuli ba cua ki maadi yja: "Fii ki teni o ne u kankaanu, a ji fii yeni i fee i ki gedi ki pan kali puoli. **10** Ama, bi ya yini a mi jaanma, yjan gedi ki kali puoli po. Yua yini a yeni ya ti cua, o ba maadi: "N donli, ti bobni u kankaanjana a po, cua ki kali liiga!" Li baa tie a po ti yudandi i yaaba ke bi yini ba yeni kuli nunga nni. **11** Lan wan ii, yua doni o bá bi ba jiini o, ke yua jiini o bá bi ba doni o. **12** Ke Jesu maadi yua n yini o: A ya bobni mi jaanma u yensiinu lan yaa ka ku yen yenjuogu, yjan da yini a donlinba, a ninjanba, a naataani lan yaa ka a kuantaalieba yaaba n tie bi yalmandanba, kelima, bi mo ti ba yini a ki ymiani yja li yjanma. **13** Ama, a ya bobni mi jaanma, yjan yini a luoda, a juama, a tuoma, talginba. **14** Lan wan ii U Tienu ba yjanbi a po kelima ban wan kan fifi ki ymiani a yjanma. U Tienu ba guani ki ymiani a yjanma ya yogu ke o ba fiini bi kpiennyanba. **15** Yaaba n den ye mi jaanma kani siiga yendo n den gbadu laa maama, ke o maadi Jesu: Li pamanli ye yeni yua n ba baa ki je U Tienu diema nni. **16** Jesu den go maadi o: O nulo den jagi ke o tieni mi jaancianma, ki yini bi niba boncianla. **17** Mi jiema yogu n n pundi, o den sóni o naaciemo ke wan gedi ki maadi wan yini yaaba: Cua man na kelima li bonla kuli yjanbi ki gbeni o. **18** Ama bikuli yendo den mia sugli nani bi taani ñibú yeri. O nikpialo den yedi o naaciemo: N daa u kuanu, kali min gedi ki pan lá u, yjan pan mia n po sugli. **19** One mo den yedi: N daa naakpakuoda piiga, n caa ki bua pan biigi a, yjan pan mia o sugli n po. **20** Tœa momko den yedi: N dá kuanu o pocaoano molane, lan ya po n kan fidi ki gedi. **21** O naaciemo den lebdi ki guani o

canbáa kani, ki waani o li kuli. Lani, o diedaano yeni pali den beni, ke o yedi o naaciemo: Kua u dogu siiga nni yeni i sani nni tontoni ki cua yeni a luoda, a tadma, a juama yeni a waba na. **22** Lan tien waamu, o naaciemo den guani ki yedi: Canbáa n tieni yjan bo puogi nni yaala, u kaanu go sieni. **23** Lani ke Canbáa den go yedi o, ke wan ña u dogu nni ki diidi a sanbila nni yeni a naga balinma ki tigdi bi niba, ke ban cua na n diegu n gbie. **24** N yedi ke min den kpia ki yini yaaba yeni, bi siaa bá yendo kan leni n jaanjeima. **25** Ku niwulgu den yegi yeni Jesu u sanciamu nni. O jigdi ki yedi ba. **26** Yua cua n kani ki bua ki yjodi nni yaa yie o báa, yeni o naá, yeni o pua, yeni o bila, o kpeliba, yeni o waamu, bá o yuceli mo, o kan tua n yjödka. **27** Yua n ki bugi o daponponli ki yjua nni kan fidi ki ya tie n yjödka. **28** Yi siiga nni yjma baa bua maa li diecianli ki dá kan kali ki bandi wan ba biani yaala, ki lia o ya pia ya ligi n ba dagdi wan gbeni. **29** O ya ki tieni yeni, ki pu li tanpuuli ki naa fidi ki juodi, yaaba n ba pendi li kani kuli baa ñuadi o, ki yedi. **30** O ja ne cili li diemalai ki naa fidi ki juodi. **31** Bii o laa badciamo n baa ye ki bua ki tuogi bu tobu yeni o badciantoo, ki nan pia bi totieba tuda piiga, nani o dá kan kali ki biigi o ya ba fidi ki tuogi bu tobu yeni yua n cuoni o kani ki pia totieba tuda piilie? **32** O ya sua ke o kan fidi, o ba sóni o tondiba hali ke o yibali dá ye fagma, ki mia o wan waani o wan bua yaala ban mangi yeni bi lieba. **33** Li tie yeni i siiga, yua n ki luni wan pia yaala kuli, kan tua n yjödka. **34** Mi yaama mani, ama mi ya ti luo mi manu, bi ba taa be ki go mangi ma? **35** Maa pia mayuli ban pagi ma u kuanu nni, maa pia ban taa ma ki kali leni ti baadi man ti tua dulma, hali ban lu bábá. yua n pia a tuba ki ba gbadu wan gbadu.

15 Lani, ke a lonpo gaala leni ya tuonbiiddanba n sieni den kpendi Jesu kani, ki cengi o maama. **2** Ke farisienerba leni ti yikodi tundkaaba ji bulni bulni, ki tua "O nilo ne gaani ti biidi danba hali ki di leni ba." **3** Ke Jesu pua ba ya makpanjama ne, ki maadi ba **4** "O laa nilo i siiga nni n baa pia pee kobga, ki biani payendo, ki kan yja piiyia n pee yia yeni, ku muagu nni, ki guani ki kpaani ya pia n bodi hali ki ban la o. **5** O ya la o, o ba bugi o o buapiadi po, ki mangi o pali boncianla." **6** O ya pundi denpo, ba yini o donlinba leni o kuantalieba ki maadi ba, "Mangi mani i pala leni nni, kelima n la n pia yua bi bodi. **7** Lanyapo, N yedi yi, ke li pamanli baa ye tanpoli kelima biiddanyendo lebdi o pali ki cie nitieginkaaba piiyia n biyia yaaba n ki buali pali lebdima. **8** Bii, o laa pua n baa pia dibala piiga, ki biani dibayenli, ki kan cuoni ki fidsanga, ki tigni li dieli ki fidi bonjanla hali ki ban la li? **9** O ya la la, o ba yini o donlinba leni o kuantalieba, ki maadi ba, "Mangi mani i pala leni nni, kelima n la n dibali yaali bi bodi." **10** N yedi yi, biiddanyendo ya lebdi o pali, li tie pamancianli i, U Tienu malekinba po." **11** Ke Jesu maadi, "Nilo den pia bijaba lie, **12** o bonwaalo po den yedi o báa, "N Báa, bogdi n faali biinu ki teni nni mólane" Ke o bogdi ba o piama. **13** Lan tieni dana waamu,

ke o waalo po baani o bonkubkaali ki gedi hali ya dogu n fagi, lan dogu po i, ke o biidi o ligi, ki daa yaali n ki tie o po bonbuakaali mono, ki biidi o ligi mi bibiadyema nni. **14** Wan dini o ligi ki gbeni, mi konbiadma ñ baa li dogu nni, mi koma ñ gbadi o. **15** Ke o gedi ki mia li tuonli li dogtielo bá kani, ke o kaani o o kuanu nni ke wan ya guu i duoli. **16** O den ya baa ti duojiedi, o den ba di leni li pamanli, ama obá nan den ki puni o sanu. **17** Ama ki bonjaga yeni yama ñ den guani, ke o maadi o pali nni, “N báa pia naacenba bija i, ke bi di ke jiema ki muani ba, ke mini nan ba kpe leni mi koma nekanba! **18** “N ba siedi ne, ki guani ki kuni n báa po, ki ban maadi o, “N Báa, n biidi U Tieno po leni a nunga nni. **19** N ji ki dagdi min ya tie a biga, ga nni min tua a naacenba nni yendo. **20** Ke ki bonjaga yeni siedi ki kuni o báa po. Wan dá den paa hali fagma, o báa den la o, ke ti niipiadi cuo o, ke o sani ki wobi o, ki muadi o tankpina po. **21** Ke ki biga maadi o, “N Báa, n biidi U Tieno po leni a nunga nni. N ji ki dagdi jyan yini nni a biga. **22** Bibáa ñ maadi o naacenba, “Cua mani leni liadjanli, ki lani o, ki pilini o li nubiñnlí leni ti taacaadi. **23** Diidi mani natonbikpanibili, ki kpa, ke tin tieni mi jaanma, ki mangi ti pala. **24** Kelima, n biga den kpe, ki ji pia li miali, o den bodi, ke n guani ki la o. Ke bi ji cili mi jaanma. **25** Li sua ke o kpelo bi ye u kuanu po. Wan kpendi, ki nagi deni, ke o gbadi ki ciaga yani leni ku jeligu. **26** Wan yini naacenyendo ki buali lanya bona niima nni. **27** O naaciemo ñ maadi o, “A waalo n kpeni, ke a báa kpaá li nakpanibili ki tieni mi jaanma kelima o guani ki kopeni leni laafia.” **28** ki bikpelga pali ñ be, wan yie ke o kan kua deni, o báa ñ ña ki baagi o. **29** Ama o kpelo ñ jiini ki maadi o báa, “Diidi, bina ja n yeni, ke n tuuni a po a tuona, n nan ki kpeli ki tudi a nunga nni, Ama a nan ki kpeli ki puni nni bá ñotonpanli, ke min tieni mi jaanma leni n ñonlinba, **30** Ama A bijua yua n biidi a ñalmani yeni a poconcona ñ kopeni, ke a nan kpaá o po naatonkpanibili. **31** O báa ñ maadi o, “N bijua, fini li ye leni nni daali kuli, ke min die yaali kuli tie a yaali i. **32** Ama, li bi dagdi leni tin tieni mi jaanma, ki mangi ti pala, kelima a waalo ne den kpe, ki ji pia li miali mola, O den bodi ke ti guani ki la o.

16 Ke Jesu go maadi o ñødkaaba, “piado bá den ye, ki pia o ñalmankublo, ke bi ti cua ki tuali o ke o ñalmankublo yeni biandi o piama. **2** ke o piado yini o ki maadi o “Be n teni ke min gbia apo ya maama ki ñani? Tieni nni a ñalmankubli colí, kelima a ji kan ya tie n ñalmankublo.” **3** K o ñalmankublo maadi o pali nni “N ji ba tie ni ledi i, n cab áá ñ ji bua beli nni li tuonli ne? N ji ki pia paalu ki ko, ke n ya miadi mo, li pia i fee **4** N bani min ba tieni yaala ke bi ya beli nni n ligkubli tuonli mi ba cani ya niiba ñ tuo ki ga n cangu” **5** Yeni, ke o yini o canbaa pandanba yendo yendo, ki buali yua n kpia ki cua “A pia n canbaa panli yiña i? **6** Ke o maadi, mi kpama golindi kobga.” K o maadi o, “Ga a pantili ki kali tonma ki diani golindi piimu **7** Ke o ñalmankublo buali tiano, “ke fini mo, a pia n canbaa panli yiña i? Ke o mo

maadi “Mi ñalkaama kpalpiadi kobga” Ke o maadi o “Ga a pantili ki diani kpapiadi piiniin **8** Canbaa den pagi ya ñalmankublo n den ki tiegi yeni kelima o den tieni bu nunfanbu. Kelima ñanduna ne bila fani yeni bi lieba ki cie mi yenyenma nni ya bila (**aiōn g165**) **9** N maadi yi, Taa mani i ñanduna janbi ñalmani ki kpaani danlinba, li ya ti gben, yin baa yaaba n ba ga i cangu naani ke li ki pia gbenma. (**aiōnios g166**) **10** Yua n tiegi yaala n wa nni, ba ya tiegi yaala n yabi nni mo. Ke yua n ki tiegi yaala n wa nni kan ya tiegi yaala n yabi nni mo. **11** A ya ki fidi ki kubi i janbi ñalmani, ñjma ba dugi apo, ki piani a o ñalmani yaali n moni i? **12** Bi ya ki dugi a po jyan kubi nitoba ligi, maama, ñjma ba teni a a ligceli? **13** Naaciemo bá kan fidi ki ya pia canbaanba bilie. Kelima, o ba fidi ki ya nani yendo ki nan bua o lielo, lan yaa ka wan colni canbaa kpialo ki nan fali canbaalielo. A kan fidi ki ya jua U Tieno leni ñalmani **14** Farisienba ñ gbadi li maama yeni, ke bi ji ñuadi o. **15** Ke o maadi ba. “I ba maadi ki baa i moni, bi niba kani, ama U Tieno bani i pala. Bi niba ñ tua yaali ke li tie kpiagdi yeni, U Tieno wani ya nunga nni ke li tie cancagni i. **16** Yikodi maama yeni bi sawalpuuba n den kubi, ki ñmagdi u dogu yo hali ke Janbatusi ti cua. Lan cili lanyogu, bi wang U Tieno diema labaablammo, nilo kuli tiendi ania ki kpaani wan kua lien nni **17** Ama tanpoli leni ki tinga pendima ki paa ki cie li bali maama nni lanbyenli ñ bodi ki kan tieni. **18** Ya nilo n ñani o denpua ki kuani potiano conbi, yua n kuani ya pua n ñani o calo kani mo conbi. **19** Cengi mani, ñalmandaano bá den ye ki la ti tiakpiagdi, ki di ti jiemandi, ki ye u yenyenjamu nni daali kuli, ke o pali mani boncianla o piama po. **20** O luodo mo den ye, ke bi yi o Lasari, ke o dua o piado bulñøjabu kani, ki pia a nala o gbanu po kuli. **21** O den suni ke wan baa ya jiejogdi n baali o piado jedikaanu, bá i sangbarli den lagdi o nala i. **22** Ke o luodo tikpe, ke malekinba tugi o, ki duoni o Abalahama kani. O piado mo ñ kpe, ban pii o, **23** Wan den ye o mhubuogu nni ki laadi fala, ki ti yaadi ki diidi, ki la Abalahama hali fagma ke o wobi Lasari ki tabni o pali. (**Hades g86**) **24** Ke o yigni paama ki maadi, “Ti Báa Abalahama, diidi nni leni mi niñima, ki soni Lasari wan tuu mi ñima leni o nubili, ki maani n lanbu po, bun songi, kelima n ye leni mi cacagma i ku mhubuogu nni. **25** Ama ke Abalahama maadi “N biga ya tiani ke a yeniyenu nni, a den baa yaala n ñani boncianla a po ke Lasari mo den laadi fala boncianla. Ama molane, o ji ye ne, u yenyenjamu nni, ke a mo falaciamu nni **26** Li ya ñani lankani i, buociangu ye siiga nni, ki paadi tinba yen yinba, ke nilo kan fidi ki ña ti kani ki gedi i kani, obá mo kan fidi ki ña i kani ki cua ti kani. **27** O ñalmandaano ñ maadi “N Báa Abalahama, mia sugli ki soni o n báa diegu nni. **28** Kelima n pia naataanjaba mu, wan tuodi ki tiandi ba. N jie ke bi mo ñ da ti pundi ya falacim u nni ke n ye ne. **29** Ama ke Abalahama maadi, “Bi pia Moyiisi leni bi sawalpuuba maama; ban cengi mani “ **30** O piado ñ guani ki maadi, “li kan tuo, ti Báa Abalahama, ama nilo ya ñani bi kpienba kani, ki gedi ki maadi ba, bi ba lebdi

bi yama” 31 Ama ke Abalahama maadi, “Bi ya ki cengi Moyiisi leni bi sawalpuuba maama, bá nilo ya yiedi bi tinkibpa siiga, bi kan cengi o.”

17 Jesus maadi o ḥodikaaba: L kan fidi b nibaa n ya ye k kan tieni biidi. Ama yubonli yua tulmi o lielo. 21 bo baa tu l daano po yen wan la l naatanli k ya kagi u ŋibougu nni yen wan bo t bidi ne siiga yendi 3 lani wan yi cuo i baa a kpiilo ya tieni biidi, go taa'o u ya lebdi, ḥan mia sugli o po. 40 ya tuo ku tiena t biidi daaln i taalmi m lile, k cua k maadi ḥan mia u po sugili u po. 5 B tondikaaba maadi u tienu: Pugni ti dudugdii 6 U tienu n go maadi bi l ya den tie ki pia t dudugdii, ba k l waa k cie m jombima yени, i den bo fidi k niini o tibu nne: “k ye figdi a jiina i tinga ne nni k gad pan sedi m ŋiciama nni” wan coln i. 7 L ya tie ki siiga yendi pia o tuonsølo k u ko u kpaabu bii ku kpaa t yandi. i ya la'o ku ŋani u kuannu po, k kpeni, i bo tuo yedi, “cua kali k je e” 8 I kan maadi k wan tieni m dajojiem, k wan lebdi u tiandi k nagni m jiema ki yaa je k gbeni k go ŋuni k gbeni yo o mo cua je k bia ŋuu. 9 Canbaa bo jaandi u tuonsølo kelima u cedi ku tieni wan bua yaal i l kan yaa tie yeni. 10 yeni i mo ya kani. ya yogu ki sōni ban buali yaal kuli. yin yi maadi: tinm tie ya tuonsøma k ḥua ḥmaapani ama t sōni ti tuonli. 11 Ya yogu ku den bua gedi Jerualemi, Jesus den cuoni Samari yeni Galile kpaal l po i 12 wan ti kua dogu baan ne nni. k kpaada piig tuog'o; k sdi fagma 13 k baln i Jesus yeni paama: Jesus t canbaa jie ti m ninñima! 14 k Jesus la ba ki madibi: gedi mani k la salgi yidikaabal ban caa ya yognu k bi paagi. 15 k b siiga yedi n bandi ku paagi, wan guani k ya yini k dondi u tienu yeni paama 16 k baa gbaani Jesus taana kan tibni u yuli k tuu i tingi k tieni Jesus balgi, k n nulo nan botie samariteni. 17 k Jesus maadi: B tie bani bonim piiga k paagi bonm yiani yabi sieni wan ye le i? 18 Nul to ji ki ye k l tie k o caani guani k dondi u tienu? 19 k maadi Samariteni juu yeni go fii kelima a pia ti dudugdi n po, a ciadi. 20 K farisieni nba bual'o be daali k u tienu diema baa cua i? K Jesus ḥmiiianba: U tienu diema k baadi. Utienu diema ya bo cua nul kaa nua'o. 21 b kan maadi cua mani u ye nebii o ye ne po. Yin ḥanbi k ya tiani. U tienu diema ye i siiga nni. 22 Guani k maadi o ḥodikaaba: Oyogu t bo cua ki baa niani k yi ya yeni u nulo bijua l ya tie baa daayeli i kan fid. 23 Ama b bo ti maadi “Kristo ye ne” yi daa caa, i daa jegli 24 I tañigidi yi pudi kaanyedi t tawaligbandi nni k cil ki fandii kaan yenu ki ya ya caa tiali po. L ti baa ti tie yeni u nul bijua daali. 25 L buali k wan guo fala paaa yo ti ye yogu ne niba n yie'o 26 Ya daali k o nulo bijua bo guan i, a bona bo tieni nani Noe: 27 B niba den di, k ŋu, k kuandio b puobi k bia puu'bii, hal yeni ya daali k Noe kua o ŋibagu. l yogu k u togu ji biidi ki kpa bi kuli. 28 yaali mo ga bo cua Loti yogu n yeni: b niba den di k ŋu k daa, k kuadi, k ḥuundi, k maa. 29 Ama ya daali k Loti ŋiama Sodome k taciangā yeni i tatintandi yeni i tañigdi baa k kpa b kuli. 30 Lbaa ti tie yeni ya daali ko nulo bijua

bo legidi. 31 L Daaali ya pundi nul ya ye ldepil po bii k se deni po wan daa jiidi k tugd o bona yali k u ḥa. L bia baa tie yeni, yua ya ye kuaan po wan daa kpeni u deni. 32 Gua tiadi mani yaali baa Loti denpua 33 Yua kpaani k wan fie o miali u ba bia ama yua luni u miali bo lamfiema 34 Ldaali ŋiaogu, n maadi, nibi lie bo duani gadogu yedi po, yeli bo cua ama tianli n ŋindi 35 Puoblie bo taani k bindi u naakpiagu: yeli n bo cua k tianli ŋindi. 36 nibi lie den baa ye o kuaan po yendi n kpeni to n ŋindi. 37 K Jesus ḥodikaaba bual'o: Lboli bo ti tieni le kani ti yudaano? K u jiin'bi: n kuum nti baa ye naani lan kani k nanyobli nba bu taani.

18 Ki fiddi ki waani ki jaandi tie bonmonli, k tin ya jaandi ki da wadi ti pala, jesu pua o ḥodikaaba mi maa kpanjama: 20 dogu nni den pia buud daano ba, ko k jie U Tienu k go cengi nulo. 3 K li dogu nni go bo pia pakuali pokuli ba ko tundi ki qua'gu k wan kun'o i moni o yibali kani. 4 Ti buudi daan'o ne bo ki ceng'o hali k li pan waagi. Ama ko ji te kali ki maal ki sua: “yeni i moni k n ki jie U Tienu, k tie lieba mi bua yaali. 5 Li paakuali ne mabi nni boncianli, n bi jia o buudi k wan yaa nni mi fuodi. 6 U Tienu pugini maadi: cengi mani, o buudi daano, faagu daano ne, n maadi yaali. 7 Ki li ya tie yeni, i ki bani ku Tienu ba kōni o bid po, yaabi ko lugdi ba k bi dongi bi niali o po, yienu yen ŋiagu, ko kan todi ba? 8 Min n maadi ti ko bi kōn bi po, ya tie ko nulo bija ya te guani, o go bi la li dindanli i tinga ne po. 9 O go den pua ya maa kpanjam ne ke li nua yaab n yi bi ba nimoma, ki nan ji nundi bi lieba: 10 Nib lie bo gedi o jandieu nni ki bi jaandi: yendi bo tie farisien ko lielo tie lonpo gaalo. 11 Farisien bo se ki jaandi o pali nni: U Tienu, n tiend'a balgi yen min ki kpiini, k k pua faagu, k k commi nani nlieba yeni, nan o lonpo gaalo ne yeni. 12 N co u ŋobu taalm lie dana lele ŋiigin ni, n tien taal piiga po mu yalimanu talgi nba. 13 O lonpo gaalo ne wani bo se fagma ki taabi, k kan tuo ki yaadi ba o yuli tapoli po. Ama, o bo fabini o pali ni ke maadi: n Tienu diidi yen mi ŋuñima kelima n tie biidi daano. 14 N maadi, U Tienu tuo ki gaali o lonpo daano ki cie farisien. Kelima, yua dongi o ba, bi bu jiin'o, yua jiindi o ba, bi baa dongi wani. 15 B niba bo baadi yeni bi bidi jesu kani, k wan yadi mi yedinjanma bi po. Ama ko ḥodikaabi bieli ba. 16 K jesu yinba ki maadi ba: yin cedi mani ban cua n kani, da biel'i mani, kelima yaabi n yeni U Tienu deni tie nani ban yeni. 17 I moni po n maadi: yua k ga u Tienu diema nani i biga ne yeni, o kan bangi kua U Tienu diema nni. 18 Yeni k Kpaagl ba tieni i buali: ... canbaa mōn, mi baa tieni ledi k la ya miali ki pia gbema? (aiōnios g166) 19 K jesu ḥmiani o: be cedi ka yin nni canbaa mōn mni? Nul ki moni li ya ki U Tienu baba yaa ka. 20 A bani U Tienu ŋomaama: a kan commi, a kan kpa nulo, akan su, ḥan cedi janmi buudi, ki conlini a nāa yeni a bāa. 21 Ki li ja ḥmiani: n conlini lio kuli k da tie biga. 22 Yeni jesu maadi: a go da sieni bonyenli: kuadi ḥan pia yaali kuli, k tugi li ligi kuli ki bogdi talgi nba, li

puoli po ḷan ya ḷuan nni. 23 Wan gbadì yeni ko pali kuli wadi kelima li ja bo tie ḷaliman daani 24 Jesu den la ko pali wadi ko maadi: li pa boncianli yen ḷalman daano n kua U Tienu diema nni 25 li ki pa ku yuoyuogu n kua kpalipim bonli, k cie yen ḷalma daano n kua U Tienu diema n 26 Ki bi niba yen kuli taani ki buali: ḷmaa nan b la li maa kan gbedigu? 27 K jesu ḷmian o: yaali n pa bi niba po, k pa U Tienu po 28 Yeni k Pieri buali: k tinba i? ti ḷa tin pia yaali kuli k ḷua ḷa 29 K jesu maadi ba: ... i mon po n maadi ki yua ḷa o deni, o pua, o ninjaba, o bidi, o naataani kuli k dugni U Tienu diema po. 30 O bu la ti ḷuadi yaali n yabi, molane yen ya dana baadi, ya miali ki pia gbema. (aiōn g165, aiōnios g166) 31 Jesu bo tugì o ḷodikaaba piig n bonbilie k piadi yenba ki maadi ba: diidi mani, t do Serusalem n yen, ko Tienu tondi n bo dian yaali o nulo bijua po kuli ji bu tieni. 32 Bi bu cuogu ki mubin'o yaabi ki bani U Tienu nuguni, ban laagu, k sugd'o, k sii ti ḷosondi o po. 33 Bi ba puagu, ki kpaagu. Dana ta daali o bu yiedi 34 O ḷodikaaba bo ki gbadì li maama niima nni, kelima li pa bi po yen ban gbadì li maama. Bi ji bo ki bani jesu n bua maadi yaali li po 35 Jesu n bo nagi seriko, o juamo bo kaa o sankuni ki miadi. 36 Wan gbadì li ḷögli o sanu po, ko buali yaali tieni. 37 Ki bi ḷmian'o ki jesu n pedi. 38 Yeni ko cili ki yigni yeni o paalu: ... jesu, Dafiid bijua, diidn yen nunbaagu. 39 Yaabi bo ye liiga bo maad'o, k wan suoni, ama ko ḷanbi k yigni: Dafiid bijua diidn yen nunbaagu. 40 Ki jesu cedi k bi ba yen'o o kani, wan pundi ya yogunu, ki jesu bual'o: 41 A bua k min tieni be k ten'a i? ko juamo ḷmian'o: n diedo, cedi ki mi nuali. 42 A bu fidi ki nuali, kelima a dindanli paag'a. 43 L yogunu ko nuali, ki ji ḷua jesu ki dondi U Tienu. Ban la yaali n tieni ne, ko nuwuligu kuli mo ji dondi U Tienu.

19 Jesus bo pendi Jerico dogu nni. 2 Lsua jua baa ne mo ye l dogu nni yi'u Saase ku tie ḷanman daano k dungn o tie lonpo gaala canbaa i. 3 Wan gbadì k Jesus pa k pendi. 4 K u sani. K ga liiga k pan doni tibu bá ne po k b yi u Sikomar k wan la Jesus k dungn o tie jinjega i. 5 Jesus n pundi l kan ya yognu, k u yaad la'o bu tibu po k maad'o: 6 Saase jiidi tonma dinne n bo cani a deni. K u jiidi tonma ki ga'o yen pamanli. 7 B niba n gbadì yeni k b ji bulnbulni k diidi wan caa bua cani o nubiigu 8 Ama k Saase sedi k maadi k o bogdi o ḷalmani ki teni b cacagidama. K l go ya sua k u den kubi nuli panli o bua guani ki ḷmiani l daano tabual m taa. 9 L yogu k Jesus k u la m fiema o deni yeni k dugni o mo tie Abrahami yabili. 10 K dugni o nifossalo bijua baa k wan guan k kopeni k bia faabi yaaaba den bodi 11 B niba n bo songi Jesus tundi yeni k sua k u paa k nagidi Jerusalemi. B nibi ji maal k u bua kaani u tieni diema n yeni. 12 L yogu k u maadi k jua baa ne n den tie nigbengli g ffi gedì dogbanbanfagli k pan di labaali k guani k kopeni. 13 K kopeni k kubi o dogu. k yiini o naaceb bonm piig g bogdiba wula dibala k yua kul n mond k lan nob. 14 Wan gedì ku dogni yaaaba diani l tili

k ten'o k maad'o k bi bo'a bi dogu nni. 15 Ku yedi ba ku kan kopeni, wan pan dini l bal k kopeni wan ji yiin u naaceb k yua kul nagni ki waani wan so maama yeni e ligi yeni. 16 Cincin yua n baa k nagni k maadi: canbaa ḷan den teni i ligi yal yeni mi so k dibala piig pugni l po. 17 U canbaa ñ maad: n faa n naaciemo a tie tuosonli. A bo gaa dingbana piig canbaandi. 18 To n mo cua k maadi canbaa n mo sóni yeni i ligi yeni k baa dibala k pugni l po. 19 U canbaa n maad'o a bo gaa dingbana mu canbaandi. 20 Tiani n mo cua yua juodi k maadi canba n den taa a ligi yeni k pøbni k begini n tiadi nni. 21 N den jie ḷa ka tie canbabiadi. k taa min k bil naani k bia yendi min k bul naani 22 K u canbaa maad'o: a tie naacenbiadi a bani k tie canbabiado i k taa min k bili yaala k go yend min k bul naani. 23 A den bo kan taa n ligi k billi banki i n ya ti kopeni ya daal mi ga yeni t ḷuadi. 24 K maad yaaba den ye likan k ban fie o liyendiga yeni k ten i yua pia pia bona piig 25 K b niba maad canba wo nan pia bona piiga! 26 K canbaa maad ki b bo pugni yua pia i ama yua k pia ban bia fie wan pia yaali yeni. 27 K maad k ban baa yeni o yibala yaab den yedi k u kan yendi'b yeni k kpa ba o nintual nni. 28 Jesus n maad ki gbeni k u taa o niba yaab gua'o k ye liiga k b doni Jerusalemi. 29 Ban nagdi Betefaje yeni Betani k k fag yeni olife jua kan, k u sóni o naacenb bonmilie k madi ba 30 Gadi mani o dogu yala n ye i liiga po ne i bo i ḷunbiga k nil ku luol yin lod'o na. 31 Nul ya buali yaali n cedi ki lodo yin maad k u yonmdaano n bua 32 Ban sóni yaaba gedì ki guani k li tie nani Jesus n bo maad maama. 33 Ban bo lodi o ḷuumo ya yogu k b bondanb buali ba k be ced k lod o ḷuum i? 34 K b maad'b ku yomdaano n bua. 35 K bi guani yen'o Jesus kani k bmaani bi tiadi i ḷunbiga po k jagni Jesus 36 Wan pend ya yognu b nib bo yi land b tiadi k bil o sani po. 37 Ban bo ḷani Olifie jual po k ji k nagdi Jerusalemi ku ḷodikaaba kul ji yiini k dondi u tieni yen ban bo la ya yaaligu kuli. 38 K tua m yedirjamna n ya ya o bado yua cuon u tieni yel po t yomdaano, laafia n ya ye tanpol po k ti kpiagidi n ya kaan kul 39 L yogu k falisian nba yab bo ye b niba nni maad Jesus: maad a ḷodikaaba ki ban suoni 40 K Jesus k baa b ya suoni, a tana n baa yiini k dondi u tieni. 41 Wan pundi Jerusalemi dogu nni k u gbel k caani l bubuuli k maadi 42 K maadi a ya bo ban k diine daali ne tie a yomdaano daali ama keto l duagi ninbina po i. 43 A danaa cuoni a po k kan ya ḷan, k a yibalaa ti bu kaalida kaana kul k pib a k luon a kaan kuli. 44 B bu biani fin yeni a dogo niba kul pil pil k kan sieni baa dikpiyenli k l se, k dugni i a den k bandi a Tienu can'a ya daal i. 45 Jesus kua ou jaanddiegu nni k beli a kpinkpenda k maad'b: 46 Ldiani k maadi k den baa tie jaanddiegu, k yinma tug k l to a noyiga cend kaanu. 47 Jesus bo tundi b niba daal kul u jaanddiegu niin po i. Ama k b tondanb ye yeni yikodanba kpaani k ban kpa'o 48 Ama b bo bani ban bu didal maama k dugni i yua kuli bo songi o maama

20 Dayenli, ke jesu den tundi bi niba ku jaanddiegu cancanli ki muandi ba li laabamanli, ke ku

jaanddiegu liiga yaaba cua yeni bi yikodanba yeni u dogu yudanba, **2** ke bi buali Jesu ya buali ne: ... Maadi ti, a kubi **ŋmaa** yiko ki tuuni, lan yaa ka, **ŋma** n teni li yiko? **3** Jesu maadi: ... N mo pia i buali ke bi buali yi, **ŋmiani** man nni: **4** Jan den kubi **ŋmaa** yiko i, ki wuu bi niba U Tienu ñima? Li den tie U Tienu yiko bii bi niba yiko i? **5** Ke bi ji buni bulni bi siiga: Ti ya maadi: “Ke U Tienu yiko” o ba buali ti: “Be cedi ke i den ki dugi o po”? **6** Ama ti ya **ŋmiani**: “Ke bi niba”, ku niwulgu ne ba luudi ti a tana ki kpa ti, kelima bi niba ne kuli dugi ke Jan bo tie U Tienu tondo i. **7** Ke bi maadi ke bi ki bani Jan n bo kubi yua yiko ki tuuni. **8** ... Jesu **ŋmiani** ba, ke o mo ki bani wan kubi yua ya yiko ki tuuni. **9** Ke o pua bi niba ya makpanjama ne: ... Ja bá den þuu ku damõngu diidi, ki ggní bi niba ki gedi naani n fagi ki ba waagi. **10** Mi cuama yogu ke o sóni o tuonsõnlo, ke wan gedi ki gaa bu kpaabu ligi, ke kpaguula pua ki beli o, baa teni o lbá. **11** Ke o bondaano go sóni tuonsõntolo. Ke bi go pua o, ki beli o, baa teni o lbá. **12** Canbáa go sóni tuonsõntolo bonbta po. Ke bi pua ki duoli o mo ki beli o. **13** Ke o kpadaano maadi: N tieni ledi? N ba sóni n biga yaaga ke n þanbi ki bua ga. Bi ba fidi ki colni wani. **14** A tuonsõnla n lá ga ya yogu, ke bi juogi bi **ŋmiali** nni, ki maadi: “Yua n ti ba di li faali n yeni. Tin kpa o man, ki diedi li faali.” **15** Ke bi cuo o ki fili o, ki ñani o bu kpaabu nni, ki kpa o. O kpadaano ba tieni a tuonsõnla yeni ledi? **16** O ba gedi ki biani a tuonsõnla yeni, ki taa bu kpaabu ki guuni nitõba. Li maama po ke bi maadi: “U Tieni n wuoni mani”. **17** Ke Jesu nõnli ba suoo ki maadi: “I gbia U Tienu lanbona yia diani li tili nni ne ledi? Ya tanli ke a tanmaala bo yie ki luni yeni, laa tanli n ti guani ki tua ku diegu fiagli tanjali. **18** Yua n li baa li tanli po, o ba kóni kóni. Li tanli ya baa yua ya po mo, li nandi o i yomi yomi. **19** Ke U Tienu maama tundkaaba yeni bi salydkacianba bandi ke li makpanjama nua bani, ke bi ji lingi ke ban cuo Jesu li yogu mõno, ki jie bi niba. **20** Li po ke bi kpaagi Jesu, ki sóni bi niba ke bi yini bi bá nimõnba. Bi bo ba lá i jalgi Jesu maama nni. Yeni, bi bo ba fidi ki cuo o, ki kubnii o Romi bado yiko yiko yeni o yudandi nni. **21** Lani ke bi niba yeni ji nagni o: ... Canbáa, ti bani ke a maadi i momoni, ki go tundi bi niba lan buali maama. A ki jie bi yikodanba, ama a wangí bi niba U Tienu sanu yeni mõni. **22** To, maadi ti, li buali ke tin ya pa Sesari ti patendi (lonpo) bii laa cabi i? **23** Jesu bani bi þanbi maama, ki **ŋmiani** ba: **24** ... Waani nni man bu lugbu dibayenli! **ŋma** ya nannangu yeni **ŋma** ya yeli n ye li po? ... Ke bi niba jiini ke Sesari. **25** ... To! ke o maadi ba, teni man Sesari yaala n tie Sesari yaali, ki teni U Tienu yaala n tie U Tienu yaala. **26** Bi bo ki fidi ki jalgi Jesu o maama nni bi niba siiga. Ke o **ŋmiani** bo lidi ba, ke bi bo luo ban ba maadi yaala. **27** Sadusehannba, ban yaaba n bo ki tuo ke bi kpienba ti ba fii ku kaagu nni, bi siiga ke bi tõba nagni Jesu, ki buali o ya buali ne: **28** ... Canbáa, Moyisi diani nni o bo diani yiko ne ki teni ti: Li ya tie ke o nulo kuani o pua, ki kpe ki ki pia biga, o ninjua ñ taa o pakualti ki mali o a bila. **29** To, jablile n den ye ki tie kpiiba, o ciamo po

kuani o pua, ki kpe kaa pia biga. **30** Bilie po yua yeni bita po yua yeni yaaba n sieni taa li pua, **31** Ke bi kuli kpe kaa pia biga” **32** O pua yeni mo ti yuandi ki kpe. **33** To, bi kpienba n ba fii ya daali ku kaagu nni, **ŋma** n ji ba diedi o pua i? kelima bi kuli kuani o. **34** Jesu **ŋmiani** ba: ... Tin dá ye ya þanduna ne nni, bi jaba kuandi bi puoba ki bi puoba kuni bi jaba. (aiõn g165) **35** Ama yaaba ke U Tienu diidi ki sua ke bi þani ki dagdi yeni ban fii ku kaagu nni ki kua li þandunpanli nni wan kan kuani bi puoba ki go kan kuni bi jaba. (aiõn g165) **36** Bi kan fidi ki kpe, kelima bi baa tie nani Menekinba yeni, ki tie U Tienu bila, kelima bi ba fii bi kpienba siiga. **37** Ke bi kpienba n fii ku kaagu nni, Moyisi mõno, bo diani li ya yogu ke o lá ku tuntuugu co u muu: Lan wan ii, o yeli n tie yonbdaano Abrahami Tienu, Isaaki Tienu yeni Jakobi Tienu. **38** Ama, U Tienu ki tie bi kpienba Tienu ka, ama fuodba Tienu; lan wan ii, o ya po, li tie mõmõni ke yaajanba ta yeni fo. **39** Li po, a yikobanda gaa mi maama ki maadi: ... Canbáa, a þanbi ki **ŋmiani** li po. **40** Kelima, bi ji bo jie yeni ban buali i buali. **41** Ke Jesu mo ji buali ba: ... Li tieni ledi ke bi maadi ke O Tondo ba ña Dafidiyaabilaa siiga? **42** Kelima Dafidi mõno maadi I Yani tili nni: Yonbdaano maadi n Yonbdaano: Cua ki kali n jieni, **43** Ya caa yeni ya yogu ke n ba cedi a yibalinba ñ tua a taarjmaakaanu. **44** Dafidi yini U Tienu Tondo ke o Yonbdaano: Li ba tieni ledi i o tondo yeni n ya tie o yaabili. **45** Ke ku niwulgu den cengi o, ke omaadi o **ŋõdkaaba**: **46** ... Diidi U Tienu yikobanda yaaba n bua a bogda tiadi lama, ki þanbi ki bua ku niwulgu nni, ti jaanddiedi nni yeni ti wondi nni ban ya kaa liiga. **47** Bi fiedi a pakuana ligi i, ki nan yen sedi ki jaandi lan waagi nani bi tie bi nimõnba yeni. Bi ya tubjmaglu n ti baa bia.

21 Jesu nõnli ya þalmandanba n kpieni i ligi ku jaanaddiegu nni, **2** ke o lá pakuatalgi mo ke o cua ki kpieni i ligi dibala lie. **3** Lani, ke o maadi: ... Mõmõni po, n maadi yi, pakuatagi ne n kpieni ya ligi yabi ki cie yua kuli, **4** kelima bi kuli ne kpieni ban ki bua yi i. Ama, wan gbegdi o piama kuli i, ki kpieni. **5** Bi toba den maadi ku jaanddiegu po: “Tinba n den maa gu leni a tanjana, ki teni i ligi ke bi maa gu. Lani n tie bonjancianla” Jesu maadi ba: **6** U yogu cuoni na, yin nua yaala ne kuli ba bolni; tanli bá ti kan ya maa li lieli po. **7** ... Lani, ke bi bo buali o, Canbáa, u laa yogu i ke li bona ba tieni? Be n ti ba waani ti, ke li bona ba tieni i? **8** Jesu maadi ba: ... Yin faami, yin da cedi ban kuani yi mi tudma nni. Kelima, boncianla ba cua n yeli po, ki maadi: “Mini n tie O Tondo!” lan yaa ka: “U yogu pundi o!” Yin da cegi ba! **9** Yi ya ti gbadu ke tobu pua, ke a kõnkõna kóni, yin da jie. Kelima li bona kuli dá ba cindi ki cua yo þanduna gbenma n fidi ki cua. **10** Lani ke o go bo maadi: ... U dogu ti ba fii ki pua dogtõu bu tobu. Diema mo n fii ki pua dietõma bu tõbu. **11** Ki tinga ti ba migi i dogi nni; mi koma leni i yiani ba baa i dogi nni; ya bona n pia ti jawaandi leni ku yaalidgu ba tieni tanpoli po. **12** Yeni li kuli ne n ti fidi ki tieni, bi ba cuo yi ki waani yi fala, ki

gedi leni yi ki teni suifinba jaanddiedi yikodanba kani ke ban luoni yi dansalgi. n ya bi ba gedi yi bi badba kani leni leni dogdanba kani. **13** Li bona ti ba cua yi, ke yin kuni i mōmōni n po. **14** Lan wan ii, yin ya pia ti dudugdi paa: Yinb ka ba kōni yibá po. **15** Ama, mini puni mi mabanma yi maadi ki paadi i yibalinba, ki go puni ya yanfuoma ke obá kan fidi yi. **16** Yi danba, yi ninjanba, yi kpiiba leni yi dōnlinba mōno ba cedi ban cuo yi, ki kpa bitōba i siiga. **17** Obá ti kan ya bua i nublu kelima n ya po. **18** Ama, i yuli po bá yuyengu kan bia. **19** I ya pia li mindli, i ba baa U Tienu ḥyalbalgo. **20** ... Ya yogu ke i ba lá yibalinba sijenba ke bi kaalindi Jerisalemi, yin ya bani o mudma nagi. **21** Lan wan ii, Jude dotieba í sani ki do a juana nni, yaaba n y Jerusalemi dogu nni í bobni tonma ki ña. Yaaba ye i kuani nni í da kopeni u dogu nni! **22** Kelima, li dana tie U Tienu mutuoli dana yia nni ke i diani n yedi yaala ba tieni. **23** Li dana nni, fala ba gbadi a potunpunba leni bi pomadinba! Kelima U Tienu mutuoli ba lagi li niba po. **24** Bi ba kpa li dogu nni niba leni li kadmanli lan yaa ka ki taa bitōba ki puodi leni ba i doglami po, ki bi nilanba yaaba ki bani U Tienu í diedi Jerusalemi ya caa leni ya yogu ke bi paalu po ba pendi. **25** ... Ku yaalidgu bona ba tieni u yienu nni, o ymaalo nni leni a ymaabila nni. Ki tinga po, li mōgli ba do leni ti jadi, bi niba n jie ki tadi. **26** Ti jawaandi ba kpa bi niba gbanu, bi ya maali ya yubonli n ba cua ḥanduna munli po. Kelima yaala n ye tanpoli po kuli ki pia paalu ba jegi. **27** Lani, ke bi ba lá O nusaalo bijua ke o ye ti tawalgbandi nni ki cuoni leni o paacianu leni ti yudandi. **28** Ya yogu ke li bona cindi ki tiendi, yin yaadi i yuli, ki ya pia li juunli kelima i faabu dana ji ki fagi. **29** Ke o pugni ya manannangu ne: ... Diidi man bu kankanbu, lan yaa ka titōbu. **30** Ti ya lá ke bu puugu cindi ki pudi, ti nani ke ku siagu nagi. **31** Yeni mo i, i ya lá ke li bona ti tiendi, yin bandi nani ke U Tienu diema nagi. **32** Mōmoni po, n maadi lan kuli ne ba tieni ke molane niba yaaba n ye ne, ke nitōba da ki kpe. **33** Ki tinga leni tanpoli ba pendi, ama n ñöbona ki pia pendma. **34** Cuo man yibá, da taa man yi yula kuni mi jiema leni mi daama, ki go da cagni yibá ḥanduna ne yenyienu po. Lan yaa ka li daagbengli ba cua ki cii yi. **35** Kelima, li ba baa nani ku jabaangu yeni ḥanduna niba kuli po. **36** Yin da góa man, ki ya jaandi yogu kuli ke U Tienu n puni yi u paalu ke yin fidi ki ña ya yubonli n cuoni nni, ki sedi o nufosaalo bijua nunga nni. **37** Jesu bo taa o yentuna kuli tundi bi niba ku jaanddiegu nni; ku ñiagu wan gedi ki duani Oliffi tiidi juali po. **38** Ku sijaapanpangku kuli, bi bo yen tigdi ku jaanddiegu nni ki ya cengi o

22 Tin den ye k l sieni nani dan ja yeni yeni “kpanu yaali ki pia dabina jaam” jaam yaali k b tua paki yeni. **2** K salikiyikaaba canbaa nba yeni b yikodamba pkaani ya sani k ban kpa Jesus. Ama bi den jie k ñögli bo tieni. **3** Yeni k sitaani kua Juda pal nni k b ji yi'o lkariyoti piiga bolie siiga yeni yedi. **4** Juda den gedi k la salikiyidkaab canbaa yeni u jaanddiegu nni nikpelo k ban

taan ñöb ki ban ban bo tieni maama k kuadi Jesus k b niba n daa bandi. **5** K bi kuli pali mangi k b cuo ki ban ten'o i ligi. **6** k u tuo l yogu mōno k ji kpaanii ya sani k u bo kuadi Jesus k niba n daa bandi. **7** Kpanu yaali k pia dabina jaami daali yua k nil kul bo b kpa paki pebiga n punti **8** K Jesus sóni Sani yeni Piaali ki maadi ba. gedi manni k tien man ti paki jiem. **9** k b guani bual'o a bua ti tieni l jiem le kani? **10** E ya pan bua kua o dogu nni i bo tuogi o nul k o tug l ñuncuali. Yi ñjöd'o hali wan pan b kua ya deni. **11** Yin bo maadi yeni o diedaani maama nne: “Carbaa ye ki ti bual ja: k i laa dieli nni k bu je paki jaanniema yeni o ñjödikaaba.” **12** Yeni o bo waani o dietuadugu po ya u dieciangu k ḥnb lien nni ki bo bobni. **13** k b gedi, k la yaal kuli k l tie nani Jesus n bo maadi maama K bobn nni paki jaama jiem. **14** O yogu n pund: k Jesus ji kali k bo di yeni o ñjödikaabi. **15** K u maadi ba: N den ḥnbi bua min jaani yeni paki jaam yo k fidi ki la fala. **16** N maadi n ji kan bani ki di yeni ya caa yeni ya daal k li t bu la l niima u tienu diema nni. **17** ku taa u soma ki jaan k maadi ga mani k bogdi i ḥniali nni **18** Kelima n maadi, n ji kan bani ñu u damōngu ne yaa caa yeni ya yogu k u tienu b u kani o bali k gbeni. **19** K go tugi kpanu mo k tieni u Tienu balkk jendi jendi k teni u naaceb k maadi bi: ne tie m gbannandi k taa teni ya tie mani yeni k ya tiani m po **20** Ban dini ki gbeni ya yogu ku go taa u somi ki k madi: ne tieu tieni b niba dōnlpangu somi k bu wuli i po. **21** Ama yua bu kuadi n i ye nekama k kaa yeni ti **22** Mōni o nifosaalo bijua ji caa i nani u Tienu n bo cabi maama, ama fala i yua kuadi ye po. **23** K Jesus ñjödkaab ji buali b ḥnali nni k b siiga ne ymāa bo fidi k tiel'i. **24** K Jesus ñjödikaab ji polidi yeni b lieba yua baa tie liiga yua. **25** K jesus maadi: u dogu batieba n paa b niba k yabi tuuni yiko tuonli mo k bi yib'i b “yanbtieba”. **26** Yi daa maadi yeni. Ama yua b to diedo i siiga n to biga, k yua baa die mo n to tuonsönlö o liebi kani **27** I ya kani ḥnmaa die? Yua kaa di bii yua tuuni? i ya po yua kaa di kaa? Mi yua ye i siiga nne n tie nani o tuonsönlö. **28** I den ye yeni n momoni m bigma kul yogu **29** nani n baa n den teni m diema n mo teni, **30** I ji ba yi di k go ñu m diema nni, k bia kali l bal kpagili po ki ya diedi Isaraheli buoli piga n bomlie. **31** Siimo Siimo cuo a ba: sitaan bua wan kuani i guudiga nni k tindi, nani ban yi ledi i dii k ñani u fegu yeni. **32** Ama n jaani a po k jan daa luo dudugidi ka mo ya daali ka bo guani jan mo paagi a kpiiba pala. **33** N yomdaano m maadi ja l ya tie ba m kua danalgi bii ki kpe n tuo **34** K jjesus jiin pieri m maadi ja i mōni dinla mōno k sua k o kokol daa buudi a nia bomtaa po ki ñaaa ban n i. **35** Min sóni k ligi k ye, k bogli k ye k tacaagu k ye i bonli podi i **36** Mōda i ya pia ligi yi taa, iya pia bogli yi go taa, i yaa pia jugpiega yi kuadi l liadli k daa. **37** Kelima yaali bo diani u tienu ñōmaam tili nni, l tie k lan tieni i. l bu diani maama ne i. B den taa'o a nubiada siiga. k ban bo maadi yali ji tieni. Mōni ban bo diani yaali n po n ji bo tieni. **38** k b maad t yomdaano jugpiemu lie ye. K ḥnbian bi, l dagdi. **39** Ko ñani k toli Olife juali po nan

wan yi tun g tie maama k u yodikaaba yod'o **40** Wan ya yogu k u maadi ya jaan mani k daa kua bbinda nni bigili nni. **41** K u siedi k fagidi k pan cie k gbaani o duna po k jaan **42** N baa fuadi n kani ya fala ne. ama lan da tie n ya buama, lan tieni nan yjan bua maama. **43** K u tienu meleki ñan tanpol po k ten'o u paalu **44** K l pawadli kua 'o k u jaandi bonjanla, ka tuntonjena ti cieni o po nani som yeni k baal tinga nni. **45** l puol po ko fii kiagni o yodkabi kani k sua k b go k o pal biidi. **46** ku maadi bi: be cedi ki guandi? fii mani ki ya jaani k da ba l bignli nni. **47** Jesus da den k jaan k gben, k u nuwugu pundi kJesus yodkaab piig n bonmlie yeni siiga yedi ye liig k b yi'u juda yeni ye b liiga wan nangni Jesus wan muadi u tankpili **48** wan maad'o: Tankpinmuadli kaa bu kuadi o nul bijua. **49** Jesus yodkaab n bo no yaal bo cua yeni k b bual'o t yomdaano t mo nodi ti jugpiemi k cua bii? **50** k l yogu b siiga yendi cua k jia salkiyidkaa kul canba tuonsonlo jienu tubli. **51** jesus maadi ba: "yaaabi mani" k guani sii o tuonsonlo ye tubli k l paagi. **52** K Jesus maadi salgi yidkaab canba yeni o jaandiegue nni sije nba yeni o dogu n nikpela ban yaab bo bua ban cuo'o; "n tie bibiadli ya ki cuon i k kubi i jugpiemu yeni i gbiami? **53** n den ye yeni daal kuli o jaandiegue nni k nul k cuo ni; ama moda ji tie i yiognu k l bumbonli ji tie u paalu". **54** K b cuo'o k gedi yen'o hal salki yidkaab kul canbaa kan. K Piali ye hal puoli k jua **55** B den cuon i o muu o lujoga nni k i nib taani ki kaa k pol mo ye b siiga ni. **56** K tuonsocaano baa ne den la'ko kaa o moyegu kan k diid'o k maadi: "u ne den yi ye yen'o" **57** K Piali nia k maadi: Mi k ban'o. **58** k go sudi yamu k tiani go la Piali k maadi l tie moni a mo yi ye yen'o k u madi mi ki ye yen'o. **59** k go tieni nan kudi yengu yeni nutiani n maadi: moni u ne moden ye yen'o u go tie Galile yu i **60** k Pial maadi yeni paama min ki bani yjan bua maadi yaala. L yogu g sua k u da maadi k gbeni ku kotogu buudi. **61** K ti yomdaano ji gbegi g nuali Piali k Pial ji tiadi wan den maado yaali. K sua ku kotogu daa buudi a bo nia ka k ban n i **62** K o ñiani cancanli k buudi nisipiedi. **63** Yaab den guu Jesus den laa'o k bia puag'o. **64** K pibn i o nuga k bual'o: a de ye ka tie u tienu tondo kaa maadi yua pua ja. **65** K ji sugd'o suggbuoli kuli **66** Lan den fandi k u dogu nikpela yeni salki yidkaab canba nba yen a gbanbanda bo tani ki ba yen i Jesus b buudi dam kani **67** K b cil i buali: "A ya tie kristu yjan maadi ti. K jesus ymia'b'i: N ya jiin i kan ya pia n po dandanli, **68** K ya buali i buali ki kan jiin i. **69** Ama moda o nul bijua b kali o baa yua tie diedo jienu po. **70** K b kul ji yigni a tie u tienu bijua yoo! ko jiim'a yima n ye k tie u tienu bijua. **71** k yabi ye ting po ji yigni, i go bua la kasieda i. T songi u ñoba nni molane.

23 O nuwuligu kuli den fii ki gedi yeni jesu gufeneeli Pilat kani. **2** Bi ji den kpaani ki ban jalg'o: ... ti la o nulo ne k o baadi yeni li ñymadli ti niba siign. O deli ki ban da pa o badiciamo cesa lonpo, ki go sua k o tie U Tieu n gandi yua, o bado. **3** Lani ki Pilat bual'o: ... a

tie Suf nba bado yaa? ... K jesu jiin: fini yedi. **4** K Pilat maadi o jaandiegun nikpela: n ki la ya tagili n dagdi yeni k tin kpa o ja ne. **5** Ama ki bi kuli niini maadi: o cili hali Galile yo, k togni Sude ki ji pundi ne. **6** Pilat n gbadli ki bi yini Galile, k o buali ki bua bandi o ya bo ñan Galile. **7** Wan den bandi k o tie Erod diema yua, k o cedi ki bi gedi yen'o. Laa dana kuli Erodi den ye Serusalem nni. **8** Erodi pali den mangi yeni wan la jesu, kelima li waagi k o den kpaani ki wan bandi o, kelima o den gbadli ki bi maadi o maama. O den sundi ki wan la ya paligu k o tie. **9** O den tieni buali boncianli, ama jesu den ki jiini lba. **10** L yogunu k o jaandiegue nikpela yen yiko tundikaaba se ki maadi yeni paama kaa jie. **11** Yeni ki Erodi den taani yeni o mintielinba ki fali'o, bi den lan'o li badließli. Erodi den cedi ki bi guani yen'o Pilat kani. **12** Laa ya yogunu, li kñöli den ye Erodi yen Pilat siiga, lan ya daali, ki bi guani ki mangi. **13** Pilat den yin liiga yabi, a nikpela yen bi niba. O den maadi ba: **14** I baa yeni o nulo ne k o wangti buolu mi tudma samu. Ama, n bual'o i kuli siiga, n la tagli ba yaali ki maadi ne kuli o po. **15** Erodi mo go ki la lba o po ki dugni, o cedi k bi guani yen'o. O nulo ki biid pu kuli k li dagdi yeni wan kpe. **16** N cedi ban pua'o, ki ña'o. **17** [Mi pendima jaanma kuli, a yi luodi dansalyenga.] **18** Ki bi niba yen kuli tandi maadi: ... kpa man'o, ki luodi Barabasa! **19** Bi den luoni Barabasa kelima o den baadi yeni li ñymadli o dogun i, k go kpa o nulo. **20** Ama Pilat den kpaani wan yja jesu k o buali bi niba **21** yabi se ki yigni yeni: ban kpaa o, ban kpaa o. **22** K o guani ki bual o, o tien be ki li dagdi yen ban kpaa o? N k la tagiliba k li dagdi yeni ban kpaa o, n bi cedi ban pua o, k ña o. **23** Yeni, ki bi kuli tandi ki sua k ban kpaa o, ban kpaa o, ki bi tantandi biid Pilat pali boncianli **24** Pilat ji den te juodi ki cabi, ki tieni bi buama. **25** Pilat den cedi ki bi luodi o nikpali Barabasa, ki tugi yesu ki ten ba ban kpaani yua. **26** Ban bo caa yen o, ki bi cendi Simo siren ja, k o ñiani o kpaabu po, k bi niin o ki wan taani jesu ki wan bugi o dapponponli. **27** Bi niba boncianli bo jua o. Ki bi puobi fabni ki buudi o po. **28** K o gbagi ki maadi ba: ... jerusalem puoba, da buudi mani n po, ya mua mani i yula po yeni i bila. **29** Kelima a dana baadi, k tie pamani ya puoba ki pia bid, k tie yølmi, k kpeli ki ñaani biga po. **30** Li yogunu bi ba maadi a juaciama: "baa mani ti po", ki go maadi a juabilo "legni mani po." **31** Kelima bi ya tiendi dasongu mama ne, bi ji ba tieni dakuogu ledi? **32** Bi bo ba yeni bibiadmu lie, k bo bi taani k kpaa ba yen o. **33** Ban bo pundi ya kaano, ki bi yi li: "yukpabgu", bi kpaa jesu li dapponponli po, wan yeni i bibiadmu lie yeni, yendi o ganga po, o lielo o jienu po. **34** Jesu bo jaandi: ... n baà, tieni sugli bi po, kelima bi ki bani ban tiendi yaali. A minteela den toni o tiadi, titia, ki bøgdi bøgdi. **35** O nuwuligu den se ki nua li kuli. k cedi o dogu yudanba den ñuadi k sua: ... wan ka den fabi bi niba, wan ji fabi oba, o ki yedi k o tie U Tieu n lugdi yua kaa! **36** A minteela mo den se ki la o. B den nagni ki ten o, li damilma, **37** ki maadi: . a ya bani k a tie suifinba

bado, fabi a yuli! **38** Bi den diani ki tabni o yuli po k sua: “o ne tie Suifinba bado.” **39** I bibiadmu siiga, o yendi den sugdi jesu ki maadi a ki tie U Tienu tondo kaa? (U Tienu n lugdi yua) **40** O lielo den ymian o: . a ki jie U Tienu? **41** tinba wan dagdi yenli: ti pa, ti biid panli, ama, o nulo ne ki pia tagiliba kuli. **42** K o pugni ki maadi: ... jesu, ya tiani n po, ya yogunu k a do a baa kani **43** Ki jesu maadi o: ... yen i mōni, dine mono, a baa ye yen n aljada n, **44** Li den tie yensiinu nni, k u dogu kuli gaa ki bondi, li bonbonli den waagi nani kudi ta yeni. **45** O Yienu ji dee nua, k o jaandiegubacsiangu padi siiga nni. **46** Yeni ki jesu yigni: ... n baa, n kubndi n naano a nugu nni. Wan maadi ki gbeni k o kpe. **47** Rom minteekpeli n la li kuli k o dondi U Tienu k maadi: ... yeni i mōni, o ja ne bo tie U Tienu biga. **48** Ban den la yaali n tieni kuli, o nuwuligu den lebdi ki kuni ki pua bi pala po. **49** Jesu donlinba yen bi pua yaabi n den yua jesu hali Galile den se fagma ki diidi li kuli. **50** Ja ba den ye ki bi yi u Sosef, o bo tie suifinba taanli yua, o den ki pia tagiliba kuli, **51** o den ki cengibii ki tie Suifinba n suani yaali kuli. O den maani ki caa Arimate yen Sude dogun ki gu U Tienu baama. **52** O den gedi ki mia Pilat jesu gbanu(o kpiemo). **53** Wan den jjin o li daponponli po, k o finfin o a caba, ki duan o li kuli nni. Naani k ba baa ki pi kpiemo daan. **54** Li den tie yajluma, ki sua k saba da ki cindi. **55** Bi puoba yaabi den yua jesu hali Galile, bo ciani Sosef, bi den diidi li kuli, ki la ban pi jesu maama. **56** Li puoli po ki lebdi ki kuni, ki pan bobni, ya kpanma nulu mani yeni tolali. Bi den gu Saba daali nani yiko n buali maama.

24 Laadi daacincinli ku sijapanpangu, ke bi puoba bobni ya tulali nuulu n mani, ki gedini li kakuli kani. **2** Ki diidi ki sua ke ya tangu n bi luoni li kakuli bulñobu bindi ki ja u tanfalu ke u yaa. **3** ke bi kua li kuli nni, ama baa la O Diedo Jesu, gbannandi. **4** Ban ji ye see, kaa bani ban ba maali yaala, jaba lie n ludi ba, ki sedi bi kani, ki la ya tiadi n ñilgi **5** Keti jiwaandi cuo bi puoba yen kuli K b kul tibni a ke ji maad K be n cedi ke i kpaani yua yaab n suo siign? **6** O ji ki ye ne; o yiedi o ya tiani wan den maadi yaal ya yogu ke o den ye Galile **7** Li buali ke nilo biga n'kua tbiid danba nu i nn, k ban kpa'a o ke wan fidi ki yiedi dana taa daali. **8** ke bi ji tiadi Jesu maama. **9** Ke bi ñani li kuli; kani ki sani ki ban b waani bi piiga n yendo **10** Li den tie Mari magdala, Jaan, Mari, Jak naa potoba den pugdi ki waani o yodkaaba **11** Ama, bi den ki ga li puoba maama, kelma li puoba maama den ki pia ma yul **12** Lan yog'nu Piar sani ki gedi li kuli kani ki duandi ki sua ke kadinga bili liba. Ke li lidi o bon cianla yen yaala n tieni. **13** Li daali, ke yegni bilie ged ya dogu ke bi yi Emaus piiga n kilo lie, sedusalema dogu nni. **14** Bi den kali ki diidi yaala n tieni kuli **15** Ban cili ki boe, ki buali bi siiga nni yaala n tieni, ke Jesu nagni bi kani, ki yegi yeni ba **16** Ama, bi nuni den kan fidi ki la o, ki bandi **17** Jesu n maadi ba, yinba bilie ne cuoni ki maadi be ya maama i? Ban sedi yeni li pabonli **18** Bi siiga nni, yua ke bi yi Keleyopasi n jiini o, “Fini a baba n ye

Jerusalema ne, kaa bani ya bona n tieni nekanba a dana ne?” **19** Jesu n buali o “Be ya bona” ban jiini o “Li bona nua Nasleti yua, Jesu, yua n den tie ya sawalpualo n pia u paaciamu, U Tienu kani leni bi niba kani, o tuona nni leni o maama nni. **20** Ke salga yidkaaba yudanba leni ti yikodi cuo o ki cabi ke ban buu, ki cuo o, ki kpa o, ki kpaa o li daaponponli po. **21** Ama ti bi daani ke wani n bi ba faabi Isayeli. Nn, Lani baba ka, li bona n tieni dantaali n yeni. **22** Ama, yaali n pugdi, ti cagli nni ya puoba n gedi li kakuli po ku sijapanpangu n kuani ti ku yaalidgu **23** Ban ki la ti gbannandi, ke bi guani ki maadi ke malekinba døgdi bi kani, ki maadi ke o pia li miali **24** Ya jaba n bi ye leni ti gedi li kakuli po, ki sua ke li tie nani bi puoba n maadi maama yeni. Ama bi ki la o.” **25** Jesu n yedi ba “hain, bi yanluodanba yaaba ya pala n ki kagi leni mi dugi o sawalpualo n yedi yaala ya po **26** Li den ki buali ke kirisiti n la fala, lan ya bona po ka ki fidi ki kua o kpiagdi nni i? **27** Ki cili hali Moyiisi, ki tuadi bi sawalpuuba, ki sogni ba ya bona n nua wani o bá i diani nni kuli. **28** Ban den nagi ban caa ya dogbiga nni, ke Jesu tieni nani o bua suagi liiga yeni. **29** Ke bi niidi o ki maadi o “Cani ti kelima li ji ymansi yenujuogu i, li daali juodi n yeni.” Ke Jesu kua ki ye leni ba. **30** Wan kali yeni ba, ki bua ki bua di, ke o taa kpanu, ki yadi mi yedjanma li po, ki ymisiidi, ki teni ba. **31** lanyogu ke bi nuni ji luodi, ke bi bandi o, ke o bodi bi nunga nni. **32** Ke bi ji maadi bi ymiali nni, “Wan bi maadi leni ti u sanu nni, ki luodi ti nuni i diani po yeni, ti pala bi ki co nani u mu yeni ka aa?” **33** lanyogu, ke bi fii, ki gedi Jerusalema ki la ke piiga n yendo yeni ke bi taani, ki ye leni bi lieba, **34** ki maadi, “O Diedo fii bi tinkpiba siiga, momoni liga. O døgdi o yuli ki waani Siimon” **35** lanyogu ke bi tondkaliedba dugni ba yaali n tieni u sanu nni ban bo yegi, yeni Jesu n waani o bá maama, wan ymisiidi kpanu ya yognu ke bi bandi o. **36** Ban den maadi li bona maama ya yognu, ke Jesu wani liga legdi ki sedi bi siiga nni, ki maadi ba, “Mi yanduanma n ya ye leni yi. **37** Ama, bi yama n ymadi, ti jawaandi n kua ba, ke li tie nani bi la fanfandu yeni. **38** Jesu n yedi ba “la tieni ledi i ke i yama ymadi? Be ya po i ke i buali i pala nni? **39** Diidi mani n nui leni ntanaa, li tie mini ligi i. Sii mani nni ki diidi. Kelima ciciiga ki pia nandi ki buali kpaba nani yin la ke mini pia maama. **40** Wan maadi yeni, ke o waani o nui leni o taana **41** Ban dá den tie yaaba n ki pia dudugdi yeni, ke li pamanli ymadi yeni tama, bi den ki daani, Jesu n maadi ba, “yii pia jiema bá aa?” **42** Ban teni o janjaadjenli. **43** Jesu n ga, ki ymansi bi nunga nni. **44** Ki yedi ba, “Min den ye leni yi n den maadi yi ke ban diani yaali Moyiisi yikodi maama leni bi sawalpuuba maama leni pisoma nni kuli buali ke lan tieni ki dudi i.” **45** Ki ji pibidi bi yama, ke li buali ke ban cengi i diani. **46** Ki maadi ba, “Yeni ke li diani ke li buali ke Kirisiti n la fala, ki kpe, ki yiedi bi tinkpiba siiga li daataali daali **47** Ke o yeli po, bi ba kpaandi o laabaalijamo, ki cili Jerusalema, ki gedi i nibuoli kuli po, ke ban lebdi bi pala ki baa bi tuonbiidi sugli. **48** Yinba n tie kasiedinba lanya bona po.

49 Diidi mani, n sóni n Báa ñònianu i po. Ama, yin guudi u dogu nni, hali ya daali ke u paalu ba ña tanpoli ki jiidi i po. **50** Ke Jesu ñani ba ki gedi lení ba hali naani nagni Betaani. Ke o duoni o nui, ki yadi mi yedjanma bi po. **51** Wan den yadi mi yedjanma bi po ya yognu, ke o siedi bi kani, ke bi duoni o tanpoli. **52** Lani ke bi dondi o, ki guani ki lebdi Jerusalema leni li pamancianli. **53** Bi ji den li ye li jaandieli nni ki kpiagdi U Tienu yeli

Jan

1 U cilyogu, mi maam n bo ye, mi maama bo ye yeri U Tienu, mi maama bo tie U Tienu. **2** Mi bo ye u cilyogu yeri U Tienu. **3** Bi tieni bonli kuli yeri mani i. Ke ban tieni yaali kuli, liba ki tieni ke maa ye. **4** Li miali bo ye mani nni i, ke li miali bo tie bi niba yenyenma. **5** Mi yenyenma yendi li bənbənli nni, ke li bənbənli ki tuo ki ga ma. **6** Ke U Tienu səni nilo, o tondo, ke bi yi o Jan. **7** Ke o cua, ki tua kasiedi ki ba kadi ki maadi mi yenyenma nni, ke yua kuli ñ fidi ki dugi o maama po. **8** O bo ki tie mi yenyenma, ama o dogdi ke wan saa i moni mi yenyenma po. **9** Li yenyenma bo tie yenyenmonia, ki cua ḡanduna nni, ki yendi bi niba kuli po. **10** Mi bo ye ḡanduna nni, mani n tagi ḡanduna, ama ḡanduna ki bandi ma. **11** Mi bo cua mi yaaba siiga, ama mi yaaba naa bo tuo ki ga ma. **12** Ama, yaaba n ga ma po yeri yaaba n dugi mi po, mi cabi ba u paalu ke ban tua U Tienu bila. **13** Bi mali ke li naa tie mi soma po, li naa go tie ti gbannandi buama po ki nan buali o nisaalo buama po; ama U tienu po. **14** Ke mi maama tua nisaalo, ki cua ki ye ti siiga, ki gbie yeri li ḡanbli yeri i məmənəni; ke ti la, ki ūnudi o kpiagdi, ya kpiagdi n tie ki bonjayenga yua n ḡan Ba po ya kpiagdi. **15** Jan saa i moni o po, ki kpaandi, ki maadi: N maadi o ya maama i, ki tua “Yua n jua n puoli po, bo lidi nni, kelima o bo ye ke n dā ki ye. **16** O ḡanbli yeri o ḡalmani yaali n ki pia gbenma po, o cabi ti li ḡanbili yeri mi yedjyanma, **17** Kelima Moyiis den teni yiko, ke li ḡanbli yeri i məmənəni ḡan Jesu kiristo kani i. **18** Nilobá kuli ki kpeli ki la U Tienu; Ki bonjayenga yua n ye leni Ba, wani n cedi k bi bandi o. **19** Jan kasiedi n ne: Jufnba bo səni Jerusalema salga yidkaaba yeri yiko gbanbanda, ke bi cua ki buali o: “Fini, a tie ḡyma i?” **20** Ke o kadi ki yedi, kaa nia; o bo yedi ba ke wani ka tie Kiristu. **21** Ke bi buali o: Li nan ga ledi i? A tie Eli yo oo? Ke o yedi: mii tie o. Atie sawalpualo yo oo? Ke o jiini: N n. **22** Lanwani i, ban maadi o: A tie ḡyma i? A ba yedi be a yeceli po? lan todii ti tin caa yaaba soni ti u tondu. **23** Wan maadi: mini n tie yua ya nialu n kpaandi ki tinkuonga nni ki tua: «Naadi mani, ki sali O Diedo sanu, nani o sawalpualo Esayi ñ yedi maama.» **24** Farisenba ñ soni ya tonda ñ buali o: **25** Be n cedi ke a batise bi niba, ki naa tie Kiristo, kaa tie Eli, ki naa go tie sawalpualo? **26** Jan ñ jiini ba: «Mini, N batise yeri mi ñima. Ama ti siiga nni, nilo ye, ke i ki bani o, ke o ba cua n puoli po. **27** N ki dagdi yeri min lodi o taacaajui.» **28** Ya bona ne kuli den tieni Betani dogu nni, Jurden kpenjaali po, naani ke Jan bo batise bi niba. **29** Lan fandi, wan la Jesu, ke o kpendi o kani, wan maadi: Diidi mani, U Tienu pabiga n yeri yua n piindi ḡanduna biidi. **30** N maadi wani ya maama i, ki tua: «Nilo jua n puoli po, ki nan lii nni, kelima o den ye ke n dā ki ye. **31** N den ki bani o, ama li tie ke lan tua bonwaankaali Isayeli po, ke n cua ki batise yeri mi ñima. **32** Jan tieni ya kasiedi ne, ki waani: «N la ke mi forjanma ñani tanpoli nani ki kpajiega

yeni, ki jiidi ki sedi o po. **33** N den ki bani o; ama yua səni nni ke n batise yeri mi ñima yeri, wani n maadi nni: «yən ba la mi forjanma ke mi jiidi ki sedi yua ya po yeri, wani n batise yeri U tienu Forjanma.» **34** Ke n la, ki tieni kasiedi, ki waani, ke wani n tie U Tienu Bijua. **35** Lan fandi, ke Jan go ye likani yeri o ḡodkaaba bilie, **36** wan la Jesu ke o pendi, ke o maadi: «Diidi mani U Tienu Pebiga n yeri.» **37** Li ḡodkaliiedba ñ gbadi Jan maama, ban ḡodi Jesu. **38** Jesu ñ gbagi ki la ke bi jua o, wan maadi ba: «I kpaani be? Ban jiini o: Rabbi (li niima nni tie Canbáa - o tundka - A ye le i? **39** Cua mani, ki diidi. Ban ḡodi, ki la wan ye naani, ki tundi yeri o lan daali. Li den tie nani kudi piiga po yeri. **40** Siimən ninjua Andere den tie yaaba n gbadi Jan maama, ki ḡodi Jesu yeri siiga nni, yendo. **41** Wani n kpia ki cendi o ninjua Siimən, ki maadi o: «Ti la Mesi» (lani n tie Kiristu) **42** Ki ciani o Jesu kani, Jesu ñ nuali o, ke o maadi: «A tie Siimən i, Jonas bijua; bi ji ba yini a Sefas (li niima nni n tie Tangu) **43** Lan fandi ke Jesu bua gedi Galile, ki la Filip, ki maadi o: Ya jua nni. **44** Filip bo tie Betsayida yua i, Andere yeri Pieri dogu. **45** Filip ñ cendi Natanayel, ki maadi o: «Ti la Moyiis ñ diani yua ya po yiko tili nni, ke bi sawalpuuba maadi o maama yeri, Josef bijua, Jesu, Nasaret yua.» **46** Natanayel ñ yedi o: «Bonjanli ba fidi ki ña Nasareti dogu nni ii? Filip ñ jiini o: Cua ki diidi. **47** Jesu ñ la ke Natanayel kpendi o kani, wan maadi o po ya maama ne: Diidi mani, o ne tie Isarayeli yua i cain, laa pia tudma! **48** Natanayel ñ buali o: A bandi nni le i? Jesu ñ jiini o: «Hali ke Filip dā ki yini a ḡan bi ye bu kankanbu kani, n bi la ḡya.» **49** Natanayel ñ jiini ki yedi o: Rabbi, a tie U Tienu bijua i, a tie Isarayeli Badciamo i. **50** Jesu ñ guani ki jiini o: «Min maadi a ke n la ḡya bu kankanbu ñiali n cedi ke a dugi; a ba la ya bona n yabi ki cie ne. **51** Ki maadi o: «I məmənəni, n maadi yi, u yogu kpendi, ke i ba la ke tanpoli luodi ke U Tienu malekinba do ki go ji o nisaalo Bijua po.»

2 Dana taa ñ pendii, ke li pocaaal tieni Kana dogu nni, Galile diema nni. Jesu naá den ye li kani, **2** Bi den yini Jesu yeri o ḡodkaaba mo li pocaaajaanma po. **3** Ku daamongu ñ ti pədi, Jesu naá ñ maadi: “Bi ji ki pia daamongu. **4** Jesu ñ jiini o: «Pua, be n ye mini yeri fini siiga? N yognu dā ki pundi.» **5** O naá ñ maadi o tuosonba: “O ya maadi yaali kuli, yin tieni.” **6** Li sua ke cunbobciandi luoba ye li kani ki tie tana yaadi, ke yengu kuli ba fidi ki ga boba lie bii a taa ñima. bi den sieni ti juufinba ñiircuoma bogda po i. **7** Jesu ñ maadi ba: «Gbienni mani ti cunbobdi ne yeri mi ñima.» Ban luuni mi ñima ki gbienni ti hali i ñomian. **8** To, kabi mani ki gedi ki teni mi pocaajiema yudaano. Ban kabi ki gedi ki teni mi jiema yudaano. **9** Mi pocaajiama yudaano ñ leni ya ñima n kpandi mi daama, ki nan ki bani man ñani naani, ama ke Jesu tuonsonba yaaba n luuni mi ñima yeri wani nan bani, wan yini o pocaaano calo. **10** Ki maadi o: “Yua n bobni mi jaanma kuli yen cili ki ñani ya daama n mani, o canba ya ñuni ki guo, wan ji ñani ya daama n

ki janbi ki mani. Fini wani nan guuni mi daamanma hali yeni molane. **11** Lani n tie Jesu í cili ki tieni ya yaalidgu bonli Kana, Galile diema nni. Lani n dögdi ki waami Jesu yudandi, ke o ñødkaaba tuo ki dugi o po. **12** Lani í pendi, ke o jíidi, ki gedi Kapernawuma yeni o naá, o ninjaba yeni o ñødkaaba, ke bi tieni li kani a dana waamu. **13** Juufinba paki jaanma den nagi, ke Jesu guani ki doni ki gedi Jerusalema. **14** Ki gedi ku jaandiegú nni, ki la ke yaaba n cendi i ligi yeni a yankpenpenda kaa lienni, ki kuadi i nee, i pee yeni i kpajjiemu. **15** Ke o taa baabu, ki gbabi ke bu tua finfibli, ke o pua ki beli ki ñáni ba ku jaandiegú nni, ki ñáni ti yandi, ki tudi ki yayadi bi liblebdiba ligi, ki tudi ki luluni bi kaga yeni bi taablinba. **16** ki maadi a kpajekuada: «Nani mani ne kuli ki fuadi, da cedi mani n Báa diegu í kpandi kpenpendidiegú. **17** O ñødkaaba í tiadi ke li diani ki waani: “A diegu yankuatuonli siagi n pali boncianla.” **18** Juufinba í ga mi maama ki buali o: “A ba waani li laa yaalidgu bonli i, ki tuadi nanda? **19** Jesu í guani ki jiini ba: «Pua ki mudi mani ku jaandiegú ne, dana taa baba ba dagdi min guani ki maa ki fiini gu. **20** Juufinba í maadi: “Ti tieni piina n bina luoba i, ki maa ki juodi ku jaandiegú ne; ke fini wani tua ke aba guani ki fiini gu dana taa baba! **21** Ama o den maadi o gbannandi ya jaandieli i. **22** Lani n cedi, wan yiedi bi tinkpiba siiga nni, o ñødkaaba tiadi ke o den maadi li maama, lani n den cedi ke bi dugi i diani po yeni Jesu í den maadi ya maama kuli po. **23** Jesu í den ye Jerusalema Paki jaanma dana nni, bi niba boncianla den la o yaalidgu tuona, ki tuo ki dugi o yeli po. **24** Ama Jesu wani den ki dugi bi po kelima o den bani bikuli. **25** O den ki bua ke bi tieni kasiedi nilobá po kuli kelima wani o bá den bani yaali n ye o nisaalo nni.

3 Ama o nilo den ye Farisienba siiga nni, ke bi yii o Nikodema, ke o tie Juufinba bado, **2** O den cua Jesu kani ku ñiagu, ki maadi o: “Rabbi (Canbáa), ti bani ke a tie banciamo i, ki ñáni U Tieu kani; kelima obá kuli kan fidi ki tieni yan tie ya yaalidgu bona ne li ya ki tie ke U Tieu ye yeni o. **3** Jesu í jiini o: «I momóni, i momóni, n maadi a, nilo ya ki guani ki mali ki pandi o bá, o kan la U Tieu diema. **4** Nikodema í buali: “O nilo ba tieni ledi i, ki guani ki mali, ki nan kpelgi o? O ba fidi ki guani ki kua o naá tungu nni ki go mali ii? **5** Jesu í jiini o: «I momóni, i momóni, n maadi a, nilo ya ki mali yeni mi ñíima yeni mi fojanma, o kan kua U Tieu diema nni. **6** Ti gbannandi í mali yaali tie gbannandi, Mi Fojanma í mali yaali mo tie Fojanma. **7** Lan da lidi a ke n maadi a: «Li buali ke yan guani ki mali, ki pandi a bá.» **8** U faalu figi un bua naani i, ke a gbia u fuugu, ama a nan ki bani un ñáni naani, ki caa naani. Li go tie yeni i, ya nilo ke mi fojanma mali o. **9** Nikodema í buali o: “Li ba tieni ledi i? **10** Jesu í jiini o: «A tie Israyeli banciamo i, ki nan ki bani ya bona ne ee? **11** «I momóni, i momóni, n maadi a, ti maadi tin bani yaali, ki tiendi kasiedi ki kadi ki maadi tin la yaali; ke yinba wani nan ki tuo ki ga ti kasiedi maama. **12** N ya maadi tinga n ne maama ke maa pia o po dudugdi, a ba tieni

ledi i, ki ya dugi min ba maadi a tanpoli bona po? **13** Nilo bá kuli ki doni tanpoli, li nan ya ki tie yua n ñánu tanpoli ki jíidi yaa ka, O nisaalo Bijua yua n ye tanpoli. **14** Nani Moyiis í den fiini ki sieni o waa ki tinkuonga nni yeni, li buali ke ban fiini ki sieni o nisaalo Bijua mo yeni i, **15** lan fidi ke yua n dugi o po í baa ya miali n ki pia gbenma. (aiónios g166) **16** Kelima U Tieu buadi ñanduna hali ki teni o bijayendga, lan fidi ke yua n dugi o po wan da kpe ka, ama wan baa ya miali n ki pia gbenma (aiónios g166) **17** Yin ya bani ke U Tieu ki sóni o Bijua ñanduna nni ke wan jia ti buudi yeni ñanduna ka, ama ke o po, ñanduna í baa mi faabma. **18** Yua n dugi o po, bi ji kan jia o buudi; ama yua n ki dugi o po, bi tuodi ki jia o buudi o, kelima o nan ki tuo ki dugi U Tieu bijayenyenga yeli po. **19** Lanya buudi tie be i, mi yenyenma cua ñanduna nni, ke bi niba faadi li bónbónli ki cie mi yenyenma, kelima bi tuona den tie tuonbiadi **20** Kelima yua n tie ti biidi ki bua yenyenma maama, o kan gedi mi yenyenma nni, kelima mi ba pibdi ki waani o tuonbiidi. **21** Ama yua n tuuni yeni i móni lingi mi yenyenma í ye naana, keli ma mi ba pibdi ki waani ke o tuona dagdi yeni U Tieu í bili maama. **22** Lani í pendi, Jesu den yegi yeni o ñødkaaba ki gedi Jude tinga nni. O ji den ye li kani yeni o ñødkaaba ki batise bi niba. **23** Jan mo den ye Enón, ki batise bi niba, kelima mi ñíima den yabi li kani, ke bi niba mo kpendi boncianla ki bua wan batise ba. **24** Lanyogu Jan dá den ki kua dansalga (li kpaaidieli nni) **25** Li sua ke Jan ñødkaaba den gagí yeni Juufi yendo, ke li nua mu cicibiadmu beliga jaandi po. **26** Ke bi cua ki la Jan ki maadi o: Rabbi, ñan den ye yeni yua Jourden kpenpuoli yeni, ñan den tieni kasiedi yua ya po yeni, o mo ji batise bi niba, ke bi kuli ji caa o ya kani i. **27** Jan í jiini ba: “Nilo kan fidi ki baa yaali n kandi ban puni o yaali tanpoli. **28** Yinba mono tie n kasiedinba, ke n maadi: “N ki tie Kiristu, ama bi sóni nni o liiga i.” **29** Yua n yeni o pocaano tie o calo i; ama o calo dónli yua n kuu ba, ki cengi o poja maama pali mani boncianla yeni wan cengi o ja nialu: lanya pamanli tie n mo ya pamanli i, ki tie bonnjancianli. **30** Li buali ke wani í ya kpedi ki pugdi, ke mini wadi. **31** Yua n ñáni tanpoli yabi ki cie bonli kuli; yua n tie ki tinga yua li tie tinga yua i, o maadi nani ki tinga yua yeni i. Yua n ñáni tanpoli n cie bi niba kuli. **32** O tiedi kasiedi, ki kadi ki maadi wan la yaali yeni wan gbadí yaali, ama obá kuli naa cengi o kasiedi maama. **33** Yua n tuo ki ga o kaseidi maama kadi ki maadi, ki waani ke U Tieu tiegi, ki tie momónandaano. **34** Kelima U Tieu í sóni yua maadi U Tieu maama, kelima U Tieu í teni o ya fojanma ki pia biginma. **35** Báa bua Bijua, ki mubni bonli kuli o nui nni. **36** Yua dugi Bijua po baa pia ya miali n ki pia gbenma; yua n ki dugi Bijua po kan la miali, ama U Tieu pabienli n baa maa o yuli po. (aiónios g166)

4 Farisien nba n gbadí ki ti yonbdaano laadi bi niba ki wuulibi U Tieu ñíima ki cie San. **2** I móni Jesu ka bi wuulibi, o juantieba n bi wulibi, **3** ko ñáni Jude ki guani ki lebdi Galile **4** Li den tie mabili k wan tógni Samari, **5** o caa ki te pundi Samari dogbigi ba ki yiil Sisaari, lli bo

fagi yeni Jakobi n den teni o bijua Sosiaf ya tingi yeni kani. **6** Ki jakobi caali bo ye li kani, ki Jesu cuon cuoni ki te cogi, ki ji kaa li caali kani, li den tie nani kudi lie yen. **7** Ki Samari pua ba cua ki bua luuni mi ñima ki ñu. **8** Kilima o yegni den gedi o dogun, ki bua lingi li bonjekaali **9** Ki Samari dogun pua ne maadi o: ledi ki fin Juufi buali min Samari pua mi ñima po i? kilima juufi nba yeni Samari yabi bo ki mani. **10** Ki Jesu guani ki ñmiani o: a ya bani U Tienu paabi, ki bani yua n miadi mi ñima ki bua ñu ne, fini mono bo bi miagu mi ñima, ki wan ten a mi ñinjanbi. **11** Kol pua ne maadi, ti yonbidaano ñaa pia bonli ki bi luuni, ki li caalio mo go ñua, a bua la le i li ñunjanbi? **12** fin n cie ti baa jakobi yua n den teni ti li caali? li caali ki wani yeni o bila yeni o bonkobdi kuli ñu. **13** Ki Jesu ñmiani o: ya nibi kuli ñuni mi ñimi ne, o ñuñuni go ba cuobi. **14** Ama yua n ñu ya ñima k n baa teni, ñuñuni kan bamgi cuogu, k min ba teni ya ñima baa tie o po nani ñunbunbungi yeni ya mialiki pia gbemi ñima bundi liem nni. (**aiōn g165, aiōnios g166**) **15** O pua yeni n maadi o: ti yonbidaano ten nni li ñima, ki ñuñun nji da baa ki cuon, ki min ji da baa cua ne ki luuni mi ñuma. **16** Ki Jesu maadi o, ki wan gedi ki pan yiini o calo n cua na. **17** O pua yeni jiini, mii pia ja. Ki Jesu yedi o, a maadi moni ki ñaa pia ja i. **18** Kilima, a pia jabi mui, ki ñan go ye yeni yua molane mo ki tie a calo ka. A li yedi i moni. **19** O pua yeni jiini, ti Diedo, n bani k a tie U Tienu tondu i. **20** Ti baa nba den dondi U Tienu li juali ne po i; ki yinbi ji yedi ki jerusalem n pia naan kani ki baa dondi U Tienu. **21** Ki Jesu ñmiani o pua yeni, ñanbi ki cengi n maami, o yogu baadi ki ji te kan gedi li juali po ki buali jerusalem ka, ki bua dondi ti diedo (baa U Tienu). **22** Yinbi wani dondi yin ki bani yua i, ki tinbi dondi tin bani yua, kilima gaapo ñani juufi nba kani. **23** Ama o yogu cuoni, li yogu pundi mono, yaabi n dondi ti baa U Tienu yeni bi pali, i momoni nni, kilima ti baa U Tienu kpaani yaabi n baa pug o i. **24** U Tienu tie fuoñanbi ki ya dondo yeni i momoni. **25** K o pua yeni maad o: N bani k U Tienu tondu bi cua (yua ki bi yigu krisu) o ti ya cua, o bi waani a bona kuli. **26** Jesu n maad o: min mono, min yua maadi yen a ne. **27** Li yognu ki jesu yegni guani, ki li yaakilidib yeni ban lagu k o pagi yeni Samari pua. Ama oba naa tuo ki buali wan kpaani bii wan pagi yen o yaali ya po. **28** Ko pua yeni ji ñaa o cuali, ki lebdi o dogun ki pan maadi bi niba. **29** Cua mani ki diidi ya ja n maadi n min sóni yaali kuli, wan ka baa tie krisui? **30** Ki bi nibi ñani o dogun ki cua jesu kani. **31** Ki li yognu, k o yegni balimo k wan di, ki tua Rabi ya di. **32** Ama ki Jesu maadi ba: min pia ya jiem ki ba je yen, i ki ban li. **33** K o yegni ji maadi bi ñmiali nni: ki nul n baa ten o mi jiema k o jen biii? **34** Ki jesu yedi bi: n jiedi tie ki min sóni yua n sóni nni n bua yaali, ki sóni o tuona kuli ki juodi. **35** Yi maadi ki bontutugu yogu sieni ñmaali na kaa i? Diidi mani, n maadi; yaadi mani ki diidi o kpaabi, li ji pieni fuaa, o bonyendi yogu pundo. **36** Yua pedi i dii, wan ga o paagu, o ji taandi li bona ki juundi ya miali ki pia gbemi bualin, ki lan fidi ki yua den buli yeni yua n

pedi n ya ye li pamanli nni. (**aiōnios g166**) **37** Kilima ban maadi yaali tie i moni, yua buli ye oba i, ki yua pedi mo ye oba. **38** N suani ki yin gedi ki pedi ya kpaabu ki dee koni; bi tobi n den koni li kpaabu ki la fala, ki yinbi ji bi je bi fala ñuadi. **39** Samari dogu n nibi boncianli bi tuo jesu, kilima o pua yeni bi bi maadiba: o maadn min baa suani yaali kuli n yenyien n. **40** Samari yaabi cua ki la jesu, ki bi balimo ki wan cua k ya ye yenbi, k o tieni bi kani daa lie. **41** Ki bi niba boncianli duu o po, ki dugni o maami po. **42** Ki bi maadi o pua yeni: laa tie ki ñan yedi ti yaali ka cedi ki ti du o po; tinbi mono den tuodi gbadu yeni i moni k wan n tie ñanduna gaapo. **43** Li dana lie n pendi, ki jesu ñani li dogun ni ki gedi Gaaliile. **44** Kilima wan mono bi maadi k U Tienu tondikaabi kan la li coligu bi dogun yaabi kani. **45** Wan pundi Gaaliile, k li dogun yaabi ñanbi ki gaagu, ki bi den la wan den tieni yaali Jerusalem m jaam yogu, k li ma bi mo den gedi k b dli jaami. **46** K o guani ki lebdi Kaana, Gaaliile dogun ni, naani k o bi cedi k mi ñim kpandi o damongu. L sua ki yiko daano ba ye Kafarnawum k o bigi yia. **47** Wan gbadu ki jesu ñani Jude ki cua Gaaliile, k o nagni o kani ki miagu sugli ki wan mõndi ki jiidi Kafarnawum k tebi o bijua, li sua ki li bigi nuud mi kuumo. **48** Ki jesu maadi o: i ya la ti palidi yeri yaalidigu bona, i kan baa ki duu n po. **49** K li yiko daano maadi o: ti yonbidaano cua tin gedi ki sua ki bigi da ki kpe. **50** Ki jesu maadi o: ya kuni, a bijua paag o. K o gaa jesu n yedi o ya labaali ki ji kuni. **51** O den paa o san po i, k o tuonsõnla tuog o ki maad o, a bijua paago. **52** K o bualib ya yognu po k o won paagi, ki bi maadi o: k wonli kudlele yognu k o gbanu won songi **53** K bi baa tiadi k li yognu k jesu won maad o k o bigi paag o. Li daali ki wani yeni o deni yaabi kuani bi dindanli jesu nni. **54** Ki jesu ñan Jude ki guani Gaaliile guani ki tieni yaalidigu bona taalm lie po.

5 Lani ñ pendi, Juufinba den pia mi jaanma, ke jesu gedi Jeruselema. **2** Jeruselema yeni, den pia ñunpindbuogu ke ku yi Jesu danba maama nni, Betedsa, ke gu kuu yeni li paloli bulñøbu, ki pia ciadi mu. **3** bi yianba bonciala den dua li ciadi nni kuli: a juama, a diama, mu wabmu, yeni ti gbannankpiendi danba, ke bi kaa ki guu mi ñima lengdima; **4** Kelima li den pia ya yognu ke maleki den yi jiidi ki gbadu mi ñima; yua den kpia ki jiidi mi ñima ñ gbadu ya yognu, o den yi paagi; hali wan yia ya yianu kuli. **5** O yiamon den ye likani, ki yiagi hali piitaan bina niin n yeni. **6** Jesu í la o ke o dua, ki bandi ke wan yiagi li waagi, ke o buali o: «A baa ñan paagi ii?» **7** O yiamon ñ ñmiani o «N Diedo, n ki pia yua n ba todi nni min jiidi ku ñinbuogu nni mi ñima ñ lengdi ya yognu. N ya nagni, n ba sua ke nitiano kpia ki jiidi ki ña nni. **8** Jesu den yedi o: «Fii ki taa a duakaagu ki ya cuoni.» **9** Lanyognu lig, o yiamon ñ paagi, wan taa o duankaagu ki ya cuoni. **10** Li den tie mi fuodma daali i, Juufinba ñ buali yua n paagi yen; «Dinne tie fuodma daali, li ki buali ke yan taa a duankaagu. **11** Wan guan ki ñmiani ba: «Yua n paagi nni maadi nni ke min taa n duankaagu ki ya cuoni.» **12** Ban buali o: «ñma

yedi a ke jnan taa a duankaagu ki ya cuoni?" 13 Ama yua n den paagi den ki bani yua n paagi o; kelima Jesu den kua ku nilgu nni ke waa ji bandi o. 14 Lan pugni waamu ke Jesu guani ki cendi o li jaandieli nni, ki maadi o: Mola, a paagi; ji da tieni tuonbiadi ke yaali n cie a yianu ne n ji da cuo yja. 15 Yua n paagi yeni n gedi ki maadi Juufinba ke Jesu n paagi o. 16 Lani n cedi ke Juufinba den yua Jesu yeni mi yibalma, kelima o tieni lan ya bona mi fuodma daali. 17 Ama ke Jesu guani ki ymiani ba: «N báa li tuuni hali yeni mólane, N mo tuuni i. 18 Lanyapo, ke Juufinba ji den lingi ke ban biani o miali, kelima li ki tie wan ki colni mi fuodma daali baba ka, ama ke o yi U Tieno o báacelo, ki sengi o yuli U Tieno sensienu. 19 Lanwani i, Jesu ní guani ki ga mi maama, ki yedi ba: «I momoni, i momoni, n maadi yi, Bijua kan fidi ki tieni libá kuli o yuli po, o tiendi wan nua ke Báa tiendi yaali i; ke Báa ní tiendi yaali, Bijua mo tieni lani i, paadma bá kuli ki ye. 20 Kelima Báa búa Bijua, ki wangí o wan tiendi yaali kuli; o go ba waani o ya bona n cie yin nua yaali ne, lan yaa ki lidi yi. 21 Kelima, nani Báa n yiedi bi kpienba, ki puuni li miali yeni, Bijua mo puuni wan búa yua li miali. 22 Báa ki jiagi nilo buudi, ama o cabi Bijua i, li buujiali kuli. 23 Li tieni yeni, ke yuakuli ní kpiagi Bijua yeli nani ban kpiagdi Báa yeli maama. Yua n ki kpiagdi Bijua yeli, o ki kpiagdi Báa yua n sóni o. 24 «I momoni, i momoni, n maadi yi, yua n cengi n maama, ki dugi yua n sóni nni po, pía ya miali n kan gbeni. Bi kan jia o ya buudi, ama o ñani mi kuuma nni, ki kua li miali nni. (aiōnios g166) 25 «I momoni, i momoni, n maadi yi, u yogu kpendi, u pundi mono, ke bi kpienba baa gbia U Tieno Bijua nialu; yaaba n ba gbadi lan ya nialu baa fo. 26 kelima nani Báa n kubi li miali o niinni yeni, Bijua mo kubi li miali o niinni yeni i, o cedi ke Bijua mo pia li miali o niinni yeni i. 27 O puni o yikodi, ke wan ya jiagi ti buudi, kelima o tie o nisaalo bijua i. 28 Li bona ní da lidi yi ka. Kelima u yogu kpendi, ke yaaba n ye a kakula nni ba gbadi o maama ki ñia bi kakula nni. 29 Yaaba n tieni mi janma ba yiedi ki ya pia li miali, ama yaaba n tieni ti tuonbiadi ba yiedi ban jia bi buudi. 30 N kan fidi ki tieni libá kuli n yuli po; nani min gbia maama yeni, n jiagi ti buudi ke li tiegi, kelima n ki lingi n ya yanbuama ka, ama yua n sóni nni ya yanbuama. 31 Mini n ya tieni kasiedi n yuceli po, n kasiedi ki tie moni. 32 Nitiano ye, ki tiendi kasiedi n po, n bani ke wan tiendi ya kasiedi n po tie momoni i. 33 I sóni bi niba Jan po ke o tieni kasiedi i momoni po. 34 Mini ya po, nisaalo ka ba tieni kasiedi n po, ama n maadi lani ke yin baa mi faabma i. 35 Jan den tie ya fidsanga n co, ki tuudi, ke i den bua yin mangi i pala yeni o yenyenma waamu. 36 Min wani, n pia ya kasiedi n yabi ki cie Jan kasiedi; kelima, Báa ní bili nni ke min sóni ya tuona, min tuuni ya tuona mōno tiendi kasiedi n po ke Báa n sóni nni. 37 Ke wani Báa yua n sóni nni mōno tieni kasiedi n po; i ki kpeli ki gbadi o nialu, i ki kpeli ki la o nunga. 38 O maama ki ye i niinni, kelima i ki dugi wan sóni yua ya po. 39 I cogi ki kpaagi i diani nni, kelima i tama ke yini n ba puni yi ya miali n

kan gbeni: yini n tiendi kasiedi n po. (aiōnios g166) 40 I nan ki bua yin ñodi nni ki baa li miali. 41 N yudandi ki ñani bi niba kani ka 42 Ama n bani ke i ki kubi U Tieno buama i niinni. 43 N jiidi ki cua n Báa yeli po i, ke i ki ga n cangu; tiano ya cua o yeceli po, i nan ba ga o. 44 I nan ba tieni ledi i, ki dugi n po, yinba yaaba lingi ti yudandi i lieba kani, ki nan ki lingi ya yudandi n ñani U Tieno baba ya kani. 45 Da maali mani ke min ba jalgi yi Báa kani; yua n ba jalgi yi tie Moyiisi, wani ya po i, ke i pia li dandanli. 46 Kelima i ya bi daani Moyiisi nni, i bi baa dugi n po mo; kelima o diani ki maadi n ya maama i. 47 Ama i ya ki pia dandanli o diani po, li ba ga ledi, yin ya pia li dandanli n maama po?

6 Lani n pendi, ke Jesu gedi Galile ñiincianma jaalieli ke bi go yi li Tiberiyadi. 2 Ku niwulgú den yua o boncianla kelima bi den la wan tieni ya yaalidgu bona bi yianba po. 3 Jesu ní do li juali po, ki ban kali yeni o ñodkaaba. 4 Li den sua ke Paaki, juufinba jaanma nagí. 5 Jesu ní yaadi li yuli, kil a ke bi niba boncianla kpendi o kani, ke o maadi Filipi: «Ti ba da le i kpanu ya niba ne kuli ní baa ki di? 6 O den maadi yeni, ki bua wan bigni o i, kelima o den bani wan ba tieni maama. 7 Filipi ní jiini o, "Ti ya daá bá dibala kobilie kpanu, li kan dagdi bá juakuli ní baa bonjenga jenga. 8 O ñodkaaba siiga nni, yendo, Siimon Pieri ninjua ní maadi o: 9 "Naacenyendo ye ne ki pia kpanu amu yeni jami lie; lani ba fidi ki tieni be yeni ya nicianba ne? 10 Jesu ní maadi: «Cedi mani ban kali. Likani den pia ku muagu boncianla. Bi den ki luo niba tuda mu, ban cedi ban kali. 11 Jesu ní ga kpanu, ki yadi yedjanma li po ki go tieni yeni i jami mo ya po, ki cedi ban bogdi ba, yuakuli ní ga wan búa maama. 12 Ban ñmani ki guo, ke Jesu maadi o ñodkaaba ke ban duo ban ñmani ki sieni yaali ki da ja llibá n íbia. 13 O ñodkaaba ní duo ban ñmani a kpanu muuda ki sieni ya bonjena, ki gbieni baabuodi piiga n tilie. 14 Li niba ní la ke Jesu ní tieni ya yaalidgu tuonli, ban maadi: "One n tie yeni i moni ya sawalpualo n bo ba cua ñanduna ne." 15 Jesu ní bandi ke bi ba cua ki cuo o ki dini o li balcianli, ke o yaadi bi kani, ki kua li juali nni wani obaba. 16 Ku jenjuogu ní pundi, ke o ñodkaaba jiidi mi ñiincianma jaali po. 17 ki kua ku ñadgu ki ba puodi li mogli, ki gedi Kaperinawuma. Ku ñiagu den bii, ke Jesu da ki guani bi kani. 18 U faaciangu ní ffi, ki fiini a ñinguona. 19 ban kudi ku ñadgu ki fagdi waamu, ban la Jesu ke o cuoni u ñingbanu po, ki nagdi bikani, ban jie. 20 Ama ke Jesu maadi ba: «Mini i, da jie mani!» 21 Bi den bua bantaa o ku ñadgu nni, ama ke ku toli ban caa naapo 22 Ya niwulgú n den se li mogli kunga den bani ke ñadyengu baba n ye, ama Jesu nan den ki kua li ñadgu nni yeni o ñodkaaba, bi den gedi bi baba i. 23 Lan den fandi ke ñadtandi den ñani Tiberiyadi ki cua naani ke Jesu den yadi mi yedjanma kpanu yeni i jami po ki teni ba ke bi ñmani yeni, 24 Li niba ní diidi ki sua ke Jesu yeni o ñodkaaba, obá kuli ki ye li kani, ke bi kua ti ñaditi, ki gedi Kaperinawuma ki baan lingi Jesu. 25 Ban puodi li mogli, ki la o nepo ya jaali, ke bi buali o: "Rabbi,

be yognu i ke a cua ne?" 26 Ke Jesu jiini ba: «i mōmōni, i mōmōni, n maadi yi, i lingi nni li nan ki tie min tieni ya yaalidgu bona ke i la ka, ama yin den baa kpanu ki ḷmāni ki guo yen i. 27 Ya tuuni mani ki da lingi ya jiema n baa dudi ka ama yin ya lingi ya jiema n kan dudi, ki baa tundi ki ye hali ya miali n ki pia gbenma. O nisaalo Bijua n ba teni yi lanya jiema; kelima wani ya po i, ke Bāa U Tieu jaa o tanpon ki tieni mi banma. (aiōnios g166) 28 Ban buali o: "Ti ba tieni ledi i, ki sōni U Tieu tuonli? 29 Jesu ñ jiini ba: «U Tieu tuonli tie ke yin ya dugi wan sōni yua ya po i.» 30 Ban buali o: "A ba tieni o laa yaalidgu bonli i, tin ki bandi, ki dugi a po? A ba tieni be i? 31 Ti yaajanba bo dini maana, ki tinkuonga nni, nani lan diani maama: "Ke o teni ba ki tinga kpanu ke bi ḷmāni." 32 Jesu ñ maadi ba: «i mōmōni, i mōmōni, n maadi yi, Moyiis ka bo teni yi tanpoli kpanu; ama n Bāa tieni yi tanpoli kpanu mōnli. 33 Kelima U Tieu kpanu tie ya kpanu n ñani tanpoli ki jiidi, ki tieni ḷanduna li miali. 34 Ban maadi o: "Ti Diedo, ya tundi ki puuni ti lan ya kpanu." 35 Jesu ñ maadi ba: «Mini n tie li miali kpanu. Yua n cua n kani, koma ji kan cuo o, yua n dugi n po mo, ñūñuuji kan cuo o. 36 Ama n maadi yi, i la nni, ama i naa dugi n po. 37 N Bāa ñ teni nni yaaba kuli ba cua n kani, yua n cua n kani mo, n kan ñani o niinpo. 38 Kelima n ñani tanoli ki jiidi ke min tieni yaali n ki tie n yanbuama ka ama yua n sōni nni ya yanbuama i. 39 To yua n sōni nni yanbuama tie ke min da buoni wan teni nni yaali libá kuli, ama ke min guani ki yiedi la li daajuodidaali. 40 N Bāa buama tie ke yua n la Bijua, ki dugi o po ñ baa ya miali n ki pia gbenma, ke n go ba yiedi o li daajuodidaali. (aiōnios g166) 41 Juufinba den bulni bulni bi ḷmiali nni, kelima o maadi ke o tie ya kpanu n ñani tanpoli ki jiidi. 42 Ki maadi: "One ki tie Jesu ka aa? waa tie Josefi bijua kaa? tin bani yua ya naá yen i o bāa kaa? Li ba ga ledi i, wan maadi: "N ñani tanpoli ki jiidi?" 43 Jesu ñ jiini ba: «Da bulni mani i ḷmiali nni. 44 Obá kuli kan fidi ki cua n kani, li nan yaa tie n Bāa yua n sōni nni yaa ka dadi o; n go ba yiedi o li daajuodikaali. 45 Li diani bi sawalpuuba tili nni: "Bi ba tundi bi kuli, ki waani ba U Tieu ñ tie yau. Lanwani i, yua n gbadí Bāa maama, ki ga o tundli ba cua n kani. 46 Li bua waani ke obá kuli ki la Bāa, li nan yaa tie yua n ñani U tieni kani yaa ka; wan wani i, la Bāa. 47 I momoni, i momoni, n maadi yi, yua n dugi n po ba ya miali n ki pia gbenma. (aiōnios g166) 48 Mini n tie li miali kpanu. 49 I yaajanba den dini maana ki tinkuonga nni, ama bi nan den kpe. 50 Ne tie ya kpanu n ñani tanpoli ki jiidi, yua n ḷmāni lan ya kpanu ji kan kpe. 51 N tie ya kpanu n pia li miali, ki ñani tanpoli ki jiidi. Yua n ḷmāni lan ya kpanu, o baa tundi ki pia ya miali n ki pia gbenma; ke min ba teni a kpanu tie n gbannandi, ke n ba teni ḷanduna kuli miali po. (aiōn g165) 52 Wan maadi lani i, ke juufinba ji gagbi ḷmiali nni, ki maadi: O ba ga ledi i, ki teni ti o gbannandi tin ḷmāni ii? 53 Jesu ñ maadi ba: «i mōmōni, i mōmōni, n maadi yi; i ya ki ḷmāni o nisaalo Bijua gbannandi, ki go ki ñuni o sōma, i kan ya pia miali i niinni. 54 Yua n ḷmāni n gbannandi

ki go ñuni n sōma baa bia ya miali n ki pia gbenma, n go ba yiedi o li daajuodikaali. (aiōnios g166) 55 Kelima n gbannandi tie jiemondi ke n sōma mo tie bonñukaali. 56 Yua n ḷmāni n gbannandi ki go ñuni n sōma baa ye n niinni, ke n mo ye o niinni. 57 Nani Bāa yua n fo ñ sōni nni yen i, ke wani Bāa po i, ke n pia li miali, lanwani i, yua n ḷmāni nni mo baa pia li miali n ya po. 58 Ne tie ya kpanu n ñani tanpoli ki jiidi. li ki tie nana i yaajanba ñ bo ḷmāni maana, ki nan kpe yen i ka: yua n ḷmāni ya kpanu ne ba baa ya miali n ki pia gbenma. (aiōn g165) 59 Jesu den maadi la ya bona ti jaandiedi nni ki wangí Kapernawuma yaaba. 60 Jesu ḷjokaaba siiga nni, boncianli den gbadí ya maama ne ki maadi: "Ya maama ne paa mi gbadma; ḷma ba fidi ki cengi ya maama ne? 61 Jesu den bandi ke o ḷjokaaba sōbni ki maadi o ya maama po i, ke o buali ba: «Ya maama ne jiendi yi bii? 62 I ji ya la ke o nusaalo Bijua, ke o guni ki doni wan den kpia ki ye naani te? ... 63 Mi Fonanma n puuni li miali; ti gbannandi ki pia fuoma. Min maadi yi ya maama tie fuoma yen i miali. 64 Ama i siiga nni, bi tianba ye ki ji pia dudugdi. Kelima Jesu den bani hali mi cilma yaaba n den ki dugi o po yen i yua n ba te janbi. 65 Ki go pugni: «Lani ya po i, ke n maadi yi ke obá kuli kan fidi ki cua n kani, li nan yaa tie ke Bāa n puni o li paabu. 66 Ki cili lanyognu, o ḷjokaaba boncianla den fuadi ki ña o, kaa ji yegdi yen i o. 67 Jesu ñ buali o piiga n ḷjokaliedba: «Ke yinba i, i kan sani ki ña nni ii? 68 Siimōn Pieri ñ jiini o: "Ti Diedo, ti ba sani ki ḷjodi ḷma i? Fini n pia ya miali n ki pia gbenma maama. (aiōnios g166) 69 Ti dugi a po ki go bandi ke fini n tie Kiristu, U Tieu nigagdinamo. 70 Jesu ñ jiini ba: «Mini ka lugdi yi yinba piiga n biliediba aa? I siiga nni, yendo tie cicibiadga i. 71 O den maadi Siimōn bijua, Juda Isikariyoti i; kelima wani n den ba janbi o, ki teni yibalinba, wani yua den tie piiga n biliedba yen i nni, yendo.

7 Li po n pendì, k jesu gedi Galile, o bo ki waagi Jude. Jufi nba bado bo kpaani k ban kpagu 2. Jufi nba jaam yaali ki yii jondi jaami bo nagí. 3 Lani ki jesu ninjab maad o, ña ne ki gedi Suude. K a ḷquantieba n fidi la a tuona yaali k a suani. 4 Nilo k wuo wan suani ya tuonli: a ya suani lan tuonli kuli, mōndi ḷanduna nib kuli n band a. 5 O ninjabí bo ki pia o po li dandanli. 6 Jesu maadi ba: n yogu da ki pundi ḷma yinbi wan ya yogu peli yogkuli. 7 ḷanduna kan fidi ki kuad i, min, o kuadn, ki dugni n tie o sieda yua n wang o k o tuona ki ḷani. 8 Do mani, yinbi, li jaam po, min wani da kan do ki dugni n yogu da ki pundi. 9 Wan maadi ba k gben, k o ñindi Galile 10 O ninjab n doni mi jaam po, li puoli po k o ḷjod li wuolin k bi niba k lagu. 11 Mi jaam yogu, k jufinba kpaan o ki maadi: o ye lee? 12 O niwuligun nni bi maadi o po ki tua: o tie nimoni (yantaadi daani), bi tianbi mō ya po: n n, o bōndi bi niba(o tiendi ti belbōndi). 13 Bi nibi den jie yen i ban maadi jesu po jufinba gbadí. 14 Mi jaam ji mangi ki kua siinga yo ki jesu kua o jandiegú nni ki cili ki cogni U Tieu maama. 15 Ki li ya k lidi jufinba k bi maadi: o tieni ledi ki bani mi cogna ki nan ki kua o cogu(

kalaatu). **16** K Jesu ȝmianba: n yikod k tie n yali ka, ama yua n sɔn nni yali **17** Yua bua tie o buam, o b bandi ki lia n yikod ñaa U Tienu kani bii n palu po. **18** Yua maadi o yuli po, kpaani o ȝnuadi baba i, ama, yua kpaani yua n sɔn o ya ȝnuadi, tie yua mɔni k k bua jodi ki maadi i momɔni o ba nni. **19** Moyiis den ki teni li yikodi? Ama siign nul ki colnli li yikod. Be ya po i ki kpaani ki yin kpa nni? **20** K o niwuligu guani ji jiin o: ti cicibiadu yua a. Bi le n kpaani ki ban kpa a ni? **21** K i Jesu yediba: tuonyenli baba k n tieni ki li yaa ki lidi i kuli ne. **22** Moyiis bo teni yin ba colnli, l bo ki ñani Moyiis kan ka, li bo cili yajaanba kani ki ti kondi bo cili, k a kondi saaba daali **23** Nil ya gaa ti kondi saaba daali k nan colnli Moyiis yikodi, be ya po i ki kɔn yen n k paagi o yiamo saaba daali? **24** Da bu mani yeni lugdm ama ya bu mani yeni i momɔni **25** Jerusalema yaaba siiga, b tianba í yedi, “Ban lingi yua ki bua kpa ka ne ee?” **26** Diidi, wani n maadi wan bua maama yeni, ke bi nan ki maadi o libakuli. Daalinba yikodanba ki bani ke wani n tie Kiristo, bii laa tie yeni ii? **27** Ama ti bani li nilo í ñani naankani wani.” **28** Ke Jesu tandi ku jaandieguna, ki tundi, ki tua, “I bani nni, ki go bani min ñani naani. N ki cua n yuli po ka, Yua n sɔni nni yeni tie o momɔndaano i, i ki bani o. **29** N bani o, kelima n nani o kani i, wani n sɔni nni. **30** Bi den bigni ke ban cuo o, ama, obakuli den ki maani o nuu o po, kelima, o yogu dá den ki pundi. **31** Ama ku niwulgu nni, boncianli den tuo ki dugi o po, ki tua, “Kiristo í ba ti cua ya yogu, o ba fidi ki tieni yaali n cie ya bancianma yeni ya yaalidgu n tie ne ee?” **32** Farisiensiba den gbadi ke ku niwulgu sobni ki maadi li Jesu maama, ke salga yidkaaba yeni Farisiensiba sɔni a jakonda yudanba, ke ban cuo o. **33** Ke Jesu yedi, “N dá ye yeni yi u you waamu, ki ba ti yuandi ki guani yua n sɔni nni po. **34** I ba lingi nni, ama, i kan la nni; min caa naani, i kan fidi ki cua likani.” **35** Ke juufirba ji maadi bi ȝmiali nni, Ya nilo ne caa le i, ke ti ba lingi o kikan la o oo? O bua gedi yaaba n yadi ki kua bi nilanba siiga ki ban ya tundi ba bii? **36** Wan maadi ya maama ne mo tie be i, ‘I ba lingi nni, i kan la nni; min caa naankani, i kan fidi ki pundi likani?’” **37** Mi jaanma damiidi ligi i, li daacianli daali, Jesu den tandi, ki maadi, ki tua, “U ñuuunu ya pia yua, wan cua n kani ki ñu. **38** Nani i diani nni, lan yedi yaali maama, “Yua n dugi n po, li miali kpenu ñima ba puubi o niinni. **39** O den maadi Forjanma maama, yaama ke yaaba n dugi o po ba baa; bi dá ki puuni Forjanma, kelima, Jesu dá ki la o kpiagdi. **40** Ku niwulgu nni, nitianba í gbadi lanya maama, ke bi yedi, “O li tie sawalpualo i yeni i mɔni.” **41** Ke nitianba yedi, “Kiristo n yeni.” Ama ke nitianba mo yedi, “Kiristo ñani Galile yo oo? **42** I diani nni, bi ki yedi ke Kiristo ba ñaa Dafidi cugli nni ka aa, ki tie Betehem, Dafidi dongbanli nni ka aa?” **43** Lanwani ii, ke mi paadma tieni bi siiga nni o po. **44** Nitianba den bua ban cuo o, ama obakuli den i maani o nuu o po. **45** Ke sejenba yudanba guani ki la salga yidkaaba yeni farisiensiba, ke bi buali ba, “Li tieni ledi i, ke yii guani yeni o?” **46** Ke sejenba yudanba jiini,

“Tii kpeli ki la ya nilo n maadi nani wani yeni.” **47** Ke farisiensiba buali ba, “i mo bodi n yeni ii? **48** Yikodanba bii farisiensiba ye lienni, ki tuo ki dugi o po oo? **49** Ama ya niwulgu n ki bani yiko ne, sola bi po.” **50** Nikodem, (ya farisiensiba den tuodi ki dugi o po) yedi ba, **51** Ti yiko cabi ke ban jia nilo ti buudi kaa cengi o ki bandi wan tieni yaali ii? **52** Ke bi jiini, ki yedi o, “A mo ñani Galile yua yo oo? Kpaagi i diani nni, ki lia sawalpualo ya ye, ki ñani Galile,” **53** Bi den yadi ke yuakuli kuni o denpo.

8 Jesu den gedi olifi tidi juali po. **2** Ku sijaapanpangu nni, ke o go guani ku jaandieguna, ke bi niba kuli cua o kani, ke o tundi ba. **3** Yiko gbanbanda yeni farisiensiba nni cua yeni ya pua ke bi ludi o, ke o combi. **4** Ban seni o pua yeni, bi niba kuli siiga, ki maadi Jusu: “Canbáa, ti ludi o pua ne ke o combi, ke ti cuo o. **5** Moyiisi yedi o yiko tili nni ke li dagdi ke ban lugdi ya puoba n tieni yeni a tana: ke fini mo, a yedi be? **6** Bi den maadi yeni, ki bua ban bigni o, ki fidi ki jalgi o. Ama Jesu den tibni, ki dangi yeni o nubili tinga nni. **7** Ban den li yua ki buali o yeni i, ke o yaadi ki sedi, ki yedi ba: «I siiga, yua n ki pia tuonbiadi í kpia ki lugdi o li tanli. **8** Ki guani ki tibni, ki dangi tinga nni. **9** Ban gbadu Jesu maama, bi yantiali den jalgi ba, ban ji ya yadi yendo yendo, ki cili bi nikpelo ki ban yadi ki gbeni; Jesu ji den ye o baba i, yeni o pua, ke o se wan bi se naani. **10** Jesu í yaadi ki sedi, o ji ki la bá niyendo, kase o pua yeni baba, wan buali o: «Pua, yaaba n bi jalgi a yeni ye le i? Obá ki buni ki cuo ña, aa? **11** O den jiini: “N Diedo, obá kuli.” Jesu í maadi o: «N mo ki buni ki cuo ña; ya caa, ki ji da sɔni tuonbiadi.» **12** Jesu go den maadi bi niba, ki yedi: «Mini n tie ȝanduna yenyenma; yua n yua nni kan cuoni biiglì nni, ama o ba baa li miali yenyenma. **13** Lanyapo, farisiensiba nni yedi o: “A tiendi kasiedi a yuceli po; a kasiedi ki tie kasiedi mono. **14** Jesu den guani ki jiini ba: «Bá n ya tiendi n yuli po kasiedi, n kasiedi tie momɔni, kelima n bani min ñani naani ki caa naani; ama yinba ki bani min ñani naani, ki buali min caa naani. **15** Yinba jiagi ti buudi yeni ti gbannandi maalma i; mini nan ki jiagi nilobá buudi. **16** N ya jia buudi mo, n bujiali tiegi, kelima mii ye n baba, ama Báa yua n sɔni nni, ye yeni nni. **17** Bi diani i yiko tili nni, ke niba lie kasiedi tie momoni; **18** N tiendi n po kasiedi, ke n Báa yua n sɔni nni mo tiendi n po kasiedi. **19** Ban buali o: “A báa ye le? Jesu í jiini: «I ki bani nni ki buali n Báa. I ya bi bani nni, i bi baa bani n Báa mo. **20** Jesu den maadi lanya maama, ki tundi ba ku jaandieguna, ban den bilgi naani bi ȝalmani, ama obá naa den cuo o, kelima o yognu daa den pundi. **21** Jesu go den yedi ba: «N caa n yeni, i ba lingi nni, i ba kpe i tuonbiadi nni, i kan fidi ki cua min caa naani. **22** Lanyapo, juufirba í maadi: “O bua kpa o bá yo oo, nani wan yedi: «I kan fidi ki cua min caa naani?” **23** Wan maadi ba: «I tie tinga yaaba i, mini tie tanpoli yua i. yinba tie ȝanduna ne yaaba i, mini ki tie ȝanduna ne yua ka. **24** Lanyapo i ke n maadi yi ke i ba kpe yeni i tuonbiadi; kelima i ya ki dugi min tie yua po, i ba kpe

yeni i tuonbiadi. **25** Ban buali o: "A tie ñjma i? "Jesu n̄ jiini ba: «Min yedi yaama hali mi cilma yeni.» **26** N pia a bona boncianli ki ba maadi i po, ki go jia ti buudi yeni yi li po. ama yua n s̄oni nni tie m̄om̄ondaano, ke min maadi ya maama ñanduna nni ne tie min gbadi o kani ya maama i." **27** Bi naa den gbadi ke o maadi B  a (U Tienu) ya maama i. **28** Lanwani i, Jesu n̄ maadi ba: «I ya ti fiini ki seni o nisaalo Bijua, lanyognu i ba bandi min tie yua, ke n̄ ki tie lib   kuli n yuceli po, ama n̄ maadi ki dugni n B  a n̄ tundi nni maama i." **29** Yua n̄ s̄oni nni ye yeri nni; waa ñja nni n baba, kelima yognu kuli, n̄ tie yaali n mani o po. **30** Nani Jesu n̄ den maadi lan ya maama yeri, bi niba boncianla den dugi o po. **31** Wan yedi Juufinba yaaba n̄ den dugi o po yeri: «I ya tuo ki ñjua n̄ maama, i tie n̄ ñj  kaaba yeri i m  oni; **32** I ba bandi i m  om  oni, i m  om  oni n̄ faabi yi. **33** Bi den guani ki jiini o: "Ti tie Abalahama puoljuani i, hali tin ye, ti naa tua nilo yonbi; li ba ga ledi ñjan maadi ke ti bi ba faabi ti?" **34** Jesu n̄ guani ki jiini ba: «I m  om  oni, i m  om  oni n̄ maadi yi ya nilo n̄ tiendi ti tuonbiadi kuli tie ti tuonbiadi yonbo **35** I bani ke yonbo ki tie yua n baa tundi ke ye ku diegu nni ka; ama ku diegu nni bijua wani tie ku diegu nni yua i, hali yognu kuli. (**ai  n g165**) **36** Lanwani i, Bijua ya faabi yi, i ba baa mi fuoma (i ba yali i b  ) yeri i m  oni. **37** N bani ke i tie Abalahama puoli ñjua; ama i lingi ke yin kpa nni kelima min maadi ya maama naa kua i pala nni. **38** N maadi min la yaali n B  a kani i; ama yinba tie yin gbadi yaali i mo ya b  a kani i. **39** Ban jiini o: "Ti b  a tie Abalahama." Jesu n̄ yedi ba: «I ya bi tie Abalahama bila, i bi baa tuuni Abalahama tuona i.» **40** Molane, i lingi ke yin kpa nni, mini yua n̄ maadi yi i m  oni, ke n̄ gbadi U Tienu kani i, Abalahama naa den tieni yeri. **41** I tuuni i b  a tuona i. Ban jiini o: "Tii tie conconbida ka; ti pia b  a yendo i, U Tienu." **42** Jesu n̄ maadi ba: «U Tienu ya bi tie i B  a, i bi baa baa nni, kelima n̄ ñani U Tienu kani i, ki cua; n̄ ki cua n̄ yuceli po ka, ama wani n̄ s̄oni nni.» **43** Li tieni ledi i, ke i ki gbia n̄ maama? Kelima i kan fidi ki cengi n̄ maama. **44** I b  a n̄ tie setaan, ke i lingi ke yin tieni i b  a yanbuama. O tie nikpaloo hali mi cilma, o naa ñjua i m  om  oni sanu, kelima i momoni ki ye o niinni. O ya pua mi tofaama, o maadi yeri o yantiali; kelima o tie tofaadaano, ki go tie mi tofaama b  a. **45** Nani min maadi i m  om  oni yeri, i naa dugi n po. **46** I siiga nni, ñjma ba fidi ki waani n̄ tuonbiadi? To. n̄ ya maadi i momoni i, be nan cedi ke i ki dugi n po? **47** Yua n̄ ñani U Tienu kani, cengi U Tienu maama. I ki cengi, kelima i ki ñani U Tienu kani ka. **48** Juufinba n̄ jiini ki maadi o: "Tii pia i m  oni yeri tin maadi ke a tie Samari yua aa, ke ki cicibiadga ñjua ja aa?" **49** Jesu n̄ jiini: «Cicibiadga ki ñjua mini; min kpiagdi n B  a yeli, ke yinba nan fanbidi nni. **50** N̄ ki lingi n yuli po kpiagdi ka, yua n̄ ye ki lingi n kpiagdi, wani n̄ go jiagi ti buudi. **51** I m  om  oni, i m  om  oni, n̄ maadi yi, yua n̄ ñjua n̄ maama, o kan kpe palbu. (**ai  n g165**) **52** Juufinba n̄ maadi o: "M  ola wani i, ti ji bandi ke ki cicibiadga ñjua ja. Abalahama kpe, bi sawalpuuba mo kpe, ke fini nan yedi ke yua ga a maama kan kpe palbu.

(**ai  n g165**) **53** A cie ti b  a Abalahama yua n kpe yo oo? Bi sawalpuuba moko kpe. A tama ke a tie ñjma i? **54** Jesu n̄ jiini: «N ya kpiagdi n yuli, n yudandi tie fanma. N B  a n kpiagdi mni, yin maadi yua ke o tie i tienu yeri, **55** ama ke i nan ki bani o. Min wani bani o; n ya bi maadi ke n̄ ki bani o, n̄ bi baa tie nani yinba, tofaadaano. Ama n̄ bani o, ki kubi o maama. **56** I b  a Abalahama den mangi o pali yeri wan ba la n daali d  ogdima; o la li, ke li tua o po pamancianli. **57** Juufinba n̄ maadi o: "A d  a ki pundi bina piimu, ki nan la Abalahama bii!" **58** Jesu n̄ maadi ba: «I m  om  oni, i m  om  oni, n̄ maadi yi, hali ke Abalahama daa bo ye, n bo ye. **59** Lanya maama po, bi den taa a tana ki ba lugdi o; ama Jesu den wuoni ki ñjani ku jaandiegú nni.

9 Jesu b pa o s̄oni po, ki te la juu ba k o tie juamo hali ya yognu ki bi mal o. **2** K o yeegntieba bual o: Rabi, o juu ne biidi be, bii o danbi n biidi, ki bi mal o ko tie juamo o? **3** Jesu guani ki ñjmanian bi: laa tie ki wani bii o danbi biid ka, ama U Tienu n bua waani o buama maami o po. **4** Li buali ki lan tieni, ya yognu ki li faa kuli, yua suani ya tuona; gu ñiagu ya cua, nul kan fidi ki s̄oni tuonli ba kuli. **5** Hali ya yognu k n ye li ñjandunli nni, n tie yinyiemi li ñjandunli nni. **6** Wan yedi yeri, k o sii ti ñosondi tingi, ki buuni ti tandi yeri o ñosondi, ki ji taa li tandi ki faani o juamo ninrbina. **7** Ki ji maadi o; ya caa ki ban faadi Silowe (ya yeli niima tie s  onja) ñincili. k o gadi ki pan wuli ki nual. **8** O lieba yeri yaabi den yi ban o, ko miadi yeri ji maadi: yua den yi kaa ki miadiyeni kaa a? **9** Tianbi den yedi: wani. Bi toba mo den maadi ki wan ka, ki bi naani. Ki wani oba ji den yedi: "min ni" **10** Ki bi ji bual o: a tieni ledi k a ninrbina nualii? **11** K o guani ki ñjmanian: ya ja ki bi yii u jesu yeri n den buuni ti tandi ki faani n ninrbina ki go maadi ni, k min gedi ki ban faadi Silowe ñincinli nni ki go wuli, k n gedi ki pan wuli, ki ji nual. **12** Ki bi bual o: li ja ye lee? k o guani ki maadi ba: mii bani. **13** Ki bi taa o ja yeri, ki gedi yeri o faalisien kani. **14** Jesu n bo buuni ti tandi ki faani o juamo nungi ko ji nual ya daali bo tie saaba daali. **15** Lani ya po n cedi ki farisien nba buali o wan tieni maama ki te guani ki nual o, k o yedi ba: o buuni ti tandi waami ki faani n nungi po, k n ji faadi, ki nual. **16** Ke Farisienba tianba yedi, "Ya nilo ne ki ñani U Tienu kani ka, kelima, waa colni mi fuodma daali." Ke tianba yedi, "Li ba ga ledi i, tuonbiadi daano n̄ tieni ya yaalidgu bona aa?" Ke mi paadma tieni bi siiga, **17** Ke bi go bualoo ojuamo, "A yedi be i, o ja ne po, nani wan luodi a nuni yeri?" Ke o juamo yedi, "O tie sawalpualo i." **18** Juufinba d  a bo ki li tuo ke o ja ne den tie juamo i, ke o cedi ke o noanli, ki cedi ke bi yini o danba, ke bi cua ki sua ke o nua. **19** Ke bi bualoo o danba, "One tie i biga ke i mali o ke o tie juamo oo? Li nan ga ledi i, ke o ji nua molane?" **20** Ke o danba jiini ba, "Ti bani ke ti biga i, ke o mali, ki tie juamo. **21** Li tieni ledi, ke o ji nua molane, ti ki bani lani i, ti go ki bani yua luodi o nuni. Bualoo o mani, o ji ki tie biga ka, o ba fidi ki maadi ob  a." **22** O danba den maadi yeri, kelima, bi jie juufinba i. Kelima, Jufinba juogi ki jagi ke yua ba tuo ke o tie Jesu, bi ba deli ki ñani o

bi jaandiegu nni i. **23** Lanyapo i ke o danba yedi "O tie cegdinka i, buali o mani." **24** Ke bi yini yua n den tie juamo, ki yedi o, "ŋjan jaandi ki kpiagi U Tienu, Ti bani ke ya ja ne tie tuonbiadi daano i." **25** Ke o ja ne jiini, "N ki bani o ya tie nibiado. Min bani yaali n tie ke N den tie juamo, ki ji nua məlāne," **26** ke bi buali o, "O tieni a be i? O tieni ledi i, ki luodi a nuni?" **27** Ke o jiini, "N waani yi, ke yii bua yin cengi nni! Be n cedi ke i go bua gbadi be i? Bii i mə bua yin tua o ɣədkaaba i, bii laa tie yeni ii?" **28** ke bi sugi o, ki yedi o, "Fini n tie o ɣədka, timba wani tie Moyisi ɣədkaaba i. **29** Ti bani ke U Tienu maadi yeni Moyisi, ama ti ki bani yuane ñāni naankani. **30** Ke o ja yeni jiini, ki yedi ba, "Li pia yaalidgu ke yii bani wan ñāni naana, ama, ke o nan luodi n nuni. **31** Ti bani ke U Tienu ki cengi biidi daano, ama, yua n cengi o maama, ki tie o buama, o cengi o ya maama i. **32** Hali ɣənduna cilma, tii kpeli ki gbadi ke bi luodi yua n mali ki tie juamo nuni. (aiōn g165) **33** Li nilo ya bi ki ñāni U Tienu kani, o bi kan fidi ki tieni libakuli. **34** Ke bi jiini ki yedi o, "A den li mali ti tuonbiadi nni i, ki ji bua ɣən tundi ti ii?" Ki deli ki ñāni o. **35** Jesu ñ gbadi ke bi deli ki ñāni o bi jaandielu nni, ke o cendi o, ki buali o, "A daani O Nilo Bijua nni ii?" **36** Ke o jiini, ki yedi, O Diedo, o tie ɣəma i, ke N ba dugi o po?" **37** Jesu ñ maadi o, "A la o, wani n maadi yeni a ne." **38** Ke oja ne maadi, "O Diedo, N daani", ki gbaani ki pugi o. **39** Jesu ñ maadi, "N cua ti buudi jiama po i, ke yaaba n tie juama ñ ñoanli, ke yaaba n yedi ke bi nua ñ juani." **40** Ke Farisienba yaaba n den ye likani, gbadi li maama, ki buali o, "Timo tie juama yo oo?" **41** Jesu ñ yedi ba, "I ya bi tie juama, i bi kan ya pia biidibakuli, ama, i yedi mola, 'Ti nua,' lanwani ii, i bii ye ti biidi nni i."

10 məni n maadi ke yua bua kua l yandeli n i kaa togn i diñobi kaa k nan yugi guoli, o tie suudi, o tie bibiadgi **2** yua togni l yandeli diñobi k kua n tie yankpaalo. **3** yua yi guu o diñob yi luodi l ganli, wan kua i pei n gbadi o lantogu. yaaba n tie u yii wan yiini yangi kuli k taa o yeli k ñā yemi niin po. U ya ñān yeni b kuli niin po, wan gaa liigi ban yaa jua o puoli po. kelima b bani o lantogu **5** B kan tuo ɣədi caani. b bo sani mono k fagdi o kani k dugni baa bani o lantogu. **6** Jesu bo pua'b l makpanjama i ama b nan bo gbadi l niimn i **7** Jesu bo guani k maadi lani «yeni i məni n maad'i mi tie l yandeli diñobi **8** yaabi kpia baa yeni kuli tie suuda yeni bibiadnmi ama i pei naa sogi b maama. **9** Mi tie o diñobi yua kua n kani kuli, u faabi u ba n yeni. u baa fidi k ya kua k go ñā k laadi u jiema k d **10** Suudi wan baadi k wan su i, k kodik go bididi; mini wan baa k ban baa l miali yeni i məni k go yaa ye t mandi n i. **11** Min tie u yankpaamoni. U yankpaamon yaa taa u miali k lu i u pei po i. **12** ama ya nukpalo k tie yankpaali, kaa die yandi, ya la k o yangbanli baadi, u bo ñəli i pei k sani u yangbanli n baa kua i pei siign i k yaam bi **13** u yi sani k dungn i u tuuni i ligi po i. i pei k tie bonli u kani. **14** Min tie yankpaamoni n bani i pei k pei mə go ban'n i **15** Nani n baa n ban'n i k mə go

bani n baa yeni, n bo luni n miali k fie n pei **16** n go pia pe tobi k baa tie n yandeli n i yaabi l waani k min kpaa b ban møyi, b mə bo sogi m maam k ban kuli n ji taani k yaaa tie yandeyendu n pei k yaa pia yankpaa yendi. **17** N baa buam n i k u lugd'n, n bo lu n mial k go guani k gaa l miali **18** Nul kaa bo fie n mial, n yantiali k bo lu n mial, n go pia yiko yua k bo fid fidi guan k gaa l miali. n baa ñ maadi k min tuni yaali n yeni. **19** Jesu n maadi yeni k l cua yeni u ñəniagu sufı nba yudamba siiga n i. **20** B siiga n i boncianli bo yedi k pola n jua'ug, k u tie gaadi. k be yaa po i k sogi u maam i? **21** K b təbi yedi k a pola n jua yua k maadi nandi ne kaa, k sanpol bo fidi cedi juama n nuaal ii? **22** Sufı nba bo dini jaama yua k b yi guani tiadi o jaanddeciangu ɣənma po yeni l bo tie o fawaapiegugnu i **23** k Jesu ye o jaanddeciangu n i, Salomoni ciagu n i. k cuoni k caa k go k lebi. **24** K jufi nba yudama gobi k kaalind'o k bual'o yaa caa yeni be yaa daali k go bo cedi tin maal mlele i a po i? A yaa tie kristo nan kadi maadi 'ti **25** K Jesu ɣəmiam 'i «m maadi no k i k tuo? M tuuni o yaalidigu tuona yaali n baa yeli po, l wang'i min tie yua. **26** Ama yim k tuo k l tie moni kelima i k tie n yandel n pei. **27** N pei gbia n lantogu: n banm' i k b mə go ban'n **28** ; N tenm'i yaa miali k pia gbenma; b kan baa kpe, nul bia kan fidi ñənb'i n nuugi n i. (aiōn g165, aiōnios g166) **29** N baa n tug'i b i k teni 'n, u cie bonli kuli o baa kan fidi fie bonli n baa nuugi n i **30** Min yeni n baa taani k tie nuyendi i **31** K sufı nba yudanma go gandi a tanaa k bo jaa'og. **32** Lani k Jesu maadb'i «n tuuni a tuogjanma boncianli yeni n baa paalu k i la, lan yaa po k i go bua jaan 'n a tanaa. **33** K sufı -nba yudanma ɣəmian'o: t k bua jaa 'a a tanaa tuompanli baa po kaa, ama k dugn i ñān sugi u tienu ya po i. A tie nufosaali k nan ji yiin i a ba u tienu. **34** K jesu maadi: la k diani i ñōmaama yikotili nn i k maadi k i tie i tieni? **35** l yaa tie k yiko tili n i k b yiin i tieni yim yaabi k u tienu ñōmaam na'l. yua kuli bani k u tienu tili k pia piinmi. **36** yua k u baa yidi i yenjanm k sən'o ɣənduna n i k yedi k sugi u tienu! kilema n maadi k tie u tienu bijua. **37** Nyaa tuni n baa n yedi k min tuni yaali yi daa gaa n maam. **38** Ama n yaa tuni n baa tuona, ki k gaa n maam mono yin nan tuo k l tuona ñāni u kani, k fidi bandi k n baa ye ye'n k mə ye n baa n **39** K sufı nba yudanma go ji kpaani k ban cuo'og ku febi k yaadi. **40** K jesu guani k lebdi suurdeni kpenu puol po naani k sani bon cindi wuuli b nibi yeni k ji ye lan po. **41** K b nubi boncianli ji baadi u kani k tua Sani bo k tuni baa tuonyeli k l tie yaalidgu bonli. Ama wan bo yedi o ja ne po yaal kuli bo tie məni. **42** Lan kani k nubi boncianli tuo k gaa Jesu.

11 Jua ba bo ye Betani, k bi yigu Lasaar, li longbanli bo tie Maari yeni o ninsalo Mart dogu i. **2** Lan Maari n bo jogi i tolaali Jesu ki go tug i yudi ki fiali jesu taana, o ninjua n bo yia k yi Lasaar. **3** O ninsiabi bo sən'i ki ban waani jesu k o ñənli buado naa paa. **4** Jesu n gbadi li maami k o jiini: o yianu naa tie mi kuumi yaali ka, ama, ti Diedo diema nni, ki fidi, k o nul bijua n la ti yudandi. **5**

Yeni lan ya kuli, Jesu bo buadi Marti yeni o ninsalo yeni Lasaar. **6** Ya yognu k o gbadi ki Lasaar gbanu ki dagdi, o gó da bo ki luo ki tieni daana lie naani k o bo ye yeni. **7** Yeni k o maadi o yegrkaabi, tin lebdi mani Jude. **8** K o yegrkaabi maadi o: canba, molane k sufi nba bo kpaani ban ja nya a tana, k a gó yedi k tin lebdi Jude! **9** Ki Jesu ýmiani: t ki pia piiga n kudi lie ka yienu nni i? nul ya cuoni yienu, k o maadi bonli ki dugni o nua ýanduna ne yinyiemi. **10** Ama, nul ya cuoni bonbonli nni, o maadi ki dugni o ki yegi yeni yinyiemi ba kuli. **11** Wan pua bi li maakpanjamí ki gbeni, k o maadi: Lasaar, ti dönlí, guandi, ama n ba find o. **12** K o yegrkaabi maadi o: yonbidaan, o ya guandi, o bi paagi. **13** Jesu bo bua yedi ba k o kpe i, ama k ban maal k o maadi guamónbi. **14** Yeni ki Jesu maadi a sala siigni: Lasaar kpe o. **15** I ya po, k fidi k yin tuo yeri i móni, li tie n po pamanli yeri min bo ki ye. Ama tin gedi mani o den po. **16** Be ya po i k Toma, yua bo tami k yesu yiedi bo maadi o liebi, tin ýodi mani ki mo kpe yeno. **17** Jesu den pundi ki sua ki Lasaar kpe o ki bedi hali dana naa. **18** Nani Betani n bo ki fagi yeni Serusalemi yeri, **19** Sufi nba boncianli bo gadi ki bua tieni Marti yeri Mari i kuufuondi. **20** Lan ya yognu ki Marti gbadi ki jesu pundi, k o hedo o liigi bo, l bo sua ki Mari kaa o bulñobu nni. **21** Marti maadi Jesu: yonbidaan a ya bo ye ne, n ninjua bo kan kpe. **22** Ama, yeri lan ya kuli, n bani k a ya buali yaali ti Diedo, ti Diedo ba teni a. **23** Jesu ýmiani o: a ninjua bu yiedi. **24** N bani, Marti ýmianio, o bu yiedi li daajijugi daali. **25** Jesu maadi: min tie o yiedo, ki tie li miali. Yua pia li dandanli ki duu n po bu la li miali, ba o ya kpe; **26** yua fuo ki dug n po, kan bangi ki kpe. A dug li po i? (**aion g165**) **27** Ke o maadi o: Nn, yonbidaano, n bani ke a tie Kiristo, U Tienu bijua, yua ba cua li ýandunli nni. **28** Wan yedi lani, ke o siedi ki gedi ki ban yini o ninsalo Maari suoo. Ki yedi o, “Canbáa cua, ki yi a.” **29** Wan gbadi lani, ke o kudi ki fii, ki gedi o kani. **30** Li yognu, ke Jesu da ki pundi u dogu nni, ki da li ye Marta ní tuogi o naankani yeri. **31** Juufinba yaaba n bi ye yeri o li dieli nni, ki baagi o yeri í la ke o kudi ki fii, ki ñiani yeri, ke bi ýodi o, ki maali ke o caa li kakuli kani ki baa buudi i. **32** Maari ní cua Jesu ní ye naani, ki la o, ke o baa ki gbaani o taana po, ki yedi o, “O Diedo, a ya bi ye ne i, n ninjua bi kan kpe.” **33** Jesu ní la ke Maari buudi ke juufinba mo buudi, ke mi maalma kua o, ke o yama ýmadi; **34** Ke o maadi, “I piini o le i?, ke bi maadi o, “O Diedo, cua na ki diidi.” **35** Jesu bo buudi. **36** Ke juufinba yedi, “Diidi mani wan den bua Lasaari maama!” **37** Ama ke nitianba maadi, “Ya nilo n luodi yua n mali juamo yeri, bi kan fidi ki cedi o nilo ní da kpe ee?” **38** Ke li bonli kua Jesu, ke o gbanu dá li nya, ke o gedi li kuli kani. Li den tie tanfalu i, ke ku tangu bii bu bulñobu. **39** Ke Marta, o kpiemo ninsalo yedi Jesu, O Diedo, ya yognu ne o nuugi o, tin pii o, dana na n yeri. **40** Ke Jesu yedi o, “N ki yedi a ke a ya dugi n po, a ba la U Tienu kpiagdi ii?” **41** Ke bi biidi ku tangu, Ke Jesu yaadi ki diidi poli, ki yedi, “N Báa, N tiendi a balga yeri ýan cengi n maama. **42** N bani ke a li cengi n maama

yogu kuli, ama, li tie ku niwulgu yugu n taani ki lindi nni ne penio i ke e maadi yeri, ke ban la ki dugi ke fini n sóni nni.” **43** Wan yedi lani, ke o tandi ki maadi, “Lasaari, Fii ki ña na!” **44** Ke o kpiemo fii, ki ñiani; ke o nui yeri o taana fiini a caba, ke li cabli bobni o nunga. Ke Jesu yedi ba, “findi findi mani o, ki nya wan ya caa.” **45** Lani ke juufinba boncianli yaaba n bo cua Maari kani, ki la Jesu ní bo tieni yaali, ji bo dugi o po. **46** Ama, nitianba guani ki lebdi farisienba kani, ki togdi ba Jesu ní tieni yaali. **47** Lanyapo i ke salga yidkaaba yudanba yeri farisienba taani yikodanba tantaanli, ki yedi, “Ti ba tieni ledi i? O nilo ne tiendi yaalidgu bona boncianla **48** Ti ya nya o yeri, ke o tie wan bua yaali, bi niba kuli baa dugi o po i; Roma yaaba ba cua ki fie ti tifanma yeri ti dogtieba i.” **49** Ama, ke nilo ye bi siiga ki yi Kayifa, ki tie lanyognu salga yidkaaba yudaano, yedi ba, “Yi ki bani libakuli. **50** I ki bani ke niyendo ya kpe bi dogtieba kuli po, li baa tu yeri ban buoni u dogu kui ii. **51** Ama, wani obá ka bo maadi li maama. Wan den tie salga yidkaaba yudaano yeri, bi den pua o sawali ke Jesu ba kpe ki fie bi niba miali. **52** Li ki tie bi dogtieba baba po ka, ama, o kuuma ba cedi U Tienu bila yaaba n yayadi ýanduna nni yeri ní guani ki taani kaanyendu. **53** Lanwani ii, li daali ligi i, ke bi cili ki bobindi ban ba tieni maama, ki kpa Jesu. **54** Lanyapo i ke Jesu ji den ki wangí o yuli jufinba nitaanli nni, ama, o den fuadi ki gedi ku tinpiengu po, ya dogu nni ke bi yi Efrayimi. O ji den ye lanpo i, yeri o ýodkaaba. **55** Juufinba pendima jaanma ji den nagdi, ki juufinba boncianla den ña dogtiani, ki do ki caa Jerusalema, ki ba ýuudi ki ýanbi bi yula. **56** Bi den nua Jesu, ki maadi bi ýmiali nni, ban den ye ku jaandiegú nni ya yognu, “I maalma tie be i? Ke o kan cua mi jaanma?” **57** Ke salga yidkaaba yudanba yeri Farisienba teni bu ñobu, ke nilo ya la Jesu naani, wan tuali ba, ban cuo o.

12 Pak (Mi Pendma) jaamna ní sieni dana luoba, Jesu ní pundi Betani, Lasaar ní bo ye naani ke o yiedi o bi tinkpiba siiga yeri. **2** Ban tieni o mi daauprojema li kani Marta den den tieni ba mi jiema ke Lasar kaa yeri o u jedikaanu. **3** Maari ní taa tolaade konkónli yaal ya nuulu n mani ke li dunga yabi, ki wuli Jesu taana po, ki gbaani ki fiadi fiadi yeri o yudi; Tolaade nuulu n ga ki yendi ku diegu. **4** O ýodkaaba siiga yendi, Siimón bijua Suuda Isikariyot, yua n ba ti janbi o ní maadi: **5** Be n cedi ke ti kan bi kuadi li tolaade ki ga ligi dibala kobi taa ki todii a luoda a? **6** Den ki maadi yeri ke wan juogi a luoda ka, ama, o den tie suudo i; wan den kubi bi ligbögli yeri, o den su ki jobdi ban kpiendi ya ligi yin tua o ligceli. **7** Ama ke Jesu maadi: nya wan ya kubi li tulaade, ki guuni n kupiima daali. **8** I ye yeri a luoda daali kuli; ama i kan ya tundi ki ye yeri nni. **9** Bi niba boncianli ní gbadi ke Jesu ye Betani ban cua, laa tie Jesu baba po ka ke bi cua, ama bi go den bua ban la Lasaar, Jesu ní den yiedi yua bi tinkpiba siiga yeri. **10** Salga yidkaaba cianba ní kali ki jagi ke ban kpa Lasaar mo. **11** Kelima jufinba boncianli den yiedi ba Lasaar yiedma po, ki ji nya ki dugi Jesu po. **12**

Lan fandi, ke bi niba boncianli yaaba n cua mi jaanma gbadi ke bi maadi ke Jesu caa Jerusalem, **13** Ban padi ti kaadbensongdi (ti biadi) ki tuogi o, ki ya yigni: "Osana" Ti kpiagdi U Tienu yeli, mi yedjanma yua n cua O Diedo yeli po, Israyeli Badciamo! **14** Jesu den baa yunbiga, ki jagi nani lan bo diani maama, **15** Ji da jie Siyon bisalo; diidi, a badciamo kpendi, ki jagi ki yunsiaga. **16** O yodkaaba dá den ki gbadi li bona niima nni; ama Jesu í baa ti kpiagdi, ke bi ji tiadi ke li bona den diani o ya po i, Ke li den tie ke ban tieni yen i, o po, lan tieni ki dudi. **17** Yaaba n den ye yen i ya daali ke o den yini Lasaar li kakuli nni, ki yiedi o bi tinkpiba siiga yen, den saagi i mõni, ki tiendi o po kasiedi. **18** Ku niwulgu den tuogi o, kelima bi den gbadi ke o tieni lan ya yaalidgu bona. **19** Ke farisienba ji maadi bi ymiali nni: I la ke i ji kan fidi libá kuli, i gbalí o; diidi mani, yanduna niba kuli yodi o. **20** Greknba siiga nni yaaba n den doni, ki cua ki ba pugi U Tienu mi jaanma yogu, **21** Ke bi maadi Filiip, Betsayida, Galile diema nni yua, ki yedi yen i mi niidma: Canbáa, ti bua la Jesu. **22** Filiip í gedi ki maadi Andre bani bilie í maadi Jesu. **23** Jesu í jiini ba: «U yogu pundi ke o nisaalo bijua í baa ti kpiagdi. **24** «I mõmõni i mõmõni, n maadi yi, dibima ya baá tinga nni, kaa kpe, mi baa ye mi baba i; ama mi ya kpe, mi ba loni boncianla.» **25** Yua n bua o miali ba bijani li, ke yua n luni li yanduna ne nni baa tundi ki kubi li hali ya yogu n ki pia gbenma. (aiōnios g166) **26** Yua n tuumi n tuonli, ba ya jua nni i; n ya ye naani n tuonsõnlo mo baa ye lankani i. Yua n tuuni n tuonli, Báa ba selini o. **27** Molane n yama ji ymadi. N ba maadi be? ... Ba, faabi nni ya yognu ne ... Ama lani ya po i ke n pundi hali ya yognu ne. **28** Báa, kpiagi a yeli! Ke nialu ñiani tanpoli ki maadi: N kpiagi li, ki go ba kpiagi li. **29** Ya niwulgu n bi ye likani, ki gbadi, maadi ke li tie taatantandi. Ke tianba yedi ke maleki n maadi yen i o **30** Ke Jesu maadi: Mini ya po ka ke i gbadi ya nialu ne, yinba ya po i. **31** Mõlane, ke bi jiagi yanduna ne buudi; Mõlane, bi ba tudi ki ñiani yanduna ne naabiigki niipo. **32** Mini, bi ya fiini nni, ki tinga ne po, ki duoni nni, n ba dadi bi niba kuli n kani. **33** O den maadi yen i wang i wan ba kpe maama i. **34** Ku niwulgu í maadi: Ti gbadi ke yiko maadi ke Kiristo wani baa tundi ki ye hali ya yogu n ki pia gbenma; li ga ledi i, ke fini wani nan yedi ke: «Li buali ke ban fiini ki duoni o nisaalo bijua? ñma n tie li nisaalo bijua? (aiōn g165) **35** Jesu í maadi ba: «Mi yenyenma dá ba tieni u yogu waamu i siiga. Ya cuoni mani ke mi yenyenma dá ye i po, ke li bõnbõnlí da ti ludi yi. Yua n cuoni bõnbõnlí nni ki bani wan caa naani. **36** Mi yenyenma í dá ye yi po yen, yin ya dugi mani mi yenyenma po, ki fidi ki ya tie mi yenyenma bila.» Jesu í yedi lan ya bona, wan fuadi fagma, ki ban wuoni kaatiani. **37** Hali yen i wan tieni ya yaalidgu bona boncianla bi nunbu nni, bi den ki dugi o po **38** Ki fidi ke o sawalpualo Esayi ñõmaama í tieni ki dudi: «O Diedo, ñma gbadi tin tuodi ki waani ya tunda? O Diedo nuu nan dögdi ñma ya po i?» **39** Yaali n pugdi, bi den kan fidi ki ya dugi kelima Esayi go maadi: **40** «O juani bi ninbina; ki

juagi bi pala ke ban da fidi ki ya nua yen i bi ninbina ki da gbadi yen i bi pala; ke ban da lebdi bi pala, min tebi ba. **41** Esayi maadi lan ya bona ya yogu ke o la o kpiagdi, ki maadi o maama **42** Ama, bá bi badtieba siiga boncianla den dugi o po, ama Farisenba po, bi den kan kadi ki maadi ke ban da ti beli ba ki ñani ba yiko bangma diena nni. **43** Kelima bi den bua ban ya dondi bi niba ki cie yen i ban ya dondi U Tienu. **44** Ki nan sua ke Jesu bo kpaandi ki maadi: «Yua dugi n po ki dugi mini ya po ka ama yua n sóni nni ya po i. **45** Ke yua n nua nni nua yua n sóni nni. **46** N cua nani yenyenma yen i yanduna nni ke yua n dugi n po n da ye bõnbõnlí nni. **47** Nilo ya gbadi n maama, kaa taa ma ki bili o pali nni, mini ka ba jia o buudi; kelima mii cua ki ba jia yanduna buudi ka ama ke min faabi yanduna i. **48** Yua n yie nni kaa ga n maama pia yua n ba jia o buudi; min yaadi ki maadi ya maama, mani n ba jia o buudi li daajuoedkaali. **49** Kelima, mii maadi n yeli po ka ama Báa yua n sóni nni ya yeli po; wani o bá tuodi ki waani nni min ba maadi yaala yen i min ba pua ya sawali. **50** N go bani ke o yikodi maama tie ya miali n ki pia gbenma. Lan ya po i ke min maadi ya bona kuli, n maadi nani Báa í maadi nni maama i. (aiōnios g166)

13 Ke paki jaanma daa ki pundi, Jesu den bani ke o yogu pundi ke o baa guani o ba po yen i yaa buanma ke o pia o niba po yen i li juodima. **2** Mõla Sitaani kua Suda Isikariyoti Simo bijua yua baa kuadi Jesu. **3** Jesu den bani ke o ba mubini o bonli kuli ke wan mo den baa U Tienu po i ke go den baa guani o kani. **4** Wan jeni ki gbeni, o landi o liadili ki taa li cabili ki bugi. **5** ki nuudi o yuadikaaba taana ki fiadi yen i cabli yia ke o bugi yen i. **6** Wan pundi Simo pieri kani, ke o maadi o: «Yonmidaano, a bua yuudi n taana yaaa?» **7** ke Jesu ymiani o: «I kan gbadi min tieni yaala ne niima nni, yoguba yaa kaa.» **8** Pieri madi o: «A kan yuudi n taana paliba.» ke Jesu yedi o: N yaa ki yuudi a taana, a ki pia n kani libakuli.» (aiōn g165) **9** Simón Pieri maadi o: «yonmidaano, daa yuudi n taani o baba ka, yuudi n yuli yen i n nui mõ» **10** Jesu ymiani o: «Yudi ki yuudi a taana ji kpaani ban yuudi o ki pugini kaa wan fidiki ñanbi ke yaa ñani, yi yan, ama yi kuli kaa» **11** Jesu den bani yua bi kudi o, laa po n cedike oden maadi: «yi kuli kaa ñani» **12** Jesu n yuudi bi taana ki gbeni, ki gadi ki kali yen i tiadi, ki maadi ba: «yi bani min tieni yaala? **13** I yin yonmidaano yen canbaa. **14** Li yaa sua min canba yen i yonmidaano n yuudi i taana, i mõ n yaa yuudi i lieba taana. **15** kelima binbiiguk teni ike lan fidi ke mõ n yaa tie nani min tieni yen i. **16** I mõni yen i mõni, n maadi i: tuonsõnlo ki cie o canba; yen i mo ke o tandi o kicie yua sóni o. **17** I yaa bani lan ki colni a, baliga tie i yaa le. **18** N ki maadi i kuli kaa, kelima n pia min gandi yaaba i. **19** N maadi ki sua ke li bona daa ki tieni ke yin fidi ki bandi min tie yua. **20** I mõni po i mõni po n maadi; yua n gaani ga n tondo yua n gaani ga yua sóni nni. **21** Jesu bo maadi li maami kelima li ymadiyama lani ke o maadi: «I mõn po i mõni n maadi, i

siga nni yendo baa kuadi nni. **22** O yquantiba ji dennua bi lieba ki buali bi ymiali nni wan maadi yua. **23** wan den bua yua den dua opo. **24** Ke Simon Pieri sobi sobi o tubili nni ki yedi o «Jesu maadi ymai i?» **25** ke o nangini Jesu kani ki buoli o, «Yonmidaano, ymai?» **26** Li yogunu ke Jesu yedi o: «Min ba teni yua kpanu» ki taa ki teni Juda, Simon Kanati biga. **27** kpanu po n pendì, ke sitaani kua o; ke Jesu yedi o «jan bua tieni yaali yeni tieni toni. **28** Jesu n deni maadi, bani yaabi n deni kaa nulo baa kuli die bani li niima nni. **29** Bi tøba de maali ke Suda n kubi i ligikpogu yeni ke Jesu den maadi o, «Daa mi janma tiadi» Bi tøba maalima den tie ke u baa baa libaa ki teni talgana nba i yedi» **30** Suda n gaa kpanu, ke o ñiani toni ki sua ke li bondi o. **31** Suda n ñiani ke Jesu yedi: «Møla o nilo bija laa ti yudandi, ke U Tienu mo laa ti yudandi. **32** U Tienu yaa laa ti yudandi ki dugini o bija po, wani U Tienu mo waani u yudandi u bija nni. **33** N biidi n jikan yaa ye yeni lan waagi. I baa kpaani n. N ji maadi i mõni nani min den maadi Sufa nba yudamba yaala. I kan fidi ki cua min caa naani. **34** N bu teni lanbonpanli; yaa bua mani i lieba nani min den ba i maama yeni. **35** Li po bi niba bu bandi ki tieni yødikaaba, ke li yaa tie ki pia mi buama i lieba po. **36** Ke Simon Pieri yedi o: «N yonmidaano, a caa le i?» ke Jesu yedi o: «A kan fidi yødi min caa naani, yugu baa yaa kaa» **37** ke Pieri ymiani o: «N yonmidaano be n cedi ke n kan fidi ki yødi a møla ne? Li yaa buali ke min kpe a po, n ye. **38** ke Jesu ymiani o: «A baa kpe n po? I mõni yeni i mõni min maadi a; a ba nia taalimataa kaa ki bani nni ke-kokolo daa ki buudi.

14 Ke Jesu yedi: Daa ymadi mani yanmaka, i ya dugi u tienu po yin ya dugi n mo po. **2** N baa deni pia li yiali boncianla, li ya bo ki tie mõni n bo kan yedi kin b gadi k ban cegni li yiali i po. **3** K guani ki tugi ki lan fidi mini nye naani, i mo n ya ye li kani. **4** I bani ya sõnu ki n caa. **5** Ki Toma yed'o; «yomdaano, tiki bani yjani caa naani; ledi ki ti bu bandi u sanu?» **6** ki Jesu yed'o: «N tie u sõnu, i mõni, limialli, nulo kan fidi ki baa baa kani kiki togini n kani. **7** I ya ban nn, i bani n Baa mo, mola mo i band'o ki goa la'o. **8** Ke Filipi yed'o: «Yomdaano, waant'i Baa, ki lan dagidi ti». **9** Ke Jesu yed'o: Filipi, min waagi yeni maama yeni ki a goa sua ki a ki bandin nni? **10** Da maali mani ke n ye n Baa nni ke n Baa mo ye n nni ka? Mi maama yua ke n maadi ne ki tie mi buana ka, ama Baa yua yenni yeni'n sua o tuona. **11** Daa mani nni ke n ye Baa nni, ke Baa mo ye nni, bii ya du mani n po kitögini; n tuona po. **12** I mõni yени'i mõni, n maadi, yua du n po, b tieni ya tuona n gbengi ki cie min tie yaali nne kelima n caa n Baa po. **13** yaali kuliki bu mia n yeli po, n bu tieni kilan fidi binuba n bandi ke tienu bijuan o biju nn. **14** I ya mian nni yaali kuli n yeli po, n bu tieni. **15** I ya buan ni, yin colni n lanbona. **16** N bu mia Baa, ki wan te ni todikaa bieno, yua baa tundi ki ye yeni, (**aión g165**) **17** mi tagima yeni i mõni. yanduna kan fidi gao kelima o ki nua'o, k goa ki ban'o. **18** N kan yaaai i baba kaa, n t b guan ni. **19** Li ya suli waamu, yanduna niba ji kani

la'n. Ama yimba wani bu la'n, kelima min baa fo yeni, i mo baa fo. **20** Li daali ke i bu bandi ke i ye n Baam, ki yen nni, ki mo ye i nni. **21** Yua tuo ke goa mi maama ki colni, wani n bua'n. N Baa baa bua li daano, ki n mo buali daano. N bu legdi ki waano min tie yua. **22** Lani ke suda bual'o (li ki tie Suda Iskariyoti kaa?). Be ya po i ke a bu legidi ki waani a baa, timba n la'a, ke a nan ji kan waani a baa yanduna yaba? **23** Ke Jesu guani ki ymian'o: Yua bua'n, u baa kubi mi maama. N Baa baa bua'o. Min yeni n Baa u kani ke yaa yen'o. **24** yua ki bua'n, u kani kubi mi maama. Min yedi yaali ne ki tien yuli po maama ka. N Baa yua sõn'nni yaali. **25** N yed'i li kuli ne ka daa ye yeni. **26** M tag yama yua tie i todika, ke n Baa bua sõno n yeli po n t an bu waani bonlikuli niimm. **27** N bu cabi yin ya ye laafia. N ki tieni nani yanduna yaabi n tieni yeni kaa. Daa ymadi mani i yama, da jie mani pu. **28** N tua i gbaadi min maad'i kin caa yeni ama ki goa bu guan nni i kanaa? li ya bosua ki buanni, min yedi ki n caa n Baa kani, i bo baa ye li pamanlinni kelima n Baa yabi ki cie nni. **29** N tuad'i ki yedi mõlane kili bona daa k tieni, ki li ya t tieni yin tuo ki gaa yeni i mõni **30** N ji kan maadi maacianma yeni yi kelima, yanduna ne yikodaano ba pundi, waa pia paalu n po, **31** Ama, ki fidi yanduna n bandi ke n bua Baa, n tieni nani Baa n bili ke min tieni maama i. Cedi mani tin fii ki siedi ne.”

15 Mini n tie ku daamõngu tiimõnbu, ke n Baa tie o kuandaano. **2** O pedi ya benli n tuugi yeni nni, kaa luoni kuli, ki gbadì ki yjanbdi ya benli n luoni, lan fidi ki yjanbi ki loni. **3** I ji ki pia jogindi kelima min maadi yi ya maama po. **4** Ya ye mani yeni nni ke n mo ye yeni yi. Nani benli baba í kan fidi ki loni, kaa tuugi yeni tibu, lanwani ii, i mo kan fidi ki loni, kase ke i ye yeni nni. **5** Mini n tie ku daamogu tibu ke i tie a bena. Yua n ye yeni nni, ke n mo ye yeni o o ba loni boncianla, kelima N yaa ye, i kan fidi ki tieni libakuli. **6** nilo yaa ye yeni nni, bi baa lu o nani li benli yeni, wan kuodi, bi baa gandi a bena, ke lu o muu nni, yjan cuo. **7** I ya ye yeni nni, ke n maama mo ye yeni yi, mia mani yin bua yaali kuli yi ba laa. **8** I ya luoni boncianla n Baa ba baa ti kpiagidi lan waani ke i tie n yødikaaba. **9** Nani ti Baa n buadi nni maama nmo buadi yi. Ya ye mani n buama nni. **10** I ya kubi n maabilkaama, yi ba ye n buama nni nani min kubi n Baa maabilkaama, ki ye o buama nni yeni i. **11** N Maadi yi ya bona ne kuli, ke n pamanli n ya ye i niinni, ke i pamanli n gbie ki dudi. **12** N maabilkaama tie, ke yin ya bua i lieba nani min bua yi maama yeni. **13** Nilo ki pia buacianma ki cie ke wan lu a miali o dõnlomba po. **14** I ya tie a bona nani min bili yi maama, i baa tie n dõnlomba. **15** N ji kan ya yi n naaceriba, kelima o naaciemo ki bani o caribáa n tie yaali. N yini yi n dõnlomba kelima, min gbadì yaali n Baa kani, n cedi ke i bandi. **16** Yinba ka lugdi nni, ama mini n lugdi yi, ki soni yi, ke, ke yin gedì ki loni a luana, ke li luana n ya bii ye. Ke yin ba mia yaali kuli n Baa kani, n yeli po, o ba teni yi. **17** Min bili ke yin ya tiendi ya bona

tie, ke yin ya bua i lieba. **18** ḷanduna ya nani yi, yin ya bani ke bi tuodi ki nandi mini yo, ki fidi ki nandi yi. **19** I ya bi tie ḷanduna yaaba, ḷanduna bi ba buadi lanbuali maama. Ama yin ki tie ḷanduna yaaba yeni, ke mini n lugdi yi ḷanduna nni yeni, lanyapo i ke ḷanduna nani yi. **20** Ya tiani mani min maadi yi ya maama, 'Naaciemo ki cie o canbaa.' Bi ya waani nni fala, bi ba waani imo fala; bi ya colni n maama, bi ba colni i yaama mo. **21** Bi ba tieni yi lanya bona kuli, n ya yeli po, kelima baa bani yua n sɔni nni. **22** N ya bo ki cua ki maadi ba, bi bo kan ya pia biidi, ama, molane, bi ji kan baa sugli bi biidi po. **23** Yua n nani nni, nani n Baa mo i. **24** N yaa bo sɔni ya tuona ke obakuli kan fidi ki sɔni bi siiga, bi kan ya bo pia biidi, ama mola, bi la likuli, ki nandi mini yeni n Baa kuli. **25** Bi tieni yeni, ke yaali n diani bi yikodi nni ñ tieni ki dudi i, 'Bi nani nni fanfanma i.' **26** O candaano, min ba sɔni yua wan ña Baa kani, wani n tie ya mɔmɔni Forjanma yaama n ña Baa kani ya cua, o ba tieni kasiedi n po. **27** I mo tiendi kasiedi n po, kelima i bo ye yeni nni hali mi cilma.

16 n wangi laa bona kuili ke lan ti tua yi po tan tuudi kaali. **2** bi ba ti ñani libalimaama bangima diena nni uyogu kpendi ke yua n baa kpa yi baa nua ke o tuuni tuonjanli UTienpo. **3** o baa tiendi lanbona kuli kelima waan bani Ba bi mini mo **4** n maadi yi lanbona, ke li yoginu yaa ti cua yin tiandi ki den tuodi waani yi li kuli. den ki yidi yi cincinli yogu kelima n den ye yni yi. **5** n ca yua n den sɔni nni kane ama yi niini nni ba yendo ki buali mni a caa le? **6** yi pala gbie yeni li pabiidili kelima n waani la. **7** li sieni waamu n baa yedi imɔmɔni: "li baa ñjani yi po yeni mini gedi, kelima n yaa gedi oTodika kan cua yi kani ama n yaa gedi n baa suano yi kani. **8** yua n ba fiali ti nunsiddi yeni yaa cua yaa yoginu li baa tie yaalidigu ḷanduna yaaba po. ti tuonbiadi po, mi teginma po, yeni ti buudi po, **9** yaala n tie ti buudi po, kelima bi ki daani nni, **10** yaala ntie miteginma po, kelima n ca Ba po ki kaa go laadi nni **11** yaala n tie tibuudi po kelima n jia ḷanduna bado ti buudi. **12** n pia mi maama boncianla ki bua ki maadi yi, ama yi kan fidi ki gbadima moala ne. **13** yaa yoginu ki moamoani fuama yua baa cua o baa ñmagidi yi imoamoani bonla kuli nni. kelima o kan yaa maadi oyuli po maama ama wan gbadi yaali kuli o baa yedi yi libona kul; i ki go waani yi yaa bona n baa cua. **14** o ba kpiagi n yeli kelima o ba ta yaa bonla ki n pia yeni kuli ki yaa wangi yi. **15** nBa n pia yaala kuli tie n yaale. n yedi ki fuorjanma baa cua ki ga lin bonla kuli ke lan yaa tie n yali ke o wangyi. **16** li yaa pugini waamu, yi kan la nni, li go yaa pugini waamu yi ba la nni. **17** o ñjodiakaaba tianba den yedi bilieba, wan yedi ti yaala yeni li tie be. li yaa pugini waamu yi kan la nni li go yaa pugini waamu yi baa la nni kelima n ca nBa po? **18** lanwani bi den yedi omaadi be yaa maame ki yedi li pugini waamu? tinba ki bani wan maadi yaala. **19** Jesu den nua ki bi pia i buali ki bua bualo. ke o yediba yi bua buali nni min yedi yaala, li yaa pugini waamu yi kan la nni li yaa go pugini waamu

yi ba la ni? **20** i moamoani yeni i moani n maadi yi. yi buudi ki go fabini ama ḷanduna wani yaa po li baa tie pamanle yi baa laadi li paboanli ama yi paboanli baa lebidi ki tua pamanli bonla. **21** li tie nani yaa pua n ye fala nni omadi yoginu yaa pundi ama wan laa yaa fala yeni o mali yaa yoginu o kan go tiadi o fala yeni po. yeni wan mali ki bipanga ḷanduna nni. **22** yinba mo yi pala boandi ḷanduna po ama yi ba guani ki la nni yi pala mo baa ye li pamanli nni, nilo ba kan fidi ki fie laa pamanli. **23** laa daali yi kan buali nni buali ba kuli imoamoani yedi li yaa tie yi mia n Ba yaala kuli n yeli nni tieni la. **24** hali lan yoginu yi daa mia li ba kuli nyeli nni, mia mani yi baa ba ke yi pala n mangi. **25** n maadi yi lan kuli yeni mikpanjama ama uyogu cuoni n kan maadi yeni mi kpanjama ama n baa maadi yeni cain hali ki li yieni nani n Ba n waani maama. **26** Li daali yi ba mia yaali kuli n yeli po, mii yedi ke n ba jaandi ti Ba yi po; **27** Kelima Ba wan bua'i kelima yi bua nni. kelima i daani k n ñiani Ba kani ki cua. **28** N ñiani Ba po ki cua ḷanduna n ni; ke go ba ña ḷanduna nni ki guani n Ba po. **29** Bi ñjodiakaaba den maadi: mola a maadi ke li yendi ti po, naa go maadi k li pia galima. **30** Mola ti bandi ka bani bonli kuli ke jaa go bua buali ba kuli lan bonli po, ti daan ke a ñian UTienku kani ki cua. **31** Jesu de guani ki yediba: i daan mɔlaa? **32** Diidi o yoginu pundi, nn li pundi ki gbeni mo ko, i ba yayadi ki kuni yua kuli o den po, i ba jaa n ni n bebe ama mii ye n bebe kelima Ba ye yen nni. **33** N maadi laa bonla ki yi fidi ki ba mi yanduanma n ya po. Li ḷandunli nni, i ba pia a maba ama yin paagi yi ba: n paadi li ḷandunli.

17 jesu n den maadi lan bonli kuli yaa puoli po, o den yaadi ki noanli tanpoli ki yedi: «NBA uyoginu pundi kpiagi ABijua ki Abiga mo n kpiaga **2** ki kuli tie nani ñjan puni nni li bali bini saaliba kuli po maama ke min pa ñjan puni nni yaaba kulu yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **3** yaa miali n kan gbeni tie ke ban bandi fini yua bebe yua tie UTienmu moamoani, yeni ñjan soani yua Jesu kilisiti (**aiōnios g166**) **4** n kpiagi a, ki tinga po, n gbeni ñjan den puogi nni yaa tuonli. **5** moala n Ba ke min fidi ki ba yaa kpiagidi ke n den cindi ki pia hali ke ḷanduna daa tagi. **6** n teni ke ñjan den ñiani yaaba ḷanduna nni ki puni nni yeni bandi Ayeli, bi den tie a yaa yaaba ke a den puni nni ba bi kubi amaama. **7** bi bandi moala ke ñjan puni nni yaala kuli ñani akani. n teni ba amaama yaama ke a teni nni, bi gaama ki daani ke bani ki ñani a yaa kani ki cua, ke fini mo n den soani nni. **9** n miadi a, ñjan puni nni yaaba po, laa tie ḷanduna yaaba po ka ke n miadi a, kelima bine tie ayaa yaaba. **10** yaala kuli n ye niini nni ye amo yaa niini nni, ñjan pia yaala kuli mo tie nyaa yaale n pali mani li po. **11** mini kan yaa ye ḷanduna niini nni, ama, bani wani baa ye ḷanduna nni kelima n kpendi a kani, Ba yua n gagidi ki ñjani, kubi ba Ayeli po. yaa yeli ke a puni nni ke ban tua yendo. nani mini yeni fini, n tie yendo maama **12** Min den yenba ya yoginu, n den kubiba ñjan den pun nni ya yeli yeni, den kubiba ba ki bi siigin nni yendo ki bodi, li ya ki tie ya biga ba bodi yaa ka, ke

lan gbieni i diani n den maadi yaali. **13** Mola n kpendi a kani, ama n den yedi lani, yali ki da ye yenba, ki min fidi ki paa'ba n pamanli kuli. **14** N pun'bi a maama, ḥanduna niba nanba kelima bi tie ḥanduna yaabi. Nani n mō n go ki tie ḥaqnduna yua maama. **15** Mii miadi'ya ki ja ḥanba ḥanduna ne ka, ama ki ḥan kubiba yibalo kani. **16** Nani min ki tie ḥanduna yua maami, ba mō kō ki tie ḥanduna yaabi yen. **17** Gagidi ki ḥanbiba i mōmōni nni kelima a maama tie mōmōni. **18** Nani ḥan den sōni nni ḥanduna ne maama, n mō kō suani'ba yeni. **19** N gagidi(n kuogi) n yuli kelima bi ya po, ke ban mō kō n gagidi bi ba i mōmōni nni. **20** M ii jaandi ban beba ya po ka, ama yeni yaabi kuli ba te tuo ki daani nni kelima bi ya maama po. **21** Ki bi kuli n fidi ki tua yendo nani fin n baa n ye n nni maama, ke n mō ye a n nni. N miadi'ya ki ban mō kō n ya ye ti n nni, ke ḥanduna yaaba n gaa ki fini n suan nni. **22** N punba ḥan den pun nni ya kpiagidi, ki ban fidi ki tua yendo nani fin yeni mini n tie yendo maam. **23** Min ya ye bi ni nni, ka ye n ni nni, ki ban fidi ki tua yendo i moni. ke li ḥandunli n bandi ka den sōn nni ka bua'ba ya buanma buolu kan bua nni. **24** N baa, ḥan pun nni yaabi yeni, n bua ban ya ye min ye naani kani. ki ban fidi ki ya nua n kpiagidi yaali ka den pun nni. Kelima a den bua nni hali ki ḥanduna da ke ye. **25** Baa yua tiegi, ḥanduna ki bani'na, ama min wani n ban'na yeni yaabi kuli n bani ka sōn nni. **26** N cedi ki bi bandi a yeli, n go baa tiendi yeni ki ḥan pia n po ya buanma n ya mi nni, ki min ya ye bi ni nni.

18 Li puoli po ki jesu guani ki lebidi sedlon naani ko bo kuo o goligun nni yeni o ḥodikaaba. **2** JIida yua bo ba kuado, bo bani lan kani, kelima jesu den m, aani ki kua lan kani yeni o ḥodikaaba. **3** Jiida bo yeggi yeni, sijenba yeni bi carba nba yabi den kpa bi niba ki pugini Falisien nba, ke bi kubi a fida, togisi nba yeni ti tondaadi. **4** Nani jesu n bani ya bona ba tieni yeni ko nagini ki maadi: yi kpaani ḥmaa i? **5** Ki bi ḥmian: Nasalete jesu, ki jesu yedi'ba: min n ye" jida yua bo kuadi jesu bo ye sejem nba. **6** ko ḥmian'ba "mini n yeni" ki bi kuli lebidi ki ba puoli po tinga nni. **7** ko pugini ki buali'ba: "i kpaani ḥmaa i?" ki bi ḥmian: Nasaleti jesu" **8** Ki jesu ḥmianbibaa: "n tuodi ki maadi ki mini, lani, yi cabi yaabi ne ki ban ya caa, li ya tieen ki kpaani mini. **9** Ne kuli den tieni ki lan fidi o maama n sōni li tuonli. ḥaa ten nni ya niba, ba yendo ki bia bi siiga nni. **10** Lani ki simo piali ḥani o jugi o tuagun ki cua ki jia o dindacianmo tuonsōnlo tubili jieno po, Bi bo yi li tuonənlo Malkist. **11** Lani ki jesu maadi piali: "guani ki ḥuuni a jugi o tuagun nni, n ki dagidi yeni min la n ba n ten nni ya fala ya?" **12** Lani ki Jifnba liiga yabi yeni sijem nba cuo jesu ki lol'o. **13** Bi bo gadi yeno Ann yua bo tie Kaifi cuado kani, li binli kaifi den tie yua kpa bi niba. **14** Li den tie ki wan n den yedi jifnba ki li ba ḥan ke nido n kpe bi niba kuli po. **15** Simono piali den ḥua jesu, yeni ḥodika tianu. O den tie ya ḥodika ko padicianmo bado bano, o den kua yeni

jesu o padicianmo bado lojagu nni, **16** Ama Simono piali den se niin ni buliñobu kani. Lani ke ya ḥodika ke ko badicianmo yudaano den ḥani ke maadi yeni ya pua den gu o buliñobu teni piali kua. **17** Lan wani ya pua n den gu o buliñobu yeni den yedi piali: "naani a mō goa tie o jua ne ḥodika kaa?" ko guani ki yedi: "mii tie'o". **18** Bi puobi yabi den gu o taani ki se ki yel o mu li kani, bi den ta ti daadi ki cuon o mu ki yel kelima ti wadi den ye. Pial mō kō den ye yenba ki se ki yel yen bani. **19** O kopadicianmo yudaano den buali jesu yaali n tie o ḥodikaabi po yeni o banginma po. **20** Jesu den ḥmiano: "den maadi asala nni ke laa tie wuolin nni ka. N den bangi daali kuli li balimaama bangima diena nni yeni li jaandielin nni jufinba yen taagi naan kani. Mii den maadi wuolin nni. **21** Be ya po i ki buali nni lan ya buali i? Yi buali yaabi n gbadi n maama". **22** Jesu n den yedi lan ya bonla i, mintiel yudaano yendo yua n den se yeni den pua'o "Bi ḥmianti yeni o padicianmo?" **23** Ke jesu den guani ki ḥmiano: "li ya tie ki maadi ki tudi, ḥan waan nni yaali n tie bonbiili, ama li ya tie ke n maadi ki cuobi, be ya po kan puan nni?" **24** Anna den cedi ki bi gediyeni jesu o padicianmo bado Kaifa kani. **25** Piali den ye li kani ki yeli o mu, lani ki bi bualo: "a mō kō ki tie bi ḥodikaaba siigin ne yua kaa?" Ko nia ki yedi: "laki tie yeni." **26** O kopadicianba bado naciemo siigin ni yendo, yua n den tie ninja yeni piali n den jia yua ya tubili yeni den yedi: "mii bo la'ya o gogidigu yen'o?" **27** Piali goa den nia ki pugini ki li yoginu ko kotogu buudi. **28** Bi den gediyeni jesu Kaifa deni o bujia kaanu. Li tie o sijapanpangu, bani bi ba kan den kua o bujia kaanu kani ki ban da jogini bi ba ki ban fidi ki je Paki jiema. **29** Lani ke Pilat den ḥani ki den buali'ba; 'o jua ne maam tie bee ki kub'o?" **30** Bi den guani ki ḥnian'o: "o naa jua yaa bo den nibiado ti kan bi cuo'o." **31** Pilat den ḥmianba: "ta'o mani yinbi yanba ki juagu ti buudi ke ḥodi nani li balimaama n tie maama." Bi den yedi Pilata: "ti balimaami ki cabi tin cuo nilo ki jua o buudi ki cuo ki kpagu." **32** Bi den yedi yeni ke jesu maayedikaanma n kua, nani wan den waani ko ba kpe ya kuumi. **33** Lani ki Pilati den guani ki kua o bujia kaano kani, ki den yini jesu ki bualo: "fin n tie jufinba badicamno? **34** Jesu den ḥmian'o: "a buali laa bualo a yuceli po bii li tie ki ban mia'ya ki ḥan buali yeni?" **35** Pilata den bualo: "n mō tie jufi yo" A buolu yaaba yeni bikopadicianma n cuo'ya ki cua ten nni. A tieni bee? **36** Jesu den guani ki ḥmiano: "n dienma ki tie ḥanduna ne yaali ka, li ya bo tie yeni n naacenba bo ban kōni ki gaa nni jufinba kani. Mōmōni n dienma ki tie ḥanduna ne yaanma ka." Pilata den bualo: «lanwani a tie badiciamo yo?» o den guano fini aba yedi ke n tie badiciamo li tie lani yaa po yo ke n cua ki mali: "li ya sanu nni k n cua ḥanduna nni ke min fidi ki tieni sieda i mōmōni po, ki yaabi kuli n tie i mōmōn yaaba n cengi n nialo." **38** Pilata den yed'o: "be n tie i mōmōn?" wan den yedi lani, o den ḥani ki gediyeni jufinba kani: "ki yedi, mii la o ja n tieni yaali ki li bia. **39** Kelima li tie bogidili ke ḥan luodi dansaligi

yendo ke ten'ti Pak jaanm ne. Lan wani yi nan bua ke min faabi yi po jufinba bado bi?" **40** Ke bi go taandi ki maadi: "laa tie lan jua, ama Banabasa" Ke sua banabasa den tie nikpaloo.

19 lanwani Pilata den ta Jesu ki teni Sojenba ki bi pua o agbana. **2** Sojenba den ta i konkoni ki piani ke li tie nani OBado fogilga yenii ki yilini Jesu yuli po, ki go lano gaali moangu. **3** bi den cuoni o kani ki tua ti fuonda fini jufinba Bado, bi go den pabino. **4** li yaa po, Pilata den guani ki fianno ku niwilugu kani ki yedi ba yi laa n baa guani yi nilo yenii yi baa bandi ke mii la ke o, pia tagili ba kuli. **5** Jesu den cua bi kani ki yili i konkoni fogiliga ki go la ku gaali moangu, Pilata den yedi ba noanli mani o joa nna" **6** bi salayidka ciarba yu danba yenii Aminteela yudanba n den la Jesu bi den tiani kpaa ki tabino lidapoanpoanli kpaa ki tabino li da poanpoanli po kelima mini wan ki la wan tieni yaa biidi yaala n pundi ban cuo o. **7** Jufinba den guani ki yedi o, tin wai pia li bali maama ye ma laa balimaama mo yaa po, ki li bili li pundi wan kpe, kelimao yedi ke o tie UTieu bijua. **8** Pilata n den gbadil lan bonla ku je jiegu den pugini. **9** o den guani ki kua u bujia kaakaanu kani, li yoginu Jesu naa den ymiano maama ba kuli. **10** lane kei Pilata guani ki bualo a kan ymiani nni li ba bii? yaa bani ke n pia yaa bali ki fidi ki gaa ja bi ki teni ban kpa ki tabina? **11** ki Jesu den guani ki ymiano yaa pia bali ba n po li yaa den tie ke li cabi tanpoli po. li tie lani yaa po yo ke yua n cuo nni ki teni tieni ti tuonbiadi gi cie ja. **12** wan den guani ki ymiano laa maama po, Pilata den kpaani wan ja o, ama Jufinba den tiani tiani ki yedi o, li yaa tie ke ja onilo na yaa tie Sesa doanli" **13** Pila n den gbadil laa maama o den nian Jesu niin po u bujakaanu kani ki kali o kpali po ban yii yaa kaanu Pave, ama Ebilu nni bi yi u Gabata **14** li den tie ya daali ki bi baa bogini mi faabima jaanma daali, ki bua ki pundi kudi piiiga yoginu Pilata den yediba diidi mani yi bado yenii" **15** ki bi tiani hali foagima foagima, kpaa ki tabino, Pilata den yedi ba: yinba yi ba n kpaa ki tabi yi bado? bi kopadicianba canbaan ba den guani ki ymiano tinba wani naa pia badi tiano se Sesa yaa ka **16** lanwani Pilata den cabiba ke ban ban kpaa ki tabino li dapoanpoanli po. **17** lane ki bi taa Jesu ki niano cancanli ki bugino li dapoanpoanli ki teli ban yi naani (crame) Ebilu maama nni ki yi goligota. **18** bi den kpaa ki tabino lidapoanpoanli po, yenii nibilie yendo o jieniu o tiano mo o ganu po. **19** Pilata mo den diani idiani ki tabini li dapoanpoanli po ki yedi one n tie Nasaledi, jsu Jufinba bado. **20** yaa Jufinba n den pendii ki cogi idiani yenii bi den yabi kelima ban den kpaa ki tabini jesu lidapoanpoanli po naankani ki den foagi yenii udogu nni, bi den diani li diani Ebilu, Laten, yenii Gileki. **21** bi kopadicianba yudanba yenii Jufinba den yedi Pilata, da diani ki jufinba bado ka ama njan diani o den yedi mini n tie jufinba bado. **22** pilata den guani ki ymiani ba mini n diani yaala n diani lane. **23** Aminteela n den

kpaa ki tabini Jesu lidapoanpoanli po, bi den ta o tiadi ki boagidi kaani na, ke toatielo kuli ga kaan yendu, yenii o gaaligu yaagu n tie cabiyenli ki lugii yenii igaali otanpolo yenii gu tinga kuli. **24** li yjamu po Aminteela den yedi bi lieba tin da padigu ama tin toa tiatia ki bandi yua n baa di. li kuli tieni ki baa gbieni yi diani n den maadi yaala kuli, bi boagidi n tiadi bi ymiali nni ki toani tiatia nliadicang po. **25** Bi toatieba den tini lan bonla kuli, Jesu na Maliyama yenii o naa waali kilopa yua nden tie pua Maliyama yenii Magidala yua maliyama laa puoba den se Jesu dapoanpoanli kani. **26** yaa yoginu ke Jesu den la ona yenii wan bua yaa yoadika ke o, se yeno o den yedi opua na noanli abijua nna. **27** o den yedi oyoadika yenii noanli anaa, li yoginu o yoadika yenii den ta ki kuno o denpo. **28** li puoli po jesu den bandi ki libonla kuli tieni ki dudi moala nani idiani n den yedi yaala Jesu den yedi ba n bua ki nñu. **29** o nñin bogu den se ki gbie yenii mi nñinmiligima ki nagii li kani bi den ta ucietuogu tuuni ku lanba foagidigu ki nñua min nñinmiligima nni ki duoni o nñobu kani ke wan nñu. **30** jesu n den leni mi nñinmiligima o den yedi li gbeni o den tibini o yuli ki cabi o naano ki kpe. **31** li den tie li bogidili daali ki baa fandi mi fuodima daali ki Jufinba ki den bua ki bi tinkpiba n yaa kpaa ki taabi adapoanpoana po mi fuodima daali yaala n moani bi po, jufinba den gedi ki ban mia Pilata ke ban kuakua ban kpaa ki tabini yaaba adapoanpoana po taana ki ban kpe ban jini bi gbanandi. **32** A minteela den cua ki pua ki koani cincili yua, taana ki tuani o lielo mo yaa taana bani yaaba nden kpaa ki taani yenii Jesu. **33** ban den pundi jesu kani bi den sua ke o kpe ki li waagi baa den koani o yaa taana. **34** li yoginu minteeli yendo den coagi jesu logili li kpaa nli soama yenii mi nñima den nñana li kani. **35** yua n den la yenii n wang sieda o sieda yenii tie moamoani ki ban fidi ki mo daano. **36** lan bonla kuli den cua ki diani n den yedi yaala kuli n tieni ki dudi o kpabili ba yenli kan kua. **37** idiani tiami go yedi bi baa la ban den mu yua yaa logili. **38** lan bonla kuli n den pendi Josefi yua n den tie Alimate dogu nilo ki tie Jesu yoadika ja sili nni ama ki nan jie jufinba den gedi ki mia Pilata wan punba ban taa Jesu gbanandi Pilata den cabo Josefi den cua ki ta o gbanandi. **39** Nikodema yua n den cua Jesu kani ku nñagu mo den cua Josefi kani ki kubi mili tulale badiga ki li ymadi yenii Alowe ki li kpiagu baa yaa tie nani kobiga. **40** ban den ta Jesu gbanandi ki yieno mi kuuma tiadi ki yanbi ki fino nani Jufinba bogida n den buali maama bi ku piili po. **41** ban den kpaa ki tabino naani ku gogidigu den kuu li kani li gogidigu den pia li ka kuli yaali n daa piini kpiemo. **42** kelma lan de tie jufinba bogidili daali ki li ka kuonli mo den koabi li kani bi denta bi den ta Jesu ki duano lien nni.

20 Laadi o dacincinli daali o siyapanpangu ki sua ki li da biigi, Maliyama Makidala yua den gedi li kakuli po, bi den la ki li tanli biid li kakuli nñobu kani. **2** Yeni ke bi san ki gedi Simo pialli po yenii ya yñdika ki jesu buo'o yenii, o den yediba: "bi nñani ti yonbidaano li kuli nni,

ti bani ban bil'o naani. **3** Piali yeni o ḥodika lielo den ñani ki gedi li kakuli po. **4** Bi kuli den taani ki sani, ama ko ḥodika lielo den siani ki cie Pial ke kpia ki9 pundi li kakuli kani. **5** O den guani ki diidi lien nni, o den la kadinga ki li bili tingin, ama waa den kua lien nni. **6** Simo piali den yuandi ki cua o puoli, o den kua li kakulin nni. ko la kadinga ki li bili tii po. **7** Yeni ya cabili n den fini o yuli, laa ya cabili ki den ta yeni kadinga ama li den pøbi ki bili kaan tianu. **8** Yeni ko ḥodika lielo mō den kua, wan yua n den kpia ki pundi li kakuli kani. O den la ki daan. **9** Kelima hali yeni ti ye ya yoginu baa den ba ki bandi i diani n yedi yaali jesu po ko ba fii bi tikpiiba siigin. **10** Bi ḥodikaaba den guani bi diedi po. **11** Lan ya yoginu, Maliyama se niin ni li kakuli kani ki buudi; wan den buudi ya yoginu, o den tibini ki diidi li kakulin nni. **12** Ko la Meleki bonbilie ke bi la ti tiapiendi ki ka, yendo li yuli po o lielo m o a taana po naani ki jesu gbannandi den dua. **13** Bi den yedo: "o pua, bee ntieni ka buudi i?" Ko ḥymian'ba: "kelima bi ñani bi yonbidaano, mii bani ban bilo naani. **14** Wan den yedi la ya bonla, ko ḥmagidi ki la jesu ko se li kani, ama waa den bani ki li tie jesu. **15** Jesu den yedo: "o pua be cedi ka buudi? A kpaani be?" O den mali ki li tie o gogidigu daano, lani ko yedo: "canba li ya tie ki fini n ta'o, wan nni naani ka duan'o min gedi ki tug'o." **16** Jesu ḥymian'o: "maliyama "ko ḥmagidi ki maad'o Eblu maama nni ki yedi: "Adabbuni" li niinmin tie "canba". **17** Jesu maadi: "da si nni kelima n da ki doni n ba po, ama gedi n ninjaba po ki ban yedi'ba ke n ba do ki gedi n ba po yeni yua n tie yi mo ya ba. N baa leni imo ya baa. **18** Magidala Maliyama den cua ki waani ko la o yonbidaan, ki wani nyedo la ya lanbona. **19** Li daali yenjuogu i, li daacincinli laado nni, ya yoginu ka buliñona kuli den luo bi ḥodikaaba n den ye naani kani kelima bi den jie jufinba, jesu den cua ki sedi bi siigan nni ki yedi'ba: "mi yanduanma n ya ye yenyi" **20** wan den yedi laa bonla, o den waani ba o niiyen ologili yaa yoginu ke o ḥodikaaba den la ti yonbidaano bi pala den mangi. **21** Jesu go den yediba: "mi yanduanma n yaa ye yenyi yi, nani n Ba n soni yeni n moko suani yeni. **22** Jesu n maadi ba ki gbeni kwe o piebi po ki maadi ba, gaali mani fuoranma. **23** yaa daano kuli ki baa di sugili o biidi po o biidi ba biini, yaa daano mo ke kan di sugili o biidi po biidi mo kan piini. **24** ke Jesu go pugini ki maadi "ke mi yanduanma n yaa ye yenyi yi, nani nBa n soni nni n moko suani yene." **25** Jesu n maadi ki gbeni, kee o piebi bi po kimaadiba gaali mani fuoranma, yaa daano ke yi baa di sugili o biidi po o biidi baa piini ya daano mo ke kan di sugili o biidi po o biidi mo kan piini. **26** dana nii puoli po ḥodikaaba den ye deni nni ke Toma ye yenyi ba: li yoginu ke agana kuli lo, ke Jesu ba ki sedi bi siiga nni ki maadi: "mi yanduanma n yaa ye yenyi yi." **27** ki pugini ki maadi Toma nagini yeni a nubili, ki diidi n nii, ki nagini yeni anubili ki sii n logili, da tamii nnpo ya daani nni." **28** Toma den ḥymiano ki maadi: "n yonbidaano tie n Tieu." **29** ke Jesu maado kelima alaa nni ki daani nni, li pamanli

ye yenyi yaaba daani kki laa nni. **30** ke Jesu go tieni mi banma boncianla ḥodikaaba siiga yaa banma n ki diani yaa tili ne niini nni. **31** ama li bona den diani ke yin fidi ki tuo ke Jesu tie Kilisiti, UTieu Bijua, yeni yi daani yi baa pia li miali o yaa yeli po.

21 Lani í pendì, Jesu go legdi ki waani o bá o ḥodkaaba Tiberiyad mögli kunga. Wan den waani o bá maama n ne. **2** Siimon Pieri, Toma, ban yi yua Didim Natanayel, Galile nni Kaana yua, Sebede bijaba yeni Jesu ḥodkaaba bilie den taani ki ye **3** Siimon Pieri í maadi ba: "N ba gedi u jankpaanu." Ban yedi o: "Ti mo ba yegi yeni a ki gedi." Ban ñ ki kua ku ḥadgu. Li daali, ñiamungu baa cuo pu. **4** Lan fandi, ke Jesu ye gbangbanli li jaali po; ama ke bi ḥodkaaba ki bani ke li tie wani Jesu i. **5** Jesu í maadi ba: «A bila, i ki pia bonjekaali?» Ban jiini o: "n n " **6** Wan maadi ba: «Lu mani i taalu ku ḥadgu jienu po, i ba cuo.» Ban lu nani wan maadi maama, ki ji gbalí mi dadima, kelima i jami den yabdi. **7** Jesu í den ḥyanbi ki bua ya ḥodkaa í maadi Pieri: O Diedo! Siimon Pieri í bandi ke li tie O Diedo, wan la o liadli, ki ñagni gbanñagdigu, kelima o den ye benbili i. ki baa mi ñima nni. **8** Ya ḥodkaaba n sieni í ñagni yeni ku ḥadgu, ki dadi u taalu ke u gbie yeni i jami, kelima bani yeni li gbangbanli ji den tie nani nuukpanduna kobilie yeni. **9** Ban ñani ki doni gbangbanli, ke bi la ke a mukuana co, ke i jami ye o mu nni yeni kpanu. **10** Jesu í yedi ba: «Cua mani yeni yin cuo ya jami waamu na **11** Siimon Pieri í kua ku ḥadgu nni, ki dadi ki duoni u taalu gbangbanli ke u gbie yeni kobga n piimu n jangbenga taa. Bá yeni i jami í yabi maama kuli, u taalu naa den padi. **12** Jesu í maadi ba: «Cua mani, ya di mani» Bá ḥodkaayendo ki paani o pali ki buali: "A tie ḥyma i?" "Ki nan bani ke li tie O Diedo i. **13** Jesu í ñagni, ki taa kpanu, ki teni ba; ki go teni ba i jami mo. **14** Li ji den tie mi taama n yeni, ke Jesu døgdi o ḥodkaaba kani, ki waani o bá hali wan yiedi bi tinkpiba siiga. **15** Ban dini ki gbeni, Jesu í buali Siimon Pieri: «Jonaas bijua Siimon, a bua nni ki cie bi ne i? Wan jiini o: "Nn n Diedo, a bani ke n bua ja." Jesu í yedi o: «Ya kpaa n pebidi.» **16** Wan go yedi o mi liema: Jonaas bijua Siimon, a bua nni i? Pieri í go jiini o: "Nn n Diedo, a bani ke n bua ja." Jesu í yedi o: «Ya kpaa n pañoe.» **17** Wan go buali o mi taama: Jonaas bijua Siimon, a bua nni i? Lan biidi Pieri pali yeni wan buali o taalma taa: "Abua nni i? Wan jiini o: "N Diedo, a bani bonli kuli, a bani ke n bua ja. Jesu í yedi o: «Ya kpaa n pañoe, » **18** «N maadi a i mɔmɔni, ñan dá den tie naaciemo, a den yen ñagni a bá, u gbanñagdu, ki gedi ñan bua naani. A ya ti ciandi, a ba ti tandi a nui, nitiano í ñagni a, ki gedi yeni a, ñan ki bua ke a gedi naani.» **19** Jesu den maadi lani, ki bua wan waani Pieri í ba ti kpe ya kuubuolu i, ki kpiagi U Tieu. Wan maadi yeni ki gbeni, ke o yedi o: «Ya ñua nni, » **20** Pieri í gbagi, ki sua ke Jesu í bua ya ḥodkaa yeni, mi yenjojiema di yogu, yua n den kpagni ki buali Jesu: "ḥyma ba (kuadi) janbi a?" yeni ke o ñua ba; **21** Wan la o, wan buali Jesu: "N Diedo, one mo te, o ba juodi ledi i?" **22** Jesu

í yedi o: «N ya bua wan ya ye hali mi ba guani, li nan la
ŋa le? Fini í ya ŋua nni. **23** Lanyapo, laabaali den yadi li
naataanli nni ke lanya ŋɔdkaa wani kan kpe. Ama Jesu
den ki maadi ke o kan kpe ka; ama: “N ya bua wan ya
ye hali mi ba guani te, li la ŋa le i? **24** Lan ya ŋɔdkaa n
tie kasiedi ki wangí yi li bona po ne, o diani li bona. Ti
bani ke o kasiedi tie momoni, **25** Jesu go tieni bontola
boncianla. Li ya bi tie ke ti ba diani likuli, n ki tama ke
ŋanduna kuli ba dagdi ki ga lan ya diani kuli.

Jesu Tondiba Tuona

1 Teofili li cincintili yua ke diani maadi yesu n cindi ki tieni yeni wan tundi yaala; **2** Hali yeni ya daali k o bo doni poli pon **3** Li puoli po yo k o bo teni wan bo lugidi yaaba a tuonsonba k o bo legidi bi nungi po o fala puolo po fuorjanba paalu. Dana piina o tundi legidi bi nungi nni ki maadi u Tienu diema maama. **4** B den ya cendi liebi o den yi yedi'b k i ban da fagidi yeni Jerusalemi ama ki nan da giudi baa puoni u, nani wan bo maadi «i gbadin maama ke» **5** San bo wuuli hali yeni dinne yeni mi ñinma i ama yinba ba ti wuli yeni fuorjanba li dana kan fagidi» **6** Ban bo taani ya yogu ke bi bual'o: «badiciamo li yognu i ke a ba sieni Israheli diema aa?» **7** K o maadi'b i «laa tie yin'b i ka bi bandi li yogu bii li tinbuiali yua ke u Tienu baa cuo yeni u paaceli. **8** Ama i ba gaà u paaciamu ya yogu ke fuonjanma ti ba cua yim n ba tua mini yeni Jerusalemi sieda siedanba, Jude yeni sanmaali kuli dogu nni yeni ki tinga n pan juodi naankani kuli. **9** Yagu ke Jesu bo maadi'b i li bona kuli ki gbeni nani wan bo nua tanpoli yeni, k o doni k u tawaligbangu baa ki legini bi nunbina. **10** Ban go bo da nua tanpoli ya yogu, ki nibilie nagini bi kani ki lani tiapiena. **11** Bi bo maadi: «Yimi galile yaaba be cedi ki se lan kani ki nua tanpoli» **12** Lani ki bi bo guani Jerusalemi Olife juali po yua kobi yeni Jerusalemi nani ban cuoni ya banli Sabbath daali. **13** Ban bo pundi ke bi doni gu dietuagu po, ban bo tundi ki ye naani. li bo tie Piaali, San, Saaki, Andili, Filipi, Tuoma, Baatelemi, Maatio, Saaki Alife bijua, Siimo o jakagidiga, yeni Jude Saaki bijua. **14** B bo taani tie nani nuyendo yeni ki taani jaani, yeni bi puobi, Maali Jesu naà yeni o waali. **15** Li dani k Piaali bo fii o naataani siiga nni, bi bo tie nani 120, maadi. **16** N naataani li bo tie buama yaali k u Tienu maama n tieni ki tii, nani fuorjanma n bo yedi Daavidi ñoba nni Juda po, yua bo waani jesu ke b cuo, o. **17** Kelima o bo tie ti yua ke go bo baadi ti ñuadi li yaalidugu po. **18** Dinne li nulo daa u kuanu yeni obiadma paadi, lan kani k o jiidi baa ke li yuli liidi, k o gbanandi yodi k o tugu nni bona kuli yadi. **19** Jerusalemi niba kuli bo ñanbi bani li bonli ke b ji puni li kuanu li yeli bi danba maama nni "Hakeldama", li niima n tie mi soma kuanu. **20** Lan cedi ki li diani pisoma tila nni, "yaa mani k o kuanu n kpandi pabonli ke nulo n daa kua li kani. ke nutiani n gaa u yudandi sienu. **21** Li tie buami yaali ke bi niba yaabi bo ciani ti o badiciamo Jesu n bo ye ya yoguti siiga nni **22** Lan cili San ñinwulima ya caa ya daali k o bo ñani ti siiga nni yaabi bo tua siedanba o yedima po yeni timi. **23** Ke bi tieni nibalie liiga, Josefi ke yi'o Barsabas, k go yi'o Justus yeni Maatiasi. **24** B o jaandi ki maadi «fini o badiciamo yua bani yua kuli yantugu ñan waani ti nibalie ne ñan lugidi yua. **25** Ke wan gaa li yiali u yaalidigu yeni u tienu tuonli ke Juda kan colini ki nan ñjodi u sancelou. **26** Ke bi toni tia tia ki lugidi Maatiasi k b ji bo cod'o ki pugni tuonsonba piigi n yendi yeni po.

2 Pantekoti daali n pundi, bi kuli dentaani ki kaanyendu i. **2** Bi ti ludi ki gbadie ke fuugu ñani tanpoli ki nani faaciangu yeni, ki gbie ban bi ye ya dieli nni yeni kuli. **3** Ban la ke i landi tie nani mu yeni ki dogdi bi po, ki bogdi bogdi ki maani yuakuli po. **4** Bikuli n gbie yeni mi forjanma, ki ji cili ki ya maadi mi maalanma nani forjanma n puni ba ke ban maadi maama. **5** Layognu, Juufinba yaaba daani U Tienu nni den ñani ñanduna dogi nni kuli, ki cua ki dá ye Jerusalema. **6** Ban gbadie ku fuugu, ban taani ki sani ki cua, lan lidi ba yenii yuakuli n gbia ke bi maadi o danba maama nni. **7** Bi den ye ku yaalidgu yeni li pamancianli nni; bi den maadi: "Ti ya ba maadi i moni, bani yaaba n maadi ne kuli ki tie Galile yaaba ka aa?" **8** Li nan tieni ledi i, ke ti gbia bi maama yuakuli danba maama nni? **9** Persi yaaba, Medesi yaaba yeni Elamiti yaaba yeni yaaba n kua Mesopotami, Jude diema nni, yeni Kapadosi, Pön yeni Asi, **10** Friji yeni Panfili, Ejipti nni yeni Libi dogi yia n ye Sireni po, yeni ya canba n ñani Roma ki cua, **11** Juufinba yeni Proselitinba, Kretan yeni Arabi yaaba, ti den gbia ke bi maadi ti danba maama nni U Tienu paaciamu tuonli" **12** Bi den ye li pamancianli nni kaa bani ban ba tieni yaali kuli; bi den maadi bi ñimali nni: "Ne mo ya niima nni nan ji tie be i?" **13** Ama bi tianba den ñuadi ba ki maadi, "Bikuli ñuni mi daamõnpaanma i ke li ga ba." **14** Ama Pieri den fii wani yeni li piiga n yendo, ki duoni u nialu, ki yedi ba, "Jude niba yeni yinba yaaba n kua Jrusalema nni, li ñjani yin bandi yaali ne yin ñanbi ki cengi n lanbona. **15** Kelima, ya niba ne ki ñuni daama ki guo nani yin maali maama ka, kelima ti dá ye sijaagu, kudi taa yognu i. **16** Li tie o sawalpualo Joweli n den waani ya maama i: **17** "A daajuididana ya pundi," U Tienu n yedi yaali n ne, "N ba yadi n forjanma gbannandi kuli po. I bijaba yeni i bisaiba ba tua sawapuuba, i naacenba yeni i jifanba ba la mi dogdima, i nikpelba ñi ya laadi a bona ti dangdi nni. **18** Li baa tie yeni i, n tuonsonba, bi puoba yeni bi jaba po li dana nni N ba yadi n forjanma bi po, ban ya pua sawali. **19** N ba cedi yaalidgu bona n tieni tanpoli po, ki tieni li pagli maalma ki tinga po, mi soma, u mu yeni i muñii walgu. **20** u yienu ba kpandi bónbónli, o ñmaalo n kpandi soma ki sua ya daacianli ke i ba la ki bandi O Diedo guamma pundi. **21** Li ba tieni ke yua n jaandi U Tienu O Diedo yeli po ba baa mi faabma. **22** Israyeli yaaba, cengi mani ya lanbona ne: Nasareti Jesu, U Tienu n tieni yua ya po kasiedi i kuli ya nunbu nni yaali n nua o yaalidgu tuonjanma, U Tienu n cedi ke o tieni ya bancianma yeni ya maalma ke ikuli bani, **23** Nani U tieni n bobni maama, ke li yua o bancianma, bi kuadi o, ki cuo o ki mubni yaaba n fali yiko nui nni, ke bi kpaa o li daaponponli po, ki kpa o. **24** U Tienu yedi o, ki faabi o yeni mi kuuma fala, kelima, li bo ki buali ke wan ya ye mi kuuma nuu nni. **25** Kelima Dafidi yedi yaali ne o po: "N den tundi ki nua O Diedo ke o ye n liiga, kelima o ye n nuujienu po ke mii ji pia begma. **26** Lanwani ii, n ye li pamancianli nni, ki mangidi n pali yeni n lanbu. Yaali n

pugdi, n gbannandi baa ye li dandanli nni. **27** Kelima a kan ñjoli ki ja n naano bi kpienba diema nni, a go kan ja a niñamo gbannandi í bedi. (**Hadēs g86**) **28** A døgdi li mi yema sani, ki waani nni, a ba cedi min gbie yemi a yema. **29** N kpiiba, n ba maadi yemi yi li dandanli nni ti yaaja Dafidi maama: o den kpe, ke bi pii o, ke o kakuli ye ti siiga nni hali yemi molane. **30** Nani wan den tie sawalpualo, ki bani ke U Tieno bo loli yni o ku donligu, ki niani o ke o ba cedi o puoljuani nni, yendo í kali o badigbandi po yemi. **31** o bo tuodi ki bandi, ki maadi Jesu yiedma po, "Bi den ki ñjoli ki ja o bi kpienba tinga nni, ke o gbannandi mo ki bandi bedma. (**Hadēs g86**) **32** Lan ya Jesu, U Tieno duoni o yeli, tikuli tie li kesiedinba. **33** Ama, nani wan doni, ki kali U Tieno jienu yemi, o baa Báa í den niani o ya forjanma, o yadi lan ya forjanma i ti po ke i la ki go gbadu ne. **34** Kelima, Dafidi naa den doni tanpoli, ama, o den maadi, "O Diedo yedi N Diedo, «Kali n jienu, **35** hali min ba cedi a yibalinba í tua taanmaakaanu» **36** Lanyapo i, ke li buali ke Israyeli diegu kuli í bandi yemi i mōni ke yin kpaa ya Jesu li daapõponpli po yemi, U Tieno cedi ke o tua Diedo yeni Kiristi» **37** Ban gbadu lanya maama, ki mi sia bi pala, ke bi buali Pieri yemi ya tondba n sieni, "Ti kpiiba, ti ji ba tieni ledi i?" **38** Ke Pieri guani ki jiini ba, "Yuakuli í biidi o pali o tuonbiadi po, ki tieni mi ñinwulma bogdili Jesu Kiristi yeli po, ke wan di sugli o biidi po, i ba baa U Tieno Fojanma paabu, **39** Kelima li nonianu tie yinba yemi i bila yaama i yemi yaaba n ye fagma, hali ban yabi maama kuli, ke U Tieno ba yini." **40** O den maadi mi maama boncianla, ki kadi ki waani ba, ki paani bi pala; O den maadi ne, "Yin fangi j yula yemi ya nifiima n kua mi tudma nni ne. **41** Lanwani ii, bi den tuo ki ga o maama, ke bi tieni ba mi ñinwulma bogdili, ke li daali mōno, yaaba n den pugni bi yñðkaaba po den kiluo niba tuda taa. **42** Bi den tugni bi tuona ki tundi yaali n tie mi yennjodma, ki bogdi kpanu bi yñmiali nni, ki tie bi jaandi. **43** Ti jawaandi í cuo naano kuli, ku yaalidgu yemi mi bancianma maalma boncianla í tieni bi yñðkaaba dandanli po. **44** Yaaba n den tie dugkaaba kuli den taani ki ye kaanyendu, ke ban den pia yaali kuli den tie tantaanbona i. **45** Bi den kuadi bi piama yemi bi bonkubkaali ki bogi bi yñmiali nni, yuakuli yemi wan dagdi yemi yaali. **46** Li den tie yemi i daali í tuu daali bi den ye li jaandielu nni, ki taa payianyendu, ki yñmiali kpanu, ki bogi bi yñmiali nni, ki taandi ki di yemi li pamanli yemi li pali yumiinli, **47** Bi den pugu U Tieno, ke bi niba taa bi po, ki selni ba. Daali í tuu daali, O Diedo den pugdi bi po yaaba n den baa mi faabma.

3 Yeni ke Pieri yem i Jan den caa ku jaandiegua nni, i jaandi yogu, nani kudi yia yogu yem i **2** Bi den yi maani ki tugi nilo, ke bi malu o ke o tie wabo ki caa ki kaandi o ku jaandiegua bulñocianbu, ban yi yaabu bu bulñocianbu yem i kani, ke o miadi yaaba n pendu ki kua ku jaandiegua nni. **3** Wan la Pieri yem i Jan ke bi pendu ki kua ku jaandiegua nni, ke o mia ba li todli **4** Pieri í sedi ki

nuali o tiii, wani yem i Jan, ki yem i: «Diidi ti». **5** O wabo ní nuali ba, ki ya daani ke o ba baa paabu bi kani i. **6** Pieri ní maadi: «N ki pia wula ki buali ligi, ama min pia yaali, n ba teni a. Nasleti Jesu Kiristi yeli po, cuonil!» **7** Pieri ní cuo o nuujienu, ki yogi ki fiini o, lannyognu mōno, o taana ní todii, o taagbina í paagi. **8** Yugyenma, o wabo ní fii, ki ya cuoni, ki kua ku jaandiegua nni, wani yem i Pieri yem i Jan, ke o cuoni, ki yugi, ki dondi U Tieno. **9** Bi niba kuli ní la o ke o cuoni ki dondi U Tieno. **10** Ban bandi ke li tie ya nilo n yi miadi ku jaandiegua bulñocianbu kani yem i; ku yaalidgu yem i pamancianli ní cuo ba yem i yaali n tieni o ne. **11** Nani warden li ye yem i Pieri yem i Jan yem i ii, bi niba kuli den sani ki nagni ba Salomon ciagu nni yem i li pamancianli **12** Pieri ní la kunilgu, wan buali ba: «Isarayeli niba, be n cedi ke i pala mani boncianla? Be n cedi ke i cini i nuni ti po nani tinba mōno ya paalu bii ti papienli po i, ke o nilo ne cuoni yem i ii? **13** Abraham, Isaka T yem i Jakobo Tieno, ti yaajanba Tieno n kpiagi o tuonsonlo Jesu yem i, yin den nia ke yem i bani yem i Pilati nintualu, wan den jagi ke wan faabi o ya yognu yem i. **14** I den yem i o niñamo yem i n tie niteginka maama, ki cedi ke bi luodi ki ja o nikpalu. **15** I cedike bi kpaá li miali naabiiga, U Tieno ní yem i (faadi) yem i kpienba siiga ke tinba n tie li kasiedinba. **16** Molane, yaaba n daani o yem i po - yin nua ya nilo, ki go bani o ne - lanya yem i na paagi o. Wan pia ya dandanli Jesu nni n cedi ke o paagi cain ikuli ya nunbu nni. **17** N kpiiba, n bani ke yem i bani i, ki sóni yanbontuonli i nani i yikodanba yem i. **18** Ama, U Tieno ní cedi ke o sawalpuuba kuli pua ya sawali, ke li buali ke o wan lugdi ya bibuadga ní la fala yem i, tieni ki tii. **19** Lanwani ii, yin biidi i pala i tuonbiadi po, ki lebdi ki yñðdu u sanjamu, i biidi ní piini, ti Diedo yem i cuo yem i li pasõngli jamaano; **20** wan yuandi ki sóni wan lugdi ya Kiristi i po, Jesu. **21** O tie yem i ke tampojoma ba ga hali yem i ya yogu ke U Tieno ní tuodi ki cedi ke o sawalpuajanba yaadi ki waani ya bona kuli n ba tieni ki dudu. (**aión g165**) **22** Moysi maadi lani n yem i: "O Diedo U Tieno lugdi ki dagdi sawalpualo nani mini yem i kpiiba siiga. Yin cengi wan ba maadi yi yaali kuli. **23** Li ya sua ke niloba ki cengi li sawalpualo maama, bi ba biani (bolini) o cain bi niba siiga." **24** Nn, bi sawalpuuba kuli yaaba n pendu, ki maadi li maama, ki cili hali Samiali yem i yaaba n yuandi o puoli po kuli waani lanya dana. **25** I tie bi sawalpuuba yem i ya ñonianu ke U Tieno loli yem i ti yaajanba bila i, nani wan yem i Abraham maama: "Ki tinga po dansani kuli ba baa mi yedjanma a ya puoljuani po." **26** U Tieno ní duoni o tuonsonlo, o dá cindi ki sóni o i siiga nni i, ke wan fidi ki yem i mi yedjanma yaaba n ba lebdi bi yem i, ki ja o bi tuonbiadi sanu ki yñðdu u sanjamu»

4 Pieri yem i jan n da den maadi yem i bi niba, bi kodipadianba yem i, U Tieno diegu gudikaaba yudaano yem i sadisa yaaba den cua li kani. **2** B pala den beni kelima Pieri yem i Jan den bangi bi niba ki wang ba ke bi tinkpiba baa fii kelima Jesu den fii bi tinkpiba siiga nni. **3**

Bi den cuo bad ki kuani ba li kpaadidieli nni hali ke li pan fandi kelima li den tie yenjuogu jigi. **4** Yeni moko, yaaba n den cengi bi maama siiga boncianla den daami Jesu, ke bi coli den bua pundi niba tudamuu. **5** Lan den fandi, jufinba yudaano yeni a nikpela yeni li balmaama bangkaaba den taani Jerusalema. **6** Bi kodipadianiba bado Ana yeni kayifa yeni Jan yeni Alesanda yeni yaaba n sieni ki tie bi kopadianiba yudaano kuli. **7** Bi den cedi ke Pieri yeni Jan sedi bi siiga, ke bi buali ba: «U laa paalu ya po, bi ñyme yeli nni ke i tieni yeni?» **8** Lani U Tieu fuoma yua n gbieni pieri ke o den yedi ba: **9** «yinba bi paatieba yeni isayele nikpela, i buali dinne ya tuonjanli n tieni ya wabo ne po yeni lan gaa maama ke o paagi. **10** To, Yinba yaaba n ye kuli yeni Isayele yaaba yaaba n sieni kuli, yin bandi ke li tie Nasareti yua Jesu Krisiti yeli po, yin den joni yua li daponponli po, ke U Tieu ffini o bi tinkpiiba siiga, ke yaa ja n tie na paagi cain ki se i nutuali. **11** Jesu tie: yaa tanli ke i den luni, ke nan tie tanmaala. Lani n tua li tanpuuli tanjali. **12** Mi faabma ki ye nito kuli kani kelima yetoli kuli ki ye ñanduna nni tin baa faabi kelima yaali yapo taladi». **13** Bi cancannikpela yeni n den laa Pieri yeni Jan n pia yaa paapali, bi den pagi ba kelima bi banni ke bi tie taliginba kaa kua cogu. Bi den bandi ke bi tie yaaba n den ki ye yeni Jesu. **14** Ban den nua ke ya ja n paagi yeni se Pieri yeni Jan kani, baa den fidi ñmiani ba libakuli. **15** Bi den cedi ke bi ñani bi cancannikpeliba taanli nni, ke bi juogi. Bi den yedi: **16** Ti baa tieni bi naa jaba lede? kelima Jerusalema yaaba kuli bani ke bi tieni mi bancianma, ti moko nan kan fidi ki nia. **17** Ama ki fidi ke laa maama n daa yadi bi niba siiga, tin fuu yeni ba ki yie bipo ke ban da go maadi oba kuli laa yeli nni». **18** Lani, bi den go ki yini ba ki yie bipo cain ke ban da go maadi ki bangi bi niba Jesu yeli nni. **19** Pieri yeni Jan den gua ki yedi ba: «Biigii mani ki lie li ya tiegi U Tieu po ke tin tuo i ya maama ki cedi wani U Tieu yaama. **20** Kelima ti kan fidi ke kan yedi tin la ke go gbadii yaala». **21** Bi cancannikpeliba bia den funi yeni ba ki yuandi ki ja ba. Baa den laa ban baa cuo ba yaali yapo, kelima bi niba kuli den kpiagdi U Tieu kelima yaala n den tieni po. **22** Kelima ban den tieni ya ja po mi bancianma ke o paagi den kpeligi ki cie bina piinaa. **23** Pieri yeni Jan n den ñani, bi den gadi bi lieba po ki pan wani ba bi kopadianiba yudanba yeni bi nikpelba n yedi ba yaala kuli. **24** Ban den gbadii lani, bi den taani yanyenma ki jandi ki mia U Tieu ki yedi: «Ti Diedo, fini n den tagi tapoli, ki tinga, mi ñincianma yeni yaala n ye mi niinni kuli. **25** A den maadi ke U Tieu fuoma yua cedi ke ti yaja Dafidi a naaciemo sogni a maama ki yedi: «be n cedi ke bi nilanba fii ki tiendi o fuugu? ke i nibuoli mo pia laa yantiabiada? **26** ki tinga badiba kuli fii ki sedi. Bi badijaba mo taani ki tuu ñøyenbu ki fii ki sedi O Diedo yeni wan gandi yua po. **27** Mõmoni o bado Elodo gufeneri Ponisa Pilata den taani yanyenma yeni yaaba n kaa tie Isabele yaaba kuli u naa dogu nni ki juogi ban baa tieni maama ki cuo fini U Tieni ya nacengagdijamo Jesu, ñjan

gandi yua. **28** Ban den taani yeni, bi den tieni ñjan tuodi ki bili yaala kelima a paciamu yeni a yanjagili po. **29** Mola o Diedo, cengi ban funi leni timaama, ki paagi tinba a naacenba tin yaa wangi a maama yeni li pamanli. **30** Tandi a nuu ke tin ya taagi a naacengagdijamo Jesu yeli ki paagdi bi niba sinankeeninba yeni mi bancianma». **31** Ban den jaandi yeni, ban taani naakan den digdi. Bi den gbie yeni u Tieu fuoma yua ki bi wang U Tieu maama yeni li papaali. **32** Yaaba n den daani kuli den pia yenyenma yeni yanjagidiyenli. Oba kuli naa den yeni ke wan pia yaala tie wani baba n baa die yaala, nilo kuli den tuo ke o piama tua o lieba kuli yaala. **33** Jesu tondibila den tieni siedi wani o Diedo Jesu fiima bi tinkpiba siiga po yeni u paaciamu. U Tieni sela mo den ye yeni bikuli. **34** Bii siiga luodo ki den ye kelima yaaba n den pia i kuani ki kpindinni li ligi **35** ki biliti Jesu tondiba taana kani. Bi den yen ñandi lienni ki bogdi ki tendi yua kuli nani o luoma n tie maama. **36** Josef, Jesu tondiba n den ciliyuva yaa yeli Barnabasa, lani n tie yua pagidi bi niba pala. O den tie Lefti buolu yua ki ñani Sipila diema nni. **37** O moko den pia u kuanu, ki kuadi ki cua yeni li ligi ki bili Jesu tondiba taana kani.

5 Ama niyendo, ban yi yua Ananiasa yeni den ye. Oja yeni den kuadi o kpaabu, **2** ki juogi yeni o pua ki kubi i ligi bogdima. O den cua yeni yaala n sieni ki bili Jesu tondiba taana kani. **3** Ama ke Piali madi: “be cedi ke a ñja sitaan k o kua a pali ki gbie k a pan pua fuonjanma faama i ki ñuuni u kpaabu ligi bogdnma i? **4** Lan bo ki kuadi, li bo li ki tie a kpacelu kaa? lan bo ti kuadi l go bo li ki tie a yaala kaa? A tieni led i ki ti maali li bonla a pali nni. A ki pua niba kaa faama a pua u Tieu i faama.” **5** Ananiasa n gbadii li maam wan cie ki gbaani ki fuodi ki jiini. **6** Ke ti jiwaandi cuo yaaba kuli bo gbadii lan bonla. ke bi jawaaba kadigi o ki bo piini. **7** Kudi puoli po k o denpua pundi kaa bani yaala bi tieni. **8** Piali ka maadi o: «maadi n li ya tie ki kuadi u kpaabu ne nani yin waani i ligi maama..» K o jiini: «li ligi n yeni» **9** Ke Piali maadi o: «i tieni led i ki taani bigni o yonmdaano tagnmi i. Yaaba n pii a calo n yeni.» **10** Ko baa li yogu ki jiini, ke bi jawaaba guani sua o kpe o. **11** Ke ti jiwaanciandi cuo yaaba ye li jaandieli kuli yeni yaaba bo gbadii li bonla. **12** Ti bonninandi yeni u yaalidgu bo tieni u niwulgu siiga nni bi tuonsõnba nui po. Bi bo tani ye Salomon jaanli kani. **13** Ama ke ba yendo boo pia papaaли yeni wan taani bi po ke bi niba nan bo bua bi maama. **14** Bi niba yaaba bo pia li dandanli ti yonmdaano nni bo pugdi bi jaba yeni bi puoba. **15** Bi bo yi cendi yeni a yiama u sanu po i ki duani ba ti gadogdi yeni i diduani po i, ki fidi yaala ke Piali ya ti pendi ya yogu u junjungu n fidiki legini bi tianba. **16** Niba boncianli yaaba bo ña Jerusalemi kaalindnma mo bo baadi yeni a yiama yeni yaaba ke i cicibadi kubi ba ke bi paagdi. **17** Ama k o yikacianmo fii ya niba kuli bo ye yeni o siiga nni (ki tie Sadusiani jaandi niba); bi bo ye yeni pabonli. **18** Ke bi cuo bi tuonsõnba ki kuani ba

gobna dansalgi dieli nni ki luoni ba. **19** Ama u ūnuagu u Tieu meleki bo ki luodi li ganli ki ūnani ba ki maadi ba: **20** «Pan sedi mani li jaandieli nni ki waani bi niba li miali maama» **21** Ban bo gbadu lani ki fii ki kua li jaandieli nni gu sijaagu nni ki tundi bi niba. Ama k oyikacianmo cua yenyi yaaba bo ye yenyi o ki yini mi taankalima ki sōni ke bi gedi ūnani bi tuonsonba dansalgi. **22** Ama ya soje gbenga bo gedi boo la ba dansaldieli nni, ke bi guani maadi ne: **23** «Ti la k u dansaldieli luoi kpakpab ke sojenba yaaba guu se u bulñøbu nni; Ama tin luodi ya yogu tii obo deni nni.» **24** Li jaandieli nni soje cianma yenyi o yidkacianmo n gbadu yenyi ke li cuo ba i jeje yenyi yaala ba fidi ki cua li puoli po. **25** Ke o nulo cua ki maadi ba: «ya niba ki luomi dansalgi ye li jaandieli nni ki tundi u nuwulgu.» **26** Ke o sojecianmo yenyi sojenba gedi ki guani yenba suoo kaa tieni ba paalu bonli, kelima bi bo jie ke bi niba bo lugdi ba a tana. **27** Ban guani yenba bi sieni ba bi ceglikaaba kani ke o yidkacianmo buali ba **28** ke maadi: «ti kuani ke yi daa tieni i tundi o nulo ne yeli po ke i nan tieni li tundi ki gbienu Jerusalemi kuli ke li ja sōma ba wuli po. **29** Piali yenyi o tuonsonba bo ḡmnia ba ki yedi ti bi colni u Tieu ya maama ki cie bi niba maama. **30** Ti yaja nba Tieu fiini Jesu bi tinkpiiba siiga nni yua ke i bo coni o bu tibu po ki kpaa o. **31** U Tieu duoni wani ki kaani o u nuuienu ke wan tua o bado bijua ti candaano, ki daa nua Isaraheli yaaba biidi ki go mia sugli b biidi po. **32** Ti tie iesd nba li bona po yenyi fuojanma go yua ke u Tieu puni tinba yaaba n colni o.» **33** Bi ceglikaaba n bo gbadu bi pala bo biidi ke bi bua ban kpaa bi tuonsonba **34** Ama falisiiani yua ke bi bo yi o Galmali ki tie bil maama bangika kuli siiga nni yua pia ti kpiagidi ke bi colni o bi niba kani bo yi ūnani Yesu tuonsonba lan nii po lan waaagi. **35** Lani k o bo uansi yedi «Yinba Isaraheli yaaba yenyi yi bua ki tieni bi niba yaala ne. **36** Kelima Todasi bo fii ki sedi yognu bá ki u niwulgu bo ūnodi o ki pundi nani niba kobina bi bo kpaa'og ke yaaba bo yua'o sani ki yadi. **37** Li puoli Juda Galile mo bo fii li cöddi yogu ki dadi niba waamu. K o kpe ke yaaba bo yua o kuli sani ki yadi. **38** Mola n ji maadi yi fagdi mani ke ja ba suoo li ya tie ke li tuadnma ūnani bi niba kani li kan tuo. **39** Ama li ūnani u Tieu ya kani yinkan fidi paadi ba yi ti bo bandi mono ki koni yenyi u Tieu i.» Ke bi gbadu niinma nni. **40** Li puoli po ke yi nni bi tuonsonba ki puabi ba, ki kuami ba ke ban da faa maadi Yesu maama ke jaab ba ke bi kuni. **41** Bi bo ūnani i nikpelu tundi kani kani ke bi pala mangi yenyi u Tieu n bua ke bani í la fala o ya yeli o. **42** Faadima fandi kuli u Tieu tuonsonba bo yi cua li jaadieli nni yenyi bi niba deni ke wang ke Yesu tie u Tieu n gandi yua i.

6 Laa dana siiga Jesu ūnrikaaba bo pugdi pugdi, k Heleniti jufinba bo fii k yie Ebliya yaaba po, pakuan bo ki laadi mi jiema. **2** Jesu tuonsonba piiga n bonmilie yenyi bo yini bi ūnrikaaba ki yedi bi: «laa dagdi ti ja u Tieu maama ke ya bogdi mi yema. **3** N naataani lugdi mani i siiga nni niba lele yaaba pia ti kpiagdi ki go gbie

yeniyi mi yanfuonma ke ti ba fidi ki teni ba li tuonli. **4** tima wani ti ba guani ki tugni ki ja jaandi yenyi u Tieu ūnomaama.» **5** Bi laabaalo bo mangi yaaba n bo taani kuli po. Yeni ke b bo lugdi Etieni o ja yua gbi yenyi tu dugdi yenyi mi yanfuonma, yenyi Filipi, Prokori, Nikanori, Timon, Parmenasi, yenyi Nikola yua lebidi bi niba pala Antiosi. **6** Yaaba gaa u tienu ūnomaama bo kua yenyi li niba jesu ūnrikaaba kani ke bi jaani ki go maani i nui b po. **7** Yeni u Tieu maama bo yadi kaan kuli ke bi ūnrikaaba bo pugni Jerusalemi diema nni. **8** Etieni bo gbie yenyi ūnalbaligi yenyi u paaciamu ki tiendi mi banciamma boncianla ke li pia mi yaalidma bi niba siiga nni. **9** Ama ya niba n bo tie Sinagog nni yaaba ke b yi bi Sirenian yenyi Alesandrian nba yaaba pia mi yaama yenyi Silisi yenyi Azi bo fii. Li niba bo pagi yenyi Etieni. **10** Ama b bo kan fidi ki sedi Etieni nunga nni yua gbie yenyi u Tieu paalu ki maadi mi yanfuomaama. **11** Li puoli po ke b wuoni lebidi b niba pala ke bi maadi: «ti gbadu ke Etieni ūnani a ūnobona ki sugi u Tieu yenyi Myiisi. **12** ke suadi b niba, a nikpela yenyi a gbandianla ke b cendi Etieni ki cuo o ki gedi yenyi o b ceglikaaba kani. **13** B bo baa yenui faagu siedanba ke b maadi: «O ja ne li maadi ki sugdi u kaanjanmo ne yenyi yikodi. **14** Kelima ti gbadu k yedi ke naazareti jesu ba mudi u kaanjanmo ne k go lebdi balmaama tunda. **15** Ke ya niba kuli bo kali i celi tema bo cini a nubina o po i ki la k o nunga tie nani meleki yenyi.

7 Salga yikaaba ciamo ñ maadi: «ya bona ne tie mōnmōni yoo?» **2** Etieni ñ jini n kpiiba yenyi n bāanba cengi mani nni: Ti yudandi Tieu n dogdi ti yaja Abrahama wan den ye Mosopotami karan den yedi o. **3** ki ja a dogu yenyi a kpiiba, ki gedi min ba waani ja naani» **4** Lawani o den ūnani Kalide yaaba dogu, ki gedi ki kali kaaran. O bāa n den kpe k o ūnani lan kani, ki gedi ki kali yi ji ye ya dogu nni molane. **5** O den k puni o o tifancelu; ba naani k e o ba ūmua o taali. Ama o den niano (ya yogu ke Abalahama da den k pia biga) ke o cabi lan ya dogu wun tua o dogu celu wani yenyi o puoli ūniani o kuuma puoli. **6** U Tieu den yedi o yaali ne, ke o puoli ūniani bo kali doglamu nni nani bina ba, li dogu niba ba cedi ban tua yonbi hali bina kobina (400) **7** Mini n ba jioa ti buudi yenyi ya nibuolu n cuo ba ti yonbdi yenyi. U Tieu n yedi yaali n yenyi, lani ya pendi, bi ba ūa li dogu ki ya pugi nni lan kani.» **8** O den teni Habrahami ti kondi ke ti tie dñnlilolma bi siiga nni. Yeni ke Abrhami bo tua Isaka bāa ki kondi o li daanidaali; isaka ka mō tua Jakobo bāa, Jakobo mō n tua piiga nbilalie yaaba n ba tua piiga n buoli lie nikpeliba cuga. **9** A cuga n i kpeliba bo nani Josefi ki cuo'o ki kaadi o ke bi gedi yenyi o Ejipti, ama u Tieu bo ye yenyi o **10** O bo narli o ki faabi o o fala kuli nni ki puni o li yanbili yenyi mi yanfuoma ki sua ke Farawoni n tie Ejipti Badciamo, ke Farwoni dini o o kpaagli yua n todi o u dogu kubma nni. **11** Li yogu kmi koma yenyi mi cacagma baa Ejipti yenyi kaana dogi nni. Ti yaajanba, ji bo ki pia bonjekaali. **12** Ama jakobo n gbadu ke i fee(ñalkama) ye Ejipti, ke o cindi ki sōni ti yaajanba ke

bi gedi ki baa. **13** Mi gediliema ke Josefi waani o yuli o kpiiba (naataani), ki cedi ke farawoni bandi Josefi diegu yaaba. **14** Josefi n nagini o yuatieba ke ban maadi o báa wan tugi u diegu nni yaaba kuli í cua Ejipti dogu nni. Bi kuli bo taani niba piilele n niba mu **15** Lan tieni maama ke Jakobo jidi ki kali Ejipti dogu nni n yeni. Lan tieni a bina waamu ke o kpe wan yeni ti báanba. **16** Ke b tugi o gbanandi ki gedi ki pii Sisama, Abrahama n bo codi i ligi ki daa ya kakuli Hamori bijaba kani. **17** UTieni n bo ñani Abrahama yaali nni bo pundiya yogu, Jakobo buolu n bo poli ki yabdi ki pugni Ejipti dogunni **18** Hali ke badciantiano ti kali Ejipti Farawon gbandi po. wani nan bo k bani Josefi. **19** Lan ya badciamo n bo bändi ti buolu yaaba, ki kuani ba mi cacagma nni hali ke b lu bi. **20** Lan yognu i ke Moyiisi mali o bo ñjani u Tieu nungu nni, ke bi ñjani o o báa diegu nni ñmaali taa **21** Ban luni Moyiisi k o badciamo jifaano gandi o, ki wubi o nani o bimadiga yeni. **22** Moyiisi kua u cogu ki ga Ejipti tunda yeni u nunfanbu kuli. Obo pia u paaciamu o maama nni yeni o tuada nni. **23** Wari pundi bina piina ke o jagi ke wan gedi ki fuondi o kpiiba Isarayeli yaaba. **24** Wan la ke b kubi Isarayeli nulo ki cagni ke Moyiisi nlanli o, ki tuu li panli, ki kpaa Ejipti yua. **25** O bo maali k u Tieu bo togini o nuu po i ki faabi ba, ama bi nan boo gbadi yeni. **26** Lan fii fandi, ke o cua ki sua ke Isarayeli yaaba kóni. Wan bigni ke ba taani ba ki paadi li konli; ki maadi: canbanba mia mani sugli, i tie kpiiba i. li kpiili ye i siigg nni be cedi ki manbiidi i lieba yama nanda? **27** Ama yua n nabni o lielo yeni n gaa o po ti jadi ki yedi “ja dini ja li bali ki puni a u sanu ke ñjan jia ti buudi? **28** A buajan kpaa n nani ñjan won kpaa Ejipti jua maama yo oo? **29** Moyiisi n gbadi yeni, wan sani ki gedi u cangu Mandian dogu nni wan mali naani bila lie **30** Wan pendi bina piina, meneki n dögdi o po ki tinkuoga Sinayi juali po, k u tutuugu yugu n ye siiga nni. co u muu pieni **31** Moyiisi n la u mu, lan nan lidi o yени lan ya dögdi; wan nagni ki bua diidi wan gbadi u diedo nialu, k u maadi ne: **32** N tie a yajanba tieni, Abalahami, Isaka yeni Jakobo Tieu i. Ti jawaandi í cuo Myiisi, o gbanu í ñja wan bo baa ya papaaali k o ba tibni ki diidi yua maadi. **33** Odiedo n yedi o “pidi a taacaadi kelima ñjan ye naani ne tie tinganga i. **34** Monman, n la n buolu í laadi ya fala Ejipti dogu nni. N gbadi ke bi buudi, ki fabni, ke jidi ke mi faabi ba. Molane ne gedi mini n sóni a Ejipti dogu nni. ya caa. **35** Ban bo yie ya Moyiisi maama, ki bualo o: “ñma dini a bado bii buudi yudaano yeni?” wani k u Tieu sóni nani bado yeni candaano. U Tieu cedi ke meleki nuu dögdi o po u tutuugu nni. **36** Moyiisi n bo ñani ba Ejipti dogu nni. O bo tieni yaalidigu **37** Wani li moyiisi n maadi Isaraheli yaaba “u Tieu lugdi ki dögdi i po o sawalopualo i kpiibasiiga nni sawalipualo nani mini yeni.” **38** Lan ya nilo n bo ye li nitaali siiga ki tinkuoga nni yua bo yua bo maadi sinayi juali po yeni. Ya nilo bo ye yeni ti báanba ya nilo n ga li miali maama ke wan sogni ti **39** Lan ya nilo i ke ti yajanba yie kaa colni. Bi yie o maama, ke bi pala guani k kua

Ejipti tuona nni. **40** Lan yognu b bo maadi haron “tagi ti po ya tagbuoli ke ti baa ñjua ki pugi. Ama ya Moyiisi n ñani ti Ejipti dogu nni, yeri tii bani lan tieni maama. **41** Lanwani i b bo tugi naabiga ki pugi ki po, ki padi b pada, ke bi pali mani bi nui bontagikaali po **42** Ama k u tienu lebdi bi yama ki cedi ke bi pugi tanpoli ñmabidi ñmabidi nani lan diani maama bi sawalipuaba tili nni yeni ki tinkuoga po nni “Isaraheli diegu, bina piina n yeni ki tinkuoga nni i puni nni i yankodike e ki padi n po a pada aa? **43** I tuo ki pugi Moløki u tienu yeni Renfan tienu ñmabiga. yi go tagi ya bulo ki pugi yeni yia po, n ba cedi ban cuo yi ti yobdi, ki gedi yeni yi hali Babilonipendma. **44** UTienu mabilkaama kpagu po ti yaajaba la kasiedi ki tinkuoga nni nani u tienu n bo maadi o bali maama yeri Moyiisi maama yeri ke o cedi lan dögdi o po nani wan bo la maamasina yi juali po yeni **45** Lan ya felijongu i ke ti yayaanba tugi bi cenli nni, ki yegi yeni Jesue ki cua. lani i tieni ban pundi ya tinga po ki sua u Tieu bo beli yaaba bo cindi ki kaa ki po ke ti yaajanba daa ki pundi yogo (daali) **46** Wani yua baa u Tieu ñjanbili ki bo jagi ke ban maa dieli Jakobo Tieu po. **47** Ama saalomon n maa u Tieu po diegu **48** Ama u Tieu naa kua ya dieli nni ke bi niba nui maa; nani o swalipualo í yedi maama **49** Tanpoli po ntie n badikpagli ke ki tinga tie n taajmakaanu. ke u laa diegu ke i ba fidi ki maa n po? o diedo maama n yeni. mi ba kali le i ki fuodi i? **50** n ya nuu ka tagi lan ya bona kuli i? **51** Nisaalo fini yua ya tulu se bontantanli ke i pala yeri i tuba ki pia maalima ba kuli ku kõnciagu po ki sedi ki pani mi fuorjanma u sanu; I li tie nani i yaajanba í tieni maama yeri i **52** O laa o sawalipualo i, ke i yaajanba ki waani fala, ki cagni o? Bi bo kpaa ya sawalipualo bo liidi ki cua ki sua ki yua tie niteginka daa pundi; molane yinba n mo kuadi o ki nikpaloo po. **53** yinba yaaba í ga malekinba í bili ya mabilikaama, ki naa taa ma ki bili i yula nniyeni. **54** Saliga yidkaaba nitaali í gbadi lan ya maama ke mi duolo bi pala, ke bi ñjmani a ñjina Etieni po. **55** Nani wani n bo gbie yeni mi fuorjanma yeni, k o yaadi ki nua tanpoli cenmm, ki la u Tieu yudandi ke Jesu se uTieu nujieni po. **56** Etieni n yedi: «diidi mani, n la ke tanpoli luodi, k o ja bijua se u Tieu nujieni po. **57** Ama li nantaali í taani ki yigni o po, ki pii bi niba ki sani ki wolo o. **58** Ki pua ki peli ki ñani o bi dogu nni, ki lugdi o tana; yaaba í bo kasiedinba bo bili tialakaadi naaciemo bá kani, ke b yii o Soli. **59** Ban bo lu Etieni a tana ya yogu, o jaadi o Tieu ki maadi: «O diedo Jesu gaa mi fuoma» **60** Ki baa ki gbaani, ki yignio paama ki maadi: «dada tugni ya biidi ne (tuobiadi) ne bi ya yula po. Wan yedi lani ki gbeni ke o jiidi.»

8 Landaali bi niba den cili ki wang Krisiti n yini yaaba, yaaba n ye Jerusalema o falabiado. Jesu tondiba yaaka, yaaba n sieni kuli den yayadi Jude diema nni. **2** Yaa niba n den fangi U Tieu den piini Etieni ki mua opo i kumoe boncianla. **3** Solo den moandi ki baa bolini Krisiti n yini yaaba. O den kua ti diedi nni ki co bi jaba yeni bi

puoba kuli, ki kuandi ba li kpaadieli nni. **4** Yaaba n den yayadi yeni, den caa i kaani boncianla ki wangi U Tieu Laabaaljamo. **5** Filipiden jiidi ki gadi ya dogu n ye Samali diema nni ki wangi laa niba U Tieu n Gandi yua maama fuuli. **6** Bi niba n den gbadi Filipi n yedi yaala ki laa wan tieni ya bancanma, bi den cengi o maama bonjanala. **7** I cicibiadimi den tangi ki ña ban ye yaaba ya niinni. Yaaba ya gbanandi n ffaani yeni a waba boncianla moko den paagi. **8** Li pamanli den tieni boncianla laa dogu nni. **9** Li den sua ke o nilo ye u dogu yeni niinni ke li waagi, ki yi Simono. O den tiendi ti belbondi ke li paki Samali yaaba, ki jigini o yuli ke o tie niciamo. **10** Bi niba kuli, a bila yeni a nikpela, den ga o maama boncianla ki tua: «One n tie U Tieu paalu, ban yi yu u paaciamu». **11** Bi den cengi o maama kelima wan n tiendi ya belbondi den paki ba hali ke li waagi. **12** Ama Flipi n den wangi ba U Tieu diema Laabaaljamo yeni Jesu Krisiti yeli, bi den daani o maama ke o wali ba U Tieu ñinma, bani bi jaba yeni bi puoba kuli. **13** Simono wani oba den daani Filipi ki nua wan tiendi ya sinankeeninba yeni ya bancianma ke li paki o. **14** Jesu tondiba yaaba n sieni Jurusalema n den gbadi ke Samali yaaba ga U Tieu maama, bi den soni bikani Pieri yeri Jan. **15** Ban den pundi likani, bi den jaandi yaaba n daani po ke ban baa U Tieu Fuoma yua. **16** U Tieu Fuoma yua daa den jiidi bi siiga oba kuli po. Bi da den wali o Diedo Jesu Krisiti yeli nni baba. **17** Lane Pieri yeri Jan den maani bipo bi nui ke bi baa U Tieu Fuoma yua. **18** Simono n den laa ke bi baa U Tieu Fuoma yua kelima bi tondiba maami bipo bi nui, o den cuani bipo i ligi ki yedi: **19** «Pa mani mini moko laa paalu, ke min maani n nui yua ya po, wan baa U Tieu Fuoma yua.» **20** Pieri den yedi o: «Fini yeni a ligi kuli n bodi, kelima a tama ke a baa pa i ligi ki baa U Tieu paalu. **21** Yaa pia biinu yeni ñantaadoba kuli li naa tuundi nni, kelima a pali naa tiegi U Tieu nintuali. **22** Lani ya po ñan biidi a pali a yanjagibidli po ki ña li ki mia o Diedo li ya baa tuo wan pa ña sugli ñan pia ya yanmaalma po. **23** kelima n den nua ke li nunponbiadli gbie n niinni, ti tuonbiadi go lola a mo.» **24** Simono den gua ki yedi: «mia n po mani o Diedo ke yin yedi yaala kuli n da cua n kani.» **25** Pieri yeri Jan n den tiendi siedi o Diedo ki go wani o maama b den go Jerusalema ki wangi Samali dogi boncianla nni, o laabaaljamo. **26** O diedo maleki den maadi yeni filipi ki yedi o: «Fii ki gadi u ganu po, ki pundi ya sonu n ñani Jerusalema po ki caa Gaza po. Ki ñodi ya sonu n pöndi mi fanpiema yeni nni.» **27** Filipi den fii ki gadi. Li den sua ke Etiopi diema nilo yua n tie molga, Kadasi Etiopi pobado, yua n ki o ligkublo, den gadi Jerusalema ki ban kpiagi U Tieu. **28** Wan den lebdi ke baa guani o denpo, o den ka i taami tolgu nni ki cogi o Sawalpualo Isayi tili. **29** Utieu Fuoma den yedi Filipi: «Gadi ki nagni ya tantolgu ne ki yegi yeni gu.» **30** Filipi den sani ki nagni gu ki gbadi ke Etiopi yua cogi o Sawalpualo Esayi tili nni. O den buali o: «A ga ñan cogi yaala n bua ki yedi yaala bi?» **31** O den gua ki yedi o: «N baa gaa ledi ki bandi, nitoo yaa bundi nopo i?»

Lani, o den mia Filipi wan do ki kali yeni o u tantolgu nni ban yegi. **32** Wan den cogi iDiani nni naankani n den maadi ya maama ne: «B den dia o nani o pia yeni ki caa yeni o u yankodikaanu po. Nani i pabiga n ñymimi yua n mögidi o kobidi kani maama. Waa den yaadi o ñöbu. **33** Bi den miidi o, ki jia opo ya buudi n ki tiegi. ñma baa fidji ki togdi o buolu maama? Kelima bi ñani o miali ñanduna nni.» **34** I moliga den yedi Filipi: «N bua ñan wani nni, Sawaalpualo maadi ñma ya maama i? O maadi o yuli maama bi nito yaama yo? **35** Filipi den cili yeni laa dianu ki wani o Jesu laabaaljamo. **36** Ban den ñua b sani keli suagi liiga, B den pundi mi ñinma kani. I moliga den yedi: «Diidi mi ñinma nna. Be n yie npo ke min da wali?» **37** Filipi den gua ki yedi o: «A ya daani yeni a pali kuli, li baa fidji.» Ke i moliga den gua ki yedi: «N daani ke Jesu Krisiti tie U Tieu Bijua.» **38** O den wani yua n gobdi u tantolgu wan sieni gu. Filipi yeni i moliga den jiidi ki kua mi ñima nni ke o wali o. **39** Ban den ñani mi ñima nni, o Diedo Fuoma den taa Filipi ke ki moliga den suagi liiga yeni o sancenli ke o pali mani. **40** Filipi den sua ke o ye Asota dogu nni. O den ñani Asota ki caa Sesale, ki wangi o Laabaaljamo wan tagini ya dogi kuli hali ki pan pundi.

9 Ama Soli bo li k ña ki dieli o yomdaano ñödikaaba ki wangi bi fala, ki gedi a sala yikaciamo deni **2** O den yi gedi ki gaa ya tila cabi o ke wan gedi jufinba jaandidöngu nni Damasi. O ya la b siiga yua, jaba bii puobi wan lol'i bi ki kuani yemi Jerusalemi. **3** Soli n bo pa u sanu po ki nagdi Damasi dogu ke mi yiema ti cua ki kaani ki lindi o; **4** k o baa tinga nni ke gbadi u nialu ke li maad o: «Soli Soli be be cedi k a yonbidi n?» **5** ke Soli jiini o «A tie ñama i n yonmdaano?» k o yonmdaano guani jiini o: n tie jesu yua ke wangi o fala i; **6** «Ama fii ki kua u dogu nni b ba maadi ña yaali k a ba tieni yaala.» **7** Ke yaaba bo paa u sanu yeni Sloi ji se ki ñimini; b gbadi u nialu ki naa la nulo. **8** Sol bo fii, wan yaadi ki bo nuali o bo kan fidi la lba. ke b cuo u nuu ki dadibi o ki gedi yeni o hali Damasi. **9** K o tieni daa taa kaa nuali o bo ki ñuni ki go ki jeni. **10** Jesu ñödika bo ye Damasi ke b yi o Ananias. Oyonmdaano bo maadi yeni o mi dogdima nni: «Ananias.» Ke o maadi «mini yen i n yonmdaano» **11** Ke o yonmdaano maadi o: «Fii ki gedi u sanu po yua ke b yi u jieni, juda deni, buali ya nulo ñani Tarsi, yua ke b yi o Soli kelima o jaani. **12** K o la mi ñögdimma nni o nulo ke b yi o Ananias k o kua ki mani o nui o po ki fidi wan nuali.» **13** Ama ke Ananias jiini: «yonmdaano n gbadi ke bi niba maadi o ja ne po, Wan waani a niñanma fala maama Jerusalemi. **14** O bo pia ti yikodi a yedikaciamma kani ke fidi ki cuo nulo yua jaandi a yeli po.» **15** Ama o yonmdaano maadi o: «gedi o tie tuonsatiagu ke n lugdi o ke wan waani n yeli Isaraheli badciama yeni b bila yaaba k dugi n po; **16** N ba waani o wan ba gaa fala kuli maama ki n yeli po» **17** Yeni ke Ananias gedi ki kua o deni. ki tani i nui o po, ki maadi: «n naataanu Soli, o yonmdaano yua legdi a nunga po u sanu po ñan bo baadi, n soni n ki ñan fidi ki nuali ke fuorjanma

n gbie a nni.» **18** Li yogu ke li tie nani ti nipiudi yeni ki ñani o nubina nni ki baa k o go nuali. **19** K o ji dini ki baa mi tuama. O bo ye yeni Damasi ñjodikaaba ki tieni dana. **20** Li yognu ko ji wangia jaadiena nni ki maadi k o tie u Tieu bijua i. **21** Yaaba bo gbadia kuli bo ye u yaalidgu nni ki maadi: «waa tie ya nulo bo biidi yaaba kuli bo jaandi Jesu yeli kaa? O bo kua ne ke pan cuo b ñjodikaaba ki gedi yemba bi salyidikacianba kani.» **22** Ama Soli bo baa o paaciamu ke li pugdi, ke yagi jufinba yaaba bo ye Damasi yama ki wangia ke u Tieu bijua tie Jesu Kristi. **23** Lan tieni dana ke jufi nba jougi ki bo kpaa o. **24** Ama k o bandi bi juogli. B bo suli a gana kuli yieni yeni ñiagu i ki fidi ban ñani o miali. **25** Ama ke ñiayengu ke bi ñani o li guoli u baabuogu nni. **26** Wan bo pundi Jerusalemi, Soli bo bigni ke wan ñjodi b ñjodikaaba, ama b kuli bo jie o kaa bani k o tie o ñjodika i. **27** Ama ke Barnabasi taa o ki yeni o b tuonsonba kani. Ki dugdi bi Soli n bo la ti yonmdaano nandi u sanu po. ke o yonmdaano maadi o yeni wan bo wani nandi jesu yeli po. **28** Ke o tuogi bi k sua k o bo kua Jerusalemi ki ga ki ña i. O bo maadi yeni i monmoni ti yonmdaano jesu po. **29** Ki go pagi yeni jufi Greki nba; ama ban wani bo tundi kpaani ke ban ñani o miali. **30** O naataani n gbadia ban taa o ki gedi yeni o Sesare ki pedi yeni o hali Tarsi. **31** Yeni ke u jaandidongu bo ye ye mi yalma nni Jude dogu kuli nni, Galile yeni Samari, bo fii ki sedi ti yonmdaano jijiegua nni yeni fuojanma paalu pugnma nni kristi yaaba bo pugdi k yabi. **32** Lan ji legdi ke Piaali bo waa diema kuli nni, o bo gedi yaaba gaa u Tieu maama kani hali Lide. **33** Li kani k bo la ja bá ne ke b yi o Ene ko bo wabi ki duani bina nii o gadugu po. **34** Piaali k a maadi o: «Ene, Jesu kristi paagdi ja. Fii ki ñjambi a gadogu» li yogu k o fii. **35** Yeni ke Lidi yeni Saron yaaba bo la o ki lebdi bi pala ki ke ti yonmdaano kristi nni. **36** Jope nni bo pia ñjoka bá ke bi yi o Tabita, li niima n tie «Dorka» li pua bo gbie i a tuadiganma po i ki tie suglidaano bi cacagidanba po. **37** ke li bo ti tuu k o yia ki kpe; ban bo wuli o bi bo duani o u dietuadugu po i. **38** Nani Lidi n bo kobi yeni Jope ke bi ñjodikaaba bandi ke piaali ye li kani, ke bi soni nibalie ke ban baani o: «cua yenyi tinba mólane» **39** ke Piaali fii ke bi gedi. Ban bo pundi bi bo doni yeni o u dietuadugu po i. Ke a pakuana kuli ji se o kani ki buudi, ki wangia o ya tiadi ke Dorkasi bo ñjali wan bo ye yenba. **40** Ke Piaali cedi ke bi ñani bi niba kuli deni nni k o baa ki gbaani ki jaani; ki gbagi ki diidi mi kuuma ki maadi: «Tabita, fii» Wan ñjubidi o nubina, wan la Piaali wan fii ki kali. **41** Piaali ka tandi o u nuu ki fiini seni o. Wan yini a pakuana yeni yesu ñjodikaaba ya yogu bi sua o suo. **42** Lan maama bo yadi Jope dogu kuli nni ke bi niba boncianli tuo ki daani yonmdaano nni. **43** Li bo tuu ki Piaali bo waagi Jope ja bá ne kani ke bi yi o Simo k o tie gbanjabilo.

10 O ja den ye Sesale dogu nni ke b yi o Koneya. O den tie Itali minteela kobiga yudaano. **2** O ja yeni den yua U Tieu ki fangi o, wani yeni u diegu nni yaaba

kuli. O den todii Jufinba boncianli ki gua jaandi U Tieu yogu kuli. **3** Dayenli, u sijaøgu kudiyiani yogu, ke u laa U Tieni maleki kua o kani ki yedi o: «Koneya.» **4** O den nonli maleki ke ti jawaandi cuo o ke o yedi o: «N Daano, a yedi be.» Maleki den gua ki yedi o: «A jaandi yeni a ñyanma a luoda po pundi U Tieu kani ke waa sundi lipo. **5** Mola ñjan soni bi jaba ban gadi Jafa ki ban yini Simono, ban gua yeni yua Pieri, wan cua a kani. **6** O cani o jabdo Simono, yua yaa diegu n baali mi ñinciana.» **7** Maleki n den ñani o kani, o den yini o naacenba siiga niba lie, yeni yaa mintela n gugu siiga yendo ke o mo jaandi ki tie o naciemo. **8** Kornela n maadi ba yaala n bo tieni kuli, ki soni ba Jafa dogu nni. **9** Lan den fii ki faa u sijaøgu kudi luoba gogu, bi jaba yeni den ye u son nni ki nagdi Jafa, Pieri mo den doni u diegu yuli po ki baa jaandi. **10** Mi komi den cuo o ke o bua je. Ban den ñjanbdi mi jiema ya yogu, ke o laa o dogdi. **11** O den laa ke tanpoli luodi, ke yaa bonla n tie nani bu kpalcianbu yeni ñani tanpoli po ke bi muubi bu ñokunaadi kuli ki jiiñihali tingi po, **12** ke ki tinga yandi buoli kuli yeni bonbalinkaana buoli kuli yeni bonyugdi buoli kuli ye bu kpalcianbu yeni niinni. **13** U nialu den yedi o: «Pieri, fii ki kpa ki ñjmani.» **14** Pieri den yedi: «O Diedo, n kan tieni lani, kelima n daa ñjmani yaala n tie kuali yeni yaala n ñogni baa yemna.» **15** U nialu yeni gua den maadi mi liema ki yedi o: «U Tieu ya yedi ke yaala n ñjani ñan da nua la ke li jogni.» **16** Liden tieni yeni taalma taa. Lan yogu li den go ki doni tanpoli. **17** Pieri n da den mali ki bua ke ban bandi Simono diegu n ye naakanli, ki sedi bu bulñøjabu kani. **18** Bi den kpaani ki buali Simono ban gua yi yua Pieri ya cani lankane. **19** Laa yogu, Pieri n da bungi li dogidli yeni n bua yedi yaala, U Tieu Fuoma den yedi o: «Cengi, niba taa cua ki lingi a. **20** Fii ki jindi, ki yegi yeni ba ki da bangi liba, kelima minni soni ba.» **21** Pieri den jindi, ki yedi bi jaba yeni: «Miní n tie yin lingi yua. Be cuani yi ne?» **22** Bi den yedi o: «A minteela kobiga yudaano Koneya n soni ti a kani. O tie nitieginka ki gua fangi U Tieu. Jufinba nibuolu yaaba kuli tieni opo ya siedi n ñjani. U Tieu soni maleki o kani ki waani ke o wan gbadia yan baa yedi yaala.» **23** Pieri den kuani ba li dieli nni ki ga bi cangu. Lan den fii ki fa o den fii ki yegi yeni ba. Bi kpiiba yaaba n ye Jafa siiga bi tianba den cianli o. **24** Li dalili daali b den pundi Sesale. Li sua ke Koneya den yini o kpiiba yeni o buakaaba ke b taani ki cua. **25** Pieri n den kua ya yogu, Koneya den tuogi o ki bialo ki gbaani o taana kani. **26** Pieri den fiini o ki yedi o: «Fii n moko tie nisaalo.» **27** Pieri yeni Koneya n den boe ki kua o dieli nni, Pieri den laa k b niba taani boncianla. **28** Oden yedi ba: «I bani k li kua ke Jufi ñ taani yeni onilamo, yaaka ki kua o dieli nni. Ama U Tieu ñdogdi npo ke min da gua nua oba kuli ke o ñjogni U Tieu po. **29** Lani n cedi ke yin den soni ke b yini nni ya yogu, n den fii ki cua ka bangi liba. Lanwani n buali yi, be ya po ke yi soni ki yini nni?» **30** Koneya den gua ki yedi: «Dinne dana taa, li yenlebidli yogu, n den ye n dieli nni ki jaandi. Lanyogu ya ja n laa ya tiadi n

ñiligi den dögdi o yuli n kani ki yedi nni: **31** «Koneya, U Tieu gbadì ja jaandi ki gua tiani todma a luoda po. **32** ñyan sóni Jafa po, ban ban yini Simono ban gua yi yua Pieri. O cani o jabido Simono, yua yaa diegu n kuu yeni mi ñinçianma. **33** Lanyogu n den sóni ke ban yini a. A ñanbi yeni ñan cua. Mola tikuli ye U Tieu nitualì ki bua ki gbadì wani o Diedo n yedi yaala kuli.» **34** Pieri den yaadi ki yedi: «mómóni n bandi mola ke U Tieu ki gagdi b niba yeni b lieba. **35** Yua n fangi o ki tiendi yaala n ñjani, wan tie nibuolu kuli, o ba fidi ki cua o kani. **36** U Tieu den sóni u tondu Isalele yaaba po ki waani ba mi yanduanma Laabaaljamo, kelima Jesu Krisiti ya po, wani yua n tie b niba kuli Diedo. **37** Yi bani ke Jan den wangì b niba ban lebdi b yama ke wan wuli ba U Tieu ñíima. Yi gua bani yaala n den cili ki tieni laa yogu Galile nni ki yuadi ki tieni Jude kuli nni. **38** U Tieu den cedi ke U Tieu Fuoma yua jiidi Nsaleti yua Jsu po ki gbie o niimmi maama, ki puni o u paalu. Yi gua bani ke o den caa i kaani kuli ki ñanbdi b niba po, ki faabdi Sutaani n den miabi yaaba kuli ki paagdi ba kelima U Tieu den ye yeni o. **39** Ti tie siedinba wan den tieniyaala Jufinba diema nni yeni Jerusalema nni kuli. B den jonio u dagu po ki kpa u. **40** Ama li dataali daali U Tieu den fiini o b tin kpiiba siiga ki cedi ke o dogdi o yuli t po. **41** Waa den dögdi o yuli Jufinba kuli po ka, kali U Tieu n den tuodi ki gandi ya siedinba po, tinba yaaba n den taani ki di ki gua ñu yeni o wan den fii b tinkpiiba siiga ya yogu. **42** Wani Jesu ñ den puogi ti ke tin ya wangì b niba o Laabaaljamo, ki ya tiendi siedi ke U Tieu dini wani Jesu li bai ke wan ya tie o bujialo ya niba n fo yeni b tinkpiiba kuli po. **43** B sawalpuuba kuli maadi o maama ki yedi ke yua n tuo ki daani o kuli baa baa sugli o tuonbiadi po kelima o yaa yeli po.» **44** Pieri n da den maadi yaa yogu, U Tieu Fuoma yua den jiidi yaaba n cengi o maama kuli po. **45** Li den paki yaaba n den daani ki tie Jufinba ki yegi leni Pieri kuli, ban laa ke U Tieu puni b nilaba o paalu yua ñ tie U Tieu Fuoma yua, ke o jiidi bipo. **46** B den bandi ke U Tieu puni ba o paalu yeni kelima b dengba ke b maadi mi malanma ki kpiagdi U Tieu. **47** Lami Pieri den yedi: «Ya niba n tie na baa U Tieu Fuoma yua nani ti moko n den baa maama. ñjme baa fidi ki yie bipo ke tin da woli ba?» **48** Oden teni li ñibonli ke ban woli ba Jesu Krisiti yeli nni. B den mia o wan sedi yeni ba danaba.

11 Jesu tuonsònba yeni i nataani yaaba bo ye Jude bo gbadì ke yabi ki dugi Jesu po mo gaa uTieu ñíomaama. **2** Piaali n bo doni Jerusalemi a konjakpela bo kpag'o ki maadi: **3** «a taani kali yeni a jola ki dini» **4** Ama ke Piaali waani li maama tuago tuago. O bo maadi **5** «N bo jaani Jope dogu nni ki la u dogiduguki li naari u kpalibu ki ñani tanpoli po kaana kuli po. Li bo ji k tuoli nni **6** ke n ñuadil 'li ki diid'li ki la ti muayandi, a bonbalikaana yeni tanpoli po bonyugida» **7** Ke n gbadì u lantogu ke li maadi'n: Piaali fii ki kpa ki ñjmani!» ke n jii: **8** N badiciamo n yie jogndi yeni bonbiidi k baa kua n

ñòbu nni» **9** Ama k u lantogu yeni guani maadi tanpoli po. U Tieu n yedi ki yaali k tie jogndi daa taal'li lan tua jogndi» **10** L i bo tieni taalmi taa ki guani lebidi tanpoli po. **11** Nibataa n bo se n deni ti bo kua naani, b bo ñani Sesare i ke b sonbi n kani. **12** Mi tagima maadi n ke n yegi yemi ki gedi ke paadinma n daa ye. A naataanbila bonlie yen mini n bo taani gedi k kua o ja yeni deni **13** O bo maadi ti wan la u tieni meneki k o se o deni ki maadi: «Sóni bi niba Jope ki baa yeni Siimo yua ke b go yi'o Piaali. **14** O ba teni ña sawali yali ba gaa ña fini yeni a diegu. **15** N bo cili ki maadi'b ya yogu ke fuonjanma bo jiidi b po nani lan bo jiidi ti po ciligi yeni. **16** N bo tiadi'i u tienu ñomaama yua yedi k: «San bo wuli yeni mi ñinma yimi ba wuli yeni fuonjanma i. **17** L i ya tie k u Tieu teb'b u paabu nani timi yaabi dugi Jesu Krisiti nni n baa tie ñjma ki yie u Tieu po i. **18** Ban bgadi li bona b bo ñjmini ki ji dondi u Tieu ki maadi «u Tieu n ña yaabi ki dugi o po biidi ke ban baa li miali» **19** Yaaba ke ti yonmidì po ke bo beli'b Jerusalemi lan bo cili yeri Etiani kuumi b bo gedi Fenesi Cipili yeni Antiosi. B bo maadi jufinba baba i u Tieu ñomaama. **20** Ama b siiga nni b tianbi yaabi bo ñani Cipili yeni Sireni baa Antiosi ki waani Grekinba u Tieu ñomaama. **21** U Tieu nuu bo ye yemi ke bi niba boncianli la li dandanli ki ji dugi u Tieu po. **22** Laabaal yua bo nua'b bo baa b tuba nni Jerusalemi jaandidagu kani, ke b soni Barnabasi hali Antiosi. **23** Wan bo pundi o bo la u Tieu ñanbidi, o pali bo mani k o paani b pala kuli ki kuni u Tieu. **24** Kelima o bo tie ya nulo ke fuonjanma ti dugidi ye yen'o i k niba boncianli bo taani o tienu po. **25** Ke Barna basi gedi Tarisi ki pan ba kpaani Soli. **26** Wan bo pan la'oo bo gedi yen'o hali Antiosi. Binmuli ke b taani b lieba u jaandidangu kani ki tundi b niba boncianli, Antiosi ke b cili ki yii'b Jesu nodikaaba. **27** Li yogo bi tondikaaba bo ñani Jerusalemi ki jiidi Antiosi **28** B siiga nni yedi bo ye ke b yi'o Agabusi k o fii yeni o tagnimì ki maadi ke mi koma ba cua ñanduna nni boncianli. Ke li bo ti cua Klodi yogu i. **29** Ke Jesu nodikaaba cuo ke b bo todi b naataani yaaba ye Jude **30** B bo tieni li todli b bo soni Barnabasi yeniSoli yeni i ligi ki teni b nkpelà.

12 Lan yogu o baddciamo Herodi bo cuo u Tieu niba ke wangì ba fala. **2** O kpaa Saaki San njua yeni ki jugsiega i. **3** Wan bo la ke li mangi Jufinba wan cedi ban cuo Piali mo. Li bo tie jaama dan nni, ya jaama ke bi ñjmani kpanu yaali ki dabinli. **4** Wan bo cuo o, o bo kuani o ti yonmdi dieli nni o bo puogi sojenba caga na ke guudi o. O bo bua pagi jaama po n pendi yo wan sieni o bi niba siiga nni ki buni o. **5** Piali bo luo li yonmdieli nni ama u Tienuniba taanli bi jaandi o po. **6** Ya daali ke Herodi maali wan ba tieni o maama, Piali bo dua sojenba bonmlie siiga nni ki goa. ki luagi i kudisiseli ke soje bonlis se u bulñøbu po ki guu li yonmdieli. **7** U Tieu maleki bo kua ki sedi li yonmdieli ke mi yenyenma yendi, k o pua piali ki fiini o ke maadi: «fii tonma» ke i kudisiseli ñani o nugu nni ki baa. **8** Ke maleki maadi o; «la a tiadi ki taa a taacaadi» ke

Piali tieni. k o guani maadi o: La a gbadli ke ñjodi. **9** Ke Piali ñjodi maleki ki ñani. O ba bani ke maleki n tie yaala tie mõni. o bo maali ke li tie dangdi **10** Ya yognu ke bi pendi cincinli ya guudika yenyi liolo kani; bi ji bo pundi u bulñobu kani yaali tieni yenyi ti kudi ki caa u dogu nni. ke li luodi li bá bi nunga nni, ke bi jíidi u sanu po ke maleki ji ja Paili. **11** Piali n bo ti guani o kani ya yogu k o maadi: «N nuake yenyi i mõmõni ke u tienu sõni omaleki k o baa ñani n Herodi nui nni yenyi jufunba n bo guu yaala.» **12** Wan bo tieni li, o bo gedi Mali deni, San yua ke bi bo yi o Marki naá. Yaaba bo pia li dandanli bo taani li kani ki jaani. **13** Wan bo pua li ganli ya yognu o jifaano bá ke bi yi o Rodi n cua ke ba luodi **14** Wan bandi Piali nialu ya yognu o pali mangi k o sundi kaa luodi li ganli ki sani ki pan maadi yaaba ye deni nni ke Piali u bulñobjabu kani. **15** Bi bo yedi o: «a gaadi yoo» Ama ke gó maadi ke li tie mõmõni. Ke bi maadi: «o maleki i» **16** Ama ke Piali gó li tun ki pua li ganli ya yognu ke bi ti luodi li ganli ke bi la' o ke li yaalidi ba. **17** Ke Piali ka waani u nuu ke ban ya ñjmini ke maadi ba u Tieu n tieni maama ki ñani o ti yonbidi dieli nni. Ke o maad: «waani mani li bona Saaki yenyi o naataani.» Lan puoli po yo k o gedi u kaantianu. **18** Lan bo fandi ya yogu u yangmadigu bo ye soje nba siiga nni kelima baa bo bani yaala tieni Piali. **19** Herodi n bo kpaani o kaa la'o, buali sojenba, ki cabi ke ban kpaa'o. K o jiidi jude Sesare nni ki ye li kani. **20** Horodi pali bo beni Tiri yenyi Sidoni niba po. ke bi tani cua o kani. Ki waani Blasi o badciamo baanol ke wan todii ba ban donli yenyi o bado kelima bi jiema kuli bo ña lan bado ya dogu. **21** Herodi bo bili dayenli ki lani o badtiadi ki kali o bali kalikanu po, o bo maadi ki maadi ba mi maama. **22** ke bi niwulgú yigni: ne tie u Tieu nialu laa tie nulo yaali kal!» **23** Li yognu k o yonmdaano meleki cua ki pua 'o kelima o bo k teni u Tieu ti kpiagidi. Asidibila n bo pundi o po ke kpaa o. **24** Ama u Tieu maama bo yadbidi ki pugni. **25** Barnabasi yenyi Soli bo gbeni bi tuonli Jerusalemi. Bi bo ñani li po ki tugi San yua ke biyi o Marc.

13 Krisiti nitaanli yaaba n ye Antiosa siiga den pia bi sawalpuuba yenyi bi bangikaaba. Bi yela den tie Banabasa, Simeyono ke b gua yi u o nijeli yenyi silena yua Lusiyusa yenyi Manayema yua k bi bo taani ki wubi o yenyi Herodi yenyi Suoli. **2** Ban bo lolu u ñobu ki jaandi ya yogu, U Tieni fuojanma ñi yedi: «Tugi mani Barnabasa yenyi Sawuli ki piari ki seni ba bibá, ban ya tuuni min yini ba ya tuonli po.» **3** Lane, ban gua den lolu u ñobu ki jaandi ki mia U Tieu, b den maani b nui bi jaba yenyi po ki cabi ba ke bi gadi. **4** U Tieu Fuoma yua den sõni Barnabasa yenyi Solo yenyi ke bi gadi Selusi dogu nni ki kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gadi Sipila kpendigili po. **5** Ban den pundi Salamina dogu nni, b den muandi U Tieu maama li balmaama bangma diena nni, Jufinba n den taagi naakani. Jan marika den tie b todka. **6** Ban den gogodgi ke pan puodi li kpendigli yenyi nni kuli hali ke pan pundi Pafoso dogu nni. Lankani, b den laa o lingdi o yua n tie Jufi ke b yi o Bali Jesu yua n tie o Sawolpuadaano.

7 O den ye gufeneeli ban yi yua Sejiyusa Polusa kani. Gufeneeli yenyi den tie yanfodaano. O den yini Barnabasa yen Solo kelima o bua gbadli U Tieu maama. **8** O lingdo yenyi ban gua yi yua E limasa den tie bipo ki muandi ke Gufeneeli n da tuo li dandanli. **9** Lane Solo, Ban gua yi yua Polo k u gbie yenyi U Tieu Fuojanma diidi o nangdi ki maadi o: **10** «Fini Satana big, a gbie yenyi u nunfanma yenyi mi biadma, a tie mõmõmaado kuli ya yibali, a kan ja ki da ñjmaadi ti Diedo sõni nni? **11** Mõlane diidi, o Diedo nu ma a po n yenyi, a bu juani mõlane mono ki ji kan ya nua hali lan waagi. Li ñunli yenyi li bõnbonli n jjiidi Elymas po, wan juani ki ji kpaani yua n ba ñmagidi o. **12** Lan yogu canba Sergusa n la yaala tieni yenyi, wan dugi U Tieu po g dugni u gbadli U Tieu maama ke li ya ki lidi o. **13** Paul yenyi o yegleiba n ñiaa halpaphos n ñiimma po ki pan puodi Perisi dogu nni lan tie Panphylie ya diema. Ama Jan wan n ñaaba ki lebdi Jerusalema. **14** Paul yenyi o lieba ñani Perisi ke ban pundi Antiosa, Pisidi diema nni. Lan kani ban kua u jaandiogu nni SSba dualgi kaali. **15** Ban cogi U Tieu bali yenyi a Sawalpuuala maama ki gbeni ya yogu, u jaandieogu nni canba n cua ki maadi ba: «N ninjaba, li ya sua ke i pia maama yaala ñ bu paani bi niba pala yin maadi.» **16** Poli ñ ffi ki doni u nu ki maadi: «Yim yaaba ñ tie Israyeli yaaba yim yaaba ñ dondi U Tieu kuli n cengi ne: **17** U Tieu bo lugdi Israyeli buolu ki cedi k b poli Egipti dogu nni yenyi u paalu po ke ti ñanmi li dogu, **18** ki juuni yenyi ba mi fanpiema nni ke li bua pundi bina piinnaa. **19** Lani ya puoli, o den buoni nilanbuoli lele kanana diema nni ki puni o nibuolu ke o diedi bi diema. **20** Lani ya bina kuli cuij den bua pundi bina kobina n bina piimu. La ya puoli, U Tieu den lugdi a bujiala hali ke pan pundi o Sawalpuolo Samuel Yugu. **21** Lani ya yogu ke döngni yaaba mia k b bua u bad, ke U Tieu teni ba Kis bijua Solo ke u tie Binjamini ya cuglh yua ke u kali li kpaali po bina piina. **22** ke U Tieu bo fiini o k go kaani Davidi k u tie b bado. Li bo tie wan Davidi po i ke U Tieu bo tuodi ki maadi: «N la Davidi, Esayi bijua, ke u tie n pali nni big ke u tie min bua yaali kuli.» **23** Wan ya yajanguni i ke Jesu mali nani U Tieu ñ bo puoni maama yenyi. **24** Li cili ya yogu ke Jan bo cili ki tundi b niba yaala n tie ti biidi gbiandma ke Jesu daa cua. **25** Jan n sõni u tuonli ki gbeni ya yogu, ke o buali ba: «I mali ke n tie ñjma i? N ki tie wani ka ama n puoli po, o nulo baadi ke n ki dagdi min lodi o tacagbani. **26** N ninjaba, Abrahamaya buona yen yaaba n ye siigi nni ki döndi U Tieu ne, b teni ti u paabu ya Laabaamanli. **27** Kelima yaaba n kua Jerusalema yenyi b yudaano kuli ki bandi o, b bo tieni ki yedi yaala ke b cogi nni a jaandiena nni ki gó jaligi o. **28** Yeni ban bo li ki la yaala ke b baa jalgo kuli, ama mia pilati ke wan kpagu. **29** Ban pan tieni ki dugi yaala n bo li diani kuli, k b jiini o li dapõnpõnli po, g jiidi ki piigu li kakuli nni. **30** Ama yenyi lani kuli, U Tieu yiedi o b kpienma siiga nni. **31** Yaaba n bo ñani Galile yenyi ki doni Jerusalema, laa u dana ja kuli wan yiedi. Ban n ji tie siedanba b niba nungi nni. **32** Tim wani, ti ji baadi yenyi ya Laabaamanli ke o bo

puoni ti yajanba. **33** U Tieu colni u puoni tim yaaba n tie b bidi yen po, ki yiedi Jesu bi kpienma siiga nni. Lani n cedi ke li Diani i biayeli tili nni dianjali a lie po ki maadi: «A tie n biga dinla, min n ji tie a ba.» **34** Wan gua yiedi o b kpiema siiga nni ke u gbanu n da bedi yen i ke u ji maadi: «N ba teni Davidi yedjanma yaala n ñani. **35** Lan yapo n cedi ke li gua den diani biayeli kadatiøngu kani ki yedi«A kan cedi a nurjamo n bedi.» **36** Kelima Davidi n bo sõni U Tieu buama ki gbeni, o den kpe ke bi pii u o ba kani, ke u bedi. **37** Ama U Tieu ñ bo yiedi yua wan bo ki bedi. **38** Lan wan yin bandi n ninjaba ke li togni li jua kani k b muandi ti biidi piima. **39** Lan togni u kani yeni, yua n dugi kuli ji tie yua n tieg bonli kuli nni, yaala ke li bu kan fidi ki tieni yen Moyisi yikodi kadaaoøgu. **40** Lan wan yin ñanmi ki diidi i yula po, ke a Sawalpuala n yedi yaala yeni n daa tieni ki dudi. **41** «Diidi mani, yim yaaba n nundi lan yagidi, yin bia, kelima n suani yeni dana le, ya tuonli ke b a nulo ya yedi ke li kan tuo ke li tie momoni.» **42** Paul yenyi Barnabasa n maadi ke b gbeni ke ji kuni i, b niba n miaba sugli ki maadi ba, ke ban guani ya Saaba daali n ñua ki gua tieni i tundi. **43** Li tintaanli po n gbeni u jaandiel nni, b niba boncianli n naagi Pol yenyi Barnabasa kani, ban ñanmi ke paani b pala ke maadi ba ke ban ñanmi ki kuba U Tieu ñalibalga. **44** Saaba daali yal ji den tuani i, b niba boncianli ji den naagni ki cengi U Tieu Laabaali. **45** Jufinba wan n ji la ke nuwulugi tigdi yeni, ban ji fii ki yedi ki naagni ke ji maadi ti mabiidi Pol n tundi yaala yeni po, ke go sugidi o. **46** Ama pol yenyi Barnabasa n ñanmi ki maadi ba: «Ke li nan bu buali bani n kphia kgbad U Tieu maama t la ki yie, ke gua diidi ki sua ke li ki dagdi yeni ya midn kan ban k gbeni eni, mòlawani, t ba ñmagdi b canma po i. (aiõnios g166) **47** ki dugi U Tieu bo maadi t niini nni: «N sienae ke ñan ya tie yaaba k bani U Tieu ya yinyenma, k gadi yeni u faabu hali ki tinga juogi.» **48** Yaaba n ki ban U Tieu n gbadli maama ya yogu, k b pala mangi, k ji tieni U Tieu maama baliga. Boncianli yaaba n bo dagdi yeni ban kua U Tieu diema nni kuli daan ki dugi li maama po. (aiõnios g166) **49** U Tieu ñomaama ji den yadi li dingbana kuli nni. **50** Ama Jufinba bøndi b jaba yeni b puoba yaaba n bo tie numõnkuli, k b fii ki siedi Pol yenyi Barnabasa po tud ki ñam b dogu nni. **51** Ama ke Pol yenyi Barnabasa piidi piidi b dogu nni tanbiini n taana po. Lan yo ki gadi Icone dogu nni. **52** ke b ñødkaaba pala ji bo mani k b gbie yeni U Tieu Fuoranma.

14 O bo pundi Ikone ke Poli yenyi Barnabasi taani kua jufinba n bangi u Tieu maama naani ki maadi k jufi Greki boncianla gaa bi maama. **2** Ama Jufinba yaaba bo k pia kangbadma tagma nani bi nilanba yeni, bo fiini u tonu bi nijanba po i. **3** Poli yenyi Barnabasi bo waagi k li kani, ki maadi yeni li papaali u Tieu paalu po, ki tiendi sieda o ñanbili tondo Jesu kristi nni. bi bo tien li ke ti bonniinnadi yeni u yaaligdu n yaa tie Poli yenyi Barnabasi nuu po i. **4** Ama i dogi boncianla niba bo paadi; Tianba bo ye jufinba po bi tøba mo u Tieu tuonsõnba po. **5** Ya

yognu ke yaaba bo jaandi yeni jufinba bo juogi yeni bi yudanba ke ban pua Poli yenyi Barnabasi ki lugdi ba a tana ki kpaa bi. **6** Poli yenyi Barnabasi n bo bandi li bonla bi bo sani kua Listri yenyi Derbe yeni ya dogi kpia. **7** lan kani ke bi bo wangí o labaranmo. **8** Listri dogu nni ja bá bo ye ki mali ki tie wabi kaa bo bani cuoni. **9** Li ja bo cengi Poli k o maadi. Ke Poli maani o nubina o po ki nualisua o pia ti dugidi yeni wan paagi. **10** lani k o maadi o yenyi paama: «fii a sedi a taana po» k o ja yugi ki cuoni. **11** U nuwulgul n bo la Poli ntieni yaala ke bi doni i niali ki maadi Liakonian maama nni: «i tieni jiidi ti po nani bi naba yeni. **12** ke bi bo yini Barnabasi «zesi» Poli «merikiri», kelima bi bo tie mamaadi jala i. **13** Zesi yika yua k o jaandidieli bo ye u dogu bulfiøbu kani bo cua yeni i nee yeni u ñiñobu caba wani yeni u nuwulgu bo bua ban yidi salaa i. **14** Ama bi tuonsõnba Poli yenyi Barnabasi n gbadli lani bi bo padi bi tiadi ki peli kua u nuwulgu ki yigni **15** ki maadi «bi jaba be n cedi ki tie lani.» ti mo nufosaalba i nani yenba yeni mi buama nai yenba. Ti cua yeni o labaranmo yali ke yin cedi ti bonyuodi tienme ki uTieu yua fuo po ki tagi ki tinga yeni tanpoli, mi ñinciamma yeni yaala ye leni kuli. **16** Ya yogu po o bo cabi ke dongbali kuli ncuoni u sanu nni. **17** Ba yeni wan ki ja ki tie kasieda wan tie yua ki tie mi ñanma, ki tieni yi tanpoli taaga yeni a kpañijana ki je ki li pamanli nni. **18** Yeni lan maama kuli Poli yenyi Barnabasi fidi cedi ke baa tieni bi salaa. **19** Antiosi yenyi Ikonu Jufi tianba bo baa ki maadi u nuwulgu ke gbadli niima nni. kee bi lugdi poli a tana ki fili o ki ñani o u dogu nni, ki maali k o kpe i. **20** Ama u Tieu ñødkaaba n bo kaani lidi o ya yogu, k o fii ki kua u dogu nni. Ya daali ñødi k o gedii Derbe yenyi Barnabasi. **21** Ban bo tundi u Tieu ñomaama ke bi ñødkaaba ti ñani li dogu nni ke bi guani Listri, Ikonu yenyi Antiosi. **22** Bi bo cogdi yeni ya pugdi bi ñødkaaba tagnm ki go paandi bi pala ke ban ya ye ti dudugdi nni ki maadi. «ti bo la fala boncianla yo ki fidi kua u tieni diema nni» **23** Ban bo kaani a nikpela a jaandienra caga nni, li puoli po ke bi jaani ki loli bu ñiñobu, bi bo taa ba ki pianu u Tieu i ban dugi yua nni. **24** ke bi puodi Pisidi ki pundi Panfilii. **25** Bi bo muandi u tienu laabaali Atali. **26** ki ñani lan kani ke bi cuo Antiosi sanu naani kani k u Tieu ñanbidi bo ye yenba ke ban soni bi tuona ki tii. **27** Ban bo pundi Antiosi bi bo yini a jaandien nni caga yaaba kuli, ki togdi ba ya bona kuli ku Tieu bo tieni yenba yaala kuli yeni wan bo findi bi nilanba dandanli nandi. **28** Bi bo ye yeni bi ñødkaaba ke li waagi.

15 nitianba bo ñani jude ki jiidi ki tundu i naataani ki maadi: «a yaa kondi nani lan buali maama Moyisi bal tili nni a kan baa gaa po.» **2** Poli yenyi Barnabasi n bo cendi ba ke ki tieni li buoli yenba, i naataani bo bo cuo ke yenyi Barnabasi n do bi tuonsõnba yenyi a nikpela kani Jerualemi a ki kali li laabaalo po. **3** Nani ban bo tie li jaandiel tondi yeni ban togni Fenisi yenyi ki wangí bi nilanba ke ban tuo ki gaa Jesu maama. Bi bo cua yenyi

li pamanli i naataani kuli po. 4 Ban pundi Jerusalemi li jaandieli nni tuonsonba, yeni li nikpela n gaa ba ban togdi ba u Tienu n tieni yaali kuli yenba. 5 Lan yognu nitianba bo ye Falisiani nba cagli nni ke mo bo tuo gaa, bo fii ki maadi: «Li bo jnani ki dagdi ke ti kondi ba ki cedi ban ya jnua moyiisi bali maama» (moyiisi yikodi maama) 6 Bi tuonsonba yeni li jaandieli nikpela bo taani kali ki ba diidi li maama po. 7 Bi bo dadi li maama po ki li waagi Piaali n fii ki sedi ki maadi bi. «I bani k u tienu bo tieni mi lugdima i siiga nni li waagi boncianla, ke n ñøbu po bi lanba n gbadi u Tienu laabajaranno ki go tuo ki dugi n po. 8 Ke u Tienu bani yua kuli ya yantugu, tieni ba kasieda ki tem ba mi fuojanma nani wan tieni ti po maama. 9 Yeni ke waa tieni paadnma tinba yeni bani siiga nni ki jnudi bi pala li dandanli nni. 10 Møla be ya po i ke i kpaani u Tienu mi maama ki taadi ya tuga kpiagi ki bua ki tuni bi jñodikaaba ya tuga ke ti báa, mono bo ki fidi tugi? 11 Ama ti pia li dandanli ke ti ba baa gaa po ti yonmdaano Jesu jnabidi po nani bani yeni.» 12 Ku nuwulugu kuli jñmini ki gba Poli yeni Barnabasi ke b maadi u Tienu n bo tieni ke bi tieni ya bonninandi yeni ya yaalidma bi nilanba siig nni. 13 Ban bo maadi ki gbeni, Saaki bo gaa mi maama ki maadi: “n naataani songi mani n maama. 14 Simo bo togdi lan bo tieni maama k u Tienu todii yeni o jnabidi ke bi nilanba í mo fidi ki lugdi bi siiga bi niba ban doni o yeli. 15 O sawalipualo laabaalo taani yeni lan bo dianiki yedi yaala. 16 Lan bona puoli po yo ke n ba ti guani ki go sieni Davidi diegu yugu n bo ba. Nba jñmagdigu ki jnansi siegu. 17 Yeni ya niba sieni ba kpaani o yonmdaano, yeni ya nilanba gaa o yeli. 18 Oyonmdaano yua bo tieni a bona ke bi bandi ti ya yogu nni n maadi yaala n yeni. (aión g165) 19 Lan cedi ke n maalima tie ke ti kan ya jñmadi bi nilanba yaaba ya pala jñmagdigi u Tienu po. 20 Ama ti diani ba ke ban da jogni bi ba yeni i buli jiema, ki cuo bi ba yeni mi cunconma buali kuli k go daa di mi sôma. 21 Ya bina bo pendi, bi niba bo dogu kuli nni ki cogi moyiisi balmaama ki go wangui u Tienu laabaalo a jaandiena nni saba daali. 22 Li bo naani li jnani bi jñodikaaba yeni u jaadidongu nikpela po, yeni u jaadidongu po ke ban lugdi Jude yua ke b yi o Barsabasi yeni Slasi, u jaandidongu yudanba, ki sôni ba Atiosi yeni Poli yeni Barnabasi. 23 Bi bo diani nanda i: «bi tuonsonba, a nikpela yeni i naataani, n diani i naataani yaba tie nilanba Antiosi, Siri yeni Slisi, ti fuondi i. 24 Ti gbadi ke bi niba ñani ti siiga nni ki gedi i kani ke ti naa puni ba sanu, ki jñmadi i yama yeni bi tunda. 25 Li bo baa jnani ti kuli po ke yi cabi ti ti lugdi bi niba ki sôni ba i kani bani Barnasi yeni Poli, 26 Yaaba bo taa bi miali ki cabi ti yonmdaano Jesu Kristi po. 27 Ti go sôni Jude yeni Silasi ke bi ba maadi yi a bona. 28 Lani li jnani ki dagdi fuojanma po yeni tinba mó ya po ke ti daa tuni bonli ke laa jnani. 29 Lani n tie ki kubi i yula yeni n padjiema yi go daa jñmani mi sôma yeni ya bona ke bi padi i buli, yi kubi iyula yeni mi cumconma buali kuli. i ya kubi i yula yeni lani bona li baa jnani i po. n cabdi i n yeni.» 30 Lani ke bi guani sôni ba, ban

bo pundi Antiosi ki taani u niwulgu ki teni ba li tili. 31 Ban bo cogi li ya yogu ke bi la li papaali. 32 Judeyeni Slasi bo mó bo tie sawalpuali ki fiidi i naataani yeni u Tienu ñòmaama ki go paagi bi pala. 33 Ban bo tieni dana li po i naataani bo guani teni ba li lanbonmanli ke bi mó í guani kuni yeni laafia ki pan teni yaaba sôni ba. 34 Li bo mani Silasi po ke wan ya ye. 35 Ama Poli yeni Barnabasi bo ye Antiosi yeni nitianba boncianli bi bo wangui ki go tundi ti yonmdaano ñòmaama. 36 Lan tieni dana ke Poli maadi Barnabasi: «ti guani i diidi inaataani ya dogi nni ke ti waani ti yonmdaano ñòmaama ki diidi ban ye maama.» 37 Barnabasi bo bua wan gedi yeni San yua ke bi yi o Maarki. 38 Ama ke Poli diidi sua ke laa dagdi yeni wan gedi. Wani ji bo jnaa ba hali Panfili dogu nni kaa ji bo todii ba bi tuonli nni. 39 Ke mi paadma tieni bi siiga nni ke bi yadi lieba. Ke Barnabai taaa Marrki ke bi ji bo gedi Cipri. 40 Ama Poli bo lugdi Sllasi ke wan yegi yeni o, ke o naataantieba mia ke ti yonmdaano jnabidi n ya ye yeniowan caa naan kani. 41 O bo puodi ki gedi Siri yeni Silisi ki paagidi li jaandieli yaaba pa.

16 Poli í pundi Derbi yeni Listri mo, ki sua ke Jesu jñdka ke bi yi o Timote, ke o ye likani, Juufipua yua n daani U Tienu nni ya bijua, ke o báa tie Gresi yua. 2 Ya kpiiba n den ye Listri yeni Ikonii den tieni o po kasiedi ñamo. 3 Pöli den bua wan yegi yeni o ki gedi u sanu; lanwanii, ke o ga o ki kuani o ku ciagu, kelima Juufinba den ye li dogi nni, ki bani ke o báa tie Gresi yua. 4 Ban den caa ya dogi nni kuli, bi den caagu u tondu ti jaandiedi nni ke ban colni Jesu jñodikaaba yeni Jerusalema nikpelba í den diani ki bili ya yikodi. 5 U Tienu nitaanli dudugdi den pugni, ki go yabdii ki pugdi daali kuli. 6 Pöli yeni o yegni den tognii ki ñani Friji yeni Galatia dierna nni, ki sua ke forjanma den kuani ba ke ban da gedi Asi diema nni ki kpaandi, ki tundi mi maama. 7 Ban nagi Misia, ban bigni ke ban gedi Bitinia nni, ama Jesu forjanma den ki puni ba u sanu. 8 Ban pendi ki balni Misia, ki jiidi Truasi dogu nni. 9 Li bonlegdikaali í legdi Poli po ku ñiaguu nni: Maseduani jua den se likani, ki yi o ki tua: “Cua Maseduani ki todii ti.” 10 Li bonli í legdi Poli po, ke ti jagi li yogu ke ti bobnii ki fii ki gedi Maseduani kelima U Tienu yi ti ke ti tundi ki waani o laabaaljñamo bi ya po i. 11 Tin fii Truasi, ti taa u sansieru ki gedi Samotrasi, li daalieli tin pundi Neyapoli. 12 Tin ñani li kani, ti gedi Filipi yu n tien Maseduani ya dociamu, ki tie ya dogu n yabi ki cie, li diema nni ki den jnua Roma bali, tin kali li kani dana bá. 13 Saba (mi fuodma daali í pundi, tin ña ki fagdi yeni bu bulñocianbu, ki gedi bongu bá kani naani ke ti maali ke tin kadi jaandieli (jaandi yaali). Ti den kali ki maadi yeni ya puoba n taani ki cua likani. 14 Bi siiga nni ban yi ya pua Lidia, ke o tie Tiyatira pua, ki pugi U tienu den cengi ti. O Diedo í luodi o pali ke wan ya fiini Pöli í maadi ya maama. 15 Ban tieni o mi ñiinwulma bogdili, ki yadi mi yedjanma o diegu po, ke o mia ti ki yedi, «I ya diidi ki sua ke n duu U Tienu po,

yin cua n deni, ki ya ye.» Ke ti tuo o maama **16** Li sua ke ti caa i jaandi, pua ke o bu ti baadi í cendi ti. O den kuandi o yonbданба yalmani li baabuli po. **17** li pua den yua tiba yeni Poli ki kpaandi ki tua, "Ya niba ne ti Mi tanpojoma Tienu tuonsonba i, bi tundi ki wangi yi mi faabma sanu i." **18** O tieni yeni ke laa luo dana bá. Ama Poli pali í beni o po, wan gbagi ki yedi ki cicibiadga, "N maadi a Jesu Kiristi yeli po, ña o niinni" Ke ki ñani ki yaadi ki ña o. **19** O canbàanba í la ke bi yalmani dandanli bodi, ke bi cuo Poli yeni Silasi ki gedi yeni ba bi paatieba kani. **20** Ban kuani ba ti buudi yudaano kani, ki maadi, "Ya niba ne kuandi li ñymadli ti dogu nni. Bi tie Juufinba i, **21** Bi tundi ya bona ke Roma yikodi ki tuo ke lan ga bii lan colni." **22** Bi dogtieba den taani ki fii, ki yie Poli yeni Silasi po, ke ti buudi danba biidi bi pala, ki landi bi tiadi, ki papadi, ki cabi bu ñiøbu ke ban pua ba a gbana. **23** Ban pua ba ki gbeni, ki cuo ba ki ban luoni li kpaadidieli nni, ki puogi li kpaadidieli guudka ke wanya guu bonjanla. **24** Wan gbadi ban bili o ya tuonli, ke o kuani ba liiga po kpaadidieli nni ki pilni bi taana i kudseseli. **25** Ku yogsiigu í yogdi, ke Poli yeni Silasi yiini i yani ki dondi U Tienu, ki jaandi, ke ya kpaada n sieni cengi ba. **26** Li ludli nni, mi tindigbima í tieni, ki migi li kpaadidieli fiagli, lanyognu, a bulñona kuli í luodi, yuakuli ya kudseseli í cie ki baa. **27** Li kpaadidieli guudka í findi mi guama nni ki sua ke a gana kuli yaa, wan nodi o jugsiega ke o ba muu ki kpa o yuli, kelima o bi tama ke a kpaada kuli sani ki ciadi i. **28** Ama Poli í tiani paama ki maadi, "Da tieni a yuli bonbiigu keli maa tikuli ye nekanba i. **29** Li kpaadidieli guudka den mia ke bi yendi u kaanu, ke o sani ki kua ki digbi yeni ti jawaandi ki baa ki gbaani Poli yeni Silasi nintuali. **30** ki ñani ba, ki maadi "N Diedi n ba tieni ledi i ki baa mi faabma?" **31** Ban jiini o "Ya duu O Diedo Jesu Kiristi po, a ba baa mi faabma fini yeni a dansanu kuli." **32** Ban maadi o O Diedo maama, wani yeni odiegú nni yaaba. **33** Lanyognu, li kpaadidieli guudka í taa ba li ñiagu mño, ki gedi yeni ba o deni, ki ñuudi ñuudi bi nala, wani yeni o deni yaaba kuli í tuo ban tieni ba mi ñiñwulma bogdili yenma. **34** Wan kuani Poli yeni Silasi o dieli nni, ki seni ba mi jiema, wani yeni o diegu nni yaaba kuli pala í mangi yeni wan tuo ki ga U Tienu maama. **35** Lan fandi, ti buudi yudanba í sóni u tondu ban maadi li kpaadidieli guudka ke wan luodi ki ña bi niba yeni ban ña. **36** O guudka í caa Poli u tondu, ki maadi, "Ti buudi danba sóni u tondu ke ban maadi nni min luodi ki ña yi yin ña: molane, i ba fidi ki ña yeni mi yanduanma. **37** Ama Poli í maadi ba, "Bi pua ti asala siiga, ki naa buni ti, yeni tin tie Roma yaaba kuli - ki luoni ti li kpaadidieli nni. Bi jibua ban luodiki ña ti li wuoli nni bii? N, n! Ban cua bibá ki luodi ti" **38** O guudka í caa ti buudi yudanba u tondu, ban gbadi ke Poli yeni Silasi tie Roma yaaba, ti jawaandi í cuo ba. **39** Ti buudi yudanba í cua ki mia ba sugli, ki luodi ki ñani ba, ki maadi ba ke ban ña ki fagdi yeni bi dogu. **40** Poli yeni Silasi í ña li kpaadidieli nni ki

cua Lidia deni. Poli yeni Silasi í la bi kpiiba, ban paani bi pala, ki fidi ki ña li dogu nni.

17 Ban bo tøgni pendi Afipoli yeni Apoloni ya dogu nni ban pundi teslonika ya dogu nni Jufinba bo pia li jaandieli. **2** Nani Poli n bo limaani ki tiendi maama, o bo kua taani yenba mi fuodma dan taa nni, o bo maadi yenba yaala tie i diani bundma. **3** Poli bo pøbdi li tili ki cogi ki ñanbi wan ba ke li tie buama yaala ke Kristi la fala ke gó fii bi tinkpiiba kani. o bo yedi: «Jesu yua ke n yedi n tie Krisit» **4** Jufinba siiga nni bi tianba bo tuo ki taani Poli yeni Silasa po, yeni greki nba yenis bi puoba yaaba tie gmadkaaba yenis u niwulgu. **5** Ama Jufinba yaaba n pia kangbadima yenis ki nanga bo a nibiada ki daaga po, ki taani o niwulgu ki fiini ti fuudi u dogu nni. Bi bo gedi ki pigni Jason ki bua cuo Poli ki gedi yenis o niwulgu nni. **6** Ama Ban boo la'og, bi bo fili Jason yenis o kpiiba i ki caa yenba u dogu nni bujiala kani ki yigni: «Ya niba n gmadi u dogu mo pundi ne kanba» **7** Joson bo n ga ya niba o deni po bo yedi sesari bali maama ki yedi: ke baditiano ye ki yi Jesu. **8** o niwulgu yenu u dogu banda n gbadi li maam li bo yagi bi yama. **9** Bi bo ti pani Joso yenis o lieba po ke bi ñani ba ki ña. **10** Li daali ñiagu ke bi taa Poli yenis silasi ki gedi yenba Bele ban bo pundi bi bo kua Jufinba bangima dieli nni. **11** Ya Jufinba bo ye lan dogu nni bo tie nimõnba ki cie Tesalonik nba bi bo kuani bi yama yenis i monmóni u Tienu maama bangima nni ki ñanbi diidi daali kuli u Tienu maama diani n maadi yaala ya tie monmóni. **12** Lan bo cedi ke bi siiga nni bi niba bo dugi, yenis Greki nba puoba yenis bi jaba yaaba. **13** Ama Tesaloniki Jufi nba n bo gbadi ke Poli maadi u Tienu maama Bere ke bi gedi ki gua fiini o niwulgu. **14** Li yognu ke Poli kpiiba gba ki sóni o mi ñinciam po; Ama ke Silasi yenis Timote wani ye lan kani. **15** Yaaba bo ciani Poli bo gedi yenis o hali Ateni. Ban bo ña o lan kani ke bi maadi ba Silasi yenis Timote po ke wan tuodi cua bi kani. **16** Poli n bo guu ba Ateni o tagnma bo yagi kelima o dogu yenis kuli bi gbie yenis i buli **17** Yeni ke poli kua li jaandieli nni ki maadi yenis Jufi nba yenis ya niba bo jaani u Tienu, yenis yaaaba ko bo laadi ba daali kuli bi niba tantaankaanu kani. **18** Ama Epikiriani yenis Stihisiani nba gbabanda bo kpagi'o, ke bi tianbi yedi: «o maciandaano bua maadi be i?» ke bi tianba tua ke: «li naani o kelima o bo wangi ba yesu yenis mi bi tinkpienba findrma. **19** Ke bi taa Poli ki gedi yenis o Aleopasa kani ke yedi: a ba fidi ki wani ti ke gbadi ñan bangi ya bangiciama yenis? **20** Kelima a maadi a bonanca ti tuba nni, lan ya po ke ti bua bandi ñan maadi ya bonla yenis niima nni.» **21** Ama Atenasa dogtieba yenis ya canba n bo ye li kani biani bi yaama ki ya cengi abonanca. **22** Lani ke Poli bo fii ki sedi Alopaja nintuali nni li yedi: «yinba Ateni yaaba n la ki kuni i yama i jaandi. **23** Kelima min tøgni i dogi nni naan kuli n la yi tagi tagi yaala ki dondi ki la yi ban jaan naani ke bi diani: Ya Tienu ke yi bani yi». Lanwani i jaani mi yanbonma nni min yei yi yaala n yenis. **24** U Tienu yua tagi ñanduna yenis

ya bona ye len nni kuli ki tie tanpoli yeni ki tinga kuli yomdaano yekaanu kan ya tie bi niba n taa bi nugi ki maa ya bonla ki yi jaandieli ka. **25** Waa luo bonli ba kuli ki bua bi nisaalo nugu n s̄oni o po, kelima wan mono n teni bi niba li miali yeni mi fuoma yeni yaali ye kuli. **26** UTienu bo tagi jayedo baba i k o mali ya niba yeni ya mabuoli ye ki tinga ne kuli po. O bo tuodi ki bili bi po u siagu yognu yeni i yeyienkaani bianu. **27** Bi niba bo baa kpaani u Tieu i. Ki ḥanbi kpaani o ki la 'o. kelima waa fagi yeni ti. **28** Ama wani ya po i ke ti cuoni ki fuso, yeni ti yema kuli, Yeni ke yi ssiga nni o lonpualo yedi. ti mo tie o ya yaabila i. **29** Lan ya po nani ti tie uTieu bila yeni li buali, tin daa maali nani wani u Tieu naani nani wula yeni. bii ligi lan yaa ka tanli yua ke o kpek pied o kpiedi ke li tie o nisaalo maalma. **30** Ti bi ki bani puu ya yognu k u Tieu bo c̄odi ti biidi, ama mola u Tieu wang'i bi niba kaana kuli ke ban lebdi bi yama. **31** UTieu bili ya daali ki go gandi o nitegika k o ba bu ḥanduna i m̄onm̄oni. U Tieu bo teni lan nilo i m̄onm̄oni bignma k o fii bin tinkpiba siiga nni. **32** Atanasi yaaba n bo gbadi ke Poli maadi bi tinkpienba fiima yeni bi tianba bo ḥnuadi o ama ke bi tōba mō bo yedi: «ti daa ba faa cengi o maama datol».» **33** Li po n pendi ke Poli yaadi ki ḥnna ba. **34** ke nitōba cua bi kani ki dugi li maama po yeni Denis, Aheropajiti, pua bá ke bi bo yi o Damaris yeni bi tōba.

18 Lanya bona n̄ pendi, Poli n̄ ū Ateni, ki gedi Korenti.

2 Likani, wan cendi Juufi ke bi yi o Akila, ke bi mali o Pōnti, ke o dā ūnani Itali ki pundi, wani yeni o denpua Prisila, kelima Kulodi den ūnani bu li ūnōbonli ke Juufinba kuli ke ban ū Roma dogu nni. Poli n̄ tuogi ba. **3** Kelima bi den taa kpenkpendtuonli i, wan kali yeni ba ban ya tuuni, kelima bi den caandi ti jondi i ki kuadi. **4** Poli den wang'i mi maama li jaandieli nni mi fuodma daali. O den maadi ke Grekinba yeni Juufinba tuo ki ga o maama. **5** Ama Silasi yeni Timote ū ūnani Maseduani, ki jiidi ki cua, Forjanma ū ūnini Poli wan kadi ki waani yeni i mōni ke Jesu n tie Kiristi. **6** Juufinba ū yie, ki sugdi o, Poli ū yogi o tialakaadi bi po, ki maadi ba, "I sōma ū guani ki wuli i yucela po; Mini naa pia tagliba kuli. Lan cili mōlane ki ji ya caa, n ba gedi bi nilanba kani i" **7** Ke o ūnani lankani, ki gedi Titiyusi Justus, ya ja n pugi U Tieu deni. O deni den ki fagi yeni li jaandieli, **8** Krispus, li jaandieli yudaano den taani ki daani O Diedo nni wani yeni yaaba n ye o deni kuli; ke Korenti niba yaaba n gbadi li maama kuli den tuo ki duu U Kiristi nni yeni mi ūnwlulma bogdili. **9** Ke O Diedo legdi Poli po ti dangdi nni ku ūnagu ki maadi, "Da jie, ama ya maadi ki da ūm̄ini. **10** Kelima, N ye yeni a, ke obakuli kan bigni ke wan tieni a yaali n bia, kelima n pia bi niba ke bi yabi u dociamu ne nni" **11** Poli den tieni li kani binli yeni bina luoba, ki tundi ba, ki wang'i ba U Tieu maama. **12** Ama Galio ū tua Asihaya gufeneri, Juufinba ū ūnini ki nanga Poli po, ki gedi yeni o ti buudi danba kani, **13** ki maadi, "Ya nilo ne bōndi bi niba ke bi pugi U Tieu, ama ti yikodi naa cabi

yeni" **14** Lanyognu, Poli ū ya bua ga mi maama, Galio ū maadi Juufinba, "Yinba, Juufinba, li ya bi tie jodi bii tuonbiadi maama, li bi baa pia u sanu ke min maadi yeni yi. **15** Ama nani lan tie lanbona yeni yela maama yeni i maabilkacema yeni ii, yinba mōno ū ḥanbi ma i ūm̄iali nni. N ki bua lan ya maama buudi daano." **16** Galio ū beli ba ki ūnani ba ti buudi diegu nni. **17** Lanwani ii, bikuli ū taani ki cuo Sosteni, yua den tie li jaandieli yudaano, puapua o ti buudi diegu cancanli. Ama Galio nan den ki songi ban tie yaali. **18** Poli den waagi li kani waamu yeni o kpiiba, ki ti fii ki cabi ba ku kua ku ūnbiagu ki gedi Siri wani yeni Prisila yeni Akila. Wan ba fii li ūnbiayaali kani, o den cedi ke bi kuo o Sankreya dogu nni kelima o den niani U Tieu ke o baa ḥnua Nasaleti ūnomaama i. **19** Ban pundi Efesa, Poli ū cabi Prisila yeni Akila lankani, ki gedi obā li jaadieli nni ki ban ya tundi Juufinba. **20** Bi den mia ke wan kali bi kani waamu, wan yie. **21** O den cabi ba, ki yedi ba, "N ba guani i kani li ya tie U Tieu buama." ki fii Efesa. **22** Poli ū pundi Sesare, wan do, ki fuondi Jerusalema Kiristi nitaanli, ki ūnani lankani, ki jiidi ki gedi Antiyosi. **23** Wan kali likani waamu, wan fii likani ki toli Galatia yeni Prijia diema nni ki ya paandi Kiristi ḥodkaaba kuli. **24** Juufi ja, ke bi yi o Apolosi ke bi mali o Aleksandri ū cua Efesa. O den bani mi maama, ki go paa mi dianma nni. **25** Bi den kuani o O Diedo maama tundma cogu. O yantiali den tiegi yeni U Tieu maama, o den maadi ki go maali ki li tuagi yeni Jesu maama. Ama o den bani Jan ūnwlulma bogdili baba i. **26** Apolosi den fuoni o yama, ki maadi li jaandieli nni. Ama Prisila yeni Akila ū cengi o maama, ban piadi yeni o ki ḥanbi ki waani o O Diedo sanu. **27** Wan den bua wan pendi ki gedi Acihayia, o kpiiba den paani o pali, ki diani li tili, ki teni Acihayia Kiristi ḥodkaaba ki waani ba ke ban ga o cangu. Wan pundi likani, o den todii U Tieu ḥanbli ū cedi ke yaaba duu Jesu po. **28** Apolosi den yaadi Juufinba asala siiga nni, ki nia yeni ba, ki taadi i diani banma ki wang'i ba ke Jesu n tie Kiristi.

19 Li sua ke Apolo ū bo ye Korenti, Poli den tōgni ya dogi n ye a juana nni kuli, ki ban pundi Efesi dogciamu nni, ki kadi yeni Jesu ḥodkaaba siiga tianba. **2** Poli ū yedi ba: «Yin dugi U Tieu po yeni, i baa mi Forjanma aa?» Ban ūm̄iani o: «N n, tii gbadi ke bi maadi Forjanma maama mono» **3** Poli ū buali ba: «To bi nan tieni yi mi ūnwlulma bogdili yeni be i?» Ban jiini: "O Ninwulka Jan yaama" **4** Lanwani ii, Poli ū jiini ba: «Jan den tieni ti tuonbiadi sugli ya ūnwlulma bogdili i. O den waani bi niba ke ban ya daani yua n ba ḥodi o puoli wani n tie Jesu.» **5** Bi niba ū gbadi lan ya maama, ke bi tuo ki ga mi ūnwlulma bogdili O Diedo Jesu yeli po. **6** Poli ū maani o nui bi po, ke Forjanma jiidi bi po, ke bi ji maadi mi maalanma nni ki pua sawali. **7** Bi den tie nani jaba piiga n bilie i. **8** Poli den kua yikodi tundma dieli nni, ki maadi yeni li papaali, nani ūm̄aalii taa yeni, ki tie ania ke ban gbadi U Tieu diema niima nni. **9** Ama, Juufinba bi tianba den juagi bi pala kaa tuo ki colni Jesu sanjodma,

ki go maadi ki biidi Jesu yeli asala siiga. Lanyapo, Poli den yaadi ki ja ba, ki taa bi jødkaaba, ki piadi ki ban tundi ba daali kuli Tiranusi cogdieli nni. **10** Poli den li kubi yeni i hali bina lie, ke yaaba ye Asi kuli, Juufinba yeni Gilekinba kuli, gbadi O Diedo maama. **11** U Tienu den tie Yaalidgu tuada yeni Poli nui, **12** Lanyapo, ya yianba den fidi ki sii Poli ninfiancabl bii o tiayiekaagu den yi baa laafia, mu cicibiadmu mo den ñ ki jaani yiantianba mo. **13** Ama Juufinba, ñantaadi danba mo den ye li diema nni, ki bieli ki ñangi mu cicibiadmu mun ye yaaba niinni O Diedo Jesu yeli po. Bi den yi yedi: “Jesu, Poli í wangí yua ya maama yeli po, n yedi yi yeni li niinli ke yin ñia ki ja bi niba ne” **14** Yaaba n den tiendi lani den tie Juufi salga yidkacianba siiga yendo, ke bi yii o Sefa ya bijalelediba i. **15** Cicibiadyenga í jiini ba “N bani Jesu, N go bani Poli mo; Ke yinba mo tie bile i? **16** Ki cicibiadga yaaga n ye o nilo nni yeni í bibi ñantaadi tofaadanba, kiloli ba ki puapua ki duoli ba ban ñia li dieli nni ki sani mubili yeni ti yiadi. **17** Ya niba n ye Efesi kuli, Juufinba yeni gilekinba í gbadí li maama, ki bandi. Ti jawaandi í kua ba, ban kpiagi O Diedo Jesu yeli. **18** Yaaba n den daani Jesu nni mo den nagdi ki wangí ban tieni ya tuonbiadi, ki miadi sugli ti po **19** Bi ñøgðanba yeni ti bulbondi danba den cua yeni bi tila ke bi juu ke a buodi u mu nni asala siiga. Li tila kuli dunga den pundi ligdibala tuda piimu **20** Lanyapo, O Diedo maama den yadi i kaankuli yeni u paaciamu. **21** Poli í sóni o tuonli ki gbeni Efesi dogu nni, Fonjanma den kuani li jagli ke wan togni Maseduani yeni Acihayi po, ki gedi Jerusalema; O den maadi “Min kali nekanba yeni, li buali ke min pundi Roma po mo.” **22** Poli den sóni o todkaaba bilie Maseduani, lani n tie Timote yeni Erasitusi yaaba n den tie o naacenba. Ama wani obá go den tieni Asi diema nni waamu. **23** Lanyognu, bi den fiini mi janjancianma Efesi dogu nni, ki mi nua Jesu sanjodma. **24** Wula maano den ye ki yii Demetriyusi, o den duadi Diyana jaandiel bonnanana ki kuandi o tuonsorba po li baali boncianla **25** Lanwani ii, o den yini li tuonsonba yeni ya maaba sieni, ki taani ba ki yedi ba, “Canbáanba, i kuli bani ke ku maagu ne tuonli kuandi ti li baali boncianla. **26** I la ki go gbadí, li ki tie Efesi ne baba ka ama Asi nni kuli, ke ban yii yua Poli bøndi ki lebdi bi niba maalma ke bi jødi o. O yedi ba ke ban tagi ya buli yeni i nui ki tie tienu. **27** Li ba fidi bi niba í fali ti kpenpendu tuonli ne; lani baba ka, bi go ba fidi ki fanbi ti pobulo Diyana yua n dagdi yeni ti kpiagdi yeni budieli. Wani yua ke Asi kuli yeni ñanduna kuli bugí ba buoni o kpiagdi.” **28** Ban gbadí lanya maama, ke bi fii yeni li pabienli ki yigni ki tua “Efesi yaaba Diyana ye yeni ti kpiagdi” **29** Ke li ñmadli tieni u dogu nni kuli, ke bi niba taani ku kua u badu guagu nni, ki cuo poli yegni yaaba n den ñani Maseduani ki cua, Gayusi yeni Arisitarkusi. **30** Poli den bua kua ku niwulgu siiga, ama bi jødkaaba den pani o. **31** Asi diema nni yikodanba yaaba n den tie dønlinba den sóni u tondu ki waani o ke wanda kua ku guagu nni. **32** Bi niba den yigni ki maadi maayenma, ke

tianba mo maatoma, kelima bi den ye ti yanyagdi nni ke bi siiga boncianli ki bani ban taani yaali ya po. **33** Juufinba í dadi Aleksandro ki ñani bi niba siiga, ki seni o liiga Aleksandro í cili ki ya gangi o nui, ki bua wan waani li nitaanli li bonli niima nni. **34** Ama, ban bandi ke o tie Juufi, ban taani ki tandi ki maadi maayenma lan waagi kudilie ki tua, “Efesi yaaba Artemisa ye yeni ti kpiagdi.” **35** yiko tuonsorlo í møndi ki jiini ku niwulgu yama, ke o maadi, “Yinba Efesi yaaba, o laa nilo n ye ne, kaa bani ke Efesi docgiamu n tie ti pobulciamo Diyana budieli giudka, ya nannanli n ñani tanpoli ki baa? **36** Yin bani ke lanya bonli ki pia niama yeni ii, i ba dingi i yama ki da jegibi ki sóni tuonkaadi. **37** Kelima yin cua yeni ya niba ti buudi ne ki tie jaandiel suuda, baa go tie yaaba n fanbi tin jaandi ya bulo mo. **38** Lanwani ii, Demetriyuusi yeni bi maaba yaaba n ye yeni o ya pia tagli yeni nilobá, ti buudi diena ye, ke ti buudi yudanba mo ye; bi ba fidi ki jia bi maama yeni biyaba. **39** Ama i ya pia maatoma li buali li maama jiama í colni li nitaali sanu i. **40** Kelima, lanyapo, bi ba fidi ki jalgi ti ke ti yie yiko i ki fiini li ñmadli dinne ki naa bani yaali ya po, ti go kan fidi ki waani li niima nni mo. **41** Wan maadi lanya maama ki gbeni, ke o cabi li nitaanli.

20 Ku fuugpo po í pendi, Poli í sóni ki yini bi jødkaaba, ki paani bi pala, ki ji cabi ba, ki fii ki gedi Maseduani. **2** Wan pendi li diema nni, o den maadi n yabi, ki paani bi pala, ke o cua Gresi. **3** Wan tieni li dogu nni ñmaali taa, Juufinba í tidi loli ki sedi o po yeni i janbi, lan sua ke o bua kua ku ñinbiagu ki gedi Siri, wan jagi, ki guani ki lebdi Maseduani. **4** Yaaba n den ba ciani o Asi po n tie, Sopateri, Piirusi bijua, ke o ñani Bere; Aristarki yeni Sekondi, ke bikuli ñani Tesaloniki ki tie dugikaaba; Gaayusi, ke o ñani Derbi, Timote, Ticiki yeni Trofimi, ke bi tie Asi yaaba. **5** Ama lanya niba den ga ti liiga ki ba guudi ti Trowa. **6** Ya kpanu n ki pia dibinli daana í pendi, ke Ti kua ku ñinbiagu Filipi, ki tieni dana mu, ki pundi bi kani Trowa, ki kali likani dana lele. **7** Laadi daacincinli daali, tin taanni ki bua ñmiidi kpanu, Poli í maadi yeni bi dugikaaba. O den bobni ki bua li ya fiifandi, wan fii i, lanwani ii, o den maadi ke ku yogsiigu ti yogdi. **8** Mu fidsanmu den yabi poli dieli nni, tin den taani naana. **9** O naaciemo den kaa li takobonli kani ke bi yi o Etikusi, mi guama den paadi o. Nani Poli í den maadi boncianli yeni ii, li naaciemo mi guama í paadi li naaciemo, wan lagdi li dietuaditali po ki baa ki kpe **10** Ama Poli í jiidi, ki duani ki labni o po, ki wobi o. K yedi, “Da wadi mani i pala ka, kelima o fo.” **11** Wan guani ki do, ki ñmiidi kpanu, ki ñmani. Wan maadi yeni ba ki pugni hali i sirjafaani, wan cabi ki fii. **12** Ban guani yeni o naaciemo ke o fuo, lan songi bi pala. **13** Tinba wani den kua ku ñinbiagu, ki ga Poli liiga, ki gedi Aso, tin den ba guudi naani ki taa Poli ku ñinbiagu nni. Wani mono den bua yeni i, kelima, o dá den jagi ke wan togni u sanu i. **14** Wan cendi ti Aso yeni, ke ti kuani o ku ñinbiagu ki gedi Mitileni. **15** Tin fii lankani, ti

tieni dayenli i, ki pundi Cihiyo kpendedgli kani, li daalieli ke ti pundi Smo kpendedgli, li daataali daali, tin pundi Miletı dogu nni. **16** Nani Poli í den jagi ke wan tøgni Efesa po, o den ki bua wan biani mi yaama Asi diema nni, kelima o den peli ki bua o ya ba fidi, wan pundi Jrusalema pantekoti daali i. **17** Wan pundi Miletı, Wan sóni bi niba Efesa, ban yini o po Kiristi nitaanli nikpelba. **18** Ban pundi o kani, wan maadi ba, “Yinba mōno bani ibá ke hali min ymaa n taali Asi ne, min ye maama yeni yi yognu kuli. **19** N li jua ki tuuni U Tieu tuonli yeni li pali nni yumiinli, yeni ti ninsiidi yeni Juufinba í loli ki sedi n po yeni ya janbi kuli. **20** Yinba mōno bani ke mii dogni yi libakuli ke li nua yaali n tie bonmōnli i po, yeni min tundi yi maama asala siiga, ki go caa i dansani nni maama. **21** Bani min tuodi ki waani Juufinba yeni gilekinba ke ban biidi bi pala bi tuonbiadi po, ki lebdi bi yama ki yðdi U Tieu, ki dugi ti Diedo Jesu po. **22** Molane, Forjanma tigi nni, ki caa yeni nni Jrusalema, n naa bani yaali n ba tieni nni lanpo, **23** Ama Forjanma tuodi ki waani nni ke i kudseseli yeni falaciamu guu nni. **24** Ama mii tama ke n miali tie bonmōnli n po, ki ba pani nni min dudi n nōnma banlu yaali n pia n po mayuli po, lani n tie ke min sóni O Diedo í puogi nni ya tuonli, ki tieni kasiedi U Tieu yanbli laabaaljamo po. **25** Diidi mani molane, n bani ke yinba yaaba siiga ke n kpaandi ki waani U Tieu diema laabaali ne, i kan la n nunga jiga. **26** Kelima n kadi ki maadi yi i mōni dinne, ke mii pia tagliba kuli ke li nua nisaaloba kuli sōma. **27** Kelima, min waani yi U Tieu yanbuama, mii dogni yi libakuli. **28** Lanwani ii, yin fangi i yula ki cegni ibá, ki guudi U Tieu Forjanma í guuni ya yankulu ke yin ya tie yankpaaba/ gobdikaaba. Yin ya faami, yin gobdi ya yognu U Tieu nitaanli, wan baa yaaba ki taani o kani yeni o sōcema. **29** N bani ke n ya fii, ki siedi ki ja yi, yaaba n tie nani i fuasangbanbiadi yeni ba kua i siiga, ki kan taa ki cabi u yankulu. **30** N bani ke bi niba ba kua i siiga, ki bōndi yi yeni bi nufantunda ke yin tua yðkaaba. **31** Lanwani ii, yin sedi taajalalie, ki guudi. Yin ya tiani ke bina taa n yeni, ke n tundi yi yieni yeni ñiagu kaa cedi. **32** Molane, n mubni yi U Tieu yeni o yanbli ñomaama nui nni, yaama n ba fidi ki cedi yin paagi ki cie, ki go baa u biinu wan bili ya ñalmani o nigagdijanba po. **33** N naa kuani n yama niloba kuli ligi bii o wula lanyaaka o tialakaadi nni. **34** Yinba mōno bani ke n ya nui ne kuani n yuli po buama yeni yaaba n ye yeni nni ya buama i. **35** Lan tie yaali kuli, n tieni nannanli ki waani yi yin ba todı a tadma maama yeni i tuona, yeni yin baa tiani O Diedo Jesu í yedi ya maama, wan yaadi kiyedi yaama obá: «Mi yedjanma ye ñan teni po ki cie ñan ga.» **36** Wan maadi yeni, ki gbeni i, ke o gbaani ki jaandi yeni bikuli. **37** Bikuli den buudi boncianla, ki cuo Poli tulu nni ki wobi o. **38** Bikuli den ye yeni li pabonli kelima ban den gbadi ke o maadi ke bi kan ji guani ki la o nunga, lani í pendi i, ke bi ciani o ku ñiabiagü kani.

21 Tin cabi ba ki fii, ki kua ku ñiabiagü, ti taa sansiedu ki gedi Kosi dogu nni, lan fiifandi, ke ti pundi Rodesi

dugu nni, ki pendi lankani ki pundi Patara. **2** Ti den la ñiabiagü ke ku caa fenesi po, ke ti kua gu. **3** Tin den nagi Cihipri kpendedgli, ti den balni ki ja li ti ganu po, ki toli Siri po, ki gedi ki sedi Tiiri, ke bi tugdi ku ñiabiagü tuga. **4** Ti den la jesu yðkaaba, ki tieni lankani dana lele. Forjanma den fandi ba ke bi waani Poli ke wan da gedi Erusalema. **5** Ti cangu ñ den juodi likani, ke ti cabi ba, ki tugni ti sanu, ke bani yeni bi puoba yeni bi bila piadi ti hali ki ñani ti u dogu nni. Ke ti gbaani ki jaandi u ñinkunu. **6** Ti den cabi ba ki kua ku ñiabiagü, ke bi guaniki kuni bi denpo. **7** Tin den pendi Tiri, tiden suagi ki gedi Pitolemayisi. Lankani, ti den fuondi tikpiiba, ki juadi yeni ba dayenli. **8** Lan fiifandi, ke ti fii ki gedi Sesare, ki kua Filipi yua n tie ban den gandi ya nileledba o laabaaljamo tundma po yen yendo deni, ki ye yeni o **9** Li nilo den pia bonpolaa taa, ke bi tie powandina, ki pua sawali. **10** Tin tieni likani dana waamu, sawalpualo bá den ñani Jude, ki jiidi ki cua, ke bi yii o Agabusi, **11** O den nagni tikani ki taa Poli gbanñagdu, ki loli o ya taana yeni o nui, ki yedi ne: “Forjanma í yedi yaali n ne, ‘Maama ne i, ke Juufinba ba loli yua yeni ya gbanñagdu ne, ki mubni o bi nilanba nui nni!’. **12** Tin gbadi lan ya maama, tinba yeni ya niba n ye likani kuli í taani ki maadi Poli ke wan da gedi Jrusalema. **13** Ke Poli jiini, “Be yapo i, ke i buudi ki yagni n yama? Kelima, N bobni ki gbeni o, Li ki tie ke ban loli nni baba ka, ama ki go ke Jrusalema nni, O Diedo Jesu yeli po” **14** Nani Poli í den ki bua ke o cengi ti cegli yeni i, ti ji den ki jua ki niidi o, ti den yedi, “O Diedo yanbuama í tieni lan buali maama” **15** Lanya dana í pendi, ke ti baani ti tuga ki doni ki gedi Jrusalema. **16** Bi yðkaaba den ñani Sesare, ki yðdi ti lipo. Bi den yegi yeni nilo ke bi yii o Minason, ke o tie Cihipri yua, ki den tie yðkkaa, tin baa ye yeni yua. **17** Tin pundi Jrusalema, ti kpiiba den ga ti cangu yeni li pamanli. **18** Lan fiifandi, ke Poli gedi yeni ti Jaka kani, Kiristi nitaanli nikpelba kuli den ye likani. **19** Wan fuondi ba ki gbeni, ke o dugni ba U Tieu í tieni yaali kuli bi nilanba siiga o tuonli sanu po. **20** Ban gbadi lani, ke bi dondi U Tieu, ki maadi o, “Ti kpiilo, a la ya niba n tuo ki dugi Jesu po Juufinba siiga ki luo tuda tuda. Bi kuli sedi taajala lie i, ki baa colni li bali yikodi. **21** Be maadi ba a maama, ke a tundi Juufinba yaaba n ye bi nilanba siigi, ki waani ba ke ban ja Moyiisi maama, ke ban da kondi bi bila, ki go da jua bi yaajanba bogda mo. **22** Ti ji ba tieni ledi i? Li naa pia tama ke bi kan gbadi ke a cua ne. **23** Lanwani ii, yan tieni tin ba waani a yaali. Niba na ye ne ki niani U Tieu bi ñoniamu. **24** Taa li niba, fini yeni bani í wuli ki ñani li kuali, yan pa bipo, ban kuo bi yudi. Lanwani ii, bi niba ba bandi ke ban maadi a po ya maama kuli tie tofaama. Bi ba bandi ke fini moko jua li bali yikodi. **25** Ama yaali n nua bi nilanba yaaba tuo ki ga Jesu sanjyðma po, ti diani ba li tisõnkaali, ki waani ba ke ban cuo bi yula yani i buli padjiema, yeni mi sōma, yeni mu yansödkamu nandi yeni mi conconma.” **26** Ke Poli taa li niba, ke li fiifandi ke o wuli yeni ba, ki

ñani li kuali yeni ba, ki kua ku jaandiegu nni ki waani ban ba tieni ya dana yeni yukuli í ba padi ya padli bi ñanbma po. **27** Ban den bili ya daneleda í nagi gbenma, ke Juufinba ñani Asi ki, ki la Pöli ku jaandiegu nni, ke bi maadi ki fiini bi niba pala, ki cuo Pöli. **28** Bi den tandi ki tua “Israyeli niba, todi mani ti. Ya nilo n kpaaagi ki tundi bi niba i kaankuli ya bona n ki colni ti buolu, ti yikodi yeri tin kua naani ne. Lani baba ka; o go kuani bi nilanba ti jaandiegu nni, ki jogni lanya kaangagdijanmou.” **29** Kelima bi den kpia ki la ke wani yeni Efesi yuaTrofima, ke bi yegi u dogu nni, ke bi maali ke o den kuani o ku jaandiegu nni i. **30** Li ñögli den tieni u dogu nni kuli, ke bi niba sani ki taani, ki cuo Pöli. Bi den dadi ki ñani ku jaandiegu nni, ki luoni a bulñona kuli. **31** Ban jagi ke ban kpa o, ke li maama kua sejenba yudaano tubli nni ke Jerusalema kuli ye li ñymadli nni i. **32** Lanyognu ke o taa sejenba ki sani ki jidi ki pundi li ñögli kani. Bi niba í sejenba yeni bi yudaano ke bi ja Pöli yeni ti puadi. **33** Ke sejenba yudaano nagni ki cedi ke bi cuo Pöli, ki cedi ke bi loli o yeni i kudseseli. Ke o buali wan tie yua yeni wan tieni yaali. **34** Bi niba den tandi ki maadi maayenma, ke tianba mo maadi maatoma. Nani seje yudaano í kan den fidi ki maadi libakuli kelima ku fuugu po yeni, o den cedi ke bi gedi yeni Pöli li kpaaadidiepaali nni. **35** Ban den pundi a ñyamaada kani i, bi den tugi Pöli kelima bi niba jadi den yabdi. **36** Kelima ku niwulgu den jua puoli ki yigni ki tua, “Ban gbeni o maamal” **37** Ban den bua kuani Pöli li kpaaadidiepaali nni ya yognu, ke o maadi seje yudaano, “N ba fidi ki maadi bonli i?” Seje yudaano í buali o, “A maadi Gileki maama? **38** Lanwani jaat tie Ejipti jua yua n den fiini mi janjanma ki kuani jakonda tuda na mi fanpienma nni ka aa? **39** Pöli í yedi, “N tie Juufi, ki ñani Tarsi dociamu, Silisi diema nni. N tie dogcianmou dotielo i. N mía ke jaa cabi nni u sanu min maadi yeni ku niwulgu. **40** Seje yudaano í cabi o u sanu, ke Pöli sedi a ñyamaada po ki duoni o nuu, ki gaani ki toli ku nilgú. Bi kuli í suoni silbi, ke maadi ba Ebewu maama nni ki yedi,

22 «N ninjaba yeni n baanba, cengi mani min pia ya maama ki bua ki maadi yi, ke yin ga ma». **2** O niwulgu n den gbadí ke Pöli maadi Hebilu maabuolu nni, bikuli den suoni Silibi. Pöli den yedi: **3** «N tie Jufi ki mali taasa Cilisi ya yogu ama den kua Gamali cogu o naa dogu nni. O den bangi ti yaajanba maama cain, n den kuani yama kuli U Tieu po nani i kuli n bua wan maama dinne. **4** N den wangí yaaba n jua laa fala paa, n den loli b jaba yeni b puoba kuli ki kuani ba li yonmideli nni. **5** Ba sala yidikaaba cianba yeni b ni kpe juogi kaaba ba fidi ki tieni siedi ke ban den teni li tili ke min gadi Damasa ke pan teni ti ninjaba yaaba tie Jufinba min den gadi naa po ke loli yaaba n jaa o sónu ki cuani ba Jelusaema ki ban pua ba. **6** Li den bua ki pundi naani o yie sinu yeni mini den pa u Sónu ki caa Damasa nni den nagí. La yo o yen ciangu den ñiliti ki ñani tanpoli po ki ba Lidini. **7** N den

jiidi ba tinga ki gbadí o nialu ka li maadi Solo Laabaali ki wangí fala. **8** N den gua buali o a tie ñyamaa yonbidaano i? o den ñymani nni Jesu Nasaleti yua ki wang fala. **9** Min yen yaaba n den yegi bi den la n yenyenma ama bi den gbadí yua maadi yeni min ya nialu. **10** N den yedi: N ba tieni lede n yonbidaano? N yonbidaano den yedi: Fii ki pundi Damasa, lan kani bi ba wani a ja ba tieni yala kuli. **11** N den nua kelima yenyenma ciangu n yen n po, n yegi lieba n den dadi nni ki pundi Damasa. **12** Lan kani ke n den bandi ban yi yua Ananiasa, oja yen tie nimono U Tieu bali maama po, ya Jufinba ye Damasa kuli tiedi o po sieda ñyamo. **13** Wan Ananiasa den cua min ye naani, ki nagí ni kani ke yedi: N ninjua Solo, ñöli, li yogu ki la o. **14** O den yedi: ti ya yaaba ke U Tieu lugdi ba ka bani o yama buama ki ya tiegi, ki gu wan ba maadi ya maama o ya ñybu nni. **15** A ba tua o siedi b niba yaaya nintuali nni ñyan laa yaala yeni ñyan badi yaala yeni ja gbadí galó. **16** Móla a kaa gu be? Fii ki ñani a biidi, kelima bi jaandi Jesu ya yeli po. **17** Min den guani Jerusalema, ya yogu ki den ye li jaandieli nni ki jandi U Tieu, li den cua n po nani ba yeni. **18** N den u yonbidaano ki yedi: Fii ki ñaaa Jerusalema tonma tonma kelima bi kan gua yaaba ban tieni a po ya sieda kuli. **19** N den yedi: «N yonbidaano, ban mólo ba ki cuo yaaba n den jua a ki kuani ba a yonbi diena nni, ki kpa tianba a jaandiela nni. **20** N den tie siedi yi po ya daali k b den wuli Etina sónma, n den taa yi yapo momoni, k guudi yaaba n den ye tiadi.» **21** Ama n yonbidaano den yedi: «Ti ki gadi kelima n nua ke n ya gadi hali fagma bi nilanba yapo.» **22** O niwulgu den ñymini ke maadi ki den pundi hali li kani ke bi ji yigniki yedi: «kpá mani ya nibuolu nan ki nano yeni ki tingi, kelima la ja ya nilo na ya pia li miali. **23** ya yogu ki bi tandi kin landi li liada ki yadi ti tandi, **24** a mintiela yudaano den cua kua yeni o paalu ki cuo Pöli. O den seni o niwulgu kuli ki buali Pöli n tieni yaala bi ya nintuali nni, ki bandi yaala n tieni ki bi taandi ya tantaani buoli na. **25** Ya yogu ke bi loli Pöli i baabi i, o den yedi a mintiela kobga yudaano yua n den se o kani: «Li cabi ke yin pua ya nilo n tie Loma ki daa buni yeni o?» **26** A mintiela kobga yudaano n gbadí yeni, o den gadi a mintiela yudaanciamo kani ke yedi: «a mó la ke tin tieni lede? kelima o nilo yeni tie Loma yua cain.» **27** A mintiela ciamoto den gadi ki yedi: «bi maadi a ya linani Loma cain» Pöli den ñymini. **28** A mintiela ciamoto den guani ke yedi o «Li en tie faala ka ki tua Loma yua cain ama yen ya liigi kpiagi.» **29** Lan yogu yaaba den puo wan Pöli den siedi, ti ja waandi den cuo li mintiela yudaano kelima waa gbadí ki Pöli tie Loma yua yi cain ke den lolo yi baabi yeni. **30** Li daa taa daali, a mintiela yudaano den bua ki bandi i momoni yaala ya po ke Jufinba kóni yeni Pöli, o den lodi yi baabi Pöli nungi nni, ki yiini li jandieli yudanba yeni bi nikpela ki taani ba. O den jiini Pöli ki sieni o bi kuli ya siiga nni.

23 Pöli den nualí salga yidkaaba taancianli, ki maadi, “N kpiiba n den ye U Tieu nintuali yeni li yantianjanli

hali yeni ya daali ne.” 2 Salga yidkaciamo Ananiasi n̄ yedi yaaba n̄ den se o kani ke ban pua o ñobu po. 3 Poli n̄ maadi o, “U Tieu ba pua a mo, diidi mani li guonpienli ne. A kaa ki bua maani a nuu li bali maama po ki bu n̄ ya buudi yo oo, ki nan kandi yiko po ki cabi ke ban pua nni.” 4 Yaaba n̄ den se o kani n̄ maadi, “A ba sugi U Tieu salga yidciamo yeni yo oo?” 5 Poli n̄ maadi, “N kpiiba, n̄ bi ki bani ke o tie salga yidciamo. Kelima li diani, A kan maadi maabiigu a dogu yikodaano po.” 6 Poli n̄ bandi ke li nitaanli nni, cagyenli tie Farisienba ke li caglieli tie Saduseyenba, wan doni o nialu ki tandi ki maadi li ni taanli nni, “N kpiiba, N tie Farisien, ki tie Farisien bijua. Min daani mi yiedma bi kpienba siiga nni po i, ke bi bua jia nni ti buudi ne.” 7 Wan yedi lani, mi niama n̄ fii Farisienba yeni Saduseyenba siiga, mi paadma n̄ tieni ku nilgu siiga. 8 Kelima Saduseyenba yedi ke faadma ki ya, maleki ki ye ki buali fojanma, ama Farisienba wani bani ke likuli ne ye ki tie moni. 9 Lanyapo, ban fini ku fuugu, ki ya sugdi biyaba. Farisienba gbanbanda bi tianba n̄ fii ki cili ku ñioniagu, ki yedi, “Ti nan ki la ya nilo ne n̄ pia ya tagli. ñma bani maleki bii Forjanma yaa maadi yeni o?” 10 Ku ñioniagu n̄ fii ki pugni, o sejeciamo n̄ jie ke bi ba ti pua ki papadi Poli, wan s̄oni u tondu, ke o sejenba n̄ jidi ki fie o li nitaanli nui nni yeni u paalu ki cua ki kuani o li kpaadidieli liiga po diepaali nni. 11 Ku ñiagu n̄ bii, O Diedo n̄ cua ki sedi o kani, ki yedi, “Da jie, kelima nani ñan maadi ki tieni n̄ po kasiedi Jerusalema yeni, a go ba tieni li kasiedi Roma nni mo.” 12 Lan fandi, Juufinba siiga, bi tianba n̄ poli, ki niani ke bi kan di libakuli bi go kan ñu libakuli hali yeni ban ba kpa Poli. 13 Yaaba n̄ den taani ki jagi li janbi ñololma den ki luo niba piina. 14 Ban gedi salga yidkaciamo yeni a nikpela kani ki maadi, “Ti poli ki niani ke ti kan di ti go kan ñu libakuli hali yeni tin ba kpa Poli. 15 Lanwani ii, ñjan cedi ban maadi o sejeciamo ke ban jiini o i kani na, yin ñanbi ki kpaagi o maama nni. Tinba wani tuodi ki bobni o po, ki ba kpa o ke bi dá ki pundi yeni o i kani. 16 Ama, Poli ninsalo bijua n̄ gbadji ke bi loli ki sedi ki ba guudi ki kpa o, wan kua li kpaadidiiepaali nni, ki tuali Poli. 17 Poli n̄ yini seje kobgo ciamo ki maadi o, “Taa o naaciemo ne, ki ciani o o sejeciamo kani, kelima o pia maama ki bua maadi o.” 18 Lanwani ii, seje kobga yudaano n̄ taa o naaciemo ki ciani o o sejeciamo kani, ki maadi, “Poli yini nni, ke n kua o kani, ke o maadi nni ke min ciani o naciemo ne a kani. O pia maama ki bua maadi a.” 19 O sejeciamo n̄ cuo o naaciemo nuu, ki piadi yeni o, ki buali o, “A pia be ya maama i ki bua maadi nni?” 20 O naaciemo n̄ maadi, “Juufinba taani ki loli ki ba mia ñjan cedi ban won jiini Poli bi nitaanli nni, nani bi bua ñanbi ki kpaagi o maama nni yeni. 21 Ama, ñjan da cengi bi maama, kelima, bi ki luo niba piina, ki poli, ki niani ke bi kan di, bi go kan ñu libakuli hali yeni ban ba kpa Poli. Bi bobni ki gbeni o, bi ji guu ñjan ba jagi ki cuo yaali i.” 22 O sejeciamo n̄ cabi o naaciemo wan ñia, ki nan tuodi ki kpaa o, ki maadi, “Da cedi niloba kuli n̄ bandi ñjan maadi nni yaali ne”. 23 Ke

o yini seje kobga cianba bilie, ki myedi ba, “Yin bobni sejenba kobilie yaaba n̄ ba gedi Sesare, yeni tanpuala piilele, yeni bi kpandanba kobilie. I ba fii ku ñiagu, kudi taa yognu, ki gedi Sesare. 24 O go den yedi ba ke ban bobni ti yanjagkaadi, Poli n̄ ba jagi yaadi, ki taa o mi yanduanma nni, ki gedi ki mubni o gobna Feliksi nuu nni. 25 Ke o diani ya tili ne: “Kolodi Lisisasi n̄ diani ya tili ne, gobna ciamo Feliksi po, N fuondi a. 27 O ja ne, Juufinba n̄ cuo o, ki bobni ke ban kpa o, ke n̄ gbadji ke o tie Roma yua i, ke n̄ ñodi ba yeni sejenba, ki fie o bi nuu nni. 28 N̄ den lingi min bandi ban jalgi o yaali ya po, ke n̄ cedi ke bi jiini o bi nitaanli nni. 29 Bi waani nni ke bi jalgi o ya maama n̄ nua bi bali maama i, ama ke waa pia ya tagli n̄ buali kuuma bii ban luoni o. 30 N̄ go gbadji ke bi loli ki sedi o po yeni i janbi, lani n̄ cedi ke n̄ kagni ki taa o ki s̄oni ke ban cua yeni o a kani, ki yedi yaaba n̄ jalgi o ke ban bobni yaali n̄ tie o tagli kuli, ki cua ki waani ke ye ki gbia. Ya gaani n̄ cabdi.” 31 Sejenba n̄ c̄oln̄i o tondu. Bi den taa Poli ki gedi yeni o Antipatri ku ñiagu yeni. 32 Lan fiifandi, sejenba boncianli den cedi ke a tanpuala n̄ ciani o, ke bani bibá guani ki lebdi li kpaadidieli po. 33 A tanpuala n̄ pundi Sesare, ki teni gobna li tisõnkaali, bi go den taa Poli ki waani o. 34 Gobna n̄ cogi li tili, o buali Poli wan tie ya diema yua. Ki bandi ke o tie Silisia yua i. 35 Wan maadi, Yaaba n̄ kpaani ke ban bu a buudi ya pundi, n̄ ba cengi a maama kuli ki gbeni. O den cedi ke bi kubi o Herodi badidiecangru nni.

24 Dana mu bo pendi ke salayidkaaba cianmo Ananasi yeni bi nikpejuogikaaba, yeni mi mabanma liiga yua, yua ke bi yi o Tetule lan niba n̄ bo ciani Poli o dogdaano kani kelima bi bi pia yenba ti buudi. 2 Ya yognu ke Poli bo sedi o dogdaano rituali nni, Omabando Tetule bo cili mi maama ke bua wan jaligi o ki yedi: «o dogdaano ya ñalibalgi po i ke ti kuli ye yeni mi yanduanma yeni a maaljama mo ya po i ke ti dogu kuli lebdi ki ñanbi. 3 Li tie ñalbalgi boncianli a po ti pala mni yeni ñjan tieni yaala kuli; ti jaandi ja hali boncianla Felisi. 4 ki fidi, min da biandi a yaama, n̄ ba mia a ñjan cengi nni bonjanla yeni mi yanfuomama. 5 Kelima ti diidi ki sua ke o ja ne tie ya nibiado n̄ ba fidi ki fiini ñanduna nni juufinba pala ki cedi ban fiini mi yiema. O tie Nasareti jaantieba liiga yua i. 6 O jagi ki ba fanbi ku jaandieg i ke ti cuo o. 7 Ama, Lisia o seje ciamo mondi ki fie o ti nui nni yeni u paalu, ki gedi yeni o. 8 A ya buali poli li maama po, a ba gbadji i momoni tin jalgi o yaali ya po. 9 Ke juufinba todii ki jalgi Poli ki yedi ke ke ban jalgi o yaali ya po tie momoni i. 10 Ama gobna n̄ teni Poli mi maama ke wan maadi, Poli n̄ jiini, “N gbadji ke a tie ti buudi yudaano u dogu ne li tieni bina, ke n̄ pali mani yeni mi ba yaadi mini nba, ki waani i momoni. 11 A ba fidi ki kpaagi ki bandi ke piiga n̄ dana lie n̄ yeni, mi gedi Jerusalema ki ba pugi U Tieu. 12 Ban la nni ku jaandieg nni, n̄ ki bo gagi yeni nilo, n̄ bi ki fiindi bi niba pala yiko cogdieli kani yeni u dogu nni. 13 Bi kan fidi ki teni kasiedi ban jalgi nni yaali ya po. 14 Ama n̄ tuo

a nintuali nni ke ban yi yaali jaanbuofanu yeni, n li njua mani i ki pugi ti yaajanba Tieu, N dugi ki go colni yaali n ye yiko tili nni yeni sawalpuuba ñ diani yaali kuli. **15** N pia li dandanli U Tieu nni nami ya niba ne yeni, ke mi faadma ba tieni bi niteginkaaba yeni bi nibiadba po kuli. **16** Lanyapo i ke n tie ania ke min ya pia ya yantiajanli n ki pia tagli U Tieu yeni bi niba po. **17** Li tieni bina ke mii ye ne, n cua yeni li todli n dogu yaaba po yeni i ligi bu paabu po. **18** Min tieni lani, Juufinba yaaba n ñani Asi den la nni ku jaandiegu nni ke n tie mi wulijanbima bogda, laa den tie niwulgu nni bii ymadli ñ ye naani. **19** Bi niba ne ya pia maamaba, bi ji ba fidi ki nagni a nintuali ki waani ban jalgi nni yaali ya po. **20** Lanyaaka li niba ba fidi ki waani juufinba yiko danba nintuali ban la yaali n po ke laa tiegi. **21** Li nan yaa tie min den ye bi siiga nni ki tandi ki maadi yaama ke yuakuli gbadu yaa ka, “Bi kpienba faadma po ya buudi ke bi bua jia nni a nintuali nni dinne.” **22** Feliksi yua n den bani li maama fuuli den yedi ke juufinba ñ juuni, ki yedi, “Komanda Lisia ya ñani Jerusalema ki kopeni, n ba jia i buudi.” **23** ki puogi seje kobga yudaano ke wan ya guu Poli bonjanla, libakuli ñ da podi o, ki da ja o nitaanli nni bá niyendo ñ da cua o kani yeni bonli ke o bua todii o. **24** Lan tieni danaba, Feliksi den guani poli kani yeni o denpua Drusila, ke o tie juufi, ki cedi ke bi yini Poli ke o ba cengi o yaali n tie ti dudugdi Jesu Kiristo nni. **25** Ama nani Poli ñ den kubi mi maama mi teginma po, mi yanduanma po yeni ya buudi n ba juodi ki cua po yeni, ti jawaandi den cuo Feliksi, ke o yedi: «Dá guani ki lebdi o, ama n ya baa u sanu ya yogu, n ba soni ki yini a.» **26** Lan yognu goga, o den daani ke poli ba suu o i ligi, lanyapo, ke o den suani ki yi o ki boe yeni o. **27** Ama bina lie ñ pendii, ke Porsiwusi Festusi ga Feliksi ki tua gobna, Ama nani Feliksi den bua juufinba nimanga yeni, ke o cedi ke Poli li luo li kpaadidieli nni.

25 Festusi ñ pundi diema nni, lan tieni dana taa, wan ña Cesare, ki gedi Jerusalema. **2** Juufi salga yidciamo yeni bi yikodanba ñ cua o kani ki waani o ke bi pia mi maama yeni Poli, ki bua ban jia ti buudi yeni o. ki mendi ki niidi Festusi ke wan cengi bi maama. **3** Bi den mia o u sanu ke wan tuo ban janbi Poli; ke wan cedi ban taa o ki gedi yeni o Jerusalema, yeni bi ba fidi ki kpa o u sanu po. **4** Ama Festusi den ymiani ba ke Poli tie kpaadli i ki ye Sesare kpaadidieli nni, ke wani moko ba gani lipo. **5** Ke lanwani ii, yaaba n bua ba fidi ki yodi o ban gedi lipo. Ke li ya tie ke bi pia jalgi bá Poli po, bi ba fidi ki waani o tagli. **6** Festusi ki tieni likani ke li pendii dana niin bii piiga, ki fii ki jiidi kigedi Sesare, wan pundi ke li fandi, ke o kali ti buudi diegu nni, ki cedi ke bi taa Poli ki cua yeni o. **7** Poli ñ pundi, Jerusalema Juufinba yaaba n ye likani ñ jalgi o boncianla, ki waani wan pia yatagli ama ke kasiedi naa ye. **8** Poli ñ maadi ki fie o yuli ki yedi, “N naa tieni yaali n bia Juufinba yiko po, bii ku jaandiegu po lanyaaka Sesare po.” **9** Ama Festusi den bua wan mangi Juufinba pali, ki bualti Poli, “A ba fidi ki do ki gedi Jerusalema ban buu a maama ne lipo n nintuali?” **10**

Poli ñ yedi, “N ye o badciamo Sesari buudieli kani, ki guu ke ban buu nni lankani i. Mii pia tagli bakuli Juufinba po nani fini aba ñ bani maama bonjanla. **11** Ama li ya tie ke n tudi, bá ki tieni yaali ke li bualti n kuuma, N naa jie min kpe. Ama ban jalgi nni yaali ya po ya ki tuagi sanu, nilo bakuli kan taa nni ki mubni bi nuu nni. N suagi n buudi Sesari po i.” **12** Festusi den kali ki juogi yeni o juogikaaba li maama po, ki jiini Poli, ki yedi, “A yedi ke a suagi a buudi Sesari kani, bi ba buu a lankani i!” **13** Lan tieni dana waamu, ke o bado Agripa yeni Berenisi cua Sesare ki bua cani Festusi. **14** Ban tieni dana waamu, ke Festusi taa Poli maama ki waani o bado, ki maadi, “Feliksi den cedi ke bi taa niloba ki cua yeni o ne ke o tie kpaadli. **15** Min den gedi Jerusalema, Juufinba salga yidkaaba yeni bi cancannikpelba den jalgi li nilo boncianla, ki mia ke ban buu ki cuo o, ki kpa o **16** Ke n mo jiini ba ke laa puni sanu ke Roma yaaba ñ taa nilo ki mubni o o yibala nui nni ke baa buni o ki puni o u sanu ke o ba maadi ki fie o yuli ti buudi kani. **17** Ama ban taani ki cua ne, mii guudi dana, li fiifandi ke n cedi ke bi taa o ki cua yeni o ti buudi kaanu. **18** Ban den fii ki jalgi o, ki waani wan pia ya tagli kuli, maamona bakuli naa den ye. **19** Ban nia ya maama po tie bi jaandi sanu maama i, yeni niloba ke bi yii o Jesu, ke o den kpe, ama ke Poli wani nan yedi ke o fo. **20** Mii den bani min ba kpaagi lanya maama maama, ke n bualti o ya ba tuo ki gedi Jerusalema ban buu o maama lanpo. **21** Ama Poli ñ den yedi ke o baa ye li kpaadidieli nni, ke o suagi o maama o badciamo Sesari buudi kaanu, n den yedi o ke wan ya ye likani ki guu hali min ba taa o ki soni o Sesari kani. **22** Agripa den yedi Festusi, “N moko bua min cengi li nilo maama.” Festusi ñ jiini o “cedi saala” “Aba cengi o maama.” **23** Lanwani ii, lan fandi, Agripa yeni Berenisi den bobti bi tiakpiagdi ki cua ti buudi kaanu yeni sejenba yeni u dogu yikodanba. Festusi den cedi ke bi taa Poli ki cua yeni o bikani. **24** Festusi den yedi, “O Bado Agripa yeni yinba ya nikpiaga n ye yeni ti ne, I la ya nilo ne ee; Jerusalema Juufinba yeni nekanba yaaba la nni ki yigni ki tua ke waa dagdi wan go ya pia miali. **25** N diidi ki sua ke waa tieni yaali n dagdi yeni mi kuuma; ama wani mono ñ suagi o maama O Badciamo kani yeni, n ba taa o ki mubni o o badciamo nui nni. **26** Ama mii bani min ba diani yaali cima li tisonkaali nni, ki teni o badciamo, lani n cedi ke n cedi ke bi cua yeni o i kani o bado Agripa, ke yan todii nni min fidi ki diani yaali n tiegi li maama po **27** Kelima laa tuagi sanu ke min soni kpaadli kaa diani ki waani ban jalgi o ya maama po fuuli.

26 Lanwani ii, Agripa den yedi Poli, “Maadi ki fie a yuli.” Ke Poli duoni o nuu, ki saa i moni ki yedi. **2** O badciamo Agripa, n ye li pamanli nni yeni min ga mi maama a nintuali ki ba maadi ki fie n yuli juufinba yaaba n jalgi nni nuui nni; **3** Kelima a tie bancianma daano yaali n nua juufinba yema yeni bi bogda po. Lanyapo i ke n mia ja ke yan pa juunli ki cengi nni. **4** Ti ya ba maadi i moni, juufinba kuli bani min ye maama hali n

jawaama nni n dogu nni yeni Jerusalema po. **5** Bi bani nni hali mi cilma, ki ba tuo ki saa i mōni ke n den colni farisienba yema, ya jaanbuolu n colni mi teginma sanu. **6** Molane n ji se ne ke bi jiagi nni ti buudi kelima n lingi ya ñonianu ke U Tienu den niani ti yaajanba. **7** Kelima li tie ya ñonianu ke ti piiga n cuglieda den pugi U Tienu yeni ti cōlindi yienu yeni ñiagu ki daani ke ban baa i. O badciamo Agripa, li dandanli po i, ke juufinba jalgi nni. **8** Beyapo i ke i siiga nni bá niyendo ki maali ke U Tienu ba fidi ki faadi bi tinkpiba. **9** Yoguba, n den maali ke mi tieni bona boncianli ki kōni yени yaaba n taagi Nasareti Jesu yeli. **10** N tieni li bona Jerusalema dogu nni. Salga yidkaaba ciamo í den puni nni ya yiko po cedi ke n luoni bi dugikaaba boncianli a kpaadidiena nni, n den solgi ban den kpa yaaba. **11** N den ñymalgi bi tuba yognu kuli ti yikodi codiena nni ki niidi ba ke bi sugdi U Tienu. N den fiindi n pabienli bi po, ki wangi ba falaciamo bá i doglamli nni mōno. **12** Min den tuuni lanya tuona, n den caa Damasi ke li tie salga yidkaaba ciamo yikodi sanu nni; **13** O badciamo, li sanu po, u yensiinu, n den ya yenma n ñilgi ki tuudi ki cie u yienu, ke mi ñani ñaljanli nni ki yendi ki lindi minni yeni n yegni. **14** Ti kuli í lagdi ki baá, n den gbadí ke u nialu maadi yeni nni ebrewu maama nni, "Soli, Soli, be n cedi ki a wangí nni ya falaciamo ne? li paa a po yeni ñan taa a taali ki pua li bonmuukaali." **15** Ke n buali "A tie ñjma i, O Diedo? Ke o diedo jiini N tie Jesu, ñan falgi yua i. **16** Mola, fii ki sedi a taana po; lanyapo i ke n dögdi a po, ki lugdi a ke ñan tua n tuonslon yeni n kasiedi yaali nua njan bani nni molane yaali ya po yeni min ba yuandi ki waani a ya bona; **17** N go ba faabi a min suani a ya dogtieba yeni ya nilanba siiga nni nni. **18** Ke ñan luodi bi nuni, ki ñani ba li biigli yeni Setaani paaciamu nni nni, ki ñymagdi ba mi yenma yeni U Tienu po, ke ban fidi ki baa U Tienu sugli bi tuonbiadi po, ki di min gagdi ki ñanbi yaaba faali kelima ban pia ya dudugdi n po. **19** O badciamo Agripa, lanwanii ii, n ki fali ñaljanli nni bonlakaali; **20** Ama, cincinli, Damasa yaaba po, ki tuani Jerusalema po, yeni Jude dogu nni yaaba kuli yeni bi bi nilanba po, n teni ba u tondu ke ban biidi bi pala bi tuonbiadi po, ki lebdi bi togu, ki guani U Tienu kani ki ya tuuni ya tuonjana n dagdi yeni ti tuonbiadi sugli. **21** Lanyapo i ke jufinba cuo nni ku jaandiegú nni ki bigni ke ban kpa nni. **22** Hali yeni mola kuli, U Tienu todi nni, kelima n se ki saagi i mōni bi niba kuli yeni a nigbenga siiga ke yii nua bontoli kase bi sawalpuuba yeni Moyisi í waani ke yaali n ba tieni ke laa pia tama; **23** Ke li buali ke Kirito í la fala, ki tua yua n ba kpia ki faadi bi tinkpiba siiga, ki fii ki kpaandi ki waani jufinba buolu yeni bi nilanba mi yenma." **24** Poli í maadi o momonsaali ki dudi, ke Festusi tandi ki yedi, "Poli a tie gaado i, a bancianma n cedi ke a gaadi." **25** Ama ke poli maadi, "O nicolinka Festusi, mii tie gaado ka, ama n paani n pali i, ki ñani i momoni lanbona ki maadi yeni li yumiinli. **26** Kelima o badciamo bani lanya bona kuli po, lani n cedi ke n fuoni n yama ki maadi o, kelima n bani ke bonli ki

ye li maama po ki duagi o; kelima libakuli ki tieeni wuoli nni. **27** O badciamo Agripa, a dugi bi sawalpuuba po oo? N bani ke a dugi bi po" **28** Agripa í maadi poli, "A bua li y pugni waamu ñan maadi kuani n yama min tuo ki tua Kirito ñødka yo oo? **29** Poli í yedi, "N jaandi ki miadi U Tienu ke lan tie mola ne yo oo, lan ba waagi yo oo, lan da tie fini baba ka ama yaaba cengi n maama dinne ne í tua nani mini yeni, ama lan da tie li kpadidieli kudseseli ya po ka." **30** Ke o badciamo fii, ke gobna yeni Bernisi yeni yaaba n bo taani ki kaa yeni ba kuli fii; **31** ban ñani ku dieciangu nni ke bi maadi yeni bi lieba ki tua, "Ya nilo ne ki tieni ya bonli n pundi kuuma bii cuoma." **32** Agripa í yedi Festusi, "Bi bi ba fidi ki luodi o nilo ne ki ña o li ya bi ki tie ke o pendi yeni mi maama Sesaari kani."

27 Ban jagi ke ti ba kua ku ñinbiagu ki gedi Itali, ke bi taa Poli yeni ya kpaada n sieni ki mubni Ogusti sejenba kobga yudaano nui nni, ke bi yii o Juliwusi. **2** Ti den kua ya ñinbiagu n ñani Adramiti ki ba balni Asi ñinkunu, yeni ke ti den kua mi ñincianma nni. Aristarki, Maseduani diema nni Tesaloniki jua den yegi yeni ti. **3** Lan fiifandi, ti den sedi Sidon dociamu nni, lankani, Juliwusi den kubi Poli yeni mi yanduanma, hali ki cabi o ke o gedi ki ban ga o kpiiba cangu. **4** Tin ñani lankani, ti den suagi liiga mi ñincianma nni ki sedi Cihipri kpendedgi kani, naani n legni ti yeni u faalu, kelima u faalu den togdi ti. **5** tin pendi ki nagi Sisili yeni Panfili ñinkunu, ke ti sedi Miira, Lusi diema nni. **6** Lankani i ke sejenba kobga yudaano la ñinbiagu ke ku ñani Aleksandri ki caa Itali, Ke o kuani ti ku niinni. **7** Tin fii ki cuoni waamu waamu nani dana bá, ki mōndi ki pundi Kinidi, u faalu ki tuo ke tin tin cuoni, lanwani ii, ti den kpibi u sanu ki toli ki balni Kreti ñinkunu naani n liegi ki toli Salmoni. **8** Ti den cuoni yeni fala ki balni u ñinkunu hali ki ban pundi kaanu bá ke bi yii Feri Hafensi ki u kuu yeni Laseya dociamu. **9** Ti den sedi likani ke li waagi waamu, kelima Juufinba nəololma mo den pendi o, li cenli ti sanu po ji den bia, lanyapo, Poli den tuodi ki waani ba, **10** ki maadi, "N yegni, N la ke tin bua fii ya sanu ne baa pia mi janjanma, ti go ba biani a bona boncianli, laa tie a tuga yeni ku ñinbiagu baba ka, ama, ti miana mo." **11** Ama sejenba kobga yudaano den cengi o ñinbiakudlo yeni o bondaano maama i, o den ki cengi Poli maama. **12** Kelima li den ki ñani ku faawaagu í cua ki naa ti li ñinbiayaali kani a ninbiakudla boncianla den cegli ba ke ban fii likani, biya ba mōndi ki pundi Foniksí, ku fawaagu í naa ba lanpo. Foniksí tie Kreti ñinbiayaali ki ye yaanga nintuali yeni yanbangu nintuali sanu po. **13** Yanbangu faalu í cili ki figi suo suo, bi den bani ke ban bua maama n yeni, ke bi yugdi ti kudkpiagdi, ki fii, ki balni Kreti ñinkunu, kaa fagi yeni li jaali. **14** Ama lan yani waamu, ku faaciangu yu n figi yeni u paalu ke bi yii erakilon ñuani li kpendedgi po, ki figi boncianla. **15** Ku ñinbiagu den ki fidi ki ba tuogi ku faaciangu; nani kun den ki tuo pegdima yeni ii, bi ji den ña ke ku faaciangu tugi ku

ñinbiagu ki caa yeni gu kun bua naani. **16** Ti den tøgni ki balni naani ke Kawuda kpendedgli legni ti; ti den la fala paaa ki ti fidi ki seni ki ñinbiabigu yaaga n ba faabi ti. **17** Ban fidi ki yugdi ki ñinbiabiga ki kuani, ke bi taa u baabu, ki loli ki tabni ku ñinbiaciangu. Bi den jie ke ku ñinbiagu ñ da ti gedi ki tuoni Sirti tanbibenli, lanwani ii, bi den gbabi ki jiini a ñinbiacaba ki ji ña ke ku faagu tudi ku ñinbiagu. **18** Ku taafaagu den figi ki pua ti hali boncianla, lanwani ii, bi den cili ki ñangi ku ñinbiagu tuga ki lu mi ñima nni. **19** Li daataali daali ku ñinbiagu tuonsønba den taa bi tuonsøntiadi ki luni mi ñima nni. **20** Nani lan den tieni dana ke u yienu yeni a ñyamaabila den ki ñani, ke ku taafaagu mo pua ti yeni, ti naa ji den daami ke ti ba baa faabma bakuli. **21** Ban den tieni lanya dana kaa dini liba yeni, ke Pøli sedi ku ñinbiagu tuonsønba siiga ki yedi ba, "N yegni, i den ya cengi n gadi, i den kan fii ki cua Kreti tin kua ya janjanma nni ke ti ye ne yeni tin biani yaali ne kuli. **22** N ji tigni yi ke yin paani i pala, kelima ti siiga nni nilo ji kan biani o miali, li ya ki tie ku ñinbiagu yaagu n ba bia yaa ka. **23** Kelima, ku ñiagu nni, min colni yua ya sanþodma ki go pugi ya tienu maleki won legdi n po. **24** Ki yedi nni, 'Da jie Pøli, a ba pundi Sesari nintuali, go diidi, U Tienu gancianma po, o guuni a yaaba n yegi yeni a ne ke obakuli kan biani o miali. **25** Lanwani ii, yin paanii pala kelima n bani ke li ba tieni wan waani nni maama i. **26** Ama ti ba gedi ki tuoni kpendedgli jaali i." **27** Tin pundi piiga n ñiataagu, ke ti li kubi ti sanu Adriatiki ñincianma po yeni, ku yøgsiigu, a ñinbiakudla tama ke ti nagdi gbangbanli i. **28** Ban bigni mi ñima ñuamu, ki la miada piina (m 40); lan gedi waamu ban biigi ki la miada piitaa (m 30). **29** Bi den jie ke ti ba tuoni tangbaagu i, lani n den cedi ke bi jiini ku ñinbiagu kugkpiaga na, ki ji jaandi ke lan fandi tonma. **30** A ñinbiakudla den bua ban ñia ki ja ku ñinbiagu, ki jiini mi faabma ñinbiabiga mi ñima nni, ki ji tie nani bi bua jiini liiga ya kudkpiagdi yeni, **31** Ama Pøli den yedi seje yudaano yeni sejenba, "Bi niba ne yaa ye ku ñinbiagu nni, i kan baa faabma." **32** Lanwani ii, sejenba den jia ki ñinbiabiga baabi ki ña ke ki gedi fagma. **33** Lan cili ki fandi, ke Pøli paani bi pala ke ban la mi jiema ki di. O den maadi, "Dinne tie li piiga n danaali n yeni ke i guu kaa di liba kuli; jiema ki kua i ñobu nni. **34** Lanwani ii, n paandi i pala ke yin kali ki bogdi mi jiema ki taani ki di, kelima li ba todi yin baa mi faabma. I siiga bá niyendo kan biani o yudi bá yuyengu." **35** Wan maadi lani, ke o taa kpanu, ki jaandi U Tienu bi kuli ya nunbu nni. Ki ñyimiidi kpanu, ki cili ki ñymani. **36** Ke bikuli la li papaali ki dini. **37** Ti den tie niba 276 ku ñinbiagu nni. **38** Ban dini ki guo, ke bi luni ban tugi ya ñalkaama (kpanu tiibima) mi ñima nni, ki bua ban yuagi ku ñinbiagu. **39** Lan den fandi i, bi den ki bandi ban nanli ya tinga, Ama bi den la ñimlaagu ke ku jaali tie tanbiinbenli. Bi den maali ke ban gedi ki sieni ku ñinbiagu lankani i. **40** Bi den jia ti kudkpiagdi ki ña ke ti mii mi ñima nni, layognu ke bi pøbdi ki duoni a ñinbiacaba ke u faalu pieni ku ñinbiagu ki gedi yeni gu

li jaali po. **41** Bi den sedi faali lie ñ cendi naani i, ke ku ñinbiagu gedi ki feli ku tanbiingu nni. Liiga den feli ki cedi ke ku ñinbiagu se kaanyendu kaa migni. Ama a ñinguona den pua paama, ki mudi ku ñinbiagu puoli. **42** Sejenba den jagi ke ban kpa a kpaada, ban da ti dugi ki ciadi. **43** Ama sejeyudaano den bua wan faabi Pøli, lani n den cedi ke o yie bi jagli. O den yedi ke yaaba n ba fidi ki dugi mi ñima ñ dugi ki pundi li jaali po. **44** Ya niba n sieni den ñødi bi tiaba i a taaba po yaaba n sieni ban baa yaali ku ñinbiagu nni, ke li ba todi ban dugi ki pundi li jaali. Li den tieni yeni i, ke tikuli baa mi faabma ki pundi li jaali (ki tinga) po.

28 Tin den ciadi, ke bi gedi yeni ti li jaali po, ke ti bandi ke li kpendedgli yii Malti. **2** Bi dogtieba den ki ga ti cangu baba ka, ama bi den cuoni u mu ti po kelima ki taaga yeni ti waadi po. **3** Ama Pøli ñ baami ti baadi ki tieni u mu nni, ke ku muwalgu tuogi li waalablki le finfinki o nuu. **4** Bi dogtieba ñ la ke li waalabljuani Pøli nuu, ke bi ji maadi bi ñyimali nni k tua. "Ya nilo ne baa tie nikpaloi, ke sani ki ciadi mi ñima nni, ama yeni wan ciadi mi ñima nni kuli, U Tienu teginma naa tuo ke wan ya pia miali." **5** Ama, o den yogi ki luni o waa o mu nni, ke bonliba ki tieni o. **6** Bi den guu ke u yukønu ñ cedi wan molí, bii wan ti cii ki baa ki kpe i. Ama ban den li kpaagi o ke li waagi ke liba kuli ki pia o, bi den lebdi bi maalma ki yedi ke o baa tie bulo i. **7** Mi tifanma den ye kaa fagi yeni likani, ki tie li kpendedgli yudaano ke o yii Pubiliyusi ya tinga. O den ga ti cangu bonjanla hali dana taa. **8** Li sua ke u yukønu yeni ki canbuonga cuo Pubiliyusi báa. Pøli ñ gedi o kani, ki jaandi, ki maani o nui o po, ki tebi o. **9** Lani ñ pendí, ya niba n den yia li kpendedgli po kuli den cua Pøli kani ke o jaandi ke bi paagi. **10** Bi dogtieba mo den colni ti, ki tieni ti li seli. Tin den bobindi ki bua fii ki cabi ba, bi den teni ti yaali n tie ti bonbuakaana. **11** Lan tieni ñyamaali taa, ke ti kua ya ñinbiagu n den ye li kpendedgli kani ku faawaagu yognu, Aleksandri ñinbiagu ke "A bulileba" nannanli ya ku po. **12** Lan pendí, ti den sedi Sirakusi, ki tieni dana taa. **13** Tin ñani likani, ti fii ki gedi Rejiyo dociamu nni. Tin tieni dayenli, ke ku faagu ñani yanbangu ki luodi, dana lie siiga ke ti pundi Pusolesi dociamu nni. **14** Likani, ti den kadi yeni ti kpiiba ke bi ga ti cangu dana lele. Ti den kubi yeni i ki ban pundi Roma. **15** Lankani ke ti kpiiba den gbadti maama, ki tuogi ti hali ke ti da ye Apiwu daaga nni yeni A Candietada kani. Pøli ñ la ti kpiiba, ke o jaandi U Tienu ki ba li papaali. **16** Tin pundi Roma, bi den cabi Pøli ke o ye o baba i wani yeni seje yua n guu o. **17** Lan tieni dana taa ke Poli yini Juufinba yudanba ki taani. Ban pundi, ke o maadi ba, "N kpiiba, baki mii tieni tudma bakuli, ke mi nua ti buolu, bii ti bogda bii ti jaajamba, bi cuo nni nani kpaadli yeni Jerusalema, ki mubni nni Roma yaaba nui nni. **18** Ban den buali nni ibuali, bi den jagi ke ban cabi nni, kelima, baa den la min tieni yaali ke li dagdi yeni mi kuuma cuonu. **19** Ama Juufinba ñ den yie bi maama, li den tua n

po taladi ke mi suagi n maama o badciamo Sesari kani, Li naa tie ke n pia jalgi bakuli n buolu po. **20** Kelima min suagi ti buudi ne yeni i, ke n mia ke min kali yeri yi, ki maadi yi min pia ya maama. Kelima Israyeli dandanli po ke n ye yeri i kudseseli ne.” **21** Ke bi yedi o, “Ti ki kpeliki ga tisɔnkaali, ke li ñani Jude, ki maadi a maama, ti kpilba siiga nni mo obakuli ki kpeli togdi a maama ki maadi a po bonbiigu. **22** Ama ti bua tin cengi fini aba kani i, ñan pia ya maalma u jaanbuolu yeri po, kelima ti bani ke i kaani kuli, baa pia maaljanma bakuli li jaanbuolu po.” **23** Ban bili o ya daali, bi niba boncianla den cua o kani, wan ye naani. Ke o waani ba o maama, ki tieni kasiedi, ki waani U Tieu diema. O den cili sitaagu hali yeri ku yenjuogu, ki taa sani lie kuli ki ba lebdi bi yama, ban tuo ki ga ke Jesu maama tie maamɔnma, yini n tie Moyiisi yiko tili yeri bi sawalpuaba maama. **24** Bi niba bi siiga den tuo ke wan maadi ya maama tie momoni, ama bi tianba den ki dugi o maama po. **25** Nani bi maama ñ den ki cendi yeri, bi den yadi ki kuni ya yogu ke Pɔli maadi ba ya lanbona ne, “Mi Forjanma den pia i mɔni man kadi ki waani i yaajanba o sawalpualo Esayi maama nni. **26** O den yedi, ‘Gedi ya nibuolu ne kani, ki maadi ba, “I cengi yeri i tuba, i naa gbia; ki nua yeri i nuni, ama i naa gbia niima nni. **27** Kelima ya nibuolu ne pali tadi ki juagi, baa gbia bonjanli yeri bi tuba, ki yubni bi nuni. Bi jie ke ban la yeri bi nuni, ki gbadji yeri bi tuba, ki go gbadji niima nni yeri bi pali, ki da ti lebdi bi pala, min tebi ba.” **28** “Lanwani ii, yin ya bani ke bi sɔni ki waani bi nilanba U Tieu ganbli, ke bi tuo ki ba cengi, ki ba ga li.” **29** Wan maadi lan ya maama, ke bi yadi, ki gagji bi yɔmiali nni boncianla. **30** Pɔli den tieni binmuna lie i wan den haya ya diegu nni, ki gaani yaaba n caa o kani kuli. **31** O den wangti U Tieu Diema maama, ki go tundi ba yaali n nua O Diedo Jesu Kiristi po yeri li papaali. Nilobakuli den ki pani o o tuona po.

Roma Yaaba

1 Mini Pöli, Jesu Kiristu tuonsönlo, ke bi yini nni ke min tua ya tondo ke o gagdi ki baa wangi U Tienu laabaaljamo, **2** U Tienu bo tuodi ki niani, ki cedi ke bi sawalpuuba dianii a tiljama diannjami nni, ke li ba tua yeni, **3** Ke li nua o Bijua yua n mali, ki tie Dafiidi puoljuuan, yaa tie ti gbannandi po. **4** Ke li dögdi yeni U Tienu Forjanma paaciamu, ki waani ke o tie U Tienu Bijua ki dugni o iedma bi kpienba siiga, wani yua n tie Jesu Kiristu, T Diedo. **5** Wani ya po ke ti baa li ḥanbli, ki tua o tondba ki ba cedi o yeli po bi nilanba n tuo ki ya colnii, ki go dugi o po. **6** Yinba yaaba ke Jesu Kiristu yini ne, i mo ye li nibuoli siiga nni. **7** N dianii li tili ne yinba yaaba n ye Roma, ki tie U Tienu buakaaba, ke o gagdi ki yini yi ke yin tua niñanba: U Tienu ti Báa yeni ti Diedo Jesu Kiristu n puni yi li ḥanbli yeni mi yanduanma! **8** N dá ba tieni U Tienu balga Jesu Kiristu yeli po yinba ya po, kelima ḥanduna kuli bani i dudugdi n caa ki se naani. **9** U Tienu, min tuuni yua ya po, ke li nua o Bijua laabaaljamo, tie n kasiedi, ke n maadi i maama daali kuli kaa cedi. **10** N miadi n jaandi nni kaa cedi, ke li ya tie o yanbuama po, min baa u sanu yeni li pamanli ki cua yiani. **11** Kelima n bua min la yi, ki bögdi yeni yi U Tienu Forjanma paabu, yin fidi ki ya se taajala lie ke li paa. **12** Lani yaa ka, n ya cua i siiga, ti kuli n̄ taani ki baa li papaali kelima yinba yeni mini n̄ taani ki pia ya dandanli po. **13** N naataani, mii bua min wuoni yi ke n yen kali, ki jagi ke min cua i kani, ki la yi, ki cie ya luana n ye i siiga yeni ya nibuoli n sieni; ama hali yeni mola kuli, n dá ki ba sanu. **14** Li tie n po panli i, ke min gedii ki la Girekinba yeni bi yanbōndanba, ki gedii ki la a gbanbanda yeni yaaba n ki kua cogu kuli. **15** Lanyapo, li tie n po buamónima i, ke min kpaandi ki waani yinba yaaba n ye Roma po, o laabaaljamo. **16** Kelima mii ji jie fee yeni min waani o laabaaljamo: li tie U Tienu paaciamu faabma i, yua n daani kulipo; ki cili juufinba ki tuadi Gilekinba **17** Li laabaaljamo n dögdi ki wangti U Tienu teginma yaama n yua li dandanli, ki go tie li dandanli po, nani lan dianii maama: "O nitieginka baa fo o dandanli po. **18** U tienu panbienli ñani tanpoli ki ddögdi, ki yie bi niba tuonbiadi kuli po yeni yaali n ki tuagi i momoni sanu po bani yaaba n cedi ke bi tuonbiadi dögri i momoni. **19** Kelima lan buali ke ban ya bani U Tienu po yaali ki duagi ba bá waamu; U Tienu wani o bá n waani ba. **20** Lanyapo, U Tienu ḥandi yaadi n ki pia bianu, O paaciamu yuu n ki pia gbenma yeni o yenye ma ki duagi ba; bi nua likuli yeni bi nuni, hali ḥanduna tagma. Ti ya diidi wan tagi yaali kuli, bi niba ki pia ban ba yedi yaali ki faabi bi yula. (*aidios g126*) **21** Kelima, ban bandi U Tienu, bi naa kpiagi o nani o tie U Tienu; baa tieni o balga yeni o tuonjama; ama bi maalbiidi biani ba ke bi luoni bi pala ki ki kua li biigl nni. **22** Bi tie ti japaadi ki maali ke bi tie yanfodanba i, ki na tie gaada. **23** Bi lebdi U Tienu yua n ki pia juodma yudandi

ki nan yua ya bonnannandi tie o nisaalo yua n ba kpe, lani yaa ka ti bonyugditi, ti yandi yeni a bonbalinkaana. **24** Lani ya po i ke U Tienu tulni ba ti tuonjögindi po, ke ban ya tiendi bi pala n̄ faadi yaali; ke bi ji tie bi ḥymiali nni, yaali n pia i fee, hali ki biidi bi gbanu. **25** Bani yaaba n lebdi ki ja U Tienu momoni, ki nan yua mi tofaama, bani yaaba n kpiagdi U Tienu tagma ki nan ja wani o tagdo yua dagdi yeni ya kpiagdi n ki pia gbenma. Amil! (*aiōn g165*) **26** Lanyapo i, ke U Tienu tulni ba ke bi faadi ti tuonjögindi yeni i fee tuona: Kelima bi puoba ja U Tienu n̄ tagi ba yaali ya po ki ḥodi ti cancagindi tuona. **27** Bi jaba moko, lani n̄ yeni, bi ja ban tagi o pua yaali ya po, ki fiindi bi gbanu, ki yua b jalieba ki cagni bi yula ki fiagdi bi bá. Bi ba baa bi gaadyema n̄ dagdi yeni ya pani. **28** Nani ban den ki maali ke ban bandi U Tienu yeni, U Tienu mo ḥmagdi ba bi pala n̄ bua ya tuonjögindi po i, ke ban ya tie ya bona n ki pia mayuli. **29** Bi pala gbie yeni yaali n ki tiegii kuli, mi biadma, mi ḥaanma, bu nunfanbiadbu, ki nanga, mi kuukpama, li kənkonli, mi niama, ku tugtongu, **30** Bi tie dokpala, jonjondanba, yenyiekaaba, japaadanba, maciandanba, tuonbiididanba, danyiekaaba yeni yanluodanba. **31** Bi tie yanpiidanba, ḥanwaadanba, bi yama ki siadi bi nisaalliepo, baa pia niñingbadma mo. **32** Bá ke bi bani U Tienu buudi po, ki bani ke yaaba n tie lan ya bona dagdi yeni mi kuuma; baa tie li bona baba ka, ama bi go taa yaaba n tie li bona po, ki go puuni ba i moni.

2 Yeni ke fini yua jiagi a lieba buudi ke a mo yaa tieni li bona ke bi baa jaliga kelima fini n buu ki go tiendi ti biidi. **2** Ama ti bani ke u Tienu biidi jiama nua yaaba n̄ jiindi i moni po. **3** Ama fini yua jaligi a lieba, ke nan tie li bona a maali ke a bu n̄aa ti buudi nni i? **4** Bii a yini U Tienu bua cianla, o sugli yeni o pasongili kuli fanmi a? **5** Kelima maa a kangbadima po n cedi ke U Tienu pali biidi yaa daali ke o jiagi ti biidi. **6** Wan yua bigindi yua kuli yeni o tuona, **7** ki caa liiga ki kpaani U Tienu kpiagili yeni yaa miali n kan gbeni. (*aiōnios g166*) **8** Ama bi japidanba yeni kanmaadi moni nba, a kangbada yeni bi mutuodanba, **9** yaalidigu yeni li ḥymadili bu cua yaa nalinga n tieni bonbiilikuli po, cincinli Sufinba yeni yaaba n ki tie Sufinba. **10** Ama li pamanli yeni ti ḥandi n yaa ye yaaba n tiendi yaala n ḥani, cincinli Sufinba yeni yaaba ki tie ba, **11** kelima U Tienu ki pia bögili. **12** Li yapo yaaba ke yikodi baa cuo ba yeni yaaba n yie ti yikodi kuli kpe le nni. **13** Kelima yaaba n cindi ti yikodi kaa tie yaaba n moni U Tienu po, ama yaaba n suani yeni laa. **14** Kelima yaaba n ki bani U Tienu yaa kpagi ti yikodi, bi tieni li po yeni kelima ban mono bu tua yikodi i. **15** Li po, wangti yiko tuona yanjagili tie sieda, **16** maalima wangti yaa daali ke U Tienu baa bu bi niba ki tögini Jesu Krisiti labaamanli po. **17** A yaa yii sufa, a ye ti yikodi ki kpanmi yeni U Tienu, **18** ki bani o buama yeni li bona yia ke yikodi bo cabi, **19** A yaa tie a juama yeni li bonbonli nni ḥmagidi ka, **20** ki yendi bi yanbōndanba, ki tundi bi

tōba, daa maali ke a mi banma yeni i mōni kaa. **21** Li yaa tie ke a tundi bi niba, be n cedi ke a ki tundi a baa i? A tundiki ban daa su, a ki suu? **22** Fini yua tundi ke ban daa conmi a ki conmi i? Fini yua yie a pada a ki su ti jandie nni i? **23** A wang i baa ke U Tienu teni fini o maama ke góji kuandi o i fe kelima a ki coli nni o maama. **24** Kelima bi nundi U Tienu ki dugini a yaa po i nani lan diani yeni. **25** Ti kondi ḷjani li ya sua ke a colini ti yikodi, li ya sua ke a yie, a kondi bu tua fanma i. **26** Li yaa sua ke jelo colini yikodi, o gua tie jeli yaa? **27** Jeli yaa coli nni yikodi, o ki pia mabili nani fini yua bani o ki yie yeni? **28** Li yapo sufa mōno tie yua lebdi o pali, li ki tie o gbanandi po kaa. **29** kelima ti kondi tie li pali nni, i diani po kaa. O nilo donda ki ḷjaa o kani kaa, U Tienu kani.

3 Roma yaaba pia be ke li cie ya nibuoli n sieni, ku ḷkenciagu ḷnuadi tie be? **2** Lan tieni maama kuli, li mōni boncianla kelima, U Tienu kpia ki mubni bani i, o ḷmōmaama. **3** Be ya po i! Bi siiga nni, tianba yaa dugi, bi yenyiema ba fidi ki buoni U Tienu ḷ niani ba yaala i? **4** Lani waa ye! bá bi niba kuli ya tie tonandanba, U Tienu wani li tie mōmōndaano i, nani lan diani maama yeni: «KI fidi ban bandi a maama nni ke a tiegi, a ya buni yeni bi niba mo, ḷjan paadi ba.» **5** Ti biadma ya dogdi U Tienu teginma, ti ba maadi be? U Tienu ya waani o pabienli ti biadma po, waa ji tiegi ii? (N maadi nani bi nisaalba ḷ maali maama i) **6** yeni ka! U Tienu ya ki tiegi o ba bu ḷjanduna ledi i? **7** N tofaama ya dogdi U Tienu mōmōni, ki waani o kpiagdi, li ba ga ledi i, ban bu nni nani n tie biidi daano yeni i? **8** Nani nitianba ḷ tabi ku tuotabgu ki tua ke ti maadi maama: «Be n cedi ke ti kan ya tiendi mi biadma, man yuandi ki cua yeni li bonjanli?» U Tienu ba bu, ki cuo ba lan buali maama. **9** Lanwani i, i maali ke ti tie nimōnba yo oo? kalam! Kelima ti bontitiedi waani ke tikuli Jufinba yeni ya nibuoli n sieni kuli ti tuonbiadi n yendi ti. **10** Nani lan diani maama: «Niteginka ji ki ye bá niyendo.» **11** nilobá kuli ki pia yanfuoma, obá ki lingi U Tienu, bikuli bodi, bikuli tua yanpiidanba; **12** Bá niyendo ki ye, ki tiendi yaali n ḷjani, bá niyendo. **13** Bi kodgu tie kakuyaanli. Bi kubi bi lanbu ki pua mi tofaama, bi ḷnɔgbana gbie yeni ti waalobdi. **14** Bi ḷnɔna gbie yeni ti solindi yeni ku tugtongu. **15** Bi taana yua mi sōma wulma po. **16** U ḷmanbiidi yeni li yubōnli n ye bi sanu po. **17** Bani ki bani mi yanduanma sanu; **18** Bi nuni ki bani U Tienu fangli. **19** To mōla, ti bani ke yiko ḷ bili ya ḷmōmaama, o bili ma yaaba n colni li yiko po i, ke yuakuli ḷ fidi ki mubni o ḷnōbu, ke ḷjanduna kuli ḷ bandi o biidi U Tienu nintuali. **20** Kelima, obá kuli kan fidi ki maadi ki faabi o bá U Tienu nintuali ki dugni o colni yiko ḷ bili yaali. Kelima yiko n cedi ke o nilo bandi ti biidi. **21** Ama, molane, yiko baba ka; U Tienu go dogdi o mōmōni ke bi bandi, ke yiko yeni bi sawalpuuba tieni kasiedi. **22** U Tienu saa i mōmōni yaaba n dugi Jesu Kiritu po ki pia li dandanli. Paadma bá kuli ji ki ye. **23** Kelima yuakuli tieni ti tuonbiidi kaa ji dagdi yeni U Tienu kpiagdi. **24** Ama U

Tienu ḷjanbli po, ke bi faabi ba Jesu Kiritu daafaabma sanu po. **25** Kelima U Tienu bo tuodi ki lugdi wani Jesu Kiritu, ke o ba tua ti candandi yaaba n dugi o sōma po, ki fidi ki waani o teginma, kelima, yogu bá, o bo ḷjana kaa buni ki cuo bi niba bi tuonbiidi po, ke wan waani o ḷjuunli. **26** ki waani o teginma molane, ke bi niba ḷ bandi ke o teginma po, o ba faabi yua n dugi Jesu Kiritu po. **27** Be ya po i, ke o nisaalo baa kpiagdi o yuli? Laa tuo. Ti laa yikodi i? A tuojana yikodi bii? N n, ti dudugdi yikodi po. **28** Kelima ti maali ke o nisaalo ba mi faabima ti dudugdi po i, ama yiko colindii tuona po ka. **29** Bii U Tienu tie Jufinba tieni baba i? Waa tie bi nilanba mo ya tieni yo oo? Nn o tie bi nilanba mo ya tieni. **30** Kelima tiencyendu baba n ye, ki ba faabi yaaba n kua ku koanciagu yeni yaaba n ki kua ku koanciagu. **31** Ti ji fanbi yiko, ki ḷjua ti dudugdi yoo? Kalam! Ti dogdi ki waani yiko ḷ pia ya mayuli i.

4 ti baa yedi ledde ti yaaja Abalahamma po o den ba laa parpaani ti gba nandi po? **2** li yaa den tie k Abalahamma tuonjanma po ki den yia o o ni moano n den baa fidi ki kpiagi wani o ba, ama utienu yaa nin tuali ka **3** lani yaa po ki diani yedi? Abalahamma den daani utienu keli po teni ke o yino niteginka. **4** moala po yua n soani li tuonli baa ba o panpaani o kanbaa ki yaa nua ke li tie paabu ka ama ke li tie panpaani. **5** li tie yene yua n ki soani tuonli ki nan daani yua n tiendi mi teginma po o biidi daano po ba coadi o mo yaa dandanli ki li tiegi **6** yene ke Dafidi mo gaali ki ḷjalibaliga ye yaa nilo ke utienu n ki coadi yua yaa teginma kelima o tuona po ki nan yedi, **7** li pamanli ye yeni yaaba n ba sugili bi bi biadima po yeni utienu n piini yaaba yaa tuonbiidi, **8** li panmanli ye yeni ti yonbidaano n kan go tiadi yua yaa tuonbidi pon **9** nani laa pamanli baa tie yaaba n kua ku koanciagu bebe yaa po yo? kelima li yedi k Abalahama den daani utienu ke utienu nualo ke o tie niteginka **10** o den tie lede ke o den nuali o teginma? yaa yoginu ke Abalahama den kua ku koanciagu bi ke o daa den kua gu? yaa yoginu ke o daa den kua ama ki tie jelo. **11** Abalahama den ba ku koanciagu nannanli ke li tie li dandanli teginma pengu, yaa yoginu ba ke daa tie jelo ki wan tua ba yaaba n daani kuli po ke wan nuali bi mo ki nunmanga ki bi tiegi **12** ki wanga yaaba n tie junga yaa ba ki laa tie ti coanli bebe kaa, ama ke li tie yaaba n cuoni li dandanli nni yaa tana, nani ti baa Abalahama yaa dandanli yeni, hali ke o daa den kua o koanciagu. **13** Li naa tie li bali maama yaapo ka ke u Tienu den niani Abalahama yeni o puoli ḷjua kuli ko ba cabi ban diedi ḷjanduna. Ama ki li tie li dandanli teginma po. **14** li yaa tie li bali maama yaa kubima ke ti baa tie o faaajielo lanwaani li dandanli tie fanfanma u ḷnōianianu mamo baa bodi **15** kelima li balimaama baa cuani UTienu pabienli ama li bali maama yaa ye naani libali maama miidima moko ki ye. **16** li yaa po ki yaaba n ba ba on̄nōianianu ba kelima li dandanli yeni o ḷjanbili po, ke lan tindi yaaba n tie Abalahama puolijuani ba yaaba n ki da tie yaaba n tuo li bali maama bebe ka ama yaaba n pia abalahama yaa dandanli (yua n

tie ti kuli yaa ba) **17** nani lan diani maama n cabi ki tua yi nibuoli yeni mi diecianma kuli yaa ba ki go tie yaaba n daani utienu kuli yaa ba yua n tiendi li miali yaaba n kpe, ki go cedi yaa bonla n ki ye n tua yaaba n ye. **18** yeni yaa maama n den ye o po kuli Abalahama dandanli utienu nni kili pia wan guu yaala yeni wan baa tua mi diecianma kuli yaa ba nani wan den yedi o, maama, li kuli baa tua o yaa puoli yuani nni. **19** Abalahama dandanli ki den jiidi ba ke o den pia bina kobiga, ke o gbanandi tadi yeni o pua Sala bina den pendi ti madi. **20** ama o den kpiagidi utienu ki daano ke o baa tieni opo o ñoaniani kuli o ki den tie pajuagili daano. **21** o den yjanbi ki daani ki go bani cain ke utienu n niano yaa ñoaniani kuli o baa tieni la. **22** li yaa po utienu den yjanbi opo ke o tie yua n tiegi. **23** laa tie Abalahama bebe yaa po ka, ama o den diani ki bua wan yjanbi li kuli. **24** utienu den guani ki diani ke li tie ti moko yaa po wan baa nualy yaa ke ti tiegi tinba yaa ba n daani ti yonbi daano jesu kilisiti yua nden fii bi tinkpiba siiga nni. **25** naan kani ke o den gaa ti tuon biidi ki kpe, ki gua ki fiimi ti ke ti tiegi.

5 Tin dugi Jesu po n cedike ti laa u faabu, kiguani ki mangi yeni UTienu. **2** o yjalibaliga po n cedi ke ti dugi o po yeni, ti mo pia ti ñuadi o kani. **3** Tin ji yaa mangidi ti pali fala nni ki nan bandi ke fala n baadi yeniania. **4** Ania n baadi yenili dandanli. **5** Li dandanli mo kan bøndi nilo kelima U Tieuñ fuoranmi nteni U Tieuñ buama ti pala nni. **6** K i dugini, yaa yogunu ke ti daa bo pia paalu, Krisiti bo kpe yaaba n bo yeti biidi nni po. **7** Yaa yogunu ke nilo ba kpenli o monkundaano po; laa kandi u bo kpenli numono po i. **8** Ama U Tieuñ wan n tie o buama kelima Jesu bo kpe ti po, yaa yogunu ke tidaa bo tie biididanba i. **9** Møla po u sôma n cedike ti ji tie monkundanba yeni i, tijibaa ciadi yeni U Tieuñ mutuoli. **10** ke dugini, yaa yogunu pendi, ti bu tie u yibala i, ke jiti guani ki mangi yeni U Tieuñ ki togini u biga kuuma nni po, ke o miali n fie ti. **11** Laa ki gbeni, tin mangi ti pala ki tienu U Tieuñ baligi, ti Diedo Jesu Krisiti po, yua n cedi ki ti guani ki kangi yeni U Tieuñ. **12** Nani ti biidi n togini nifosaalo yendo po ki kuani b niba kuli ti biidi nni ke li baa yendi bi kuuma yeni, ke yua n ji biidi kuli wan kpe. **13** kelima halin lan ciliti yikodi yogunu i ke ti biidi kua dulña nni. **14** Ama mi kuuma cili hali Adama yogunu ke pan pundi Moyisi yogunu, ki gadi liiga yaaba n bobidi ki naa naaniAdama yua n bo baadi. **15** Faala paabi ki naani nani ti biidi yaala. Niyendo yaa biidi po n cedi ke boncianla bo kpe, Jesu Krisiti yjalibaliga yenui paabu jiidi niba boncianla po. **16** O nuyendo yua n biidi n baa yen yaala ki taa yenui paabu. ke nuyendo biidi puolu po mo cedi ke ti buudi baa yeni kutubjmaali, ke faala paabu yali baa yeni ti monkundi mo ti biidi boncianla puoli lipo. **17** Niyendo baba yaa biidi yo baa yeni mi kuuma, boncianla mo baa gaa yjalibaliga bonciala yeni ti monkundi fala paabu JesuKrisito baba kani. **18** Lan wani, nani niyendo baba yaa biidi n cedi ke yuakuli n kpaadi biidaano lani go

cedi ke niyendo monkuntuonli po mo cedi ke u paabu teni li malibi niba kuli. **19** Nani niyendo kan colini po n cedi ke yuakulijitie biididaano, to, niyendo mo yaa colini po ba cedi nilo kuli n kpandi monkundaano. **20** To ti yikodi mo nan baa ke ti biidi n yjanmi ki yabidi i. Ama t biidi n yabi naani, yjalibaliga yam ki gbele la kani. **21** Lan kuli ne tieni, nani ti biidi n ba yeni n kuumi n yeni, yjalibaliga n togini ti monkundi lan baa yeni yaa miali n ki pia gbema ti Diodo Jesu Krisiti kani. (aiõnios g166)

6 Ti baa yedi be? Tin ki ye ti tuonbiadi nni ke U Tieuñ yjanbili ye ti po ki pugidi? **2** Kelima; tim yaaba n kpe ti tuonbiadi po, li baa gaa ledi i tin go yaa fuo ti tuonbiadi nni? **3** I bani yaa yogunu ke bi den wuli i U Tieuñ ñinma Jesu Krisiti nni, ke o kuuma po i ke i den wuli i? **4** Lanwani, tin den wuli yeni, bi dentaani ki piini ti yeni o o kuuma nni lan fidi ke o baa n baa ti kpiagidi, li tie u paalu n den teni ke Krisiti fii bi tinkpiba siiga maama, ti moko baa yaa ye yeni li miapanli yeni. **5** Kelima ti den taani ki yeni o, ti go baa yiedi yeni o. **6** Ti bani ke tin den tie yaa niba kpiama, ke ti ji ki tie bani ka kelima bi den taani kipiini ti yeni Jesu lan fidi ke tin gbannandi yia pia ti tuonbiadi n bodi ke tin daa ji daa tie ti tuonbiadi yonbi. **7** Kelima yua n kpe fuodi yeni ti tuonbiadi. **8** Li yaa tie ke den kpe yeni Krisiti, ti go baa yaa daani ke ti baa ye ki fuo yeni o. **9** Ti bani ke Jesu den fii bi kpienba siiga, o kan go kpe kelima mi kuuma ji kipia paalu o po. **10** Wan den kpe yaa kuuma, li den tie ti tuonbiadi yapo ke o den kpe yenma li kuli po, ama møla wan gua ye ki fuo, o fuo U Tieuñ yapo i. **11** Li tie yenma i mo yaa kani, ke yogunu baa, i den kpe i tuonbiadi po, ama møla, i fuo yeni U Tieuñ, Krisiti yapo. **12** Lani yapo, yin daa tuo mani ke ti tuonbiadi n yendi i gbannandi yaala n baa kpe, yin daa tuo mani ke yaa tiendi i gbannandi bonbuakala yaala kuli. **13** Daa taa mani i gbannandi ki tua jøngidi tuonsontiadi ama yin taa mani i ba ki teni U Tieuñ yua n fuo nani yin kpe ke i gbannandi tua yaa tuonsontiadi n dagidi U Tieuñ po yeni. **14** Daa cabi mani ti tuonbiadi n paadi i kelima yiko ji kaa die i U Tieuñ yjanbili n ji die i. **15** Ti baa ye be? ti baa tiendi ti tuonbiadi kelima yiko paalu ji die ti; ama o yjanbilä po? **16** Lanwani i bani ke yin tua yua yaa nacenba, i baa yaa colini o, i tie yua ke i colini o yeni yaa tuonsønba? **17** Ama U Tieuñ yaa yjanbili po kelima i den tie ti tuonbiadi yaa yonbi, ama i tuo ki colini yeni i pali yaa tunda ke bi den teni i. **18** Bi den ñani ti tuonbiadi nni kuli ke i jitua mi tegirma yaa yonbi. **19** N maadi nani i gbannandi n ki pia paalu yeni, li tie yeni ke i taa i gbannandi ki cabiki tua ti jøngidi yeni ti tuonbiadi yaa yonbi, yeni wani cabi mani i gbannandi n tua tegirma yaa ma yjanmi i yaa yonbi. **20** kelima yaa yogunu ke i den tie ti tuonbiadi yaa yonbi i, i baga den ki ye yeni buudi. **21** Li loni i po be? ke li yaa tie fe baba? kelima li ñuadi kuli tie mi kuuma i. **22** Møla yin ñani ti biidi nni, i tua U Tieuñ yaa yonbi, i ji pia mi tegiranma, yaa miali n kan gbeni. (aiõnios g166) **23** kelima ti biidi paabu

ti mi kuuma i ama U Tieuŋ yŋabili tie yaa miali n kan
gbeni ti yomidaano Jesu Krisiti nni. (aiōnios g166)

7 I ki bani, kelima, n maadi yeni yaaba n bani yiko, ki yiko suani o tuonli hali ki li fagi, o nisaalo yenma nni.
2 L tie nani yiko n yi cabi o pua wan kuni o ja yeni, ama li sua nani k o ja kpe, o ji ki ye yeni yiko tili. Ya yiko kadagu n den taandi wani yeni o ja yeni ji ki suani. **3** O ja da ya ye ki pia li miali, k o siedi ki kuni ja tiano, o tie conconli; ama o ja ya kpe, yiko ji pia n o po, o ya kuni ja tiano, o ji ki tie conconli. **4** N naataani, li tie yeni i ma ya po, yaali n tie yiko po wani, i kpe li kuum n o, ki dugni yinba yenyi klistu n bo taanti ti gbannandi yenyi, i ji pia i diedo, yua n yiedi bi tinkpiiba siigni, ki tin mo n ji fidi ki ya suani a tuona U Tieuŋ po yenyi. **5** Yen i mɔn, tin mɔn da den ye m kuuma gbannadn yenyi, li yiko den kuandi ti ya maalbiidi n den caa yen ti m kuuma po. **6** Ama molane, ti ji ñani yiko mabl n o, k dugni ti den kpe yenyi yaali n den kubi ti dansaligi. Ti ji bu fidi ki sɔn yen U Tieuŋ yenyi m maalpanma yaali ki fuoranma ymagd ti, ki ji cedi m maalkpelima. **7** Ti ji ba yedi be? Yiko tie bonbiili yaa? N n, ya yogunu k n bandi ti biidi ki dugni mi ñomaama po i. Tii den bani nunponli li bo ya ki tie ñomaama nni ka. Ki da pia nunponli a lielo po. **8** Ti biid ji la o sanu k n ji pia li nunponli ñanduna ne bona po kuli. **9** Yayogunu, ki da den bani yiko, n fo, ama min ji te gbadi mi ñomaama yayogunu, ki ti biidi yendi n yinyien k n ji kpe. **10** Mi ñomaama bo tie ki lan baa yenyi li miali, ama ki min ya po, li ba mi kuuma. **11** Ki dugni, ti biidi la o sanu lan kani, ki tugi m ñomaama ki bɔndn nni k n kpe li ñomaama po. **12** Yiko ji pia jɔngdi ba, ama m ñomaama ki pia tagiliba. **13** Yeni ki yaali n den ñani yen ji ba yen mi kuuma? N n, lan ka. ti biidi n ba yenli. Ti biidi wuoni li bonjanli ki baadi yen mi kuuma. Li tie yenyi ki ti biidi wan yenyi, i mɔn wan tie yaali ki mi ñomaama mɔ ji cedi ki ti biidi ji ñan ki yabdi ki pendi. **14** Ti bani ki yiko ñani U Tieuŋ kani, ama min wani tie ya nulo ki bi kuabi ki ñan nni ti biidi nni ki ti biidi ji ña nni. **15** Ki dugni min ji bani min suani yaali. N suani min bua yaali ka, ama n suani min ki bua min sɔn yaali. **16** Li tuo k n sɔn min bo ki bua sɔn yaali. N bani ki li ki ñani. **17** Lan wani min mɔn ka suani lan, ya biidi n kubi n yenyi, n cedi kin suani lan ya tuonli. **18** N bani k n ki ñani, n bua li bonjanli tiema, ama ki li nan pa yen ni. **19** N bua k min ya tie li bonjanli k nan kan fidi ki tieni, ama ti biidi yaali k, n k bua yenyi, n nan tiendi lani. **20** K n ya suani yaali k n bo ki bua min sɔn, min kan sɔnli ama ya biidi ye yen nni suani nni tuonli. **21** N ji te la ki yaali ne n ye yen nni: n ya bua sɔn bonjanli, n ji te yi juodi yen bonbiili. **22** N bua ya yiko n ñan U Tieuŋ kani. **23** Ama n gɔ lieli ye yen n. N yam n tuo ya yiko yen, ki cedi k n tie nani dansaligi yen, ki coln ti biidi yiko. **24** N tie cicagdaani paaa. ñma n bu fabn nni. Ki ñani n gbannandi yaali bua wan kuan n mi kuuma nni. **25** U Tieuŋ n ga balgi. Wani baba n bu fidi k fabn nni ti

yombidaano jesu klistu po kelima, n pali nni, n yua u Tieuŋ yiko, qamaq n gbannadn, n yua ti biidi yiko.

8 Lanwani i, molane, buu-cuoma bá kuli ji ki ye yaaba n fo Jesu Kiristu nni po. **2** Ki dugni U Tieuŋ Forjanma yaama puuni li miali Jesu Kiristu nni, yikodi faabi nni yenyi ti biidi yenyi mi kuuma yikodi. **3** Kelima, yiko n̄ gbali yaali, ke li ñani ti gbannandi tadingu po, U Tieuŋ wani fidi ki tieni. O sɔn o bijacelo ya gbannandi nni n naani yenyi ti biidi gbannandi yenyi, ki buni ki cuo ti tuonbiadi li gbannandi nni. **4** O tieni yenyi ke yiko n̄ waani ti mi tegimna sanu ki dudi ti po, tinba yaaba n cuoni, kaa yua ti gbannandi ka ama U Tieuŋ Forjanma. **5** Yaaba fo ti gbannandi po fiini ti gbannandi buama ya po i; yaaba n fo mi forjanma po mo fiini mi forjanma buama po i. **6** Kelima, ti gbannandi buacianma tie kuuma i, mi forjanma buacianma mo tie li miali yenyi mi yanduanma. **7** Kelima ti gbannandi buacianma tie U Tieuŋ po yibalma i, kelima maa yua U Tieuŋ yiko, mi kan fidi ki coln yiko. **8** Yaaba n fo ti gbannandi po kan fidi ki tua U Tieuŋ buakaaba. **9** Yinba ya po, U Tieuŋ Forjanma ya ye i niinni, yii fo ti gbannandi po ka, ama mi forjanma po i. Nilo ya ki pia Kiristu forjanma o niinni, waa tie Kiristu yua. **10** Kiristu ya ye yenyi yi, Ti gbannandi ya kpe ti tuonbiadi po, mi forjanma baa ye yenyi yi, ki tie miali mi tegimna po. **11** Yua n yiedi Jesu bi kpienba (tinkpiba) siiga forjanma ya ye yenyi yi, wani yua n yiedi Jesu bi kpienba siiga ba guani ki teni i gbannankpiendi li miali kelima o forjanma yaama ye yenyi yi ya po. **12** Lawani i, n naataani, ti ji ki pia panli ti gbannandi po ki baa lingi ti gbannandi buama ka. **13** Kelima i ya fo ti gbannandi n̄ bua maama, i ba kpe; ama i ya yie ti biidi, ki kpaa i gbannandi mi forjanma paalu po, i baa pia li miali. **14** Kelima U Tieuŋ forjanma n̄ gobdi yaaba tie U Tieuŋ ya bila i. **15** I nan ki ga yonbdi fuoma ka ki go baa jie; ama i baa ti wubdi ya forjanma i, mani ya po i, ke ti yigni ki tua: Abba, Bāa! **16** U Tieuŋ forjanma mi bá tieni kasiedi, ki waani ti yantiali ke ti tie U Tieuŋ bila. **17** Lanwani i, ti ya tie o bila, ti go tie o faadila i: U Tieuŋ faadila, ki ba bogdi li faali yenyi Kieistu, li ya tie ke ti tuo yenyi i mɔn ki ga fala yenyi o, ti ba baa ti kpiagdi yenyi o. **18** N maali ke molane ya fala kan fidi ki bogni yenyi saala ya kpiagdi n ba dogdi ti po. **19** Mi yentagma mo se ki guu yenyi li dandancianli U Tieuŋ bila dɔgdim. **20** Mi tagma den tua yuoungu bonli ke li naa yua mani ya buama ka ama o tagdo yaama. **21** Ama li dandanli den ye, ke dayenli, mi mo ba faabi mi bá yenyi ti tuonbiadi yonbdi, ki taani yenyi U Tieuŋ bila ki baa mi faabma ti kpiagdi nni. **22** Ama ti bani ke hali yenyi dinne, mi tagma kuli duni yenyi fala ki gbaa yenyi ti madi. **23** Li ki tie mani baba ka, ama ti mo, tinba yaaba n baa U Tieuŋ forjanma nani paakpiabu yenyi, ti mo duni yenyi fala, ki guu ke wan wubi ti ki daa ki faabi ti gbannandi. **24** Kelima ti dandanli po i, ke ti baa mi faabma. Ama, ñan nua ya dandanli ji ki tie dandanli; ñan nua yaali, a go baa daani li ii? **25** Ama ti ya daani tin ki nua yaali, ti se taajala lie i, ki guu. **26** Lan

tie maama n yeni, mi fojanma mo go todi ti, ti tadingu nni, kelima ti jaandi nni, tii bani yaali n dagdi ti po, ki ba mia. Ama mi fojanma mini mi bá gbaa, ki duni, ki miadi tipo. **27** Ke yua fiidi, ki bani yaali n ye ti pala nni bani mi fojanma maalma, kelima U Tieu po i, ke mi miadi bi niteginkaaba po. **28** Tin bani yaali n tie ke, yaaba n yua U Tieu po yeni wan tuodi ki jagi ki yini yaaba, o taani bonli kuli ki yanbdi bi po. **29** Kelima wan den tuodi ki bani yaaba, o den tuodi bobni ba ke bi tie o Bijua nannanli, ke o Bijua í ya tie bijakpelo o waamu siiga. **30** Wan tuodi ki jagi ki bobni yaaba, bani i, ke o go yini. Wan yini yaaba, o go faabi ba, wan faabi yaaba, o go puni ba ti kpiagdi. **31** Ti nan ba maadi be i, lan ya bona po? U Tieu ya taa ti po ñjma ba yie ti po? **32** Wani yua n ki den tuo ki ga o Bijua fala nni, ama, o den mubni o bi niba nui nni, ke o kpe tikuli ya po, li ba ga ledi i, ke o kan go teni ti bonli kuli o ya po? **33** ñjma ba fidi ki jalgi U Tieu í gandi yaaba? U Tieu n bu, ki faabdi. **34** ñjma ba fidi ki bu ki cuo ba? Kiristu n kpe ti po, hali ke o yiedi o, ke o kaa U Tieu jienu po ti yudandi nni, wani n tie ti candaano, ki miadi ti po. **35** ñjma ba fidi ki paadi ti yeni Kiristu buama? pupuagdi bii, yanyagdi bii, falabiadma bii, mi koma bii, bi ya fie ti tiadi ki ñja ti mubila bii, ti jawaanciandi bii, ki jugpienga i? **36** Nani lan diani maama" «A ya po i, ke bi kpa ti hali yentunmunli, ke bi nua ti nani ba caa yeni ya pee o yankodikaanu yeni.» **37** Ama, yeni lankuli, yua n buadi ti cedi ke ti paadi yeni ti yudandi. **38** Kelima n pia li dandanli ke mi kuuma lanyaaka li miali, bii malekinba, lanyaaka ti yonbdi, bii molane bona bii ya yogu n yua ya bona, **39** Lanyaaka Upaaciamu bii li bonli í kpeli maama kuli bii lan ñua maama kuli, lanyaaka tagma bákuli kan fidi ki paadi ti yeni U Tieu Buama, wan døgdi yaama Ti Diedo Jesu Kiristu nni.

9 N maadi momoni Krisiti nni, mini ki pua faama U Tieu fuoma wangí nni ke n ki pia faama. **2** N ye yeni ti yanyagiciandi yeni li pabonli yogunkului. **3** kelima n bi baa bua ban solini nni ki paadi nni yeni Krisiti, n kpiiba yapo, yaaba n kpi yeni ti gbannandi nni yaa ñamu po. **4** Bani Isalele buolu buudi yaaba, U Tieu den cedi ke bi tua bimommu, ki døgidi bi po o kpiagidi, ki kuani i yantaadi yeni ba, ki tieni ba o bali maama, ki døgidi bi po ban baa jaandi o maama, ki niani ba o ñøniagu. **5** Bi tie ti yaja nba puoli ñuani, Krisiti moko den mali li yaa buolu nni ti gbannandi po. Wani yua n die bonla kuli. U Tieu n pagidi hali yaa yogunu kuli, Amina (**aïon g165**) **6** Mii bua yedi ke U Tieu ñønianu kipia mayulu ka. Kelima yaaban mali ki tie Isalele puoli ñuani, bi kuli ka tie Isalele buolu yaaba momoni. **7** Laa gó tie Abrahama puoli ñuani kuli ka tie o bi mommu. Ama li yedi: «Isaka puolijuani n baa tie a buolu» **8** Li bua yedi ke laa tie yaaba mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama n ba tie U Tieu bila. Ama yaaba n mali nani wani U Tieu n bili u ñønianu maama n tie o buolu momoni. **9** U Tieu n bu niani yaa ñønianu n tie ne: «Binli, tin ye yaa yogunu ne yaa pundi,

n baa guani ki cua, sala ba maali i bonjaga.» **10** Ama lani baba ka, Rebeka yeni Isaaka den taani bi yaaba ki mali a sanpola bilie. **11** Li bilieda daa den ke cua li ñandunli nni, ki bualu ban tieni ti tuonbiadi lani yaa kaa a tuonjanma ke U Tieu den gandi ba ke lan togini bi tuona po, ama li den ñani U Tieu yua yi wanbua yua kani. **12** U Tieu den yedi Rebeka: «jan baa kpaa ki mali yua baa tuo ke daa tie nacenbiga.» **13** Li ba tieni nani lan diani maama: «N den bua Jakobo ki nani Esyu» **14** Lanwani, ti baa yedi be? U Tieu ki tiegi ba? yeni ka. **15** U Tieu den yedi Musa: «N baa gbia mi ninñinma min bua yua yapo. N gó baa li palisiadili min buayua yapo. **16** Lanwani, laa ñani yua bua naani kani kaa, bii o møndilipo ka, ama li ñani U Tieu niñningbadima po. **17** kelima li diani ki yedi Farawon: «N yeni a ke a tua o badiciamo yaala yapo tie ke n bua min dogini n paalu kelima a yapo, ki gó cedi n yeli n pundi ñanduna kuli nni kelima a yapo. **18** Lanwani U Tieu gbia mi niñima wan bua yua yapo ki go juadi li paliwan bua yua ya pali. **19** Yendo bu guani ke yedi nni: Be yapo ke U Tieu fu yeni ti? kelima ñjma n baa fidi ki yie o yanbuama? **20** Fini o nisaalo, a tie ñjma ke baa nia yeni U Tieu? U tiagu baa tuo yedi o tiamaalo ke: «Be yapo ke a maa n nni nanda? **21** o tiamaalo ki pia li bali yeni wan ñani yogikonyenli nni ki maa yaa tiagu n ba tuuni li tuonli mònli, ki ñani laa yogikonyenli nni ki maa yaa tiagu n kan tuuni tuon monli. **22** Ti ji baa maadi be, U Tieu bua wan waani o pabienli ke dogidi u paalu ama ke nan cuo o ba bocniala ke yaabu ke dagidi, o mutuoli **23** kelima u bua wan dogi o kpiagidi n yabi maama yaa niba n tie nani wan den gbadu yaa tiadi po n ninñima wan den tuodi ke gandi yaaba ke ban taani yeni o o kpiagidi nni. **24** Lanwani wa yini ti Sufinba siiga baba ka, ama o yini ti yaaba n ki tie Sufinba moko siiga. **25** Nani wan yedi o swalipualo Ose tili maama: «N baa yeni yaa nibuoli n ki tie n buolu niba, ke go yini yaa buoli ki mii baa min bua yaaba» **26** Li baa tieni yeni bi po nani kani ke yedi ba: «yii tie n buolu» Lankani bi yini ba: «U Tieu yua pou bijaba» **27** O swalipualo Esayi den kpaandi ki maadi Isayeli ki yedi: «Isirayeli buolu yaa tie nani n ñincianma tanbini yeni, yaaba n baa tindi baa tie waamu. **28** kelima O Diedo ba tieni ki juodi i tinga nni wan den yedi yaala ke li kan waagi» **29** Li baa tie nani Esayi n kpi maama ki yedi: Li miali Diedo u paciamu kuli daani o yua den cedi ke ti ti siiga nitianba sieni, ti buolu den baa bodi tn tua nani Sodomí yeni Gomori yaaba yeni. **30** Lanwani ti baa yedi ledi? Yaa nibuoli n ki tie Isirayeli yaaba ki den lingi n teginma laa n teginma bi dandanli po. **31** Ama Isirayeli buolu yaaba den lingi n teginmakelima li bali maama kubima po naa den baa. **32** Be yaapo ke baa den laa n teginma? Baa den lingi ki baa kelima li dandanli yapo. Lanwani bi den tuudi li tantuudikaala. **33** Nan lan diani maama: «diidi ke laa, n bili siyoa juali kani yaa tanli n baa cedi bi niba n baa, Ama yua n dugi o po kuli, o kan laa i fe baa yaa daali n cuoni.»

10

N naataani, n pali nni buama yeni min miadi U Tieu yaali n jaandi nni tie ke ban baa u faabu. **2** N tiendi bi po kasiedi yeni bi yankuali U Tieu tuona po, ama bi nan ki pia li tuonbanma. **3** Ban ki bani U Tieu teginma sanu, ki nan lingi ke ban bili bi yuli po teginma sanu yeni, bi ki colni U Tieu teginma sanu. **4** Kelima Kiristu n tieni ki dudi yiko, ke lan tua faabma bi dugkaaba kuli po. **5** Lani n cedi ke Moyiisi waani yiko í bili ya teginma niima nni: “Ya nilo n colni lan ya teginma baa pia limiali li teginma po.” **6** Ama ya teginma n ñani ti dudugdi kani í maadi maama n ne: “Da maadi a pali nni: “ŋma ba do tanpoli? Lani n ba cedi Kiristu í ña tanpoli ki jiidi. **7** Lani yaa ka: “ŋma ba jiidi ki kpientinga nni? “lani n ba cedi Kiristu í fii lankani ki yiedi bi tinkpiba siiga. (*Abyssos g12*) **8** Mi maama yeni nan maadi be i? Mi maama ye, ki kuu a kani, ki ye a ñøbu nni yeni a pali nni. Ti dudugdi ya maama n yeni, tin wangi yaama. **9** A ya yaadi a ñøbu, ki tuo, ki ga ke Jesu n tie O Diedo, ki dugi a pali nni ke U Tieu yiedi o bi kpienba siiga, a ba baa u faabu. **10** Kelima a ya dugi yeni a pali kuli, a ba baa mi teginma, a ya yaadi a ñøbu ki maadi bi niba siiga ke a tuo ki ga, a ba baa li ŋanbli. **11** Nani i diani í maadi maama: “Yua n dugi o po, o kan di fee, **12** Lanwani i, paadma bá kuli ki ye Juufinba yeni bi nilanba siiga, kelima bi kuli pia Diedyendo i, ke o yedjama ki pia banlu yaaba n jaandi ki miadi o po. **13** Kelima yua n jaandi O Diedo yeli po ba baa mi faabma. **14** Bi ba tieni ledi i, ki jaani ki mia ban ki daani yua ya yeli po? Bi ba tieni ledi i, ki dugi ban ki cengi yua ya maama po? Bi ba tieni ledi ki cengi o maama, nilo yaa ye ki ba waani ba? **15** Li ba tieni ledi i, bi tundkaaba í ya ye, bi yaa sóni ba? Nani lan diani maama: “Diidi mani bi cenli í ñani maama, bani yaaba n wangi mi yanduanma, bani yaaba n wangi a laabaaljamo! **16** Ama, bikuli ka tuo ki ga o laabaaljamo. Esayi tuodi ki maadi: “O Diedo, ŋma nan tuo ki gbadí a tonda maama? **17** Ti dudugdi ña o nilo í gbadí yaali kani i. Ban gbia yaali mo nan ña Kiristu maama kani i. **18** Lani n cedi ke n buali: “Baa gbadí ti tondu uu? Bi li gbadí, kelima li diani: “Bi nialu gedi kaankuli, ki kagni ki lindi ki tinga, bi maama mo yadi ñanduna nni tinbanli kuli.” **19** Ama min buali yaali da aa: “Isirayeli yaaba ki den bani bii? Moyiisi den kpia ki maadi: “N ba cedi yaaba n ki dagdi yeni buolu í ñuni yi li mutuoli lan tua i po ponponli, n ba cedi ya buolu n ki pia banma í fini i pala. **20** Esayi go paani o pali, ki maadi: “Yaaba n den ki lingi nni yeni, bani n la nni. N dogdi ki waami n bá yaaba n den ki pia n buama po.” **21** Ama o maadi Isirayeli yaaba po ne: “N tiani n nui yentunmunli ki bua mangi yeni yaaba n fiindi mi yenyiema yeni a tubkangbada buolu.

11

Lanwani i, n ji buali ne: “U Tieu ji luni o buolu yo oo? yeni ka! Kelima n mo tie Isirayeli yua, ki tie Abalahama puoljuanu, ki tie Benjamin cuuli nni yua. **2** U Tieu ki ñoli ya buolu ke o den tuodi ki bani hali ke li fagi. I ki bani i diani í maadi Eli po ya maama aa?

wan den fabni maama U tienu kani Isayeli yaaba po, ki tua: **3** “O Diedo, bi kpaá a sawalpuuba, ki tudi ki luni a jaanbinbinda; mini baba n sieni ke bi go lingi ke ban biani n miali. **4** Ama U Tieu guani ki jiini o be i? O jiini ki yedi: «N guuni n yuli po niba tuda lele, yaaba n dá ki gbaani ki pugi o bulo Baali. **5** Li go tie yeni i, molane, nitianba sieni, ban gandi yaaba U Tieu ñalbalgo po. **6** Ama li ya tie li ŋanbli po, lani naa yua a tuona; lanyaaka li nan ji ki tie ŋanbli yeni i moni. Li ya tie ke li yua tuana mo, li ji ki tie ŋanbli, lanyaaka li tuona ji ki tie tuona. **7** Lankuli wangi be i? Isirayeli yaaba ki baa ban den lingi yaali, ama U Tieu ŋanbli po, ban gandi yaaba baa la. yaaba n sieni ki tie pajauaga danba wani ki baa pu. **8** Nani i diani í yedi maama: “U Tieu teni ba mi yanpiiyema, bi pia i nuni ki naa nua, ki pia a tuba ki naa gbía, hali yeni mola kuli. **9** Dafidí moko yedi: “Bi jedikaanu í tua bi po diagú, ki tua taalu bii tingbali, ban pa ki baa bi tuonbiadi po sugli. **10** Bi nuni í bóndi, ban ji da nua, bi ciamu í poli, ki buani bi jumu, ban ya tiibi yognu kuli. **11** N ji buali da: “Bi tuudma ji tua bi tingbali yo oo? yeni ka! Ama bi tingbali cedi ke bi nilanba baa mi faabma, ke li tua bi po ponponli, ki fiini bi pala. **12** To, bi tingbali ya tua ganduna po ñalmani, ke bi podma mo cedi ke bi nilanba baa ñalmani, bikuli ya lebdi bi pala, lanya ñalmani ka baa cie ee? **13** N maadi yinba i, bi nilanba: Min tie tondo bi nilanba siiga n ne, n jaandi U Tieu n tuonli po. **14** Li ya bi ba tuo, min fiini n naataani pala, ki kuani ba li ponponli, ki faabi tianba. **15** Kelima U Tieu ya luni o buolu, ke ñanduna guani ki mangi yeni o, bi ya guani ki ñodi bi Diedo, li kan tua miali ka bi tinkpiba siiga aa? **16** Bi yedi ke a bonkpiala ya ñani, ki dagdi U Tieu po, li tie ke ku kpaangu kuli mo ñani, ki dagdi U Tieu po i. A jiina ya kpaa, ki dagdi U Tieu po, li tie ke a bena mo dagdi ki ñani U Tieu po i. **17** Bi ya cua ki ñani bentiana, ke fini tilialbu benu, ke a tugni, ki baadi bu tiijuukaabu sinima li beni kaanu, **18** ñan da kpiadi a yuli i beni yeni yeli po ka. A ya kpiagdi a yuli, ñan ya bani ke fini ka tugia jiina; ama a jiina n tugia a. **19** A ba maadi: “Bi cua ki ñani i beni, ke n mo fidi ki tugni. **20** Li tie momoni ke ya beni n ki pia dandanli i, ke bi cua ki ñani; ke fini a tuugi kelima a dandanli po i. ñan ji da pia japaadi, ama ñan ya jie. **21** Kelima U Tieu ya tuo ki ja bu tiijuukaabu beni, o kan di sugli fini bu tilialbu beni mo ya po. **22** Lanwani i, ñan colni U Tieu ŋanbli, yeni o maba. A maba yaaba n tudi ki ye mi tudma nni, ki lebdi bi pala, o ba guani ki tugni bi mo, kelima U Tieu paaciamu po, o ba fidi ki guani ki tugni bi mo. **24** Fini yua den ñani bu tiilialbu po, ke bi tugni a yeni bu tiijuukaabu, ke a naa tuodi ki tie bu, bani yaaba n den ñani bu tiijuukaabu kani n ji kan guani ki tugni yeni bi tibuolu uu? **25** Kelima, n naataani, n ki bua ke ya yaalidgu bonli ne duagi yi, ki ba cedi yin yini i yula yanfodanba; Li tie ke Isirayeli yaaba bi tianba juagi bi pala, ki baá mi tudma nni, hali ke bi nilanba kuli baa ki

kua, ki baa U Tieuñ njanbli. **26** Lani n cedi ke Isirayeli yaaba kuli ba baa mi faabma nani lan diani maama: "O candaano ba ña Siyon, ki cua ki ñani ti tuonbiadi Isirayeli yaaba pali nni." **27** N ya piini bi tuonbiadi, lani n ba tua n ñonianu yeri ba. **28** Yaali n nua o laabaaljamo po, bi tie yibalinba kelima yinba bi nilanba ya po; ama yaali n nua ban gandi yaaba li ñanbli po, bi tie U Tieuñ n bua yaaba kelima bi yaajanba po. **29** Kelima U Tieuñ yiinu yeri o paabu ki pia lebdima. **30** Nani yognubá, i den ki tuo ki jua U Tieuñ n bili ya sanu, ke bi tudma po, ke i baa U Tieuñ niñingbadma yeri, **31** Bi mo tudi U Tieuñ sanu, ke yin baa ya niñingbadma po yeri ya po, bi mo n baa mi niñingbadma. **32** Kelima U Tieuñ luoni bi niba kuli mi ti tuonbiadi nni, ke wan fidi ki gbadi bikuli niñima. **33** kesaa, U Tieuñ ñalmani yeri o yanfuoma yeri o banma yabi ki go ñua! ñma ba fidi ki kpaagi o yanjaga? ñma ba fidi ki bandi o sanbila? **34** ñma kpaagi ki bandi U Tieuñ maalma? bii ñma n ba fidi ki tua o ceglik? **35** ñma kpia ki teni U Tieuñ bonli ki ji guu ke wan ymiani o? **36** Bonli kuli ñani U Tieuñ kani i, wani n die likuli, likuli ye o ya po i. Wani n yeri ti kpiagdi yeri ti yudandi li bina yeri li bina! Amil! (**aiõn g165**)

12 N naataani, n mia yi ki go paandi i pala ke yin diidi U Tieuñ niñingbadma po, ki yidi i gbannandi ya salga suo, ki ñani, ki mani U Tieuñ po. Lani n ba todii yin fidi ki kpiagi o bonjanla. **2** Da jua mani molane jamaano ka. Yin lebdi i pala, ki pandi i yantiali, ki fidi ki bandi U Tieuñ buama, yeri yaali tuagi, ki mani, ki ñani cain. (**aiõn g165**) **3** U Tieuñ n puni nni ya ñanbli po, n miadi i siiga nni yuakuli, ke obá n da dongi o yuli, ki maali ke o cie o lieba, ama, yuakuli n maali yeri mi yanfuoma, ki dagni U Tieuñ n seni o dudugdi naani. **4** Kelima nani tin pia i gbannanbuoli, ke ti taani ki tie ti gbanu yeri, li gbannandi kuli naa taa taa tuona. **5** Lanwani, tinba yaaba n yabi, ti taani ki tie gbannanyendu i, Kirostii nni. **6** Nani tin pia yuakuli yeri o yenpaabu, ke bu jua wan baa ya ñanbli yeri i, yua n pia sawali paabu, wan ya wangii ke li jua o dudugdi n dagdi maama. **7** Yua n pia tuonli paabu, wan ya tuuni. Li ya tie tundma paabu, wan ya tundi. **8** Yua n pia ya paabu n paagdi bi niba pala, wan ya paagdi bi pala; yua pia li todli paabu, wan ya todii yeri ti bulcindi. Yua ya paabu tie mi gobdima, wan ya gobdi yeri li yankuali. Yua n pia ti niñinpadi baabu, wan ya tuuni yeri li pamanli. **9** Mi buama n logdi mi tuyima. Yin ya jie ti biidi. Yin ñanbli ki mubnni yaali ñani nuujadlie. **10** Yaali n nua i naataani buama, i pala n ya siadi i lieba po; yaali nua ti bulcindi, yin colni i yaba. **11** I gbanu n ya saagi yeri li tuonli, ki nan ja i kpadje. Yin ya tiegi U Tieuñ tuona nni, ki tuuni U Tieuñ po. **12** I pala n ya mani li dandanli po. Fala yogu, yin tieni li juunli ki ya jaandi yognu kuli. **13** Yin ya todii bi nitieginkaaba bi buama banlu, ki ya bobindi bi canba po ku canmangu. **14** Yin yadi mi yedjanma yaaba n wangii yi fala po, yadi mani mi yedjanma bi po, ki da solini. **15** Yin mangi i pala

yenii yaaba n mangdi bi pala, ki buudi yeri yaaba n buudi. **16** Yin ya pia maalyerma i lieba po. Yin da pia japaadi maalma, ama li yumiinli maalma. Da yini mani i bá ke i tie yanfodanba. **17** Yua tieni yi biadma, yin da ymiani o biadma. Yin lingi yaali n ñani bi niba kuli po. **18** Li ya tie ke li maa i ya po i, ke i ba fidi, yin tieni ania ki ya ye yeri bi niba kuli mi yanduanma nni. **19** N buakaaba, da tuu mani panli i bá. yin guudi U Tieuñ pabienli cuama; kelima li diani: «Li pantuuli tie n yaali, mini n ba tuu mi biadma panli, O Diedo n maadi.» **20** Ama, koma ya pia a yibaliya, ñan puni o mi jiema, ñuuñunu n ya pia o, ñan puni o mi ñima; kelima a ya tieni yeri, mukuantona i, ke a tugni o. **21** Da ja ti biidi n paadi ja, ama ñan tieni mi ñanma, lan paadi yaali bia.

13 Nilo kuli n yaa colni yikodanba, kelima yiko ki ye ke ki ñani U Tieuñ kani kaa. Yaa yikodanba n ye kuli, U Tieuñ n kaani ba. **2** Lani, yua n yie bi yikodanba yie U Tieuñ n sieni ke o bona n baa yaa suani maama, ke U Tieuñ mutuoli baa jiidi o po. **3** kelima yikodanba ki ye ke ban yaa mabindi ñanma ka, ama ti biidi. Da jie mani bi ka. I ya ñanbidi, bi baa pagi i. **4** kelima U Tieuñ tuonsõnba ye i po i. Ama i yaa tie biidi, yaa bani mani ke bi baa ymagi i tuba. **5** Li yaa po i ke ti coldi bo baa tie yeri yanjagili i, ama mabiili ka. **6** Li po, yaa paa mani i panpaani kelima bi yikodanba tie U Tieuñ tuonsõnba i ki fiini bi tuona nni. **7** Paa mani yua kuli yin baa paagu yaala: paa mani o lonpo gaali o lonpo, i panpani daano mo o panpani, colni mani yua dagidi yin colni o, ki selini yua dagidi yin selini o. **8** Daa pia mani nilo baa yaa panli li yaa ki tie ke yin yaa bua i lieba baba yaaka. Kelima yua bua o lielo tiendi yikodi n bua yaala kuli. **9** Yeni, a kan commi, a kan kpaai nilo, a kan suu, ñan daa bua a lielo bonla yeri yaali n sieni kuli taani ki tie bonyenla: «A baa bua a lielo nani a baa yeni.» **10** Mi buanma ki duolidi o baa, li po n ke mi buanma tie mala. **11** Lanwani, i bandi ke u yogu ba ke yin findi kelima ti fiema nagi ki cie yaa yogunu ke ti den gaa o. **12** U yøgisiigu pendi o ke u ti sijaagu mo nagi o, tin ñaa mani li bonbonli nni tuona kuli ki taa mi yinma jakontiadi. **13** Yin yaa suani a papienteuna nani lan buali ke tin yaa suani u yensiigu nni yeri. Tin ñaa mani li jiedicianli yeri li dañucianli, a concana tuona yeri ti jøngindi tuona, a kñkonka yeri i nanga. **14** Tugi mani ti yonmidaano Jesu Kirisiti ke wan tua i jakontiadi ke yin laa ki ji daa kpaani ke yin sõni i yanma n kua yaa tuonbiidi nni kuli.

14 Ga mani yua ntadi ti dudugdi nni cangu, ki da teni o tagli yeri i maakpaga. **2** O nilo ye, ke o dududi po, ke o di bonli kuli, yua tadi wani ii, di kpinfoadi yeri luana baba i, **3** Yua n di bonli kuli n da nundi yua n ki di bonli kuli, ke yua n ki di bonli kuli mo n da jalgi yua n di bonli kuli. Kelima U Tieuñ tuo o tuada. **4** A tie ñma i ki ba jalgi nitiani yonbo? O ya se ee, o ya baá aa, li tie o canbáa maamam i. Ama o baa se, kelima U Tieuñ ba pugni o u paalu ki cedi wan ya se. **5** Poyenpo, nilo baa

maali, ke o cie o lielolo. Potəli po, tiano mo n maali ke bikuli dəa i. Yuakuli n̄ bili o yuli nni ke o maalma tiegi. 6 Yua n kpaagi li daaali, kpaagi li O Diedo po i; ke yua n di mo, o di O Diedo po i, kelima o tiendi U Tieu balga. Yua n ki dini, cuo o yuli kaa dini O Diedo po i, o mo tiendi U Tieu balga. 7 Kelima, obakuli ki kubi o miali o yuceli po. 8 Kelima ti fo, ti fo O Diedo po i; ti ya kpe mo, tikpe O Diedo po i. Lanwani ii, tin fo oo, tin kpe ee, ti tie O Diedo yaaba i. 9 Kelima, lanyapo i ke Kiristo bo kpe, ki go fo, ke wan ya tie bi kpienba yeni yaaba fo kuli Diedo. 10 Ama, fini, be n cedi ke jalgi a kpiilo? Ke fini mo, be n cedi ke a nundi a kpiilo? Kelima bi ba jia tikuli buudi U Tieu kalkaanu. 11 Kelima, li diani, "N fo" O Diedo n yedi lani, "Mini ya po, dunli kuli ba gbaani, lanbu kuli n̄ yaadi ki kpiagi U Tieu yeli." 12 Yeni, ke yuakuli ba togdi o yuli po U Tieu nintuali o tuada. 13 Lanwani ii, tin da jalgi ti lieba, ama, tin jagi ki cuo, ke nilo kan tua o lielo po tantuudkaali bii diagu o naataano po. 14 N bani, ke n pali go paa Jesu po, ke libakuli ki jogni li yuli po. Kase yua maali ke bonli kuli tie jogindi o po. 15 Mi jiema po, a ya ba yagi a kpiilo yama, lanwani ii, yaa ji cuoni mibuuma sanu po ka. Da cedi mani ti jiedi po, Kiristo n̄ kpe yua yapo n̄ bia. 16 Lanwani ii, yin da cedi i tuadjamā n̄ tua tuatiigu. 17 Kelima, U Tieu Diema ki tie jiedi yeni bonñukaama ya maama ka, ama, li tie mi teginma, mi yanduanma, yeni li pamanli mi Forjanma nni. 18 Lanwani ii, yua n tuuni Kiristo po, ki tuagi lanya sanu, U Tieu ba tuo o yema, bi niba mo n̄ pagi o tuada. 19 Lanwani ii, tin ya yua mi buama sanu yeni yaali n ba yənbi yuakuli. 20 Da biidi U Tieu tuonli ti jiedi po. Tin ya bani ke bonlikuli yənbi, ama, li jogni yua n ba di, ki tua tantuudkaali o lieba po i. 21 Li yənbi ke nilo n̄ da yəmansi nandi, ki da n̄u daama mo, yeni ya bonli n ba cedi a kpiilo yama n̄ ŋa a niinni. 22 Yənbi pia ya dudugdi, tin ya ye fini yeni U Tieu siiga. Mi yedijanma baa ye yeni yua n ki jalgi o yuli wan jagi ki cuo yaali ya po. 23 Yua ya yama n lengidi, ke o dini, o ba taa i tagli, kelima laa ŋani ti dudugdi kani ka. To yaali n ki tie dudugdi maama mo, tie tuonbiadi i.

15 Məlane, tinba yaaba n pia u paalu n̄ gbadi a tadma tadingu niima nni, ki da dongi ti yuli. 2 Ti siig, yuakuli n̄ ya tie ti yaali n yənbi, ki mangi o lielo pali, klan pugni o dudugdi. 3 Kelima bá Kiristo bo ki dongi o yuli. O bo li tie nani lan diani maama yeni, yaaba n den sugdi a sugdi guani n yuli po." 4 Kelima, ban bo diani ya diani kuli tie tinba ya tundma po i, ke a i diani n̄ wangi ya juunli yeni yin paandi ti pala maama, tin fidi ki baa li dandanli. 5 N miadi ke li juunli yeni mi baagima Tieu n̄ cedi yuakuli n̄ taa yantiyenli o lielo po nani Jesu Kiristo yeni. 6 Ke tin fidi ki taani yantiyenli yeni ŋøyenbu, ki fidi ki kpiagi ti Diedo Jesu Kiristo Baa yeni O Tieu. 7 Lanwani ii, yin ya gaani i lieba cangu nani Kiristo n̄ ga i cangu maama ke wan kpiagi U Tieu yeli. 8 Kelima, n yedi ke Kiristo yua ku konciagu naciemo ki waani U Tieu momoni, ke lan dogdi ki waani wan tieni

yeni i yaajanba ya ŋonianu. 9 Yeni bi nilanba ke ban tieni U Tieu balga, o niñingbadma po. Nani lan diani maama, "Lanyognu n kpiagi a yeli bi nilanba siiga, ki yiini ki dondi a yeli." 10 Li go diani, "Mangi mani i pala, bi nilanba, yinba yeni i dogtieba." 11 Ki go diani, "Dondi mani O Diedo, yinba bi nilanba kuli; bi dogtieba kuli n̄ dondi o." 12 Isayi go yedi, "Li benpaali ba pudi Jese cugli nni, ki fii, ki diedi bi nilanba. Bi nilanba ba baa li dandanli o po." 13 Məlane, N miadi ke U Tieu dandanli n̄ gbieni yi yeni ti dudugdi pamanli yeni mi yanduanma, ke yin ya gbie yeni li dandanli Mi Forjanma paalu po. 14 N kpiiba, mini mōno pali paa i po, N pali paa i po, kelima yinba mōno gbie yeni ti yənbi, ki gbie yeni banmabuoli kuli. N pali go paa i po kelima, i ba fidi ki ya tigi i lieba. 15 N go dangi yi ya tisɔnkaali ne yeni li pamancianli, ki bua min tiadi yi, kelima U tieni n̄ puni nni ya paabu po. 16 Li paabu tie ke n ba tua Jesu Kiristo n ba səni ya naaciemo bi nilanba siiga. Ke min tua salga yidka, ki waani ba U Tieu laabaaljamo. N ba tieni lani, lan todi, bi nilanba paabu n̄ tua ya paabu n yənbi ki gbie yeni mi Forjanma. 17 N pamancianli tie ke min kpiagi Jesu Kiristo yeli yeni U Tieu n̄ tieni ya bona kuli. 18 Kelima mii pia papaali ki ba yedi libakuli kase Kiristo n̄ səni ya tuonli n po, ki ba cedi bi nilanba n̄ la yaalidgu yeni u paaciamu tuona, ki colni. 19 Mi Forjanma paaciamu po min cili Jerusalema yeni li tinkundogi, ki ban pundi hali Iliri, min fidi ki yadi ki waani Kiristo laabaaljamo. 20 Lanya sanu nni i, ke n payianu den tie ke min yadi, ki waanu o laabaaljamo, ama, li ki tie ban bani Kiristo yeli naankani ka, li tieni ke min da ti gedi ki maa nitiano n̄ bili ya fiagli po i. 21 Nani lan diani maama: "Yaaba n ki kpeli ki baa li maalma o maama po, ba bandi o," ke yaaba n ki kpeli ki gbadi mo ba gbadu niima nni. 22 Lanya po i, ke li pani nni ke mi cua i kani. 23 Ama, molane, N ji ki pia kaanu, ki ba kali ya tinbuali ne, li ki luo bina ke N lingi ke min pundi i kani. 24 Lanwani ii, N ya caa, Esipañi, n ba jadi i kani, yin ciani nni, li waagi ke n jiki baa i yegnu. 25 Məlane, N caa Jerusalema, ki bua səni bi dogkaaba po. 26 Kelima, li baatие pamancianli i, Maseduani yeni Acihaya yaaba po, ke ban teni bu paabu, ki todi talginba, Jeruslema dugkaaba siiga. 27 Nn, li den tie bi po pamancianli i, yende, bi tie bi pandanba i. Kelima, bi nilanba ya baa bi yenpaabu, li tie ke bimo n̄ baa bikani yənduna bona i. 28 Lanwani ii, N ya səni lanya tuonli ki gbeni, ki diidi ki sua ke min taani ya paabu kuli kua bi nui nni, N ya caa Esipañi, N ba təgn̄i i kani. 29 N bani ke min ba pundi i kani, li ba sua ke i kuli gbie yeni Kiristo yedijanma i. 30 N kpiiba, Məlane, ti Diedo Jesu Kiristo yeli po, yeni Forjanma buama po, N tigi yi, ki paandi i pala, ke yin mua ti jadi yin jaandi ki miadi U Tieu ya yognu kuli, ki todi nni. 31 Yin ya jaandi ki miadi ke Jude yaaba yaaba n ki colni yeni n̄ yənbi, min fuodi, ke Jerusalema dugkaaba pali n̄ mangi n tuonli po. 32 Ya jaandi mani, ki mia ke U Tieu buama po, ke min pundi i kani yeni li

pamanli, ki taani yeni yi ki baa mi fuoma. **33** N miadi ke Mi yanduanma Tieu n í ya ye yeni ikuli. Ami

ke UTieu bebe n ga ti kpiagidi yua n tie o yanfodaano li bina yeni li bina Amina. (aiōn g165)

16 n fuondi n ninsalo yua n tie sancle jaandieg u nni tuonsoanlo **2** ke yin ga o ti yonbidaano yeli po maama ndagidi binigagidi ñyanba po yaala n buali yin todo kuli, kelima wani o ba den tua todika yaa nbi n yabi po yeni min yaa po kuli. **3** fuondi mani Pilisila yeni Akilasa n tuonsoalieba ti yonbidaano Jesu Kilisi yeli po. **4** bani n den luni bi miana ki fie min polo yaa miali min bebe ka tiendi ba baliga ama yeni li jaandie yaba kuli **5** fuondi yaa jaandieg u nye bi deni, fuondi mani Epayineti n doanli moano, o tie kilisiti po bon kpial Asi yaa dogu nni. **6** fuondi mani maliyama yua n soani li tuonpaali yi po. **7** fuondi mani Ari dienikusi, yeni Juniasi, n baa n ba yeni n yonbi lieba bi tie utienu tonda siiga ni moanba yaaba n kpa kicili uTieu tuonli yeni min. **8** fuondi n danli ANpilia ti yonbi daano yeli nni. **9** fuondi n tuonsoalielo yudiben kilisiti nni yeni Sitasine n danli moano **10** fuondi mani Apilasa wan yua n se ke li pa kilisiti nni yeni, Asitibolo deni yaaba. **11** fuondi mani ti kpiilo Elodiana, fuondi mani Narsise den po yaaba yaaba n ye ti yonbi daano kuli. **12** fuondi mani Trifeni yeni Trifoni yaaba n soani tuonpaali ti yonbi daano po, fuondi Pilisila wan yua n soani boncianla ti yonbidaano po. **13** fuondi rufu yua ke yonbidaan lugido yeni o na yua n tie ti kuli yaa na, **14** fuondi Asyinkilita Fileseno, hermesi, Patroba Hermasi, yeni ti jaba yaaba n ye yeno. **15** fuondi mani Filologi, yeni Julie Merde yeni o nisalo Olynpe yeni o nigagidi ñyanba yaaba n ye yeni ba. **16** yin yaaa binini mani yi yaba ki fuodi ba. li jaandieli yaaba kuli fuondi yi, **17** moala ncegili yi yin foagimani yenyiaaba ncuoni yeni siiga mipaadima yeni a koankoana, yin kubi n tunda yaala ke yi ga n kani, yin foagidi yeni li danba **18** kelima laa nibuolu ki suani ti Yonbidaano po ka, ama bi yaa puona po, yeni ya maama nman i bi niba po ki boandi yaaba n ki daani, **19** yi coanli n pia yaa nannanli po pundi li ñandunli kuli n ye yeni li pamanli kelima laa bonla po, n bua ke yin yaa tie yaa danba n bua yaala n ñani kuli po, ki sani ki ña yaala n bia kuli. **20** li ji kan waagi mi yanduanma Tieu baa mudi sutaani yuli yi taana tii po UTieu nyaa ye yeni yi ti yonbidaano Jesu kilisiti po. **21** Timote n tuonsoanlielo fuondi yi lusiyusa, jasono, yeni Sopateli n kpiiba. **22** Mini Teryusa n diani li tili ne n fuondi yi ti yonbidaano yaa yeli po. **23** Gayusa n canba yeni yaaba n ye li jaandieli nni yaaba kuli, Elasita yua n kubi udogu ligi fuondi yi, yeni n ninjoa karitusi. **24** ke ti yonbi daano Jesu kilisiti ñyanbili n yaa ye yeni yi kuli Amina ke yua n baa fidi ki todi n gbadima min wangí ya labaali ñanmo Ti yonbi daano Jesu kilisiti nni, **25** yua n fidi ki todi yi yeni olabaali ñamo ke n todiba Jesu kilisiti nni ke nani yaala doagidi ki waani ñasiili nni yaala ke da foagi. (aiōnios g166) **26** Ama moala ne o nisoaginkaaba yaaba ke UTieu den doagidi ba idian pokuli ke lan fidi ki nibuoli kuli n coanli li dandanli maama. (aiōnios g166) **27**

1 Korantien

1 Pol, ban yini yua ke wan tua Jesu Kiristu tondo, ke li yua U Tieu buama, yeri n naataano Sōsteni, **2** Ti diani li tili ne, ki ba teni U Tieu nitaanli yaali n ye Korenta, bani yaaba n baa mi yedjanma Jesu Kiristu yeli po, ke bi gagdi ba ke ban tua niyanba, yeri yaaba n li taagi ti Diedo Jesu Kiristu yeli hali ban ye naani kuli, bi Diedo yeri ti yua. **3** Ti Báá U Tieu yeri ti Diedo Jesu Kiristu ní puni yi mi yedjanma yeri mi yanduanma! **4** N jaandi n Tieu yognu kuli, i po, kaa cedi yeri wan tieni i po ya yanbli Jesu Kiristu yeli po. **5** Kelima wani ya po, i baa ya ygalmani n yabi, ki nua mi maama yeri mi banma, **6** Ban tieni Kiristu po ya kasiedi fiigi bonjanla i siiga, ke i kubi yeri i moni ke li paa. **7** Mola, i ji ki luo yenpaabu bá kuli, yinba yaaba n guu ti Diedo Jesu Kiristu döggidma. **8** O ba pugni yi u paalu, ke bi kan fidi ki jalgi yi hali ti Diedo Jesu Kiristu ní ba cua ya daali. **9** U Tieu tie tin dugi yua ya po, wani yua n yini yi ke yin jodi o bijua yeri li papienli. **10** N naataani, n miadi yi, ki paandi yi pala, ti Diedo Jesu Kiristu po, ke yin ya taa ñöbu, ki da pia paadma i siiga, ama yin ya taa yantiayenli yeri maalyenma. **11** Kelima, n naataani, n gbadu ke Kolowe niba maadi ke a konkona ye i siiga. **12** N bua yedi ke i siiga yuakuli maadi maama ne: "Mini n tie Pol yua yo! Ke mini, Apolosi yua! Ke mini Sefasi yua! Ke mini Kiristu yua! **13** Kiristu ji paadi paadi yo oo? Bi kpaa Pol i, i po, li daponponli po oo? Bii, bi batise yi Pol yeli po i? **14** N jaandi U Tieu yeri min ki batise bá niyendo yi siiga, lan ñani kirisipusi yeri Gayiwusi yaa ka. **15** lani yaa ka, bi bi ba yedi ke bi batise yi n ya yeli po i. **16** N go batise Sitefanasi diegu nni yaaba; lan ñani lankani, n ji ki tama ke n batise nitiano. **17** Kiristu ki sóni nni ke min ya batise bi niba ka, ama ke min ya wang i laabaaljamo, Li naa go tie ke min ya wang i yeri mi yanfomaama ka, ke Kiristu daaponponli ní da tua fanma. **18** Kelima li daaponponli maawangma tie yanluomaama i, yaaba n bodi po; ama tinba yaaba n baa mi faabma po, mi tie U Tieu paaciamu i. **19** Li go diani ki yedi ne: "N ba buoni bi yanfodanba yanfuoma, ki biani bi nunfandanba nunfanbu. **20** O yanfodaano ye le? o gbanbando ye le? Ti jamaano ne ñoniadaano ye le? U Tieu ki cedi ke yanduna yanfuoma kpandi gaadma aa? (aiōn g165) **21** Kelima, nani yanduna yeri o yanfuocema ki bandi U Tieu yeri U Tieu yanfuoma, li tua U Tieu po yanbuama i, ke wan faabi yaaba n dugi o po yeri mi gaadmaama. **22** Jufinba buali yaalidgu bona po, ke binilanba lingi mi yanfuoma. **23** Tinba ti wang i ban kpaa ya Kiristu li daaponponli po i; li tie janjanma jufinba po, ke tie gaadma bi nilanba po. **24** Ama, ban gagdi ki yini yaaba ya po, ban tie jufinba bii nilanba aa, li tie bi po U Tieu paaciamu yeri U Tieu yanfuoma i. **25** Kelima U Tieu gaadma pia mi yanfuoma ki cie bi nisaalba, ke U Tieu tadingu pia u paalu ki cie bi nisaalba. **26** N naataani, yin ya bani ke yinba yaaba ke bi gagdi ki yini i

siiga, ti gbannandi yanfodanba ki yabi, u paaciamu danba ki yabi, bi yalmandanba mo ki yabi. **27** Ama U Tieu taa yanduna yanluoma bona i, ki tulni bi yanfodanba, ki taa yanduna tadingu bona, ki tulni u paaciamu danba. **28** U Tieu lugdi ya bona n ki pia mayuli yanduna nni, yeri bi niba ní fali yaali, ke laa pia fuoma, ki fanbi ban nua yaali ke li pia mayuli. **29** O tieni lani, ke nisaalo ní da kpiagdi o yuli U Tieu kani. **30** Wani ya po i, ke i fo Jesu Kiristu nni, wani yua n tua ti po yanfuoma, teginma, gagdijanma yeri daafaabma, **31** Nani lan diani ki maadi maama: "Yua n kpiagdi o yuli, wan kpiagi o yuli O Diedo nni.

2 N kpiiba, min den gedi i kani ki ba doğdi U Tieu yasiili ki waani yeri, n dee kubi mi mabanma bii mi yanfuoma ka ki muandi yi. **2** Kelima min den ye yi siiga yeri, ki jagi ki jagi ki cuo ke Jesu Kristo bábá yaaa ka, min ki bani libá ki ba maadi li po, Jesu Kristo yua ke bi den kpaa o li daponponli po yaa ka. **3** N den cua yi kani ki tie nani yiamo yeri, ki jawaani pia nni, ke n jegli paaa. **4** N dee pia mi mabanma leni mi yanfuoma ka, ki tundi i tundi, ki gó muandi n laabaali, ama n maama nni leni n tunda nni, Forjanma n den wang i mi paalu. **5** Li den tie yeri ke yin da taa dandanli ki teni o nufosaalo yanfuoma ka, ama ki ya dugi U Tieu paalu po. **6** Ama leni li kuli, leni mi yanfuoma i ke ti tundi yaaba ke bi yama gagdi Kristo yógkaaba nni. Li yanfuoma ki tie yanduna ne yaama, mi go ki tie yanduna ne badbijaba yaama; ban wan ba bia bikuli. (aiōn g165) **7** Ti maadi U Tieu ya yanfuoma i, mi den tie yasiili yaama n wuo i, ke u den tuodi ki bobni ti yudandi po ki sua ke yanduna da ki ye. (aiōn g165) **8** yanduna badbijaba ne, obá naa bani li yanfuoma, bi den kan cedi ke ban kpaa Yudandi Yonbdaano daponponli po. (aiōn g165) **9** Ama nani lani diani U Tieu tili nni yeri: O nulo nibinli n kan baa lá yaala, ke o tubli mó n kan baa gbadu yaala, ya maalma n kan fidi ki kua o nulo pali nni palbi yeri, U Tieu bobni mani yaaba n bua o po. **10** Tinba i ke U Tieu cedi ke mi forjanma wang i ti u yasiili, leni i moni, mi forjanma wan nua bonla kuli, bá yaala n wuo U Tieu pali nni móno. **11** ñyma bani yaala n ye bi nifosaalba pali nni? Nifosaalo bábá n bani o pali nni yaala n ye o pali nni. U Tieu mó, li tie yeri, U Tieu forjanma bábá yaa ka, obá ki bani yaala n ye U Tieu pali nni. **12** Tinba wan ki kubi yanduna ne yema ka ki tuuni li tuonli, U Tieu n puuni ti u forjanma ke ti fidi ki bani wani U Tieu n puni ti ya paabu kuli. **13** Tin maadi yaala yeri: Ti ki maadi nani nifosaalo yanfomaama n buali maama ka, ti maadi nani U Tieu forjanma n tundi ti ke tin ya maadi maama i. N nua ke ti wang i yaaba n pia U Tieu forjanma, yaala n tie U Tieu forjanma yaala. **14** Ya nulo ki pia U Tieu forjanma, kan fidi ki gaa yaala n ñani U Tieu forjanma kani. O ya po li tie gaadmaama i, o kan fidi ki gbadu mi niima nni, kelima U Tieu forjanma n yen puni bi niba li banma. **15** Yua n pia U Tieu forjanma ba fidi ki ya bani bonla kuli ya niima nni, ama obá nan kan fidi ki ya bani

u ya niima nni. **16** Kelima nani lan diani U Tieu tili nni yeni, yma bani ti yobdaana maalma, yma ba fidi ki teni u i cegli. Tinba wan nan pia Kristo maalma.

3 N ninjab yen n nipioub, n kan fidi k ya maadi yeni nani jaanditieba yeni, ama nani min gbannanbuama danba yeni, nani yaaba da guani k mali jesu nni yeni. **2** N tieni mi naajanma i, ti nandi ka. Hali yeni mola kuli i da k bobni k dagdi. **3** Kelima i da li tie gbannanbuadanba i lani ya po i, ke li nunponli yeni a konkona da bii ki ye i siiga. I ki colni u gbanu i yema nni ii, i ki colni bi niba yikodi yi cenli ni ii? **4** Nilo ya yedi: "mini taa Apolosi po i" ne ki tie gbannanbuama yema ka aa? **5** yma tie Apolosi, ke yma tie poli? Yi dugi ya tuonsonba po, ke u tienu puogi ba o tuonli. **6** N yuundi, ke Apolosi jogni, ama u tienu n cedi ke li pa. **7** Lan wani ii, yua n yuundi yeni yua n jogni k tie liba kuli. Ama u tienu n cedi ke li pa. **8** Mola yua n yuundi yeni yua n jogni kuli tie yema i, yua kuli ba baa o panpaai nani o tuonli n dagdi maama. **9** Kelima ti tie u tienu tuonsonlai. I tie u tienu gogdigu, u tienu tagma. **10** Nani u tienu n puni nni o yabalga yeni. N bili li fiagli nani tanmaaciamo yeni N bili li fiagli ke toa n maa ki tuani. Ama yua n ba maa ki tuani n ya cegi. **11** Kelima oba kuli kan fidi ke maa fiagtianli ke li kandi ban bili yaali, lani n tie jesu kiristo. **12** Mola, yaa n maa fiagli po yeri wula yoo, muadi yoo? **13** U yensiinu ba dogdi ki maani o tuonli n dagdi maama. Kelima o mu ba bigni o ku waani yua kuli tuonli n dagdi maama. **14** O nilo n maa yaali ya moni ki ciadi, o bo baa o panpaai. **15** Ama li ya juu (sia) oba la fala waamu, ama bi ba faabi'o u mu po **16** I bani ki tie u tienu yekaanu, ke u tienu fuoma ye i niinni? **17** Nilo ya biidi u tienu yekaanu, u tienu ba biani'o. Kelima u tienu yekaanu tie kaan yanmu i nani yimba yeni. **18** Nilo n da bondi o yuli. Nilo ya maali ke o tie yanfodaano ti jamaano ne, wan go tu a gaado, yeni, o baa pia mi yanfuoma. (**aiōn g165**) **19** Kelima ki tinga nni yanfuoma tie u tienu po gaadma i. Kelima bi diani: "o gaadma yaalidi o yanfodaano. **20** Yaali n pugdi u tienu bani ki bi yanfodaama yantiana tie bonyuyuodi i" **21** Lanwani i, li ji ki buali japaadi bi niba po. Kelima yinba n yeri buoli kuli. **22** Lan tie Poli ii, Apolosi ii, bii Sefasi, li yandunli, mi yema aa, bii mi kuuma, m olane ya bona bii ya bona n ba yuandi ki, lan kuli, yinba n yeni. **23** Kiristo n yeni yi mo, ke kristo mo tie U Tieu

4 Lanwani i, bi nua ti ke ti tie Kiristu naacenba, U Tieu n gagdi ki lugdi yaaba ke ban ya wang i banma yaama n duagi **2** Bi nan ki buali bontoli yaaba n wang i mi yeduagikaama ki kandi li papienli yeni ti dudugdi. **3** Mini ya po, li ki maadi nni libá kuli yeni yin jia n buudi bii bi bujiaba n jia n buudi. Mini n bá mo kan bu n buudi kelima n naa pia biidi bá kuli. **4** Ama lani ka kuni nni i moni, yua n ba jia n buudi n tie O Diedo i. **5** Lanyapo i, li ki buali ke yin jia buudi bá kuli, ke u yogu dá ki pundi, guudi mani hali O Diedo cuama, wani n ba tieni mi yenyenma ki dogdi yaali n duagi li biigli nni kuli, ki ba

dögdi yaali n wuo bi niba pala nni kuli. Lanyogu i, ke U Tieu ba teni yuakuli wan dagdi yeni ya kpiagdi. **6** N naataani, yinba ya po i, ke n taa mini yeni Apolosi yema nannanli, ki bua waani yi, ke yin togdi ti yema, ki da tieni ki pendti yaali n diani ki bili, ke i siiga, nilo n da kpiagdi yendo, ki fali o lielo. **7** Kelima yma n cedi ke a ki taa yeni a lieba? A pia be ke laa ñani U Tieu kani? To, li ya tie ke U Tieu n puni a, be n cedi ke a kpiagdi a yuli nani yaa baa li U Tieu kani ka yeni i? **8** Mola i guo, mola i ji tie yalmandanba i, bá ke tii ye i kani, i cili ki ji diedi u kaanu. U tienu n tod i yin diedi u kaanu, ti mo n t i fidi ki diedi yeni yi! **9** Kelima, li naani ke U Tieu cedi ke timba bi tondba n juodi bi niba kuli ya siiga, li tie nani ti buudi jia ki cuo ti ke li buali ke tin kpe yeni i. Kelima bi ñani ki sieni ti asala siiga nni, bi niba yeni malekinba siiga nni. **10** Kiristu po cedi ke ti tie gaada, ama, yinba, i pia li miali Kiristu nni, ki tie yanfuodanba; tinba tadi, ke yinba tie paatieba. Bi kpiagdi yi yela, ki nan fali tinba! **11** Hali yeni mola kuli, mi koma, u ñuñuunu, yeni mi mubima n bua kpa ti. bi cagni ti, ki wang i ti fal; ke ti waa, tii bani tin caa naani. **12** Ti tuuni yeni ti nui, ki cogi, bi sugdi ti, ke ti kpiagdi U Tieu; bi cagni ti, ke ti tuo ki gaani. **13** Bi ya tabi ti ku totabgu, ti yen jiini mi yama ki maadi yeni li paddingli; ti ji tie nani yanduna baadi yeni, nani bi niba n ye ki luni yaali hali yeni mola. **14** Mii diani yi ne kuli ki bua min kuani yi i fee ka, ama n diani yi nani n bibuadkaamu yeni. **15** Kelima i ya ti pia Kiristu tundkaaba tuda piiga, lani naa wang i ke i pia Báanba ke bi yabi ka, kelima min i tod i yeni o laabaalhamo, ki cedi ke i mali Kiristu nni. **16** Lanwani i, n mia yi ke yin ya togdi n yema. **17** Lanyapo, n sóni Timote i kani, wani yua n tie n bibuadga, ke o dudugdi yabi O Diedo po; wani n ba tiadi yi min pia ya sanbila Kiristu po, yeni mi tundi maama ti jaandiedi nni, kaankuli. **18** Nitianba i siiga mni gbie yeni ti japaadi nani n ji kan cua i kani yeni. **19** Ama, li ya tie O Diedo yanbuama, li ji kan waagi, n ba cua i kini, ki bandi yaabi in fiindi ti japaadi paaciamu, li ki tie bi maama ka. **20** Kelima U Tieu diema ki tie maama ka, ama paaciamu i. **21** I bua be? Min cua i kani yeni balju bii yeni mi buama yeni mi yandingma i?

5 N gbia ke bi maadi i maama ki tua ke mi conconma ye i siiga ke lan ya conconma buolu ki ye bá bi nilanba kani; mi yabdi hali ke i siiga, yendo dua yeni a báa denpua. **2** I yabdi ti japaadi! yii tuo ki biidi i pala li tuonbiadi po, ki ba beli ki ñani i siiga yua n tieni lan ya tuonjögind! **3** Bá ke n fagi yeni yi ti gbannandi po, n nan ye i siiga yeni n yantiali. N jia ti buudi ki cuo yua n sóni lan ya cancagindi nani n ye i siiga yeni. **4** Ti Diedo Jesu Kiristu yeli po, yinba yeni n yantiali n taani ki ye yeni ti Diedo Jesu Kiristu Paaciamu, **5** Li buali ke yin cedi ke setaani n biani lan ya nilo gbannandi, o naano n fid i baa u faabu ti Diedo Jesu n ba cua ya daali. **6** I kpiagdi i yula fanma i, yii bani ke li dablini waamu ne ba fiini ti bugdi kuli ii? **7** yin buoni mani li dabinkpeli, yeni, i ba tua bugpaandi, nani yin ki pia dablini yeni, kelima bi

padi Kiristu ti paak pabiga o. **8** Lanwani i, tin jaani mi jaanma lan da tie yeni li dabinkpeli, ki da tie i janbi yeni mi biadma dabinli, ama yeni ya kpanu n ki pia dabinli lani n tie li papienli yeni i mɔmɔn̄i. **9** N diani yi li tili, ke yin da pia dɔnl̄gu yeni yaaba n tie mi conconma, **10** mii maadi ḥanduna nni conconma kuli ka, bii bi fafagdanba yeni a suuda, lani yaa ka yeni yaaba n ḥua i buli ka; li ya bi tie yeni i, li bi buali ke yin ña ḥanduna nni i. **11** Mɔlāne, min diani ki waani yi yaali n tie ke yin da cuo dɔnl̄gu yeni yua tua ke o tie i naataano, ki nan combi, ki tie fafagdaano, bii ki ḥua i buli, bii ki tie suudo, lan yaa ka nisugdo, bii daañugaado, lan yaa ka yua n buadi jodi dima; yin da taani ki di yeni lan ya nilo. **12** N ya jia niinpo yaaba buudi, li ba pugni nni be? I kan jia ti buudi yeni i siiga nni yaaba ka aa? **13** Yaali n nua niinpo yaaba, U Tieuu ba jia bi buudi, yin beli ki ḥani o nibiado i siiga.

6 I siiga nni nilo ya baa maama yeni o lielo, o ba yini o bi nilanba kani ti buudi ki kan gedi bi nimɔnba kani ii? **21** ki bani ki bi nimɔnba ba jia ti buudi yeni ḥanduna aa? **31** ki bani ki ti ba jia ti buudi yeni malekinba aa? Li ba gaa ledi keti kan jia ti buudi yeni mi yema mabidi? **4** I ya ba fidi ki jia mi yema maabidi, li tieni ledi i, ke yi ba liidi ki kpaagi li maama ki ja yaaba n ki pia mayul i jaandi ni taanli nni i? **5** N maadi yi, li tie i fee i. Nilo ki ye i siiga nni ki ba fidi ki jia maama nilo yeni o naataano siiga nni yeni mi yanfuoma aa? **6** Ama nilo ñ yini o kpiilo ti buudi daano yua ki dugi kani. **7** Yaali n mɔn̄i tie ke kɔnkɔnli n ji da ye kristo nitaanlinni. Lani tie biginli i po. Li ga ledi ke kan ḥamali o biidka tubli. Li tien ledi ke janbdi i lieba? **8** Li tie ke i tieni mi tudma i kpiilo po **9** I bani ke yua n ki tiegi kan di u tieni diema faali ii? Da cengi mani mi tofaama, ti cancangindi, i buli jɔdma, mi conconma, mi naajmaama ya jaba n dua yeni bii jalieba, **10** bu subu, mi ḥaanma, li daañugaadli, ku totabgu, yeni jodi. Oba kuli kan di u tieni diema faali. **11** B tianba i siiga mni tie yeni i, bi ḥuudi i pala ke i ji ḥani, ki guan ki mangi yeni u tienu. Ti badciamo jesu kristo yeli po yeni u tieni fojanma po. **12** “Bi cabi nni buoli kuli” ama li kuli ka tie bonmɔnli, ki pia mi buama. Bi cabi nn buoli kuli ama n kan tua bonliba kuli yonbo. **13** Mi jiema ye ku puogu po, ke ku puogu mo ye mi jiema po. Ama u tienu ba biani lan ya bona kuli. Ama u gbann ki ye mi conconma cagindi po ka, ama ti yonbdaano po. O tuonsɔnlo ba lingi bonli kuli u gbanu po. **14** U tienu bu faadi ti diedo yeni tinba o paa ciamu po. **15** I ke bani ke i gbanu ti(u tienu) kristo gbannandi ii? N ba taa kristo gbannandi ki taani yeni li poconconli ii? Lani ñ da tieni! **16** I ke bani ke yua n taani yeni conconli tua gbannanyendi yeni ooo? Mani lan diani maama “bani bilie kuli taani gbannanyengu” **17** Ama yua n taani yeni o diedo ba taani ki tua yeni o yantiayenli. Yin fangi i yula yeni mi conconma cancangindi. Ya tuonbiidi n sieni ke nilo ba tieni km taabi o gbanu, ama mi conconma cancangindi tie ya tuonbiidi n taabi o gbanu i. **18** Sani mani ya bontitiedi ke ḥani, ya tuonbiidi n sieni kuli ḥogni

ti gbanu i. I ke bani ke mi conconma biidi ti gbanu i. **19** I ki bani ke i gbanu tie u tienu fojanma yekaanu uu? Yaama n ye i niinni. Yin gaa yaama u tienu kani. Yeni, I ji ki yeni i yuli ii? **20** Kelima bi cɔdi, ki daa yi. Ama yin taa l gbanu ki kpiagi u tienu yeli.

7 Mɔlāne yaal n nua ya bona po k dian ne, li ḥan yen nul n da nagn pua. **2** Ama m buam po, ja kul ba pia o pua, k pua kuli pia o calo. **3** O ja ba ten o pua yaal n taanb k b ye yen lieb, o pua n mɔ da bel o calo yaal k'ɔ mia'og kuli, **4** o pua k pia yiko o gbannand po, k li ya k tie o calo ka, yen mɔ'i ko ja k pia yiko o gbannand po k li ya k tie o pua yaa ka **5** Da yied man yen yin taan i lieb m buam sanu n k li ya k tie ki taan k kal k cuo yanjagl, yeni k bi ḥanb k ya jaand, k ḥarib k kɔbn i lieb, yeni k sitaan kan fid k bign ni. **6** N maadi li bona nan cegl yeni, l k tie yen yikod kan, n miad k nilkul **7** n ya tie nan min yeni. Nil kul pia ya paabu ko gaa u tienu kani, l paabu ye jiag jiag **8** Yinb yab k pia puob yen a pakuan, n maadi k l ḥan i po, i ba ye li yinyienun nan min yen **9** ama, b ya kan fid k cuo b ba, li bual k ban kuan lieb, klma l ba su b po yen ban kuan lieb k da sien k ye m buam fala n **10** Mɔlāne n tien ni ya yiko ne yinb yab kuan lieb, min ka, ama u tienu. Pua kan sied k ḥaa o calo, **11** ama o ya tienl, o ji kan kun ja tian, o ba ye oba, lan ya ka wan guan k mangi yen o calo, ja mɔ kan bel o denpua **12** Ama yaal n sien kul u tienu n maad, k fid k nil yua pia pua yua k jaand n tien mɔndl k da bel l pua, k ya ye yen'o, **13** li tie yeni ya pua kuni ya ja k jaandi, k li ja bo sun k wan kuan li pua, o pua yen mɔ k pia ya yiko ko b bel l ja **14** Klma o pua jaandi tod li ja ko fuo t ḥandn, o pua yua k ban k'u tienu ye fuo ti ḥandn k dugn o ja jaandi po, lan ya ka, i bid kan ya fo ti ḥandn, ama mɔlāne b fuo ti ḥandn **15** Ama li ya tu k yua k ban u tienu sied, ḥaogu wan ya caa, li sanu n ni, o ja bii o pua ji k cɔlm o puoni. U tienu yi'ti k tin ya fuo laafiaa n. **16** k dugn o pua, a k bani naan kani ba fie a calo, bii fin o ja naan ka b gaa a denpua miali **17** Yua kul n ya fuo u tienu n bo tag'o k wan ya fuo nand, u tienu n yin yua kul o tuonln, ne tie n yikod ti jaanddieln. **18** Yinb yab kul kɔnd ya yognu k'u tienu bo yin nii? da kpaan man yin ḥan bii yin piin i kɔnd bam ka, yua k'u tienu yin'o ko k kpel k ban'o bual ban kɔnd'o? li k tie niinl ye ban kɔnd'o. **19** yaal n tie bonmonli k tie ti kɔndi ka, ama yaal n ḥanb k mɔn tie ti colnd u tienu ñɔmaamn **20** N ninjab, n njuob, lan tie ya tuonli kul, k t suan, tin sien k ya ceg k l paa. **21** I bo tie yonbi ya yognu k u tienu bo yin nii? li bo pia'i o yanpubdu? ama i ya b fid k yal iba, kagn man, **22** ya nilo k u tienu yin'o k o bo tie yonbg, li daan'o n yal oba u tienu po, li tie yeni yua n yal oba, ya yognu k u tienu yin'o ko dindarl yab, o ji yi tie jesu yonbo'i. **23** B den daa'i yen ya daagu n pa, lan, da tie man b nib yonbi. **24** Yua kul n sien k ya fuo u tienu maamn nan ya yognu k u tienu yin'o k o dindarl yab yen. **25** Yinb yab sien k k ban jab, n pia yiko ba kul k l tie i yal yonbidaan nungn, ama ya du man i lieb po yen ti tienu po. **26** Li ya po, yen ya fala(cicagm) mab'i kul, l ḥan yen k

yin ya ye i ba'i. 27 I lol ḥasiił yen pua k nua li puobianli sanun ni? da kpaan man k yin wad i pala. I lol ḥasiił yen pua, bii i ye yanlı? da kpaan man yin tien puobianli. 28 Ama li ya tie ki tien puobianli, yin da tie biid. Yab n kuan liebi, fala yen a maba boncianli yi gbadb ya yognu k b ye yen liebi, n bua yin kua li maba n. 29 N maadi ne, n ninjab yen n nippoub: o yogu k yabi, molane, yab pia puob n ya ye nan b ya bo k pia yen. 30 Yimb ya buud, tien man nan i k pia ninsiid yen, yimb yab ye li pamanlin n, yimb yab tie nimənb, yimb yab daa bona kuli, ya tiend man nan ya danb k pia lba yen, 31 Yimb yab n kpēnd yenli li ḥandunli, i bontitied n ya naan nan yab k pia ḥiuad li ḥandunli yen, klma, li ḥandunli ji caa o juodma. 32 N bua k yalnba yal tie cicagbuol kuln, yua k kuan pua bii k kun ja, yi tug oba k cab t yonbdaano, k mangi yonbidaan pali, 33 Ama yua tien puobianli, yi tug oba k cabi ḥanduna ne bona, kpaan wan mangi o pua pali, 34 Yua k kuan pua bii k ban ja, tug oba k cabi u tienu tuona, o kpaan wan ya ḥan o gbannand yen o nalg kuli, li tie yenli mo ya pua k kun ja po ma, o yi tug oba k cabi ḥanduna ne bona, k kpaan mangi o calo pali. 35 N maad ne, k lan fid k tod'i, k da baad yen jeje i po, ama lan ya mən i po u tienu sanun k gbanñagl n da kua'i. 36 Ama, ya daan'o mali ko k ḥanb k kub o pua k dugh o buakaal yabd yen wan tien o puobianli nan wan bo sun maama, 37 L k tie bonbil, ama o kal k jag ko kan tien puobianli k mabl ba kul k ye o po, ko b fid k cuo oba, l baa tie bonjaml yen o ya k kuan'o. 38 Li tie yenli k wan kuan o pua, o kub k ḥan, li tie yen mo yua k kuan pua po, o ḥanb k kub k l ḥan boncianli. 39 Opua ḥanb k kub o calo ya yognu k b da fuo, ama o calo ya tua yua k ye (yua kpe), o b fid k guan k kun ja tian, ama li kul ne u tienu sanun ni, 40 N, n ya po, o ba ye li pamanli nan wan ye maam. N maadi ne k go sien k ban k n gbie u tienu fuojammi.

8 Mola po, tin maadi mani t padinandi maama. Tin ban yaali "t bani, ki yua kuli bani li niman nni. 2 Mi banma daano waangi oba i, ama yua pia mi buama liba daano. Nilo ya yedi k o bani, ama wan ya bani k o da ki bani ki gbeni. 3 Ama yua bua u tienu, u tienu ma bani wani. 4 Yaali ntie ti padnandi ya ḥyamma, t bani ki padli ki tie pu, k u tienu mo tie yendi'o. 5 Kelima a bona boncianli ye polu po yenli tinga nni ke bi niba yiil u tienu, ke li goa tie momoma ki dugini boncianli ya po u tienu buoli yabi. 6 Ama t ya po u tienu tie yendo o, jesu kristo, yua ya po i ke bonli kuli ye, ke ti məa pia i miani, 7 Yeni li kuli ne boncianli ki bani ki tie yenli, boncialli bo maani ti padinandi ḥyamma hali yenli molane. Bani ki se ke li paa yenli, bi goa jogini bi maalima nni. 8 Mi jiema ka bu tod'i ti ke tin ḥanbi ke nagini u tienu, li jiema ki pugidi ti liba kuli, ti ya din ḡoga, li go kan wadi'ti bonli. 9 ḥanbi ki diidi mani, ke da cedi ke yin yal iba po n cedi ke yuan k ḥanbi ki sie te da baa. 10 Ki dugini, nilo ya la'ya ka kaa ki di o tingbandiegun nni, li kan paani o mo ya pali wan di ii? 11 ḥan yedi ka pia mi banma po ba te cedi ki yua da ki paagi wan bia, lani n tie a ninja yua ki jesu bo kpe o po yenli. 12

A ya biidi a naataani ke goa biid bi pala, a biidi jesu n yenli. Lani cedi mi jiema po ya ba cedi nilo n ba ti biidin nni, n kan di lan jiema k da tua tantudli n naataanu po.

9 Mii ye min bua maama ka? N k tie tondka kaa? Mii la ti diedo jesu? I ki tie n tiig luana kaa n diedo tuonli sanu nni? 2 N ya ke tie tondkaa bi niba kani, n go ki tie i məa ya kani? K dugini yinma n tie n tondika tuonli siedanba ti diedo kani. 3 Yaabi n ḥua ke suli yenli, min ba bualiba yaal n ne: 4 Tii pia u sanu tin je k ga ḥuu? 5 Tii pia sanu yali kje tin kuani pua t jaandi lielo bonpuogaa nani t tondika liebi, nani Sefa yenli ii? 6 Bii min yenli Barnabas bebe k dagidi yenli tin da suani tuonli ki pugidi ii? 7 U la sije n ba suani k k gaani paogu? Bii yma ba yu gi tiiga k kan mua li luanli? Bii u naakpaali ki dagidi yenli wan ḥuu o nee biima i? 8 Min jiin yaali ne tie o nufosaali bama yaa? Li maama ki ye ti yikod n nnii? 9 Kelima li diani Moyis yiko tilin nni ki yedi: "a kan loli o nua yua n ko kpaabu ḥebu". 10 O bua wan maadi o nua yua ke ti bani ne yaa? Li ki tie o nufosaalo po ka ko maadi ii? Li tie məni, li diani ti ya po yo, kelima yua ko u kpaabu kuli, ko yenli li dandanli, ke yua yendi mo goa guu o paogu mo i. 11 Ti ya buli mi tañum nni bon bulkaali, li pia tagli yenli tin yendi tinga ne po ḥiuad yaa? 12 Nu toba ya pia yiko i po lan buali maama, tin ka bao ḥjam k yenli ii? k ba di i ḥiuadi i? Ama tinba, t tuo li kuli, ke k bua tin tua tantudli jesu labamanli po. 13 I bani ke yabi n suani li jaandidielin ni gaani bi paogu lan kani bii? 14 Utienu mono yedi, ke yabi n muandi o laabaali kuli, baa gaa li ḥuadi. 15 Ama, min, n ke buali paogu po, n goa ke da ya tili ne ke yedi ke n ba buali paogu ka, n ya kpe mono li cie yenli min buoni n kpiagidi. 16 K dugini, li sua ke n muandi u ntienu laabamanli maama, la ke tie ke n bua n waani n yuli ka, yubonli n po n ke muandi li laabamanli. 17 N ya suani yenli n pali kuli, n je li ḥuadi, ama n ya suani lan buali maama, li nan tie n tuonli ke bi bilin nni. 18 To, n ḥuadi ti tie be yo? Li tie ke min muandi faala i li laabamanli, ke da buali paogu po. 19 Lan ya po, mii go pia maama yenli nilo, n ji tie yua kuli ya naaciemo i, lani tie min fidi ke ḥmagidi bi kuli ke ban bandi u tienu. 20 Juifnba nunga nni, n tie juif ke fidi ke ḥmagidi juifnba ke ban bandi u tienu. Yabi n suani yenli ti yikodi, n mo tieni nba nani n mo suani yenli ti yikodi yenli ke nan ki suani yenli ti yikodi, lan fidi min ḥmagidi boncianla ke guani yenli u tienu sanu nni. 21 Yabi n suani yenli ti yikodi mo n tieni b ba nani yabi ke suani yenli ti yikodi yenli, ama jesu ya yikodin, ki fidi ke baa yenli yabi ke bani u tienu ban bandi'o. 22 Mii den pia tuonli yenli yabi n ke pia mi tuama yenli, ke fidi ke ba yenli yabi n den ke pia tuama yenli ban bandi u tienu. 23 N tieni bonli kuli ke lan fidi ko laabamanli n da biidi. Məla wani n ba fidi ki di li ḥuadi. 24 I kie bani ke bi niba ya bigini li naataali(li nasanli) yua kuli tiini, ama ko yendi n ba paadi? 25 Li naataali daano bigindi oba yo ke gu li daali, ban gba ke ban gaa ya paogu yenli nan ke pia min pendima, ama, tinba wani, tin ke

bani ke beli yaali tie, ya miali ke pia gbenma ya feigli. 26 Lan wani ii, mii gba pama ka. 27 Ama n ye niini n gbanu i wan tua yonbo, lan fidi min da todi toba, ke ji luo n yaali.

10 N buakaaba, bandi mani ke o twalgbangu n bo legni ti yanjanba po ki bi fidi ki puodi o kpencianmu. 2

Moyis n bo wuli'b li moglini yeni li yunlни. 3 K bi jeni ke go ňuni bi jaandikaaba jaema. 4 Kelima bi ňuni li tangbaogun ňuma, ke li tangbaogu n den tie bi jesu. 5 Ama u tienu pali den ki mangi toba po, ke bi kpe ki bili i tinkongan, 6 Mola, li bona tie binbigu ti pok lan fidi ke tin da pia ti gbannandi buama nani bani yeni. 7 Da tiendi mani nan yabi ki jaandi yeni, i diani po li maadi ki bi niba, di, ki ňu, ki jelni yeni ti gbannandi buama. 8 Ki tiendi mi conconma boncianli, yeni ki nib trubaam kpenli li po. 9 Da bigindi mani jesu, li po i ki wee den juni ki kpa boncianla. 10 Da sōnmni mani ki bulnbulni nani mi kuuma maleki n kpa yabi yeni. 11 Li bona ba ki bua waani'ti binbigu, ke goa diani ki bili yua ba mali yanduna juog yogu. (aiōn g165) 12 Li ya po, yua mali ko yani ki gbeni n ya cegi ki ji da ba, 13 Biginli kan ji cua'i ke li ya ki tie bi niba bigina ka, ama ti yonbidaano se ki li paa, o kan ňaa ke lan cie i paalu, o ba luodi ya ganli ki ba sedi ki guudi. 14 Li ya po, n buakaaba, sani mani ya bontitiedi n paadi'ti yeni u tienu. 15 N maadi nani bi nimona yeni, yeni, yi ba fidi ki mali m maama ne po. 16 Ya dama ke ti yi yadi mi yedijanma yeni ki tie jesu sōm ka aa? ya kpanu ke ti yi bogidi yeni, k tie jesu gbannandi ka aa? 17 Kelima kpanu yenga n ye, ke tinba kuli n taani ki tie li kpanu. 18 Diidi mani Isahel buolu, bani ka dini li jaandbinbindli po jiema aa? 19 N ba tienb ledi? padili ki tie pu? ki buali jiema tie padijiema. 20 Ama n maadi, bi paditieba pada tie sitaan yaali, u tienu yaali ka, n bo ki bua'i yeni sitaan. 21 I kan fidi ki di yeni u tienu ke bia di yeni sitaani, i kan fidi ki ya bua canbanba bonblie, 22 Bii t bua bigini u tienu uu? ti pala pa ki pundi lani kani ii? 23 Li kuli cabi ama li kuli ki pia ňuadi, "li kuli cabi ama li kuli ki yani" 24 Oba n da kpaani o yuli po ňuadi, ama ya ňuadi n tie o liebi yaali. 25 I ba fidi ki je jiekuadikaali kuli, ke da tiendi buali. 26 Kelima yanduna tie u tienu yaali, yaali n ye kuli mo tie o yaali. 27 Yua ki bani u tienu ya yin'a, k a tuo ki jeni, ňan da buali buali. 28 Ama, nil ya maadi," ne tie padijiema" da di mani ki dugini ban waani ki bani niimn nni yeni ya po. 29 N ke maadi i yanjangli ka, ama i lielo yanjangli po. Be tieni o tiani ya po n cedi m la li mabili? 30 Li ya sua k n jaandi ki di, be ba cua yeri li mabili n po i? 31 Mola po, yin di bii yin ňu yooo, ya tiendi mani li kuli ki kpiagidi u tienu yeli. 32 Da biidi mani jufrnba, greknba bii u tienu jaandidiel. 33 Nani min bua ke min mangi yua kuli pali bonli kulin, ke k kpaani n yuli po ňuadi ka ama boncianli yali ke min fidi ki faabiba.

11 I togd man n nan min togd Jesu maam yeni. 2 Mōlane n tien'di balg yen yin tiad n po bonl kuln ni, yen yin tuo k lol o ňobu nan min waan ni maam yeni. 3 N bo bua k yin ya ban mōlane, jesu n tie pia miali kuli

ya canba, yeni ko ja tie o pua canba, k'u tienu tie jesu baa. 4 Ya ja kuli jaandi, bii k muandi u tienu maami, k sien ki piig o yuli, o fal o canba'i 5 Ama ya pua kuli n jaandi bii ki muandi u tienu maami, k k piig o yuli k coln o canba. 6 Baa tie yeni o ya bo kuo bii k ceb o yudi, 6 klma, li ya tie k pua k piig o yuli, o ba kuo o yudi, li ya mab ya pua yen wan ceb bii k kuo o yudi, wan ba li cabli k yiln o yuli. 7 Klma, ja kan fidi k wuoni o yuli, k dugn o tie u tienu ninnangu yen o kpiagdi. Ama o pua tie o ja ya kpiagdi. 8 K dugn o ja k ňani o pua tagmn ka, ama o pua n ňani o ja kani. 9 B k tag o ja o pua po ka, ama o pua tag o ja po. 10 L po n cedi ko pua ba pia ti yudandi nananli o yul po. K dugn malek nba po 11 Li ya po, u tienu nungn, o pua kan yendi oba o ja kani, li tie yeni k'o ja mo kan yendi oba o pua kani. 12 ňan o pua n tie o ja gbannand, k'o ja mo fuo k dugn o pua po. K bonli kuli ňaa u tienu kani. 13 Bu man i ba, li cab k pua n jaandi u tienu k yil cabli? 14 Li jandunli k wang'ti k ja yud ya fag k pend l tie fee o po'i? 15 Ama pua yudi ya fag k pend, li tie o po yudandi, k dugn o yud n tie o yicabl. 16 Ama li ya tie k nil bua pugn bonli li maam po, t k pia san tianu, ba yeri ya jaanddien n tie u tienu yali. 17 O tunda n ni, n k fuondi, klma ya yognu kuli ki taan, l k tie yaal n jan po ka ama yaal n bia po. 18 K dugn boncincinli, n gbad k'i ya taan i lieb jaanddieln, m bogdma yi ye i siiga n, n gaa k tie moni. 19 K biyiekaabi ye i siiga n ni, yab n tuo yeri i mōni n baa ban li niba 20 Ya yognu kuli ki taan liebi, i k dii u tienu jiema ka. 21 Ya yognu k dii, yua kuli yi dii (je) o yul po jiema yo, k fidi k yab n sien n dii, m kom pia yerb, k tianb tulni yen l daaguoli. 22 I pia den yal ki ba dii(je) k bia ňu? I laa u tienu jaanddieli yeri yab k pia bonli yaaa? N b fid k fuondi, n kan pagi lpo. 23 Klma yaal k n maadi ne, n gaa li paabu u tienu kani. Ya ňiagu mōno k b quad jesu, o tugi kpanu 24 k tien balgi k gben, k jend k maad "ne tie n gbannand k cab i po, ya tiendi man yeri k ya tian n po 25 Yeni ko tugi m daam mo k maadi: "m daam ne tie boncelu (naataanpanrl) m sōmn, ya tian man n po ya yognu kuli ki ňu'g." 26 Ya yognu kuli ki ba je n gbannand k ňu m daam ne, i ba guani (muandi) jesu kuuma yen o guanma. 27 Li ya po, k je bii k ňu ya daami ka k dagd yenli, li tie bonibili jesu gbannand yen o sōmn. 28 Yua kul n mia sugl o bid po'o, k fid k gaa o salg ňang. 29 Klma yua n gaa o salg k k dagd yenli, kpaan o yul po buudi. 30 L po n ced k b nib boncianli i siign ne k pia laafiaa, k cagn, k tianb kpenli. 31 Ama, ti ya mia sugl ti bid po, b kan te bu'ti. 32 Ama, ya yognu kuli k'u tienu bun'ti, k t colm'o, yeri k o kan bian'ti yeri l yandunli. 33 Li ya po n ninjab, n nippob, ya yognu ki nagn o salg ňang kani, mōnd man k tien m maagbadm i siign. 34 Yua k kom kub'o, wan je o den po, k yin te da taag k bilg buud i po, ya bona sien kul k dian n ne, n bu ňmagd l kul li ya tie k n pund kuli.

12 N naataani, yaali n nua U Tienu Forjanma paabu, n ki bua ke i ye yanbōnma nni. 21 bani ke yin den

tie nilanba, i den cedi ke bi dia yi, ke i njua ya buli n ki maadi, nani ban den tundi yi maama. **3** Lanyapo i, ke n kadi ki maadi yi, ke obá ki ye, ki maadi U Tieno Forjanma yeli po, ki ba yedi: "Sola Jesu!" Ama obá kan fidi ki yedi: "Jesu tie O Diedo! "li nan ya ki tie U Tieno Forjanma yeli po yaa ka. **4** Bu paabu buoli yabi, ama forjanyenma baba i; **5** I tuoncagbuoli yabi, ama O Diedo yendo baba i; **6** I tuonbuoli yabi, ama tienyendu baba n tuuni lan ya tuona kuli tikuli po. **7** Yuakuli baa mi forjanma paabu, ke bu tie todli li nitaanli kuli po. **8** Lanwani i, yendo ba fidi ki baa Forjanma paabu, ke bu tie yanfuoma, o tiano mo í baa paabu, ke bu tie maabanma, ama forjanyenma baba ya paabu i. **9** Nitiano mo ba fidi ki baa ti dudugdi ya paabu, ke bu ñani forjanyenma yeni kani, nitoa mo í baa ku tebgu ya paabu, ama forjanyanma liga i. **10** One ba fidi ki baa yaalidgu tuona paabu, nitoa mo í baa U Tieno sawalpuama paabu; o tiano mo í baa ya paabu n ba todli o, wan fidi ki gagdi mi forjanma yeni ya cicili n sieni; nitiano mo ba fidi ki baa ki ya maadi i maabuoli, tiano mo í fidi ki ya sògindí i maabuoli. **11** Forjanyenma yeni liga n tuuni lan ya tuona kuli, ki puuni yuakuli nani wan bua maama. **12** Kelima nani u gbanu í tie yendu, ki nan pia ti gbannandi boncianla yeni, nani u gbanu gbannandi kuli, hali tin doa maama kuli, taani ki tie gbanyendu baba, Kiristu mo tie yeni i. **13** Bi batise tikuli forjanyenma baba yeli po i, ki ti taani ki tie gbanyendu, ti tie Juufi yo oo, Gileki bii nilanba yoo, yonbi bii (die n bá niba) bulcinba yo oo; tikuli ñuni forjanyenma baba ya kani i. **14** Lanwani i, u gbanu ki tie gbannanyengu baba ka, ama ya gbannandi buoli n yabi. **15** Li taali ya bi yedi: "Mii ki tie nuu yeni, mii ye u gbanu nni" lani ya po ba fidi ki cedi lan da ye u gbanu nni ii? **16** Li tubli ba fidi ki yedi: "Mii tie nunbu ka, lani ya po mii ji taa yeni u gbanu" lanyapo li ji kan ye taa yeni u gbanu uu? **17** U gbanu kuli ya bi tie nunbu, u bi ba tieni ledi, ki ya gbia mi maama; bii u bi ya tie nunbu, u bi ba tieni ledi, ki ya nubni u nuulu. **18** Mòlane, U tieno bili gbannangu kuli u gbanu nni wan bua maama. **19** Ti gbannandi kuli ya bi taani ki tie gbannanyengu, u gbanu bi baa ye le i? **20** Lanwani i, Molane ti gbannandi yabi, ama gbanyendu baba i **21** Bu nunbu kan fidi ki maadi u nuu: "Mii pia a buama"; nani li yuli í kan fidi ki maadi a taana: "Mii bua i maama". **22** Ama ya gbannandi n naani ke ti tadi ki cie yeni, tini mo n pia mi buama u gbanu po. **23** Lanwani i, tin maali ke ya gbannandi n ki dagdi yeni jilma yeni, ti fangi tini i, ti ñanbi ki wuondi ti fee gbannandi ki cie ya gbannandi n sieni. **24** Ama ya gbannandi n ki tie fee yaadi, li ki buali tin wuoni ti. U Tieno bili ki tugn gbannangu kuli ki bua ke yaadi n ki dagdi yeni jilma yeni í baa jilma. **25** Lan fidi ke paadma í da ye u gbanu nni, ama ke ti gbannandi í ya todli tiyadi. **26** Gbannanyengu ya kóni, ti gbannandi kuli taani gu ki kóni i; gbannanyengu ya baa ti kpiagdi, ti gbannandi kuli mangdi bi pala yeni gu. **27** I tie Kiristu gbanu i, ki tie o gbannandi, yuakuli o yuli po. **28** U Tieno cili ki kaani o nitaanli nni bi tondiba i, mi liema

bi sawalpuaba, mi taama yiko gbanbanda (tundkaaba), li puoli po, yaaba n tie yaalidgu bona ye, ke yaaba n tebi a yiema ye; bi todkaaba mo ye, bi gobdikaaba mo ye, ke yaaba n maadi i maabuoli mo ye. **29** Bi kuli tie tondiba yo oo? Bi kuli tie sawalpuaba yo oo? Bi kuli tie tundkaaba y o oo? **30** Bi kuli pia yaalidgu tuona paabu uu? Bi kuli pia bi yianba tebma paabu uu? Bi kuli fidi ki maadi i maabuoli ii? Bi kuli ba fidi ki sogni i maabuoli ii? **31** Lanwani i, yin ya bua ya paabu n ñani ki cie. N go ba waani yi ya sanu n ñani ki cie.

13 Bá n ya maadi bi niba maabuoli kuli yeni malekinba maabuoli kuli, ama ki naa pia buama, n tie nani ya longa ke bi pua ki pendí, bii ya kudi ke bi pua ke ti tie fuugu yeni. **2** N ya bi pia mi sawalpuama paabu bii yaalidgu bona paabu lani yaa ka mi banma paabu; n ya bi pia ya dudugdi n ba fidi ki yugdi a juana, n ya ki pia mi buama, mii tie pu **3** N ya bi teni n ñalmani kuli ke bi todli k dini a luoda, n ya bi cabi ke bi juu n gbanu, n ya ki pia mi buama, min tieni yaali kuli tie fanma i. **4** Mi buama tie juuli i, mi gbie yeni mi ñanma; mi buama ki pia nanga; mi buama ki pia yuongu; maa go pia japaadi mo. **5** Maa tie libá, ke li tie bòndima, maa lingi mi yuli po ñuadi, maa fiindi pali, maa kpaagi bonbiigu mo. **6** Maa mangdi mi pali yeni janbi, ama mi mangdi mi pali yeni i momoni sanu. **7** Mi pia sugli bonli kuli po, mi dugi bonli kuli po, mi daani bonli kuli po, mi tuo ki ga bonli kuli. **8** Mi buama ki kpenli hali bada. Sawali puama pia mi juodma, i maabuoli ba gbeni, mi banma ba ti bodi. **9** Kelima ti bani jenli i, sawali mo pua jenli i. **10** Ama yaali n gagdi ki ñani ya cua, yaali n tie bonjenli ba bodi. **11** Min bo tie biga, n bo maadi nani biga yeni, n bo maali nani biga yeni, n bo wangí n maalma nani biga yeni; min tua nikpelo, yaali n tie bonwaama kuli bodi n kani. **12** Mòlane, ti nua bonli kuli nani ki maduubga yeni, ke li nan dá duagi ti po, ama ti ba ti la ti yaba i nunu í tuogi i yia; Dinne n bani bonjenli, ama n ti ba bandi nani ban bandi nni maama yeni. **13** Mola, bona taa n ye: ti dudugdi, li dandanli yeni mi buama; ama yaali n yabi ki cie tie mi buama i.

14 Ya lingi mani mi buama. ya tuadi mani ania, ki lingi mi forjanma paabu, ama yin ñanbi ki lingi mi sawalpuama paabu ki cie. **2** Kelima, yua n maadi mi maalanma, ki maadi yeni bi niba ka, ama o maadi yeni U Tieno, kelima nilobá ki gbia lanya maama, forjanma n cedi ke o maadi yaalidgu bona. **3** Yua n pua sawali wani i, o maadi yeni bi nisaalba i, o tundi ba, ki wangí ba o bona niima nni, ki paandi bi pala, ki sòngdi bi pala. **4** Yua maadi mi maalanma tundi o yuli; yua pua sawali tundi U Tieno nitaanli, ki wangí ba a bona niima nni. **5** N bua ke yin ya maadi mi maalanma, ama min bua yaali ki cie, tie ke yin ya pua sawali ki wangí U Tieno maama. Yua n pua sawali cie yua n maadi mi maalanma, li nan yaa tie ke o ba maadi ki yuandi ki sogni, Jesu nitaanli í gbadí niima nni yaa ka. **6** N naataani, mòlane, n ya cua i kani, ki maadi mi maalanma, n baa pia i po be ya

mayuli i, n yaa maadi ki dögdi i po bonli, bii ki waani yi banma, lan yaa ka ki pua yi sawali U Tienu maama po bii ki waani yi banma maama yaa ka? 7 Ya bona n ki fo, ki nan pia ku fuugu nani ki yelga yeni ku kogdigu yeni, ya tiendi ya fuugu n ki pia gagdima, bi ba tieni ledi, ki bandi ki yelga n piebi yaali, bii ku kogdigu n pua yaali? 8 Bi ya piebi li naatunli, ke laa wangi ke li tie töbu po, yma ba bobni bu töbu po? 9 Lan tie maama n yeni yinba mōno ya po, i ya maadi ke i maama ki gagdi ki ña lan buali maama, bi ba tieni ledi, ki bandi yin maadi yaali? kelima i maadi fanma i. 10 I maabuoli ñ yabi yanduna nni maama kuli, maabuolu ki ye kaa pia gbadma; 11 N ya ki gbia nilo ñ maadi ya maama, n baa tie o po nilamo, ke o mo tie n po nilamo. 12 Li tie yeni, i mo ya po, nani yin lingi forjanma paabu yeni, lan ya tie Jesu nitaanli tundma po i, ke i lingi ke yin baa bu boncianla. 13 Lani n cedi ke yua maadi mi maalanma ñ ya jaandi, ki baa mi maalanma sōginma paabu. 14 Kelima n ya jaandi mi maalanma nni, n pali ye i jaandi nni, ama n yantiali wani naa pugdi libá kuli. 15 N ji ba tieni ledi i? N baa jaani n pali nni, ama n baa jaandi yeni n yantiali mo; n baa yiini n pali nni, n go baa yiini yeni n yantiali mo. 16 Lani yaa ka, a ya jaandi U Tienu a pali nni, li ba tieni ledi i, yua ye li nitaanli nni ki nan ki bani bonli ñ ga Amil a jaandi po, kelima o nan ki bani yjan maadi yaali. 17 Jan tie ya jaandi mōni boncianla, ama a lielo ki gbia niima nni. 18 N jaandi U Tienu yeni min maadi mi maalanma ki cie i kuli; 19 Ama li nitaanli nni, n ya maadi maama mu yeni n yantiali, ke mi pia mi bundma, bi jaantieba po, mi cie maalanma tuda piiga. 20 N naataani, da malai mani nani i tie bila yeni; ama, yaali n bia po, yin ya tie bila; ama i maalma nni yin ya tie ya niba n cegdi. 21 Li diani yiko tili nni, ki yedi: "N ba sōni maabuoltoma niba, ki cedi bi nilanba ñiona ñ yaadi ki maadi yeni n buolu, ama, yeri lani kuli, bi naa cengi n maama," O Diedo ñ maadi yaali n yeni. 22 Lanyapo, i maabuoli tie maalma i, ki nan ki nua bi dugkaaba po, ki nua yaaba n ki dugi po. U Tienu maama sawalpuama wani tie maalma ki naa nua yaaba n ki dugi po, ama ki nua yaaba n dugi po. 23 Lanwani i, Jesu nitaanli nni, bikuli ya maadi mi maalanma, bi nilanba yeni yaaba n da ki dugi Jesu po ya kua bi siiga, bi kan yedi ke bi tie gaada ka aa? 24 Ama bi kuli ya pua sawalli, ki wangti U Tienu maama, nilamo bii yua n ki dugi Jesu po ya kua bi siiga, bi ba sia o pali, lani yaa ka bi ba waami o yaali n tie o tuonbiadi, 25 Yaali n tie yasili ki wuo o pali nni ba pibdi, hali wan baa ki labni, ki pugi U Tienu, ki kpaandi ki maadi ke U Tienu ye i siiga. 26 N naataani, ti ji ba tieni ledi i? I ya taani ki ba jaani, bi niba i siiga nni pia i yani ii, maawangkaama aa, bondogdikaali ii, maalanma aa, maasoginkaama aa, yuakuli ñ todii ke lan tundi li nitaanli. 27 Yaaba n maadi mi maalanma ya ye, ki pundi bilie, bitaa, bii ki cie; bikuli ñ maadi ki tii, nitiano ñ ya ye ki sōgni ban maadi yaali. 28 Yua ba sōgni yaa ye, ban ya yjmini, ke yuakuli ñ ya maadi o bá nni yeni U Tienu. 29 Yaali nua bi sawalpuuba po, li buali ke bilie

bii bitaa ñ maadi, ke yaaba n sieni ñ kpaagi ki bandi bi sawali niima nni. 30 Yaaba n kaa ki cengi yeni, yendo ya la dögdimma, yua n bi maadi ñ suoni. 31 Kelima i kuli ba fidi ki pua sawali yendo yendo, lan todi ke i kuli ñ baa mi bangma, ke i kuli ñ baa mi tundma, ki paagi i pala. 32 Bi sawalpuuba n die mi sawalpuuma forjanma. 33 Kelima U Tienu ki tie yjmadli ya tieni ka, ama mi yanduanma Tienu. Nani bi nigagdijanba nitaanli nni yeni, 34 Bi puoba ñ ya yjmini li nitaanli nni, kelima baa pia sanu yeni ban maadi; ama ban ya cōlni nani yiko ñ bili maama. 35 Bi ya bua bangma yaali ya po, ban buali bi ciaba denpo; kelima li tie kuali i, ke pua ñ ga maama Jesu nitaanli nni. 36 U Tienu maama ñiani i denpo yo oo? Bii mi jiji ki cua yinba baba ya kani yo oo? 37 Nilo ya maali ke o tie sawalpualo, bii o ya tama ke U Tienu forjanma ye o niinni, wan ya bani ke min diani i po yaali ne tie O Diedo maabilkaama i, 38 Ya nilo n yie, ki fali ma, yin ja o. 39 Lanwani i, n naataani, yin ya lingi mi sawalpuuma paabu, ki da pani ke ban maadi maalanma. 40 Ama ke bonli kuli ñ ya cuoni lan buali maama yeni mi sigdima, ke yjmadli ki ye.

15 N bā naataani n bua min tiad'i u Tienu laabaali yua ke i bo gaa ki ta i dandanli ki tieni ki tieni liennyeni 2 Li laabaali n ba cedi yi bāt i candardi. Li ya sua ke li yjanbi diani nani mi bo muadi maam. Ama li ya tie yeni wani i daadanli tie fam i. 3 min cindi ki luani yaali tie min mo bo gaa yaali. Kirisi kpe t biidi po nani lan bo diani nandi u Tienu tili yeni. 4 B bo pii'o ke dana taa daali ke fii bi tinkpiba siiga nni, nani lan bo diani maam u Tienu tili nni 5 O bo dögidi ke Cfasi la'o. Ke li guani ke dögidi ke o yjödikaaba 6 yaaba bo ciae niba kobiniin la'o. 7 Ke lan po pendi ke o dögidi ke Saaki la'o, ke o todikaaba kuli mō la'o. 8 kuli po n bo pendi min ji bo juodi n ji bo tie nani nuyuoyuogu yeni. 9 N ji bo k dagidi yeni ban yii'n o tondo mōno. Kelimaa n tieni bi jaantieba niba t tuonbiadi. 10 Ama u Tienu yjalibalgo po n tie min tie yua dinne. Li yjalibalgo ki tua fam i. Li todi mōno ke n sōni ki cie bi kuli. Mini kaa sōni u Tienu yjalibaligo yua ye yen'n yeni n sōni li tuonli. 11 Li ya tie mini li ya tie bani tin pua ya sawalo nne i mō gō bo tuo ki gaa lani. 12 Bi ya muandi ki jesu yedi bi tinkpiiba siigan nni, li ba tieni ledi i buolun nni yin yedi ke yiedima ki ye tinkpiigun nni bii ke kpienb ki yiedi ii? 13 bi tinkpiiba ya ki yiedi, lan wani jesu mo den ki yiedi, 14 Ke li ya tie ke jesu ki yiedi, ti jaandi ki pugidi bonli, ti dandanli ke pia la caa naani bii lan pugidi yaali. 15 Lani ti tie faogu dam yaa u tienu nungan nni. Ke dugni ti kpaandi kaana kuli ke u tienu yiedi jesu, 16 ama ko nan ki yiedo, ke ti la ke kpieba ki yiedi, ke bi tinkpiiba ya ki yiedi, jesu mō ke fidi ki yiedi. 17 ke jesu ya ki yiedi, i dandanli kuli tie bo ninnana i, ke sieni ki ye i biidin bii mi tudima nni, 18 Li gō waani ke yaaba n bo dugi Kirisi po o ki kpe yeni wan bia fam i. 19 Li ya tie ke ti yenma ki tinga ne baba po i ke t dugi Kirisi po. Lanwani t bonli n yjanbi pia mi niñima ki cie yua kuli. 20 Kirisi fii bi tinkpiba siiga wani gō kpia fii bi tinkpiba

siiga nni. 21 Lanwani mi kuuma bo cua o nisaalo ya po i. Onisaalo n gó cua yeni bi tinkpiba fiima. 22 bi niba kuli kpenli kelima ti tie Adam yabilo i, ki bi kuli guani ki la li miali ke dugni jesu po. 23 Bonli kuli pia li yognu, jesu gedi ke ba bobni kankaani, ama o te ba guani, li te baa tie tianbi yogu i. 24 Ya puoli ke juodima yogu ba cua. Li yogu ke Kirisi ba taa li bali ki ýmianio báa u Tienu. Ki sua paadi bi batieba kuli bi yikodanba kuli yeni yaali n pia u paaalu kuli. 25 Li tie taladi ke wan ýmaa yeni o taana ki biani yaaba tie o yibala kuli. 26 O yibalo yua ke o baa juodi ki gbeni o maama tie mi kuuma. 27 Kelimaa o ýmaa bi kuli yeni o taaaana i. Ama lanwani o teni ke Kirisi die li bonla kuli i. U Tienu wan ji k ye lan kuli nni. 28 Ya yogu ke b baa yedi ke wani ji die bonli kuli, wani yua tie u Tienu bijua mó ji baa taa o bá ki maadi ke yua bo cedi ke die li kuli n yaa die'o ke u Tienu n ya tie bonli kulikuli bonla kuli nni. 29 Ke yabi ke bani u tienu ki tie padipadla baa ye ledi? Ke li ya tie yeni moni ke tinkpiba ki yiedi, yabi nwuuli u tienu ñunma wuuli bi le ya po i? 30 Ke tinb, be ya po i ke ti bigidi ti miana yogu kuli? 31 N kpiiba li tie monmoni ke n ye m kuuma nni daali kuli ama laa tie ke n pia li pamancianli t diedo Kirisi kani i yaa maama po. 32 Li ya tie ke bi niba n nua a bona nanda baba i. Min bo kóni yeni t muayandi Efesi dogu nni n bo baa báa be ya ñuadi lienn. Bi kpienma yaa fii bimtinkpiba siiga nni. Tin je ki gó ñu saala t baa kpe. 33 gó báa li yantiali ki daa tie tuonbiadi. Ki jimi i yula, ke t yenma n ya tiegi. 34 Tin daa tie tuonbiadi kelimaa b tóba ki bani u Tienu. Nmaadi ke fei n cuo'bi li po i. 35 o nulo baa t maadi bi tinkpiba baa filedi? B baa guani ki cua yeni be ya gbananbuolu i. 36 Yinba b yanpiidanba ýjan buli yaala yaa kpe li kan fidi pudi. 37 buli yaala yeni yaala baa pa ki do loa naani. Fini yua buli dibinma bii bonli ba bonbinma baba; 38 u Tienu n yi ten'o wan bua ya gbananbuolu. Bonbuoli kuli o yi ten'o ya gbanandi n dagidi yen'o. 39 i T gbanandi kuli ki táá. O nisaalo gbanandi ye t yandi gbannandi ye, a bonyugida gbannandi ye ke jami gbanandi ye. 40 po bona ye ke i tinga po mo ya bona ye. U yienu n filigli maam yeni o ýmaali n ñiligi maam, yeni a ýmaabilo n ñiligi maam laa táá táá. 41 ýmaabiyenli ñiligmá yemi ýmaabitoli ñiligmá k go ki táá. 42 Li tie yeni bi kpienma fiima bi tinkpiba siiga nni. Yaali ke b buli baa bedi ke yaali fii bi tinkpiba siiga nni kan bedi. 43 B buli 'ti ke t tadi ama t baa guani fii ki pia u fidu. B bul'o m tadima nni ke o fii bi tinkpiba siiga nni yeni t yudandi. 44 B bul'o yeni o nisaalo gbannandi ke o fii bi tinkpiba siiga nni yeni ya gbannandi n pia u Tienu fuoma miali. O nisaalo gbannan ya ye. o ya gbannandi n pia u Tienu fuoma miali. 45 Lani n cedi ke li diani ke: o nikpialo Adam tuo ya miala n fo. 46 Ama yaali n pia u Tienu fuoma miali k tiebonkpiali kaa. Laa tie tanpoli yua kaa bo kpia ama i tinga nni yua. Ke tanpoli yua yuandi. 47 O nikpialo bo ki tinga yua ke o lielo tie tanpoli yua. 48 Ki tinga nni yua n tie maama i tinga yaaba mó tie yemi. Tanpoli po yua n tie maama tanpoli yaaba mó tie yemi. 49 Nani tin ki tin

nananali yemi t mó baa kubi ki tinga nannangu i. T gó baa báa tanpoli yua nannanli. 50 N kpiiba min maadi yaali tie ke t gbannandi yemi mi sôma kan fidi je u Tienu diema nni faali. Yaala n baa bedi mó kan fidi je yaali kan fidi bedi faali. 51 Diidi mani n maadi li bondögídikaali: t kuli kan kpe ama t kuli baa lebidi. 52 Li baa tie yemna i nani u nungbangu kabima yeni. li naatuli piebima juoga. 53 kelimaa li naatuli ya piebi yaa yogu ya gbannandi bedi n baa lebidi ya gbannandi k bedi. Yeni li ji baa tie nani u Tienu maama n bo yedi maama yeni. 54 Ama yaala n bedi ya t tua yaala k bedi, ke ya gbannandi n baa kpe mó lebidi ki tua yaala kan kpe; Lan yogunu ke ya maama n diani baa tieni ki dudi. Ki paadi m kuuma ki nal'o. 55 M kuuma a paalu ye le i? M kuuma a jatiagu ye le i? (Hadés g86) 56 M kuuma jatiagu tie t tuonbiadi ke t tuonbiadi fidu tie yiko i 57 Ama ke t jaandi u Tienu yua ten'ti m paadima Yesu Kirisi kani. 58 Lanwani n naataanbuadiba, ya se mani kaanyendi ki daa lengidi ki ya tuuni t diedo tuona ke li caa liiga daali kuli. ki ya bani ke t tuona kan bia fam i.

16 Yaali n tie bi niýanma taanlin, i mó yi jiini, nani min den cabi Galasi jaandidieli yabi maama yeni. 2 I siigan nni, yua kuli laadi kuli o da cincinli daali, n bili o palu n dagidi maama, ya paabu ko cuo ko ba teni, ke sua ke ti pundi. 3 N ya yemi, n ba diani ya tila ba gedi Jerusalem ke waani i maba, ya niba ke lugdiba, 4 li buali ke min gedi min móno, n ba cuoni li cenli. 5 N ba togini i kani li ya tu k n pendi Maseduani, 6 li ba fidi min tieni yemi dana lie k pundi yemi o fawaogu yogunu, ke fidi ke yin cian nni min caa naan. 7 Mola wani, n ji k bua min ya paa o sanu po ka ke fuondi, ama min tieni yemi dana lie u tienu ya cabi. 8 Yeni lan ya kuli n ba ye Efes ke pundi pantekood. 9 Kelima o ganciangu luodi n po ke n b kua faala, ke yibalnba yabi. 10 Timote baadi, ýaogu mani ke wan yali oba, kelima o suani yemi min u tienu maama sanu nni. 11 Oba n mabnd'o, cianma yemi o laafiaa ke wan pundi, kelima n gu n ninjab boncianli. 12 Yal n nua n ninja Apolos po, n paani o pali ke wan fidi ke pundi yemi o ninjab i kani, o den ke bobni ke ba cua i kani molane. 13 Ya kubi mani i dandanli ke li paa. Ya tie mani jabi, ke paandi i pala. 14 Yin suani yaali kuli, sô mani yemi mi buanma. 15 N ninjab, n gó pugidi ke maadi, i bani ke Sitefan diegun yabi n tie tindanba Akayi dogun ke tuadi li ýjaniali u tienu maama muandu nnii, 16 Ya pia mani li coln bi po yemi ya niba tugí bi ba ki cabi u tienu maama muandu po. 17 N pali mangi yemi Sitefan n ye ti siigan nni, ke mangi Fortinati po, ke mangi Akayikis po, bi mia sugli ke i kuli ke pedi, 18 Kelima bi songi mini yemi i kuli ya pala, tiadi ke tieni mani li danba balgi. 19 Asi jaandidied fuondi, Akilas yemi Pisil, yemi ya jaandidieni n ye bi dogun kuli tieni i fuondi ti yonbidaano sanu nni. 20 N ninjab kuli tieni i fuondi, fuondi mani i lieba kuli u tienu ñosumanli po. 21 Min Pol, min móno n da'i li tili ne. 22 Nilo ya yedi ke k bua u tienu, yubonli li daano po. Ti diedo ba guani. 23 Ti yudaano jesu yediýanma n ya ye

yen'i. **24** M buama ti yonbidaano jesu n sedi ke guudi.
Ami.

2 Korentien

1 Min Pøli U Tieu buama po i ke n tua Jesu tondi o min yeni ti ninjua Timote n dangi yaa tili ne. Ti fuondi i Korinti jaandieli nni yaaba kuli yeni yaaba n ye Lakayi diema nni kuli. **2** Ti Baa yeni ti yonmidaano Jesu Krisiti yanduama n yaa ye yeni i ke go yadi i po o ñabaligi o. **3** Ke U Tieu yeli n baa ti kpiagidi wan yua tie ti yonmidaano Jesu Krisiti Tieu ke go tie u Baa. Wan yua n jie bi niba ninbaagu ke gua paagidi bi niba pala bonlikuli nni. **4** O paagidi ti pala yaa yogunu ke ti ye fala nni, ke ti mo n yaa paagidi yaaba n ye fala nni yaa pala. **5** Nani tin laadi fala boncianla Krisiti po yeni i, yени mo i ke ti laadi li papaali ki dungini o po. **6** Bi baa cangini ti ke dugini a papaali yeni a ñabaliga po, lanwani, ti yaa tie papadanba ti togini a papaali yia n suani yeni ti yaa yogunu kaa laadi fala yeni ti. **7** Ti dugi i po boncianla kelima i taami ki la fala yeni ti. Yeni ke i baa taami ki laa li papaali mo yeni ti. **8** N buakaaba, ti kan wuoni yaa fala ke ti den laa Asi nni. Li fala den cie ti paalu mo ki ti den ki pia malima yeni laafia. **9** Ti den nua nani ti kuuma pundi yeni, ti den ki tie ke tin yaa du ti po kaa, ama U Tieu po, yua yiedi bi tinkpiba. **10** wani n den guu ti li fala nni, wani n go baa guu ti yaala n bu cua ti kuli. I mõni po, ti daani ke u baa li ñangi ti yeni. **11** ya todii ti mani yeni i jaandi. Lanwani niba boncianla jaandi baa cedi tin la ñabaliga yaala n baa cedi ki boncianla n tieni U Tieu baliga ti po. **12** Mõla, yaala n tie ti pamanli tie ti yanjagili sieda ke ti den pia. I mõni po, ti yaa pagi yeni ti ñandi yeni mi yanfuonma ñani U Tieu kani, ama li yanfuonma ki ñani nilo kani kaa, U Tieu ñabaliga po i. **13** Ti daa a tila ne ke yin cogi ki gbadii li niima nni, n pali paa i po. **14** yeni yin cengi ke ti yonmidaano daali pali baa yaa mani ti po ke ti mo ya pala mani i po. **15** kelima n pali mani i po, lani ke n bua cindi ki cuai kani ki yin gaa ñabaliga taalima lie. **16** N baa togini i kani yo ki fidi gadi Maseduani ki go guani i kani ke ti kuli n gadi Sude. **17** Min den jagi li cerli po yeni, n den ki ñanbi ki cuo yaaa? Bii i maali ke n den kubi n yuli po maalima yaa, ki pia malima lie ke n baa yie ke go tuo yenma? **18** U Tieu n tie o mamõnmaadoki bani ke tin maadi yaala ki tie yaaba baa tuo lanyaaka yaaba n kan tuo kaa. **19** kelima U Tieu biga Jesu Krisiti yua ke den maadi o po, Silivin, Timote yeni mini wani ki tie yua n yie lani yaa kaa yua n tuo. **20** U Tieu yaa puoni kuli tie mini, li po ti bo yi gaa Ameni ki duani o yeli. **21** U Tieu n lugidi tinba yeni yimba Krisiti nni ke tin ñanbi ki yaa kubi ke li paa. **22** U ñagini ti po, ke baa kuani ti o tagima yogu baa. **23** N tugii U Tieu ke o tie n sieda ki dugini yaala yapo ke n den ki baa ke ngadi Krinti, den tie kemini fagini yeni. **24** Li ki tie ke ti den baa bigini ki bandi dandanli n se naani ka, ama ti kuli n sõni yeni li pamanli kilima i cegi li dandanli nni.

2 N bo jagi ki cuo ke n kan guani i kani yeni li pabiidili.
2 N yaa biidi yi pala ñyaa baa fidi mangi n pali, li tie

yinba yaaba ke n biidi yi pala yeni. **3** N diani n yeni ke lan fidi n yaa cua yi kani, yinba yaaba n bo baa mangi yi pala n daa biidi n daa biidi n pali, n dugi yi kuli nni ke n pamanli tie yi mo ya pamanli. **4** Kelima min bo diani yaa yogunu, n pali bo biidi boncianla, ki go bandi. N bo ye yeni t ninsidi mo ke laa tie ke nbua min biidi yi pala kaa ama ke yi bandi min pia yi po ya buaciamma. **5** nilo ba ya bo cua yeni li pabiidili, laa tie ke o biidi min baba ya pali kaa. Ama o biidi yi kuli ya pala yo ke min daa madi ke i siiga nni nitianba ki maadi ki pendii. **6** Bi niba boncianli ya fuuni li daano li dagidi. **7** Li ya pendi yi di sugili o po ki paani o pali ke opali n daa biidi ki pendii. **8** Lanwani u Tieu baa puni yi o ñanbili ke bonli kuli nni yi ya tundi a tuadijanciama nni yeni m buama. **9** N diani yi ki bua min bigini ki bandi yi ya pia m tuoma bonli kuli nni. **10** Yi ya báá sugili nilo po n mõ baa báá sugili o po. **11** Lani n baa cedi sitaani n da ti fidi ti kelima ti bani o sani. **12** Baa o Diedo n bo luodi n po u sanu min bo pundi Troasi dogu nni ke baa waani u Tieu laabaalinjanmo, **13** Nbo k pia m yanduama kelima mii bo la n kpiilo Titi. Lani yaa po n yaa Trasi yaaba ki lebidi Maseduani. **14** Ama ti ya tiendi u Tieu baligi, wani yua cedi ke ti paadi u yogu kuli Kilisi nni. Ki cedi ke ti yadi kaan kuli o banma nulumanmu. **15** Kelima ti tie u Tieu po Kilisi nulimanu. Yaaba n tindi yeni yaaba nye m bodima sanu nni, laa nuuli wani tie m kuuma nuulu i ki cuoni yeni m kuuma. Yaaba n baa tindi mõ li nuulu tie li miali nuului i ki cuoni yeni li miali bi po ñyaa dagidi yeni laa bona? **17** Tii tie nani yaaba n kuadi u Tieu maama yeni ke li kuadi ba t ñuadi kaa. Ama tinba ti maadi u Tieu maama yeni li papienli nani wan sõni ti ke tin yaa maadi maama kilisi nni

3 Yi go bua yi guan nni ke kua ya yema nni ki yinba moan lo n ba die yi yuuli? yigo pia mi buama yeni ya tili nba wani yi baa kuni maama n cua yi kani? **2** yinba, yinba n tie ti ya tili yaali n dianni ti pali nni. Ke cabi bi niba kuli n cooji li ki go ya bani li. **3** Ke jyan wani ki a tie kilisit tili, yaali n ñani ti kani, yaali ki dia nni yeni tidianni ñi moanma ka ama yeni o tienu fuama yua, ki laa tie a tanpaba po ka, ama bi niba ya palannii. **4** Lani n teni ki ti pia li papaali o tienu nni ke duginni kilisit po. **5** ba ki ti tie ya danba n pia o paalu ki ba guudi ya banla n ñan tiya kani, ti bama kuli na o tienu kani. **6** mani pagiti ki ti tie ya tuosoanba n tunni o qantaadi paano ya ni nni, ki laa tie ti banma ka, ama yeni otienu fuoma yua, kilima mi banma biandi o nilo, ama o fuoma yua coubi li miali. **7** Moanla li ya tie ya tuoli n den tunni yeni ya. Tili n den diani a tanpaba po ki yegi yeni mi kuma den cuanni ti kpiagidi yali ki Isalele yaaba kan fidi ki diidi mousa nunga, kilima o tienu kpiagidi den gbie o nunga ya kpiagidi n den pia mi pendima. **8** o tienu fuoma yua n tunni ya tunni ya tuoli kan ba ya kpiagidi n cie yen nni? **9** Ya tuoli ki bi ba fidi ki bu cuoja ya cuani ti kpiagidi, ya tuoli n gi ki pia buudi ya kpiagidi ba yabi! **10** yen lan kuli, ya kpiagidi n den tieni yema po ki tie kpiagidi, kilima laa

kpiagidi pendi. **11** Mi n maadi yaala n pia n pendi ma ya dgidi yeni ti kpiagidi yaala gi ki pia pendima maan ka ye ali yali yogu n tu yogu! **12** Ti pia la papali, ki ti yali tiba, **13** laa tie musa, n den yi ta licabili ki pini o nunga, ki Isalele yaaba buolu kan fidi ki yaadi tuogo yeni binunga yeni wan gbie yeniya kpiagidi n ba pendi. **14** Ama bi yantiali ye ti juandi nni, hali din nne juandi baa ye bi ya cogi atikpela la bi po, kilima kilisiti nni bebe kiliba na. **15** ama, ba dinne, biya cogi mousa, li yantiali n piigi bi palaa. **16** Ama, ya danno n ta o yuli ki puni o tiyondano, laa (cabili) yantiali ba ña. **17** Tiyondano tie fuojama n ye nanni, li dano tie yua yali o ba. **18** Ti kuli, ya nunga la ki bandi o tienu kpiagidi, ki libidi toangu pui ti tua nani wani ki ba ya kpiagidi n ñani o ya kani nani tiyondano, wani yua n tie fuorjama.

4 Yenii, tinga li tuol, nan wan gbad tipo miniñuma tindatiae ya nub wad tipala. **2** Toma, tiña ya soani n tie fie yeni ñasili kul. **3** Ama tilaabala ñamo ya wo, liwo yaaba bu bia ya po i. **4** Yeyapo, Lijadulu tienu juani yaaba ke daani. Yeni bi kan fid k la o tienu laabal yeyema, o kristi yal lan tie o tienu nan nant. (*aiōn g165*) **5** Tisongidi ti maama ka, ama Jesu christi yaa n tie ti yomdaano, tinb o tuo sonla yaaba n tie Jesu bukaaba. **6** O tienu biba n maad: “Ke mi yeyema n yed liboaboali, “yen miyed tipala, mi yeyema n teni o tienu tikpiagidi, Jesu nugani. **7** Ama tipia ya faal yen oyoagu ya cualine, klma o palu kul tie o tienu ya yaalela tie tiyaka. **8** Ama bimadt: bobuolu kul ya po. Ama ti Yam ñymad, Ama ti Yam k yaad. Tinaan luo tidugidi o tienu po. **9** Bimadti ama o tienu naajati, bi puati ama o tienu najja k bi kpati. **10** Ti kubi dalkul tikum Jesu yelini, ki lan fid Jesu mial n yed tingbanand. **11** Tinb yab da pialimial, titogidi dal kul m kum ke lan fid Jesu mial yed tingbanand kul. **12** Lan mimoni yapo, m kum soani li tuoli tigbanandi ni, ama ke li mial soani li tuoli i ya gbanandi ni. **13** Ama mani lan diani ke tukul pia dandanli yeni o fuom yua yema. N daani, lani n ced k n maadi'i ma daani, lanin ced ki mo maadi yema. **14** Ti bani ke yua yied tiyomdaano Jesu bu yied timo, ki tugi tinba yeni yiba kul ki ged yenti o rituali. **15** Ki lan fid libolikuli n tua i buama, nani o ñablí n yiad k mani nul kulyapo yenyi'i, ki o ñablí tuona moa pudi k kpiagidi o yel. **16** Yen tibu kan wad tipala. Batiya kpe, ti nano baali pande dal n tu dal. **17** Tin ye yayuogune, fala yua ye tipo tie wamu ne, ke bobidi ya kpiagidi n waagidiki goaki pia bigima. (*aiōnios g166*) **18** Tin da noa ti nuoa yaali ka, ama tin ya noa tin ke noa yaali yabona n pia minoalima kan wagi, ya bona n ke pia noalima wagidibocienla. (*aiōnios g166*)

5 Ti bani ke ti gbannandi. yaali tie nani tingani diegu ne yaa bedii, ti baa pia tanpoli po yaa dieli, Lani n tie mi tagima. Lanya d'Iéna nifosaalo nuu kaa maa. Ama li tie yaa dieli n baa se li bina yeni bina i. (*aiōnios g166*) **2** Tin daa ye ti gbannandi yeni, ti daa duni, ki suni ke Tin laa tanpoli po yaa liadili. Mani n tie mi tagima, **3** Tin baa lia yeni di ji kaa paa niyanli. **4** Li tie momoni tin laa ti

gbannandi yaa gbongu ne, ti duni ki tugi, laa tie ke ti bua tin laandi kaa, ama ti bua tin lebidi ti tiadi, ke li miali yaali n gaa mi kuuma yali. **5** Yua n tieni lanbona kuli n tie U Tienu, wan yua n teni ti U Tienu kujanma ke li tien nani i puoni yeni. **6** Yeni lankuli, tin yaa bani ke tin daa ye yeni ti gbannandi yaala n ne, ti fagi yeni U Tienu. **7** kelima tii cuoni yeni tin nua yaala kaa ama ti cuoni yeni ti dugidugidi. **8** kelima ti kuli ke li bo bualii, ke tin fagidi yeni ti gbannandi i, ki fidi ki nagini U Tienu. **9** Lanwani i, tin tugi lan tua tin beli yaala, tin ye ti gbannandi yaa, bii kaantiani, tin mɔndi ke yaa ñjani o nunga nni. **10** kelima ti kuli ne baa pundi Jesu yua baa bu bi niba kani, lan yogunu ke yuakuli baa gaa wan daa bo pia i miani ki sɔni yaala, bonjanli yoo bii bonbiigu i. **11** Tin jie O Diedo yeni, ti cegli yuakuli wan yaa bani ke U Tienu bani tin tie yaala kuli. **12** Tin daa tugi ti ba ki cabi, ama ti bo bua i pala n yaa mani ti po i. Ama ti pia tin baa ñymiani yaala yaa baa n wangí bi baa ke a bani bonli yeni i. **13** Bi yaa yedi ke tii pia yama a, U Tienu yaali, ama bi yaa yin ti yandanma mo, li tie yaa buama i. **14** kelima Jesu buama tie mabili ti po, ki dugini, ti bani, ke lanwani, tie moni i o niyendo kpe yuakuli po, lan wani, yuakuli kpe o ke Jesu kpe yuakuli po, lanwani, yaaba n fuo ki fuo bi baa po kaa, ama yua n ba kpe ki yiedi po i. **16** Lanpo cedi ke tii bu buudi, yeni o nifosaalo malima kaa nani tin bo ki bani ki maali laa maalibiiigu Jesu po yeni. **17** Yeni lankuli, nilo yaa gaa Krisiti, o ji tie nipaano i, o bonkpela kuli bodi o, yaala n sieni kuli ji tie bonpaanli. **18** Lankuli ñani U Tienu yua tɔgini Jesu kani guani ki mangi yeni ti ki ji teni ti li guamangili tuonli. **19** kelima U Tienu bo ye Krisiti nni, ki guani ki mangi yeni u ñandungu ki ji ki tiani biidi po, ki guani tugi mi guantaanma maama tuonli ki bili ti. **20** Yeni, tim ji tie Jesu sieda nba i nani U Tienu ji togidi ti yaa kani ki gua ki yi bi niba. Ti miadi sugli Jesu yaa buanma po o «yin guani ki mangi yeni U Tienu.» **21** O tugi Krisiti ke o kpandi saliga ti biidi po. Wan yua den ki ban ki biidi liba, u cedi ke o kpandi biidi daano tinma yapo o, ke tin ji kpandi, U Tienu monkundanma.

6 Tin taani ki suani yeni, ti miadi U Tienu, ke yin daa yaa yin gaa yaa ñalibagi a yeni, n tua fanma kaa. **2** kelima o yedi: «Mi yaama yogunu n ñmagidi ki nɔnli a nunga nni, ke o faabu daali, n den todi a.» Diidi mi yaama yogunu n ne, Dinne n tie u faabu daali. **3** Ti bo ki bua tin tua tantuudili ipo, ke ban daa ti maadi ti mabiidi i, ti tuonli ne po. **4** Ama ti waani yuakuli kani, ke i tie U Tienu tuonsɔnmɔnbi i, li juuli nni, li mabili nni, ku pawadigu nni, ti puadi nni, **5** dansaligi nni, li ñymadili nni, a tuonpaala nni, ke kan guani ki guo, mi koma nni, **6** ti ñandi nni, li barma nni, ke mani yeni bi niba yen U Tienu fuorjanma nni yeni mi nataanbuama nni, **7** i momoni nni, U Tienu paalu nni, ki kubi ti momkundi jakontiadi ti nugi nni. **8** Ti suani ti panpagidi nni, yeni i fe nni, ke bi maadi ti po ti maabiidi i, ke bi taba mɔ pagi ti i, ke bi sugi ti ke ti tie faaɔgi danma, ama ke tinma n

maadi i mōmōni. **9** Ti suani nani nilo ki bani ti yeni ke bi niba nan ḡamma ki bani ti, nani bonkpiena yeni i, ke ti nan pia i miani, nani bi ḡmali ti tubili ti tuonli po yeni i, ama ke naa kpaa ti. **10** Ti suani nani ti pala wadi yedi yeni i, ke ti nan ye li pamanli nni, nani talgi nba yeni i, ke ti nan todii bonciala ke bi tua piada, nani tii pia li baa yeni i, ama ke ti nan pia bonli kuli. **11** N kpiiba Korinti yaaba, ti maadi i mōmōni kuli ki gbeni o, ke ti go luodi ti pala kuli ki teni o. **12** Ti ki wuoni bonli ti pala nni, ama yinma n kubi mi maama ki wuodi i pala nni. **13** N maadi yeni nani mu binmu yeni, yin yaa pia ti po, tin pia i po yaa maalima. **14** Daa yegidi mani yeni yaaba n ki bani U Tieu kelima be yaa taanli n ye i mōmōni yeni mi faama siiga nni? Be yaa taanli n ye mi yenyenma nni yeni li bonborli nni? **15** Be yaa taanli n ye Jesu yeni Sataani siiga nni? **16** Be yaa taanli n ye yua n jaandi yeni yua n ki jaandi siiga nni? Be yaa taanli n ye li jaandielii nni yeni li tingbandielii siiga nni, kelima tinba n tie U Tieu yua fuo yaa jaandielii nni nani U Tieu n yedi maama: «N baa ye bi siiga nni, n baa tie bi tieni ke bi tie n niba». **17** Lani n cedi: «ke n yedi: «ñña mani bi siiga nni ki ḡanbi i baa, O Diedo n yedi, ke go da sii jongidi bonli, ke n baa gaa i. **18** N baa tie i po baa ke i tie n jawaaba yeni n jafanba.

7 N buakaaba nani u ḡonianu n tie t yaala yeni, Tin juudi t ba ki ḡnani t jogidi t gbanandi yeni t yantiali nni; ki ya tiendi ania ki caa liigaki pundi li bianu u Tieu fangili nni. **2** Kpaani mani u kaanu t pala nni. Tii biidi oba kuli po. Tii gulii oba tii dini oba kuli bonli ba. **3** Min maadi yeni mii baa jaligi kaa; ama nani min bo kpia yedi maama yeni. Yi ye t pala nni tin ye yeni t kpe kuli. **4** N dugi yi po ke n pali go mani i po boncianla, yeni ti ye ya fala nni kuli n ye yeni li pamanli. **5** Hali tin pundi Masedoini tii bàà fuoma. T bo la fala buolu kuli ke cancanli po bi niba kōni ye ti **6** Ama uTieu yua paandi m ninñidbanha pala yeni n bo cedi ke Tiit pundi ki paani ti pala. **7** O cuama baba kaa bo mangi ti pala. Wan bo waani k e yinba ba mōno n bo paani o pali maama n go bo paani ti pala. O bo maadi: n bua k i guani la'i yeni t ninsidi ke i pala kōni n po. **8** N bani ke min bo diani yi ya tili bo biidi i pala. Ama mii mua n yaa bo dian'li. **9** N pali mani mola. Laa mani n pali ke n biidi i pala kaa. Ama kelima i pabiidili bo teni ki lebidi yi yama. Kelima i pabiidili yeni bo tie uTieu n bua ya pabiidili buolu i. **10** Kelima li pabiidili cuoni yeni m yanlebidima ki kpendi yeni m tindima ki kan mua lipo. Ama ḡanduna ya pabiidili baa cua yeni m kuuma. **11** Diidi mani laa pabiidili u Tieu n bua yaali ya buolu n yeni n cua yeni yaali ne. Li tigi yi ke yi mōndi. Li go cie yeni kelima li teni ke yi mia sugili. Yi pala mo biidi li po. Li go teni ke t jiwaandi cuo yi. ki teni ki yi go bua ke yi la mni. Ki teni ke yi bàà li yankuali. Ki tundi i tagili daano yeni tundi fala. Bonla kuli nni yi waani ke yi pia tagili baa kuli. **12** Ba yeni min bo diani li tili. Min bo diani li tili yua laa bo tie yua bo biidi po kaa. Laa go bo tie yua ke bi go biid'o kaa. N bo bua ke i siiga nni yua kuli la u Tieu

nunga yi puni yi yula maama ti po. **13** Lani n cedi ke ti paagi. Laa tie li paagi ti baba kaa. Ama ti pala go bo mangi kelima ti la Tiit ya pamanli kelima yi kuli n bo diani o yama maama. **14** Baa n ya pagi n yuli waamu yi po Tita kani mii la i fe li po kelima li dogidi ki mini bo pagi o kani maama tie mōmōni nani ti bo yi maadi ya maama kuli n tie mōmōni maama. **15** O ya tiadi yi kuli n bo gaa u cangu yeni li fangili yeni i jiejie maam ki jegili yeni; o buama yi po yi ḡanbi pugini. **16** N pali mani kelima n baa fidi ki dugi yi po bonli kuli nni.

8 N buakaaba, ti bua yin bandi, U Tieu n suani maama

Maseduani jaandieli nni ki ḡogini u ḡalbaliga po i. **2** Yeni yaa fala n den baa kuli, bi gua li ye li pamanciali nni. Yeni bi taladima kuli, bi den tieni ti bulcincidi hali boncianla. **3** kelima n tie sieda, bi bulcintuona kuli den tie yanbuunma. **4** Bi den buali ti ke tin cabiba ke bi mōn kua bi nijanma nni. **5** Li den tie yaalidigu kelima bi daa den cindi ki taa laa bilaa ki cabi U Tieu yo, ke U Tieu buama nni ke ti yuandi ki tugi bi baa ki cabi ti mo. **6** Li po n cedi ki ti den daani Titi, ki wan yua den cindi ki suan yeniba n guani ki juodi o tuoli yeni ti bulcindi. **7** Yin pia yaali kuli n tie yaa ḡalimani cianla i n ki pia li dandanli, ki bani U Tieu maama, ki bani i mōni, ki suani li tuonli yeni pakōnli ki bua ti. Mōndi mani ki waani i bulcindi yeni li papienli. **8** Li ki tie mabili kaa ki yin tieniyeni i lieba n deni sōni yeni li pakōnli, n bua diidi ki laa U buama tie yeni li papienli? **9** Ama i bani yonmidaano Jesu Krisiti ḡalbaliga, o den tie ḡalimani daano, ki tua taligi ti yaa po ke lan fidi o taladima n tua o piamma. **10** Min maali yaala i po n ne: N ban ke lan n dagidi ipo, ki dugini yin cili hali jelo ki suani ti tuonli, lan baa baa ke o mōni, yimba n jagi i yanma n ni ki cuo ki sōni li tuonli. **11** Mōla mōndi mani ki juodi li tuonli. I pala n da kōni ke i jagi ki cuo yinba sōnimaama yeni ki kan fidi yeni, sōni mani yin paani yaala. **12** Ke dugni nilo yaa puni paabu yeni li papienli U Tieu bi tuoli paabu, o nua u daani n pia yaali, o ki nua wan ki pia yaala kaa. **13** Li ki tie ke tin yin kpege di tin pia yaala ki teni ti lieba ka, ki guani ki yacagini. Li buali ke ti kuli n yaa do i. **14** I yaa pia, yin bogidi ki todi yaaba n ki pia. Li yaa pōdi yaa daali, ban mōndi ti todi i yeni i bi laa ke li ḡani. **15** Nani lan diani U Tieu tili nni; «yua n bo wuadi ke li yaabi bo ki dii sieni, yua n bo wodi ke li waa mo bo ki dini ke li pōdi o.» **16** U Tieu n gaa balga yeni wan cedi ke Tite pali kōni i po nani ti mo yaa pali n kōni i po maama yeni. **17** Ti den sōni o i kani ke o den tuo ki gadi. Li den sua ke o pali kōni li gadima po yo ke o den tieni toni ki gadi. **18** O den yegi yeni o nataano yua ke ti jaandiedi kuli den bani o li mamōnli po. **19** Lani baba ka, ti jaandiedi nni yaaba kuli den taani ki lugidi o ke wan ciani ti ke ti gadi yeni u paabu yua ke ti gaani. U Tieu mōno yaa yudaandipo i yeni ti mo yaa baanma po i ke ti suani li tuona ki todi lieba. **20** Ban teni ti ya paabu ne tie ligigbengi, ti ki bua jaligi baa n ti baa li lig po. **21** Ti kpaani tin tieni yaala n ḡani, U Tieu nunga nni baba ka,

ama bi niba nunga nni mo. **22** Bani yeni tinba ki pugini ti kpilo ba ke o gbadi a maama ki bia suani li tuorjanli i dandanli yapo. **23** Tite wan tie o yegini o ki suani ki todii, Ti nataano yaaba n yegi yeni o wan tie U Tienu tonda i. Bi suani ke ban duoni Krisiti yeli. **24** Li wangi ki li bua yeni i mōni Krisiti yaaba n la ki bandi ke ti pia i mōni yeni tin yaa pagi bi nunga nni.

9 Min nua ke li tie n po taladi min diani yi yaala n tie bi nigagidijanba todii li po. **2** Kelima n bani yi yanbuama, ke pagi n baa li po Maseduani yaaba kani. N waani ba ke Akayi diema yaaba bobini bi todima hali ya binli n pendi ke yi pakonli n paagi bi niba bonciali pala ke bi mo ji bua ban todii. **3** N sōni ti kpiiba yi kani, kelima mii bua min pagi maam lan tua fam fam. N bua ke yi bobini gbeni nani min yedi maama. **4** Lani yaa kaa, li baa pia t po i fe ke go pia yi mo. Tin bo dugi yi po maama ke min pundi ki yedi yen Maaseduani yaaba ke yi bobini ki gbeni. **5** Lani yaa po n la ke li tie taladi ke min sōni ti kpiiba yi bo nani ke yi baa teni ba yaala, lan fidi yi bobini ki gbeni yeni t bulcindi ki naa tie yeni nilo. **6** Yi bandi ke yua buli waamu baa yedi waamu. Yua buli ke li yabi baa yendi ke li yabi. **7** Yua kuli n teni wan jagi ki cuo maama o pali nni, ke daa teni yeni pabiidili. Lan ya naani ke bi niin' o yeni kelima u Tienu bua yua teni yeni li pamanli. **8** U Tienu baa cedi o yanbili n ya wuligi yi po bona kuli nni ke yogu kuli yi ya pia ke li kandi ki fidi ki sōni tuorjanli kuli. **9** Nani lan diana maama: O yadi o piama a luoda po kelima o tegima ki pia juodima. (aiōn g165) **10** Kelima yua puni o kpaalo a bonbuola ki go pun'o li bonjekaali ba teni yi toginiyi yi tegima baa teni ibonbuoli lan fidi ki buli ki pundi ke cua yenili bonluankaana yaala n yabi. **11** O baa cedi yi yaa pia bonli kuli. Ke yi yaa teni yeni t bulcindi u yogu kuli ke bi niba n ya tiendiu Tienu balgi. **12** Kelima li todima ki todii bi nigagididanba baba kaa. Ama li tie pamancianli yeni ya yanbili n yabi u Tienu po kani. **13** Bi niba kuli ya pagi, i kpiagidi i Tienu yeni yi colini o laabaajanmo ki go tieni yeni t bulcindi. **14** Bi pamancianli nni yi po, bi jaandi u Tienu ki mia'o yeni m buama boncianla yi po kelima wan puni yi ya yanbicianli po. **15** U Tienu n gaa balg ya paabu yabi ke kandi yaa po.

10 Min Polo n tiadi yi Kirisi yumiindima po yeni o dingima po. Min yi miini u yuli n ya ye i kani. Ama n pali yi paa yi po n ya fagi yeni yi. **2** N mia yi ke ya yi cua yi kani yi daa yi tieni yaala n baa teni min ya pia i po ki mabili. N nua ke li baa fidi mabini nitianba yaaba nua ke ti tiendi yaala n siiga ne yua obinisaaliba n nua maama. **3** Baa ti tie nisaaliba. Tii bo tiendi u tobu nani bi nisaaliba n tie maama kaa. **4** kelima ti togidi ti yibala yeni ya totiadi naa tie bi nisaaliba. Li tie ya totiadi n pia u Tienu paalu i yua fidi buoni yibali -nba kaanpaali. **5** Tin gulii ya malima kuli tie yantajapaadi kuli ki yie u Tienu bandima. ki go cuo ya ya yantiali yani kuli ki bua Kirisi. **6** T bobini ki baa cuo yiema yi tuoma ya dagidi canyiin ya yogunu. **7** Nualu mani canyiin yaala ye i nintuali nni. nilo

ba ya nua ke o tie Kirisi yua, wan ya tiani ke tinba mo tie Kirisi yaaba nanawan mo tie Kirisi yua maama. **8** O diedo bo dini li bali ke min tod'i yi gedi liiga o sanjodima nni laa tie ke min gulii kaa. fe kaa pia mini li po. **9** Mii bua lan ya tie nani n bua jieni yeni n tila yeni. **10** Kelima bi tianba yedi: Polo tila mōni paaa ki go pia u paaciamu. Ama o ya ye ti siiga wani o tie tadimo ki go k pia fuoma **11** yi yanbi bandi bonyenli tin ye fagima ki da a tila ki maadi maama ti ya cua i kani mo ti baa tieni yeni. **12** T kan tuo taa ti yula ki kpabi yeni yaaba pagi bi ba. Bi luo yama ki guani ya wangi bi ba ke ymaa cie ba. guani waani ban tie yaaba. **13** Tinba wani kan pagi ti yula yeni ya tuonli ke u Tienu bili 'ti. ama t baa paagi ti yula yeni wan puni ti ya sanu ke ti pundi yi ye naan kani. **14** Tii pagi ti ba Kelima tii pendi ti banlu kani Ama ti bo pundi i kani ke ti waani Yesu laabaajanmo. **15** Tii pagi ti ba ki pendi ti banlu. tuontiana po. Ama t dugi ke i dandanli baa yabidi i tinga nni yua ke yi suani. ke li tinga n yabidi. **16** Ki fidi ti kpaandi u Tienu laabaajanmo ya diema n ye t liiga. **17** Ama yua jigini o yuli o jigini o diedo nni **18** Ama yua pagi o ba kaa baa fidi waani ke o dagidi yenli u Tienu n pagi yua n dagidi yeniti panpagidi.

11 N miadi ke yin taa ki cabi nni, n gaadma po. Ama, i gbia n niima nni. **2** Kelima, N ponbi yeni yi. N pia mi ponponbiadma i po, kelima, n cedi ke i tua jayendi baba ya cikpenga. N teni o ñonianu, ke n ba taa yi, ki puni Kiristo, nani powandiali yeni. **3** Ama, ke lan ba baa maama kuli, nani o waa ñ taa bu nunfanbu, ki bōndi Efa yenii, i maalma ñ da fagdi yeni i buacianma Kiristo po. **4** Kelima, li ya tie ke nitiano cua ki waani yi Jesutiano, ke laa tie tin waani yi yua. Bii, li ya tie, ke i ga fuotoma, ke maa tie U Tienu Fojanma. Lanyaaka, ke i ga laabaajanma, ke maa tie yi den kpia ki ga yaama. I ba tuo ki ga lankuli bongjanla! **5** Kelima, N bani ke mini ka juodi, ki waa ki cie ban yi yaaba tondcianba. **6** Ama, bayeni min ki bani maabannma, n ki luo banma wani. Ln li baa maama kuli, yeni lan tie yaali kuli, ti cedi ke i bandi likuli. **7** Min miini n yuli, ki jiini n nba, ke min duoni yi, ki waani yi o laabaajanmo yeni, n tieni biidi yo oo? **8** N fie jaandietodi ya piama i, ki bua todii yi. **9** Min de ye yeni yi, bonli ya den podi nni, N naa den tie i po tugli, n kpiiba yaaba yanbi Maseduani n den todii nni. Lan li baa maama kuli, N den cuo n yuli, kaa tua i po tugli, ki go kan tua li mo. **10** Nani Kiristo momōni ñ ye n niinni yeni, li ya tie ti kpiagdi maama, bi ka muni nni Achihaya gaanma nni. **11** Be n tieni? Kelima mii bua yi ii? U Tienu bani. **12** Min tie yaali, N baa li tie yenii i, ke min piini ya sanu ke bi taa, ki ba jalgi nni, ki na duoni bi yula, ke ban tuuni yaali tie yenma yenii tirba ya tuona. **13** Kelima, ya niba ne tie tofaama tondbaa i, ya tuosonba n pua mi tofaama. Bi lebdi bi yula ki tua Kiristo tondbaa. **14** Li ki pia yaalidgu, kelima Setaani mōno yi kpandi mi yenma maleki i. **15** Laa pia lidma ke o naacenba mo ñ yi kpandi ya naacenba n yua mi teginma. Bi juodma n ba waani bi tuona mayuli.

16 N go maadi yi: Nilobakuli n̄ da maali ke mii pia yuli. Lani n̄ ya tie i maalma mo, yin nan ga nni nani min tie maama, yeni, li ba duoni nni. **17** Min maadi ya dandanli maama, ke li tie nani japaadi yeni, ki tie O Diedo ñ bua yaali, N maadi nani yua ki pia yuli yeni i. **18** Nani bi niba boncianli dongi bi yula ti gbannandi buama po yeni, N mo ba duoni n yuli. **19** Kelima, i gaani mi yanluomaama, yinba yaaba n tie yanfodanba! **20** I gaani yaaba n kuandi yi ti yonmdi nni maama, yaaba n di yi jodi, yaaba n falgi yi, ki nundi yi, ki maali ke bi cie yi, bii yaaba n pua yi i tanpabi. **21** N ba maadi yi ke li pia i fee yeni yin tadi ki tuo lankuli. Ama, nilo ya duoni o yuli, N maadi nani gaado yeni, N mo yi duoni n yuli i. **22** Bi tie Ebrewu yaaba bii? N mo tie wani i. Baa tie Israyeli yaaba ka aa? Nmō tie wani i. Baa tie Abrahama yaabila ka aa? N mōko tie wani i. **23** Bi tie Kiristo tondiba i, bii? (N maadi nani n yuli nni ymadi yeni i), mini n tie tondo, ki cie. N cie ba li tuonpaali nni, N cie ba a kpaadidiena nni kuama, min ga ya puaciandi, mi janjanma nni, N nuudi mi kuuma. **24** Juufinba kani, bi pua nni taalma mu i “Yenli ki ye yени lanbana piina”. **25** Bi pua nni yeni a finfibaa taalma taa. Bi lugdi nni a tana yenma. Taalma taa i, ke mi ŋima den bua di nni. N tieni yentunmunli yeni ŋia mungu li biigli nni, mi ŋincianma nni. **26** N tieni li sancenli boncianla, ke mi yema biagi n po i kpeni po, ki baa a suuda janjanma nni, ki nuudi mi kuuma yeni n dogu nni niba, ki nuudi mi kuuma yeni bi nilanba, mi janjanma u dociamu nni, ki la fala ku tinpiengu nni, mi ŋincianma po, ki nuudi mi kuuma yeni bi nannandi kpiiba. **27** N ŋoni a tuonpaala, ki la falaciamo, u guanpiendu, ku ŋiagu, mi koma yeni u ŋuňunu cuo nni, n tieni dana, kaa dini, ti waadi, u yogtianu ke n ye mibili. **28** Ti ya piani Lankuli, Bi yua nni yeni li nunmōnli yeni min pia ya yanyagdi ti jaandiedi po. **29** ñjma n tadi, ke mini ki tadi? Bi tulni ñjma i, ti biidi nni, ke laa sia nni. **30** N ya ba duoni n yuli, N ba doni n yuli yeni yaali n wangti n tadingu i. **31** O Diedo Jesu Tieu yeni o Baa yua n die ti kpiagdi hali ya yugo n ki pia gbenma, bani ke mii pua tofaamal! (**aiōn 165**) **32** Damasa po, O Badciamo Aretasi yogu, Gobna bo cedi ke bi guudi Damaseni yaaba dogu i kaani kuli, ki lingi ke ban cuo nni. **33** Ama, bi den kpieni nni ku baabuogu nni, ki lolu u baabu, ki biini li takobonli ki jiini nni u bilinciamu / guoncianli tiipo, ke n ciadi bi nui nni.

12 N baa fidu waani n ba ama laa n kaa bāà ŋuadi li po. n bua min ya maadi o diedo dogidima **2** N bani ja baa ne Kirisi nni li gedu piiga n bina na. O bo doni tanpoli tuadima taa po. Mii bani o ya bo doni yeni o gbannandi bii o bo kim doni yeli. Mii bani. U Tieu baba n bani. **3** N bani li ja ke ye yeni ogbannandi baa o gò yaa ye yeni o gbannandi. Mii bani u Tieu baba n bani. **4** o bo doni yalijanli nni ki gbadu maama baa ke li pia 'o u jiwaamu yeni wan maadi. **5** N baa fidu ki waani i yuli lan daano po. Ama ki daa waani min ya yuli. li yaa tie mini ya tadima yaa kaa. **6** N yaa bua waani n bā li kaa tie min maadi

bontianli ke laa tie mōni. ama n baa miini n yuli. ama n kan waani nba, k nilo daa nua ki cie wan nua bii wan gbadu ke n tie yua. **7** Bi u dogudu ne n baa waani yali. Lani n baa cedi t japaadi n daa kua nniin. Kelima setaani ba yeni yieno ba k l maabi 'n. n kan fidi pua jaapadi. **8** Taalm taa ke n mia o diedo ke wan fagini n yeni wani. **9** Ama ke o yedi: n yalibalgo dagidi ja kelima n paalu suani ya yogu ke yaa pia tuama i. kelima n paaciamu suani ya yogu ke tuama ki ye i. Lanwani min baa wangti n tadima ki fidi kirisi paaciamu n ya ye n niinn. **10** N pali mani n tadima po. t sugidi kani, a maba nni. m niñima nni Kirisi po. Kelima yaa yogu ke n tadi lan yogunu i ke n paa. **11** N ji ki pia yama ki dugini i maba po kelima b tondikaaba ciamo ki cie nni yeni min k tie puu. **12** Yaali n waangi ke n li tie tondikaa n siiga nni tie min juuni ŋoni li tuonli yeni u yaalidigu. **13** a jaandielama cie yi be yo. Lani yaa kaa n naa den k tua tugili yi po. mia mani sugili n po lani ya biidi. **14** Diidi, n bobini ki gbeni ki bua cua ki fuodi yi taalima bonmtaa po. N kan tua tugili yi po. Kilima n k kpaani yi yaa buama kaa, yinba mōno i. A bila kaa baa kpaani ki dingi b danba ama mu binmu danba n baa kpaani ki siendi a bila. **15** Li mani n po yeni min tieni li panli k ḡo baa tundi tiendi yi naani po. N ya bua i ki pugidi yi mo kan yンbi ki ya bua'n kaa. **16** Ama n k tie tugili yi po. Nani mi n tie nunfandaano yeni n taa u nunfanbu ki cuo yi. **17** N taa nilo k baa t ŋuadi yinba yaaba ke n ŋoni yi. **18** N paani Tili pali ke wan gedi yi kani ki cedi ŋoni nitiano i kani. Titi bāà ti ŋuadi yi poo oo? T kuli ki cuoni sanyendi kaa? T ki tōgini sanyendi. **19** Yi maali ke t bo bua ti waani ti yula ke ti tie nimōnma yoo oo u Kirisi u Tieu nintualu nni? tin maadi yaala kuli tie ki yi suagi. **20** Kelima n jie ke m cuama min la yi ke yi tie nani min bo bua maama. ke yi mo n la n ke i k tie nani yi bo bua maama. N jie ki la a konkōra, i nangi, la pabienli, li nunponbiadili, u tuatabigu N Tieu daa miini n yuli i kani. **21** n jie ke n ya cua n Tieu baa miini n i siiga nni, njie ke n baa buudi kelima tianba po. Bani yaaba bo kpia tieni t tuonbiadi ki lebidi bi yama ki yaa ban bo tiendi ya jōgidi yeni ya conconma yeni ya cancangidi kuli.

13 N ji caa i kani mi taataama n yeni. Yaali n tie maama kuli, kasiedinba bilie bii bitaa n ba togdi, man jia. **2** Min den cua mi taaliema, n den tuodi ki maadi yi, bā dinne min ki ye i siiga, n go tuodi ki maadi ke yaaba n den kpia ki tieni ti tuonbiidi yeni yaaba n sieni kuli ke n ya pundi i kani, n kan teni yi nummanga. **3** Nani yin lingi kasiedi yaali n wangti ke Kiristu maadi yeni ŋōbu, wani yua n ki tadi i nungu nni, ama ki pia u paaciamu i siiga nni. **4** Kelima bi kpaa o li daapōnponli po ki dugni o tadungu po, ama o fo, U Tieu paaciamu po; tinba mōko tadi o niinni ama ti baa ti fo o niinni U Tieu paaciamu po, ki tiendi bonli kuli i siiga. **5** Kpaagi mani i bā li siiga nni, ki diidi i ye yeni ti tudugdi i; bigni mani i bā ki diidi. I dā ki bandi ke Jesu Kiristu ye i siiga nni? li ki kandi podma bā ya pani yi. **6** Ama n maali ke i ba diidi ki sua ke

pôdma bá kuli ki pani ti. **7** Ama ti jaadi U Tienu ke yin da tieni bonbiadli bá kuli. li naa tie ke ban bigni ti ki pagi ti ka ama ke yin ya tie yaali n tiegí lan waaní nani pôdi ye ti siiga. **8** Kelima ti naa pia paalu bá kuli ki ba dogni i mòn; ti ya paalu ye i momóni po i. **9** Ti pali mani boncianla ti tadungu po, ama ke i mo nan paa; tin jaandi ki miadi yaali n tie ke i banma í gedi liiga. **10** Lani ya po i ke n diani yi li tili ne, min ki ye yeni yi yeni, ki ba waani yi lan ya bona kuli, n ya ti pundi i siiga nni ya yogu, min da taa nunmõnli yeni ya yikodi ke O Diedo puni nni, ke min ya wangí yi a bona niima nni ki da biidi i po ka. **11** N naataani, yaali n sieni ke n ba maadi yi tie ke yin ya ye li pamanli nni, i banma í ya nuadi ki pugdi, yin ya songdi i lieba pala, yin ya pia yantiayenli, yin ya ye yeni mi yanduanma, mi buama yeni mi yanduanma Tienu í ya ye yeni yi. **12** Loni mani i lieba, ki fuondi i bá yeni i fuondjami. **13** Bi niñanba kuli fuondi yi. **14** O Diedo Jesu Kiristu ñanbli, U Tienu buama yeni U Tienu Fonjanma yanyenma í ya ye yeni ikuli!

Galati

1 Mini pol o tando n diani li ti li yinba kilsto ni tana yab n ye Galati po. Miien tua tona kelima bi nisa liba n səni n ni ka, laatje OTieuenn yuogi ni toa wan səani n ni mo. N den tua tona kelima Yesu Kristo lani Ba U Tieu, yua n den fiini obi tin kpiba siga, n den səani n ni. **2** Mini yeni n kpiba ysu yaba, yaba n yen ne yeni n ni kuli, taan ki fuon di yi. Ti Ba O Tieu yen ti yomdan Yesu Kristo nya nambidi yi. **3** Ti Ba O Tieu yen ti yomdan Yesu Kristo n̄alibalgo yen o yanduam a n ya ye i po. **4** Ijmei cabi oba i ti biipo i ki fidi jaati ti bidi n ni O Tieu Ti ba ya yan buama po i. (**aiōn g165**) **5** Ijme nga ticiagidi a bina yen a binal! Ami (**aiōn g165**) **6** Li paki n ni yen yin jaligi gi lebidi ki ba ja O Tieu yua n yini yi Kelima Kristo n̄ambili po ki ba jø di labalijan tø. **7** Møn mon ni labalijantø ki ye, n madih yeni kelima bi nitiaba yagi yi yama, ki moondi ki ba lebidi ba labalijame yuo n madi Kristo mama fuuli. **8** Ba tinba ti ya wangi yi ya la varjamo n ki ta yeni tin den kpa wangi yi yua, ba maleegi ya mani tampali ki tie yeni, yua n tieni yeni kuli, O Tieu n cuo o. **9** Ng go yedi, yi mœala tin den kua yedi yi yala hali jagu nulo ya wangi yi ya labarjano n i taa yeni yin den cia ga yua, O Tieu n cuo o. **10** Nani n mœandih ke bi nisaliba kin bua bi bi nbua OTieu ne? Nani n mœadik ke bua kebi nisaliba pala nya mani bi po ya? Yeni ka. Bi nisaliba pala nya bi mani n po, n kan bi ya tie Kristo yonbo. **11** N kpiba yesu n ni, n kadi ki wane yi min den wani yi ya labalijamo ki nani bi nisaliba kani ka. **12** Mi den gbadi o ni salo kani ka, o nisalo kaa den banyi n ni o mama fuuli mo, Yesu Kristo n den døagidio n po. **13** Yi den gbadi min den yua jufinba jama ki tien di mama, ke la yogunu n den wangi O Tieu ni tanli fala hali ke li bua, ki moandi ki babalini li. **14** N den bandi jufinba jandi bangima ki go njuu ma ki cie n buala yaba n ta yeni n ni sala boncianla, ki go cie ba yeni min den pia li yan ku ali ki rjua ti danbogida mama. **15** yen O Tieu den n̄anbi n po ki gandi n mi ki ga gidi n ni lali ke n daa mali ki ga yini n ni o tuonli po. **16** O dn dogidi o bi joa, lan jidi min muand o maan yaab ki ban O Tieu, li gogunu n de la gbamadi, mii la som. **17** Mii den gedi Jelusalem a ki lingi yaab n den kpa tie Yesu tondi ba A ma n den gedi Arabi Li ya puoli n den guani damas dogun. **18** Bina ta n den pendi, n den gedi Jelusalem ki ba bandi sefa, n den sedi o kani pii ya n danu muu. **19** Li kani yesu tuadi ba siiga, ni den la tøa, li ya tie ti yomdan nijua ya ka. **20** Min diani yi po ya mama na, mi pua Faama, O Tieu nuga n ni. **21** Li ya puab n den gd Syri yen Cilisi dogi. **22** Jude Klista yaaba den k bandn. **23** Bi den gba ki li maad bebe ki tua: yua n den manbidi ti yen ji muand li dandanl maam yam ko den kpan wan bid. **24** Bi den kpiagidi O Tieu ki li tie n po.

2 Piiga n bina puoli po, k n guani ki gedi Serusalem, min yeni Barabas. Ti bo yugi Tit ki pugni ti po. **2** L bo tien n nani dangdi yeni, k n fii ki gedi k min maadi ba li

laabaa manli a buolfana po. li maama kuli den pia lan n̄anbi ki nua yabi. Ki da te bundi ki ya siani fanma. **3** Ba n yegnu Tit mōno, wani yua bo tie Grek yua, mōno bo ki tie niili ka yen wan kondi. **4** Li kuli ne ki dugni bi n̄alacidan yaabi kua ti taanli, ki kpaani k tin da yali ti ba ti yudaano jesu klistu nni. K bua tin gbali ti tuonli. **5** Ti nan ka jaa ba, ti baa deli ba kaana kuli nni. ti Diedo kan cabi li danba ki ban fidi ki tieni bonli, hali ban tøgni naani kuli. **6** Ba yaabi n den tie yudam naa den beli bontianli, li laabaamanli n pundi i kanio. **7** Ama, ban la k min den tie yua bi muandi o laabaamanli a jela yen po. **8** Yua n den Pial a kñnjikpela yudaano, wani nt ien min mo a jela yaabi n k bani jesu ya yudaano. **9** Jesu yaaba siiga, yaaba n den tie nani i benjieli yeni, Jaka, pieri yeni Jan, bani n den laa U tieu n̄ n̄anbi n po maama bii bi den cuo mini yeni Barnabasa nijieni ki yogi ki døggi ke bi ta yeni ti. Bikuli den tuo ke mini barnabasa bi ya tuni yeni bi nilanba siiga ke bi mo, Jufinba siiga. **10** Bi den mia ti go ke tin yaa tiani bi tadladi danba po, min den tienla. **11** Sefasi n̄ den pundi Antiosi min den ki tuo o po kelima o naa den pia moni. **12** Wan den kpia ki cua, pieri den yi di yeni yaaba n̄ ki tie sufimba. Ama bi niba n den pundi, o den sani ki ja yaaba n ki tie sufimba kelima, o den jie i kñmu. **13** Sufimba siiga, bi tianba moko den cili ki jødi lani ya tugmonbuol ke Barnabasa moko den taani yeni ba lan ya palieda nni. **14** Yaa yognu ke n den bandi ke baa jie jøa li laabaamonli, n den wani sefasib kuli nunga nni. “Fini yua tie sufi ke nan ye nani bi yanbondama yeni, a baa tieni ledi ki niini ba ban yaa ye nani sufimba yeni?” **15** Tinma yaaba mali sufimba ti ki tie “yaaba n yie O Yudaano”. **16** Ti bani ke li baakuli kan fidi ki tieni yeni u paalu ki naa tie krisiti buamma. Ti cua Jesu Krisiti nni ke tin fidi ke ya naani yeni Krisiti yua kelima tagma bakuli kan fidi ki tieni yeni li balmaama po. **17** Ama li ya tie ke ti lingi ki bua ki baa i mñmorni kelima Krisiti yaapo. Li sua ke tinba sufimba moko tie tuonbiadidanba. Nani li bua ki yedi ke krisiti tie tuonbiadi naciemo bii? kalam. **18** Li ya tie ke n go maa mini den mudi yaala; tua mini nba li balimaama miidka. **19** N den tuo ki kpe li balmaama po kelima n den bua min ya ye yeni U Tieu. **20** Lanwani, laa gua tie mini n ye ki fuo, krisiti yua n ye ki fuo nni. Min pia yaa miall n gbandi nni mala, n piala kelima n dugi wani U Tieu bijua po, wani yua bua nni ki puni o yuli ki kpe n po. **21** Mii bua ki fali UTieni n̄ambli kelima li ya tie li mñmornsaali baali kelima li balmaama kubma yaapo, lani ki krisiti den kpe fanma fanma.

3 O Galaad yab i pia yama yaa jøma bøndi i nuga kaa ki bi baa kpa yesu?! **2** Diimani mi bua bualti ki bandi yaala: l tie yiko tuona nni kiden gaa forjama bii l dandanli tundli? **3** yima galati yaaba bii yanluom yoo yin den cili yeni u tienu fuojama nani mola yi baa ki juodi yeni yi ya muandli. **4** Yin den la ya yema l dandanli nni naani lden tie fanma fanma po yoo laa tie fanma fanma po kaa **5** U tienu yua puuni u fojam ki tieni isiiga m banciamena yeni

o tiendi la kelima i tiendi l balimaama n bil yaala bii? kelima i den gbad i o laabaalijamo ki daani. **6** yi kpaagi mani Abraham po u den daani u Tieu ke u Tieu mo den cuadi opo la kiml tie tiegima. **7** Mola l bua waani ki yaabi n pia l dandanli n tie Abraham puolipojuani. **8** I diani l den tuodi ki wani k u tieu baa saa bi nilamba po momoni kilema bi dandanli po lan ya po u den tuodi ki wani Abrahameya laabajamo n tie na: «i nibuoli kuli baa l seli kelima a yapo. **9** yen i ya pon daaani u Tieu naniAbrahami yeni baataani yeni o ki ba l seli. **10** Yaaba n dugi yiko tuona po ye nopolia nni kelima li diani «sola yua ke o yenma yen i tuona ki tie nani li bali tili nni n yedi maama». **11** O baa kan baa i momoni U Tieu nintuali kelima li bali maama yapo, o nimono baa ya ye ki fuo li dandanli yapo. **12** Li balmaama naa taa yen i li dandanli, ama mi yedi«ya nilo n tiendi likuli baa ya ye kelima li yapo». **13** Krisiti dn daa ki faabi ti yen i li balmaama ya nopolia den tua nopolia ti yapo, kelima li diani«sola yua ke bi jonn i o ku daagu po kuli». **14** Li den tua yen i ke bi nilanba baa Abrahama seli kelima Jesu krisiti yapo ke ti kuli baa U Tieu n den puoni ti yaala kelima li dandanli yapo, lani n tie fuoma. **15** N kpiiba, cedi manni mi taa yaala n tiendi a nisaala siiga ki dogdi min bua yedi yaala. O nilo ya jaa njobu bonli po, oba kuli kan borinla bi ki pugni li po. **16** Mola, U Tieu den puoni Abrahama yen i puolijuamu a nopolia. Laa o puolijuamu nani li tie boncianla yen i, ama yendi bebe yen i puolijuani, lani n tie krisiti. **17** Songi mani min bua yedi yaala nne: U Tieu n den bogni ki bili yaala ki puoni ke o bua kubi la yen i li balimaama yaama n den yuandi ki cuo kobina n bina piita puoli kan fidi ki cua yen i njoniamu ti po. **18** U Tieu njalmani baadi kelima li libalmaama kubma yapo, lan go tie u njoniamu yapo yo ke U Tieu den puni Abrahama o janbli. **19** Lanwani be yapo ke li balimaama ye? Min den pundi ki dödgi bi niba tuonbiadi, U Tieu den niani u njoniamu yua yaapo n baa cua. Malekinba den dödgi ma. **20** O candrbaalo kan ya ye niyendo baba yapo. Ama U Tieu wan tie yendo. **21** Naani ke li balimaama nia yen i U Tieu njonianu bi? kalama. Li ya tie ke li den pia ya balmaama n baa fidi ki pa li miali, lanwani, li balmaama den baa fidi ki cua yen i li momosaali. **22** Ama i Diani dödgi ke bi nisaaliba kuli ye ti tuonbiadi buadi nni. Ama yaaba n daani kuli n baa U Tieu n niani ya njonianu kelima li dandanli Jesu Krisiti yapo. **23** Hali ke li dandanli maama daa den ki cua, li balmaama den kubi ti nani li kpaadidieli nni yen i hali ke U Tieu n baa dogdi ti laa dandanli. **24** Lanwani, li balmaama den tie nani o biyuuo yeri ki gobidi ki gedini Krisiti kani ke ti baa li momosaali kelima li dandanli yapo. **25** Mola ke li dandanli maama cua laa biyuualo naa go die ti. **26** Kelima yikuli tua U Tieu bijaba kelima li dandanli Jesu Krisiti nni yapo. **27** Yinba, yaaba n den batisti Krisiti nni, yi la wani Krisiti nani i liadli yen i. **28** Bi gagidma naa go ye sufinsba yeri nilanba siiga, i yonbi yen i yaaba n die bi yula siiga bi jaba yeri bi puoba siiga,

kelima yikuli tie yenma Jesu Krisiti nni. **29** Yi ya tie Krisiti yaaba, i tie nani Abrahamu puoljuani ki baa baa U Tieu n den niani yaa njalmani.

4 L ya tie k ofal tie biga, in maad k wa pia padm yen o yono, ba wan l tie canba mam kuul. **2** Yaab kubo yen yaab guo po o faal kul o bonwaamn baa die hali o ba n den bil ya yogunu n te pund. **3** L tie yene t mo, yayognu k t den tie bid, t den ye yonbdin yen janduna tuon biid. **4** Ama o tieu n den bil ya yogunu n te pund cain, o den son o bijua janduna nni ko pua malo, t yikodin. **5** K wan faab yaab ye t yonbdinni k lan fid tin tua o tieu biid. **6** Lan ya po, klma yi oia o tieu bija wan o tieu n den son o bijua fuom yua t palan k o kpaand g tua “n ba o tieu”. **7** Lan wani, a ji k tie yonb, a ji tie o tieu bijua. yjan tie o tieu bijua yen i yen i tie faali k t əgni o tieu balg po. **8** Yog tianu, k ba ban o tieu, i dont ya tieni k tie lan. **9** Ama mola e band o tieu, bii o tieu bandi? k gun k kuan eba t yonbdin. **10** E gbelg a dana, e ymaal, o yogu yen a biina. **11** N yie yen min son e po faam faam. **12** Ya tie maan nan min yen, lkmaa n mo tie naani yinb yene. ninjab n miade sugl. **13** E k bidin. eben kn gbannand n den kpaa yognu y k n den cind k tunde o tieu kadaaogu. **14** Min den k pia laa fia i den k yien i den nungin ama i den gaa nani o tieu maleg yene nan jesu kilisu. **15** Yin pia ya pamancianli yen i kua le? N tieni i po siedi ke laa yogu, li ya den baa fidi, yi den baa bogdi yi nunceli ki pa nni. **16** Nani min maadi i i momoni yen i, n ke i tua yibali bi? **17** Yaaba n kopia ke bi bua ke yi yen i, yanyaga ki jani. Bi bua ke yin paadi yen i nni ki njoldba. **18** To, li jani ke yin yaa pia li yankuali janli boncianla yogu kuli, laa tie min ye yen i yaa yogu baba ka. **19** N bila, n go baa llaadi i po ya fala n tie nani U maditugkunu hali yin pan baa Krisiti tagbuolu i nni. **20** Min bua yaala tie ke n baa ye yen i mola lebdi mataali yen i kelima n yama yagi i po. **21** Waani nni manni, yinba yaaba n bua ke li balimaama n ya die i, i gba li balimaama n yedi yaala yoo? **22** Li diani lienni ke Abrahama den pia bonjala lie, o puotuado Agala den mali opo yendo, yua ki tie yonbo, Sala yen mo den mali o po yendo. **23** O puotuado n den mali yua den mali nani o bi nisaalba kuli yi maa maama, yua n den ki tie yonbo n den mali yua den mali kelima U Tieu njonianu yapo. **24** Laa poliedba maama tie nani kpanjanma ki dödgi U Tieu njalmanadiliedi. O jantaadi yendo yua n den kua Sinayi juali kani naani yen i Agala. Wani n mali yaaba kuli tie i yonbi i. **25** Agala yen i tie sinsyi juali yaali n ye Arabi diema nni ki naani yen i ya Jerusalema dogu n ye mola, yua n ye ti yonbdin nni yen i o bila kuli. **26** Ama Jerusalema dogu n yu n ye tanpoli die u yuli wuni n tie ti ya naa. **27** Kelima li diani: «Fini ki njoliga, yua ki mali jan ya ye yen i li pamanli, yen i, fini yua n daa bani u maditugkunu, jan kpaani kelima a pamanli po, kelima ku ponanbangu bila baa yaba ki cie ya pua n ye leni o calo ya bila. **28** N kpiiba, yinba n tie u njonianu bila nani Saka yen i. **29** Nani yua n den

mali kelima mi fuoma paalu po gala maama, li go tie yeni mola. **30** Ama i Diani yedi lede? Li yedi: «Deli o puotuado yeni o bija kuli kelima o bijua kan taani ki je li faali yeni yua n ki tie yonbo ya bijua» **31** Lanwani, n kpiiba, ti tie o potuado ya bila ka, ti ki tie yua n ki tie yonbo ya bila.

5 Kristo ñani ti ti yonbdi nni, ke tin yali tibá i cain. Lan wan ii, ñanbi ki ya kubi mani ke li paa, ki ji lebdi ki kuani yibá ti yonbdi nni. **2** Yin ñanbi ki cengi min Poli n maadi yaala ne: I ya cedi ke bi kondi yi, Kristo n tieni yaala ji kan ya lbá yipo. **3** N bua ñanbi ki maadi yi bonyenla ki ledi: Yua cedi ke bi kondi o kuli, li tie mabli i li daano po, ke wan ya colni yiko buali yaala kuli. **4** Yaaba n kpaami ke ban colni yiko ki tua bi nimõnba U Tieu nunga yeni, paadi leni Kristo, ki ñani U Tieu ñyalbalgo nni. **5** Tinba wan dugi ke mi Forjanma n ba cedi ti dudugdi po tin tua nimõnba U Tieu nunga nni. **6** Kelima Jesu Kristo nni, a kondi ii, ñaa kondi ii, laa pugdi lbá. Ama ñan ya pia ti dudugdi ki waani tini nni a buama. **7** Yin bo tiini ke li ñani: ñyia bo jia yi sanu, ki pani yi ke yin da colni i momoni? **8** Yaala n pani yeni ki ñani yua n yini i kan kaa. **9** A dabina waama ne n yen fidi ki doni kpanu yoma. **10** N pali paa yi po, ti Yonbdaano nni, ke yi maalma kan kpiadi. Ama yua n ba ñmagdi yi yama, ya tie bá yua, U Tieu ba dadi o tubli. **11** Ke mini ii, n kpiiba, li ya tie ke n gó muandi ke bi niba n kondi, be ya po i ke bi gó wang nni fala? Kristo kuuma li dapõponli po ji kan ya ku yaalidug! **12** Yaaba n cuoni leni li ñymadli yi siiga, taani ki bua ban jia bi jatiadi kuli ki luni. **13** N kpiiba, U Tieu yini yi ke yin yali yi bá i, li ki tie lan ya po yin ji ya ye ti gbannandi nni ka. Ama, ya tuuni man ki todi yi llieba lan waani ke i bua ba. **14** Kelima, yiko kuli taani ki ye ñõmaayenma nni: Ya bua a lielo nani fini yeni. **15** Ama, i ya jundi yi lieba, ki janbdi yi lieba, yin ya bani ke li caa ke yin biani yi lieba. **16** Lan wan ii, cedi man mi Forjanma í ya ñmagdi yi yenyienu, yeni yi ji kan fidi ki ya tuuni yi gbannandi n niani yaala ke laa ñani. **17** Kelima, o nufosaalo gbannandi n niani yaala ki tuo mi Forjanma po. Mi Forjanma mo n niani yaala ki tuo o nufosaalo gbannandi po. Lan bonliedla kóni leni biyaba, ke yin da tuuni yi buama. **18** Mi Forjanma ya ñmagdi yi, yiko ji pia u nugu yipo. **19** O nulo gbannandi nianbiidi n kuandi o, mi conconma nni, jõgndtuona nni, ti cagndi, **20** a pada nni, li ñõgdili, ti yibalindi, a konkona, ki nanga, li pabienli, ku ñõniagu, mi paadma, li ponponbiadli, **21** li dañubiadli, ku jewuugu, leni laa bonbuoli kuli. n maadi yi nani min bo kpia ki maadi yi yeni, yua tuuni lanai kan kua U Tieu Diema nni. **22** Ama, mi Forjanma bonluankaala n tie, mi buama, li pamanli, mi yanduanma, li pañilli, mi todma, mi ñanma tienma, mi tegnma, mi pasongma, mi yandingma; **23** U Tieu ñõmaama ki yie laa bona. **24** Yaaba n tie Jesu Kristo yaaba wan taa bi gbannandi buama leni ti nianbiidi ki kpa li dapõponli po i. **25** Mi Forjanma ya ye leni ti, tin cedi man ya ñmagdi ti yenyienu. **26** Tin da dongi tibá fama, tin ñaa man ku makpaangu leni ki nanga ti lieba po.

6 N kpiiba, i ya lá i lielo ke o tiendi ti biidi, yinba yaaba ke U Tieu Fuoma ye leni yi, yin ñmagdi o suo leni mi yanfuoma. Fini yua ñmagdi a lielo í ya bani abá po, ki da ti baa li bignli nni. **2** Ya todi man i lieba, yeni i colni Kristo ñõmaama n yeni. **3** O nulo ya maali ke o tie nugbenglo, ki nan ki tie puu, o bôndi obá i. **4** Yua kuli n gbedi o yenyienu, o ya diidi ki sua ke o yenyienu ñani, o pali baa mani o bá po, ama lan da tie ke o pua ki kpabndi wan leni o lielo ka. **5** Kelima yua kuli ti ba taa o yuli po tugli i. **6** Ban tundi yua U Tieu maama, í bôrgdi wan pia yaala ki teni o tundka. **7** Da bôndi man i bá, bi ki fanbdi U Tieu. Yua buli yaala, o ba ti yendi lani. **8** Yua buli o gbannandi buama, o ba ti yendi o gbannandi yaala i, lani n tie mi kuuma; ama yua n buli mi Forjanma n bua yaala ba ti yendi mi forjanma yaala i, lani n tie ya miali n ki pia gbenma. (aiōnios g166) **9** Tin da ñaa man mi ñanma tienma, kelima ti ya wadi ti pala, ke li daali pundi, ti ba yendi tin den buli yaala i. **10** Lan wan ii, ya yogu, ke ti ba fidi ki buli kuli, tin ya tie bi niba mi ñanma, yaama n ñanbi ki nua Krsto yaaba. **11** Diidi man ya tisõnkaciandi ke n diani leni n nugu ki teni yi. **12** Yaaba n niindi yi ke yin kondi yeni, ban n wangí bi bá ki bua bi niba í ya pagi ba; kelima bi bua ban logdi yaaba n muandi Kristo kuuma li dapõponli po n laadi ya fala i. **13** Kelima yaaba n kondi móno ki colni U Tieu ñõmaama; ama bi bua yin kondi ki ya gbengdi yi bá. **14** Min wan ki pua ti japaadi li bá po, li yaa tie ti Yonbdaano Jesu Kristo kuuma li dapõponli po yaa ka. Kelima man ya po ke mii li bá ñanduna po, ke ñanduna mo ki ti li bá n po. **15** Kelima, ñan kondi ii, ñan ki kondi ii, laa pugdi li bá; bonmõrla tie ke ñan lebdi a yenyienu i. **16** Yaaba n colni li sanu leni yaaba n tie U Tieu bila leni móni, U Tieu n teni ba mi yanduanma ki gó jie ba nunñima. **17** Obá n ji da fandi ki mabni nni, kelima min gaa ya fala kuli banma ye n po, ki wangí ke Jesu Kristo n die nni. **18** N kpiiba, t Yonbdaano Jesu Kristo n yadi yi po o nedjanma! Ami!

Efesia

1 Min Polo, Yesu kirisi tondo kelima u Tieu yanbuama po. N diani li tisönkaali ne ki fuodi yinba yaaba n tie ya niba n gagidi ki jnani yeni ya niba dugi Jesu Kilisi nni ki ye Efesa po. **2** T baá u Tieu t yonmdaano Yesu Kilisi jnabili po yeni o yanduama n ya ye yeni i. **3** Tin pagi u Tieu yua tie t yondaano Yesu kilisi báa. Wani n seligi 'ti u Tieu nni sera buoli kuli Kilisi nni tanpoli po **4** U Tieu bo tuodi gandi 'ti nni hali ke janduna daa bo tagi. Ke tin ya tie ya niba gagidi ki jnani, kaa pia tagili baa kuli o nintualini nni. **5** O bo tuodi taa'ti ke ti tua o bimönmü Yesu kilisi po. O yanbuama yeni o yanjagirjanli po ke o bo tieni n yeni. **6** Lanwani tin ya pagi o jnabili yaal n pia t kpiagidi. Wan puni 'ti yaali kelima o bibuadiga po. **7** Yesu n bo faabi'ti kelima o soma po i ke ti báà sugili ti tuonbiadi po. yeni ke owaan'ti o jnabili nyabi maam t po **8** U tieni bo yadi ti po lan jnabili ke li yabi, ki puni'ti m yanfuonma yeni m banma kuli. **9** O bo dogidi t po, o yanbuama bondögikaala, wan bo tuodi bili ya yanjagirjanla kilisi nni. **10** Lani n tie ke u yogu ya pundi wan taani li bonli kuli yaala n ye tanpoli po yeni yaala ye janduna nni kuli, ke li kuli n t tua yenma. Ke kilisi n ya die li kuli. **11** Kilisi ya niinni ke u Tieu bo tieni li bonla kuli nani wan bo kpa Jagi ki bil'o maam. O bo gandi ki gagidi 'ti ke t tua o yaaba. **12** O bo tieni n yeni ke tinba yaaba bo bili t gudima n ya pagi'o. **13** I mo ko bo gbadi i mönmöni maama lani n tie li lanbonmanli yua cua i po n tindima. i bo tuo ki daani kilisi o yua niinn. Utieu bo teni i o maalima, lani n tie u Tieu fuojanma yua bo nian i ñöñianu ke baa punti t yua. **14** U Tieu fuoma yua ye yeni'ti n wang ke t baaa dii ya faali ke u Tieu bo guuni 'ti. Lani n tieni ke u Tieu bo faabi'ti canyiin. T ya pagi o kpiagidi. **15** Li tie lan ya po i ke mini bo gbad i dandanli, o yonmdaano Yesu po maama yeni i buama bi nigagidirjanba kuli po. **16** N tiendi u Tieu balgi i po u yogunu kuli. ki taagi i kuli ya yela min jaandi ya yogunu. **17** U Tieu yua tie t yonmdaano Yesu Kilisi báa yeni yua n pia t kpiagidi kuli n teni o ke o fuoma n yendi t yantiana, ki go dogidi i po u Tieu ke yin bandi o mönmöni. **18** N go miad'o ke wan yedi i yantiana nuni ke yi fidi ki bandi ya gudima n tugi, yeni o yinu yeni wan bili o nigagidirjanba po. Yaa ñalmano ke o pia t kpiagidi. **19** N go miadi ke yi bandi o paalu yua n tuuni tinba yaaba n dugi o po ya niinn yabidi ki kandi maama. **20** U paalu yua n tuuni niinn yeni n tie wan bo suani yua ki fiini fini kilisi bi tinkpiba siiga nni ke o go ye ki fo ki o jieni tanpoli po. **21** Wani kilisi kaa lankani ki die m diema danba kuli, li bali danba kuli, bi paatieba yeni bi yonmbidabba kuli. O yeli cie yeli kuli yaayogu yene yeni ya yogu baa t cua kuli. (aión g165) **22** U Tieu bili a bona kuli ki bili kilisi niinn ke cedi k o tie wan yiini yaaba kuli yudanciamo. **23** Kilisi naataanli tie o gbannandi ki tie o yedagidikaama, wani yua n dagidi bi kuli po li bonli kuli nni.

2 Yogunu ba i bo tie kpenba kelima i tagili yeni yi tuonbiadi po **2** li yoguni yi bo jua jnanduna sanbiidi yeni jnanduna tagibiidi bado yua yaa yantiana n suani mola u Tieu yiedikaaba pala nni. (aión g165) **3** Tinba kuli bo kpia tieni yeni. Ki tiendi nani lan niba n tiendi maama mola ne. Ki jua t gbannandi bonbuakaala ki tiendi t gbannan yeni li yantiali n bua yala kuli. Bi bo mali 'ti ke t tie u Tieu pali n be yaaba ya po nani nifosaalo kuli yene. **4** Ama u Tieu ninñingbadima ciamma po o bua tinba hali ki li yabi. **5** Lanwani t bo tie tinkpila i kelima ti biidi po. O bo guani puni li miali yeni kilisi. Li tie o jnamba paabu ya po ki yi faabi. **6** O taani ki fiimi tinba yeni Yesu kilisi, ki duoni ki kuani 'ti yeni wani tanpoli po diema nni **7** O bo tie lani kuli ki bua waan'ti o jnabili n yabi maama kaa pia bianu, hali ya yogu n baa ti cua kelima o jnampa ti po Yesu kilis nni. (aión g165) **8** Li tie o jnabili -paabu ya po i ki tii faabi yi ba lan kelima li dandanli ya po yo. **9** laa tie a tuona po mo yeni wani, oba kuli n daa jingidi o yuli li po **10** T tie u Tieu nugu tuonli. A tagi'ti Yesu kilisi nni ki t ya suani o tuongjanma. Wan bo tuodi ki bili ke ti ya suani yaala. **11** Ya tiani mani line bo mali yi ki yi tie ninlanba. ban yi yaaba a jogida, kelima bi niba n tieni ya kociagu b gbannandi po. Li bo cedi ke bi yi a jifela. **12** Lanyogunu i bo fagi yeni kilisi. yi bo k pia bonla Isaraheli buolu yaaba kani. Yi bo tie canba Isarayeli buolu jantaadi nni. yaala jua wan bo ñani'ba ya ñöñiani nni, yi bo ye janduna nni gaa pia guudima ba kuli, gaa pia jantaado yeni u Tieu mo. **13** Ama mola Yesu kilisi mo ya nni ke yinba yaaba bo kpia ye fagima yeni yi nagini u Tieu kani lelima kilisi ya soma po **14** Wani Yesu n tie t yanduanma yan taani nibuoli lie, Jufi-nba yeni bi nilanba ke bi tua nibuolu yendu. O bo puni'ba o gbannandi, ki mudi ya pagili n bo paadi 'ti yeni t lieba lan tie m yibalima. **15** O bo buoni li bali maama yeni lan bo pia ya kuanan kuli ki taa lan nibuoliediba ki tagi nibuoli paanyendu wani o ba ya niinn gi tieni n yanduanma. **16** O bo bua wan mangi tinba yeni u Tieu ki kpe li daaponponli po ki buoni ti yibalima ke ti tua nibuoluyendu. **17** Wani Yesu n bo cua ki wangti t m yanduanma ya laabaaljanmo yinba yaaba bo ye fagima yeni yaaba bo ye könma könma nni. **18** Wani yaa po ke ti kuli báà u sanu ke baa fidi punti báà kani. nani o fuoyenma u Tieu nni yaaba n daani o niinni. **19** Lanwani i go tie nilanba bii canba mo. I ji tie tanpoli yaaba i ki ji taa buoliyendu yeni u Tieu nigagidirjanba, yeni u Tieu deni yaaba **20** Yi tie nani a tanmaatana yeni ke bi máá i ya tanpuuli n tie u Tieu tondiba yeni o saawalipuala po wani Yesu kilisi n tie laa tanpuuli ya tanjuga **21** Wani Yesu ya niinn ke yi la li dieli gi maa bonjanli ke li kpedi ki tua u Tieu dieli ya la n gagidi ki jnani o po. **22** B máá ki tuani yinba mo o ya niinn ne kelima o fuoma ya po i ke i taani tie u Tieu n ye naani.

3 U tieni tieni li kuli ne yinba yaaba n ki tie jufinba yaaba yapo ke min Pöl ke n ye li yomdieli nni Jesu Kristi po. **2** N tama ki bani ke U Tieu selgi nni yeni wan

teni nni a tuona min sóni i yapo. **3** O teni nni laa tuonli kelima yaa ḷasiili ke n bo waani yeni po. **4** I yaa cogi min waani i yaa ḷasiili yeni, i baa bandi ke n bandi i maamoni Kristi po. **5** Yognuba o bakuli bo ki bani yaa labamanli n kpendi po, kelima o den liegi dulhā, ama mōla U Tieu dogila ki waani o yeginkaaba yeni o tundikaaba. **6** Li mamoni tie ke yaaba n ki tie jufinba bogidi yeni jufinba U Tieu banjanli, ki tie U Tieni niba, ke baa biidi yaa bona ke U Tieni puoni ba kelima bi kuli tuo Jesu Kristi. U Tieni Labaamanli n yени. **7** N ji tie U Tieni tondo ke baa yaa muandi o labaamanli, yaa tuonli ke n bo ke dagidi min sóni ama ke U Tieni lebdi nni u paalu po. **8** Yeni min li wa maama kuli, U Tieni teni nni o paalu o buama po ke min muandi yaaba n ki tie jufinba po li labaamanli yeni Kristi n tieni yaala ti po, ke li yabi boncianla, ke nilo kan fidi ki waani. **9** Min baa sóni yaala tie ke min waani yuakuli U Tieu n bogindi yaala. Yaala ke U Tieni wuonla hali ke li fagi, hali yaa yognu ke o bo tagi a bona kuli. (**aīōn g165**) **10** U Tieu n bogini yaala, o waani o maleke paala tanpoli po o niba yaaba n tuo Kristi. **11** U Tieu bo bogini lani ti po, o bia tieni lani Jesu Kristi tuonli po. (**aīōn g165**) **12** Yeni ti yaa jaandi, ti baa fidi ki pundi U Tieu kani yeni papaali ke jiwaani ki ye yeni ti, kelima ti tuo Jesu yua sóni U Tieu tuonli. **13** N miadi ke yin da wodi i pala min laadi yaa fala ne po li yomidieli nni i yaa po, lani n baa todi yin kpaadi. **14** Kelima U Tieu tieni li kuli ne i yaa po i, n gbaandi ki jaandi U Tieu ti ba. **15** O tie yaaba n gaa o maama qui kpe yeni yaaba n ye ki tinga ne po kuli. **16** N jaandi ke u paalu po, U Tieu n teni i o paalu ke bia teni i o fuojanma i fuomi nni. **17** N jaandi ke Kristi n kua i pala nni kelima i tuo o, ke yin yaa tie nani yaa tigii ke o jiina kpa ḷama yeni yaa dieli ke bi maa o tantagi po yen. **18** Ke lan fidi yin gbadi yeni yaaba ke bi paadi ba U Tieu po. Kristi buama pianu, faginu yeni juanu yabi. **19** Li buama yabi hali ke ti kan fidi ki gbadi, ama n miadi ke U Tieu n gbie i nni. **20** U Tieu baa fidi ki tieni yaala n cie tin miado yaala yeni tin maali yaala o po. **21** O yeli po, li pamanli n yaa ye yeni a bina yeni a bina. Amen (**aīōn g165**)

4 N ye leo yonm dieli nni t Diedo Yesu po ki diani ki bua puni i cegili. Yin mōndi ke i yenma n ya ḷani wan yiini ki bua yi ya ye maama. **2** Yi yaa jiindi i ba yogu kuli ki ya pia li pasōngili yeni li mindili gi yi bāà sugili i lieba po. Lan kuli mbuama nni. **3** Mōndi mani ki ya tāá nōbu ki ya ye yeni i lieba m yanduanma nni **4** B dugikaaba kuli tie gbanmanyendo i. U Tieu fuoma mj tie yendo i ke b go lugidi n ke u Tieu n puoni yaali kuli n tieni **5** O candaano tie yendo Yesu kilisi yua ke t kuli daani. K go ya bani ke m ḷinwulima ma tie yenli Jesu yeli po. **6** U Tieu tie yendi ki tie t kuli bāà wani n ye t kuli niinni ki suani o tuonli **7** U Tieu buama nni ke u teni Dugkaa kuli m tagimi paabi nani yua kuli n bua maam. **8** Nani lan bo diani maama a tila nni: o gedii yeni i yonmi t yonbidi nni. K go teni u buolu u paabu **9** Ya mataali n yedi ke o doni bua waan̄ o jiidi Jelusalemi bi tinkpiba nni ki pan pua u

tōbu. **10** Kirisi yua bo jiidi tinga nni ki paadi sotaani yeni ke b bo kpaa'o k o fii bi tinkpiba siiga nni ki ji la ya kaanu ḷani tanpoli yeni t kpiagidi ki fidi die bonli kuli yeni u paalu. **11** O lugidi b dugikatōba ke b tie tondikaaba, tianbi saawalipuala, laabaalhanmo tundikaaba, pateri-nba bii tundikaaba. **12** Li tieni n yeni ke lan fidi bobini u Tieu niba. Ban fidi sóni li tuonli lan buali maam k go todi kilisi yaaba kuli ban paa m tagima nni **13** Wan ḷanbi bua yali tie ke t kuli n ḷanbi ki ya pia dudugiyenli; ki ḷanbi bandi u Tieu bijua, ki kpedi ki yaa tie nani yaaba n bandi kilisi k gbeni canyiin yeni. **14** Lan fidi t daa tie nani bila yua ke b baa fidi pua'o faama yeni. **15** Ama t baa bua u Tieu k go dugi a tunda po ki mō ti fidi nandi yeni Yesu **16** O tuo ke b dugukaaba n taani kpedi ki ya bua b lieba. **17** Lani po n cedi ke n paandi i pala t diedo ke i yenma n daa tie nani yaaba ki bani u Tieu yeni **18** B kan fidi tieni li yantiali ki bandi yaa tie faagu bii mōnnōni **19** B ji k bani fei k ji suani ya tuona k nua; b go ji kan fidi cuo bi ba yeni t jogintuona. **20** Ama i bandi ke Kirisi boo tie yeni kaa **21** Nanai yi ji gbadi Kirisi maama ke o go tundi yeni; i ji bandi ke m yejanma tie ti ya tuagi Yesu n waan'ti maama i. **22** Jesu bo tundi 'ti ke ti ḷoli ti tōgikpeli yeni t maalbiidi yaaldi o nilo. **23** Li tie taladi yi lebidi i maalma. **24** ki guani taa i mōnnōni maaljanma yua ke u Tieu bua; nani ya niba n paadi bi bá ki ji cuoni Yesu ḷandi n yene. **25** Lan wani i ji yaa k daa pua i lieba faama ki dugini t kuli ne ji tie u Tieu diema yaaba i. **26** Apali ya bondi ḷan daa yaa a pabonli n cua yeni t biidi bii ḷan ba t biidi nni. A mōndi yaa li muituoli ke u yienu daa ba. **27** Lani tie ḷan daa yaa sitaani n bigin'a ḷan baat t biidi nni. **28** yaaba n jaani ban ji daa jaani ban ḷigmigidi ki sóni li tuonli ḷanma, ki kubi b yula ki go fidi tod'i bii ki ḷani yaaba n ye m cacagma nni **29** Yi daa maadi jadimaama ama ya maama n mani ki go mōni. ki fidi paani yaaba bua pali yeni yaaba n songi yi. **30** Daa biidi mani u Tieu fuojanma i maama nni yeni i maalima nni. kelima wan taani 'ti ki tie t guudima ki ba ḷani'ti t biidi nni. **31** Daa pia mani langbina i lieba po, u tugutongu, m biadima. **32** Yi ya mani yeni i lieba, ki pia m niñinma i lieba po ki bāà sugili nani u Tieu n bo teni 'ti faala kirisi niinn yeni.

5 N buakaaba, yatogd mani U Tieu, **2** Ke yaa fuoma tua nani Jesu n buali maama yeni ke yedi ke o baa selgi yaala n ḷani U Tieu po. **3** Bandagi jongili, kpikpuligu n daa ye i kani. **4** Daa maadi mani mabiidi, majongidi kelima i tie U Tieu n baa bu yaaba. Li dagidi ke tin yaa tie U Tieu nbaliga ki dugini o buama po yaa yogunu ke ti pagi yeni bi niba. **5** ḷambi ki bandi ke yua n tie conconma, jongidi, padibiidi, kpikpuligu ki pia yiali Jesu yenU Tieu kani. **6** Niln da bōndi yeni macanba. Laa tietiedi biidi U Tieu pali. **7** Yimba yeni li niba n daa taa baa pu. **8** kelima i dentie li bōnbōnli, mōla i ji ye yomidaano yinyenma nni. Yaa cuon mani nani mi yinyenma n bila yeni, **9** kelima mi yinyenma ncedi ke o nilo tie ḷamibuoju kuli, yaa ḷanma n ke dagidi yeni i mōni. **10** ke tie yaala n ḷani O Diedo po. **11** Da tugid mani li bōnbōnli nni liba ama yin

fagidi yenba. **12** Kelima li pia i fe yeni yin waani ban sɔni yaala li ɔɔmini ɔɔminli nni., **13** Yaala n legini mi yenyenma kuli **14** kelima miyenyenma yendi li kuli. Li po n cedi ke li yedi: «Findi fin yua go, ki ña bi tinkpiiba siiga, ke Jesu n yendi a.» **15** Yin daa fuo mani a nibiada yeni, ama yin yaa tie yandanba. **16** kpaani mani u yogunu kelima a dana bia. **17** yin daa ye mani yaaba n ki pia mi yama kaa, ama mɔndi mani ke yaa ye Jesu buama nni. **18** Yin daa bu yeni idanba, yinda fiagidi o nilo, cedi mani mi tagijanma n yaa ye yeni. **19** Yaa pagidi mani i lieba pala yeni i yanma nni, yandaano dondili yani yeni mi tagijanma n waani ti yaa yani. **20** Yaa tundi ki tiendi U Tienu baliga ki dugini ti yonbidaano Jesu krisiti n tieni yaala ti po. **21** Jiini mani i ba bi ni ba kanikelima yi ɔɔua krisiti. **22** Bi puoba, n yaa jiindi i ba i ciaba kani. yin jiini i ba Jes kani yeni. **23** kelima o ja n tie o baa nani Jesu n mo tie baali jaandielii nni yia tie o gbannandi ke o tie fabidaano. **24** Nani li jaandielii nni njiindi o baa Jesu kani yeni, li buali ke bi puoba mo n yaa tie yeni bi ciaba kani bonli kuli nni. **25** Bi jaba, yaa bua mani i puoba nani Jesu n bua li jaandieliki cabi o ba, **26** ki fidi ki ɔjanbi o kelima o wuli yeni mi maama, **27** ki lan fidi ke tin yaa ɔjanbi ti jaandielii nni ki da pia jɔngidi, tol, ba nanangu ba kuli, ama ti ɔjandi. **28** Mɔla bi jaba ba bua bi puoba nani bi gbannandi celu yeni. Yua bua o pua, bua o gbannandi. **29** O baa ki ba ki nundi o gbannandi, ama o wuu ki ɔjanbidi nani yomidaano n tie li jaandielii maama; **30** kelima ti taabi o gbannandi. **31** Li po i ke o ja siedi o ba yeni o na kani ki taani o pua ban taani gbannandi. **32** Li tuoli nni yaaba, min bani kelima Jesu ye li jaandielii nni. **33** Ke yua kuli n ya bua o puo nani o ba yeni, ke o pua mo n yaa ɔɔlini o calo.

6 Yinba abila yin tuo mani yi danba maama nani O Diedo n bua maama. Kelima lani n tiegi. **2** ɔjan kpiagi a ba yeni a na, li tie U Tienu bali makpiama n yegi yeni u ɔñɔnianu. **3** Ke ɔjan fidi ki ba ki yaa pia li pamanli, ke ɔjan yaa ye ki fua lanli n waagidi ki tinga po. **4** Yinba bibaa nba mo yin da manbidi yi bila hali ki fidi bi pala. Ama yin yaa wubi ba, ki tundiba, ki bangi ba nani O Diedo n bua maama. **5** Yinba i yonbi, yin yaa tuodi mani i canbaa nba maama yeni i jeje yeni mi digibima yeni payenli nani yin tuo ki baa tieni Kilisiti n yedi yaala maama. **6** Yin daa tiendi yeni ban nua yi yaa yogunu bebe ka, ki da tie ke yi bua ki mangi bi nisaaliba yaa pala, ama yin tie Kilisiti yonbi yeni, yin tieni la yeni li paajanli U Tienu yanbuama po. **7** Yin sɔni mani yeni li payenli, kelima yi tuuni Kilisiti po i. Laa tie bi nisaaliba po ka. **8** Yi bani nilo kuli baa gaa O Diedo kani wan sɔni yaa tuongjanli pani ke ɔjan tie yonbo bi yua n die o yuli. **9** Yinba canbaanba mo, yin yaa tiendi yeni bi po. Yin ja ki mabinga, ki yaa bani ke yinba yeni bani kulitaa canba tanpoli po yeni wan waa tiendi gagidima bi niba yeni bi yaba. **10** Yaala n sieni tie li ne yin yaa baadi yi fida O Diedo kani, yua yaa paciamu n cie yi paali kuli nni. **11** Yin bobini mani U Tienu n puni yi yaa totiadi kuli ki yin fidi ki yaa se ke li paa. Ki yie

ki tuogi yeni (o biado) suaani nunfanbiadi bu kuli. **12** Kelima tii koni yeni yaaba n pia gbanandi yeni sɔma ka ti togidi ki koni yeni mi diema danba, yeni li bali paciam danba yeni yaaba n die li biigili ɔjanunli badijaba yeni mucicibiadim yaa mu ye nni fawaama nni. (atōn g165) **13** Li tie lani yapo yin ta U Tienu n puni yaa totiadi kuli, ke yin fii ki sedi ki yie yaa daali nbiaayaa ti cua ke yin paadi, ki go yaa se ki paa. **14** Lanwani, yi yaa se mani bonjanla ke li paa ki yaa ɔñogiciamu i maami nani o gbannagidigu, ki la mi tegima kuditadiili. **15** Ki pili li yan kuali nani ti cacaadi yeni, mi yanduama labaalijama wangima po. **16** Yin taa mani li dandanli ki yaa kubi yogunu kuli nani ku gbankuondigu yeni, ki yin fidi kigbindi mi biadima daana n taa yi yaa mupiemi kuli. **17** Yin yaa ciibi mi faabima kuli fogiliga yeni U Tienu fuojanma jugi siega yaaga ntie U Tienu maama. **18** Fuoma yua n teniyin yaa jaandi yogunu kui i jaandi buolikuli, yeni bu miabu buoli kuli, ki yaa jaando yeni lijuunmoanli U Tienu nigagidirjan ba kuli po. **19** Yin yaa jaandi mani n po, ke min baa yaa di n ɔñobu ki modi yaa yogunu ke wan panni min ba maadi yaama. Ki min fidi tenibandii o labaalijamo bondongi kaali yeni li papaali **20** n tie o labaalijamo tondo, ki pili o yonbo dansalibiaga, ki min yaa pia ti pa paali ki maadi o labaalijamo nani lan pundi min waanomaama. **21** T i siiga yua n tie ti kpibuado ti ninja O Diedo tuonli nni baa teni yin bandi n labaali yeni min tiendi yaala ke yi moko n bandi li kuli. **22** N ɔjoni i kani lan yaa po bebe ki yin bandi ti yema lan paagi yi pala. **23** U Tienu yua n tie ba yeni yonbidaano O Diedo n pa ti ninjaba nni mi yanduama mi buama yeni li dandanli. **24** ke li ɔjanbili n yaa ye yeni yaaba nbua ti Diedo ti yonbidaano yaa buama n kan lebidi hali abada.

Filipi

1 Pöli yeni Timote Jesu Kiristo tuonsönba dangi ya tilisonkaali ne Filipi dogu nijanba yaaba n jua Kiristo yeri Kiristo nitaanli liiga yaaba yeri a tuonjaana liiga yaaba po; **2** yin ya ye yeri Ti Báa yeri ti Diedo Jesu kiristo ñalbalga yen bi yanduanma. **3** N ya tiadi i po ya yognu kuli, n yi jaandi ki tieni n Tieu balga. **4** N ki sundi min jaandi ya yognu kuli, ikuli po, ke min jaandi yeri li pamanli. **5** Kelima yin baa ya laabaaljamo biinu hali li daacincinli, ki taa ki cua yeri mola ne. **6** N pia li dandanli ke yua n cili li laabaaljamo i niinni ba suagi ku dudili hali Jesu Kiristo daali. **7** Li tie mōni ke n pia pali nni buama ikuli po, kelima ikuli ye n pali nni. Ikuli den tie n jaködlieba, ki baa ñalbalga, ban den luoni nni li kpaadidieli nni, n buudi jiama yognu yeri min den saa i mōni o laabaaljamo po ya yogu. **8** Kelima, U Tieu tie n kasiedi ke n pia mi buacianma yeri min ya ye yeri ikuli yeri Kiristo niñinpadi. **9** Min jaandi ki miadi yaali ikuli po tie, ke i buama n ya yabdii ki pugdi mi banma nni yeri li yantiajanli nni. **10** Ke yin fidi ki gagdi yaali yaali n ñani, ki dagdi, ki ya tie ya niteginkaaba n ki pia taglibakuli Kirito guanma daali. **11** Ke yin ya gbie yeri mi tegimma luanli yaali n ñani Jesu Kiristo kani, U Tieu kpiagdi yeri o tegimma po. **12** N kpiiba, n bua yin ya bani ke min la ya fala kuli ki pani nni ke min yadi ki waani o laabaaljamo. **13** Molane, laa ji duagi Roma sejenba yaaba n guu li kpaadidieli yeri u dogu nni nitianba kuli po, ke bi luoni nni li kpaadidieli nni kelima n yadi ki wangti ya laabaaljamo n sua Kirito po i. **14** Yaali n pugdi, ti dudugdi danba boncianli yadi ki wangti o laabaaljamo Kiristo po yeri li papaali yeri ania, kaa ji jie kelima bi dudugdi U Tieu po ji cie, Bi maadi Jesu maama kelima bi la nni ke n yadi ki wangti o laabaaljamo li kpaadidieli nni. **15** Li tie mōni ke bi niba ye, ki wangti o laabaaljamo li numpoli yeri ki nanga po. Ama nitianba mo li tuagi u sangamu i ki yadi ki wangti. **16** Nitianba tuuni kelima bi bua Kiristo, ki tie ania, ke ban yadi ki waani yaaba n ki bani Kiristo o laabaaljamo. **17** Ama yaaba n tuuni Jesu po, ki lingi bi yuceli buama ki tuagi u sangamu, bi lingi ke ban ymadi n yama li kpaadidieli nni i. **18** Lani ki pia mayuli, Bi niba yadi ki wangti o laabaaljamo Kiristo po, lan tie mōni ii, tofaama, n pali mani kelima o laabaaljamo nan li yadi ki suagdi i. Yende, n pali baa li mangdi ki pugdi i. **19** N pali mani kelima n bani ke U Tieu ba faabi nni, ki ñani nni li kpaadidieli nni. O ba tieni la kelima n bani ke i jaandi n po ke Kiristo Forjanma todli mo ye yeri nni. **20** N pali paa, ke n bani ke n kan gbali n tuonli, molane, n ji pia li papaali nani min den li pia li yognuba yeri. **21** Mini ya po n yema tie ke min kpiagi Kiristo yua n tie n miali i, mi kuuma tie mini ya po ñuadi i. **22** N ya baa pia miali tinga nni ne, li tie ke min ya tuuni Kiristo po i. N ji ki cili ki bani min ba lugdi yaali. **23** N buama yabi ke min yaadi ki ban ya ye yeri Kiristo,

lani n pia mayuli n po. **24** Ama yinba ya po, li bi baa ñani ke min min ya ye i. **25** Yaali n pugdi, n bani ke n baa ye yeri yi, ki todii yi, i banma yeri i dudugdi Kiristo nni ñ suagi ki cie. **26** Lanwani ii, n ya guani i kani, Kiristo ñalbalgo po, i pala ba mangi. **27** Yin ya jua ya yema n dagdi yeri Kiristo laabaaljamo. Lanwani ii, li ya tie ke n fidi ki guani i kani bii min ki fidi ki guani, min ya ye mi yeyanma nni, ke i laabaalo wangti ke i pia yantiajenli, ki kubi ti dudugdi ke li paa o laabaaljamo po. **28** Da cedi mani i yibalinba n jieni yi. I papaali ba kadi ki waani ke U Tieu ba biani ba, ki nan faabi yinba. **29** Kelima U Tieu ñalbalgo po, o puni u sanu ke yin la fala yeri Kiristo ki go waani i dudugdi o po, **30** I ba koni ki paadi yaaba n pangti o laabaaljamo tuonli. ki mua ti jadi nani yin la ke n tuuni maama, ki go li bii ki kubi ti jaköndii.

2 Li ya tie ke kiristo paagi i pala, li ya tie ke o buama pugni yi u fidu, nidugka ya ye, ki jaandi forjanma yeli po, **2** yin cedi n pamanli n nuadi kelima yin taa buayenma, ki ye yeri mi taakalma, ki pia yantiajenli, yeri po. **3** Da maali mani ke yinba n cie yaaba n sieni ki logdi mi tubonma, yin ya pia li yumiinli, ki ya colni iyaba. **4** I siiga nni oba n da lingi o yuli po buama baba, wan ya lingi yuakuli buama. **5** Yin ya pia Jesu kiristo n bo pia ya maalma. **6** Báa ke o den tie U Tieu, o naa den bogni o yuli yeri U Tieu. **7** Ama o jiini o yuli, ki bogni o yuli yeri tuonsönlo ti siiga nni, ki miini o yuli ki tua naaciemo. **8** O tuo, ki miini o yuli, ki colni hali yeri o kuuma, hali yeri li daapõnpõnli po kuuma. **9** Lanyapo i, ke U Tieu mo duoni o, ki teni o ya yeli n cie a yela kuli. **10** O tieni lani ke Jesu yeli po, dunli kuli n gbaani o nintuali, tanpoli po, ki tingi po yeri ki tingi tiipo kuli. **11** O tieni lani ke lanbu kuli n yaadi ki saa i mōni, ke Jesu kiristo tie Badciamo, Ti Báa U Tieu kpiagdi po. **12** Lanwani ii, n buakaaba, nani yin colni yognu kuli, ke laa tie n nintuali nni baba ka, ama molane bá min ki ye yeri kuli yin ya tuuni yeri ti jawaandi yeri mi gbannandigbima, ki lingi i faabma. **13** Kelima U Tieu n ye i niinni ki pugdi mi yanbuama yeri ya tuona n tie o pamancianli. **14** Ñan tuuni ya tuonli kuli, ñan ja i fanfabni, yeri i bulmi. **15** Ya tuuni mani yeri ki ya tie mōmōndanba yaaba n ki pia tagli, U Tieu bila yaaba n ki pia taglibakuli. Ya tuuni mani yeri, ki ya ñilgi, ki tuudi nani ya yenma n yendi ñanduna, ya nifiima n biidi ki tudi u sanu siiga yeri. **16** Ya kubi mani limiali maama ke li paa, ke mi baa ya mōni n pia ti kpagdi Kiristo daali, Lanwani ii, n ba bandi ke n ki sani nōnma fanma bii ke n ki sōni fanma. **17** Ama, bá bi ya kpa nni, ki wuli n sōma, ki yidi salga, i dudugdi po, n pali baa mani, min mangi n pali yeri ikuli. **18** Li baa tie yeri i mo yapo, yin waani i pamanli, ki mangi i pala yeri nni. **19** Ama, n pia li dandanli O Diedo Jesu nni, ke o ba sōni Timote i kani ke li kan waagi, lani ii, n ba ga i laabaalo lan paagi n pali. **20** Kelima, mii pia nitianoo yua ya tuada n wangti yeri i mōni, ke o pali siadi i po. **21** Kelima bikuli lingi bi yuceli ñuadi i, bi naa lingi Jesu Kiristo bona

ka. **22** Ama, i bani Timote n̄ sōni ya tuona o báa po ki waaani wan pia ya mayuli, lanwanii ii, o sōni yeni nni, o laabaaljamo yadiwaanma nni. **23** Lanwanii ii, n̄ daani ke n̄ ya fidi ki bandi n̄ maama n̄ ba juodi maama kuli ii, min sōni o i kani. **24** Ama mini mōno dugi O Diedo po ke li kan waagi ke mii guani i kani. **25** Ama n̄ maali ke li ḷjani ke min sōni Epapeoditi wan guani i kani. O tie ninja yeni n̄ tuonsōnlielo yeni n̄ jakondlielo, ki tie i tondo yeni i naaciemo yaali nua min pia ya buama po. **26** Yin gbadì ke o yia, li den kpa o gbanu ki yagni o yama, ke o den bua wan ya ye yeni i kuli. **27** Kelima o den yiagi paaa, ke li den sieni waamu wan kpe. Ama U Tieu den waani o niñningbadma o po, li ki tie ani baba ya po ka, n̄ mo yapo ke min da ye yeni yanyagdi n̄ tuu yanyagdi. **28** Lanwanii ii, n̄ ba jalgi ki sōni o, wan guani i kani, yin la o, i pala n̄ mangi, mini mō n̄ fuodi yeni ti yanyagdi. **29** Yin ga Epafroditusi cangu yeni O Diedo yama li pamanli nni. Yin ga o yeni ya colingu n̄ dagdi yeni li nibuolu. **30** Kelima Kiristo tuonli po i, ke o den nuudi mi kuuma. O den luni o miali, ki sōni ya tuona ke i bi kan fidi ki sōni, ki todi nni.

3 Yaali n̄ sieni, n̄ kpiiba, yin mangi i pala O Diedo nni. N̄ ki cogi yeni min tundi ki dangi maayenma po, ki kpaagi i tuba. mi ba todi ki faabi yi. **2** Yin fangi i yula yeni i sangbanli. yin fangi i yula yeni ti tuonbiadi danba. Yin fngi i yula yen ku konciabiigu danba. **3** Tinba wani, ti pala mani kelima ti ḷjua mi fojanma i ku pugi U Tieu yeni i momoni. Tinba n̄ ku ku konciamōngu, Ti jaandi U Tieu yeni mi Fojanma i. Ti kpiagdi mani i Jesu yeli po. Tinba wani ki kuani ti dandanli ti gbannandi nni. **4** Nilo ya bi ba dugi ti gbannandi po, ki mangi U Tieu pali, li bi baa tie mini i. **5** Mini kua ku konciagu, ban mali nni li daaniili daali i. **N** tie Israyeli yua i, Benjamin cuugli nni yua. Nilo ki tie Ebrewu buolu ki pundi nni. N̄ yaajanba kuli bo tie Ebrewu buolu i. N̄ colni Moyisi yikodi yeni li tundma kuli, ki tie Farisieni. **6** Min den bua ya tuoni n̄ tie min ya falgi bi Kiristo nitaanli, lanyapo, n̄ den ki pia taglibakuli ke yi nua yiko. **7** Lanya bona kuli den tie n̄ po ūnuadi i, n̄ ji diidi ki sua ke li tie yaali n̄ ki pia mayuli i kelima Kiristo po. **8** N̄ ji nua bonli kuli ke li tie n̄ po tingbalii i, kelima n̄ Diedo Jesu kiristo bancianma po, yaama ya po ke n̄ ñöli likuli, ki ji nua li nani ti totøgdi yeni, ke min fidi ki nagni Kiristo. **9** wan diidi nni, ke laa tie mi colni yiko ka, ama lan ya tie min dugi Kiristo po, ya teginma n̄ ñani U Tieu kani, kelima ti dudugdi po. **10** Ke min fidi ki bandi Kiristo yeni o faadma paaciamu, ki taani yeni o o falaciamo nni, ki nandi yeni o o kuuma nni ki lebdi n̄ yema, **11** Li ya tie ke li ba fidi, ne yeni bi tinkpiba fiima yogu. **12** Li ki tie ke n̄ baa a bona kuli ka, bii ke n̄ bandi bonli kuli ki gbeni ka. Ama, n̄ tiini ki lingi ke min cuo ki mubni, kelima Kiristo n̄ cuo mini mō. **13** N̄ kpiiba, n̄ ki maali ke n̄ fidi ki mubni li, ama bonyenli ye: N̄ sundi yaali n̄ dugi li puoli, ki nan ḷjua yaali n̄ ye li liiga. **14** N̄ tiini ki deli yaali n̄ ye liiga, ke min baa li seli paabu, ki ya pia ya miali n̄ ki pia gbenma yeni U Tieu. O yini

nni lanyapo i, ke Jesu Kiristo diidi ki sua ke n̄ dagdi yeni li. **15** Lanwanii ii, tinba yaaba ya dudugdi n̄ cie, tikuli n̄ ya pia yantiayenli. I ya pia maaltoma mō, U Tieu ba doðgi ki waani yi. **16** Tin ya bani ke tin sani ki pundi naani ne, ti dudugdi baa suagdi ki pugdi Jesu Kiristo nni i. **17** N̄ kpiiba, ikuli n̄ ya tie yaaba n̄ togdi mini, yin ya nua yaaba n̄ cuoni ki togdi n̄ nannanli. **18** I siiga boncianli yedi ke bi dugi Jesu Kiristo nni, ama, bi yie wan tieni ti po yaali li daapønponli po. N̄ tundi ki maadi yi li po i, n̄ go ji maadi molane mani n̄ yeni, ki buudi. **19** Bi ba juodi bi miali mi tudma nni i, kelima bi tieni tie bi puogu i, ke bi seli mo tie i fee, bi maalma dagdi ḷjanduna bona po baba i. **20** Ama, ti ya deni ye tampoli i, naani ke ti baa guu ti Diedo yeni ti candaano Jesu Kiristo. **21** O ba lebdi ti fee gbanu, wun nandi yeni o kpigdi gbannandi. O ba tieni la kelima ya paaciamu po ke o yendi bona kuli.

4 Lanwanii ii, n̄ dønlbuadba, n̄ bua yi boncianla, yinba n̄ tie n̄ pamanli yeni yaaba ya po ke U Tieu ba pa nni n̄ panpaani. N̄ buakaaba, yin ya kubi O Diedo sanu ke li paa. **2** N̄ paandi Efodi pali, ki paandi Sentise pali, ke ban ya pia yantiayenli O Diedo sanjødma nni. **3** Ke fini, n̄ jaantielielo, n̄ mia ḷja ke ḷjan todi bi puoba yaaba ki go sōni yeni nni, ki todi ke ti yadi ki waani o laabaaljamo, yeni Klema, yeni n̄ tuonsōnlieba yaaba ya yela diani li miali tili nni. **4** Yin mangi i pala O Diedo yeli po, yognu kuli; n̄ waani mi liema ke yin mangi i pala. **5** Bi niba kuli n̄ bandi i nimøndi, O Diedo cuama ji ki fagi. **6** Da fabni mani bonlibakuli po. Ama, ya maama n̄ ye kuli, yin Jaandi, ki gbaani dunli, ki tieni balga ki ñani i buama ki piano U Tieu. **7** Yeni, U Tieu yanduanma yaama n̄ cie yantianjanli kuli, baa guu i yantiana yeni i maalma nani jakøndo yeni Jesu Kiristo nni. **8** Yaali n̄ pugdi, n̄ kpiiba, Yaali n̄ ye, ki tie momoni, ki pia ti kpiagdi, ki tiegi, yaali n̄ ye kaa pia jøgindi, yaali n̄ tie buama yaali, yaali n̄ dagdi yeni mayuli, yaali n̄ dagdi yeni li seli yeni ti kpiagdi n̄ ya tie yin baa pia ya maalma. **9** Yin bangi yaali, yin ga yaali yeni yin gbadì yaali n̄ kani, yeni yin la yaali n̄ yema nni, yin taa li ki sōni tuonli; yeni ke U Tieu yua n̄ tieni mi yanduanma baa ye yeni yi. **10** N̄ pali mangi boncianla O diedo po, yeni yin yuandi ki guani ki pandi i todli yeni i yankuali n̄ niinni. Bá i ya den pia todli n̄ po, i nan den kan baa sanu. **11** N̄ ki yedi yeni ki bua maadi ke bonli podi nni ka. Kelima, n̄ bangi min ba tieni maama, bá lan li baa maama kuli, n̄ pali n̄ ya mani. **12** Bonli n̄ podi nni ii, n̄ ba bandi mi yema; bonli n̄ ki muani nni mō, n̄ go bani li yema. Lan li baa maama kuli, n̄ bani li guoli, ki go bani mi koma, n̄ bani li baali ki go bani mi luoma. **13** Yua n̄ puuni nni u paalu yeli po, n̄ ba fidi ki tieni likuli. **14** Ama i den ḷjanbi yeni yin den todi nni, lan den paa n̄ po ya yogu. **15** Yinba, Filipi yaaba, i bani ke min den cili o laabaaljamo yadiwaanma, ki ñani Maseduani ya yogu, Kiristo nitaanlibakuli ki den todi nni, ki teni nni bii ki ga bonli n̄ kani kase yinba baba. **16** Bá min den ye Tesaloniki, i den sōni li todli ke li cie taalyenma, yaali n̄ podi nni po. **17** N̄ ki maadi ki lingi todli ka, ama, n̄ lingi ya

luanli n ba pugni i piama i. **18** N baa bonli kuli, ke bonli ji ki muani nni. N buama kuli tii. N ga yin nagni Epafroditi ya paabu n po. Bu den tie ya tolaalee nuulu n mani, nani ban yidi ya U Tienu ya salga ke o ga yeni, ke li mangi o yeni. **19** N Tienu mo ba diidi o kpiagdi Jesu Kiristo nni, ki puni yi yin bua yaali kuli, ke li nua o piama. **20** Məla, Ti Báa yeni Ti Tienu í baa ti kpiagdi li bina yeni li bina. Ami. (**aión g165**) **21** Fuondi mani n po bi dugikaaba kuli. Bikuli tie U Tienu yaaba i. Nekanba dugikaaba yeni mini kuli mo fuondi yi. **22** Yaaba n ye nekanba kuli mo fuondi yi; li ḷanbi ki nua ya dugikaaba n tuuni o badciamo Sesari badciagu nni. **23** N buacianma n tie ke ti Diedo Jesu Kiristo fojanma í todì yi yeni ki nunmanga.

Koləsi

1 Pəli, Jesu ñjodka U Tienu yanbuama po, yeni Timote ti naataano, **2** Ti dangi ban paadi ti kpiiba yaaba U Tienu po, yeni ya naataani n duu kiristi nni, ki ye Kolosi dogu nni ya po i, U Tienu ti Báa yanbli yeri mi yanduanma i po. **3** Ti tiendi, ti Diedo Jesu Kiristi báa balga, ki go jaandi impo. **4** Ti gbadì ke bi maadi yin pia ya dudugdi Jesu Kiristi nni yeri ya buama ke i pia ban paadi yaaba kuli U Tienu po. **5** Kelima ban bili ya dandanli tanpoli po, ki guuni i po. I cindi ki gbadì li dandanli maama i məmənəi maama nni, Laabaaljamo. **6** yaama n pundi i kani, ki loni a luana, ki yadi ñanduna nni yeri i kani mo, nani li daacincirli yin den cengi, ki bandi U Tienu yanbli i məmənəi nni yeri. **7** Ne tie o laabaaljamo, nani yin bangi yua ti naataanbuodo yeri ti tuonsonlo, Epafra kani, wani yua n tie Kiristi tuonsonmōno i po yeri. **8** Epafra cedi ke ti bandi yin pia ya buama foganma po. **9** Li buama ya po, hali tin gbadì ya daali i maama yeri molane, ti ki pedi jaandi i po, ki miadi ke yin gbie yeri o yanbuama banma, o yanfuoma nni kuli yeri mi foganma niima nni gbadma. **10** Ti li jaandi ke yin cuoni yeri li seli nani O Diedo ñ faadi maama. Ti jaandi ke yin loni ya luana n ñani i tuadjama nni kuli, ke yin suagi liiga U Tienu bangima nni. **11** Ti jaandi ke o yudandi paaciamu yu n ba ciani yi li mondili yeri li juunli nni ñ pugni yi u paalu, bonli kuli nni. **12** Ti jaandi ke lan tieni yeri, li ya ke i jaandi ki tie ti Báa balga, li pamanli nni yeri wan puni ti u fidu, ke ti baa u biinu ya faali ke o bili ban paadi yaaba o po yeri siiga. **13** O faabi ti, ki ñani ti li bónbónli yonbdi nni, ki kuani ti o Bijuabuadga diema nni. **14** O biga po i ke ti baa mi daafaabi ma yeri ti tuonbiadi po sugli. **15** Nilo kan fidi ki la U Tienu, O biga n tie o junjungu, ke ti nua o. O tagma kuli siiga, wani n cindi ki mali. **16** Kelima wani ya po i ke bi tagi bonli kuli yaali n ye tanpoli yeri yaali n ye tinga po, ban nua yaali yeri ban ki nua yaali. Lan tie ti badigbandi, bii mi diedma, gobna bii ti yikodi, wani n tagi bona kuli o ya po, **17** O bo ye, ke bonlibakuli dá ki ye, o yapo i ke a bona kuli taani ki ye lan buali maama. **18** Wani n tie ti gbannandi, U Tienu nitaali yuli. Wani n tie ti yikodi kuli ñiali mi cilma, wani n cindi ki mali, yua n yiedi (faadi) bi kpienba siiga, lani n cedi ke a bona kuli siiga, wani n ye liiga. **19** Kelima U Tienu yanbuama po i, ke a yabindi yeri o kpiagdi kuli ye Kiristi nni. **20** Ki fidi mi taakalma ñ tieni wani yeri bona kuli siiga o bijua yeli po, o togni o sōma yaama n wuli li daapónponli po, ki bili mi yanduanma tinga po bona yeri tanpoli bona kuli po. **21** Yinba mo, yognuba, i bo tie nilanba U Tienu po, ki tie o yibala i maalma nni yeri yin bo tie ya tuonbiadi po. **22** Ama, molane, U Tienu cedi ke i guani ki mangi kelima Kiristi yua n kpe gbannandi po, ke yin fidi ki sedi o nunga nni ti ñandi nni, ke pədma bakuli yeri tagli bakuli ki ye. **23** Li bo tieni ke yin fidi ki kpaa a jiina, ki da pia begma ti dudugdi nni, ki go da fagdi yeri yin den

gbadi ke bi maadi, ki go waani tanpoli tagma kuli po ya laabaaljamo dandanli. Li tie ya laabaaljamo ya po ke mini Pəli tua tuonsonlo. **24** Molane, n pali mani min laadi ya fala po i po, ki gbieni n gbannandi yeri ya fala n podi Kiristi o gbannandi yaali n tie U Tienu nitaanli po. **25** N tuuni U Tienu nitaanli po nani U Tienu ñ puogi nni ya tuonli i po, ke min waani U Tienu maama kuli. **26** Ban den dəgn̄i ya momoni n hali li bina yeri li nifima, ama ke li ji dəgdi o ñinjanba po, (aiōn g165) **27** U Tienu bua ke ban bandi ku yaalidgu yudandi ñjalmani bi nilanba siiga nni; li tie lanya Kiristi i i niinni, ti yudandi dandanli. **28** Ti kpaadi ki wangí o ya maama i, ti paandi nilo kuli pali, ki bangi nilo kuli yeri mi yanfuoma, ke tin fidi ki seni nilo kuli ke o cie ki dagdi ke bonlba kuli ki podi o Kiristi nni, **29** Lani ya po i ke n tuuni boncianla yeri mi tuama ke mi colni o todli paalu yu n ye n niinni yeri u paaciamu.

2 Kelima n bua yin bandi min koni ya kənli i po ñ paa maama yiriba yeri Lahodise yaaba yeri ya niba n yabi kaa bani mini nbá moko. **2** Ke mi taakalma yeri mi buama yeri ya ñjalmani n ñiani ya məmənəi n duagu U Tienu yaalidgu banma niima nni, yaama n tie Kiristi, ñ gbieni bi pala yeri li papaali. **3** Mi yanfuoma yeri mi banma ñjalmani kuli duagi o ya niinni i. **4** N maadi yi lani ke nilo ñ da bəndi yi mi tudma maabandi. **5** Bá yeri n gbannandi ñ ki ye yeri yi, ama n yantiali taani ki ye yeri yi. N pali mani yeri mi la ke i kubi ke li paa, ki go ciibi i dandanli Kiristi nni. **6** Yin ya cuoni Jesu Kiristi sanu nni nani yin den ga o maama maama yeri. **7** Yin kpa i jiina paama o niinni, yin colni ban waani yi ya banma, ki ya maa i dandanli po po, ki jaandi o bonjanla. **8** Yin ya faami ke nilo ñ da dia yi diagü yeri o maalcianma maabandi yaama n tie fafanma yeri mi tuofaama maama, yaama n maa bi niba masauagu po yeri ñanduna ne tuonbiadi danbogda po, ki naa jua Kiristi banma. **9** Kelima, U Tienu munli kuli ye o gbannandi nni i. **10** O ya yeli po i, ke i baa bonli kuli, wani n die bali kuli yeri yikodi kuli. **11** O ya yeli po i ke U Tienukuani yi u kənsciagu, ama li naa tie bi niba nui ya kənsciagu ka, ti tuonbiadi gbannangu ñanma, ama, Kiristi ya ciagu. **12** Bi pii wani yeri yinba i ñinwulma nni, o ya yeli po, i ke i yiedi (faadi) kelima i dandanli U Tienu paaciamu po. Lanya paaciamu n yiedi Kiristi ki ñani o mi kuuma nni. **13** Yognuba, i den kpe i tuonbiadi yeri i jelma po i, o guani wani yeri yinba li miali nni, ki dini sugli ti tuonbiadi kuli po. **14** O piini ban diani ya panli cuonu ti po, yeri ya tili nni ke bi den diani lanya yikodi. O ñani likuli, ki kpa ki tabni li daapónponli po. **15** O landi gobna yeri yikodanba paatiadi, ki seni ba asala siiga, ki yuani ba o yudandi po li daapónponli po. **16** Lanwani ii, yin da cedi nilo ñ jia i buudi kelima yin di yaali bii yin ñu yaali ya po, bii jaanma bá po lanyaaka ñyamaapaano po bii fuodma dana po. **17** Lanya bona kuli tie ya bona n ba yuandi ki cua ya junjungu i, ama i məmənəi wani ii, li tie Kiristi i. **18** Yinda tuo nilo ñ fie i yudanyema kelima bi kpali li yumiinli, ki jaandi malekinba. Lanya nilo kuani o yama wan nua yaali nni, ki ji tua yuondaano

ke laa pia niima, kelima o nisaalmaalma po. **19** O ji ki pia Kiristi banma bawaamu, wani yua n tie li yuli, lani n dingi u gbanu kuli, ki cedi ke ti gbannandi kuli taani ki tuugi yeni a tuga yeni a jiina, ke u gbanu kpedi, ke U Tieu dingi u. **20** I ya taani ki kpe yeri Kiristi, ke li yua janduna ne ya yebiadma po, li nan tieni ledi ke i yua janduna ñ niini ki bili ya kuana, ki tua: **21** “Da jelni mani yeri ne, da leni mani ne, da sii mani ne?” **22** Lanya fuuna yeri li tunda tie bi niba yaa, ki nua ya bona bona ke ya sɔni yeri a yan biidi bii yan di ki buodi. **23** Li fuuna naani yeri nisaalo yanfuoma yeri i, ki yua nilo jaanbuolcelu, nufanu yumiinli, ki niindi ke lan kubi u gbanu yeri u tonu, ki nan ki pia ya mayuli n ba todii tin bandi ti gbanu bonbuakaali yaala n dagdi ti po.

3 Lan wani, yi yaa den fiel len kilisite tinkpiba sign, yaa ling man yaa bonl n ye tanjol po, kilisiti n ka naankani u Tieu jien jo. **2** Yaa duana ma e yoma tampal bonl nni, ki da kuand yi Yam janduna ya bonla nni. **3** Yi kpe, ke e miano mo wuo len Christu u Tieu kan. **4** Christu, yuoin tie emiana, yaa go cuo ki daagiel o yul ya yugunu, emoko batani ki dodgidi len o kpiagid nni. **5** Lanwan, yin kpa man yan dund bonbuoko biadil, yaal n die yigban-onbuoli, m concomm, ti cagindi, buol kul, ti glanand bon buakabiadil, yaal n jaagini yaa buamo kul len mi yajimon buam, yaala n tie nan e buli nloodimo yen. **6** Laa bonla ya po yo, ke u tieni pabienl cuonu baa cua bi niyiekaab po, **7** Yimbaden tie yene yin den ye ti tuon biad nni yaa yugunu. **8** Ama moala, yin yaa man yaalo n tie ne kul: li pabienl, li mutuoli, enanga, ku tuotabigu len yaa majoagind n ña yi ñoana nni kul. **9** Yin da pua Jaama leni yiyaba, kelima viden landi u tagikpelu len u bontienkaala nani li lia dili yeri **10** Gi lani u tagipaanu, u tieni yuon tagi u n pandi yu yugunu kul, yu n naan len o, ke yin pundi gi bandi o cain. **11** Laa tagipodnu nni mi gagiolima gi go ye Jufonba len yaaba n kaa tie Jufinba siiga, maa go ye yaaba n kud ya siiga, maa go ye yaaba n kaa maabdi gilesi maama leni ya moatieba n yi sita yaaba, maa go ye leni i yonbi leni yaaba n die bi yula siiga, kilisiti tie li kuli, gi go ye bikuli nni. **12** Yi tie u Tieu n gandi gi go yidi yaaba o yuli po, gi tie o buakaaba. Lanwani yin ya la mani nani li liadili yeni mi nimfigladima leni li yanibili, leni li yumiinli leni mi dingoma, leni li juunli. **13** Yi siiga nilo ba ya la ke o lielo tieni o yaala n bia, wan da yemidi o po wan tie maama kuli, wan da yemidi o po wan tie maama kuli, wan pa o sugili. Nani Krisito nden puni yi sugil maama, yimo n ya puuni yiyaba sugili yeri. **14** Yin laa bonjanl kuli nani li liadili yeni, yin ñagini mani mi buama nani gu gbanñagidigil yeri, yaama n baa taandi gi luoh yikuli yenma nani lan dagidi maama. **15** Krisitu yan duama n ya die yi pala nni kelima yin tuugi leni Krisitu gi tie gban nanyendi o niinni yeri. Moamoani ll Tieu yini yiyin ya mani leni yiyaba yi yama n ya dua. Yin yo ye mani leni i tuondi u Tieu po. **16** Kristu maama yajiman n ya gbie yi pala nni. Va bangi mani yiyaba gigo tundi

yiyaba leni mi yan fumuanma. Ya yiini mani pisominba, len ya yani n pagi u tieni, leni ya yani n doogidi U Trenu Suoma yua n bangi yi yaala, gi yiini gi pagi u tieni len i twcenoli yaala kuli, tieni mani likul yomdano Jesu yeli po, gi ya tuondi ll tieni Kelima Wani Jesu yapo. **17** Laa bonla kuli tie yaala n ba ti cua ya jinjing, li bonmoomba liba tie Kristu. **18** Bi nuba ye, yaab n bangi ke o nulo n kpal ke o wadi o yuli gi jaandi male ekunba. bi nua ke tie liiiga yaaba kelima ban la ya bonlekaala po, gi gbenbidi biyula fanfanma bi yantiana po, yan naani len bi nisaaliba kuli yantiana, yind da tuo manike laa nibuolu n biigi yedi ke yi dagidi gi kan ba yi nuama panpaani. **19** Bi tiendi yeri kaa tuugi leni Kristu yua n tie li yuli: Wani Krisitu ya niinni ke o yaaba, yaaba n tie o glannandi, baadi yaala n dagidi bi miali yema po gi tuugi yenma ti gannandi nni kelima ti jiini leni ti tuga po, gi kpedih nani u Tieu n tendi ke bi kpedih maama. **20** Yi ya kpe leni Kristu gi paadi leni janduna maasuayu, be yapo ke yi go tuo ke janduna kuana die yi nani yi da tie yanowna yaabo yeri? **21** Be yapo ke yi tuo gi yua laa kuana ya n tie: Nan da ta, yan da leni, yan da sii **22** Akuli maadi ya bonla n pia mi tienna go ba bodi ya maama. Akuli yua binisaaliba n bili gi bangi yaala **23** A kuana yeri tie nani a pia mi yanjuomo kelima a cedi bi niba n gandi ban baa jaandi maama, gi go bili bi niba nya Wadi bi yula gi Wangi bi gbannandi pala, ama yaa pio mayuli gi ba todii bi nuba ban ya paami bi gbannandi bonbuakaala. **24** yi bani ke yi bo taan len obila kuli gi ba wan bili yi po ya yajimanli ke yi tie yi panpaani, kelima yitu unt i yomdano Kristu po. **25** Yuo n tieni yaal a n bia kuli bo ba o biodimo pan paani, kelima u Tieu gi gagioli bi nuba leni biyaba.

4 Canba nba n ya tiend b tuon sonla yal yan gdagd, kdugn: mo pia canba ku ye tapol po. **2** Ñam k ya jaand man yeri a donda yanin. **3** Ya jaand man tyu po mo, ku tien n fid k fuod l ganl u ñoamaan po, k min fid k tund b nub Kristo ciila, yal ya po nced k n y c dan salgn. **4** K go ced k yuakul n ñam k bando nan m bi bu maad nand yeri. **5** ya ye man yeri n yanfuom yeri cincanl yab k go da biand n yaam. **6** I maani nya yeg yeri i ñogaal, k man n gbadim, lanfid yin band yi bu jiin yua kul nand l'an ya man o. **7** N ninjua, n buad o, u tien tuonsu gbengl yua tieg, n tuonsanlielo yua kb yiu Tisik yeri, bu waani min tie yua. **8** N ban yo k sono i kann, k yin band tin ye nand, wan fid g song i pala. **9** N sona yeri n ninjua buad'o Onesim yua tie i mo ya yua. B bu waani tin yeri nanad kul ne kam ne. **10** Aristark, n yom yegnu fuondii, yeri Barnabas ninjua Marc, yua ya poi kb den dien k Maadi ku ya pund i dogn yin ñam g gau bonjanf yeri **11** Jesu yua kb yiu Justus yeri mo, fuondi b kul ne tie konjakpela i, k tie yab biba mon todin kn fiel k sam u tien tuonl, k go den song n pal. **12** I nataanu Epafras Jesu Kristo tuonsunl fuondii, u l gba i poi u jaandin, k mɔkiya pan set k gben, k go gbad bonkul ya niimin yin jiin iba canii u fien buamin **13** K dugn n tiend kasied u po ku l gba yim yeri Laodise, yeri Hirapoli

yab kul po u jaandin. **14** N donl buad'o dogda Luc fuondi, yen demas **15** Fuond man t ninjab yab ye hal Laodise yen Nin fas yen u jaandiogn yab, yab yen u den yen kul n po na. **16** I ya pan cog u kadaaog ne i denpo k gben, yin mond Laodise yab n mən cog l kadaaog, k yin yuand k ga min den ten Laodise jaadiog ll ya kadaaog yen, k cog l mə. **17** Yin ji maad arsip: ŋam k diid u Tien tuonl yal ka den ga yen, k ŋam g son lan ya ŋan. **18** Min pol monondien ne yen n nuu. ya tien man n po k n ye dansal gni u Tien balg n ya yen i.

1 Tesalonika

1 Mini polo, Siliven yeni Timote, n diani li tili ke fuondi yinba tesalonika jaandieli yaaba n ye u tienu yua n tie baa nni yeni ti diedo jesu kilisiti nni, ke o yanbili yeni o yanduanma n ya ye yi po. **2** Ti tuondi u tienu yoginu kuli, ti tiadi yi yela ti jaandi nni yi po. **3** Ti tiadi yoginu kuli ki kaa cedi yi dandanli tuonli po yeni yi tuuni yeni mi buanma maama po, yeni yi pia ya dandanli sedima, ti diedo jesu kilisiti yua n tie u tienu ti baa nintualu. **4** N ninjaba u tienu buakaaba, ti bani ke u tienu den yini'yi. **5** Tii den wang'i'yi o laabaali janmo yeni mi maama bebe ka, ama yeni u tienu fuonma yua paacianmu po, yeni li pamancianli kelima la bor'yi, yi bani tin den ye yi siigar yeni ya togu buolu yi janmu po. **6** YI den tua yabi n ñodi tinba yeni ti yonbidaano yaaba n gaa u tienu maama ba o fala cianmu siign yeni u tienu fuonma yua n puuni ya pamanli po. **7** Ke yi fidi ki tua ban ba togidi yaaba yeni yabi kuli ye Masaduana yeni Akayi po. **8** Kelima laa tie yi ya kani yeni Maseduana, yeni Akayi bebe ke u tienu maama den ya yaali, ama i kaani kuli yi dandanli maama den yadi ke laa go tie tiladi nilo n goa maadi li po. **9** Kelima bani bi ba tie sieda li po yeni tin den ba ya cangaanma yi kani, yeni yi den lebidi ke yoaudi(ñodi) u tienu ke jaa i buli, ti ba yoaudi u tienu yua n suo ke tie moamoni. **10** Moala yi gu o bijua jesu, wani jesu yua n den fii bi kpienba siigin ke den faabi ti u tienu pabienli yaali n ba cua.

2 N ninjaba, yinba bani ke n pundma i kani laa tua fanma. **2** Ama tin la ya fala yeni, ya sugidi Filipi dogin nni, nani yin bani maama tin den taani ki cuo ke loli lan ya papaali yeni ti tienu, ki tin waani u tienu o laabaali janmo ke yaani a maba. **3** Kelima tin den tundi ya tunda, naa den tie ki baandi yi yeni ya yantiali ki janji janbi maam. **4** Ama yeni u tienu den diidi ki sua ki ti dagidi k o teni'ti o maama, yeni wani tin den maadi lan ya maama ka k bua tin mangi bi niba pala ka, ama tin den bua ki ya mangidi wani u tienu ya pali. **5** I bani ke tin den ye i siigan ya yognu, ti den ke wang'i ti ñomandi ka, ti goa den pia ñalmani buama yantiali u tienu tie ti sieda lan ya bonli kuli po. **6** Tii den lingi bi nisaliba ya kpiagidi ka, yaabi ba ñaa i kan bii yaabi ba ñaa kaan tianu mo, ya yoginu ke ti den pia u paalu ke tieni yeni nani tin tie kilisiti tondiba po. **7** Ama t den ye mi siigan yeni mi yanjiima, nani o pomado n kubi o bila maama yeni. **8** Yeni, ti pali den siadi li po, ti den ye yeni li pamanli, ke tin waani o laabaali janmo, ba u tienu maami beba ka, ama tinba mono ya miali yenm po, kelima i buanma ti po i, den pundi lan kani. **9** Kelima, yi ya tiadi, n kpiiba, ti tuonli yeni ti fala u ñagu yeni u yienu kuli, tin den tuuni ka ke bua ke tua oba kuli po tugili, ya yoginu ke ti den wang'i o laabaali janmo. **10** Yi tie sieda li po, u tienu mo tie sieda, ke tii den pia tagili yaali ke li ba fidi ke jagili ti yi siiga. **11** Yi go bani ke tin den ye yi siiga, ti den ye i

po nani bibaa n tie maami o bid po yeni, ke puun yi i tundi, ke paagidi i pala, ki go tiendi i po sied. **12** Ke yi ya cuoni maama n janji u tienu po, wan yua yi yi o badi dienma nni. **13** Li ya po, yoginu kuli baa tiendi u tienu baliga ke dugini o yanbili po, yeni ya yoginu kuli ke ti gbadu u tienu maama, u tienu maama, yanma, ke ti den tuo ganma, ke la ke tie nisali yantiali ka, ama nani man tie maama, u tienu maama yanma tie maamoni ke tuuni yabi pia ti dugidi mi po. **14** N kpiiba yi den ñodi u tienu n yini yabi jesu kilisiti nni ya jaandidiena ye Jide, kelima i doginu yaaba den waani fala nan bi ya dogun jifnba n den waanb 'ba ya fala. **15** Bani den kpa o diedo jesu yeni bi nisoginkaaba. Ke waani ti mo kog laa fala biado, ba ke bua u tienu maama, bi tie bi niba kuli yibali. **16** Bi yiedi ti po ke tin da wang'i bi nilanba u tienu maama ke bi mo baa m faabma, bi tieni ke li pundi bi tuonbiadi po. Li pundi u tienu n cuo'ba. **17** Tinba, ynbri n ninjabi, yoginu ba tin siedi i kani, ama tin den siedi ke ñaa'yi yeni ti gbannandi ne. Ti pali wani den ta yi po. **18** Ti den bua tin go cua yi kani, mini yeni pol, ama ti bobini li po taalimi lie, ke sitaani pani'ti. **19** Kelima bee n tie ti papaaal saala po, bii ti pamanli, bii ti kpiagidi, laa tie yinba yeni nitoba, ti yonbidaano jesu kilisiti n ba te gua cua a? **20** Kelima yinba n tie ti kpiagidi yeni ti pamanli

3 Tin den ki fidi ki juuni yeni tin waagi yeni maama po, ti den jaggi ke min yeni Silasi n ba ye yeni Ateni beba. **2** Ke soni ti kpiilo Timote i kani, o taani ke suani yeni u tienu, ki tie ti tuonsonielo Kilisito laabamanli muandun nni. Ti son'o ke wan paagi i pala, ki tundi yin ya se bonjanla i dandanlin nni, ki siiga n oba kuli yama n da ñyjadi yeni ban wang'i ya fala po, **3** kelima u tienu jagi ti po lan nni. **4** Ya yognu k n den ye yen'i, ti den tuodi ki wang'i ke bi ba waan'ti fala, li goa tieni nani tin den yedi maama. **5** Nani min den kan fidi ke juuni ke kan la'i yen, n den soni Timote i kani ke wan bandi yin se li dandanli nni maama, kelima n den jie ke mi tulima daano n da te tunlini ke cedi ke ti tuonli i siigan n tua fanma. **6** Ama Timote n ñani i kani ke kopeni ke la ke waagi o puni'ti ya laabaali n mani. O go waan'ti yin pia ya dandanli yeni ya buama n tie nandi. O maadi ki bua yin la'ti nani tinb n bua tin lai maama yeni. **7** Lan ya po ti kpiiba, baa tin li ye yeni, o yinyienu biadu, ke laadi fala, ti pala pa yeni yin pia li dandanli **8** Mola ti yama dua kelima i se ke li pa ti yonbidaano jesu kilisito nni. **9** T kan fidi ki tuoni u tienu lan dagidi tin pia ya pamanli o kani ki dugini po. **10** U yensiinu yeni ku ñiangu kuli ti miadi u tienu yeni ti pala kuli ke tuo tin gedu i kani ki todii ke yin baa ki biini yaala n podi i dandanlin **11** Ti baa u tienu yeni ti diedo jesu n janbiti po u sanu tin goa cua ki lai. **12** Ke u tienu n pugni i siigan mi buanma yaali ke ti pia i po. **13** Wan todii, ke i pala n janbi ki cie ke yin ya gbie yeni tijani u tienu nungan nni ya yoginu ke ti yonbidaano jesu ba guani yeni o maleknba.

4 Mola wani, n ninjabi, ti paandi ti pala ki go cegi ti diedo jesu tuonli po, i go gbadi ti laabaalo yaal n tieni kuli, yin ba cuoni maama ki fidi ki ya jnani u tienu nungan, maamoma, i go li cuoni yeni, yin jnjigdi ke go soni jnana ke pugini. **2** I nan tiani tin den naani maama ki baa suani ti diedo jesu sonu ni. **3** U tienu n bua yaali tie ke yua kuli n kubi o yuli ti jnandin ni ke go cuo oba yeni mi conconma. **4** Ke yua kuli n fidi ki cuo oba yeni mi conconma ke bia maadi i moni. **5** Oba kuli n da jaa ti nianbiidi n kuni o yuli, nani yaaba n ke bani u tienu n suani maama yeni. **6** Oba kuli n da di o lielo jodi bii ke jaanbi o lielo i tuona nni, kelima ti diedo ba bu ke jnjiali yua biidi tubli nani tin den waani maama yeni. **7** Kelima u tienu ke yi'ti ke tin ya suani jogindi tuonli ka, ama tin ya ye ti jnandin. **8** Lani cedi yua yie ke kan conlin tin yedi ya maama ne, naa yie yinbi ka, o yie u tienu yua n ten'ti o fojanmo i. **9** Yaali n tie i liebi buama, la ke tie ke ban diani tili ke waani ka, kelima u tienu mono bo tuodi ke waani yin ba bua i liebi maama. **10** Maamomni, i go li suani yen Maseduani dogni kuli i siigani, ama yin jnambi ke pugini. **11** N goa cegli ke yin ya tie suoo ke suani i tuoli nani tin den waani maama yeni. **12** Yin ya kubi yeni, i moni nni lan ya pia li conlin yeni yaabi ki bani u tienu ke liba n go da podi i. **13** N kpiiba, n ke bua ke nilo n ya le i bonbonlin i yaali ntie bi tinkpiiba ya po, ke lan jnjadi o maalima nani yabi n ke pia ban daani yaali. **14** Ti ya tuo ke jesu bo kpe ke bia yiedi, u tienu ba yiedi'ti mo ti kaadin yeni jesu. **15** Ke dugini nani u tienu tili n yedi maama, ke tinbi yabi n da pia i miani ki gu jesu guanma; ti kan gaa liiga yeni bi kprienma ka. **16** Kelima ti diedo ba cedi maleknba siigan yendo n yigini, li naatunli n goa moa tapolu po, yabi n du jesu po ke den kpe ban kpia ke yiedi. **17** Ke tinba yabi n da sieni ki pia i miani, wan yugdi ti kuli ke do yen'ti tapolu jesu ke yeg yeno li pamanlin nni. **18** Yin ya paandi i liebi pala li maama po.

5 Mola yali n nua o yogu yeni a dana ke tie lan tieni tili ka, **2** kelima i bani ke o diedo yogu ba cua nani o suudi yeni u nniagu. **3** U yogu cuon, b tøba b maadi: li kuli tie pamanli yeni tin ye li guunlin." ama u tienu fala b jiidi ti po nani ti madi n yi cuo o pua i, yeni bi kan nnaa leni palbi. **4** Ama n ninjaba, i ke ye li bonbonlin k li daali n te ba i po nani o suudi yen ka. **5** Kelima i kuli tie mi yinyinma yeni li daali yabi. I ke tie o nniagu yabi ke buali bonbonlin. **6** Mola, da goa man nani bi tøba yeni. Ama ya cengi mani. **7** Kelima, yabi n goa o nniagu **8** Nani tin tie u yienu bila yeni, ti baa jnani, ke la li dandanli yeni m buanma, k ciibi jnalbaga. **9** Kelima u tienu ke lugdi'ti ke u mutuoli n ba ti po ka ama ti yonbidaano jesu buanma po. **10** Ke kpe ti po, ke nua ti gogi, ti suo yeri wani. **11** Mola, ya taagi ke goa ya todi mani i lieba nani yin ban maama yeni. **12** Ti jaandi k yin ya bani ke conlin bi cianbi yeni yabi n jnjigdi u tienu tuonli. **13** Ti miadi ke yin ya pia mi buanma bi po ke dugni tuona po. Ya ye mani li pamanli ni. **14** Ti pug'i, maadi mani yabi n suo li

jnjadlin ya paandi yaab ye a maaban, ke todi talignba, ya jie man b nunbaogu. **15** Cuo mani iba ke nilo n da jnjimandi biandma, ama ya jua mani yaali jnani jnjianma yua kuli kani. **16** Ya ye mani li pamanlin yogu kuli. **17** Ya jaandi mani ke da sedi. **18** Ya tiendi mani baligi bonli kuli po, kelima u tienu bua yeni jesu po. **19** Da jundi mani mi tagma. **20** Da yie mani mi døgdimma. **21** Ama ya bigidi mani li kuli. Jnjidmani yaali n jnani. **22** Yie mani bonbiili kuli. **23** Mi yanduanma tienna n paag'i, ke i tagima, i nalimu yeni i gbannandi n ya ye o kani ke jeje ki ye hali ti diedo jesu cuanma. **24** Yua n yini jnani, wani n go bi tieni. **25** N lieba, ya jaandi mani ti po. **26** Fuondi mani i lieba kuli ti jnandin. **27** Yonbidaan po i ke nmaadi, ke bi numonba kuli n cogi li tili ne. **28** Ke ti diedo jesu baliga n ya ye yeni

2 Tesalonika

1 Pöli, Silasi leni Timote n diani ya tili ne, Tesalonika jaandtieba yaaba n dugi U T ienu, ti Báa leni ti Diedo Jesu Kirisiti nni. **2** U T ienu ti Báa leni ti Diedo Jesu Kirisiti yanbili leni mi yanduanma í ya ye leni yi. **3** N kpíiba, Ti baa jaandi U T ienu yi po yogu kuli. Lan buali maama n yeni kelima i dudugdi kpédi boncianla, ke i buama i lieba po pugdi. **4** Lani n cedi ke tinba ti báa maadi i maama leni li pamanli U T ienu jaandiedi nni. Ti maadi i pañili (juunli) leni i dudugdi leni ban wangí yi ya falaciamu, ti maadi yin tuodi ki gaani faligima po. **5** Li tie maalma i U T ienu buujiali po. Lan ba juodi maama, i ba dagdi yени yin kua U T ienu Diema nni kelima i la fala o po. **6** Li tiegi ke U T ienu í ymiani yaaba n den falgi yi u falciamu, **7** ki nan songi i pala, yinba yaaba ke bi waani falaciamu. O ba tieni la ti Diedo Jesu ya ñani yaljanli nni ki guani leni o paaciamu malekinba. **8** O ba jiini yaaba n ki bani U T ienu leni yaaba n ki colni ti Diedo Jesu labaaljamo u muciamu nni, ki tuu li panli. **9** Bi ba pa bi tuonbiadi panli ki fagi leni O Diedo leni o paaciamu yudandi. (**aiōnios g166**) **10** O ba tieni la, o ya guani ya daali ke o buolu ba dondi o, ke o dugkaaba í kpaandi o yudandi. **11** Lani ya po i, ke ti baa tundi ki jaandi i po. Ti jaandi ke ti Diedo í tieni siedi ke i dagdi leni U tieni í lugdi ki yini yi. Ti jaandi ke wan niani ya ñanma í tieni ki dudi o buama nni leni i dudugdi tuona. **12** Ti miadi ke U T ienu, Ti Diedo Jesu Kirisiti yanbili po, Ti Diedo Jesu yeli í baa ti kpiagdi i po, ke yi mo í baa ti kpiagdi o po.

2 n nua ti Diedo Jesu Kiristu cuama, yeni tin ba taani ki kali yeni o, n naataani, ti mia yi sugli, **2** ke yin da ja ban lebdi i yantiajanli faala, lani yaa ka ban ymadi yi yama, yeni ya maama n naani sawali, bii maabanma, lani yaa ka tili ke bi tua ke li ñani ti kani, nani O Diedo guanma yogu pundi. **3** La baa maama kuli, yin da cedi ban taa bu nunfanbu ki bondi ki tulini yi; kelima li buali ke mi yenyiema í kpiak i cua yo, ke tin la ti tuonbiadidaano í legdi, wani yua n tie mi bodma bijua. **4** yibali yua n dongi o yuli ku tua ke o cie U T ienu bii ke o cie yaali n dagdi yeni ti kpiagdi, hali ki kali U T ienu jaandiegú nni, ki yini o yuli ke o tie U T ienu. **5** Iki tiani ke n den maadi yi lanya bona min den ye i siiga ya yogu? **6** To molane, i ji bani yaali n pani o ke wan da legdi ke o yagu dá ki pundi. **7** Kelima mi biadma yaalidgu tuona ji tuuni i; li buali ke yua n dá pani o yeni, í bodi, ki pandi o u sanu. **8** Lanyogu, mi biadma daano ba legdi, ti Diedo Jesu í piebi o faama, ki bivid i sani, ki cedi o cuama yenyenma í biani o cain. **9** Li biadma daano legdima ba ña setaani aalu kani i, yeni yaalidgu tuona yeni li bulbondi yeni mi tofaama. **10** O pia ya nunfanbiadibú n ba bondi ki biani yaaba n ki tuo ki ga ke i momoni buama n ba faabi ba. **11** I, U T ienu ba sóni bi po ya paalu n ba tulini ba, ban yðdi mi tofaama sanu, **12** ki fidi ke ban bu ki cuo yaaba n yie mi tegimma sanu, ki tiendi mi biadma ki mangdi bi pala

kuli. **13** Tinba ya po, n naataani, O Diedo buakaaba, ti baa tundi ki jaandi ki tiendi U T ienu balga i po, kelima U T ienu tuodi ki lugdi yi hali mi cilma, ki ba faabi yi, mi forjanma ñanbli po yeni i dudugdi i mómóni nni ya po. **14** Lanyapo i, ke o taa ti laabaaljamo sanu, ki yini yi ke yin baa ti Diedo Jesu Kiristu kpiagdi. **15** Lanwani i, n naataani, yin ya see taajalalie, ki ya kubi yin ga ya tunda yeni ya ñomaama mi maama kani yeni a tila kani. **16** Ti Diedo Jesu Kiristu yeni U T ienu T Báa, yua buadi ti, ki puni ti ya baagli yeni ya dandanli n ki pia gbenma o ñanbli po, (**aiōnios g166**) **17** Wan songi i pala, ki pugni yi u paalu a tuonjama po yeni maaranma kuli po.

3 Møla, n naataani, jaandi man ti po, ki fidi ke ti Yonbdaano maama n yadi tonma, ke ban tuo ki gaa leni ku colngu nani lan bo tieni i kani maama yeni. **2** Ke U T ienu í ñani ti a nibiada leni bi tondanba siiga, kelima, bi kuli ki pia ti dudugdi. **3** Ti Yonbdaano ñani, o puni ti u paalu, ki gó guu ti leni ti tuonbiadi. **4** Ti Yonbdaano cedi ke ti pia li dandanli yi po, ke i tie, ki gó baa tie tin miadi yaala. **5** Yonbdaano n todí yi yin bandi U T ienu buama, ki todí yi yin pia li juunli nani Kristo yeni. **6** N naadaani, ti miadi ti yonbdaano Jesu Kristo yeli po, ke yin fagdi leni ya niba n ye ku yenyebiigu nni kuli, ki gó ki colni yin gaa ya tunda ti kani. **7** Yinba móno bani yin ba togdi ti maama, kelima ti den ki ye leni ku yenyebiigu nni ka. **8** Obá den ki teni ti ti jiedi faala ke ti dini; ama, ti den yen tuuni yienu leni ñiagu ki laadi fala yo, ki je; ke tin da tua tugli obá. **9** Li ki tie ke ti bo ki pia yiko leni ban teni ti ti jiedi ka, ama, ti bo bua yin togdi tinba móno ya yenyeienu i. **10** Kelima, ya yogu ke ti den ye i kani, ke ti bo maadi: Yua n ki bua ke sóni tuonli, wan da je mo. **11** Ama ti nan gbia ke bi maadi ke bitoba ye i siiga ki ye ku yenyebiigu nni, kaa bua ke bi sóni tuonli, ama ki nan ye ti bonyoyuodi nni. **12** Ti miadi li danba, ki balni ba Jesu Kristo yeli po, ke ban ya tuuni ki je bi fala po leni mi yanduanma. **13** Ama yinba n kpiiba, yin ya tie mi ñanma. **14** Li ya tie ke yua ki colni tin maadi yaala li tisonkaali ne nni, yin jaa o ki da nagdi o, ke i fee n cuo o. **15** Yinda kubi o nani i yibalo ynei ka, ama ya cegli o man i ninjua yeni. **16** Mi yanduanma Yonbdaano móno n puni mi yanduanma yogu kuli, bonla kuli nni! Yonbdaano n ya ye leni i kuli! **17** Min Pöli n diani li tili ne leni n nugu, ki fuondi yi. **18** Ti Yonbdaano Jesu Kristo yalbalgo í ya ye leni yi!

1 Timote

1 Pöli, Jesu kiristi tondo nani lan ȇua U Tienu ti candaano yeni Kiristi Jesu, ti dandanli bali maama yeni, **2** N dangi ya tili ne, Timote, n bijua ti dudugdi yeni i mōni nni po: U Tienu, ti Báa yeni Jesu ti Diedo ȇanbli yeni mi niñingbadcianma, yeni mi yanduanma ñi ya ye yeni a. **3** Nani min den waani a ke ȇjan tieni maama ki fidi ki gedii Maseduanii yeni i, ȇjan ya ye Efesi dogu nni ki fidi ki waani bi niba ban ba tøgni ya sanu, ki da lebdi yenjodma bi tunda nni. **4** Ban da cengi bi tunda nni a togda yeni ya nifiima n ki pia gbenma, ki nan fiindi mi ñioniamma, kaa pugdi bápu ke li ȇua ti dudugdi U Tienu tuona po. **5** Ama li bali maama ñi ȇua yaali n tie mi buama yaama ñani li papienli nni, li yantianjanli nni yeni ya dudugdi n tiegi i momoni sanu nni. **6** Ya niba n lebdi ki taa santianu, tudi ki kua ya maacianma n ki pia mayuli nni. **7** Bi bua ban tundi bi niba li bali maama, ama ki nan ki gbia ban maadi yaali yeni ban wangti yaala niima nni. **8** Ama, ti bani ke li bali maama ȇjani, li ya tie ke nilo taa ma ki sôni ya tuona n tuagi ti yikodi sanu. **9** Ti nan bani ke li bali maama ki bili yaaba n tiegi po ka, ama yaaba n ki colni yiko yeni yaaba n fiindi mi yenyiema po i, a yenyieda yeni ti tuonbiadidanba, yaaba n ki ȇua U Tienu yeni bi yanbôndanba po. Mi bili yaaba n biani bi danba miali yeni a nikpala po i. **10** yaab n kuani bi yuli mi conconma nni, yaaba n taa nintualu, ki dua yaaba, a nisuura yeni a sanjiala, bi tuofaadabanba, a tingbangbaaba yeni yaali n ki tuagi ti dudugdi sanu kuli po, **11** Lan ya bangma ȇua O cabjandaano U Tienu ñ piano nni ya yudandi laabaalhjamo i. **12** N maali ke ti Diedo Jesu Kiristi yua n pugni nni u paalu, kelima o diidi ki sua ke n duu o po i ke o puogi nni lan ya tuonli, **13** Mini yua n den fanbi U Tienu yikodi, ki go tie jadi daano, n baa U Tienu ȇanbli kelima n den ki bani ki tie lankuli. **14** Ama Ti Diedo ȇanbli tøgni min pia ya dudugdi yeni ya buama Jesu Kiristi nni, ki paadi likuli. **15** Ya maama ne mōni boncianla, ki go pia ti dudugdi yuakuli po, ke Jesu Kiristi cua ki tinga po ki baa faabi ti tuonbiadi danba i. Mini n biidi bi siiga nni ki cie. **16** Ama lanyapo i, ke n baa mi niñingbadma ke li wangti ke mini n cindi ki la Jesu Kiristi ñ pia ya juunli. O tieni lani, ke lan tua nannanli yaaba n duu o po hali ya miali n ki pia gbenma. (*aiōnios g166*) **17** Molane, ti kpiagdi yeni ti yudandi tie hali ya yognu badciamo, yua ya miali n ki pia gbenma, ban ki nua yua, Tienyendu baba yaadi, li bina yeni li bina, Amil (*aiōn g165*) **18** Timote, n biga, min teni a ya maabilkaama ne, ke mi ȇua ban den pua a po ya sawali yeni, li tie ke ȇjan koni li konkõmõnli; **19** ȇjan ya pia ti dudugdi yeni li yantianjanli. Bi tianba buoni li, ke li tulni ba, ke bi fagdi yeni ti dudugdi. **20** Himene yeni Alekisandiri ye bi siiga nni, N sagni bani yeni rutaani, ke ban bangi ban ba tøgni ya sanu ki ji da fanbi U Tienu yikodi.

2 Lanwani ii, n dá ba paani a pali, ke ȇjan ya tie i jaandi, ki miadi u sanu, ki miadi sugli, ki tiendi uU Tienu balga bi niba kuli po, **2** bi badcianba yeni yaaba n pia yikodi kuli po, lan todii tin ya ye ya yema n ȇua mi yanduanma, li yanjaali, U Tienu sanjodma yeni li seli nni. **3** Lani n ȇjani ki dagdi U Tienu ti candaano po. **4** Li tie o po buamõnma, ke bikuli ñ baa mi faabma, ki bandi i momoni cain. **5** Kelima, tienyendu baba n ye, yeni candanyendo baba, bi niba yeni U ienu siiga nni, Jesu yua n tie Kiristi yeni nilo. **6** Wani n yidi o yuli salga bi niba kuli po. Lani n wangti wan tieni ya kasiedi lan buali ya yognu. **7** Lanyapo i, ke bi bili nni ke n tie tundka yini tondo. N maadi i mōni i, n ki pua tuofaama ka. N tuonli n tie min tundi bi nilanba ti dudugdi yeni i momoni sanu nni. **8** N bua bi niba ñ ya jaani ban ye naani kuli, ki yi doni bi nui ti ȇjandi nni, ke pabierli ki ye ki buali tama. **9** N go bua bi puoba ñ ya bobo bi tialakaadi lan buali maama, ke li ȇua li fangli yeni bi gbannandi colungu sanu, ban da la, ki pili bii ki pangti bi udi yeni wula bii anjilfa, ki da yie ya tialakaadi dunga n paa. **10** Ama, N bua ke ban ya ȇjanbidi bi yula lan buali maama nani ya puoba n wangti ti dudugdi bi tuonpama po yeni. **11** O pua bi baa bangi bonli kuli li ñyminqminli nni i, yeni u colungu sanu nni, **12** Li ki cabi ke o pua ñ tundi o ja lanyaaka wan ya pia ti yikodi o ja po, ama o baa ye li ñyminqminli nni i. **13** Kelima, bi cindi ki tagi Adama i, ki tuani Efa. **14** Bi nan ki bondi ki tulni Adama ka, ama bi bondi ki tulni o pua i, ke o kua mi tudma nni, ki miidi li kualii. **15** Yeni lankuli, o baa mi faabma ti madi po, li ya tie ke ke o ñodi li miinli, ti dudugdi, mi buama yeni ti ȇjandi sanu.

3 Ya maama ne tiegi li ya tie ke nilo bua tua gobdika; o lugdi ya tuonli n mōni boncianla. **2** Li buali ke gobdika kan ya pia jalgi bákuli, ki ya pia oyendo baba, ke o yama dua, yua n pia li miinli, yua cegni o yema, ki banili cangaali, ki ba fidi ki tundi niba. **3** O kan kuani o yuli li daañuli nni, yua ki pia jadi, ama yua gaani sugli, ki pia li juunli, kaa kpaani o yuli po baali. **4** O baa bani o diegu kubma, ke o bila cengi o maama, ki colni. **5** Kelima nilo ya ki bani o diegu kubma, o ba tieni ledi i ku kubi U Tienu nitaanli? **6** Li ki buali ke wan ya tie kónpanga, o japaaciandi ñ da ti cedi rutaani ñ buu ki cuo o. **7** Li go buali ke wan la kasiedi kaantianu, lan todii o wan da baa mi tudma bii rutaani diagu nni. **8** Bi todkaaba mo baa tie momõnsaala i, ki fagi yeni palalie danba, li daañucionli yeni mi ñalmanbuama. **9** Bi baa kubi bi dudugdi ñ ñodgi bi po ya momoni yeni li yantianjanli. **10** Bi dá ba cindi ki biigii ba, ki diidi yo, bi ya ki pia tagli bákuli, ban fidi ki cili bi tuonli. **11** Bi puoba mo baa tie yaaba n maadi i mōni, kaa jondi nilo po, ki pia li yumiinli, ki tie payerli buama danba lan tieni maama kuli. **12** Bi todkaaba baa tie moyendanba, yaaba n ganbi ki tundi bi bila, ki kubi bi dansanu bonjanla. **13** Kelima, yaaba n tuuni bi tuona bonjanla ba baa li seli yeni li dandanli kelima bi dudugdi Jesu Kiristi nni. **14** N diani ki maadi a ya bona ne, ki daani

ke min cua a kani yognubá. **15** Ama, ki fidi lan todia, li ya tie ke mii cua tonma, yan bandi a yema U Tieu diegu nni, yaagu n tie U Tieu yua tundi ki pia miali nitaanli, i momoni jumu yeri yi daasiedu. **16** Lipo n cedi ke tikuli taani ki tuo ke: "Mi yenjodma momoni tie yaalidgu bonli i" O dogdi yeri ti gbannandi, ke forjanma saa i moni o po, ke malekinba la o, ke o wang o laabaalijamo bi niba siiga, ke bi dugi o po yannduna nni, ke bi duoni o ti yudandi nni".

4 Ama mi fuoma kadi ki maadi ke li kan waagi, nitianba ba yan ti dudugdi, ki nodi mi tulinma yeri i buli tundma. **2** Li ba tua yeri kelima bi yantiali nodi mi tuofaama yeri mi muyima. **3** Bi ba beli li pokuandi yeri ti jakundi, ki beli U Tieu n tagi ya bondikaali, ke yaaba n dugi o po, ki go bani i moni n ya taagi ki di ki tiendi U Tieu balga yeri dima. **4** Kelima U Tieu n tagi yaali kuli yanji, ke tin ba taa yaali ki tieni U Tieu balga kuli ki pia luma. **5** Kelima U Tieu maama yeri mi yenjodma yanbi likuli. **6** A ya waani lanya bona a kpiiba, a ba tua Jesu Kiristi tuonsomono yua ke o dini o ti dudugdi lanbona yeri ya tundigama ke a ga. **7** Ama, yan noli a pociana n faadi ya concontelmi, ki nan faadi li papienli sanu. **8** Kelima, u gbannansaagu tuona n pugdi yaali ki pia fuoma, ama mi yenjodma sanu moni bonciala li kouli po, li colini molane yema yeri ya yema n ba yuandi ki cua nonianu. **9** Ya maama ne ki pia tama ki nan selindi yua n ga ma. **10** Kelima lanyapo i, ke ti tie ania, ki tuuni boncianla, kelima ti dugi U Tieu yua n fo, ki go tie bi niba kuli candaano, yaaba n duu o po yaali n cie. **11** Kadi ki maadi li bona ki go tundi a. **12** Obakuli n da fali a sopaanima, ama yan ya tie yaaba n wangti dudugdi bi maama nni. **13** Ya fini mi cogma nni, mi tundma nni, ki ya paandi bi niba pala hali mi ba cua. **14** Da yuandi ya yepaabu n ye a niinni, ban den pua sawali ke yaaba n yua U Tieu nikpelba maami a po bi nui, ke a baa yaabu. **15** yan ya fiini li bona nni bongjanla, yan taa a yuli kuli ki cabi li bona, yukuli n bandi ke a tuona cuoni bongjanla, ki caa liiga. **16** yan guudi a yuli, ki diidi a tundma nni bongjanla, yan ya tie ania li bona nni, kelima a ya tie yeri, a ba fie a yuli ki go fie yaaba n cengi a bangima.

5 Da nanbi k manboli mani o jakpelo, ama ya pa andi u pali, nani biba yeri; ya paandi u nupaengu pala nani i nataani yeri. **2** A puociana nani binaa nba yen, b puobidi nani t ninsiabi yeri, l papilem. **3** Seln a pakuana yua n yanbi k tie pakuana. **4** L ya tie k l pakualia pia t bidi lan yaka a yabilan ban nigni k ya pia t nandi b diogun, k go ya tiendi b danba ban tund b yaali, k l ma l yanji u tieno po. **5** Yua tie pakualia yeri moni, k tie yuan cuo li ba k ta u dindanlik cabi u Tieu k go jaandi, k miadi u tiensugli yeri yen nioogu. **6** Ama ya pakualo n kpaani dulnia ne yenyieni kpe'u ba l ya tie ku fuo. **7** Tund'ba mani l bona k ban ji da pia jalgi ba. **8** L ya tie k yua k nanbi k yanbi k nmagdi o nibi yaabi yanbi k tie u diogun ya yaabi, biam i momonigaama, yu k bani u Tieu yaali su yen'o. **9** K

fidi ban yini pua k u tie pakualo wan mondik ya pia bina piiluobo k ya tie yua n den kunni ja yendo baba. **10** K yua kul ya bani k u tuona den yanji k den wlubi tu bidi, k den gaani b canba, k den nyudi b nujanba taana, k den todia cicagdanba, k den tiendi tuojan buoli kul. **11** Ama yan yie t pakuabidi, k l ma ya yognu k u ja nianga paadi yenba yen Jesu b ji yi kpaani ban guani k kunni b jabi. **12** K ji k colni b cincin-puoni yaali k b den puoni Jesu yeri. **13** K baa ji pia tuonli ba yeri, b ji waa yiegia niana ni. L go k tie k b waa fanm - fanma mo ka b waa yeri t mayiyuodi yen i tuali, k maadi ya maama k laba. **14** L po n cedi k n bua ya pakua bidi n da k kunni b jaba, k ban guani k kunnib jabak mali t bidi, k yanji k kub'ba a dioguni, k da yanji t ninnanda ya sugdi ti. **15** k l ma pakotianba yanji a sanu yo k ji nodi staanni. **16** Kreso-yua diogun ya pia a pakuana wani nji baa tod'ba k lan fidyaali lan ji da tie tugkpiegli u jaandiogu po, k wani mondi fid k todia yaab nanbi k tie pakuana. **17** Ya jaandiog liig yaaba nanbi k suani b tuonli k l yanji b dagdi yeri ban yanbi k la b tuonsel bongjanli. I nam yanbi k nua yaab n tundib niba u Tieu maama. **18** Kl ma u Tieu Kadaogu yedi: ya nua taand' a ka pua i dii, a ji kan pibin u nabo. k l tuonsomli dagidi yeri wan ga u tuonsom- nymapaogu. **19** Nul ya ba yeri u jaandioglii yua maama, yan da gaa, l ya k tie b lie, b ta yaa ka. **20** Yaab tundi k biidi nan fu yeb'ba b lieb kul nungn k yaab sieni nji ya jie. **21** n maad'a hal u tieno ne po, hal Yesu kresopo, yeri u tieno malek po, ya conlni min yed'a uaal ne kul, k ba lugdm ba n da ye i siign. **22** Da yi peli k maandi a nugi nul po, k go da kuandi a nugu nutano biidn. Fin moni, Cuo a, ba k ya ye t nandin. **23** Da ntu miiriama baba ka. A ya yi tieni nan nu o damengu mo waama k lan ya yanbdi a tugun k dugnii a tuygianu yen po. **24** B tianb ya biidi k wuo b wlaama ba k b da buni b buudi moni. Ama b tianba yaali yi waagi yo ban t fioli bandi. **25** Nani a tuon yanma n k klou yeri l go tie yeri k t tuon biidi mo kan fidi k wuo ni.

6 Yaaba n ye ti yonbdi cacagma nni n ya nua bi yonbdaanba nani yaaba n dagdi yeri ti kpiagdi, ke ban da ti fanbi U Tieu yeli yeri o bangima. **2** Yaaba ya canbaanaa n yua U Tieu, n da fali ba, ki ya tama ke bi tie bi kpiiba i; ama ban yanbi ki ya tuuni bi po kelima bi tie dugikaaba yeri buakaaba yaaba n gbaa ke ban tieni ba yaali n yanji. yan ya wandi lanya bona, ki go cedi ke bi colni li bona. **3** Nilo ya pia bangtianma ke maa taa yeri a yaama, bii kaa tuo U Tieu bangima yaama n yua ti Diedo Jesu Kiristi nomaama yeri mi yenjodma bangima, **4** O tie yuondaano, ki naa bani libakuli. Yaali n pugdi, o pia ku nioniagu yeri mi niama yianu, uni n cuoni yeri ki nanga, a kornkona, ti sugdi, ku tuotabgu, **5** Nufanu nunfandanba nioniama yaama n ki pia gbenma. Bi tudi i momoni sanu, ki maali ke mi yenjodma tie yalmani tuonli i. **6** Lani n yeri mi yenjodma yeri li pamani li tie ya yalmani n yabi niali. **7** Kelima ti ki cua yeri libakuli yannduna nni ne. Ti go kan gedi yeri libakuli mo.

8 Lanwani ii, ti ya pia tin ba di yaali yeni tin ba ɣagni ti gbanu yeni yaali, li dagdi ti. **9** Ama, yaaba n kpaani ke ban tua ɣalmandanba, bani n baali mi biigma nni, ku diagu nni, yeni ya ɣalmanbuama n ki pia mayuli, ki tulni ba, ki kuandi bi niba u ɣumanbiidu yeni u dogu biidma nni. **10** Kelima, mi ligibuama n tie ti tuonbiadi kuli jiinjali; nitianba ba i ligi, ki ji bodi ki fagdi yeni U Tienu sanu, ki kuani bi yuli ti yanyagdi nni. **11** Ama fini, U nilo, ɣan sani ki ja lanya bona ki na lingi mi teginma, mi yenjədma, ti dudugdi sanu, mi buama, li juunli, ti niməndi. **12** ɣan kəni ti dudugdi kəkənmənli, ɣan cuo ban yini a ya miali n ki pia gbenma ya po, yaali ya po ke a tieni kasiedməno a dudugdi po bi nib boncianli nintuali. (aiōnios g166) **13** N miadi a U Tienu yua n tieni bonlikuli li miali nintuali yeni Jesu Kiristi yua waani kasiedməno o dudugdi po Pənsi Pilati kani, **14** ke ɣan kubi U Tienu ɣəmaama bonjanla ki ɣədi ya yema n ki pia taglibakuli, haliyeni ti Diedo Jesu Kiristi n̄ ba dəgdi. **15** Yua n ba kadi ki waani ti kpiagdi yudaano, u paaciamu daano, bi badcianba ya badciamo, bi diediba ya diedo, yua n kubi ya miali n ki pia gbenma, li yogu ya pundi, **16** Yua n ye ban kan nandi ya yenma kani, yua ke niloba kuli ki kpeli ki la, ki go kan la halibada, yua n yeni ti yudandi yeni u paaciamu. Amil! (aiōnios g166) **17** ɣan tundi ɣanduna ne ɣalmandanba ke ban da tie japaadanba, ki go da kuani bi dandanli ya piama n ki pia dugdi po, ama, ban ya daani U Tienu nni, wani yua n puuni ya piamənma n pia ti po li pamanli todma. (aiōn g165) **18** ɣan tundi ba, ban ya tie yaali n ɣani, bi piama n̄ ya yabi a tuadjama, ti bulcindi yeni ya nuu n tiani yama nni. **19** Bi ya tie yeni, bi ba taani ki dogni ya piama ya fiagli n paa ki ɣani, ki fidì ki baa ya miamənli. (aiōnios g166) **20** Timote, ɣan ɣanbi ki guudi ban teni a yaali ki nan ɣa ya maacianma n ki tie maamənma, kaa pia mayuli, yeni u nufanu bancianma ɣəniagu **21** yaagu ke yaaba n tudi ki fagdi yeni ti dudugdi taa ke gu tua bi tuonli. U Tienu ɣanbli n̄ ya ye yeni a.

2 Timote

1 Min pol yua tie Jesus tondo kelima u tienu yanbuama po wan sōni k min waani u tienu n den niani ya miali n ye Jesus kristi nni ya maama **2** n bibuadiga Timoti, n fuondi: ti baa u tienu yeni yesu kristi ti diedo n yadi pun ja l ḷanbili, m yanduama yeni ḷalbalga. **3** N tuoni u tienu min tuuni yua po yini ya pali siedi n jani nani ti yaajanba n den tuuni opo maama **4** N tiani a ninsiidi po ki go sun k la ja n pali mangi. **5** N tiani a dandanmol po a yaa Lowisa yeni a naa Yunisa n den kpel pia ya dandanli buolu, n bani cain ka mo ko pia ldandanbuolu. **6** Lan po i: ki bua ḷan yaa tundi tigi nani o muu yeni u Tienu n den puni a ya ḷanbili-paabu min den maari apo n nii ya yogunu. **7** U Tienu k puni ti yaa fuoma k pia jeje o puni ti ya fuoma pia li papaali yeni mi buama yeni l yukubili. **8** Daa jie mani fe yeni yin tiedi ya sieda o diedo po, daa jie ba fe fini mono yua ye t yonmldli nni g dugn i o ya po. taa ya paalu k o tienu tieni k tuo m cacagnma dugn i u Tienu ḷomaamapo **9** Wan fie'ti k go yin'ti k ti ya ye m fojanma nni, L ya sua k u tiel'i laa tie ti ya tuona po kaa, ama u den tuodi k bobn i ki dugn i ḷalbalgo po. (**aiōnios g166**) **10** Mola ti candaano yesu kristi cuama ḷanduna dogidi po l ḷanbiliwan yesus den paadi m kuuma paalu ki dōgdi ti po l miali yala n baa ye ya yogunu kuli ki dugni o labaanjanli wanginma ya po. **11** Utienu den puogn i ke me tua l labaaljamo wangika yeni o tondo yeni u bangika **12** L po n cedi k laadi ya fala ne ḷokane ama mi jie i fe l po baawaamu kelima m bani mi daanu yua ki go bani ke pia u paalu ki ba fidi ki kubi m pianli haali l daal n pundi **13** ḷan den gbadil n kan yaa mamōma ba tie a po bontogidikaala. ḷan ya ḷua ma k se ki paa l dandanla nni ti pia yaala yesus kristi nni **14** ḷan ya kubi u tienu n den piana ya pianjanli kelime u Tienu forjam yua ye yeni ti nni ya paalu po. **15** A bani ke ti diema yaaba ba Asi diema lebidi ki ḷa nni Fijela yeni Elimojena tie b siiga yaabi **16** O diedo n ya gba Onisifola yeni o deni yaabi po m niñima kelima o den yi duani i yama k mangidi i palawan den jie ki fe n kpaadi i po **17** Wan den cua loma ya yogunu o den tieni ania ki lingi nni haali k la nni **18** O diedo n gbadil opo mi nñima o guacuama daali. a bani ki cie nilo kukli wan den nni ya todima kuli min den Efesa.

2 Fini n big, ya pagd a pal yen ya ḷalbalgin yen yesu kilisu niini. **2** A tunda yal k a bang n kan k kasielb bocial tuo a po, bogdli ya nub k a dan bi po k ba fid ki wan bitab. **3** ḷan tuo ki ga fala yen nni, nan yesu kilisu ya nannangu yen. **4** Yua n kua t sojed k bua wan mang o canba pal kan jōd o yeyien boam bona po. **5** Nasanlo k o ga e panpan kaa conln ban blo ya kuana. **6** Ya kpakuolo n ko paa n tie yua n ba cil ki mang o pal taagu po. **7** Maal ḷamma min mara yal yen yom dan ba nan gbadil bona kul. **8** Fin n tiad yesu kilisu po, yua fi bi kpienb sigan, dafid yabil, yal naan yen min muandi ya labal. **9** Lan labal poe kin cangin, hal ki ban lolin nan oukupal

yen. O tienu maam, lan wan ki luol. **10** N gan li maaba kul yen li junl, kilisu yab ya po k o tienu gagd, lan fid bimōn la ya fabu n yesu kilisu, yen ya kpagidi n ki pia gben yen yal yeg yenl. (**aiōnios g166**) **11** Klma li maama tie moamōn ne: li ya tua k t kpe yen o, yen wan, ti ba fuo yen o. **12** Li ya tua ki ti tugn yen o t ba pia o palu. Ama ti ya yieo omoo ba yie ti. **13** Ti yaa tieg yeno, wan wan baa ye n tiegman klma o kan fid ki yie o ba. **14** Lane ki li bual min ya tiada yog kul. O tienu ki bua n niam: la pugd pu. Li yaa tie lan bid yab n song yaa ka. **15** Pag aba ki sed o tienu nug nan ya nulo n bobn, k kua li tuonl kaa pia wansan k ḷa li tuonl, klma o wangl o tienu maam yen e mumōn. **16** ḷa ti miyoyod yen yamb n k tie li dandal yab, yab ta bi ba k tenb, b fagd yogu kul yen o tienu. **17** Li nub maam tie nan li bofuodl yen ki li ḷman k ban gben t gbanand. Li tie nan d yimane yen filet yene. **18** Bi den fagd e mon ki mali kin yiedm tiemped o, yeni, bi ji ye ki ḷand bocianli dandanln. **19** Li yogunu goga, o tienu tan pupal se yen no maam yal tie o po bam: yomdan baan yaab n tie o yaab, yua n taa yomdan yel kul ba fagidi yen o. Yam i dan ban yab tie o nub "yua n ye ki o tie ti yom i dan, wan fagd ti bid." **20** O dieciangun, wula yen a ligi babaa bi be ka ye, li ḷogli yen ti dad ya boba. Cincin na yal tie b yumandaciab yi yale. A tien a mon na tagn kul. **21** Li ḷan, nulo ya cua oba min mad yal kul po. o baa tie ya bobl n bobn a tuonganma po, k gud pli pli, ki mon o danopo, ki pia n yaam a tuonganna kul po. **22** Fagd yen ya yeyienu n ba bid o nupano. Sōn a palyukiba l dandanl, n buam, yen n yanduam yen ya dab n ban o tienu. **23** Yie ti yajaga bid yen yajayaga n ki pia tanpul; a ban kili cuon yen a konkona. **24** Ama, la wan ti yomdan o tuinsonlo wan ya pia konkona. li bol ki wan ya pia n buam yua kul po. Ki ba fid tund, ki go ga amaaba. **25** O ba ḷagd yen li pisonl yab n ki ban o tienu. jaa ban o tienu ya kan lebd bi yeyienu ban baa emonn? **26** bi ba guan ki ba bi yeyien ḷannu ki ḷan stan jalm yal n kub ti yonbdan ki bi suan o buam.

3 Yi ban k bona kul gbem yogu ba paa hal bocienl. **2** Bi nub ba waan b ba paa, k ba bua elig ciam bi ba duond bi ba yen ki kan cooln nul, bi ba sugd o tienu, yen bi go kan cooln b danb, bi ba tie mundanb kan coln o tienu bona. **3** bi kan muo bi ḷungim yen sugl nub, bi ba tie fagu danb bi kan fid kub bi ba, bi ba tie nkum danb yen bi ka bua bojanl. **4** Biba tie yaal ki bi buo yal, kba waan biba. Biba kuor binub, biba buo bobigu cie O tienu. **5** Ama bkaan fini yaa tie danka mōni, kelima babuo yale tie U tienu Fuorjaam yaa palo. Da nuo laa nubi. **6** Bitiam baa fidil kuɔ a diena botienni ke ūuun ḷok bi puo yaab k ka haal yoko. **7** Ya puo n pia ḷanduna buam hal bocienl, ama ba fid bang li mumuni. **8** Nan Jannes yen Jambile n den yiie Moiis maam, lan Jab moko yie e moamōn. Bi tie ya nub ya malm n ki ḷan, bi dandanl moko ki pa a bigna yogunu. **9** Bi kaan fidil ya di kca, kelima yua kul baa la bi garem. L den tien o nan ya bomlieb fakodaanpo **10** Ama fini, a den tien nania k coal n maam, n yeyie nu, n yaan

jaga, n ddaan, n junl, n buam, n faala. **11** Fini mōro a den la binuba dmabni ḷlire yen n den la ya falaa paa Antiyōsini, Ikoniom yen Listri dogoni. N den la ya falaa kuli a n den kobiyen yokuli n Yōmdaan den faabni. **12** Moni yab kul tuo ke biba fo yen U tien, yen Yesu Kristi ba la falaa. **13** Amaa, a nub biada yen atigbadaan yok kuul ba kuø li tuolbidini, bina tund kua ti tuondbidini ki buande biba yen biliem. **14** Ama fini ḷnam yaakub a den baang yali yen dandal kul len yua kan ka den baango. **15** haal nan a den tie big, a den baang o tienu omaama mōni, yal ba fid ten yal ḷjan ki tien faabu yesu kilisi nni. **16** Kelma minmōn kul ḷnan o tien kan yal ḷnan ki ba fid tund o nul nni, ki ba fid ki jalgo. Ki ba ḷangd o yen ki ba fid ki paago, o yeiyienu ya naani yen o tienu buam ya saanu. **17** Lan ba tod otienu nulo wan ya bobd oba cain ki suan tuonl ḷjanl kul.

4 U tienu nintuali nni yeni jesu kilisi nintuali nni ke ti ten'a ya ñōbonli ne bani yaaba baa bua yaaba fuo yeni yaaba n kpe kuli bi kpiagidi kani. **2** ya wang i u tienu maama ki ya se ki paa, uyogu ya pundi yeni laa pundi kuli. yie yaala ki ḷjani, ki baagi bi niba yeni itundi yeni li paddingili. **3** Kelima u yogu cuoni ke bi niba kan kuni i mōmoani tundi, bi ba teni bi yula u faagu bankaaba i. Yaaba baa bnagi ba bani bi bà n bua yaala. Li bontienikaana nni, ke bi bua ki ya cengi yaali baa mangidi bani bi bà ya tuba nni. **4** Bi ba ḷnaani bi tuba k daa cengi mōmoani maama i, ki ḷja yaali n jøggni. **5** Ama fini u tienu nulo ḷjan daa tie yua songi li bonli kuli nni, ki pa fala yognu ki sōni u tienu maama. Hali lan pundi maama. **6** Mini wan cabi im yuli lan ya ye mani n gednma yognu pundi **7** N kōni i mōmoani konli; ngbeni n cenli; n kubi n dandanli. **8** U tienu maam feliga biili po, ya badi fogiliga ke yonmdaano yua tiegi n ba teni n yaaga ti buudi daali. Li ka tie mini baba ka, ama li baa tie yaaba gbadi o buama maama kuli. **9** Tieni ania fini a bà ki tuodi ki cua n kani. **10** Kelima Demasi ḷjani dulinā buama po i. O gedi Tesaloniki. Kresansi gedi galati Titi mo gedi dalimati. (aiōn g165) **11** Mini ye luk baba n ye. Ta Maarki yin yegi cua, kelima o baa pia buam a tuona po. **12** N sōni Ticiki hali Efesi. **13** Li liadili yua ke n ḷA Troasi Karpisi deni a cuoni n kani ḷjan ya kubi. Yeni a tila, a tilikpela. **14** O maano Alesanda den mi biadima hali ke pendi buama, o yonmdaano ba ḷmian'o o tuona. **15** ḷjan cuo a bà yen'o, kelima o tie yibali ti maama po. **16** N cincin fala nni o bà kuli den k sedi taami nni bi kuli den sani ki ḷjaa n i. ban daa ta ki jalig'i. **17** Ama n yomdaano gaa n, ki go kpaagi n ke min fidī ki ya wang i o labajanmo ki fidī ke bi nilanba n gbadi. Yeni k o den gaani o yangbanlo ñōbu nni **18** N yomdaano ba tugi nni ki ya ñandi n ti tuobiadi kuli nni, ki go gaa n i o kpiagidi deni tanpoli naani n ḷjani wan ya die ti kpiagidi yognu n tu yognu amina. (aiōn g165) **19** ḷjan fuondi n po Pisika yeni Akilasi, yeni Onesifode deni yaaba kuli n po. **20** Erasti sedi Kolinta, k ḷja Tolifima yua yia Miiliti **21** Mōndi ki cua k u fawaagu daa pundi. Ebulisi, Pudensi, Linis, Klodia yeni i naataani kuli fuondi

ja. **22** T yomdaano Jesu kilisi fuojanma n ya ye yen'a k u Tieuñ jambidi n ya ye yeni i kuli.

Tidi

1 li tiline tie Pol n tena, wani tie U tienu Tuosonlo yen Jesu ḡotielo, yaab k U tienu lukdbi. O den lukd minn k n coanbi U tienu dandaanl ni yen k go waanbi mumumi kul tunda yal tie ti dandanlepo. **2** Yen lan fidi bin yaa pia ya mial kaan gbeni. Ya Tienu k puo faag den puon ti yal mieli kaan gbel haali yoknu. (aiōnios g166) **3** O yogn den pudi, Pol den waano omaam yen olabaal moni yaal ke o den teni, yeni U tienu yaa palopo yuaan ti Fietua. **4** N fuoda, Tidi n big buaadi kitu ya dendalin: N Jaandi k U tienu t baa yen Yesu Kristu ti Fietua n tena o ḡalebalk yen n yanduam. **5** N den ḡaanjaan Kreti dogoon yen lan fidi naari jodi letuol ki guani k bobni dogu kuli jandierin liga jabaa yen min den waan maanma. **6** L buol k ligi yaaba kul lin yaa pia ya yeiyenu ḡaan yen waan da tie ncocom, li boal k be yaan firi daan o bilaa po, o bilaa yeiyenu lin yaa ḡaan cien k go yaa ḡaam jini bibaa. **7** L yaapo, li buol ki jandiogu ligi yua da pia nangma, kelima o tie U tien deni liga yua. li ya po cedi ko ka tie yoa pia bidi onini ba pibinli, okan ya tie dañulo, likonkonl dano. Ki da pia ya bona k coyeni efe. **8** wan ya tie o cangalo, o ḡanmu yadonl, o baa tie yoa ḡaam maali, k tuoli ḡani, o yeiyinnu kaan pia jognd ki go ya tie yoa coln oba. **9** wan ḡami k ya kubi labal ḡamo ya nanani ban den tundo yala. Li ya po obaa fidi k ya pagdii olieba nani atud ḡamaa ki yie yala k tie lani. **10** Kelima bocienli yie ke bi kaan cool U tienu mumuni. Bi ḡmand bi nuba yula k baan yaa ḡoa yala tie b ma faagu. Ti la binubanii bocienl ḡaani Jufi yaaba ni. **11** L buoli ki nan munni bi ḡanaa, kelima bi gulg ti diedi kul k moandi yalan kii bual, kelima bi kpaan ne ligi. **12** Kreti yaaba den pia yoa k bi den yio sawal pual, O madi; k bi yaa nubaa tie faodanba, Bi tie ya yandi bia, yen ajidiciama yen bi kpäljidaamba. **13** Didi mani ya bubud ḡan: L buol k yin yaa ḡaam jalgbii yen ban fid i ki ya pia li dandaln ḡanli. **14** ki baan da ḡoan Juifbaa maam yeni ya yikodi ki bi nub biliki fidi ki ḡmagdi binubi yaal tie mumuni. **15** “yen yaa ba ḡam ḡani O tienu, lekul ḡani” ama ya nuba pia ti jokn yen n kan daama. Ba pu k ḡani bi nugani. Bi malma yen bi yan jagli kul jognoo. **16** L ya po b modo made k bi ban O tienu, ama bi yeiyenu k ta yen O tien maam. Kelima nul ki buabi yen bi kan fedi suan tuol ḡanl ba kul.

2 Fin wan n maad o tienu maam nann o tienu kadaogn maad nand yen. **2** Maad a nukpela k ban ya tie caanba mamodam. k b nu ban ya colin ba, ban ya pie i maljäm, ki ya pie u palu l dindanlin. K ban ya pie n buom b lieb po ki ya pie l ñingl. **3** A puo nikpela mon n ya pie n mal ḡam o tienu nungaan, a puo nikpela n da tie puobiad ba. Ban bie da tie ya b tug b ba k caab yen m daam. A puo nikpela n ya tien i cegl ḡann. **4** o puo nikpela n cegl i puo bid ban ya pie i yan luom k bie ya buoa b caalb maam yen b biid maam. A puo nikpela n te k t puo bid n dagd k bie ḡaan. **5** T puo bid n ya tie puo yanfodanba k bie

ya kagii, ban jin bi ba b caalb nungan. lan n tie o tienu maad yal en maam n ya tuol. **6** A maad nacenb mòn, k b yen yem n ya ḡan k dagd. **7** fin mono n ya suon a tuon ḡama b nubin ya lad a kan, a cegli n ya tuol k bie ya pie u colung. **8** A maam n ya tuol k b nuba daa nien. k lan te k i yibal la n ya ye i fein. k ban da fid k jalg tii. **9** A go te ki ḡanb mon ya coln b caanbaam bonl kulin. ban ya manngd b caanbaab paala. **10** K ban da bond b caanbaaba paala. K bie da fa u faag, ban ya wang b ba k b tie numonb lan n b wan k o tienu maam tie mumom. **11** Ala o tienu ḡalbalg bo dogd nan u falu n ḡnanan k bad b nub po yeni. **12** u falu n yi ced tin ḡa o tienu mutuolin k go san k fagd yen ḡanuna yab n suan ya tuonbiid n, mola ne wan t ji b fid k yaye ya, yen yem n ḡam k dagd yen ti, k bie gbie yen ya colung k t b tien o tienu. (aiōn g165) **13** Ti ya guu k t tuonan yaa k t suan n ya mangd o tienu pal k bie gbengd u b ja jiesu sanl t baa colin o maami. **14** Wan n tug u ba k yid salg t bid po k bua wan ḡam ti t bid buolu kul, t bo ye yene k bie ḡud ti yen o som yal bo wul i dipunponl po yen ya nuba ku bo lugd ba. **15** Did yal k a b tun k ten b nub. ḡam b paag nub pala nand. ḡan son la yen yikod. k u ba n da fid k mab n d na.

3 Ya tiadi'bi ban yi tieni bi yudanba yeni bi yikodanba n bua yaali, ki colni 'bi k go yi bobni i bà ki cegini tuonjanli kuli sönma po. **2** Tiadi'bi ki ban daa maadi mabiigu nulo po, ki logidi a kunkona, ki colni i lieba, ki go jiini i bà k lieba kani. **3** Ti mo bo ki cengi niba k go ki colni. K bodi kaa ji yeni ti bà mi cacagnma nni yeni u manu nni. Ti bo ye ti biidi nni yeni ki nanga nni. Ti bo k bua ti lieba ki go pia ti yantiabiidi ti lieba po. **4** Ama u Tienu ti gaaka numondugu po yeni o buama po, **5** O gaa ti po ki laa tie ti tuorjanma yeni ti mɔnkundi po ka ama o sugli po. O gaa ti mi ḡinwulma malma nni yeni fuorjanma lebidima nni. **6** Jesu Kristi ti gaaka po, u Tienu yadi fuorjanma ti po ke li yabi. **7** O bo tieli li ki dugi k o ḡanbidi po tin mɔ n tua faadiila li manpaanli nni. (aiōnios g166) **8** Sawalo ne tie ti dugi o po i. N bua k ḡan yaa maadi ki dugi li bona po i. Lan fidi yaala ki yaaba n dugi uTienu po n tieni a bonjana b ligi. **9** Ama logidi yikodi makpaga, a kunkona, yeni u buolu paadnma. Li tie ya bona ki dagidi yenli k go ki mɔni **10** fagini a bà yeni ya daano maadi ki guani ledi ki bua mi paadinma ki siiga nni. **11** Ki bani ke o nulo ne ki tuagi u sansiedu, k o tie ti biidi ki go bu ki cuo o bà **12** Mini n ba ti sɔni ḡa Artmasi bii Tiki, kagini a bà ki cua n kani Nikopoli min cuo ke n baa ye naani gu faawaagu **13** kagini ki baa yeni Zenasi, yiko gbanbandiciamo, yeni Apolosi, k lba n daa pɔdi. **14** Ti niba ba bangi a tuorjanma sönmi ki fidi ḡani i payiani yia mɔni ki daa tie ya niba kan fidi tieni bonli lan ba binmi **15** Yaaba n ye ne kuli fuondi ḡa. Fuondi yaaba n bua ti ki go dugi ti po.

Filimo

1 min Pol yua tie dansalg Jesu kristo po yen ti nijua Timote fuod filimo ti dɔ̄nli yen ti tuosonlielo. **2** Appia ti nisaalo yen Archik yua tie ti sije lielo Otienu. **3** Otienu ti ba yen ti yomdano yesu n ten yi o palu yen li pamanl. **4** N tug nni ki band Otienu ya yogu ki jandi a po. **5** N gba ki b maad ḷanpia ya buam yen ti dugid yal ka pia ti yomdan yesu po yen yab n daan o niini. **6** N miad Otienu ki ya ḷuntagu ki ti pia n ya tīe yen a tuona, yen a bojama yal ki ti baa sonn. **7** N waan li pamancianl yen li paapal ya yogu kin gbad ka suan yen n buam po maam. n nijua, klma a paag dankab paal. **8** lan n ced, yen ya ḷaam k kilisu ten min waang tuorl. **9** li jan n buam po min mia ya miabun, k ya li tie min tie yua: Min pol ki tie nikpelo, mada k n tie yonbl yesu kilisu po. **10** N miada omiabu yaltie n big onesimi, k ji tua e nanlgan ba ne kamane, yomdiegun. **11** waa den cili pia buam ama monlan ji mon min yen fin ya po. **12** N suano wan guana kan o tie nan ngbanand bogdm. **13** N ya po bi bua waa ya ye n kan: o bi ba fid ga o tuonl ki son n po li laba manl po. **14** Mi bua mintien bonl ka gbad a ḷonbun lan fid ya ḷanbu ka ba tien n da paalu po ba n kalgm, ama lan ya tie a buam. **15** klma ḷma ban li ba fid onesimi den paad yena lan fid nan guan k lao yogu kul. (aiōnios g166) **16** La tie nan o yombo, ama ki tie yen o yombo. nan ya ninjua buado. O tien paa, o ba tie a po lede. Nn waan tie ji yen ninjal ti yomdan ni. **17** O ḷnutaagun ya nin, gao nan li bi ya tie min. **18** Wan pia a po yal yen wan pia a po yapanl min ba paa. **19** N dian yal ḷuan n ya nugu “min pol, n ba panj a panl. n bua min tiada ka moa pia n panl”..... N bua min tiada ka moa pia n panl: fini modo. **20** Man, n nijua tien n po ya ḷanb? yomdan po: song n paal kilisu buam po. **21** N danga ya tilin yen paal kul ka ba ḷian mi mia maama. N ban molane ka ba tien lan cil mi mia maama. **22** k go kpan n po o diegu, n dan k nian ne monla e miadi. **23** Epafrad yua ye yomdiegun yen ni yesu kilisu, fuonda. **24** Mark kristark, demas, yen luk n tuosonlieb mu fuonda. **25** Ki ti yomdan yesu kristu ten o ḷaalbalk.

Eblenba

1 Yogu ba u Tienu bo yi tögchinini i sani boncianli ki cedi o sawali pualu n maadi yeni t yaaja -nba, ke li bo yi ki luo taalm ñaa. **2** Ama juodi dana yaali ke t ye ne, u Tieenu cedi ke o bijua maadi yeni ti. U Tieenu tagi bonli kuli yeni wani. Ke taa'o ke o tie yua ba yenddi bonli kuli. (aiōn g165) **3** O yii nni ke t nua u Tieenu yudandi. Utienu n tie maam o ko tie n yeni. O maama yua pia u paalul yeni n cedi ke ñanduna nni, bonli se li sisieni. O bo cedi ke bniba biidi piini ki gbeni, ke o ji doni ki kali u Tieenu yudandi jienu poli po. **4** ke u Tieenu cedi ke o cie maleki -nba. Nani u Tieenu n bo cedi ke o cie'bi yeni; ke o pul'o ya yeli n pia t yudandi ki cie b yela. **5** U Tieenu k bani maadi maleki -nba ke nene: «a tie n bijua i dinne min tie a báá» o go ki bani maadi maleki: «min baa tie báá a mo n ya tie n bijua.» **6** Nani u tieenu n bo sóni o bijua yua pia u nugu bonli kuli po ya yogu ñanduna nni, ke o maadi ke: «maleki -nba kuli n ya pug'o» **7** maleke-nba po wani u Tieenu maadi ke: «o yi cedi o maleki -nba n kpandi nani u faagu yeni ke o tuonsónla n kpandi nani u muupieni yeni.» **8** Ama o bijua ya po wani u Tieenu maadi; «u Tieenu a baa kaa a badkpagili po i u ygu n tuu yogu ke bonli kuli fangi 'a» ke a kubi a badidanibili ki ñmagidi bi niba yeni t mònkundi (aiōn g165) **9** ñjan buadi t mònkundi ki yiedi t tuonbidi yeni po n cedi ke a Tieenu lugidi ñja ki tieni m kpama a yuli po yeni li pamani. O bua fini ki cie a liebi kuli **10** Ke u Tieenu go maadi: «O yondaan ki ciliga yogu fini tagi ki tinga ki go tagi poli yeni a nugi. **11** Poli yeni tinga baa bodi ama fin wani baa ye li kuli ne baa cadi nani liadili yeni. **12** ñjan pòbini 'bi nani ban yi pòbini li liadili maam yeni b baa lebidi'bi nani ban lebidi u tiagu maam yeni. **13** U Tieenu go k bani maadi maleki ba ke. «kali n jieni» caa yeni min ba cedi ñjan paadi a yibala **14** maleki -nba tie b le i? B tie yaaba tuuni u Tieenu po ki dond'o ke o yi són'bi ke ban gedii ki todi yaaba ba la gaa po.

2 Lan ya po n cedi ke li buali ke t ñjanbi gaa ya tundili ke t gbadii k daa tudi sanu. **2** ki dugini maleki -nba n bo muadi t yaaja -nba yaa laabaal yua ya tie yaali ke bi niba dugi li po, ke li go bo tie ke nil kuli kpiagidi kaa colni li laabaal ke li cua yeni u tubidadu o po wan kpiagi maam **3** Li ji ba tieni ledi ke likan cua yeni tin'ba po. Li ya sua ke t ñöli kaa yiini li fiema maama yaali mònì paaa? ki dugini o yonmdaano mònò bo kpia maadi li fiema maam, ke yaabi bo gbadii maad'i ke li maam tie mònì. **4** ke u Tieenu mo maadi ke li maama tie mònmoni ki sóni u yaalidugu yeni u palugu tuona ke go puni bi niba fuonñanba puulu nani o yam n bo bua maam. **5** Yeni i mònì tin maadi ñanduna yua po ne, u Tieenu k cabi ke maleki -nba kaa ke ban ya die **6** Li diani u Tieenu tili nni ke «U tieuu o nisaalo tie be i? ke a baa tiani o po i? o nulo tie be i ke a baa nua o nunga nni? **7** A bo yuani u yogu waamu ke maleki -nba cie'o ki yuandi ten'o t yudandi yeni li seli. **8** ki cedi ke

opia u nuu bonli kuli po. Utienu n bo cab'o ke o pia u nuu bonli kuli po yeni. Bonli ki sieni ke waa pia u nuu li po. Ama tinba wani daa nua ke o pia u nuu bonli kuli po **9** Tin la yaal n ne: yua ke u Tieenu bo yuan'o u yogu waaam yeni ki cedi ke maleki -nba cie'o yeni Yesu i. ama mòla u Tieenu guani ten'o li seli yeni t yudandi. Ki dugini o tuo ki cagini ki kpe bi niba kuli po. U Tieenu ñjalibaligo po i ke o tuo li cacagikuuma. **10** Yeni i mònmoni u Tieenu n tagi bonli kuli. Bonli kuli tie o yaal i, o bo bua ke o bila boncianli n gaa o yudandi. Lan po n cedi ke l bo dagidi yeni wan cedi Yesu n yaa tie yua dagidi yeni wan sóni o tuonli. Ki dugini wan tuo gaa fala yua yeni po. Yesu n ko tie yua luodi u sanu ki cedi ke lieba baa m fiema. **11** wan cedi ke bi niba ñani ki dagidi u Tieenu po. Wani yeni yaaba ke o cedi ke b ñani ki dagidi u Tieenu po yeni táá báá i. Lan po n cedi ke o jie i fei wan yiin'ba o ninjanba **12** ke go maadi: «N baa waani n ninjanba ñjan tie yua a tantaanli siiga nni min yi dondi ña.» **13** Ke Yesu go maadi ke: «n baa dugi n Tieenu po i"k go maadi mini yeni ya bila ke u Tieenu kubi yeni» **14** Lani ya bila n tie niba ki fua ki pia t gbannandi yeni mi sôma. Yesu mo tie nufuoga i i bani yeni? Ki kpe ke wan biidi sotaani yua pia u paalu m kuuma po. **15** Ke yaaba b yenma nni kuli b bo jie m kuum ki tie yonmi yeni wan ñani'ba lieni. **16** Yeni i mònmoni Yesu k cua ke wan todi maleki -nba kaa. Obo cua ke wan todi Abrahami yaabila i. **17** Lani po n bo cedi ke o bo nandi yeni o ninjanba ke fidi ke tua sala yidika-nba kuli ciamo yua pia m ñinñinma bi niba po ki ciibi u Tieenu tuonli nni. yeni ke o bo táá o bá ki yadi sala ke piini bi niba biidi. **18** Li biginli n bo bàà'o ke o la fala boncianla yeni po n cedi ke yaabi ke a bigina ba bàà'bi ke o ba fidi ki todi 'bi.

3 N naataani yinba yaabi tie u Tieenu yaaba ke o yiin'i, ke yi taani tua o buolu yeni, lani i nuubina n ya maa Yesu po. Utienu sóni wani ke tin dugi yaali po ki maadi bi niba nunga yeni, wan ya tie li sala yidikaaba kuli ya ciamo. **2** O bo lugidi wani ke wan sóni li tuonli. Ke o go sóni li tuonli lan buali maam nani Moyisi n bo sóni maam u Tieenu deni yaaba po ke l k kpiadi yeni **3** Yesu bo dagidi n yeni ki gaa t yudandi yaali n yabi ki cie Moyisi. Li tie nani o tanmaalo n yi máá deni yeni. B yi pagi o tanmaalo i b yi k pagi deni kaa. **4** Yeni i mònì deni kuli pia yua máá i. Ama u Tieenu n máá bonli kuli **5** Moyisi bo tie tuonsónla ki tuuni lan buali maam u Tieenu deni yaaba po. Otuonli bo tie ke wan ya wangí bi niba u Tieenu n bo maadi ti yaali. **6** MòLA kristi n ji tuuni lan buali maam. Ama wani tie u Tieenu bijua ki pia u nuu o báá u Tieenu deni. Tnba n tie o deni li ya tie ke ti pala páá; ke t go pia tin daan yaali ya po. **7** Lani ya po i ke fuorjanm maadi ke: «dinne n ya gbadii u Tieenu nialu» **8** Yi daa ñali i tuba nani i yaaja -nba n bo yie ke b kan songi, ki bigin'o ya yogu ke b bo ye ki tinkuonga n yeni **9** UTieenu bo maadi: Lani tinkuonga nni ke i yaajanba bo bigini ke ban diidi'n yeni ban bo li la n tuona. **10** Bina piina n siiga kuli lani ke n pali bo biidi b po ke n maadi. b li tundi tudi usanu i baa bani n sóni. **11**

Li pabienli nni ke n poli ki maadi: «Bkan baa ya dogu nni ke mini u Tieu bo bobini b po, ke ban kua ki fuodi. **12** Lani n naataani cuo mani i ba i siiga nni ke oba n daa pia maalibii o pali nni. ki yie ki ñoli o dindaano ke lan fagini'o yени u Tieu yua fo **13** Ama ya paandi mani i lieba pala daali n tuu daali; ya yogu ke t ji ye ne, ke i siigs nni oba daa baa t biidi nni ke lan cedi wanyie u Tieu **14** Yeni i mõnmõni t tua Kristi yegini n yени. li ya tie ke t ñanbi se ke li paa yaa caa juogi tin bo kpia se maam yени. **15** Lan diani u Tieu tili nni ki maaadi yaali n ne. «dinne i ya gbadi u Tieu nialu yi daa ñali ituba, nani i yajanba n bo yie ke b kan songi u Tieu yени. **16** Yeni i mõnmõni b le bo gbadi u Tieu nialu i? ki yie kaa songi'o i? Laa tie yaaba bo ñiani Ejibiti dogu nni ke Moyisi ñmagidii'ba yени kaa aa? **17** U Tieu pali bo biidi b le ya po i bina piina siiga nni? Laa tie yaaba bo tieni ti biidi ki kpe ki tinkuungi n kaa aa? **18** Ke b le i ke uTieu bo poli ki maadi ke b kan baa kua dogu baa nni ke o bo bobini b po ke ban kua fuodi yeni i? Laa tie yaaba bo yie ke b kan songi yени kaa aa? **19** Lani t la ke b bo ki fidi kua ki dugini b bo ki dugi u Tieu po.

4 Tin cuo mani t ba ke u Tieu nbo puoni ya puoni yени oba n daa ñaaa lan paad'o ke o kan baa li fuom. **2** Ki dugini t mo gbadli li laabaali maama nani yaaba bo ye i tinkuungi n yени. B bo k baa ñuadi li po. Kelima ya yogu ke b bo ba gbadi li laabaali b bo k tuo gaa ke li tie mõnmõni. **3** Yeni i mõnmõni tinba yaaba n tuo ki gaa li laabaali. Tinba n bo la u Tieu fuoma. O maadi li fuoma po ke: «b kan baa kua ya dogu nni ke mini u Tieu bo bobini b po ke ban kua fuodi yeni» u Tieu n bo madi maam n yени. ke nan sua o bobini li fuom, ki sõni o tuonli ki gbeni hali ñanduna cilgi yogu. **4** Ki dugini li diani u Tieu tili ki maadi ke dana lele daali ke; U Tieu ba sõni o tuona kuli ki gbenike dana lele daali o ba fuodi. **5** li go diani lani kani ki maadi. B kan baa kua ya dogu nni ke mini u Tieu bo bobini ke ban kua ki fuodi yeni. **6** Yaaba bo k kpia gbadi li laabaali bo k la u Tieu n bo bobinini ya fuom b po yeni ki fuodi. ki dugini b bo k tuo gaa ke li tie mõnmõni. yeni lan kuli u nunfanbu ye ke ba fidi la li fuom ki fuodi. **7** Lan po n cedi ke u Tieu guani seni lidaali ki yiini li daali ki dinne. U Tieu bo maadi yени t yaaja -nba l bo waagi yo. Ke o cedi ke Daafidi maadi li daali po t ba kpia ki diani maam ne. «dinne i gbadi u Tieu nialu yi daa ñali mani i tuba.» **8** Yeni i mõnmõni li bo ya tie ke Josuwe cedi ke b la m fuoma, u Tieu ji bo kan maadi datianli po. **9** Lani li bua waani ke m fuoma da sieni ki ye u Tieu niba po. Li fuoma tie nani u Tieu n bo fuodi dana lele daali yeni. **10** Lani yua la u Tieu n bo puoni m fuoma yua ki fuodi o ma gbeni o tuona ki ji fuo nani u Tieu n bo gbeni o yaali ki ji fuo maam yени. **11** Lan ya po tin yaa gbaa ke tin baa li fuoma ki fuodi. ke oba n daa ñama t yaajanba taabuogu nni ki yie k kan songi u Tieu ki m tudima nni. **12** Yeni i mõnmõni u Tieu maama tuuni li tuonli ki go pia o paalu. Li go mani ki cie ki juga yua ñona lie kuli po. Li kua hali t gbanu nni

ki pan sia li pali; ki kua hali t tugida yeni a kpaba nni. ki waani t pala nni y. eni t maama nni yaali n ñanai yени yaala ki ñani **13** Ba bonli ki ye ki wuo u Tieu po. Wan tagi yaala kuli o nua li kuli ki bani yaali n tie kuli. O kani ke yua baa t dugini wan sõni yaali kuli. **14** Tin pia ya sala yidikaaba kuli ciamo yua ne k pia o lielo. Wani. Wan tie Yesu, u Tieu bijua yua doni hali poli po ki pundi uTieu kani. Lanwani li buali ke tin ñanbi yaa kubi t dugi yaala po i. ke lan yaa paa **15** tin ji pia ya sala yidikaaba kuli ciamo yua ne k tie tyua kan fidi ki jie ti m ninbaadnm t gbalm yogu kaa. B bigin'o kaan kuli nani tinba yени. Ama waa bani tieni biadi. **16** Lani t ya nagidi u Tieu badikpagili kani yeni li papaali, lan kani ke li ñamadili ye. U Tieu ba jie'ti ninbaagu ke tin la o ñabalgo ya yogu ke t bua.

5 B yi lugidi sala yidikaaba ciamo bi niba siiga nni. Ki kaan'o ke wan ya suani u Tieu tuonli bi nba po. Otuonli tie ke yi puni u Tieu u paabu i. ki go yid'o sala bi niba biidi po. **2** Nani wani mõno n tie m gbalm daano yени. Lani o ba fidi ki songi m yam ki todi yaaba tie yanbõndanba ki tu u sanu **3** L gbalm po i ke l buali ka yi yidi sala. Laa tie bi niba biidi baba po kaa ama yeni wan mõno ya biidi po. **4** Oba k bani dini o bá yudandi ke wani n tie sala yidikaaba kuli ciamo. Ama u Tieu n yi dini o nulo nani wan bo dini Abrahami maam yени **5** Li go tie n yени Kiristi mo ya po. Wani mõno kaa bo dini o ba ke o tie sala yidikaaba kuli ciamo. Ama u Tieu n bo din'o ki maadi; «a tie n bijua i dinne mini n tie báá» **6** K go maadi tianli kani ke: «fini n tie sala yidika yogu n tuu yogu nani melikisedeki yени» (**aïön g165**) **7** Yesu n bo ye ki tinga ne po o bo jaandi ki doni o nialu ki fabini ki miadi ya Tieu n ba ñani' m kuuma nni. Wan bo jiini o ba u Tieu nunga yeni ke o bo songi o jaandi **8** Yeni wan bo li tie u Tieu bijua nandi kuli, wan bo cagini ya cacabuolu bo cedi ke o bandi li colini. **9** Wan bo sõni o tuona ya yogu ki gbeni canyiin ke o cedi ke yaaba n bo colini'o kuli la ya fiema k pia gbenma. (**aïönios g166**) **10** Ke o Tieu dini'o sala yidikaaba kuli ciamo mekisedeki sala yidikadima sanu nni **11** t pia a bona boncianli k baa maad'i l po. Ama l paa yeni tjanbi waani li niima nni yi gbadi ki dugini i k gbia a bona niima nni tonma. **12** Lan pundi ya yogu ne li ji bo buali ke yinba n yaa tie canbáa-nba ki ya tundi bi niba. Ama ke i go daa bua ban ya tund'i ban kpia tundi o nulo yaali u Tieu maama po. Li ji po tie ke yi yaa je t jekpiagidi. Ke i ñaaa lan'o ki bua m biinm **13** Yuajaan biinm mo nan daa tie canpandiga i. O daa kan fidi tieni m paadima li bonjanli yeni u bonbiigu. **14** Ama t jekpiagidi tie b cianba yaali. Ban tundi je li jiema yeni, bani n bo fidi ki tia ki paadi li bonjanli ye u bonbiigu.

6 Lanwani ñaaa mani ti ji yaa gaani bi cianba tunda ki ji ya caa liigi. ke ya tundili ke t bo kpia gaa Kiristi po yени, tin daa tundi se li po. Li ji k buali ke ti guani ñanbi tundi ya bona ne po kaa. Lan tie bi niba n ñaaa ya bontiotiedi bo buali yeni b kuuma yeni, ki ya dugi u Tieu po. **2** yени ya tundili ke b tundi m ñinwulima po,

yeni ban yi maani i nugi o nulo po ki jaandi o po yeni
yeni bi kpienma fiima. Yeni u Tienu buudi jama yua pia
u lebdu yeni po. (aiōn g166) **3** Li buali ke tin gedi liiga i.
4 Yeni i mōni yaa danba ke u Tienu yienma fandi'ba, ke
b gaa u Tienu paabi, kki gaa fuorjanba, ki bani u Tienu
maama n mani maam, **5** ki bandi ḷanduna yua baadi
paalu n tie yaali, ki yuandi baa yeni, (aiōn g165) **6** oba ji
kan fidi cedi bani n guani ki mo kua b biidi po, ki dugini
b guani kpaa u Tienu bijua li daapōnponli po n yeni. ki
cedi ke bi niba ji bàà u sanu ki sugid'o. **7** Ya tinga po ke i
taagi baa yogu kuli ke li sōngili ye, ke yaaba ko li tinga ke
laadi ban bua yaala, uTienu yi yadi u fuorjanma li po i. **8**
Ama li yaa tie ke i konkoni yeni m jama n pa li tinga po,
li tinga tie fam i. Li kan waagi yeni uTienu n poli li tinga
u ñobu. ban juodi ki sia'o u muu. **9** laniwani n dōnli -nba
li ya tie ke t maadi n yeni mōno, t pala baa paa i po ke i
tuagi u sanu yua ḷani ki baa cedi yi la m fiema **10** Ki
dugini u Tienu tie mōnkundaan i. o kan sundi ya tuona
kuli ke i sōni, yeni m buama yaali ke i waani o po kuli
ki go daa li suani kiristi yaaba kuli po. **11** Tin bua yaala
tie ke yua kuli n ḷanbi ya kubi ke li paa ki daa ḷaa caa
yenji juogi n yeni ke i la yi guu yaaala yeni i pala kuli.
12 t ki bua yi ḷaa li kpajoli n cuso'i. T bua yi mō ymaa
yaaba bo dugi u Tienu po, ki juuni ki gaa u Tienu puoni t
taabuodi nni. **13** UTienu n bo puoni Habrahami yeni o bo
puon'o ki poli u Tienu yeli po i. ki dugini oba bo ye ki
cie'o ke o ba poli ki taa o yeli. **14** O bo poli ki maadike:
«yenji mōni nba yadi m yendiranba a po, ki cedi a yaabila
n mali ki yaa yabi» **15** Ke Abrahami juuni ki guudi ki la u
Tienu n bo puono yaali. **16** Bi niba n yi maadi m maama
yaali ki go poli yeni, b yi poli ki taa yua cie'bi yeli i. Ke li
ñōpoli n daa pia o ñōniagu **17** Lani u Tienu bo bua ke
yaaba n ba gaa o puoni n ḷanbi ki bandi ke o maama k
pia lebidima n yeni. Lan po n bo cedi ke o puoni ki go
poli. **18** Ke lan cedi t pala n yaa paa boncianla. U Tienu
ki pua faama pálibi, Lani cedi ke t pala paa ke wan bo
puoni ki go poli yeni ke li pia m lebidima. T doni u Tienu
t candandi ke o puoni n paagi t pala ke ti ḷanbi ki yaa
kubi ya dandanli ke t pia ne. **19** Li dandanli tie t yenma
po nani kudikpiagili yua yi kpaa ki ya kubi ḷanduna mi
ñinma n yeni, laa pia gbenma. Tin daanni yua nni yi kua
tanpolu po jaandōnciangu nni. ki pendi u cincenciangu
yua juani yeni ki kua hali deni. **20** Lan kani ke Yesu liidi
ki kua t po, ki tie sala yidika kuliciamo. Mekisedeki sala
yidikaadinma sanu nni, ki baa ye yogu n tuu yogu. (aiōn
g165)

7 Wanimekisedeki bo tie salemi bado i. ki go tie u Tienu
sala yidikaa. Abrahami n bo pua u tōbu ki paadi b
batieba, ki lebi kuni wanimekisedeki n bo tuog'o, ki yadi
m yendiranba o po. **2** Abrahami taa wan bo pua u tōbu ki
fie yaali kuli, ki bogidi taalm piig, ki taa yenma ki temi
mekisedeki. Yenma, Mekisedeki yeli niima tie o bado
yua tie mōnkundaano. ke bonmlie po ke o teni salemi
bado, ke li niima nni laafia bado. **3** ki bani mekisedeki

naá bii o báa, lani yaa kaa o yaaja. laa diani kaanu ki
maadi o maadi daali po bii o kuuma po. O tie nani u
Tienu bijua yeni. ki baa tie sala yidikaa u yogu tuu yogu.
4 Laa mekisedeki nbo tie li nigbengili yua waa. T yaaja
Abrahami mōno bo taa wan pua u tobū ki fie yaali kuli ki
bogidi taalm piig ki yenma ki ten'o. **5** Moyisi yiko bo
cabi Lefi yaabila yaaba tie sala yidikaaba yeni. ke ban
yaa gaani Isaraheli yabi buolu ban la yaali li binl nni.
li bogdima piig nni. yenma. B ninjanba isaraheli buoli
ke b bo yi gaani. Ke b mō nan tie Abrahami yaabila. **6**
Mekisedeki wani bo ki tie Lefi yaabili kaa. Ama o nan bo
gaa Abrahami n bo pua u tōbu ki gaa yaal kuli bogdima
piiga nni yenli. ki go yadi m yendiranma wani Abrahami
yua bo gaa u Tienu puoni yeni po **7** Laa pia tama tama
yua bani ke yua tie ciamo n yi yidi m yedjanma ki biga
po. **8** Lefi yaabila yaaba n gaani bi niba n yi la yaala li
binl nni bogidima piiga nni yeni tie yaa niba t ba kpe i.
Ama melikisedeki yua gaa Abrahami kani bogidima piiga
n ni yenli ye wani tie yua fo i. Nani lan diani o po maam
u Tienu tili yeni. **9** t ba fidi ki maadi ke Abrahami n bo
teni Mekisedeki bogidima piig n yenli yua yeni ke Lefi mo
bo teni o yaali yeni wani yua ke o yaabila bo gaani bi
niba n yi la yaali binl n bogidima piig nni yenli **10** Ki
dugini melikisedeki n bo cendi Abrahami yaa yogu yeni.
Li bo sua ke wani Lefi daa ye Abrahami daa soma nni ke b
daa mal'o **11** UTienu bo teni Isaraheli yabi o yikodi ke
li yikodi wang ke Lefi cugili yaaba baba n baa tie sala
yidikaaba. Ama li bo ya tie sala yua ke b ba yidi yeni te ke
Isaraheli yaaba ḷani canyiin u bTienu nunga nni. Sala
yidika yua bo ba cua kuli bo baa tie nani Haroni yeni.
Li sala bo kan fidi cedi ke bi niba n ya ḷani canyiin u
Tienu nunga nni yeni po n bo cedi ke sala yidikatiano
cua ki tie nana melikisedeki yeni. **12** Lanwani li ya tie ke
sala yidika dinma lebidi, li tie ke yiko n mo lebidi. **13**
Tyonmdaano yua ke u Tienu tili maadi o po ne, o tie
cugi tianli nni yua i. Li cugili nni oba k bani sōni sala
binbindili tuonli **14** Yua kuli bani ke t yonmdaano tie
Suuda cugili n yua i. Moyisi tili nni, naan kani ke o maadi
sala yidikaaba po; o k maadi lba li cugili po. **15** Diidi
mani yaal cedi ke li ji ganbi fandi t nummu po tie ke sala
yidika tiano cua ki tie nani Melikisedeki yeni **16** Wani
bo k tua sala yidika nani yaabi ke yokodi bo lugidi'bib
cugili nn yeni kaa. Wan pia ya miali n kan baa gbeni
paalu po i ke o tua sala yidikaa. **17** Yeni i mōni li diani u
Tienu tili nni ki maaadi ke: «fini n tie sala yidika u yogu
tuu u yogu nani Melikisedeki yeni» (aiōn g165) **18** Yeni ke b
piini yiko yua bo kpia ye ki dugini li yiko bo k pia paalu,
li go bo k pia ñuadi **19** Yeni i mōni yaal n ye ḷanduna
nni kuli Moyisi yiko bo k fidi cedi ke li ḷani canyiin u
Tienu nunga nni. **20** Yaal pugini tie ke u Tienu bo puoni i
puoni i ki poli. Tiabi tua sala yidikaaba ke puoni ba ki
pugini l po **21** Ama Yesu wani yua bo din'o sala yidika
bo puon'o ki poli ki maad'o: «mini o yonmdaano npuoni
ne ki poli, min yedi yaali lani n ba tieni n kan ban baa
lebidi: a baa tie sala yidika u yogu n tuu yogu.» (aiōn g165)

22 Yeni ke Yesu po u Tieuji cuo u dɔnlugu yua yen'ti
janbi moni boncianli **23** Yaal n pugini tie ke yaaba bo tua
sala yidikaaba bo yabi ki dugini m kuum bo cedi ke b kan
ya tundi ki ye ki tuuni li tuonli **24** Ama Yesu bo li fo i
yogu kuli ke o sala yiodikaa k pia gbenma yogu n tuu
yogu. (aiōn g165) **25** Lani po n cedi ke o pia u paalu yua pia
gbenma ki ba fidi fie yaaba nagidi u Tieuji ki dugini o po.
Kelimaa wani li fo i yogu kuli ki jaadi ki miadi u Tieuji
b po. **26** Lani Yesu n tie sala yidikaab ciamo yua dagidi
yen'ti. Wani ke u Tieuji pali mani o po ke waa kpiadi k
go k pia biidi ke o paad'o yen t biidi danba ki don'o u
polu ya polu. **27** wani ki tie nani sala yidikaaba cianliebi
yeni kaa. La k buali ki daali kuli wan yi kpia yidi sala o
biidi po o, ki t yuandi ki yidi sala bi niba biidi po. O taa o
bá i ki yidi sala yermi **28** Moyisi yiko n ko kaandi sala
yidikaaba cianba yaaba bo tie yaaba ba fidi tieni t biidi.
Ama Moyisi yiko puoli po. U Tieuji maadi ki poli ki kaani
o bijua ke o ji baa tie sala yidikaab kuli cianmo yua dagidi
yeni wan soni o tuonli u yogu tuu yogu. (aiōn g165)

8 Mola tin yedi yaala nne; Ti pia obadciamo ke o
kaa O Diedojienupo. **2** O tie o kanjamo nirjamo O
Diedo kpaagcianmo kaa tie o nifosaalo ka. **3** Kelima
badciamokulitheyu tiendi sala yeni a pada i. Li ḷjani
ke yuakuli n yaa pia wan baa puni yaa paabu i. **4** Mola
O Diedo ji bo ye ki tinga nni. O kan yaa tie padidaano
kelima lanya niba ji den ye i. **5** Bi den tie nijama nani
Moyize n den gaa O Diedo maama yaa yognu ke o den
maa lipadieli ke ḷjantieni bonli kuli nani yaa yognu
ke bi den waani a li juali po yeni. **6** kelima jesu gaa o
badciamo maama kelima o tie o kani paalo i mɔmɔnipo.
7 kelima lanya puoni ya den tie puomoni, puondi jikan
yaa ye. **8** O Diedo n den bandi li ḷjandunli biidi, o bo yedi:
«Diidi mani a dana kpendi ke n baa cuo o donlipaangu
yeni Israel yeni judas. **9** Li kan ya tie nani o dɔnlipeligu
yua ke n bo cuo yeni bi yajanba ka yaa daali ke n bo cuo
bi nuu ki gadi yenba Egypte tinga n ni. kelima bi naa cuo
dɔnlı ḷjangu kaa n go naa ji tiani bi po. O diedo n yedi. **10**
«Diidi mani ya dɔnlipaangu ke n ji baa cuo yenba Israel
yaaba yaa dana n kpendi» N baa n̄ani yikodi bi maalima
n ni n go baa diani bi pala nni. N baa tie bi Diedo ke bi
mo tie n niba. **11** Bi ji kan yaa findi yaaba ki maadi «A
bani o Diedo» kelimabi kuli baa yaa bani nni ki cili ki
biga ke yaa caa o nikpelo bi siiga nni. **12** «kelima n baa
gaa bi biidi n go kan yaatiani bi biidi po» **13** Bi baa yaa
tuaekorcarli i» O surdi o dɔnlipeligu po. wani n yedi
yaa dɔnlipeligu ji bodi.

9 Mola, baa o dɔnlipeligu den yaa pia maa, yaaba n
nua ki tinga bogda po. **2** kelima sala yudaano den
bogidi yaa diegu nni ke o kpagu den se ke n jiema ye n
den yii o kanjamu. **3** ke naan kani n den liegi wamu tie o
kaanjanmuciamo. **4** Li den liegi o kaanjamu ciamo. Lie
nni o tadiciangu den se ki gbie li baali. **5** O dɔnlı ciang
tinga po den gbie bacianli ke ti kan fidi waani. **6** Ban

den bogini ki gbeni, bi padidanba den kua cincanli po
dieli nni ki tieni bi bogida. **7** O badciamo baba i n den
kua yaa dieli n tuani yema binli yenma s̄oma o ba yaapo
yeni yaaba n den tieni yaa biidi ke ba bani lipo. **8** Mi
fuorjanma daano bo waani ke o sɔnjamo nan daa luodi
o diekpeligu nan daa yaa baa ye. **9** Lan den wang yaa
yognu ne. Li sala yeni li pada kuli nani li daa kan fidi
ki lebidi nilo. **10** O ban maadi mi jiema, mi n̄ima yeni
yaa sala buolubo ye kuli. **11** O badciamo bo cua nani a
bonjana yaala n bo cua yeni. **12** Li ki tie i ḷjubi yeni i ne
s̄oma ka. Li bo tie yaa s̄oma moni ke o bo kua apadiciama
kani binli yema. (aiōnios g166) **13** kelima i ḷjubi, i ne s̄oma
yeni n fantanma piema yaala n ji bo ki moni bo paadiba
yeni O Diedo bi gbannandi fiema. **14** Be n bo cedi ke o
badiciamotou ki tieni o s̄oma o Diedo. O bo mali wan n̄ani
li mi bɔnma nn i ki kuani ti o Diedo kani? (aiōnios g166) **15**
Lanya po O tie O dɔnjanmo candanbaanlo. Kelima naani
ke i polidi ye, li tie taladi ke ban waani ka cincinli yua
kpe. (aiōnios g166) **16** Kelima i puondi pia saala li yaa tie
ke kuuma ye. Kelima waa go pia fuomake yua n tieni
baa ye. **17** Yeni ke cincindɔnligu den tieni ke s̄oma ki
ye. **18** Kelima ya yognu ke Moyize bo n̄ani mala o niba
kuli po, o bo taa i ne yeni i ḷjubi s̄oma yeni mi n̄ima ki
wuli bi niba po. **19** ki yedi: «Li ne tie O Diedo dɔnligu
s̄oma ke O Diedo tenis». **20** Obia bo tieni yeni a padiiama
po yeni li bogiditiadi kuli. **21** Mala bo tie bonli kuli n yi
janbi yeni mi s̄oma i. S̄oma yaa bo ye sugli bo ki ye. **22** Li
yaa po i ke bo kpa ti yandi yaala n moni baa ya tie yeni
a bonmona i. **23** kelima o badciamo ki kua naani le bi
togidi ke laa tie yeni i momoni. **24** O den ki kua ki bua
wan tieni maama kaa ki kua o kanjamu binli kuli yeni
tiama ya s̄oma. **25** Li ya bo tie yeni li bo kan ya ḷjani ban
ya tieni ohali li ḷjandunli n cili ya yognu. Yenma baba i
ke o tieniwanimono kipieni ti binli. **26** Nilo kuli ba kpe
yenma, lan ya pendi, ti buudi n cua. (aiōn g165) **27** Nilo
kulibakpe yenma, lan yaa pendi ti buudi n cua **28** Yeni ke
o badciamo bo kpe ki yiedi ki waani yaaba n daani ki
guu.

10 U tieni balimaama den pia yaa bonjanla n baa ti
cua yaa yinyinga laa tie laa bonjanla n tie maama
cain. Yaaba n nangidi U Tieuji kan fidi ke ya tie nijanma li
yaa tie ke bi tiendi a pada yognu kulinani o padiciandaani.
2 Li yaa bo tie yeni, ti bo kan fidi ki yaa tiendi laa pada
yeni bi bo wuli mi nijama yenma baba i. Yaaba n bo
ñuadi bo kan fidi ki yaa tiani ti biidi po. **3** Ama yeni
lani yaa paditiadi ti biidi binli. **4** Ama i ne yeni i ḷjubi
s̄oma kan fidi ki piini biidi. **5** Mi fuorjanma n den mali
li ḷjandunli nni, odenyedi: «jan da bua pada yeni sala.
jan ḷjanmbi a gbanandi n po». **6** ñjaa taa bombilii yeni
apada ki tieni a pamanli. **7** Li yapo o bo yedi «diidi mani
landiani nandi n po ki bua tieni jan bua maama.» **8** O bo
cindi ki yedi; «jan bo gaa pada yeni sala yenibonbiidi ti
biidi po, ñjaa bia bo taa ke li tua a pamanla» Li bo tie
yaa pada ke bo tieni yenibimala. **9** O bo gua yedi; «A laa,

n cua ke min tieni a ñjan bua yaala» O bo buoni cincin mala ke bua mi yanduama n tieni yaa mala n tuani po. **10** «Lanya buama po i ke fuorjanma bi fie ti yenema ki ti ji ye yenmanii nni. **11** Tianli po, bi padidanbi fii ki sedi ki donli yeni U Tieu daali kul. Bi tiendi daali kuli a pada ama baa fidi ki ñani biidi. **12** Tianli po kristi tieni bogidi yenla i hali yenidulha gbenma ki pieni ti biidi. O kaa U Tieu nujendu i. **13** ki guu ke o yibala n kpe. **14** kelima bogidi yenli po ñanbi bi niba yen dulha gbenma. **15** O cincinli o yedi; «diidi yaa ñonligu ke n baa tieni yenma. **16** N baa kuanma n yaa mala bi pala nni ki bia diani la bi malima nni. **17** N ji kan yaa tiani bi biidi po yeni bi jije i. **18** Mola naani n tuo sugli abonapo, paadli ba kuli ki ye ti buudi po. **19** Lanya po n kpiilo, naaninpia ti dugdi kua yeniyudaano sôma. **20** Diidi wan luodi yaa sônu ti po yeni o gbanandi. **21** O padiciamo n ye U Tieu kani yeni tin nangini yeni ti dugdi ki ñani ti pala nni malima biidi kuli. **22** Tin kubi mo ti biidi tuoma kelima U Tieu ye yeni ti. **23** Tin tugi nani bonjanla ti kuli yaa po. **24** Tin daa ñaa ñonligu ti siiga nani tiama n tieni maama. Tin yaa paagidi ti lieba pala. **25** Lanya kaa ti yaa tiendi ti biidi tin bua maama, ti nan kan bandi momon, pada yaala n piini ti biidi naa ye. **26** Li puoli ti buudi ye ki guu ti ke o muu baa di U Tieu yibala kuli. **27** Yua n yie Moyize mala kuli baa kpe ke niba lie bii bitaa nua o. **28** Be ya fala n ji guu yua tabi U Tieu biga yua ke yaa ñonligu tieni yeni mi sôma ki tie ñonligunla. Yaa sôma n den yaa Kristi yaa yaala. **29** Kelima ti tiani yua maadi«min i o jamualo» U Tieu baa bu lijanandunli.» **30** li tie bonjanli yua n baa U Tieu nunga. **31** Ama yin ya tiani a dankpela po yaa daali ke i den ñani mi yenyenma nni, nani yen den cagini maama. **32** I den bili ti sugidi yeniti fiagidi. **33** kelima i pala den siadi yaaba nden ye limabili nni ki bia den tuo yeri pamarli mi piama gaama. I denbanike ipia ya piama kangbeni. **34** Lanya po daa ñamani ipala n wadi. **35** kelima i pia mi junuma U Tieu n bogidi yaala po. **36** O yognu ya pugni wanma, yua nbaa cua baa cua. **37** Yua moni baa yaa ye ama o ya siedi n kan ya tiani o po. **38** Ama ti ki tie yaaba nsiedi. Ti tieyaaba daani ki bu bi nanliga.

11 Mola li dandanli tie yaasanbili daani paani. Li tie yaala gu yali ke a daa la. **2** Lanya po ti danba bo gaa Kristi. **3** Li dandanli po, ti tuo ke li ñandulii den tagi U Tieu buama po wan bua maama. (aiõn g165) **4** Li dandanli ya po i, ke Abel bo teni U Tieu yaa padli n cie cain. Lanya po i ke ti den la ke li ñani. Ke U Tieu bo pagi o o sala po. Li dandanli po, Abel bo maadi yaala n ñani o po. **5** Li dandanli po i ke Enoki den ñani ke ji la kuuma; «o den ji la kelima U Tieu bo ñani o» kelima ki fidi ban ñani o, o den yedi ke U Tieu pali mani o po. **6** dandanli yaa ye li pa yeni U Tieu pali n yaa mani a po. Kelima yua gaa U Tieu baa yaa daani ke o ye. **7** Li dandanli yapo ke Nowe bo bandi li sornbirjanli. Ke o den koni yeri lijanandunli ki yendi li dandanli gaama. **8** Li dandanli po i ke Abraham bo fidi ki gadi naani keo bo gaa o faali. O bo

caa ke a bani wan caa naani. **9** Li dandanli po ke bo ye ki tinpuonkagi nni o caani yeni. **10** kelima o den guu yaa dogupieni ke U Tieu maa. **11** Li dandanli gaama yaa po i ke Abraham fidi ki baa ki biga yeni o pua Sara n bo tie ñolga. Li den tieni yeni wan bo padi kuli kelima bi bo ye yeni bi dandanli yua n bo puonma po. **12** Lanyaapo i ke yeni wan bo ciandi kuli, ke o baa bacianli. Bi ji bo yabi nani i ñmabinmu yeni nani mi ñinciamo tanbiinyeni ke kan tuo codi. **13** Bi kuli bo ye yeni li dandanli ke puoni ba kuli ki tieni. Bi bo bandi ke bi tie canba ki tinga po. **14** kelima yaaba n maadi lanya maama kuli lingi ban baa yaa ye naani. **15** Bi bo yaa bua ban ñani yaa dogu, nani bi guani ki kuni. **16** Bi bo lingi dogu ñanu ke o diedo den tuo ki gaaba ki lingi u dogu bi po. **17** Lan ya po i ke Abraham n bo la yaa ñanma ke o teni Izaka, li bo tie o bija yenga keo bo tuo ki teni o wan bo la lidandanli. **18** Abraham ke o bo yedi o. «ke izaki po ke o miana ba ñaa.» **19** Abraham bo tuo ke U Tieu baa fidi ki fiini Izaka. **20** Li dandanli po i ke Izank yadi mi yedijanli Jakoba yeni Izai po. Yaala n den nua yaa bona n kpendi po, **21** Li dandanli po i ke Jakoba n bo n bo bua kpe yaa yognu ke o bo yadi yedijanma o biga zozefa po. Zakoba bo ñiii o lanbanli po. **22** Li dandanli po i ke zozefakuma bonagidi ke o maadi yeni Israel bibi bi Egipiti gadima po ke madiba ke ban tugi yeni o kpaba kuli. **23** Li dandanli po i ke Moyizi wan bo mali ke o danba bo wuoni o ñmaalita i kelima o bo ñani, ki pendi. Bi bo ki jie o bado mala. **24** Lanya po i ke Moyize n bo kpaadi o bo yie ke ban daa yuu Farawon bisalo bija. **25** O bo tuo li mabili yeni UTieu yaaba ki cie yeni wan yaa ye o manu nni. **26** O bo tuo i fe yeni Kristi kani ki cie Egipiti baali kelima o nimbina kuli bo ye ya baali n kpendi po. **27** O bo tuo ki gaa Kristi ke li tie baa cianli o po ki cie Egipiti baali. O bo ki jie o bado, o bo tuo fala ki daani yua ke waabaa ki laa. **28** Li dandanli po i ke o bo tuo yaala n ye Israyeli. **29** Li dandanli po i ke o bo puodi li mogi monli nni naani ki tinkuonga po, Egipiti yaaba bo bigni ke ban puodi bi bo baa mi ñinma nni. **30** Li dandanli po i ke Jeriko guona bo baa yaa yognu ke bo lindiba danalele. **31** Li dandanli po i ke Raaba li conconli bo kikpe. **32** Ti bia baa fidiki pugni be? kelima o yognu podi yeni tin maadi Gedewon, Baraka, Samison, Jepiti, Davidi, Samiali yeni a labaali muanda kuli maama. **33** Yaaba n den fidi bi tuoma po ki paadi bi baditieba diema ki kuani mi yanduama, ki baa i puondi. **34** ki go gbindinga fantama n co jama ki sanikifaabi bi yulamu jugisiemu ñona nni, ki paani i yiani, ki tua jakonda bu tbu nni, ki deli bi nilaba ñogola. **35** Li dandanli po den cedi ke potoba baa ke bi kpiiba n kpe go ki fii bi tinkpiba siiga. Bi den waani bi nitianba mo fala ke baa tuo ki ga mi faabima kelima bi den bua ki baa yaa tinkpifiima ñani ki cie. **36** Bi den ñuadi bine ki pua ba i baliji, ki go kpaa bi tianba ti kpaadi ki kuani ba li kpaadidieli nni. **37** Bi den lugidi bine a tana, ki go waani bi tianba yeni mu jugisiemu. Bi nitianba mo den tie luoda ki gogodi ki yie ti pegbanli yeni ti ñuagbandi, ke bi niba bia bipo ki wangti ba fala. **38**

ŋanduna ki den pundi ki yaa pia laa nimoamba o niinni. Bi den gogodi mi fanpienna nni yeni i fali nni kuli. **39** Baa ke bani kuli den baa ke U Tieuŋti tieni bipo o siedingamo kelima bi dandanli yaa po, baa den baa wan den niani ba yaala, **40** kelima U Tieuŋti den jagi tipo yaala n ŋjani ki cie, kaa bua ban ŋjanbi ki dagidi cain ke tii ye lienni.

12 To, kelima yaa siedinba n yaba boncianla lindi ti nani ku tawaligu yeni, tin tugidi mani yaa tugili n yie tipo kuli leni yaa tuonbiadi nyaba ki lindi ti, ki yaa siani yeni li juunli yaa nuama n bili tipo. **2** Tin yaa siani ki nua Jesu yua n tie li dandanli cilika yenili ŋjanbiika. Kelima yaa pamanli n den bili o po yaa po, o den tuo li dapɔnponli yaa kuuma, ki fali yaa fe n ye lienni, ki kali U Tieuŋti bali kalikaanu jienu po. **3** Yin kpaagikpaagi opo mani, wani yua n denjuuni yeni ti tuonbiadi danba n den yie opo maama kuli ke lan todii yi yin da cɔgi ki luo li papaaalii ki cedi. **4** Yin kɔni yaa kɔnlı yeni tituonbiadi yeni, yi daa kɔni hali kebi wuli yi sɔma. **5** Yi sundi U Tieuŋti tundi yiyyaa tundi nani bibaa nbaa tundiobiila maama ki yedi: «N bijua ŋjan da fali o Diedo Ntundi a yaa tundifala, ki da luo lipapaali wan fuyeni a yaa yogunu. **6** Kelima o Diedo tundi wan bua yua yeni fala, ki pua wan nua yua ke o tie o biga kuli.» **7** Yin juunimani yeni laa fala. U Tieuŋti tiendi yi yeni kelima o nua yi ke tie o bijaba. Ki bonjaga n ye ke o baa kan tundi o tundifala? **9** Ti baanba yaba n tie nisaaliba den tundi ti tundifala ke ti fangi ba. Lawani lii pundi tin miini ti yula ti Baa yua n ye tanpoli kani, ke tin yaa pia li miali. **10** Ti daanba den yen tundi ti tundifala u yogunu waamu bebe nani ban sua ke li dagidi maama, ama U Tieuŋti tundi ti tundifala ti ŋjamu po ke tin taani yeni o gagidijanma nni. **11** Li tie momɔni ke tundifala kuliyan cili ki yaa tie pabiidili bonla kaa tie pamanli. Ama li yen yuandi ki cuani lan bangi yaba yaa po mi teginma yeni mi yanduanma. **12** Lanwani yin paagi mani yi nii yi n yɔgili, yeni yi duna ya n tadigi. **13** Yi taana n yaa ŋjua yaasani n cuubi ke yua n diani taali n da kpigidi, ama lin paagi. **14** Yin lingi mani mi yanduanma yeni bi niba kuli, ki go lingi mi gagidijanma, kelima yua n naa pia mani kan le o Diedo. **15** Yin fangi mani yi yula ke oba n da muni o yuli U Tieuŋti ŋjanbili. Yin go fangi mani yi yula ke yaa jiinu n bia ki to kuli n da tua a benkpela, ki cuani ti yanyagidi ki yaa jogindi bi niba bonciala. **16** Yin go fangi mani yi yula ke oba n da tie conconma daano, yeni yua n faliyaala n gagidi naniEsayiyan, yua n den kuadi onikpedikelima jeyenmapo. **17** Yi bani ke lan pendi, wan den bua obaa n gaali o, waa den baa. Baa keo den lingi yeniti ninsiidi, waa den fidi ke o baalebidi jagili. **18** Yii nagini ban den baa fidi kisii yaa juali, yaali n co mi fantama. Yii nagini ku gbangbadibiadi yeni li biigiciale yeni ku fanciangu **19** yeni kakaci piebima yeniu nialu fuugu nden ye naankani. Yaaba n den gbadilaanialuden mia ke wun da gomaadiba baamayenmaki pugini. **20** kelima baa den fidi yaa ŋbonli n tie ne: «Baa yaanga yaa sii li juali, ban ludi o a tana» **21**

Ban den laa yaala yeni kuli den pia i jeje hali ke Musa yedi: «N jie ti jawaandi hali ki digibi.» **22** Ama yi cua Siyono juali, lani ntie U Tieuŋti yua n ye ki fo yaa dogu, yaa Jelusalema n ye tanpoli kani, malekinba yaaba n yaba ki pundi a tuda tuda yaa kani. **23** Yi cua yaaba n tie U Tieuŋti bikpiala, ban diani yaaba yaa yelatanpoli po nitaanli kani, yi cua U Tieuŋti kani, bi niba kuli bujialo kani. Yicuabi nitieginkaabananaani n ye naakan, bani U Tieuŋti n ŋjanbi yaala ke bi dagidi cain kani. **24** Yi cua Jesu kani, wani yua n tie o ŋjantaa dipaano yaa candanbaalo, yeni o sɔma kani yaama n mii ki maadi yaa maama n ŋjani ki cie Abela yaa sɔma n den maadi yaala. **25** Fangi mani yi yula ki da yie ke yi kan cengi yua n maadi yeni yi mɔla. Kelima yaaba n den yie kaa cengi yua n sogni ba U Tieuŋti maama ŋanduna nni naa den fidi ki sani ki ciadi. Lanwani ti yaa yie kaa cengi yua n ye tanpoli po, laa pia tama ke ti kan fidi ki sani ki ciadi. **26** Laa yogunu o nialu den teni ki tinga digibi, ama mola o niani ti yaa ŋñorianu n tie na: «Yenma goga, nbaa teni ki tinga n digibi. Li kan yaa tie ki tinga bebe ka. N baa teni tanpoli moko n digidi.» **27** Lan yedi: «Yenma goga, » yeni waani ti ke yaala n tagi ki baa fidi ki digibi kuli, baa pendi, ke yaala n kan digidi mo n suagi ki yaa ye. **28** Lanwani, kelima ti baa baa yaa diema n kan digibi, tin yaa ye leni i tuondi, ki kpiagidi U Tieuŋti ki ŋjua o yeni li fangili yeni ijekye li mani opo. **29** kelima ti Tieuŋti tie yaa fantama n bolindi.

13 Suagi mani ki yaa pia mi buama yi kpiiba po. **2** Yin daa sundi mani ki yaa gaani bi canba cangu. Kelima bi tianba den tieni yeni ki malekinba cangu kaa bani. **3** Yin yaa tianyi mani a kpaada po nani yi moko taa yeni ba ki tie kpaada yeni. Yin go yaa tianyi ban faligi yaaba po, ki bani ke yi moko ye ti gbanandi nni ki tie ban baa fidi ki faligi yaaba. **4** Bi niba kuli n yaa jigindi li potaali, ki da tuo li potaaliyya duanun tabi yeniti jogindi. Kelima, U Tieuŋti baa jiatii buudi yeni mi conconma buoli danba kuli. **5** Yin daa pa maniyi yula i ligi buama po. Ama yin yaa mangidi yi pala yeni yin pia yaala mɔla kelima U Tieuŋti yedi: «N kan ŋa ŋa, N kan lu ŋa hali abada.» **6** Lanwani tipia li papaaalii ki yedi: «O Diedo n tie n todika, n kan jie pu. O nisaalobaa fidi ki tieni nni be?» **7** Yin yaa tianyi mani yi gobidikaaba po, bani yaaba n den waani yi U Tieuŋti maama. Yin kpaagi mani bi yema yeni bi juodima ki yaa togidibi dandanli. **8** Jesu kilisiti tie yenma wonli yeni dinla yeni yaa yogunu kuli. (aiōn g165) **9** Yin daa gaa ti tundi yuodi, kelima li ŋjani ki pala n yaa gbie sugli. **10** Tin pia yaa padibinbinli, yaaba n tuuni li kani naa pia sɔni n ŋjani li jiema ki je. **11** Ama ti yandi yaaba ke bi kpaba ti biidi po sɔma ke o padibado cua yeni li o kaangagidijami nni. Ama bi yen ŋjani ban kodi yaa yandi li ŋagilinni niinipo. **12** Ama jesu mo bo cagini bi niba po yeni o sɔma. **13** Lanwani tin ŋa mani ki gedii o kani li ŋagili nni niinipo, ki taani yeni o ofe nni. **14** Kelima nekanba ŋanduna mni tii pia yaa dogu n baa ye yaa yogunu kuli, ama ti lingi yu n baa ti cua. **15** Lanwani kelima Jesu po, tin yaa pali mani U Tieuŋti po yaa padili n

tie ti pagidi yaa yogunu kuli, la tie ti ñona n yaa pagi o yeli. **16** Yin daa sundi ki yaa tiani mi ñanma yeni ti bulcindi, kelima lani ntie yaa pada buolu n mangidi U Tieu pali. **17** Yin yaa tuodi ki gua mani yaaba n gobidi yi, ki yaa fangi ba kelima bi gu yi naani, ki bani ke bi baa togidi U Tieu yi maama. Yaa tiendi mani yenike ban fidi ki yaa togidi ma yeni li pamanli kinaa yenbidi, kelima li kan yaa pia yipo fuomaba. **18** Yaa jaandimanitipo kelima ti bani cain ke ti pala siadi ñani ki go bua ti tagi nyaa tiegili bonla kuli nni. **19** Min miadi yaala hali bonciala tie ke yin yaa tiendi yeni ke U Tieu npa nni u saanu min gó ki cua yikani tontoni. **20** Mi yanduama Tieni yua n den fiini ti Diedo Jesu bi tinkpiiba siiga wani yua n tie i pe yankpaciamo, kelima o sôma yaama yaa yogunu kulipo. **(aiōnios g166)** **21** Wani n teni yin fidi ki yaa tiendi yaala ñani kuli. Wani go teni Jesu Kilisiti n yaa baadi ti kpiagidi hali yaa yogunu kuli. Amina. **(aiōn g165)** **22** N kpiiba, n mia yi ke yinjuuni kiga i nnaa tundi, kelima min diani yipo yaa maama ki fuu. **23** N bua yin bandi ke bifaaabi ti kpiilo Timot. O yaacua n kani tonma, ti baa yegi kicua ki le yi. **24** Yin fuondi mani yi gobidikaaba kuli yeni bi nigagidjanba kuli. Yaaba n ye hali diema fuondi yi. **25** U Tieu ñanbdi n yaa ye yeni yikuli.

Jaki

1 Min jaki, u tienu yeni jesu kilisito naaciemo, n diani yinba piig n buolilie yaaba n yadi yadi ke ye ñanduna nni kuli po, n fuodi bonjanla. **2** N kpiiba, yin ya nua ya bigina kuli n cua i kani ne tie panmanli ya bona. **3** Kelima i bani ke dandanli bignma ba cua yeni i juunli. **4** Ama yin ñaa ke li juunli n sóni o tuonli ke juodi cain. ke yin tua ke yaabi n ñani ke dagdi cain, ki da ke luo ba bonli kuli. **5** I siigan, nilo ya ke pia mi yanfuoma wan mia u tienu yua tieni bi niba kuli yeni li bulcindi, o kan fun yeni, o ba teni. **6** Ama wan mia yeni li dandanli, ke da mali ko b la bii o kan lai? Yua mali ko kan la tie nani mi ñinciamu guona, o faalu n figi ke pendi ya yognu yeni. **7** Ya nilo n tie yen kuli n da mali ko ba la liba kuli o yonbidaani kani. **8** O tie pala lie daano ke se kaan yendu o bontitiedin kuli. **9** Ti kpiiba nni yua n tie luodo pali n ya mani yeni u tien'o n sen'o maama. **10** Yua n tie piado mo pali n ya mani yeni u tienu n jiin'o maama, kelima o ba kpe nani o mua puugu yeni. **11** O yienu pudi ke o wulgu boncianli cedi ke ti muadi kuodi, ko puugu mo suodi, lan pia ya jawama mo bodi, o piado mo bu juodi ke suodi yeni o bontitiedin nni. **12** Li pamanli ye yeni yua n fidi ki juuni li biginlin nni, kelima bi ya bigno, li kan paadi'o, oba la li miali yali ke kilisito yedi ko ba teni yabi n bua'og yeni. **13** Bi ya tunlin o nilo ya yognu, wan da yedi: "o tienu n tunlin nni" kelima bi kan tunlin u tienu wan tieni yaali n bia, wan u tienu mo kan tunlin nilo ba kuli. **14** Nilo kuli tunlini yeni o maalma, ke kua ti biidin ke li baadi yeni mi kuuma. **15** Lan wani, o maal biidi ya punbi, li ba mali ti tuonbidi, ti tuonbidi mo ya yendi o gbanmandi kuli i, lan cua yeni mi kuuma. **16** N kpibaudiba, yin da bøndi mani i yula. **17** Li seli yeniya paabu ñani ñana polu, mi yinyierna baa kani, naani ke bonbonli, yeni lebdima ki ye. **18** U tienu yanbuama po i, ko den mal'ti, kelima o monmoni po ke tin ya tie o tagma nni kuli o kpiagdi. **19** N kpibaudiba, yin bandi ya bonli ne, li pundi ke yua kuli n cengi tontoni, ki da maadi tonma, ke da biendi o pali tontoni mo. **20** Kelima o nisaalo pabienli kan fidi ki yeg yeni u tienu sanu. **21** Lan wani, yin lu mani yaali n tie ñogindi yeni mi biadima kuli, ke ya nua u tienu n buliya maama i pala nni yeni kelima li ba fidi ki tindi i maalma. **22** Yin da cengi u tienu maama beba, ke bondi i yula k mi cengma dagdi ama yin ya tiendi lan yedi yaali mo. **23** Kelima yua n cengi u tienu maama ke nan k tiendi lan buali yaali yua n nua o nungo n tie maama e nunualiga nni. **24** O ya siedi wan sundi tonitonli. **25** Ama yua n cengi bonjanla ya balimaama n ñani cain, ki faabi ni niba, ki tiani wan cengi yaali, ki tiendi lan yedi yaali, lan nilo la li seli wan tiendi yaal kuli nni. **26** O nilo ya tama ko juuni ke naa cuo u lanbu, o bøndi o yuli. Lan ya nilo ya jaanma tie fanfanmi. **27** Ya jaanma ñani cain, ke nan ke pia jongindi ti baa u tienu nintualin tie; ki ya todia

kipieba yeni a pikuana bi fala nni ke goa cuo oba yeni ñanduna jongindi.

2 N kpiiba, yinba yabi n daani ti yonbidaano jesu kilisito n yua n pia ti kpiagdi yen, la ke ñani yin ya tiendi n gagdima bi niba siigan nni. **3** Min bani yaali tie: ne o nilo ya cua ke kua li nintigilin, ke pili wula biagi bii i ligi moni biaga, ke goa yie ya tiadi n pia ti kpiagidi, ke o luodo mo kua ki yie akpalcalca. **3** I yi jigndi yua yie ti tiakpiagidi yen, ke yedo: "kali ne tijigdi ya kalkaanu po, Ama ke nan yedi o luodo "fini n ya se lan kani bii fin wani n kali tinga nni t taana po. **4** Nani yii tiendi m gagdima i yanma nni ke goa yi i yula buud danma yeni i maal biidi kaaa? **5** N kpibaudiba, cengi mani, nani u tienu ke gandi yaabi n tie a luoda ñanduna nni po ke ban tua piada li dandanli nni kaaa? Ke goa baa wan nian ke ba puba yabi n bua'og kuli o diema mnii? **6** Ama yinba, n fali a luoda. Nani a piada ka mabndi ii, ke caa yeni bi buudanba kani. **7** Bani ka biidi ya yerjanli n ye i nni. **8** Li ya tie k a kubi u tienu diema bali maama, nani lan diani maami yeni. Li yedi: ñan ya bua a lielo nani ñan bua ayuli maama yeni." **9** Ama yin ya tiendi m gagdima bi niba siiga nni, i tiendi tuonbiidi, li bali maama mo buni ke cuo i, kelima yi ke miado. **10** Yua tuo ke kubi li bali maama, ke nan goa miindi ba maayenma bibe, o pia i talgi li kuli po. **11** Kelima u tienu yedi: "ñan da conmi" wani goa maadi: "ñan da kpaa nilo" lan wani ya conmi, bii ke kpaa nilo, a biidi u tienu maama yeni. **12** Lani, yin maadi ke goa tiendi yal kuli, yin bani k u tienu ba jia i buudi ke ñaa. **13** Kelima u tienu n ba jia ti buudi ya yognu yeni, o kan jie mi ninñima yua den cagni o lielo po **14** N kpiiba, i li ke li baa ñani o nilo n yedi ko pia li dandanli ke na ke suani tuonli li po, li pia be ya todima, o dandanli ba fidi ke tindo o? **15** I kpiilo ja bii pua ya luo ti tiayiekaadi, ke goa luo daali kuli li bonjekaali. **16** Ke i siigan yendo yedi o, ya kuni yeni mi yanduama, ke ban tongi o mu ke di ke guo, ama ke nan ke pun'o yal n tie tilad o yema po, li pia i laa fuoma? **17** Li dandanli mo tie yene, li yaa pia atuona li tie yali n kpe. **18** Ama, o nilo ya yedi: "fini a pia li dandanli, n mo pia a yuona n ba yedi'o; waan nni, a dandanli yali n ke pia tuona, n mo ba waan na n dandanli kelima a tuona po. **19** A daani k u tienu ye ke tie yendo beba, a tiendi ke lipani. Ba a cicilibiada mo daani yene, ama bi jie ke digidi(jegli). **20** Fini, o yanluodaano ne, ñaabani ke ya dandanli ke pia tuona tie fanfami. **21** Nani ti yaja Abalaham tuonjana po i n cedi ke bi den yi'og o nitieginka? Nani wan den tuo ke ba yidi o bijua Isak sala li padibinbindli po yen ka cedi ko tiegi i? **22** A la ko dandanli den taani ke yegi yeni o tuona, ko tuona yen mo den cedi ko dandanli ñani ke dagdi cai i n. **23** Yeni ke diani yedi yaali n tieni: Abalaham den daani u tienu, ko u tienu nuali o po lan ya bonli ke li tie teginma, lan ya po ke bi yi'ug u tienu ñonli. **24** I la o nilo tiegi kelima o tuona po i. la ke tie li dandanli beba po ka. **25** Li goa tie yeni, liu poconconli Lahabi, o tuona po i ko tie nitieginka kelima o den gaa bi

tondikaaba cangu ke cedi ke bi togni san tianu ke kuni. 26 nani ya gbannandi ke pia naano n kpe maama, li tie yeni ke ya dandanli ke yegi yeni a tuona mo kpe.

3 N ninjabi, bi tundikaabi n da yabi i siigan nni, ke sieni ke ya bani ke bi te ba bu'ti hali lan ya paa. 2 Ti kuli maadi tin bua yaali, nilo ya ke maadi yali n tie o pakonli, o tie ya nilo n tie njammo, ke go sieni ke conlin nni o gbannandi. (ke cuo oba) 3 Ya yognu ke ti taa i baabi ki loli i taam ñona po, bi yi coln'ti ke tiendi tin bua yaali. 4 Diidi mani o ñinbiagu, wani yemi o yabndi kuli, niyendo ñmagdo ko caa wan bua naani. 5 Li tie yeni, ke o nilo lanbu tie bo ñidiga ke nan ke sengi oba konman nni, o mu ñidiga n yi te di ke biani li fual kuli. 6 O lanbu ma tie mu, ya ñandunli n gbie yemi o yinyogu, ke jøgndi o nusaalo gbannandi, ke biidi ti tajenli yenma, ke wan oba monosieni ke ye a maba nni. (**Geenna g1067**) 7 I yanbuoli kuli yemi polu po mu nuami kuli, tinga nni bo balinkaanaa yemi mi ñim nni bonfuoda kuli ye o nilo yikod po. 8 Ama nilo kan fidi ke paadi o lanbu, ke li tie ya yianu, ko gbie yemi mi kuuma lobdi 9 Ti tugdi ti lanbu ke yiini ke dondi u tienu, t goa tugdi wani ke maadi ti maabidi u tienu n tagi yaali ke tieni o ninnangu po. 10 Ya ñobu n maadi mi maajarjama yemi, lani n goa maadi ti maabiidi. N ninjabi, da ñaa mani lani n ya tie yeni. 11 Bonga kpeli ke ye ke puubi mi ñu yia maligi ke go puubi ya ñuma milgi ii? 12 O kankanmu, n ninjabi, ba fidi ke loni luan tola ke li ya ki tie kankana i? Li tie yeni ke yañumi kan fidi ke ya maligi nani sicili ñuma yemi? 13 Ñmaa i, i siiga nni, gbie yemi mi yanfuoma yemi o nunfanbu i? Wan jiini oba ke wani o tuona nni, ko gbie yemi mi yanfuoma. 14 Ama, li ya ke i pia i pala nni ti maalbiidi, da dongi mani iba ke goa da pua faama ke sieni ke nua i moni. 15 Li yanfuoma ke ñani polu po ka ama i tinga ne po, li tie gbannadi yemi sitaani yaali. 16 Kelima naani ke i nanga yemi ti gbannadi buama ye, mi tudima yemi ti bontitiedi biidi buoli mo gbie e. 17 Polu po yanfuoma n cindi ke moni, ke gbie yemi mi buama, dagdi, ke taagi, ke gbie yemi sugli, ke tieni a luajanma, ke k pia lugdima ke goa tuagi. 18 Laafiaa luana ñaa yabi n maadi i moni kani.

4 A konkona yemi ti maa bidbidi ñaa le ee? Li ki tie i bonbuakaanan ka ke i kon yemi i ninjab bi dandanlin nni? 2 I ponponcianli po cedi ke i k pia pu. I tie nikpala ke suani ke beli yaali ki kan la. I gba ke goa tuadi li ñaniali ki yi k laidi bonli ke dugni i ke buali u tienu. 3 I buali ke b yi ki tieni, ke dugni yi bani yin miadi maama ke kpaani ke buama n ti. 4 Yeni yin tie concona maama kuli, i k bani ke ñanduna ne buama tie konkona yemi u tienu i? Fin yua n bua n donl yemi li ñandunli, tie u tienu yibali. 5 A tila wang'i ti li kuli ke maadi ko u tienu n bua'ti ya po i ko kuan'ti o fuoma. 6 Ama i ke bani, u tienu tieni ya paabu yabi, li po ke i diani maadi ti: u tienu bieli bi japadami ama ki di sugli taligi po. 7 tug man i ba ki cabi u tienu, ke koni yemi sitaani ke wan sani k fagdi i kani. 8 Nagni mani u tienu, ke wan fidi ke kobni ti. pit mani i nui,

biidi daam, ke ñanbi i pala, ñalaci danbi. 9 Ya ye mani o paasiadgun nni, ya mo mani, ya buudi mani! cedi mani ke laadi n tua kumoni, ke i pamanli n tua yinyog i po. 10 Jii mani iba u tienu nungan, ke wan doni. 11 N ninjabi, da maadi mani liebi po, a ya maadi a ninja po, a bu a ninja, a kon yemi yiko i, u tienu yiko. A ya koni yemi yiko, a ji ke conlni yiko. ama a bu'gi. 12 Yendi beba n tie budi daano, u tienu, wani beba n ba fidi ke faabi bii ke biidi. A tie ñmaa, fin yua bu a lielo yemi. 13 Cengi mani, yinbi yabi n maadi: "dinla, bii saala. ti ba gedi ya dogu ne, ti ba tuadi lieli po ke su bii ke ba ti ñuadi. 14 Ñmaa n bani yaali n ba cua saala, yemi nulo yema n ba tua nandi? I tien nani ya walu yi cua ke pendi leni. 15 I bo ba yedi nanda: "u tienu ya bua ti baa fo ke soni ya tuonli ne bii lielo. 16 Molane, i wang'i iba i tuona po. Japaadi buoli kuli tie fanma. 17 Leni yua bani mi ñanma tienu, ke yen ke tiendi, o tieni biidi.

5 Molane, yinbi bi ñalmandanbi, ya buudi mani bonciali yemi ya yubonli ba te cua i po. 2 I ñalmano bedo, ke a dundula mua i tiadi. 3 Ke i wula yemi i ligi kuli kua i tanmoni, ke li tanmoni te ba fi ke sedi i po, ki di i gbannandi nani o mu yemi. I taani i ñalmano i dajijuogi daali. 4 Diidi mani ya paogu ke i bo ba paa ka ke pan i tuonsorbila yabi n koni i kpaabu, ke bi yiogni yemi m tuama! Ke yabi den taani i bonkukudi yigni pundi hali li konli ya tienu kani. I yali iba ke tiendi yin bua yaali i tinga po. 5 I pala kuli gbie yemi o mangu yemi yin ke muani bonli gi tinga ne po ke wang'i tianbi fala yen mi cicagmi. 6 I cagni ke go kpaa talginba. 7 N ninjab, ya tie mani sugli dam ke gu jesu guanma, nani o kpaalo n yi gu o kpaabu ñuadi maami yemi. Ya gu mani nani i cincin taagi yemi i taajjuogi yemi. 8 I mon ya gu ke bobdi i pala ke jesu da ke guani. 9 Da mo mani i liebi po, n ninjab, ke ban te da bu'i. Diidi mani, buud daani n se o buliñobu yemi. 10 N ninjab, tiadimanu u tienu tundikaabi yemi o yegnkaabi n bo laadi ya fala k pia ya pagniili u tienu maama muandun nni. 11 Diidi mani ti yi yabi n juuni "nijanma." i den gbadu job n po puni ya juunli, ke u tienu ji bo te cedi ko juodi ti ñandin. 12 Ke fidi li kuli, n ninjabi, da poligi mani polu po, bii tinga po, ke buali liba kuli ya po. Ama, yin tuo yal yin ji da lebdi, yin yie yal mo, yin ji da guani ke tuo, ke fidi k yin da ba ti buudin. 13 Ñmaa i siigan ne sieni ke ye fala n nni? Wan jaandi ñanma. Ñmaa n ye li pamanlin nni? wan yin i biayani ki dondi. 14 Nilo yia i siiga ne k pia laafiaa'i? Wan yini o jaandidiegun nikpela ke ban jaandi o po ke sog'o m kpañaqnmna. 15 Ke bi dandanli u tienu n nni ba cedi ban paagi, k o ya tieni biidi kuli u tienu ba di sugli o po. 16 Ya miadi mani sugli i biidi po yemi i liebi po, ke fidi ki la laafiaa. O nijanmo jaandi moni boncianli. 17 Eli bo tie nani tinba yemi, k jaandi hal ñanma k mia u tienu ke taaga n da baa, ke taagi k baa ke biini bina taa yemi ñmaali luobi. 18 Ke o go guani ki jaandi, ke gi taagi baa ke gi tinga fii yemi o luana. 19 N ninjabi, li ya tie ki siigan nni nul sani ki fagidi yemi u tienu, k o lielo guani yemi'o

20 wan ya bani ki yua n goggdo, o faabi li daano ke go
ñani'o m kuum taana nni, ke wuoni o biidi boncianli.

1 Pieri

1 Mini, Pieri, Jesu Kirisiti í lugdi yua ke o tua o tondo, n dangi yi li tili ne, yinba yaaba n dugi o po, yinba yaaba ke U Tienu lugdi ke yin ñødi wani o bá. N dangi yinba yaaba n kua Pontu, Galati, Kapadosi, Asi leni Betani diema nni, yinba yaaba n fagi leni ñaljanli, yin dagdi leni ya diegu. **2** U Tienu, ti Báa lugdi yi na wani o bá í bo tuodi ki jagi maama, ke o Forjanma paadi ki seni yi, ke yin ya colni Jesu Kirisiti, ke o soma í cedi yin tua yaaba n dagdi U Tienu nunga nni. N miadi ke U Tieni í waami yi o buama, ki puni yi mi yanduanma. **3** Dondi mani U Tienu, wani yua n tie ti Diedo Jesu Kirisiti Báa! Wan bua ti ya po i, ke o cedi ke ti go dá pia li miali. Kelima, o cedi ke Jesu Kirisiti góa ki yiedi mi kuum puoli, ti bani ke o ba tieni ti po nani wan niani maama. **4** O cedi ke ti ba fidi ki daani ya bona ke begni ti po ñaljanli nni, ya bona n ba waagi li bina leni libina. **5** U Tienu guu ña leni o paaciamu kelima a dugi Jesu po. O guu ña nani lan buali maama, Tin ye ya yenyienu ne juodma, o ba fie a Setaani paalu nui nni. **6** A pali mani kelima yaala n ba ti cua po ama molane i biidi i pala waamu, kelima ya bigna mmabndi waau waamu. U Tienu tuo ki cabi ke ban ya bigndi yi na ban bigndi wula ki bua bandi li ya li ya pia mayuli, kaa pia jogndi. ya bigna ke a laadi ne ñani a po. **7** li bigna tie ke lan waani ke a dugi Jesu po. Li moni boncianla U Tienu po ki cie ki tinga nni wula kuli, yaali ke u mu ba fidi ki biidi. Kelima a dugi Jesu po, U Tienu ba kpiagi **8** I bau Jesu bá leni yin ki la o. Bá leni yin ki nua o molane, i pala mani boncianla; **9** kelima i dugi o po, U Tienu faabi yi i tuobiadi po. **10** Bi sawalpuuba bo cili hali ke li fagi ki maadi ya tondu ke U Tienu waani ba wan ba tini maama ki faabi yi dayenli. Bi kpaagi boncianla li bona po. **11** Bi den bua ban bandi Kiristu yantiali yaali n ye bi niinni ne maad ñjma ya maama i. Bi go den bua ban bandi lan ba tieni ya yogu. Bi tieni yeni kelima li yantiali yeni den tuodi ki waani ba, ke Kirisiti ba la fala, ki kpe, ke o kuuma puoli, o yudandi bona ba yuandi ki döddi. **12** Li den dögdi ki waani ba ke lan ya bona ki tuodi ki legdi, ki ba tieni bani ya po ka, ama yinba ya po i, ke bi waani yi o laabaaljamo, U Tienu Forjanma yaama n ñiani tanpoli paalu po, ke bá malekinba legdi, ke ban la yeni bi nunbu, ki bandi cain. **13** Laniya po i, ke li buali ke yin ñagni yi ciamu a gbana, ki baa mi maaljanm, ki ña ti japaadi, ki ya ye yeni li dandanli ki sedi taajjalalie, ki guudi ya ñanbli n ba cua yeni Jesu Kiristu dogdima. **14** Yin ya tie nani ya bila n cõlni yiko yeni, ki da togdi ya ñalmanbuama ke yi den pia yin den tie yanbõndanba ya yogu. **15** Nani yua n yini yi gagdi ki ñani yeni, imo í ya tie yaaba n gagdi ki ñani i tuona nni kuli, nani lan diani maama: **16** I baa tie yaaba n gagdi ki ñani, kelima n gagdi ki ñani. **17** Li ya tie ke i jaandi ki miadi i Báa yua bu ti buudi ke ti ñua yuakuli yeni o tuona, kaa pia lugdima, yin ya ye yeni li fangli hali tiga ne i miali banlu. **18** Yin ya bani ke

li ki tie yeni ya ñalmani n ba dudi, lani yaa ka i ligi bii wula ka cedi U Tienu daa ki faabi yi yeni yin dini ya faali yi yaajanba fanfanma yenyienu po. **19** Ama yeni Kiristu soma yaama n pia mi buama boncianla, nani ya pabiga n ki pi biidi kaa go pia pði yaama yeni. **20** Bi den tuodi ki lugdi o ke ñanduna da ki tagi, ke li ti dögdi ki waani i ya po mi juodma yogu. **21** Wani ya tuona po i, ke i dugi U Tienu po, wani yua n yiedi Jesu bi tinkpiba siiga, ki puni o ti kpiagdi, ke i dudugdi yeni i dandanli í ya maa U Tieni po. **22** Nani yin ñuudi i pala ki ñødi i mõmõni, ki baa pia payenli buama yaama n ki pia jogindi yeni i, yin ya bua i lieba boncianla yeni i pali kuli. **23** Kelima i baa li miapaali, ke li naa ñiani ya bonbuola n ba dudi kani ka, ama ya bonbuola n ki pia dudma kani; lani n tie U Tienu maama yaama fo, ki baa tundi ki ye hali ya yogu n ki pia gbenma. (aiõn g165) **24** Kelima gbannandi kuli tie nani ku muagu yeni i, ke o kpiagdi kuli mo tie nani ku muapuugu yeni. Ku muagu ya kuodi, ku puugu mo í baa; **25** Ama O Diedo maama tundi ki ye hali li bina yeni li bina. Ke lanya maama tie ban waani yi ya laabaaljamo yeni i. (aiõn g165)

2 Laani yaapo, yin ñaa n biadima yen bond buol kul, palalie malm, l poponl yen ti sugid buol kul. **2** Nani a canpandaanbua n bim yinb n yaa bua naaranma n tie O tienu. **3** Li yaa tie ke, yi leni ki laa k O tien ñaan. **4** Nagman O tienu kan ya tanl n fo ki binub lun kO tienu gand line, ke li pia mayul boncianl. **5** Yin b yaab moa tie nan ya tana n fo ten baa maa yi yin tua O tien fuom diegu. O fuom n ye naan kan. lan yi baa tua yaasalayidlo ngagd O tienu po, k pad o po yaa pad n pagidi, ki go man o po, kelma Yesu kristo yaa po **6** Li dian ki yed: Diid n bli siyon dogu nni li tanpuukal, min gand yaal ki ltie tanmonl yua n dug li tanl yen po kul kan fiag, yen l tingbal tancianl. **7** Laa tanl tie jingd yinb yaab n daan po. Ama yaab n kaa daan po wan, l tie b tan maab n den yie yaa tanl, lan n tua l tan puukaal. **8** B tuud klma baa tuo k daan o tienu maam. k bji ba li tund k ya tie yene. **9** Ama yinb wan, yi tie ban den gand yaa buolu, o bad o salayidla, yaa buolu n gagd k ñyan, wan baa yaa buolu yucel po. o yin yin k yin yi ña l biigl ni, k kua o yenm. **10** Ji den kpel ki tie o buolu ama molanne k ji tie o buolu, yii den kpel baa k o gbad ji po nuñima, ama moala o gbad yi po n nuñima. **11** N buakaab n mia k go tund yi, yinb yaab n tie camba yen b canb ñanduna ni, k yin yaa yied k da tiend o toabu yen yi maalmma. **12** Yin ya pia o yinyienu ñaamu yen yaban k ban o tienu sigin. lan wan b ya mad k tien yaal n bia, ban la e tundjama k kpiagd o tienu, o cuam daal. **13** Lan wan, yin yaa jind yi yula klma yomdan po, b nuba n din ya bol danba kul kan, la tie n diem bad. **14** B gobnanbara kan wan soan yaaba ban yaa pa e tagl danba b biadman panpaani, k yaa pag yaab n tiend yaal n tiel moa. **15** Klma, otienu bua k yin yaa tiend yaal n ñyan yeni, k fid k mumõni b yanbaandamb yen b yanbidanb ñoana. **16** yin pia n yam, k ji da tie n yam ya kpiagd n ba tie n biadm, ama yin yaa tie nan o tienu

naacenb. **17** Yingni b niaalba kul, k bua yi lieb, yaa jie man o tienu, k conl ni o bado. **18** Yinb b naacenb, yin yaa fangi yi canbaanb, k miid y yula b kan, laa tie yaab n jan k go ding bebe kan ka, ba yaaba yaa yama n pa mal ya kan. **19** B ya faligid o mial k waa pia tagil, k o tuo k gaa klma o fang o tienu, l tie yaa bonl n jan. **20** bi ya faligi yi klma yi tiend t tuonbiad k yijuun, l baa cuan yi po be yaa pagd? ama ya tiend yaal jan k b falii, k yi juun l tie yaa bonl jan o tienu nintual. **21** o tienu den yin yi lan yaa po, klma kilisu wan oba modo den laa fala yinb yaa po, k janja yi lisam tong buol, k yin yaa janja o ya fuunu. **22** Wan, waa den tien tuonbiad kul, baa den gbad bandugu o ñoabu ni. **23** Ban den sugo ya yogunu, waa den ñian, ban den falgd o ya yogunu, waa den fun yenba, ama o den tend o yul yua n jaag t buud yen n tegm. **24** wan yua n den tug ti tuonbid o gbanand ni o daagu po, k tinb yaa n kpe ti tuonbiad po yeni n ya ye k fo k baa tiend t jnand, l tie klma o yied ya po k yi paag. **25** Yi den tie nan yape n bod yen, ama moala yi guan yi yankpaagamo kan, wan yi guud ka ya kan.

3 Yinba bi puoba, yin ya jiindi yibá ki colni yi ciaba; yeni bi jaba siiga, yaaba n ki colni U Tienu maama n lá bi denpuoba yenyienjamu po, ki mo n colni U Tienu maama. **2** Ban lá ke yi yenyienu ye u bá, ki janji, kaa pia jogndi. **3** Yi janmu n da tie yu ke bi niba baa nua kav, nani ki piani ti yudi, ki pili wula biamu leni li laani, ki la ti tiagbengdi, **4** Ama, lan ya tie ya janmu n ye yi pala nni, mi tagma nni janmu yu n tie li papienleni mi yanduanma, n pia ya dunga n yabi U Tienu kani. **5** Li tie yeni, yogu bá ke bi puorjanba bo jiini bi bá ki colni bi ciaba, ki daani U Tienu nni, **6** Li tie nani Sara n bo jiini o bá ki colni Abrahami, ki bo yii o oyonbdaano yeni. Li ñiani o kani ke yi tua bi jifanba, ki tuuni a tuonjana, ki jeje bá kan fidi ki ñjadi yi yama. **7** Bi puordanba, ya ye leni yi denpuoba mi yuafuoma nni, ki ya bani ke bi tie yaaba ki pia paalu ki pundi yi, ya colni ba kelima ban leni yinba n ba taani ki baa U Tienu kani ñalbalgo leni li miali. Yin ya fo yeni, ke libá n da tua bonpankaala yi jaandi po. **8** N maajuodma tie ne; yi vkuli n ya pia maalyenma leni yi lieba, ki ya gbia yi lieba ninñima, ki gbie leni mi buama yi ninjabo po, ki go ya pia mi ninñingbadmav, ki ya jiindi yibá yi lieba kani. **9** Da taadi mani ti biadi ki pa ti biadi, lan yaa ka ki taa ti sugdi ki pa ti sugdi; ama yin ya gaali yi lieba kelima lan ya po i ke o yini yi ke yin baa o kani li seli. **10** Yua bua wan ya pia li miali, ke saala po lan ya janji o po, wan cuo o ñobu yeni o biadima, k go ja u faagu. **11** Wan ja u bonbiigu tiema ki yaa tie yaali janji, ki ñodi mi yanduanma. **12** U Tienu nubina ma o numoma po k o go cengi bi jaandi. Ama u Tienu nungi moni yaaba tiendi ti biidi po. **13** Ñjma bo fidi ki biidi ja ya yogunu k a tie yaali janji. **14** Ama li ya sua k a laadi fala ki dugni janja i momoani ya po mi yediyanma tie a yaali. Yin daa jie ki go daa ñjadi i yama. **15** Yenii lan kuli doni mani jesu yeli i pal nni. ki janbi bobni ki ya guu yaaba ba buali yi yaala

ya po cedi k i dugi u Tienu po. Ama yin yi tieni li kuli ne suoo yeni li colini. **16** Yi mändi ki togu n ya janji, ki yabi sugdi jesu ñjödima po, bii g maadi ti mabiidi ti po, ban fiagi. **17** A li ya tie u Tienu buama po ti la fala mi janma tiema po latu yeni ti la fala ti biidi tiema po. **18** Kristi mo la fala yema t biidi po, wan yua bo tiegi, o la fala tim yaaba bo tie ti biididanba po. Ki wan fidi ki nagini ti u Tienu kani. Bi bo kpa'o yeni o gbanandi, ama k o naano yiedi. **19** O tagnmi bo gedi u tinkpiigu nni ki muadu u Tienu laabaali **20** Ban yaaba bo ye li mabilu nni ki bo k colini ya yogu k u Tienu bo puni li juuli ki guu Noe yognu yeni ya yognu k o bo kpaagi gu ñinbiaciangu yaali k u Tienu bo fie nibyiani mieli mi ñinma nni. **21** Li tie mi ñinwulma bonnannanli yua gaa ti dinne ki laa tie nani o ñuudi ti jogndi ti gbanu po ka. Ama ya bontitiedi n janji u Tienu nungi nni Jesu Kristi yiedima nni. **22** Yua ye u Tienu jieni po wan doni poli naan kani ki menekinba, u paaciandanba, yenibi yiko danba colin'o.

4 Lan wan, klma kilisu den laa fala o gbanand po. Yi mon bobn k sed lan yantial, klma yua laa fala o gbanand nni paad t biid. **2** Lan ya po, ya dana sien o po hal omial bianu, yin da go mad ki bua ti gbanand buam ka, ama o tienu buam. **3** Li yaabd klma ya yogu n pend eden sonn yab n k ban o tienu ya tuona li po n conconma, yen t gbanand bon bua kaal biadla po, li da ñugaadl k di k ñu pend yen e buuli po. **4** Li tie boncanl, yin da tie tomtom k ban kua n conconma sanu nni yen ban ya pua e po ofagu. **5** Ama bi baa wan yua bonmn k ba jaa t buud yab n suo yen yab ban kpe kul. **6** L tie lan ya po k b den wan o tienu labaal yab n kpe kul, k ban fid k ya pia o tienu mial klma n fuom po, ban den bun b nub gbanand po klpen. **7** Bonl kul jijug nag. yin ya fani k janb ya kub e yula k ya paa e jaand nni. **8** Lan fid bonl. Yin ya buaman e lieb yen e paal kul, klma n buam piin t biid boncianl. **9** Yin yaa gaan e lieb cangu, k da yied man. **10** Nan yi tie o tienu ñalbal bogid ka janja, yua kul ya suan o lielo po yen ya paal ko den ga. **11** Nul ya maad, lan ya tie nan o tienu maam. Nul ya pia o tienu wuol wan ya pial yen ya paalu k o tienu tien lan fid bon kul o tienu ya kpiagd yesu kilisu po. yua die t kpiagd yen o palu abina yen abina, amina. (aión q165) **12** N buakab, lan ludi y nan boncanl yen, yen ya fala n bacia k bigne kul. **13** Ama e paala n yaman, klma y tan yen kilisu o falan, okpiagd ya cua ya yogu e paala baa mann paa. **14** Biya sugdi y klmakilisu yel po, li pamani n ya ye yene klma t kpiagd fuom yen o tienu fuom ye yene **15** Ama e sigan o ba kul n da laa fala klma o tie o nikpaloo, nan o nayigo bii yua tien yal n k janji, k go da kua b tiammaa nni. **16** Ama yua la fala klma o tie danka, wan da jie efe li po, wan kpiag o tienu yel. **17** O yogu pund k t ti buud ba cind o tienu den. lan wan, li yaa tie k t buu cili yen tinb, yaaba n yie ka gaa o tienu labaal janja y jodima ji ba tie lede? **18** Nan e dian n maad maam. o nijamo ya la fala o foam poyua yie o tienu yen tie tuonbiad daano mo te? **19** lan wan, li pund

k yaban lad fala k li tie o tienu ya buam po n suag k ya
tiend yal ḷan k ḷan b nanlmu yua tagiti ya nug nni.

5 Diid ya maam k n mad yimb a nikpela yab ye i ya
siign, min o nikpelo nan ban yen, kilisu falaa sieda po.
yen k go ye ya ciagd n ba te cuu. **2** ḷaanbi kub man o
tienu yand yab ye e nugun, lan di tie nan mabl ka, ama n
yambuam, yen o tienu po. la di tie ḷmapangu po ka ama
l pa pienl. **3** Lan da tie e po nan paalu yim yen yab ced
k baa in bødm, ama yin ya tie man yaban mòn ti yand
po. **4** ya yogunu ko yankpabaad bo legd oba ten yi ya
baad folga n pia t ciagd n kan ba bia. **5** Yimb yaab n tie
jawaaba mòn jiman e ba a nukpela kan. yal tie e buol kan
kul, k ya pia min yan jim, klma o tienu tie ḷalbalg yab jiin
b baa kul. **6** Jinman e ba o tienu nugupaalu po. lan fiidi
k wan duon yi o yogu ḷamu po. **7** Yen yin tugd man e
maalm kul, klma o mònno ḷam ki kubii. **8** Ya tie dogdma,
ẏam ya kub man. e nando sitan fangi nan liyanbol yen k
kpan yua ko ba ḷmano. **9** Pado man yen ya dandanl pa
paa, band man k lan faala n kuan e ninjab l ḷandunlin.
10 Ya tienu pa kan kul, k yi yi yesu kilisu ciagd yogu kul
tu, k l ya po e ba cagni wamu, ko ba te guani k pag yi, k
ten yi l junli, opaalu k go tien yi yal ke baa te ḷanmbised.
(aiōnios g166) **11** Wani pia o paalu yogu kul tuu! aminal (aiōn
g165) **12** N tøgn silivain po t ninjua yua tieg k n dian k
bua pag e pala k maad k ya ḷalbalg tienu k yi ḷuan n
tie e mumon. **13** Babilona jandiogu yab fuond yi, yen
mark n bijua mo. **14** Fuond man e lieb k gobini ilieb kul,
k yanduam ya ye yene.

2 Pieri

1 Siimon Pier, Jesu Kristo ȣuantieb yen u tuon sunl, ku din yab ga t mo ya dindal liel, kl tie t tienu mon kund yen t letua Jesu Kristo po. **2** T tienu yen te yomdaano Jesu jal balg yen u yan duam nya ye yen i **3** Nan u tien paalu ntenti yal bu piel g tod ti tin ya pia l mia yen t ȣand, lan na yua yinti n ten ti ya bam kl tie u yabdu yen u ȣanol po, **4** lan yul ceod ku puoni yal yab k go ȣan yam k yoyen t klan Piet lan togn l kan yin mo ji ya naan yen u tien, nan yin san k ȣja t jøgnd yal ye dul nan kdugn t nian biid po. **5** Li ya po mono ced ki bu mond k tug i dindan l k taan yen t ȣand, i ya taan yen ti ȣand yin pugn n barn. **6** i ya pugn n ban m yin ya tie bon kul k dagd, i ya tie g dagd yin pugn f juunl, i ya pugn l juunl yin pugn l paniigl, i ya pugn l paniigl yi pugn tjaand **7** i ya pugn t ȣaand yin pugn n buam yen i lieb i ya pugn n buam yen i lieb i nugi m ya tien i leib po. **8** G dugn l kul ya ye yentti, bojanli, l kanja t pam t yomdan Jesu banm n. **9** Ama yua k pia l banm kul ne tie juam i, u k no Pagm, u sund o tuon bikpela kul piinu u. **10** L ya po ced k maad n nidjab k i yin mond g ya se gal tie. Wan yini yen wan Lougol: nand, k dugn i ya se yeen, i kan ban k baa. **11** Lani k t bu kua t yomdaan Jiesu Kristo diem n. (aiōnios g166) **12** L po ced kn bu mond Kjam ktiedi l bona, yen yin den lban mono k yin go ȣam kya se dinne i momonin. **13** n la kl tie n po ninmonli min da pia imian ne min mond k find i k ȣam k ce gli. **14** Nan tyom dano Jiesu Kristo n dan dogd k Waantrhand yen, n ban kinkuum jikpag. **15** Ama n mond k n kuum puolpo mono, yin ȣa tian lbona po. **16** T ktug kpelug lanya ka kpanjam ka k tundi yiesu paalu yen u guanm, ama t tudi nan tinm mono nlao yen t nimbinl yeni. **17** u ga tba u tien kan t kpiagol yen t yabnd ya yogu k t Tieu bu maadyeno tapolko k maad u ne tie n bibuadigi, n ta n buam kul tu g tien u ya poi. **18** k t den ye yeno l jualpo kt gbad u niel k l nan tapol po **19** T go ban k tin ȣam g coln n magnuam yal ne kl tie nan l fidle yal yien l bubonl na tie momoni ya ca yen lan pan Panel ku sinjagun. ȣma big n ji Pii ti paln. **20** Tn go ȣam g ya ban k u tien magnuam ne g dabt sogl Tuntuna, **21** K dugn l ktie nuPosaal yanbuam po ka knmagnuam bang nan, ama fojam n ȣmagol b mub kb maad u Tien po.

2 O dogu nni bo pia i sawalipua fadanba, l bia t baa tie n yeni i siiga, k bo ti cua yeni m bangitudikaama k bo yie diedo yua den cua k fabi ba, k cua yeni bi po to tondi. **2** B tianba bo ti ȣodi bi faagu sanu nni k baa m cacagma nni' **3** tugtogo po b, bi bo su'i yeni n tie faagu. ban yaaba k b gua 'b hali k li fagi l mabli po k b ye biidma k pia gbeam. **4** kelima u tienu den yabidi meleke ba yaa biid ama o kagdi b po o mubuogu i, k ji guu b buud daali. (Tartaroō g5020) **5** U tienu go daani ȣanduna niba yaabi ye hal ya yogu ba k dad b tuba. u den cedi ki taagi baa k biani ya nuba bo coln'o, Ama o bo fie Noe o mokundaani. **6** O tienu go bo dadi b nuba tuba k juu

Sodome yen Gomore dogu o muu k li buodi ki to fantam. yaal bo cua bo tie tubdadli yaab k coln'o po. **7** Ama o bo ȣani Loti "Loti bo tie numoni" k bo yiq'u yeni l dogu niba n tieni ban bua yaali k b yiyyieni pia i fee. **8** Wan l nitieginka den ye yeni yanyagiiciandi yen wan gba k go ban tie b niba ya biadima **9** kul ya po o diedo faabi yaaba fangi ki nan bo dadi b niba tuba ti buudi daali. **10** o bujiali cuonu ba cuo yaaba n gua t gbananbonbuakala yal njoagini k go fali o diedo bali. **11** Bani meleki nba yaab pia u fidu yeni u paacianmu k cie b bangi- faadanba k fali 'b k bia go k sugi ba. **12** Ama lan niba tie nani ti yandi yeni b sugidi ban k ban yaala b ba kpa bi nani ti yandi yeni **13** Ban somi ya tuonbiidi yeni ti t bo la l tuonbiidi fiuadi o yienu k bo soni gbanandi n bua yali, b go kan taan yeni, k bo je m jiema b bontitiedi biid b yela k go kuandi ba i fei. b tie k bondi k l mani bi po. **14** Ban l kpaani b puobi k bua ban yaa tie t biidi yokul. B bondi yaaba k pia dudugidi kristo nni, k b ȣua'b. Bsuni k bonla kuli n ji ya tie b yaami. Bani k u tienu to'b o ȣobu. **15** b daan o san ȣanmo k bodi k fagidi, g go bo sôd bijua Balam sanu. wan balaam bo bua ti jiedi, k ban ji ban ban bo tie'o yaali k wan sundi o biid po. **16** Ama u tienu den fu yen' o o bontitiedi po. k cedi k'o ȣub'o ya yang k maad, maadi yen'o nani nifosali nialu. k beli wan u tienu tondikaaba balaam k wan sundi o jadituona. **17** ya nib n du o faagu tundli ne, tie nani cakuoma yeni b bia baa tie nani ya tawalibagu k u faagu pie k l kand yeni. U tienu bobn l yiali b po l bônbonli. (questioned) **18** Byi bobni yeni b mabami boncianla k l nan k pia niim nni, k taa o nulo n nian yaala k ȣan yeni k dianlo u diagu, k cuo ya nibi n da k gbaa k yie yeni yaaba nyie u tienu sanu **19** b yi puo'b yaali n kuai k ban mono nan nua k b gbanandi bua a bona yeni. k bo bianba. **20** Yeni l sua k ya sua k niba gba k t ȣian ȣanduna ne jogndi tuona kelima ti diedo yesu kristi o candaano ya bandima po b juodima baa bia kie bi cilma. **21** Lan danba bo ya k ban t m ȣokundi sanu, bani n ȣan yeni ban bandi l sanu, k go daan u tienu maama yaal k bo tund'byeni. **22** Li tie bipo nani ya kpanjamni n tie mõmõni yeni. "o gbanlo go ki di o siindi" yeni: bi ya wali duoña o go ki pangidi ti bgidi nniò.

3 N buakaaba, diid mani kadaadi lie po n yeni k n da ii. N dangi li kuli ne ki bua tiandi ya tunda ki den ga yeni, k kpaani ki yin ya pia mi maaljanbi. **2** K lan fidi k yin ya pia tiani U Tieu niñuantieba n den maadi ti yaali k togni t yonbidaano yeni ti fiedo yiko nba. **3** Ya tunda ki den gaa bi tundikaabi kani yeni, k lan fidi ki yin ya bani k dajijuogi da naan, b nibi b cua k ya laa yii ki sugdi. **4** K tua, wan den puoni ti k o b guani yeni, o ji ye le i? Kilima hali ti yajanba n kpe l da li tie nani lan den cili maami yeni. **5** Bi bua sundi k U Tieu maami po i k tapoli yeni i tingi den tagi, yeni k o den taani mi ȣima kaan yendu kani, k cedi ki tingi ji bil kuonli. **6** Li bona po i k mi ȣuma den yili ȣanduna ki dini ya miiana n den ye. **7** Polu yeni i tinga ya ye molane, U Tieu yedi k o baa ye i ki guu ya daali k u te ba bu bina buudi, ki biani yaabi

ki colmo. K o polu yeni tinga n di o mu k buodi. **8** Ama n buakaaba bonyenli baba n ye ki bo kan sundi, yeni ti yonbidaano ya po, daayenli tie nani bina tudli yeni, k bina tudli tie nani daayenli yeni. **9** Bi tianbi maali k ti yonbidaano yuandi yeni wan den puoni yaali, ama o pia ti po li pañiili, kilima waa bua ki nuli n bia fami, ama o bua ki yua kuli n lebdi o pali ki ñaa ti biidi tiema. **10** Ti yonbidaano n bi cua ya daali, li baa tie nani o suudi n yi libdi bi nibi yeni. Li daali tapoli po bi bodi, k yaali n ye poli kuli n di o mu, ki tinga yeni yaali n ye i tingi po kuli mo bo di o mu. **11** Nani li bona kuli n bo di o mu yeni, tin ji ya bani ti cenli yali n wangí k ti colni U Tieu, ki go ñuagu yeni ti pala kuli. **12** Nani tin guu ya daali k U Tieu seni k go ba guani tonmi yeni, li daali k tapoli po bona kuli baa di o mu, ki yali n ye tapoli po n dondi o muwalu nni. **13** Ama ti guu o puoni nni, tapoli panli yeni tinga panli (ñandunpanli) naani ki momoni ye. **14** Lani n cedi, n buakaaba, tin fidi ki ya guu li bona kuli, tin bobni ti ba ki da pia jogdi yeni i jalgi ba kuli, ki ya ye mi yanduanma nni. **15** Bandi mani ki ti yonbidaano pañiili tie tiya fabui. Nani ti ninjua buado pol mo ñ den diani yaali, yeni ya yanfuom ko den pia. **16** O maadi li maami ya tila n kuli k o dangi, ka lanbona ye lienn k li maama niimn m gbadma paa. K bi yanbondanba yeni yaabi da ki banil li niimn soqnd li maam k li bo guani ki bianba. **17** Yinbi n buakaaba, yin bani li po yeni, tuodi mani ki cuo i ba, k da ñaa ki ti nibiidi tudima n lebdi nani yin den kubi k li paa maami yeni. **18** Ama mõndi mani ki bandi ti yonbidaano Jesu kritu. K o ñalbaligo yeni o yudandi n cili molane, k da pia juodima. Ami (aïon g165)

1 Jan

1 Yal den cindi ki ye cilga, tin gbad yaal, tin la yaal, yen tin nubina, tin ŋuadi yaal k t nugii sii k l no l miali nōmaam. **2** kelima l miali bo wuodi, ki ti la'o ki mo ji tie o sida, k muadi l miakangbenl, yua den ye ti baa kan k ti ji la'o. (*aiōnios g166*) **3** tin la yaal yeni tim gbad yaal ti kpaandi yi k mo fid ya ye yen ti. Ama tin titaanyema ti yen yenti ti ba yeni u bijua Jesus kristu i. **4** T da l bona k ti pala ḥanb k ya mani. **5** mi mama yua k ti ga u kan k maadi, l tie k u tienu tie yenyenma ka pia bonbonli. **6** Ti ya ye k t taa ye k nan cuoni l bonbonli nni. ti pua faama i. ti tuagi mōni sanu. **7** Ama ti ya cuon i m yenyiema nni nani wan m ḥono n ye m yenyiema yen i, t kul baa ta ye i, k u bijua Jesus somi piidi ti biidi. **8** Ti ya yedi k ti pia biidi, t bondi ti baa i, ti piaki maamōnmi **9** ti ya maadi ti biidi l tiegi g bia dagdi k ban mia sugli ti po. kñan ti ti tuonbiadi n i **10** T ya ye k t k pia biid t pua faama u tienu nōmaama k ye yen ti.

2 Naabila, n da i li til ne k tien i ki yin daa biid. Ama li ya tie ki nul tien biid, t pia o todka t baa U Tienu kani. Wani n tie jesu klisto o mōnkundaano. **20** Tugi o ba ki yidi salgi ti biidi po, ki ti biidi n piini. Li ki tie tinbi baba ya biidi ka, ama ḥanduna niba kuli ya biidi po i. **3** Ti ya colni o yikonba, lani wangki ti band o. **4** O nuli ya maadi: k o bani U Tienu ki nan ki colni o yikonba, o tie faagu daano, ki li daano pia maamōnba, **5** Ama, yua n colni U Tienu maama, U Tienu buama ḥanbi ki ye yen o, yenti, ti bu fidi k bandi k ti ye yen o. **6** Yua maadi k ki ye yen U Tienu, li daan o yinyienmo baa tien nani jesu yinyienmo baa tie maama yenti. **7** N buakaaba, li ki tie yiko bonpanli ka k n tieni, ama li tie yiko kpeli ki bo ga hali ciliyogu, li yiko bonkpeli tie ya maama ki den bani yenti. **8** Yen li kuli ne li tie yiko bonpanli k n dian k ten i, yaali n tie maamōnbi, yinba yen wani ya siign tie ki li bonbonli yaadi, ki mi yinyenma cua. **9** Yua maadi k o ye mi yinyenma nni, ki naa bua o ninjua, o go da li ye li bonbonli nni, **10** Yua bua o ninjua n ye mi yinyenma nni, li ba kuli kan fidi ki cedi ki wan ba ti biid n. **11** Yua ki bua o ninjua, ye li bonbonli nni, o cuoni li bonbonli nni, ki ji ki bani wan caa naani, ki dugnii li bonbonli juani o nuni. **12** N dian i li til ne, yinb n yaabila, ki dugnii U Tienu tieni sugli i biidi po ki dugnii o yeli po. **13** Yinb bibaanba, ki dugnii i bani yua bo ye hali ciliyo, yinb o nupangu, n dian i, ki dugnii i paadi o bonbiugu-daan o. yinb n yaabila, yin ban U Tienu po yenti, n cedi k n dian i li tili ne. **14** Yinb bibaanba, n dian i ki dugnii i bani yua bo ye hali ciliyogunu, yinbi o nupangu, n dian i ki dugnii i kubi ki li pa, ki ga U Tienu maama ki bil i pala nni ki paadi sitaani. **15** Da bua mani ḥanduna, ki go da bua ya bona ye ḥanduna nni. Li ya sua ki nul buadi ḥanduna, U Tienu buama ji ki ye li daan o nni. **16** ki dugnii, ya bona ye ḥanduna ne kuli, ki ḥani U Tienu kani ka, ama ḥanduna nni, o nufosaalo n niani yaali yen o nuni n nua yaali, yen

o jagbelima ki ḥa ti baa kan ka, ama li ḥa ḥanduna nni. **17** ḥanduna yen bi niba n niani yaali k li ḥani, ji pend. Ama yua tie U Tienu n bua yaali wani, baa li ye yogukuli. (*aiōnios g165*) **18** Abila, i jijuogu yognu, nani yin den gbad i bi maadi ki klisto yibala yabi boncianli: li po n cedi ki ti bandi k i jijuogu yogunu pundi. **19** Bi ḥani ti siiga nni, ama bi den ki tie ti yabi ka. Bi bo tie ti yabi, tinba yenti bani n bo baa ye. Li tieni ki lan waani, ki bi ki tie ti yabi. **20** I ya po, i ga mi yedinjanma yua bo tie niyamo yen kani. Ki kuli piua mi banma. **21** N dian i kelima i bani i maamōnbi ka, ama i ban li, k faagu ba ki ye i maamōnbi nni. **22** ḥyama n tie faagudaan o i, o faagudaan o tie yua yie ki jesu ki tie klistu i? li daan o tie klistu yibalo, yua nia ti baa yen o bijua. **23** Yua ki bani U Tienu bijua, ki bani U Tienu mo, yua tuo ki ga U Tienu bijua, o ga U Tienu mo. **24** Yin den gbad ya maama hali ciliyogu yenti, ye i pala nni, i ji taani ki ye yenti U Tienu bijua i yen U Tienu. **25** Wan puoni k o bi ten ti yaali n tie: ya miali ki pia gbema. (*aiōnios g166*) **26** N dian i li bona ki li nua ya niba kpaani ki ban buoni i. **27** Yinba wani, wan den ten i ya fuojanba ye yen i. L ji ki buali ki nul n tundi ka; ama nani o fuojanma n tundi a bona nni kuli ne, ki li tie maamōnba n ye k k tie faagu ka yenti. Ya ye mani nani fuojanma n tundi maama. **28** To, mōlane, n yaabila, ya ye mani yenti klistu ki fidi ki ya pia li papāali ya yogunu k o t bu legd, k o legdm daali ki fee n da di ti, ki bi fagdi yen o. **29** I ya bani k o tie yua kuni o mōnkundi, yin go ya bani ki yua ntie ti mōnkundi kuli, U Tienu n mal li daan op.

3 Didi mani U Tienu n bua ti maama, lan fidi k ban yin ti o bila! T go li tie mo. ḥanduna ya ki ban ti, kelima b k ban o. **2** N ḥuankaaba, mōlane ti ji tie U Tienu bila i, k tin bua ya tie yaaba da ki legdi(dōgd), ti baa naani yen o, kelima wan li naadi, ti ba la o yenti. **3** Yua n pia li dandanli, o ḥani nani wan ḥani maama yenti. **4** Yua tie biid, k coln U Tienu maama, k t biid tienma tie U Tienu maama yema. **5** I bani ki jesu ba ki bua piini ti biidi, o naa go pia tagiliba kuli. **6** Yua ga o maama ji kan tieni biidi, yua tien biidi, o k la o, k ga k ban o. **7** A bila, nul n da bond i. Yua maadi i moni, mon nani wani mo n mon maama yenti. **8** Yua tie biidi, tie sitaani yua i, kelima hali mi cilima yogunu, sitaani tie biidaano. U Tienu bijua cua ki bua wan biidi sitaani tuona. **9** Yua mal(ga) U Tienu nni, o ji kan tieni biidi, kelima o ye yenti U Tienu yanfuoma, k o ji kan fidi ki tieni biidi, kelima U Tienu tie o baa i. **10** Li kani ki t bu bandi U Tienu yenti sitaani bila. Yua ki tuagi i maamōnbi sanu yen yua n k bua o ninjua, k tie U Tienu biga. **11** Kelima yin den cili ki gbad yaali, li tie k ti ya bua ti lieba. **12** K da naani yenti kayen yua den tie nibiigu, k kpa o ninjua. Be ya po i k o den kpa o? Kelima o tuona den bii, k o ninjua tuona ḥani. **13** N naataani lan da lid i, li ya tie ki ḥanduna yie i. **14** Ti bani ki ti ḥani mi kuuma yo, ki ji pia li miali, ki dugnii tin bua ti lieba yen po. Yua ki bua o lieba ye mi kuuma nni. **15** Yua ki bua o lielo tie nikpaloo, ki bani ki nikpaloo ki pia miakangbenli. (*aiōnios*

g166 16 O buama po i, k o cabi o miali ti po, yeni k ti mo bi lu ti miali ti naataani po. 17 Li ya tie k nul pia ḥanduna ne piama, k nan nua k o ninjua ye mabli nni, k o kan tod o, be wangí k o pia U Tieu maama? 18 N bid, t buama n da tie nobun nni yen lanbu po ka, ama lan ya tie ti tuona nni yen i moni. 19 L kani k ti baa bandi yeni i moni tin ie yaaba, k ti pala n ya pa o po. 20 Li ya tie k tin tien yaali mabndi ti pala, t ban k U Tieu yabi ki cie ti pala, k o go bani bonli kuli. 21 N bibuadi, li sua ki ti tuona ki mabndi ti, ti pia li papaali U Tieu kani. 22 Tin miadi yaali kuli ti laadi, kelima ti cōlni o yikonba k go tiendi o buama. 23 O yiko n ne: tin ya daani o bijua jesu yeli po, ki bua ti lieba nani o yikonba n wangí ti maama. 24 Yua cōln U Tieu lanbona, o tie o yua i, k o ye yen o; ki ti bani k o ye yeni ti k dugni o fuorjanma yaali k o tien ti.

4 N buakaaba, bi niba boncianla yaaba n kubi mi tofaama laabaali wangí bi dogtieba lanya laabaalo i. Ama, li buali ke yin kpaagi bojanla ki cengi ban tundi maama, yeni i, i ba bandi bi bangima jua U Tieu momoni bii maa jua i. 2 N ba waani yi yin ba tieni maama ki bandi nilo ya wangí ya momoni n ñani U Tieu fojanma kani. Yaaba n kadi ki maadi ke Jesu Kirisiti ñani U Tieu kani, ki tua nilo nani tinba wangí ya laabaali n ñani U Tieu kani 3 Ama yaaba n ki kadi ki maadi yeni, ki wangí ya laabaali n ñani U Tieu kani. Bi tie Kirisiti yiekaaba ya tundkaaba i. I gbadi ke bi niba bua ban pundi ti siiga. Bá mola, bi ji ye ne i. 4 Nani yinba ñ tie n buakaaba yeni i, i tie U Tieu yaaba i, ki yie kaa dugi ban wangí yaali, kelima U Tieu yua n paani i pala ke i tiendi wan bua yaali pia u paalu, ki cie ḥanduna yua. 5 Ti ya diidi yaaba n wangí mi tofaama yeni, bani leni bi niba tie yaaba n yie ke bi kan kpiagi Jesu yeli i. Lani n cedi ke ban maadi yaali ñini ḥanduna ne niba kani i, lan n cedi ke li niba mo cengi ba. 6 Tinba wani tie U Tieu yaaba i. Yua n bani U Tieu kuli cengi tin tundi ba yaala. Ama ya nilo n ki tie U Tieu yua ki cengi tin wangí yaali. Tin ba tieni maama ki tieni mi paadima ki bandi yaaba n n tundi ya momoni n ñani U Tieu kani, leni yaaba pua bi lieba mi tofaama. 7 N buakaaba, li buali ke tin ya bua ti lieba, kelima U Tieu paandi ti pala, ki puni ti u paalu, ke tin buadi ti lieba, ki pugni i, yaaba n bua bi lieba, bi dugikaaba ji tua U Tieu bila i, ki bani o. 8 U Tieu waani bi niba o buama. Lani n cedi ke yaaba n ki bua bi lieba, bidugikaaba ki bani U Tieu. 9 N ba waani yi U Tieu ñ tieni maama ki waani ke o bua ti: O sóni o biyendaga ke wan cua ki tinga po ki paani ti pala, tin baa ya miali n ki pia gbenma o yeli po. 10 U Tieu kadi ki waani ti yaali n tie ki yan buadi nitøa yeni i moni: Liki ki wangí ke ti bua U Tieu ka, ama ke U Tieu n bua ti. Li po n cedi ke o sóni o bijua ke wan yidi o bá salga, ke wan fidi ki tieni ti tuonbiadi po sugli. 11 N buakaaba, nani U Tieu ñ bua ti maama ne, li tie ti po taladi tin ya bua ti lieba! 12 Nilobá kuli ki kpeli ki la U Tieu. Yeni lankuli i, ti ya bua ti lieba, li wangí cain ke U Tieu. Yeni lankuli i, ti ya bua ti lieba nani wan bua tin ya

tiendi maama. 13 N ba waani yi ke tin baa dugi maama ke ti ye U Tieu nui nni ke ti mo ye o nui nni: o puni ti o Fojanma. 14 Tinba bi tondiba la U Tieu Bijua, ki kadi ki maadi yaaba n sieni leni i moni, ke Ti Báa sóni o ke wan faabi ya niba n ye ya fala n ki pia gbenma bi tuonbiadi po ḥanduna nni. 15 Lanwani i, U Tieu ye leni yaaba saa i moni Jesu po. Bi yedi, "O tie U Tieu Bijua." Lanwani i, bi ji li ye U Tieu nui nni 16 Ti la U Tieu n bua ti maama ki cegdi, ki ji dugi ke o bua ti. Lani n cedi ke ti bua ti lieba. Kelima U Tieu yenyienu tie ke wan ya bua bi niba i, yaaba n bua bi lieba kaa cedi ye U Tieu nuinni ke o mo ye bi nui nni. 17 Li buali ke tin buadi ti lieba leni payenli. Ti ya tieni yeni, ke u yogu pundi ke U Tieu ñ jia ti buudi leni ti baa daani ke o kan jalgi ti. Ti baa daani kelima ti ye ḥanduna nni U Tieu nui nni, nani Kirisiti wani o bá ñ ye U Tieu nui nni maama. 18 Ti kan ya jie U Tieu li ya tie ke ti bua o lini i moni, kelima yaaba n bua U Tieu leni i moni ba fidi ki kan ya jie o. Ti ba fidi ki ya jie kelima o ba ti dadi ti tuba. Lanwani i, yaaba n jie U Tieu ki bua o leni payenli 19 Ti bua U tieu leni ti lieba bi dugikaaba kelima U Tieu n kpia ki buadi ti. 20 lanwani i, yaaba n tua "N bua U Tieu" ama ki nan nani o lielo dugikaaba pua tofaama i. Yaaba n ki bua bi lieba dugikaaba, yaaba ke bi nua ba, kan fidi ki ya bua U Tieu yua ke ba ki kpeli ki la. 21 Bili mani i yama nni ke U Tieu ñ bili ti po ya ñomaama n yeni. Ti ya bua o, ti baa li buali ke tin buadi ti lieba bi dugikaaba.

5 Yaaba kuli n tuo ke Jesu tie Kirisiti tie U Tieu bila yaaba ke U Tieu mali ba. Ke yua n bua Báa baa bua Báa bila ti lieba bi dugikaaba mo. 2 Tin ba tieni maama ki bandi cain ke ti bua U Tieu bila leni i moni, li tie ti ya bua U Tieu ki colini o ñomaama lan buali maama. 3 N maadi lani, kelima, ki buadi U Tieu niima nni tie tin colini o ñomaama. Ki tieni wan buali yaali nan ki paa. 4 Tinba yaaba ke U Tieu cedi ke ti tua o bila fidi ki yie, kaa tieni yaaba n ki dugi ñ buali ti ke tin tieni yaali; ti pia mi tuama ki cie yaaba n ki jua U Tieu. Ti ba fidi ki yie mi tudma sanu kelima ti dugi Kirisiti. 5 ñyna n tie ya nilo n paa ki cie yaali n ki jua U Tieu? Li tie yua dugi ke Jesu tie U Tieu Bijua. 6 Yin maali Jesu kirisiti po. O tie yua n ñani U Tieu kani, ki jidi ki tinga po. U Tieu kadi ki waani ke wani n sóni Jesu ya yognu ke Jan wuli Jesu mi ñima nni. Ama o kuuma puoli, mi sôma bo ñani o gbanu nni. K U Tieu fojanma saa i moni, ke Jesu Kirisiti ñani U Tieu kani i. 7 Lani bona taa ne tie nani nibuoli taa n saa i moni yeni. 8 U Tieu Forjanma jidi mi ñima nni Jan ñ wuli Jesu ya yognu, yeni Jesu sôma ñ ñani o gbanu nni, wan kpe ya yognu li dap. oonponli po. Lani bona taa kuli maadi ti bonyenli i, Ke Jesu ñani U Tieu kani. 9 Ti maani ki dugi nitøba ñ maadi ti yaali. Ama ti bi baa dugi U Tieu ñ yedi yaali ke mabli bá ki ye. Ke o go tuodi ki waani yaali n nua o Bijua po 10 Yaaba n dugi U Tieu Bijua po bani bi yenyienu nni yaali n tie momoni, o po. Ama yaaba n ki dugi U Tieu ñ yedi yaali yi o mi tofaama

daano i, kelima bi yie kaa dugi U Tieu n̄ tuodi ki waani yaali o Bijua po **11** U Tieu n̄ yedi ti yaali n ne: "N puni yi ya miali n ki pia gbenma" Ti baa tundi ki fo, li ya tie ke ti kubni ti bá o Bijua nui nni. (**aiōnios g166**) **12** Yaaba kubni biyuli U Tieu Bijua nui nni baa tundi k fo leni U Tieu. Yaaba n ki kubni bi yula o nui nni, kan ya tundi ki ye. **13** N diani ya tili ne yaaba n dugi ke Jesu tie U Tieu Bijua, lan fidi ki todii yin ya tundi ki ye. (**aiōnios g166**) **14** Tin kubni ti yuli o nui nni yeni, ti daani boncianla ke o cengi ti, li ya tie ke ti mia o ke wan tieni yaali kuli, o yen tuo i. **15** Ke ti ya bani ke o cengi ti, tin mia o yaali kuli, lanwani i, ti ba fidi ki ya daani ke tin mia yaali kuli. **16** Li ya tie ke a la a lieba, dugkaaba, ke bi tie yaal n ki ḷambi ki bia, ki ba paadi ba leni U Tieu, ḷjan la yeni i, a ba fidi k mai bi po ke U Tieu n̄ teni ba li miali, li tie wani yua ya biidi n kan paadi o leni U Tieu i. Ama, bi niba ye ki ba fidi ki tieni ya tuonbiadi nba paadi o leni U Tieu li bina leni li bina. N ki yedi ke ban jaandi wani yua n tieni lanya tuobiabolu ka. **17** Tuonbiadi kuli ki ḷjani U Tieu nunga nni, ama tuonbiadi kuli ka ba fidi ki paadi ti leni U Tieu hali mi kuuma. **18** Ti bani ke nilo ya tie U Tieu biga, o kan ya tundi ki tie ti tuonbiadi, ki ledi. Kelima U Tieu Bijua guu o ke Setaani, o biado n̄ da duoli o. **19** Ti bani ke ti tie U Tieu bila i, ama o biado n kubi ḷjanduna kuli. **20** Ti go bani ke U Tieu Bijua cua ti siiga, ki puni ti u paalu ke tin gbadi i momoni; ti kubni ti yuli wani yua tie i moni U Tieu Bijua, Jesu Kirisiti nui nni. Jesu Kirisiti tie U Tieu leni i moni, ke wani n puni ti u paalu ke ti baa ya miali n ki pia gbenma. (**aiōnios g166**) **21** N yedi yi, yinba yaaba n tie n buakaaba, fangi mani i yula ki da ḷjua ya tieni n ki pia paamoni

2 Jan

1 Mi u nikpeli n diani ya tili ne fi Kiria u tienu n gadi yua yen u bidi yi ku bua'b yen mōni. Min kukua ka buaba ama yaab bandi u tienu mumōni **2** U tinu momōni yua ye yen ti po k go baa ye yen ti yqgu kuli (**ajōn g165**) **3** Tjanbidi, sugili yeni laafia n ya ye ti. **4** M pal den mangi min den lá ka bila bila cuoni e mōni sanu nani t ba yikodi n bo buali maama. **5** Mōda mi bua bual'a yaal, Kiria min diana ya tilii k tie mabli kaa m tie tin den pia yaama hali m cilma nni l tie tin ya bua liebi. **6** K m buam tie ti ya jua ti ba u tienu yikodi lan ya yikodi k ti baa jua nani ti bo bangi nandi i cilga. **7** M tulma damban ba cua k yadi u dogu nni kaa tuo k Jesus den cua k te nifosalo k pia gbanandi. lan nubuolu tie m tulma daano n yeni wan k tuo Jesus. **8** Cuo mani i baa, k daa biani i tuonl ūuadi ama baa u paabu. **9** Yua ya caa banfagli kaa tuagi Jesus sanu wan ya bani k waa pia tienu ama yua tuagi o sanu pia ba yeni o bijua. **10** L ya tie k nul cua kaai kani kaa waani nani ti maadi maama ne yi daa ga'o i deni. yi bia daa fuod'o. **11** kelima yua maadi: i fuondi! mō tuuni t tuonbidi sanu i. **12** m pia m maama boncianli k bua k diani i po ama mi bua k diani yeni o mag i o kadaaugu po. ama n bua cua yua kuli yaadeni k ti pagi yeni ti lieba ūoba nni k yua kuli pal n mangi. **13** Anisalo yua k u tienu lugd'o yeni fuond ja.

3 Jan

1 Min o nikpelo, n diani li tili ne ki teni n buado Gayusi yua ke n bua o leni mōmōni. **2** N buado, n bua ḷan ya pia laafia, ke a bona kuli ñ ya cuoni a yenyienu nni, nani ḷan cuoni maama fini leni U Tienu siiga yeni. **3** N pali mangi a po, kelima a ninjaba Kristo yaaba den cua ne ki maadi nni, ke a ye i mōmōni sanu nni nani ḷan den li ye lini maama yeni. **4** Lbá ki ḷanbi ki mangi n pali nani min ti gbadi ke U Tienu bila kuli cuoni i mōmōni sanu nni. **5** N buado, a soni lan buali maama ti ninjaba Kristo yaaba po, bá ban li tie bi canba mōno. **6** Ban yaaba n cua ki maadi nni ke a pia mi buama ku jaanddiegu yeni, n miadi a ke a todi ba U Tienu n bua maama ke ban gedi bi sanu. **7** Kelima Jesu Kristo po n cedi ke bi cuoni li sanu; kaa gaa lbá yaaba n ki bani U Tienu kani **8** Lan niba ke li dagdi ke tin gaa ba, tin ya taa ki ye, ki tie U Tienu tuonsónla i mōmōni sanu nni. **9** N den diani maama bá ki teni ku jaanddiegu, ama Diotrefi yua bua wan ya tie liiga yua yeni, ki tuo ti maama. **10** Lan ya po n cedi, ti ya ti cua, n ba togdi yi wan tie yua, leni wan maadi ti po ya mabiidi; laa dagdi o po, ke o gó ki gaani ti ninjaba Kristo yaaba, ki gó yen pani yaaba n bua ban gaa ba, ki beli ki ñani ba ku jaanddiegu nni. **11** N buado, da togdi bonbiigu tienma, se yaala n ḷani. Yua tie yaala n ḷani U Tienu bani o, yua tie yaala n bia kan lá U Tienu. **12** Bi niba kuli pagi Demetrisi, tinba mōno tie sieda o po, fin mōno bani ke ti sieda tie mōni. **13** N gó pia mi maama boncianla ki bua maadi ama n nan ki bua ke n diani ma li tili nni ki teni a. **14** N maali ki kan waagi leni min lá ḷa, ke tin ḷanbi ki boe. Mi yanduanma ñ ya ye leni a. N dənlinba fuondi a. Fuondi fuondi ti dənlinba.

Jude

1 dude, jesu kilisu tuonsɔnl k go tie jak nijua, fuond yaab kul k o tienu yimb, k go bua yaab k kub bkul jesu kilisu nnin. **2** Ko njamu, n yanduam yen o tien buam n ya pugidi y po hal boncianla. **3** N buakaab, n den bua yi hal boncianla k diani y po yal tie t kul tan pia ya fabu. Ama n sua k li tie n po tila min diani k tundi yi k yin kɔni l dandanlin kɔnl, o tienu den ten ya nuba ḥyan ya dandanl o yog kul. **4** Ya nub k e dian den maad k b bujial cuonaa b wuoni kua ti sinsigin. ba conl o tienu, b lebd o tienu ḥyalbalg k l tie n comma, b go yie yesu kilisu, wan bebe n tie t canba yen t yomdaano. **5** ja man min gua tiade ya bona k yi ban, t yomdaan den faab o buolu t yombd Esipit nnin, yomdan den yuand biid yaab den yie b kan cuonlo. **6** O tienu kub, k loliba yogu kul l bonbonlin hal l bujial dacianl dal, ya malekin baa na den kub ban pia ya yial. (aiōnios g126) **7** S odom nub, gomod yen dogi ku kul yaab po, mon den kua n concom yen cangdi bul kul. l ya po b jii b mɔn ya mu k pia gbem, k b ji sua bonannangu. (aiōnios g166) **8** In yen, l nubaa bontitiedi tie yemi: L dangd ced k b ḥjond b ba k yie yomdaano paalu, k sug o malegba yaab pia t ciagd tanpolipo. **9** Ama misiel maleg mɔn den yie sitan k kɔn yeno mussa gbanand po. Ama wa den bua wan sugo, k den maado k yomdaano n mabno. **10** Ama l nub sugd ban k ban yaal. Ama ban ban yal yen n cagdm, nan t yand k pia l yanjagl, b biand b yula. **11** Yubɔl b po! b ḥjod k tongn caïn sanu, nan in piām ya boam, b go gbad baa nan balaam mo yen; k san k ban bia, k go fiini n janjanma k bodi nan qor yen. **12** li tie bani n ḥjogni yin n taani k di ya jiema. b yen di k go ḥnu k l pend, ka jie fe, k nua bi ya yula bebe. b tie nan o faalu n tud ya tawalgbong ke tienn yi taag yen, b go tie nan l fal ya tiidin naa loniba yogunu, ama k kuodi k kpe kum lie k be ḥabi. **13** B nann nan n ḥincianma ḥriñguona n lengdi ḥögidi b tuona n pia ya fe k lu t ḥinpupudi gbangbanl po, nan ya ḥyabia yaab god k ye yogu kul tuu l bonbonlin. (aiōn g165) **14** B mon go conl henok n den pua ya sawaalo, hal adam ya yabia bonbi lele k den yedi: diid man, yomdaano ba cua yen o maleg tudl. **15** yen wan jia o bud yua kul, yen k go maad yaab k den conlo kul, ban den tiendo yal kul k go den yieo yen l biid dam n den sugo, k go maad yal kul o po. **16** L nub ye l pabienlin yogu kul, k mɔn b yul po, k l kuandb t bua biid. B kub a lanbongbenga k bɔndi b nub k bua ban laa b kan l baoli. **17** Ama yimb yaab tie n dɔnl ba, n gua tiade man yesu kilisu tuonsɔnl n den maad yal. **18** B den maade: «a dena jog yogu, yab ba ḥnuad o tienu po, b baa te suo b yul po buam k go yie o tienu». **19** L tie lan nubel! buon yen n paadm, b nua b gbanand bon buam kal, baa pia o tienu fuom **20** Ama yimb, n buakab, maman e mial, l dandanljaml l tanpul po. yaa jand man o tienu fo ḥjam po. **21** ḥyambi kub man o tienubuam k ya guu man ti yomdaano yesu kilisu o njamu po, o ba tienti ya mial n k pia gbem. (aiōnios g166) **22** Yaa pia man n ḥnifum yab n tam

tam po. **23** Fab man yab ba fiid k ya ye k ḥnanb o mun, yab sieni yaa pia man b po n niñim, ama yen o jijeogu, da nagdman k b bona n da puo yi. **24** Hal yua ba fiid k guud yi n da ba k go fiid wann yii o ciagd, yin da pia ban fid k nangue yal yen l pamenl cianl. **25** Otienu yend yua faab ti yen t yomdano yesu kilisu po, wan n pia t ciagd yen ti baad gbengd, o paalu yen yiko, yogu kul, momonlan yen hal mial n kan gben yogu! amina. (aiōn g165)

Mi Dəgdima

1 Ne tie U Tienu ñ dəgdi yaali Jesu Kiristi po, ke wan waani o tondba yaali n ba tieni taladi, ki nagj moko. O soni o maleki o tondo Jan kani ke o waani o. **2** Jan tieni kasiedi ki kadi ki waani ke wan den la yaali kuli tie U Tienu maama yeni Jesu Kiristi kasiedi. **3** U Tienu ñ yadi o yedjanma yua n ba cogi yeni yaaba n cengi ya sawali maama ne, yeni yaaba n colni li sawalli maama bi yema nni kelima u yogu nagj. **4** Jan n diani ya tisonkaali ne Kiristi jaancagleleda yaa n ye Asi diema nni po: U Tienu yua bo ye, ki ye, ki go ba cua, yeni o malekileleda yaaba ye o badigbandi nintuali nni, **5** yeni Jesu Kiristi yua n tie o kasiedmono, yua n cindi ki mali bi tinkpiba siiga yeni ki tinga po badcianba ya badciamo ñ puni yi li ñjanbli yeni mi yanduanma. Wani yua n bua ti, ki daa ki faabi ti, ti tuonbiadi po yeni o sōma. **6** O cedi ke ti tua O Bää U Tienu po salga yidkaaba buolu; Ti yudandi yeni u paaciamu tie O yaali hali ya yogu n ki pia gbenma. Amil! (aiōn g165) **7** Wani n yeni, o ñani ti tawalgbandi nni; nunbu kuli ba la o, bayeni yaaba n den muu ki londi o kuli. Ki tinga po nibuoli kuli ba fabni o po. Nn! Lani n yeni, Amil! **8** O Diedo U Tienu yedi, "Mini n tie 'alfa yeni omega' lani n tie mi cilma yeni mi juodma, "Yua n bo ye, ki ye, ki go ba yuandi ki cua, u paaciamu daano." **9** Mini, Jan, i kpiilo yeni yua n taani ki ga yeni yi Jesu falaciamu, U tienu diema yeni ya juunli n ye Jesu nni, bi den sōni nni ban yii ya kpendedgli Patimosi po, U Tienu maama po yeni Jesu kasiedi po. **10** O Diedo daali, n den ye yeni Forjanma. N den gbadji n puoli po ya nialu n yabi, ki tie nani li naatunli yeni. **11** U den maadi, "Diani ñjan la yaali tili nni, ki sōni ki teni Jesu jaancagleleda yaaba n ye: Efesi po, Simirni po, Pergami po, Tiyatiri po, Sardesi po, Filadelifi po yeni lawodise po." **12** Ke n gbagi ki bua diidi ñjma ya nialu n maadi yeni nni, min gbagi, n la wula fidsantuankaani lele. **13** I fisantuankaani siiga nni nilo den ye ki naani yeni o nisaalo bijua, ki la liadfadgildi ke li jiidi hali o taabiamu, ke o benli ñaagi wula gbanñagdu. **14** O yuli yeni o yudi den pieni nani ti kunkundi yeni, ke o nuni tuudi u mupieni. **15** O taana den tie nani ti kudməndi yeni, ban duadi ya kudməndi u maafanu nni yeni, ke o nialu tie nani a ñinguona fuugu yeni. **16** O den muubi ñmaabilo lele o jieni, ke o ñəbu nni ña ya jugsiega n mani kaani lie kuli. O nunga den ñilgi ki tuudi nani u yensiiñigdu yenkpaaana yeni. **17** Min la o, ke n baa ki gbaani o nintuali nani n kpe yemi, ke o maani o nuujieni n po ki yedi nni, "Da jie. N tie yua n cindi yeni yua n juadi, **18** yeni yua n fo. N den kpe, ama didi N fo hali ya yogu n ki pia gbenmal! N go kubi mi kuuma yeni bi tinkpiba diema piemi. (aiōn g165, Hadēs g86) **19** Lanwani ii, ñjan diani ñjan la yaali kuli, yaali n ye mola ne yeni yaali n ba yuandi ki cua. **20** Yaali n duagi ñjan la ya ñmaabileleda nuujieni, yeni wula fidsantuankaani lele niima nni n ne:

a ñmaabileleda tie kiristi jaancagleleda malekinba i, ke i fidsantuankaani mo tie li jaancagleleda."

2 Diani ne ki teni Efesi Kiristi jaancagli maleki: Ne tie yua n muubi ñmaabilo lele o nuujieni, ki cuoni wula fidsantuankaani lele siiga nni ya lanbona i, **2** "N bani ñjan tieni yaali yeni ñjan soni ya tuoncianli yeni a juunli məndli (janiali). N bani ke jaa tieni nibiadba nunmanga. N bani ke a bigni yaaba n yedi ke bi tie tonda kaa tie ba, ki bandi ke bi tie faagu danba i. **3** N bani ke a məndi ki juuni, ki go ga fala hali boncianla n ya yeli po, ama, li naa wadi a pali. **4** Ama, n ba jalgi a yeni ñjan lindi a cincinbuama. **5** Lanwani ii, ñjan ya tiani ñjan cindi ki baa naani. ñjan tuubi, ki guani ki ya tiendi ñjan den kpia ki tiendi maama. A yaa tuubi, n ba cua a kani ki ñiani a fidsantuankaanu, un ye naani. **6** Ama n bani yaali n tie a gandi: a yie Nikolasi yaaba tuada, N mo ñ yie yaali n yeni. **7** Yua n pia a tuba wan cengi forjanma ñ maadi Kiristi jaancaga yaali. Yua n koni mi jama, ki paadi, n ba puni o u sanu wan di li miali tibu yaabu n se U Tienu Diema nni." **8** Diani ki teni Simirni jaancagli maleki: Yua cindi yeni yua n juodi, Yua n den kpe ki go ji fo lanbona n ne: **9** N bani a cacagma, yeni a namu ama a tie piado i. N bani yaaba n yedi ke bi tie Juufinba ki naa tie ba jonjongu. Bi tie Sutaani jaandiegua yaa baa i. **10** Da jie ya fala n bili ki guu a. Diidi! Sutani bobindi ki ba cuo ki luoni i siiga nni nitianba li dansaldieli nni, yin la fala dana piiga. Yin ya dugi n po hali yeni mi kuuma, n ba puni a li miali badfegligi. **11** Yua n pia tubli wan cengi Forjanma ñ maadi Kiristi jaancaga yaali. Yua n koni mi jama, ki paadi, kan la mi kuuliema fala." **12** Diani ki teni Pergami Kiristi jaancagli maleki: 'Yua n kubi ya jugsiega n mani kaani lie lanbona n ne: **13** N bani ñjan kua naani, Sutaani badigbandi ñ ye naani n yeni. Yeni lankuli, a juuni ki kubi yeli. N bani ke yii nia ke yii dugi n po, bayeni Antipasi, n kasiedo daali, yua n dugi n po hali boncianla, ke bi den kpa o i siiga nni, Sutaani ñ kua naani n yeni. **14** Ama n pia i jalgi waamu a po: I siiga, bi niba ye, ki jua Balaami tundma boncianla, Yua n den tundi Balaki ke o tulni Israyeli bila, ke bi dini i buli padjiema, ki go conbi. **15** Lani n go yeni, i siiga nni, nitianba jua Nikola yaaba bangma ke li paa. **16** Lanwani ii, ñjan tuubi! A yaa tuubi, N ba cua tontoni a kani, ki pua bu tbu yeni ba yeni n ñəbu nni jugsiega. **17** Yua n pia tubli, wan cengi Forjanma ñ maadi Kiristi jaancaga yaali. Yua n koni ki paadi, n ba teni o yaali n tie Maani, ki wuo, n go ba teni o tanpienli, ke yepaanli diani lipo, ya yeli ke niloba ki bani, kase yua baa li baba." **18** Diani ki teni Tiyatiri Kiristi jaancagli maleki: U Tienu Bijua yua n pia a ninbina nani umupieni yeni, ke o taana tie nani ban duadi ya kudməndi yeni lanbona n ne: **19** "N bani ñjan tieni yaali: A buama a dudugdi a tuonli yeni a juunli məndli. N bani a tuona, a buama, a dudugdi, məndli, a tuona molane cie ñjan den cindi ki tieni yaali. **20** Ama min jalgi a yaali ya po n ne: A cabi o pua Jesabili, yua n

tama ke o tie sawalpualo yeni u sanu. O tundima po, o tulni n tonda ke bi tieni mi conconma, ki go dini i buli padjiema. **21** N bili o po u yogu waamu, wan baa ki tuubi, ama waa bua wan mia sugli o conconma po. **22** Diidi! N ba lu o u yianu, wani yeni yaaba n tieni mi conconma kuli ba la falaciamo, kase bi ya tuubi bi tuombiadi po. **23** N ba pua ki kpa o bila, Kiristi jaancaga kuli ba bandi ke mini n fiidi ki bani yaali n ye mi maalma yeni a pala nni kuli. N ba teni i siiga nni, yuakuli yeni wan soni o tuona maama i. **24** Ama yinba yaaba n sieni Tiyattiiri nni, yua n ki jnua lanya tunda, kaa bani ban yii yaali ya bona n wuo Sutaani jasiili nni - yinba wani, n yedi yi, 'N kan tugni yi tugtoli.' **25** Lan baa maama kuli, yin ya kubi ke li paa, hali min ba cua. **26** Yua n koni mi jama ki paadi, ki tiendi min tieni yaali hali yeni mi juodma, n ba puni u paalu, wan diedi i nibuoli kuli. **27** O baa diedi ba yeni u badkudigbiamu, o ba pua ki mumudi ba nani ku yogu tiamakaadi yeni.' **28** Nani min ga N Báa kani maama, n mo ba teni o ku sijaagu ymaabiga. **29** Yua n pia tubli, wan cengi Forjanma í maadi Kiristi jaancaga ya maama."

3 Diani ki teni Sardisi Kiristi jaancagli maleki: Yua n kubi U Tienu malekinba lele yeni ymaabila lele lanbona n ne: "N bani jnan tieni yaali. A yeli doni ke a fo, ama, a kpe o. **2** Findi ki paagi yaali n sieni ki caa mi kuuma po, Kelima n naa la a tuonjana N Tienu nintuali. **3** Lanwani ii, jnan ya tiani jnan ga yaali yeni jnan gbadji yaali. Ya cölni li, ki tuubi. Ama a ya ki findi, n ba cua a kani nani suuro yeni, a kan bandi min ba cua ya yognu ki woli a. **4** Ama, bi niiba ye waamu Sardi dogu nni, bani ki jognii bi tialakaadi. Banwani ba la ti tiapiendi, ki cuoni yени nni, kelima bi dagdi yeni li. **5** Ya nilo n koni mi jama, ki paadi, o ba la ti tiapiendi, N kan piini wanya yeli li miali tili nni, n go ba taa o yeli n Báa yeni o malekinba nintuali. **6** Yua n pia tubli wan cengi Forjanma í maadi Kiristi jaancaga yaali." " **7** Diani ki teni Filadelfi Kiristi jaancagli: Yua jnani, ki go tie o momonmaano lanbona n ne - o kubi Dafidi dieluodpiemi, o ya luodi obakuli kan fidi ki luoni, o ya luon i, obakuli kan fidi ki luodi. **8** "N bani jnan tieni yaali. Diidi! N luodi a po ya bulñobu ke nilo bakuli kan fidi ki luoni. N bani ke a pia mi tuama waamu, yeni lankuli, a cölni n ñomaama, kaa yedi ke a ki bani nni. **9** Diidi! Yaaba n tie Sutaani budieli yaaba, yaaba n yedi ke bi tie Juufinba, ki naa tie ba; bi pua faama i. N ba cedi ban cua ki gbaani a nunga nni, lani ke bi ba bandi ke n bua ja. **10** Nnli jnan cölni n ñomaama, ki juuni ki ga fala, N mo baa kubi a ki guudi a mi biigma yognu, ya biginli n kpendi janduna kuli po, ki ba bigni yaaba n ye ki tinga po. **11** N kpendi, li kan waagi. jnan jnabi ki kubi jnan pia yaali nilo bakuli í da ti fie a badfegliga. **12** Yua n koni mi jama, ki paadi, n ba semi o nani jaantalga yeni n Tienu jaandiegú nni, o baa tundi ki ye lankani kaa pia ñama. N ba diani o po n Tienu yeli, n Tienu dociamu yeli (Jeruselema paano yua n ñani n Tienu kani, o dierna nni ki jiidi), yeni n yepaanli. **13** Yua n pia tubli wan cengi

Fojanma í maadi Kiristi jaancaga yaali." " **14** "Diani ki teni Lawodise Kiristi jaancagli maleki: 'Yua n tie Ami, o kasiedidugika, o momondaano, yua n die U Tienu tagma kuli. **15** "N bani a tuona kuli, ke jnaa tuoni, a naa go songi mo. N bi sogni ke jnan ya songi bii jnan ya tuoni! **16** Lanwani ii, nani jnan balgi yeni - jnaa tuoni, kaa go songi mo yeni - N ba siini ki jnani a n ñobu nni. **17** Kelima a yedi, 'N tie piado i, N den pia jhalmani boncianla, n ji ki pia bonli kuli buama!' Ama jnaa bani ke fini n jnabi ki tie cacagdaano, ban jie yua mi niñima, luodo, juamo, ki ye mubima (niiyanli). **18** Cengi n ceigli: jnan daa n kani ban tongi ki duadi ya wula, ki tua piado, yeni ya tialakaadi n pieni ki ñilgi, ki la ki wuoni a mubili fee, daa mi kpama, ki sogi a nuni, ki fidi ya nua. **19** N tundi ki go bangi min bua yaaba, ki bangi ba ban baa ye maama. Lanwani ii, jnan baa mi yama, ki tuubi. **20** Diidi! N se bu bulñobu kani, ki kuogi. Yua n gbadji n nialu, ki luodi li ganli, n ba kua o deni, ki di yeni o, wan di yeni nni. **21** Yua n koni mi jama ki paadi, n ba puni o u sanu, wan kali yeni nni n badigbandi po, nani min koni mi jama ki paadi, ki kaa yeni n Báa o badigbandi po yeni. **22** Yua pia tubli wan cengi Forjanma í maadi Kiristi jaancaga yaali."

4 Lanya bona í pendi, ke n diidi, ki la U Tienu Diema bulñobu ke li yaa, min bi cindi ki gbadji ya nialu yeni den maadi yeni nni nani bi piebi naatunli yeni, ki tua, "Do ki cua na, ke min waani a ya bona ne ya pendi yaali n ba tieni kaa pia pedma." **2** Lanyognu, Forjanma den taa nni, ke n la ke ti badigbandi bili U Tienu diema nni, ke o nilo kaa tipo. **3** Yua n den kaa tipo den naana ya wula tanli n tie Jasipa yeni Sariduanu. U taanianu den kagni ki lindi ti badigbandi. Li taanianu (waakpeli) den naani emerodi. **4** Badigbandi piilie n tina den kagni ki lindi ti badigbandi, ke nikpelba piilie n bina kaa tipo, ki laá ti tiapiendi, ki ciibi wula badfeglimu bi yula po. **5** I taañigdi, li taadunli yeni i taatatandi den ña ti badigbandi kani. Fidsanciandi lele den co ti badigbandi kani, li fidsandi den tie U Tienu cicijamlelemu i. **6** Li mögli nani maduudiga yeni den bili ti badigbandi nintuali, ki pieni, ki ñilgi nani li tanciencienli yeni. Bonfuoda na den ye ti badigbandi kaalindma, ki pia a ninbina bi nintuali yeni bi puoli po kuli. **7** O bonfuodkipialo den naani yeni yanboli, ke o lielo naani yeni naabiga, ke o taalo den pia ja nunga i, ke o naalo naani yeni kapaciigu (jebani yugdili). **8** Lanya bonfuodinaada yeni, yuakuli den pia fiabi luoba, ke i gbie yeni i nuni ipo yeni i kubimma nni kuli. Niagu yeni yieni kuli bi den maadi kaa cedi, ki tua, "o gagdinjamo, o gagdinjamo, O Diedo U Tienu tie o gagdinjamo, O Paaciamu daano, wani yua n die likuli, ki bo ye, ki ye ki go ba cua." **9** A bonfuoda ya jaandi ki dondi yua den kaa ti badigbandipo, ki kpiagi o yeli, ki tieni o balga ya yogu kuli, (aión g165) **10** bi nikpelba piilie n bina yeni yi gbaani yua kaa ti badigbandi po yeni nintuali. bi den yi gbaani yua n fo hali ya yogu n ki pia gbenma nintuali, ki cibdi bi badfeglimu ki lu tibadigbandi

nintuali ki yedi, (aiōn g165) 11 Ti Diedo yeni ti Tieu, A dagdi yeni, ti yudandi yeni ti kpiagdi yeni u paaciamu. Kelima fini n tagi bonli kuli, a yanbuama po i, ke li bona tagi ki go tundi ki ye”

5 N go den la yua n kaa ti badigbandi po yeni ke o muubi o jienu li tigbabkaali, ke li diani li faanunga po yeni ki puoli po kuli. bi den kpá li tanponba alele. 2 N den la ke maleki paaciandaano ke o tandi yeni u paalu ki maadi, ki tua, “ŋma dagdi yeni wan gbabdi li tigbabkaali ne, ki mudi o tanponba?” 3 Obakuli tanpoli bii ki tinga po lanyaaka ki tinga tiipo ki dagdi yeni wan gbabdi li tigbabkaali na bii ki cogi li. 4 N den buudi li pabienbubuuli, kelima baa den la yua n dagdi, ki ba fidi ki gbabdi li naa tigbabkaali bii ki cogi li. 5 Ama nikpeyendo den yedi nni, “Da buudi. Didi! Juda buolu yangbanlo, Dafifi benli bundpanma koni mi jama ki paadi, o ba fidi ki gbabdi li tigbabkaali ne, ki mudi li tanponba.” 6 N den la ke pebiga, ke ki se ti badigbandi yeni a bonfuoda yeni bi nikpelba siiga nni. ki den naani ke be kpa ga. ki den pia yina lele yeni nuni lele; yini n tie U Tieu fofjanleledma, wan soni yaama ki tinga po. 70 den gedi ki ga li tigbabkaali yua n kaa ti badigbandi po nuujienu nni. 8 Wan den ga li tigbabkaali, a bonfuodnaada yeni piilie n nikpelba na yeni den baa ki labni ki pebiga nintuali. Bi siiga nni yuakuli den pia kogdigu yeni wula tadbuoga ke ki gbie yeni li ŋubyanli, yaali n wangbi dugkaaba jaandi. 9 Bi den yini yanpanbu, ki tua, “A dagdi yeni ŋanga li tigbabkaali, ki mudi li tanponba. Kelima bi den padi a, ki yidi a salga, ke a daa ki faabi bi niba U Tieu po yeni a sôma, yaaba n ŋani i nibuoli kuli, maalanma kuli, yeni i dogi kuli. 10 A cedi ke bi tua Badciamo diema yeni salga yidkaaba ki tuuni ti Tieu po ki baa die bonli kuli ki tinga po. 11 N go den diidi ki gbadi malekinba boncianli niali, bi den kagni ki lindi ti badigbandi, a bonfuodnaada yeni bi nikpelba. Bi kuli ya coli den pundi miliandi kobi lie. 12 Bi den tandi ki maadi, “Ban den padi ya pebiga, ki yidi salga dagdi yeni wan ga u paaciamu, ŋalmani, mi yanfuoma, u fidu, ti yudandi yeni a donda.” 13 N go den gbadi ke tagma kuli yaama n ye tanpoli, ki tinga po, ki tinga tiipo, yeni mi ŋincianma nni - yeni yaali n ye kuli - ki maadi ki tua, “Fini yua n kaa ti badigbandi po yeni fini ki pebiga, í ga a donda, ti kpiagdi, tiyudandi u paaciamu yeni u fidu ki diedi bonli kuli li bina yeni li bina.” (aiōn g165) 14 A bonfuodinaada yeni den yedi, “Amil!” ke bi nikpelba baa ki labni ki pugi.

6 N den diidi ki la ki pebiga í luodi tanponleleda yeni nni yendo, ki gbadi ke a bonfuodnaada yeni ke yendo tändi nani i taatantandi yeni ki maadi nni, “cua na!”. 2 Ke n nonli ki sua tanpieno i. yua den jagi o den kubi li dabani, ke bi teni o ki badfegligi. Ke o ŋani nani jakondo yeni, ki ba koni mi jama ki paadi. 3 Ki pebiga í luodi tanponlielo, ke n gbadi o bonfuodlielo yedi, “cua na!” 4 Ke tantiano ŋani, ki tie tanmôno. Ke bi puni yua n jagi o u sanu ke wan fie mi yanduanma ki fagni ma ki

tinga, biniba í ya kpa bi lieba. Bi den teni li tanjaglo ki jugsiecianga. 5 Ki pebiga í luodi tanponbaalo, ke n gbadi o bonfuodtaalo yedi, “cua na!” Ke n la ke tanbono ŋani, ke yua n jagi o kubi ki kelga o nuu nni. 6 N den gbadi u nialu ke u ŋa ni a bonfuoda yeni siiga ki yedi, “Kpanu tibii ciло yenli dagdi yeni bogdma piiga pani, ke olje kpanu tibii ciло ataa dagdi yeni bogdma piiga pani. Ama ŋjan da bidi mi kpama yeni ku daamongu.” 7 Ki pebiga í luodi tanponnaalo, ke n gbadi ke o bonfuodnaalo yedi “Cua na!” 8 Ke n la tantinbengu. o tanjaglo den yii mi kuuma, ke bi tikpiba diema ŋua o. Bi den teni ba u sanu ke ban kpa ki tinga niba bogdma na, yeni ki jugsiega, mi koma, u yianu yeni ki tinga po bonfuodbiada. (Hadës g86) 9 Ki pebiga í luodi tanponmuulo, ke n la li jaandbinbinli tinga, ban den kpa yaaba kelima U Tieu maamapo yeni ban kadi ki saa i mõmõni, ki tie ni kasiedi po. 10 Bi den tandi ki maadi ki tua, Li go ba waagi ya caa yeni u laa yognu i, fini yua n tie li bonli kuli diedo, yua n gagdi ki ŋjani, ki tie o mõmõdaano. Hali u laa yogu i ke a ba bu yaaba n ye ki tinga po, ki tuu ti sôma panli?” 11 Ke bi teni yuakuli liadfragdpienli, ki maadi ba ke bi ba giudi waamu hali bi yegni, ban ba kpa ya tuonsõnba, bi ninjaba yeni bi ninsiaba ki pugni bi po nani ban den kpa bi mo maama yeni. 12 Ki pebiga í luodi tanponluoblo, Ke n nuali ki sua ke mi timigcianma tieni. ke u yienu ga ki bõndi nani ti pakuatiabõndi yeni, ke o ŋjamaal kuli lebdi ki tua nani mi sôma yeni. 13 Tanpoli po ŋjamaabila den cenli ki baali tinga po nani ku faaciangu í yi figi bu kankanbu, a kankana í ya cenli ki baali maama yeni. 14 Ke tanpoli fuadi ki yaadi nani ban yi gbabli li tigbabkaali maama yeni. ke a juani yeni a kpendega kuli fii ki lie a kaani. 15 Ke ki tinga po badcianba, yeni a nikpiaga, sejegbanga yudanba, bi ŋalmandanba, bi paatieba yeni yaaba n sieni kuli, i yonbi yeni yaaba n die bi yudandi kuli den sani ki wuoni a juana nni, ti tankuodi nni, i tanfali nni 16 Bi den maadi a juana yeni ti tangbaadi, “Baa mani tipo! Legni mani ti, tin da la yua n kaa ti badigbandi po nunga yeni ki pebiga pabiencianli. 17 Kelima bi pabiencianli daaacianli pundi. ŋjma ba fidi ki ya ye?”

7 Lani í pendi, ke i la ke malekinba bina se i tinkunnaadi kani, ki cuo ki tinga faama ki kubi, ke mi kan fidi ki figi ki tinga po, mi ŋincianma po, bii ti idi po. 2 N den la maleki tiano, ke o ŋani puoli, ki kubi U Tieu yua n fo tanpon. Ke o tandi yeni u paalu, ki maadi yeni malekinba bina yaaba ke bi puni u sanu ke ban waani ki tinga yeni mi ŋincianma fala, ki yedi ba: 3 “Dá da waani mani ki tinga, mi ŋincianma yeni i tiidi fala hali mi ba tieni tanpon maalma U Tieu tuonsõnla yutuna po.” 4 N den gbadi ban den tieni tanpon maalma yaaba ya yutuna po coli í døa maama: Israyeli nibuoli kuli niba kobga n piina n tuda na n den baa tanpon maalma: 5 niba piiga n tude lie den ŋani Juda buolu nni, ki baa li maalma piiga n tude lie den ŋani Rubeni buolu nni, piiga n tude lie den ŋani Gaadi buolu nni, 6 piiga n tude lie den ŋani Aseri buolu

nni, piiga n tude lie den ñani Nefitali buolu nni, piiga n tude lie den ñani Manase buolu nni, 7 piiga n tude lie den ñani Simeyøn buolu nni, piiga n tude lie den ñani Lefi buolu nni, piiga n tude lie den ñani Isakaari buolu nni, 8 piiga n tude lie den ñani Sabuløn buolu nni, piiga n tude lie den ñani Josefi buolu nni, piiga n tude lie den ñani Benjamini buolu nni, bani n den baa tanpøn maalma bi yutuna po. 9 Lanya bona í pendi, ya niwulgu ke bi kan fidi ki cödi bi niba í døa maama - bi den ñani ñanduna diema nni kuli, i dogi kuli, nibuoli kuli yeni maalanbuoli - Ki se ti badigbandi kani, ki pebiga nintuali. Bi den laá liadfagdipienä, ki kubi ti biadi bi nui nni, 10 ki tandi yeni u paalu ki tua, "Mi faabma tie U Tieu yua n kaa ti badigbandi po yeni ki pebiga yaama!" 11 Malekinba kuli den se ki lindi ti badigbandi yeni bi nikpelba yeni a bonfuodnaada, bi den baa ki labni ti badigbandi nintuali, ki pugi U Tieu, 12 ki tua, "Ami! Ti Tieu n die ti kpiagdi, ti yudandi, mi yanfuoma, balga, li seli, u paaciamu yeni u fidu hali ya yogu n ki pia gbenma! Ami!" (aiõn g165) 13 Bi nikpelba yeni siiga, yendo den bualu nni, "Bile n laá a liadpiena ne, bi ñani le i?" 14 Ke n jiini o, "Cänbää fini wani nan bani." Ke o maadi nni, "Bi tie yaaba n ñani falaciomo janjanma nni. Bi yuudi bi tialakaadi ke ti péndi ki pebiga sôma nni i. 15 Lanyapo i ke bi bi séé U tieu badigbandi kani, ki pugi o yienu yeni ñiagu kuli o diegu nni. Yua n kaa ti badigbandi po ba caani o badciagu, ki kuani ba ku niinni. 16 Koma ji kan cuo ba ki bualu ñiñuuunu. U yienu kan sia ba ki bualu wulgu bakuli. 17 Kelima ki pebiga yua n ye ti badigbandi sinsiiga nni baa tie bi gobdika, o baa gobdi ba li miali ñinbunli kani, U Tieu ba fiadi bi ninsiidi, ki yendi bi nunga."

8 Ki pebiga í mudi tanponlelelo, tanpoli diema nni den ñjmini silbi ke li pundi mindi piitaa (md 30) 2 N den la ya malekileeedba yaaba n den séé U Tieu nintuali yeni, ke bi teni ba a naatuna. 3 Maleki tiano den cuu, ki kubi wula tadkuaga, ki sedi li jaanbinbinli kani. Bi den teni o li ñubjanli boncianla ke wan ñubni, ki tieni i jaandi yeni bi dugkaaba kuli wula jaandbinbinli po, ti badigbandi nintuali. 4 Li ñubjanli muñii den ñani maleki nuu nni, ki yegi yeni bi dugkaaba jaandi ki doni ki pundi U Tieu nintuali. 5 Maleki den taa wula tadkuali, ki pádi li jaandbinbinli mu, ki luni ke u jiidí ki tinga po, ke i taatantandi, li taadunli, i taängdi yeni mi tinmigma (tindigibima) tieni. 6 Malekileeda yaaba n den kubi a naatuna yeni den bobindi ki ba piebi a 7 Malekikpialo den piebi o naatunli, ke n la ke ya taatana n ñymadi yeni u mu yeni mi sôma. Bi den yadi ke likuli jiidí ki tinga po, ke bögyenli buodi bögdima taa siiga; tiidi taa siiga, tiiyenga den buodi, ke ti muasongdi kuli buodi. 8 O malekilielo den piebi o naatunli, ke bi tudi ki luni bonli ke li naani juacianli, ke li co u mu, mi ñincianma nni. Ke mi ñincianma bögdima taalma taa tua sôma, 9 ya borfuoda n ye mi ñima nni bögdima taalma taa kpe, ki ti ñinbidi bögdima taalma taa mudi ki yoyodi.

10 Malekitaalo den piebi o naatunli, ke ya ñmaabiga n gbengi ki tuudi nani fidtabkaali yeni ñani tanpoli ki jidi ki baa i kpeni yeni a ñibuna bögdima taalma taa po. 11 Ki ñmaabiga yeni yeli den tie "U tonbiadu", ke mi ñima bögdima taalma taa tóngi bagibagi, ke bi niba binciala kpe kelima ya ñima n to bagibagi (nani bu kpègbu) yeni po 12 O malekinaalo den piebi o naatunli, ki pua ki bøndi u yienu, o ñmaalo yeni ti ñmaadi bögdima taalma taa, ke likuli bøndi; U yienu yeni ku ñiagu bögdima taalma taa den ki pia yenyenma. 13 N den nuali ki la ya maleki n den yugi ti tawalgbandi siiga nni, ke o tándi ki yii yaaba n ye ki tinga po yeni ki tua "hayaaa, hayaaa, hayaaa, falabiado kpendi ki tinga yaaba po, kelima malekitaadiba yaaba n ba piebi bi naatuna ki tieni ya fuuciangu."

9 Ke o malekimuulo piebi o naatunli, ke n la ke ñmaabiga ñani tanpoli ki baá ki tinga po Bi den teni ga ki kpientinga caañuangu piemi. (Abyssos g12) 2 Ke ki luodi ki kpientinga caañuangu, ke ya muñii n tuoni begibegi ña u caañuangu nni nani u maafanu nni yeni. Ke u yienu yeni mi faama ga ki bøndi yeni ku kpienbuogu muñii. (Abyssos g12) 3 Ti naasuudiden ñani i muñii nni, ki lali ki tinga po, ke bi teni ti u paalu nani ki tinga po nami yeni. 4 bi den yedi ba ke ban da biidi ki tinga po muadi, ki da go biidi bonpiabli bii tiiga bakuli, ama ban ya woli ya niba n ki baa tanpøn maalma bi yutuna po. 5 Bi den ki puni ti u sanu ke ban kpa ban woli ya niba, ama ke ban waani ba falabiado hali ñymalí mu. Bi lobdi kónu baa fuuni nani o namo í yi juni nilo yeni i. 6 Lanya dana nni, li niba ba lingi mi kuuma ki kan baa ma. Bi ba fáádi mi kuuma, ama mi baa sani ki fagdi yeni ba. 7 Li naasuudi den naani yeni ban bobni ya taami bu töbu po yeni i. Ti yula po den pia bonli ke li tie nani wula badfegliga yeni, ke ti nunmu naani bi nisaalba nunmu. 8 Ti yudi den naani puoba yudi, ke ti ñina tie nani yangbanli ñina yeni. 9 Ti töbtiadi den tie kudi töbtiadi, ke bi fiabi fuugu tie nani ya taami yeni ya tantudidi n tiini bu töbu nni yeni. 10 Ti juona dërpia ti penlobdi nani i nami yeni; ti juona nni den pia ya paalu n ba waani ti gbannandi fala hali ñymalí mu 11 Bi badciamo den tie ki kpientinga nni caañuangu maleki i. O yeli Ebrewu maama nni tie Abadon, Gileki maama n mo Apoliyon. (Abyssos g12) 12 Mi cincinyebiadma pendi n yeni. Diidi! lani ya pendí, janjanbiadma lie go ye, ki kpendi. 13 O malekiluoblo den piebi o naatunli, ke n gbadí u nialu ki u ñani ya yina n ye li wula jaandbinbinli yaali n ye U Tieu nintuali yeni nni. 14 U nialu den maadi malekiluoblo yua den kubi li naatunli yeni, "Lodi ki ña malekinaada yaaba ke bi den loli ki kpaa Efrati kpenciamu nni yeni." 15 Ban den bobni ya malekinba ya yogu, ya binli, ya ñmaalo, ya daali yeni ya yognu (kudi) cima den pundi ke bi lodi ba ke ban kpa ki tinga po niba bögdima taalma taa. 16 N den gbadí Seje tanpuuba colí, bi den tie miiliyon kobilie 17 Li bondogdikaali nni min den la i taami yeni a tanjagla maama n ne: Bi töbtiadi den tie kudi, ki moni nani u

mu yeni, ki boni nani bulo yeni, ki tie bo duudi nani (cidbili) yeni. I taami yula den tie nani yangbanyula yeni i, ke bi ñona nni ña u mu, i muñii yeni cidbili. **18** Bi niba bögdimma taalma taa den kpe kelima lanya janjanbiadma taa yeni po: ya mu, ya muñii yeni ya cidbili n ña bi ñona nni yeni po. **19** Kelima, i taami yeni paalu den ye bi ñona nni yeni bi juona nni i - kelima bi juona den tie nani wee yeni, ke bi go pia ya yula n bilgi a nala (ti yiadi) bi niba gbanu po. **20** Ya niba n den sieni, ban den ki kpa yaaba yeni bi yiadi, nan den ki tuo ki tuubi bi tuonbiadi, bi go den ki cedi kaa pugi i buli yeni mu cicibiadmu, wula, ti kudi, ti kudmøndi, ñanjilfa, a tana, yeni ti daadi yia; ya bona n ki nua, kaa gbia, kaa go cuoni mo. **21** Baa go den tuo ki tuubi bi nikpali po, bi suagu yeni bi ñögibiadi po, bi conconma po, bi subu yeni bi jodi dima po.

10 N den la maleki tiano, paaciamu daano ke ñiani tanpoli, ki kpendi Ti taawalgbandi den pibni o, ke waakpeli ye o yuli po. O nunga den tie nani u yienu yeni, ke o taana tie nani u mu jaantalginba yeni. **2** O den kubi ya tigbabkaaga n ghabdi o nuu nni, o den seni o taajieni mi ñincianma nni, ki seni o taaganu ki tinga po. **3** O den yigni paama nani o yangbanlo ñiegi maama. Wan den yigni, taatantandi lele den tandi ki waani bonli. **4** Taatantandi lele ñ den tandi ki waani yaali, n den bua diani, ama n den gbadu u nialu ke u maadi, “jan pii jasiili taatantandi lele sawali po, da diani lanya maama.” **5** Min den la ya maleki ke o seé mi ñincianma yeni ki tinga po yeni, den duoni o nuuijieni tanpoli. **6** O den poli yua n fo hali ya yognu n ki pia gbenma yeli po, yua tagi tanpoli yeni yaali n ye lipo, ki tagi ki tinga yeni yaali n ye kipo, ki tagi mi ñincianma yeni yaali n ye mi niinni kuli, maleki den yedi, “Li ji kan waagi (yognu bakuli ji ki ye)”. (aïön g165) **7** Ama ya daali ke o malekileledo ba piebi o naatunli, lanya daali i ke U Tieu yaalidgu tuonli ba sóni ki dudi, nani wan den tuodi ki waani o tondba bi sawalpuuba maama yeni.” **8** Minden gbadu ya nialu ke u ñani tanpoli po yeni go den yedi nni: “Gedi, ga maleki yua n seé mi ñincianma yeni ki tinga po yeni ñ muubi ya tigbabkaaga ke li ghabdi yeni.” **9** Ke n gedi maleki kani ki maadi o ke wan teni nni ki tigbabkaaga. Ke o maadi nni, “Ga ki tigbabkaaga ki ñjmani ga. ki baa to a tugu nni, ama a ñøbu nni wani ii, ki baa malgi nani ti siadi yeni i. **10** Ke n ga kitigbabkaaga maleki nuu nni, ki ñjmani ga. ki den malgi nani ti siadi yeni n ñøbu nni, ama min ñjmani ki gbeni, ke n tugu nni ji to. **11** Ke bi yedi nni, “A go ba pua sawali, ki waani bi niba, i dogi, i nilanbuoli yeni bi badcianba diema boncianla nni.”

11 Bi den teni nni sabmuhanu, ke min taa un tua bonbiigtigu, ki yedi nni, “Fii ki biigi U Tieu jaandidiegua yeli li jaandbinbinli, yeni yaaba n pugi ku niinni. **2** Ama, ñjan da biigi ku jaandidiegua cancanli, kelima bi cabi li bi nilanba. Bi ba ñjmaa ki fanbi u docgianjamu hali piina n ñjmaali lie (jym 42) **3** N ba puni n kasiedi tondba yaaba n laá ti pabontiadi yeni, u fidu ban

ya pua sawali hali tudli n kobilie n dana piiluoba **4** Lanya kasiedinba tie Olifie tiliedi yeni ya fidsantuankaanlieda yia n den seé ki tinga Diedo kani yeni. **5** Ya nilo bigni ke wan tieni ba yaali n bia, u ba ña bi ñøbu nni ki biani bi yibalinba. Yua n bigni ke wan tieniyaali n bia kuli, o ba kpe yeni i. **6** Li kasiedinba pia u fidu yeni ban luoni ti taawalgbandi, ke taaga kan nii ya yogu ke bi pua sawali. Bi pia ya paalu ke bi ba cedi mi ñima ñ tua soma, ki lu falaciamo janjanbuoli kuli ki tinga po, ban bua ya yognu kuli. **7** Bi ya tieni bi kasiedi ki gbeni, ki yanbiadga yagi n ba ña ki kpientinga buoñuangu nni ba pua bu töbu yeni ba, ki paadi ba, ki kpa ba. (*Abyssos g12*) **8** Bi gbannandi baa bili u dogciamu sanciamu po (ban tieni nannanli ki yini yuu Sodoma yeni Ejipti), naani ke bi den kpaa ki tabni bi Diedo. **9** Ya niba n ñani i nibuoli kuli, i dogi kuli yeni i maalanbuoli kuli baa nua bi gbannandi hali dana taa yieni bogdima. Bi kan tuo ban pii ba kuli nni. **10** Yaaba n ye ki tinga po baa mangdi bipala, ki tiendi u badu bi kuuma po. Bi ba sóni bi paabu ki teni biyaba kelima ya kasiedinba ne den wangki tinga po yaaba fala. **11** Ama dana taa yieni bogdima pendima, li miali faawaama ba ña U Tieu kani, ki kua bi niinni, ban fii ki sedi bi taana po. Ti jawaanciandi ba kua yaaba n ba la ba kuli. **12** Bi ba gbadu ke nialu ñani tanpoli, ki tändi ki yedi ba, “Do mani ki cua ne!” Lanwani ii, bi ba do tanpoli ti taawalgbandi nni, ke bi yibalinba nua ba. **13** Lanyognu, mi tinjegicianma ba tieni, u dogciamu bogdima taalma piiga ba libi. Niba tuda lele ba kpe li tinjegibma nni, ti jawaanciandi ba kua yaaba tindi, ban kpiagi tanpoli Tieu yeli. **14** Falabiado janjanliema pendi n yeni, Diddi! O falabiadtaalo janjanma kan waagi yeni mi cuama. **15** O malekileedo den piebi o naatunli, ke u nialciamu ñani tanpoli ki yedi, “Ki tinga badciamo diema ji tua ti Diedo yeni o Kiristi diema i. O baa diedi ma hali ya yognu n ki pia gbenma” (aïön g165) **16** Ke piilie n nikpenaadba yaaba n den kaab bi badigbandi po yeni baa ki labni. Bi den pugi U Tieu. **17** Bi den yedi!” Ti jaandi a, ti Diedo U Tieu, u paaciamu daano, Yua ye, ki bo ye, kelima a taa a paaciamu fidu, ki cili ki diedi bonli kuli. Li bonli kuli yudaano, yua ye, ki bo ye, ki go ba cua, **18** Li gaadli den cuo ki tinga po yaaba, ama a pabienli jiidi ki cua. U yogu pundi bi kpienba po, ke ñjan jia bi buudi ki jaandi a tondba bi sawalpuuba yeni a paabu, bi dugkaaba, talginba yeni bi paatieba kuli yeni yaabi n den fangi a yeli. U yogu pundi ke ñjan biani yaaba n den biidi ki tinga.” **19** U Tieu jaandidiegua tanpoli po den luodi, ke ñjantaadi lolma kpagu nua ku niinni. I taañgidi yenyenma, li taadunli, i taatantandi, mi tinjegibma yen ki taacianga yen i taatana den tieni.

12 N den la maalcianma tanpoli: pua n yeni, ke laá u yianu nani liali, ki ñjmaa o ñjmaalo po, ki yili badfegliga, ke ki pia ñjmaabilo piiga a lie o yuli po. **20** Den punbi, ki mœa yeni u tugpunbyianu, ki gbaa ke wan mali. **3** Den maaltöma mo tanpoli: Diidi! Bonfuodcincilingu yu bia, ki mœni, ki pia yula lele yeni yina piiga, ki ciibi

badfeglimu lele o yula po. **4** O juoli den baandi tanpoli po ñmaabila bøgdimma taalma taa ki lu tinga tinga po. O bonfuodcincilingu den seé o pua yua nbua mali yени kani, ki guu, ke o ya mali, wan nali ki biga. **5** O den mali bonjaga, yua n ba ti diedi i dogi kuli, ki ya gobdi yени ti kudi badgbiamu. Bi den ñani ki biga, ki duoni ga U Tieuu yени o badigbandi kani, **6** ke o pua sani ki gedi mi tinfanpienma nni, U Tieuu í den bobni u kaanu o po. Lanwanni ii, bi baa kubi o likani hali dana 1.260 **7** Møla, bu tøbu den pua tanpoli. Miiciheli yени o malekinba den tuogi yени o bonfuodcincilingu yени o mo ya malekinba. **8** Ama o bonfuodcincilingu den ki pia paalu ki ba paadi. Lanwani ii, wani yени o alekinba ji den ki pia kaanu tanpoli. **9** O bonfuodciamo, o cincilingu, ya waakpeli ke bi yii o bulo bii Sutaani, yua n den tulni ñanduna kuli, bi den tudi ki jiini, ki luni o, wani yени o malekinba ki tinga po. **10** N den gbadu nialciamu tanpoli, ke u yedi: "Møla, mi faabma, u paaciamu, Ti Diedo badidiema yени o Kiristi yikodi. Kelima bi tudi ki jiini ti kpiuba tonandaano, wani o tingbangbaabo yua n den kaa ti Tieuu kani, yienu yени ñiagu kuli, bi po. **11** Bi kóni mi jama ki paadi o yени ki pebiga sôma yени bi kasiedi lanbona, kelima bi den luni bi miana kaa jie bá mi kuuma. **12** Lanwani ii, Tanpoli yени yaaba ye lipo í ya mangdi bi pala. Ama falabiado ki tinga yени mi ñincianma po kelima mi biadma yudaano jiidi i kani. O gbie yени pabiencianli, kelima o bani ke wan pia ya yognu ji ki pia mayuli (o juodma ji ki fagi). **13** Ku bonfuodcincilingu í bandi ke bi tudi ki luni o ki tinga po, ke o ñodi ki woli ya pua n mali bonjaga yени. **14** Ama bi den teni o pua ku kapaciigu fiabciandi, ke wan yugi ki gedi ban den bobni o po naakanu mi tinfanpienma nni. Bi baa kubi o lanpo i, yognu bá, i yognu yeni u yognu bøgdimma, naani n fagi yени o waaciamo í ye naani. **15** O waaciamo den wugdi mi ñiima nani u kpenciamu yени, ke man ñodi ki tugi o pua. **16** Ama ki tinga den yaadi ki ñøbu ki nuudi ku bonfuodcincilingu í den siini ya ñincianma, ki todi o pua. **17** Lanyapo, ku bonfuodcincilingu den gaadi yени li pabiencianli, o pua po, ki gedi ki woli o pua puoljuani, ki pua bu tøbu yени ba, bani yaaba n colni U Tieuu ñomaama, ki tieni kasiedi Jesu po.

13 Ku bonfuodcincilingu den sedi ku tanbiingu nni, mi ñincianma jaali po. N go den la ke yanga ñani mi ñincianma nni. ki den pia yina piiga yени yula lele. O yina po den pia mu badfeglimu, ke o yuli kuli po bi diani ya yeli in fanbidi, ki sugdi U Tieuu. **2** Min den la ya yanga den tie nani naamunpieno yени. Ki taana den tie nani a bonpiena n yii ya yangbengli wursi taana yени, ke ki ñøbu naani yangbanñøbu. Ku bonfuodcincilingu den puni ga ku paalu ku badigbandi yени ku fidu ke gan diedi bonli kuli. **3** Ki yanga yuyenli den naani ke bi den kpa ga, ama ki kuuma ñiagu yени den gbeni, ke ki paagi. Li bonli den yaalidi ñanduna yaaba, ke bi ñodi ga. **4** Bi go den pugi ku bonfuodcincilingu, kelima ku den puni ki yanga yени ku fidu. Bi den pugi ki yanga mo, ki maadi yognu kuli, "ñjma tie nani ki yanga ne yени?" bii "ñjma ba fidi ki

møa yeni ga?" **5** Bi den teni ki yanga ya ñøbu n maadi mi japaamaama, ki sugdi U Tieuu. Ki den baa u sanu ki bili o yema hali piina n ñmaali lie (ñjm 42). **6** Lanwani ii, ki yanga den yi yaadi o ñøbu, ki maadi ki sugdi U Tieuu: ki fanbdi O yeli, Wan ye naani, ki sugdi yaaba n ye U Tieuu diema nni. **7** Bi den puni ki yanga u sanu ke gan pua bu tøbu yени U Tieuu dugkaaba, ki paadi ba. Bi go den puni ga u paalu ke gan diedi i nibuoli, diema, i maabuoli yени i dogi kuli. **8** Yua n den ye ki tinga po kuli ba gbaani ki pugi ga, yua ke o yeli den ki diani li miali tili nni, ki pebiga, ban den kodi yaaga hali ban den taga ñanduna ya yogu ya tili. **9** Yua n pia tubli kuli, wan cengi. **10** Yua n tagi ke ban cuo o ti yonbdi, o ba gedi ti yonbdi. Yua n tagi ke ban kpa o yени ki jugsiegs mo, bi ba kpa o yeni ki jugsiega. Ne tie kpaandi bi nigagdirjanba po, ke ban tieni li juunli, ki kóni yени mi jama ti dudugdi nni. **11** N den la yantianga, ke ki ñani ki tinga nni. Ki den pia yina lie nani pebiga yени, ki maadi nani ku bonfuodcincilingu yени. **12** Ki den bili ki go kubi ki yankpiaga yema, ke ki dá ye, ki cedi ke ki tinga yени yaaba n ye kipo kuli gbaandi ki pugi ki yankpiaga yaaga ya ñiagu n den gbeni, ke ki baa laafia yени. **13** Ki den tiendi yaalidgu tuona boncianla, ki den cedi hali ke u mu ñani tanpoli ki jiidi ki tinga po asala siiga. **14** Yaaba n den ye ki tinga po den nua gan tiendi yaali i, ke ki tulni ba. Ki den yedi ba ke ban tagi ya yanga n pia ku ñiagu ki nan tindi yени nannanli. **15** Ki den baa u sanu ki ba kuani mi fuoma li nannanli yени nni, lan ya maadi, hali ki cedi ban kpa yaaba n yie ke bi kan gbaaniki pugi ki yanga. **16** Ki go den mabni yuakuli, bi paatieba yени talginba kuli, bi ñalmandarba yeni a luoda kuli, yaaba n yeni bi yudandi yени i yonbi kuli, ke ban tieni bi nuujieni bii bi yutuna po ki yanga maalma. **17** Yua n den ki pia ki yanga maalma kuli, o den kan fidi ki kuadi bii ki daa bonli. Li maalma den tie colí lanba i, ki tie ki yanga yeni yeli. **18** Li bualti mi yanfuoma. Yua n pia li banma kuli, wan tieni li colí, ki bandi ki yanga yeni yeli colí. Kelima li tie nisaalo colí lanba i, lani n tie 666.

14 N den nuali ki la ki Pebiga ke ki seé n kani, Siyon juali po. Ya niba n den ye yени o den tie 144.000, ke li diani bi yutuna po o yeli yени o Båa yeli. **2** N den gbadu nialu ke u ñani tanpoli, ki fu nani ya ñingola yabi yени i taantandi ya fuugu yени. Min den gbia ya fuugu den naani kogdipuala n pua bi kogdidi yени. **3** Bi den yini ti baantiadi yanpaanbu ti badigbandi nintuali, a bonfuodnaada yени bi nikpelba kani. Nilo bakuli ki fidi ki bangi lanya baantiayanbu, kase 144.000 yaaba ke bi daa ki faabi ki tinga po yени. **4** Bani n tie yaaba n ki jogni biba mi conconma po, kelima bi den colni bi gbanu, ki pendi bi pala. Bani n den jua ki Pebiga gan den caa naani kuli. Bi den daa ki faabi bani i, bi niba siiga nani a bonluoka - kpiala yени U Tieuu po yени ki Pebiga po. **5** Baa den la tofaama bakuli bi ñøbu nni, baa den pia jalgi bakuli. **6** N den la maleki tiano, ke o yugi hali tanpoli, o den pia ya laabaaljamo n ki pia gbenma hali ya yognu kuli tondu, ki bua waani yaaba n ye ki tinga po, diema kuli, nibuoli

kuli, maabuoli kuli yeni dogi kuli yaaba. (aiōnios g166) 7 O den kpaandi paama, ki tua, “jie mani U Tienu, ki teni ti yudandi, kelima o buudi jiyognu pundi. Gbaani mani ku pugi o, wani yua n tagi tanpoli, ki tinga, mi ŋincianma yeni a ŋinbuna kuli,” 8 Maleki tiano, maleki lielo, den yua, ki tua, “U baá, u baá, Babilona u dogciamu, yuu n den cedi ke diema kuli yaaba ŋuni ya daamōngu ntie mi conconma daama, ki gaadi.” 9 Maleki tiano, malekitaalo den yua ba ki tandi paama, ki tua, “Nilo ya gbaani, ki pugi ki yanga yeni ki nannanli, ki go cedi ke bi tieni ki maalma o yutunli po bii o nuu po, 10 o moko ba ŋu U Tienu pabienciali daamōngu, ya daamōngu ke baa ŋyadi ŋima, ki kuodi U Tienu pabienli tadnukaaga nni. Ya nilo n ŋuni gu, falaciamo, u mu yeni cidbili ba kuani o ti yanyagdi U Tienu malekijanba yeni ki pebiga nintuali. 11 Bi fala munii do ki ŋa hali ya yognu n ki pi gbenma, ke baa pia fuodma yienu yeni ŋiagu kuli, bani yaaba n gbaani ki pugi ki yanga yeni ki nannanli yeni ya nilo n lig a yeli maalma kuli. (aiōn g165) 12 Ne tie kpaandi yeni cegli, ke yaaba n tie nigagdijanba yeni yaaba n cōlni U Tienu ŋomaama, ki dugi Jesu po, ke ban juuni ki ga fala.” 13 N den gbadi nialu, ke u ŋani tanpoli, ki yedi, “Diamine: Mi yedjanma ye yeni yaaba kpe O diedo sanjodma nni.” “Nn,” Fojanma n maadi, “Lanyapo, bi ba baa m fuoma bi tuonjana po, kelima bi tuadŋama baa yua ba.” 14 N den diidi ki la taawalgbangi. Yua n den kaa li taawanlgbandi po den tie nani O Ja bijua yeni. O den yili wula badfegliga, ki muubi ya muaciegu n mani o nuu nni. 15 Ke maleki tiano ŋani ku jaandidiegua nni, ki tandi ki yini yua kaa ku taawalgbangu po yeni: “Taá a muaciegu ki cili ki ya ce. Kelima mi cema yognu pundi ii, ke ki tinga po kpaangu mo beni.” 16 Lanwani ii, yua n den kaa ku taawalgbangu po yeni den luni o muaciegu ki tinga po, ke ki tinga po kpaangu taani. 17 Maleki tiano den ŋani tanpoli jaandidiegua nni, ki mo kubi ya muaciegu n mani. 18 Ke maleki tiano moko ŋani li jaandbinbinli kani, ki pia u fidu u mu po. O den tandi paama, ki yini yua n den kubi ku muacemangu yeni, ki yedi, “Taa a muacemangu ki ce tinga po daamōngu tiidi luana, kelima li luana ji beni o.” 19 Ke maleki luni o muaciegu ki tinga po ki taani ku daamōngu tiidi luana. O den kuodi akuli U Tienu pabienli cunciangu nni. 20 Bi den tudi ki ŋani ku cungu yeni u dogu nni, ki luni; ke mi soma wuli ki puubi hali boncianla ki pundi hali i taami tankpadi kani ki gbie ya tifanma n pundi badu guadi tudli n kobiluoba, lani n tie cilo dajena kobitaa (km 300)

15 Lani í pendii, n den la maaltianma tanpoli, ya maalcianma n pia yaalidgu: Malekinba lele, yeni fala janjanma lele, yaama n tie fala janjanjuodkee, kelima yeni mani, U Tienu pabienli ba tieni ki dudi. 2 N den la yaali n naani kpalba mögli, ke li ŋyadi yeni u mu. li mögli yeni puoli po yaaba n den koni mi jama ki paadi ki yanga yeni ki nannanli yeni ki yeli cali lanba. Bi den kubi ya kogdimu ke U Tienu den teni ba. 3 Bi den yiini Moyisi, U

Tienu tond baantiayanbu yeni ki pebiga yanbu: “A tuona yabi ki go ŋani, O Diedo, U Tienu, U Paaciamu daano. A sanu tiegi ki go ŋani, ŋanduna dogi kuli badciamo. 4 O Diedo, ŋma kan jie ja ŋma kan kpiagi a yeli? Kelima Fini a baba n tie yua n gagdi ki ŋani. ŋanduna niba kuli ba gbaani a nintuali, ki pugi a, kelima yuakuli bandi a tuadŋama yaa tiegi.” 5 Lanya bona í pendii, n den nualilka la ke U Tienu yiko tili kpagu dieli luodi tanpoli. 6 Malekinba lele den ŋi u kaangagdi-ŋanmōnu nni, ki kubi fala janjanleledma. Bi den laá ya tiadi n ŋani boncianla, ki ŋilgi. ki ŋaagi bi sera po wula gbanŋagdidi. 7 A bonfuodnaada yeni nni yendo den teni malekinba lele yeri wula tadbuomu lele ke mu gbie yeni U Tienu yua fo hali ya yognu n ki pia gbenma pabienli. (aiōn g165) 8 Ku jaandiegua den gbie yeni ya muñii n ŋa U Tienu yudandi yeri o paaciamu nni. Nilo bakuli kan den fidi ki kua hali yeri ya yognu ke fala janjanbiadleleda yeri kua ki dudi.

16 N den gbadi ke u nialciamu maadi yeri malekileleda, ki tua: “Gedi mani ki ban wuli U Tienu pabienleleda yaa n ye i tadkuana nni yeri, ki tinga po.” 2 Maleki kpialo den wuli yaali n den o tadkuali nni ki tinga po. Ya tuyiyadi n koni boncianla den cuo yaaba n den pia ki yanga maalma bi gbanu po yeri yaaba n den gbaandiki pugi ki yanga yeni ki nannanli. 3 O malekilielo den wuli o tadkuali n pia yaali mi ŋincianma nni. ke mi ŋima tua soma, nani nikpiemo soma yeri, ke mi ŋima nni bonfuoda kuli kpe. 4 O malekitaalo den wuli o tadkuali n pia yaali i kpeni yeri a ŋinbuna nni ke i ŋirma tua soma. 5 N den gbadi ke mi ŋima maleki yedi, “A tie yua n tirgi, yua ye, ki go bo ye, yua n gagdi ki ŋani, kelima a jia ya bona ne buudi. 6 Kelima bi wuli a dugkaaba yeri a sawalpuuba soma, a teni ba mi soma ke ban ŋu; ban dagdi yeri yaali n yeri.” 7 N den gbadi ke li jaandbinbinli jiini, “Nn, O Diedo, U Tienu, U Paaciamu daano, a buujiali tie momoni, ki go tiegi.” 8 O malekinaalo den wuli yaali n den ye o tadkuali nni u yienu po, ke li puni u sanu ke un sia bi niba yeri u mu. 9 Ku wulgu boncianla n den midi ba, ke bi jobni, ki sugdi U Tienu, yua n pia u paalu fala janjanbiadma ne po. Bi den ki tuo ki tuubi, bi go den ki teni o ti yudandi mo. 10 O malekimulo den wuli o tadkuali í pia yaali ki yanga badigbandi po, ke bi bali diema ga ki bondi nani li ciňuuli yeri. Ke bi juni ki ŋymani bi landi u gbannankonu po. 11 Bi den sugi Tanpoli U Tienu kelima bi gbannankonu yeri bi nankpieyiadi po, ki nan go li yie ke bi kan tuubi bi tuonbiadi po. 12 O malekiliubo den wuli o yogdi o tadkuali u kpenciamu, Efrati nni, ke ŋima kuli fuadi, ki bobni ya sanu ke ya badtieba n ŋani puoli ba tøgni ki cua. 13 N den la cicibiadmu taa, ke mu naani ya sanponda n ŋa o bonfuodcinclingi, ki yanga yeri sawalpua-tofaadariba ŋona nni yeri. 14 Kelima, bi tie suaani ciciimu, ke mu tiendi yaalidgu maalma yeri a bona. Bi den ŋa ŋanduna kuli badtieba kani, ki bua taani ki bobni bu tocianbu U paaciamu daano U Tienu daacianli daali. 15 (“Diidi! N kpendi nani o suudo yeri! Mi yedjanma baa ye yeri yua

n bobni ki guu, ki laá o tiajandi, ki da ti ña mubima ban la o fee.”) **16** Bi taani ba ya kaanu n yii Ebrewu maama nni Armagedon **17** Lani ke o malekilelelo yogdi o tadkuali mi faama nni, ke u nialciamu ñani U Tienu diegu nni, ti badigbandi kani, ki yedi, “Li sóni ki til!” **18** I taañigdi yenyenma, li taadunli, i taatantandi yeni mi tinjegcianma den tieni, ya tinjegcianma n ki kpeli ki tieni yeni lanya paalu hali ban tagi o nisaalo ke o ye ki tinga po. Li tinjegbima den pia lanya paalu i. **19** U dogciamu den bøgdi kaani taa i, ke i dogciami libi, ki mumudi. Yeni ke U Tienu tiadi Babiloni U dogciamu po, ki teni lanya dogciamu ya ñiunñutadga n gbie yeni ya daamõngu n tie U Tienu pabienciali. **20** A kpedega kuli den bødi, ke baa ji nua juana mo. **21** A taacengbenga yaa ya kpiagu pundi cilo piitaa n na (kg 34) den baali ki tinga po ki ñgni bi niba, ke bi soli u tienu kelima lanya fala janjanbiadma den yabi boncianla.

17 Malekileleda yaaba n den kubi a tadkuana yeni siiga, yendo den nagni n kani, ki maadi nni, “Cua na, n ba waani a ban ba jia ya poconconkpeli yaali n kaá mi ñincianma po, ti buudi, ki cuo o ya cuonu. **2** Ki tinga po badcianba den tieni mi conconma yeni wani i. Ki tinga po nibima ñuni o ya conconma daamõngu i, ki gaadi.” **3** Li maleki den taa nni ti dangdi nni, ki gedii yeni nni mi tifanpienma nni, ke n la pua ke o kaá yanmonga po, ke i kaani kuli gbie yeni ya yela n sugdi U Tienu. Li yanga den pia yula lele yeni yina piiga. **4** O pua yeni den laá tiamondi ke ti moni colcoli, ki lani ki go pili wula, a ligtana, a lanbila, laani yeni li biana yeni li biamu. O den muubi wula tadñukaaga ke ki gbie yeni ya bona n pia i sinsini yeni o conconma jøgindi kuli. **5** O yutunli po den pia ya diani ya niima nni duagi: “Babiloni, u dogciamu, a poconcona yeni ban singi yaali kuli ki tinga po ya naá.” **6** N den la ke li pua ñuni bi dugkaaba yeni Jesu kasiedinba sôma ki guo, ki gaadi. Min den la o, n yama kuli den ñyjadi. **7** Ama maleki den buali nni, be n cedi ke li yagni a yama? N ba waani a o pua yeni wan jagi ya yanbiadga niima nni, ya yanbiadga n pia yula lele yeni yina piiga yeni. **8** ñan nua ya yanbiadga ne bo ye, ama ki ji ki ye molane, ama ki go ba ña ya buogu n ñua, kaa pia bianu nni, ki do ki guani ki ya ye. Ki ba guani ki tugni mi bolima sanu. Yaaba n kua ki tinga po, yaaba ya yela n ki diani li miali tili nni hali ban tagi ñanduna, ya la ya yanbiadga n den ye, ki ti bodi, ki go bobindi ki ba guani, li ba cuo ba ku yaalidgu boncianla. (*Abyssos g12*) **9** Ki fidiki gbadji ya bonli ne niima nni, li buali mi yanfuoma boncianla. Yula lele yeni tie juana lele yaa ke o pua kaá apo yeni i. **10** Bi go tie badcianba lele i. Badcianba mu baá o, yendo ye, yua n sieri dá ki cua; o ya cua mo, o nan kan waagi ki ye. **11** Ya yanbiadga n den ye, kaa ti ye ne mo tie badciamo i, o niilo n yени; ama o tie badcianleledba yeni siiga yendo i, bi ba bolini o. **12** ñan la yina piiga yaa yeni, tie badtieba piiga yaaba n dá ki pia diema i, ama bi ba baa ti yikodi nani badtieba yeni, ki tieni nani kudyengu yeni yeni ki

yanbiadga. **13** Bi pia yanjagyenli, ki puni ki yanbiadga bi paalu yeni bi fidu. **14** Bi ba pua bu tøbu yeni ki pebiga, ama ki pebiga ba koni mi jama ki paadi ba kelima o tie bi diediba ya Diedo, bi badcianba ya Badciamo i, ke ban gagdi ki yini yaaba, ban lugdi yaaba yeni yaaba n dugi Jesu po kuli ye yeni wani i. **15** Maleki den yedi nni, “ñan la ya ñima li poconconli ñ kaá naani yeni, tie gogtieba hali yaaba n yabi, i dogi nibima yeni i maabuoli kuli. **16** Yina piiga yaa ke a la yeni, ñani yeni ki yanbiadga ba fiini mi yibalma yeni li poconconli. Bi ba kuani o i yanbani, ki cedi ban la o mubima, bi ba ñymani o gbannandi, ki sia o, wan di ki buodi u mu nni. **17** Kelima U Tienu bobni ki kuani o yanjalgi bi pala nni, ke ban tuo ki teni ki yanbiadga bi bali, hali U Tieni maama ñ tieni ki dudi. **18** ñan la ya pua yeni, tie u dogciamu yu n diedi ki tinga po badtieba kuli i.”

18 Lanya bona ñ pendu, n den la maleki tiano ke o ñiani tanpoli, ki jii. O den pia u paaciamu yeni u fidu, ke o yudandi yenyenma den yendi ki tinga kuli. **2** O den tandi yeni u nialciamu ki yedi, U baá, u baá, u dogciamu Babiloni! U tua mu cicibiadmu yekaanu, ti maalbiidi ciciimu wuonkaanu, yeni ya bonyugibada n jøgni, ke bi fali kuli ya wuonkaanu. **3** Kelima i nibuol kuli ñuni o conconbiadma daamõngu ki gaadi Ki tinga po badtieba conbi yeni o. Ki tinga po kpenkpenda baa ñyalmani kelima o paaciamu yeni o conconyema po i.” **4** N go den gbadji nialtianu ke u ñiani tanpoli, ki yedi, “N buolu, Sani mani ki ña u niinni, ki da ti ga o tuonbiadi biinu, tin da ti cedi yin baa o fala janjanbiadma nni. **5** O tuonbiadi dogni dogni hali ki pundi tanpoli, ke U Tienu tiadi wan tieni ya biadma kuli. **6** Tuu u mani li panli nani wun tieni yi maama, Wun den tieni yi maama, yin tieni u yeni taalma lie, wun den ñandi ya tadñukaaga nni ke i ñuni yeni, yin mo ñ ñandi yeni taalma lie wun ñu. **7** Nani wun den dongi u yuli, ki ye u ñamu nni yeni, yin ñymani u mi cacagma yeni u tonu. Kelima u yedi u pali nni, ‘N kaá nani badpua yeni, mii tie pakuali, n go kan kali pakauadi mo’. **8** Lanyapo i ke daayenli, fala janjanbiadma ba naa u: mi kuuma, ti pakauadi pabonli yeni mi konbiadma. U ba yidi ku buodi u mu nni, kelima O Diedo U Tienu tie U Paaciamu daano, ki ba buu ki cuo u.” **9** Ki tinga po badtieba yaaba n den tieni mi conconma yeni u, ke u diedi ba u yemanma po yeni, ya la u juubuodma muñii, bi ba buudi, ki fábni u po. **10** Bi baa seé hali fagma, ki nu u cacagma yeni ti jawaanciandi, ki tua, “Falaciamo, falaciamo u dogciamu po, Babiloni, U paaciamu dogciamu! Kelima kudyengu baba dagdi, a buudi ñ baa a yuli po ki cuo ña.” **11** Ki tinga po kpenkpenda buudi ki fábni u po, kelima obakuli ji ki daa u kuadma, **12** Ya kuadma n ten wula, ti ñanjilfa, ya ligtana n pia mayuli, i badlaani, a cabñiñila, a cabjana, ya caba n moni colcoli, ya tiidi n nu ki mani, a kpagnama, a luonñina tiadi yeni a tadmu, ya taaba yeni ya daadi n pia mayuli tiadi, ti kudmøndi, ti kudpiendi, a tanñiñila, **13** ya tulaale, yeni i kpinpadi, li ñubjanli, ku daamõngu,

mi kpama, mi yondingma, kpanu tiibima, ti yanbidi yeni a yangbenga, i taami, ti turdi, i yonbi yeni bi nisaalba naani. **14** ḡan den faadi ya bonluanli hali yeni a pali kuli sani ki fagdi yeni a. ḡan den ye ya ḡamu nni yeni a ya kpiagdi nni kuli yaadi ki ja a, a ji kan baa lanya yema palbu (hali abada). **15** Ya kpenkpenda n den pia li kuadma, ki baa ḡalmani u yanbuama po, baa se hali fagma kelima u cacagma jawaandi po, ki buudi, ki fabni ninsiipiendi. **16** Bi baa tua, “Falabiado, falabiado u dogciamu po, yu n den laá ya tiadi n ḡilgi, ki ḡani, ki mōn; ki bobo wula yeni ya ligtana n pia mayuli tiadi, a lanbila, i badlaani! **17** Kudyengu dagdi, ke a piama kuli bodi.” A ḡinbiakudla kuli, ti ḡinbiadi tuonsonla kuli, yaaba n pia sanu mi ḡima nni kuli yeni yaaba n li baadi ti ḡuadi mi ḡima nni cenli po kuli, den sani ki gedi ki sedi hali fagma. **18** Ban den la juuma muñii, bi den buudi, ki tua, “Ulaa dogciamu n tie nani ya gogciamu ne?” **19** Bi den yadi ti tandi bi yula po, ki buudi ki fabni, “Falabiado, falabiado u dogciamu po, yu ya baali po, ke yaaba n pia bi ḡinbiadi mi ḡima nni kuli den tua ḡalmandanba. Kudyengu baba dagdi, ke u bodi cain.” **20** Yin mangi mani i pala u yema ne po, yinba bi nigagdijanba, Yinba bi dugkaaba, Jesu tondiba yeni bi sawalpuuba, yin mangi mani i pala, kelima U Tienu tuu i ya panli i ki buni ki cuo u!” **21** Ya maleki n pia u paaciamu den yugdi ya tangu n tie nani li naali yeni, ki luni mi ḡincianma nni, ki yedi, “Maama ne i, ke bi ba lu u dogciamu Babiloni yeni ti jadi un jidi, ki mii, ke bi ji kan la u palbu. **22** Bi ji kan gbadi ti kogirdi, mu yelmu, a naatuna, yeni ti baantiadi yani u niinni. Bi ji kan la tuonsonbanlo bakuli a niinni. Bi kan gbadi naali fuunli a niinni jiga palbu. **23** Fidsanga yenyenma ji kan yendi a niinni. Bi ji kan gbadi pocaano yeni pocaancalo nialu a niinni, kelima a kpenkpenda den tie ki tinga po naabigbanba (badbjaba), ke a tulni i nibuoli yeni a suagu. **24** Bi den la u niinni bi sawalpuuba yeni bi dugkaaba sōma, yeni ban den kpaá yaaba kuli ki tinga po sōma.”

19 Lanya bona ñ pendí, n den gbadi u nialu tanpoli ke u tie nani ya nuwulgu n yabi fuugu yeni, ke u maadi, ki tua: “Aleluya. Ti Tienu n die mi faabma, ti yudandi yeni u paaciamu kuli. **20** Buudi jiamma ti mōmōni ki go tiegi, kelima o jia ti buudi, ki cuo li poconconkpeli yua n den tulni ki tinga po nibuoli yeni o conconma. O tuu li panli wani li poconconli ñ wuli o tondba sōma yaama o yuli po.” **3** Bi go den yedi mi liema: “Aleluya! O muñii ña ki do hali ya yognu n ki pia gbenma” (*aión g165*) **4** Piilie n nikpenaadba yeni a bonfuodnaada yeni, den baa ki labni ki pugi U Tienu yua n kaa ti badigbandi po. Bi den tua, “Ami. Aleluya!” **5** Ke u nialu ñani ti badigbandi kani ki yedi, “dondi mani Ti Tienu, Yinba yaaba n tie Ti Tienu tondba, Yinba yaaba n fangi o, talganba yeni bi paatieba kuli.” **6** N go den gbadi ya fuugu n tie nani ya niwulgu n yabi ya fuugu yeni, nani mi ḡincianma ḡingola, nari i taatantandciami yeni ke ku maadi ki tua, “Aleluya! Kelima O Diedo diedi bonli kuli, U Tienu yua n

bili o yiko bonli kuli po, wani n die likuli. **7** Cedi mani tin mangi ti pala, ki ya ye li pamanli nni, ki pugi o yudandi kelima ki pebiga pocajaama pundi, ki o pocaano mo bobni ki guu. **8** Bi puni o u sanu, ke wan bobo ‘len tiadi’, ya tiadi n yua, ki ḡani cain, ki ḡilgi ki tuudi, ki pia mi ḡuadma” (Kelima len yuayuaga wangí ya nibuolu n gagdi ki ḡani tuadtiegijama i.) **9** Maleki den yedi nni, “Diani ne: Mi yedjanma ye yeni ban yini yaaba ki pebiga pocaali badu (jaanma) po.” O go den yedi nni, “Ya maama ne tie U Tienu ya maamónma i” **10** N den baa ki labni o ki bua nugi o taana ki pugi o, ama o den yedi nni, “Da tieni lani! N mo tie a, fini yeni a kpiiba yinba yaaba n tieni Jesu po kasiedimōno yeni, tuonsonlielo i. Gbaani ki pugi U Tienu kelima Forjanma n cedi ke bi teindi kasiedi Jesu po.” **11** N go den la ke tanpoli luodi, ke n la tanpieno. Yua n den jagi o den yii dugka yemi mōmōndaano. O jiagi ti buudi yeni mi teginma, ki pua bu tōbu. **12** O nuni den tie nani mupienu yeni, ke o yuli po ciibi ya badfeglimu n yabi. O den pia li yeli ke li diani o po, ke nilobakuli ki bani li niima nni, kase wani baba. **13** O laá ya liadfadgildi ke bi ḡua mi sōma nni, keo yeli tie U Tienu Maama. **14** Tanpoli sejenba den jua o, ki jagi tanpieni, ki laá len yuayuaga tiapiendi yaadi n ḡani cain. **15** O ḡobu nni den ña ya jugsiega n mani kaani lie kuli, wan kubi yaaga ki pua ki jiindi i nibuoli, o ba diedi bikuli, ki ya gobdi ba yeni bi badba kudgbiamu. O ymāa ban ymangí ya kaanu ki ḡangi ku daamōngu yemi, yu n tie U Tienu, u paaciamu daano pabiençianli nni. **16** O pia yeli, ke li diani o liadli yeni o panli po: “bi badba Badciamo yeni bi diediba ya Diedo.” **17** N den maleki ke o séé u yienu nni. O den kpaandi yeni unialciamu, ki maadi yeni ti tawalgbandi nni bonyugrdi ki tua, “Cua mani, taani mani U Tienu badciamu kani. **18** Cua mani ki di bi badba gbannandi, bi paatieba gbannandi, u paaciamu danba gbannandi, i taami yeni i tanjagla gbannandi, yeni bi niba kuli gbannandi, i yonbi yeni die- n-yudandi danba, talganba yeni yikodanba kuli.” **19** N den la ki yanbiadga yeni ki tinga po badciarba yeni bi sejenba. Bi den taani ki bua pua bu tōbu yeni yua n jagi o taamo yeni o sejenba. **20** Bi den cuo ki yanbiadga yeni mi tofaama sawapuuba yaaba n den tiendi yaalidgu bona ki nintuali. Ki den taa li yaalidgu maalma i ki tulni yaaba n den tuo ki ga ki yanbiadga maalma, ki go gbaani ki pugi o nannanli. Bi den luni bani bilie kuli ya mubuogu n pia cidibili nni, ke bi dā fo. (*Limnē Pyr g3041 g4442*) **21** Yaaba n sieni wani i, ya jugsiega n ña yua n jagi o taamo ḡobu nni yeni n den kpa bikuli. Ti bonyugrdi kuli den dini bi gbannandi.

20 N go den la maleki ke o ñani tanpoli ki jii. O den kubi ya fañuangu n ki pia banlu piemi, ki muubi i kudseseli. (*Abyssos g12*) **20** den cuo o bonfuodcincilingu, waakpeli yua n tie mi tofaama yudaano bii suaani, ki luoni o hali bina tudli. **3** O den tudi ki luni o u fañuangu nni, ki luoni ki kpali. wan baa ye naani ki ji da bōndi ki tulni i nibuoli hali bina tudli. Lanya puoli po, bi ba

luodi ki ja o wan tieni u yogu waamu. (*Abyssos g12*) **4** N go den la ti badigbandi. Yaaba n den kaá tipo den tie ban den cabi yaaba ti yikodi ke ban ya jiagi ti buudi. N go den la ban den kpa yaaba kelima bi tieni kasiedi Jesu po yeni U Tieu maama po. Baa den tuo ki gbaani ki pugi ki yanbiadga bii ki nannanli, bi go den yie kaa ga o maalma bi yutuna bii bi nuu po. Bi den guani ki baa li miali, ki diedi yeni Kiristi hali bina tudli. **5** Ya kpienba n sieni den ki guani ki ba miali hali bina tudli yeni juodma. Lani n tie mi cincinyiedma. **6** Forjanma yeni mi gagdijanma ye yeni yua n baa lanya cincinyiedma! Mani ya pendi, mi kuuliema nan ki pia paalu bakuli b po. Bi baa tie U Tieu yeni Kiristi salga yidkaaba, ki diedi bonli kuli hali bina tudli. **7** Bina tudli yeni ya pendi, bi ba luodi ñiani suaanni o kpaardieli nni. **8** O go ba ñia ki ya bøndi ki tulni i nibuoli ñanduna tinkunnaadi kuli, lani n tie Gog yeni Magog, ki yini ki taani ba ban pua bu tøbu. Bi baa yabi nani mi ñincianma tanbiini yeni. **9** Bi den doni mi tifanma po, ki sedi ki jia ki lindi bi dugkaaba jongu, u dogbuadu. Ama u mu den ñiani tanpoli, ki jiidi ki dini ba. **10** Bi den luni mi tofaama yudaano yua n den bøndi ki tulni ba yeni u mukpenu nni naani ke cidbili co, ban den luni ki yanbiadga yeni mi tofaama sawalpuuba naani yeni. Bi baa laadi falaciamo yienu yeni ñiagu kuli hali ya yognu n ki pia gbenma. (*aión g165, Limnë Pyr g3041 g4442*) **11** Lani n pendi, n go den la ti badigbanpien - ciandi yeni yua n kaá tipo. Ki tinga yeni tanpoli den sani ki fagdi yeni o ki naa ji bani ban caa naani. **12** N den la bi tinkpiba, bi paatieba yeni talganba kuli, ke bi séé ti badigbandi kani, ke a tila pobdi ki bili. Bi den pobdi titoli mo, Li Miali Tili. Bi den jiagi bi tinkpiba buudi ke li jua yaali n diani a tila yeni nni, ki colni bi tuada (tuona) **13** Mi ñincianma den cedi ke ya tinkpiba n ye mi niinni ñiani. Mi kuuma yeni ki kpliantinga mo cedi ke yaaba bi niinni mo ñiani; bi den buu bi tinkpiba ke li colni yuakuli ñ tieni yaali o yema nni. (*Hadës g86*) **14** Bi den tudi ki luni mi kuuma yeni ki kpliantinga u mukpenu nni. (*Hadës g86, Limnë Pyr g3041 g4442*) **15** Ban den diidi kaa la yaaba ya yela L Miali Tili nni kuli, bi den luni ba u mukpenu nni i. (*Limnë Pyr g3041 g4442*)

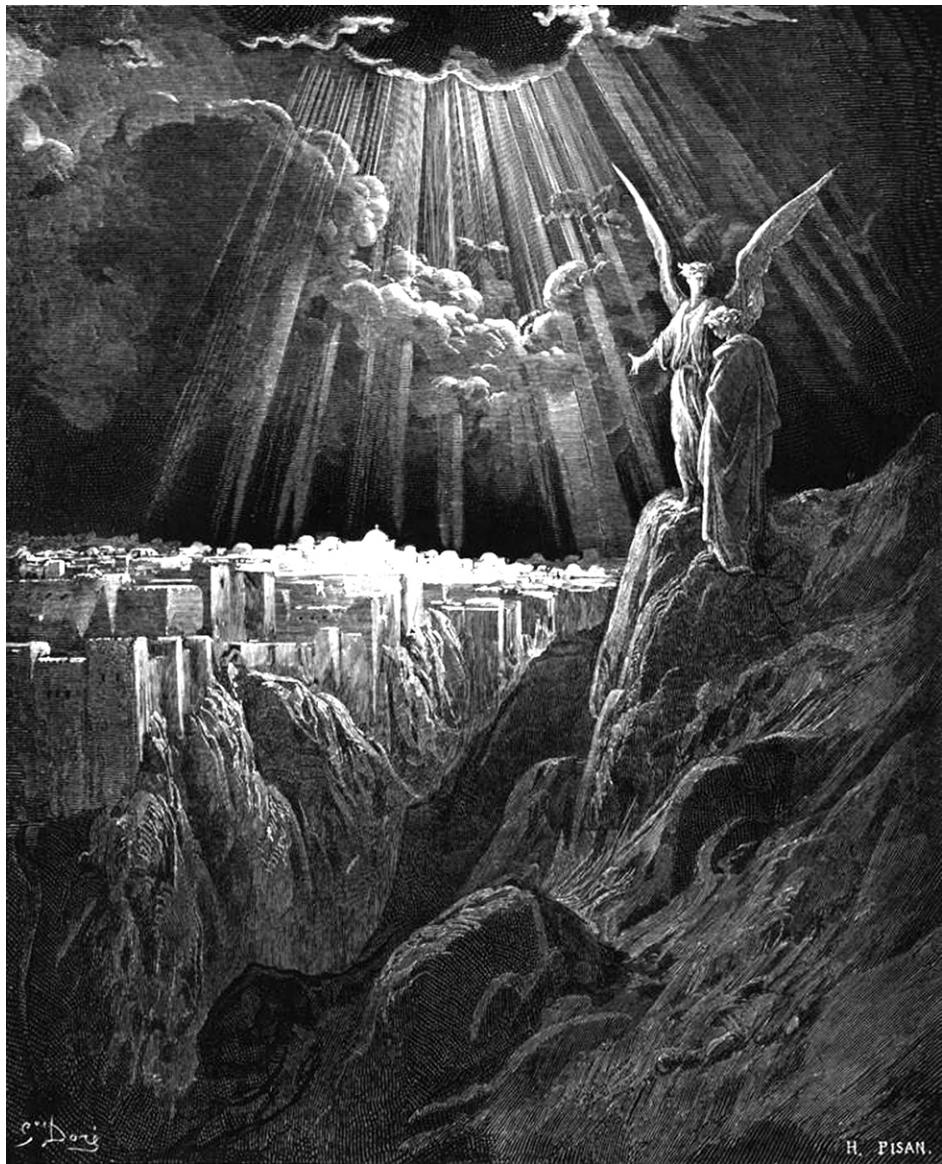
21 Lani ñ pendu, n go den la tanpolpaano yeni ki tinppanga, kelima tanpolikpelo yeni ki tinkpelga wani den sani ki bodi, ke ñincianma mo ji den ki ye. **2** N den la ya dogciamu n gagdi ki ñjani, Jerusalema paano, yuu n ñiani tanpoli, U Tieu kani, ki jiidi, ke bi bobni u nani ya pocaano ki guu o calo yeni. **3** N den gbadi u nialciamu, ke u ñiani ti badigbandi kani, ki tua, "Diidi! U Tieu yekaanu ye yeni bi nisaalba, O go baa ye bi siiga nni, yeni ba. Bi baa tie O buolu, ke U Tieu wani Obá baa ye yeni ba, ki tie bi Tieu. **4** O ba fiadi bi nunga nni ninsiidi kuli, ke kuuma ji kan ya ye, ki buali pabønli, bubuuli, cacagma, fala, a bonkpela kuli po taa; a ji kan ya ye. **5** Yua n den kaá ti badigbandi po yeni den yedi, "Diidi! N tieni a bona kuli bonpaana." O den yedi, "Dianí ya maama ne kuli, kelima mi pia ti dudugdi, ki go tie

mømøni." **6** O den yedi nni, "Ya bona ne tieniki ti! Mini n tie Alfa yeni Omega, mi cilma yeni mi juodma. Nuñunu ya pia yua, n ba teni o li miali ñinbulni ñima wan ñu faala, ke maa pia pani. **7** Yua n koni mi jama ki paadi, lanya bona kuli ba tua o faali, N baa tie o Tieu, ke o mo tie N bijua. **8** Ama bi jawaandanba, yaaba n ki dugi n po, ti cancagindi danba, a nikpala, a concona, ti ñögibiidi danba, yaaba n ja i buli, yeni bi tofaadanba kuli, bi ya yekaanu baa tie u mukpenu, naani ke cidbili co. Lani n tie mi kuuliema." (*Limnë Pyr g3041 g4442*) **9** Maleki lele yeni siiga, yua n den kubi tadkuana lele ke a gbie yeni fala janjanma yeni yendo den nagni n kani, ki yedi, "Cua na. N ba waani a o pocaano, ki pebiga pocaano." **10** O den tugi nni ti dangdi nni ki duoni nni ya juacianli n kpedi po, ki waani nni Jerusalema ya dogciamu n gagdi ki ñjani, yuu n ñiani tanpoli, U Tieu kani, ki jiidi. **11** Jerusalema den pia U Tieu yudandi, ki ñilgi, ki tuudi nani ya ligtanli n pia mayuli yeni, ki tie nani jasipa ligtanpienli yeni. **12** U den pia bilinguoncianli, ke li pia bulñøjala piiga a lie yeni malekinba piiga n bilie ke bi guu. Bi den diani a bulñøjala po Israyeli piiga n nibuoltedi yela. **13** Puoli den pia bulñøjala taa, yaanga, bulñøjala taa, yanbangu, bulñøjala taa, nintuali mo bulñøjala taa. **14** U dogciamu bilinguonli den pia piiga n fiaga lie (tanpuuna), ke i pebiga piiga n ñøðkaaliyedba yela taabi apo. **15** Yua n den maadi yeni nni den kubi bonbiigkaali ke li tie wula sabmuuanu, ki bigindi u dogciamu, u bulñøjala yeni u bilinguonli. **16** U dogciamu nannanli den tie bonymabidagdili; ke u fagmu yeni piamu doa. O den bigindi u dogciamu yeni yen i sabmuuanu bonbiigkaali. U fagmu, u piamu yeni u kpedma den døa i, lani n tie sitadi piiga n tuda lie bii cilodajena tudalie n kobilie n dajena piilie (km 2220) **17** O go den bigni u bilinguonli piamu ke u tie nuukpanduna kobga n piina a na bii miarinba piiluoba a luoba (m 66) bi nisaalba biginma ke (mi taa yeni maleki biginma). **18** Bi den maa li bilinguonli yeni jasipa ligtana i, ki maa u dogciamu yeni wularjamo yaali n ñilgi ki tuudi nani maaduubga yeni. **19** Bi den ymadi ya ligtanbuoli n pia mayuli boncianla i, ki maa li bilinguonli tanpuuna. Bi den cindi yeni Jasipa, ki tuani saafiri, mi taama den tie kaliseduani, mi naama emerodi, **20** mi muuma den tie sardonisksi, li tanpuluobli den tie sarduani, li leleli den tie krisoliti, li niinli den tie berili, li tanpuuyiali den tie topaasi, piiga po yaali dentie krisopasi, piiga n tanpuuyenli den tie hiyasenti, ke li piiga n tanpuueli tie ametisti. **21** Li piiga n bulñojaleda den tie piiga n badlaani lie i; bulñojabu kuli den tie badlaanyendu i. U dogciamu sanjala den maa yeni walajamo i, ke li ñilgi, ki tuudi nani ki maaduubga yeni. **22** Jaandiegakuli den ki ye u dogciamu nni, kelima O Diedo, U Tieu, U Paaciamu daano yeni ki pebiga n den tie u jaandiegakuli. **23** U dogciamu den ki buali yienu bii ñjamaalo yenyenma po, kelima U Tieu yudandi n den yendi u niinni, ke ki pebiga mo tie u fidsanga. **24** Lanya dogciamu yenyenma n baa yendi i nibuoli ke bi cuoni. Ki tinga po badtieba ba

cua yeni bi kpiagdi u niinni. **25** U bulñøjala kan ya luo u yensiinu, ñiagu mo kan ya ye lankani. **26** Bi ba cua yeni i nibuoli kpiagdi yeni bi seli u niinni, **27** Bonbiili yeni yaali n ki ñjani kuli kan kua lankani palbu. Ya nilo n tieni tuonbiadi bii cagindi tuonli kan kua lanya dogu nni, Ama kase yaaba ya yela diani Ki Pebiga Miali Tili nni baba.

22 Maleki go den waani nni li miali ñima kpenciamu, ke u pieni ki ñilgi, ki tuudi nani li tanciencienli yeni. mi den ñia U Tienu yeni ki pebiga badigbandi kani, ki puubi **2** Mi den puubi u dogciamu sanjaciali siiga. Kpenjaali po kuli, li miali tibu den seé, ki luoni piiga n luoabuoli lie, ñjamaalo kuli, bu tibu yeni faadi tie tebgu i i nibuoli po. **3** Solindji kan ya ye. U Tienu yeni ki pebiga badigbandi baa ye u dogciamu nni, ke o tuonsõnba tuumi o po. **4** Bi ba la o nunga, o yeli í ya taabi bi yutuna. **5** Niagu ji kan ya ye; bi ji kan ye bua fidsanga bii yienu yeneyenna, kelima O Diedo U Tienu baa yendi ba. Bi baa die boli kuli hali ya yognu n ki pia gbenma. (aiõn g165) **6** Maleki den yedi nni, “Ya maama ne maadugikaama yeni momoni. O Diedo, Fojanma yeni sawalpuuba Tienu sõni o maleki ke wan waani yaali n ba yuandi ki tieni, ke li kan waagi.” **7** “Diidi! N ba cua ke li kan waagi! Mi yedjanma ye yeni yua n colni li tili ne sawalpuuma maama.” **8** Mini Jan, mini n tie yua n gbadu, ki go la lanya bona. Min gbadu ki go la li bona, n den baa ki labni maleki taana po ki bua pugi ma o, wani yua n den waani nni lanya bona kuli. **9** O den yedi nni, “Fangi a yuli ki da tieni lani! N tie a tuonsõnlielo i, fini yeni a kpiiba yeni bi sawalpuuba yeni yaaba n colni li tili ne maama kuli ya tuosonlielo. Gbaami ki pugi U Tienu!” **10** O den yedi nni, “Da wuoni li tili ne sawalpuuma maama, kelima u yogu ji ki fagi. **11** Ya nilo n ki tiegi, wan tugni ki ya tie yaali n ki tiegi. Yua n jogni mo í ya jua ki tiendi o jogintuona. Yua n tiegi í suagi ki ya tie yaali n tiegi. Ya nilo n gagdi ki ñjani mo, wan suagi ki ya tundi ki tie nigagdijamo.” **12** “Diidi! N kpendi ke li kan waagi. N pani paabu ye yeni nni, ke n ba pa yuakuli ke li jua wan sõni maama. **13** Mini n tie alfa yeni omega, o kpialo yeni o juodka, mi cilma yeni mi juodma. **14** Mi yedjanma ye yeni yaaba n ñuudi bi liadfadga, kiba baa u sanu ki di li miali tibu jiedi, ki go togn i bulñøjala ki kua u dogciamu nni. **15** I sangbanli, a sola yeni ti ñogbiidi danba, yaaba n tiendi mi conconma, a nikpala, yaaba n jua kipugi i buli yeni ya niba n jua mi tofaama sanu kuli baa ye niinpo i. **16** Mini, Jesu, N sõni n maleki ke wan tieni kasiedi lanya bona po Kiristi nitaana kani. Mini n tie Daftidi Jiinjali, yeni o puoljuanu, u sirjaafaanu ñmaabiga.” **17** Fojanma yeni o pocacao yedi, “Cua na!” Ya nilo n gbadu kuli, wan yedi, “Cua na!” U ñuuunu í pia yuakuli, wan cua na, yua n bua ma kuli, wan cua ki baa li miali ñima faala ke pani bakuli ki ye. **18** N tieni kasiedi ki waani yua n gbadu li tili ne sawalpuuma maama kuli: Ya nilo n pugni bonli li maama po, U Tienu ba pugni o falabiado janjanma yaama n diani li tili ne nni. **19** Ya nilo n wadi bonli li tili ne sawalpuuma maama

po, U Tienu mo ba wadi o biinu ban diani li miali tibu yeni u dogcian-gagdijamu yuu ya po li tili ne nni. **20** Ya nilo n tieni kasiedi ya bona ne kuli po, wani n yedi, “Nn, i momoni! N kpendi ke li kan waagi.” Ami! Cua na, O Diedo Jesu! **21** O Diedo Jesu ñjanbli í ya ye yeni yukuli. Ami.

N den la ya dogciamu n gagdi ki ñani, Jerusalema paano, yuu n ñani tanpoli, U Tienu kani, ki jiidi, ke bi bobni u nani ya poacaano ki guu o calo yeni. N den gbadu u nialciamu, ke u ñani ti badigbandi kani, ki tua, "Diidl! U Tienu yekaanu ye yeni bi nisaalba, O go baa ye bi siiga nni, yeni ba. Bi baa tie O buolu, ke U Tienu wani Obá baa ye yeni ba, ki tie bi Tienu."

Mi Dogdima 21:2-3

Reader's Guide

Gourmanchéma at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of ten special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, “*As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him.*” Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, “*And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned.*” So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, “*Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth.*” 2 Timothy 2:15. “*God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,*” 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Gourmanchéma at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates ten special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 63 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Strong's: g12

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aīdios

Language: Koine Greek

Speech: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Strong's: g126

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn

Language: Koine Greek

Speech: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Strong's: g165

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios

Language: Koine Greek

Speech: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Strong's: g166

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

Geenna

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Strong's: g1067

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Strong's: g86

Meaning:

Synonomous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Strong's: g3041 g4442

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol

Language: Hebrew

Speech: proper noun, place

Usage: 65 times in 17 books, 50 chapters, and 63 verses

Strong's: h7585

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Strong's: g5020

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Gourmantche---Gourmantche-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 63 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Luka 8:31
Roma Yaaba 10:7
Mi Dögdimma 9:1
Mi Dögdimma 9:2
Mi Dögdimma 9:11
Mi Dögdimma 11:7
Mi Dögdimma 17:8
Mi Dögdimma 20:1
Mi Dogdima 20:3

aïdios

Roma Yaaba 1:20
Jude 1:6

aiōn

Matiewo 12:32
Matiewo 13:22
Matiewo 13:39
Matiewo 13:40
Matiewo 13:49
Matiewo 21:19
Matiewo 24:3
Matiewo 28:20
Marka 3:29
Marka 4:19
Marka 10:30
Marka 11:14
Luka 1:33
Luka 1:55
Luka 1:70
Luka 16:8
Luka 18:30
Luka 20:34
Luka 20:35
Jan 4:14
Jan 6:51
Jan 6:58
Jan 8:35
Jan 8:51
Jan 8:52
Jan 9:32
Jan 10:28
Jan 11:26
Jan 12:34
Jan 13:8
Jan 14:16

Jesu Tondiba Tuona 3:21

Jesu Tondiba Tuona 15:18

Roma Yaaba 1:25

Roma Yaaba 9:5

Roma Yaaba 11:36

Roma Yaaba 12:2

Roma Yaaba 16:27

1 Korantien 1:20

1 Korantien 2:6

1 Korantien 2:7

1 Korantien 2:8

1 Korantien 3:18

1 Korantien 8:13

1 Korantien 10:11

2 Korentien 4:4

2 Korentien 9:9

2 Korentien 11:31

Galati 1:4

Galati 1:5

Efesia 1:21

Efesia 2:2

Efesia 2:7

Efesia 3:9

Efesia 3:11

Efesia 3:21

Efesia 6:12

Filipi 4:20

Kolosi 1:26

1 Timote 1:17

1 Timote 6:17

2 Timote 4:10

2 Timote 4:18

Tidi 2:12

Eblenba 1:2

Eblenba 1:8

Eblenba 5:6

Eblenba 6:5

Eblenba 6:20

Eblenba 7:17

Eblenba 7:21

Eblenba 7:24

Eblenba 7:28

Eblenba 9:26

Eblenba 11:3

Eblenba 13:8

Eblenba 13:21

1 Pieri 1:23

1 Pieri 1:25

1 Pieri 4:11

1 Pieri 5:11

2 Pieri 3:18

1 Jan 2:17

2 Jan 1:2

Jude 1:13

Jude 1:25

Mi Dögdimma 1:6

Mi Dögdimma 1:18

Mi Dögdimma 4:9

Mi Dögdimma 4:10

Mi Dögdimma 5:13

Mi Dögdimma 7:12

Mi Dögdimma 10:6

Mi Dögdimma 11:15

Mi Dögdimma 14:11

Mi Dögdimma 15:7

Mi Dögdimma 19:3

Mi Dögdimma 20:10

Mi Dögdimma 22:5

aiōnios

Matiewo 18:8

Matiewo 19:16

Matiewo 19:29

Matiewo 25:41

Matiewo 25:46

Marka 3:29

Marka 10:17

Marka 10:30

Luka 10:25

Luka 16:9

Luka 18:18

Luka 18:30

Jan 3:15

Jan 3:16

Jan 3:36

Jan 4:14

Jan 4:36

Jan 5:24

Jan 5:39

Jan 6:27

Jan 6:40

Jan 6:47

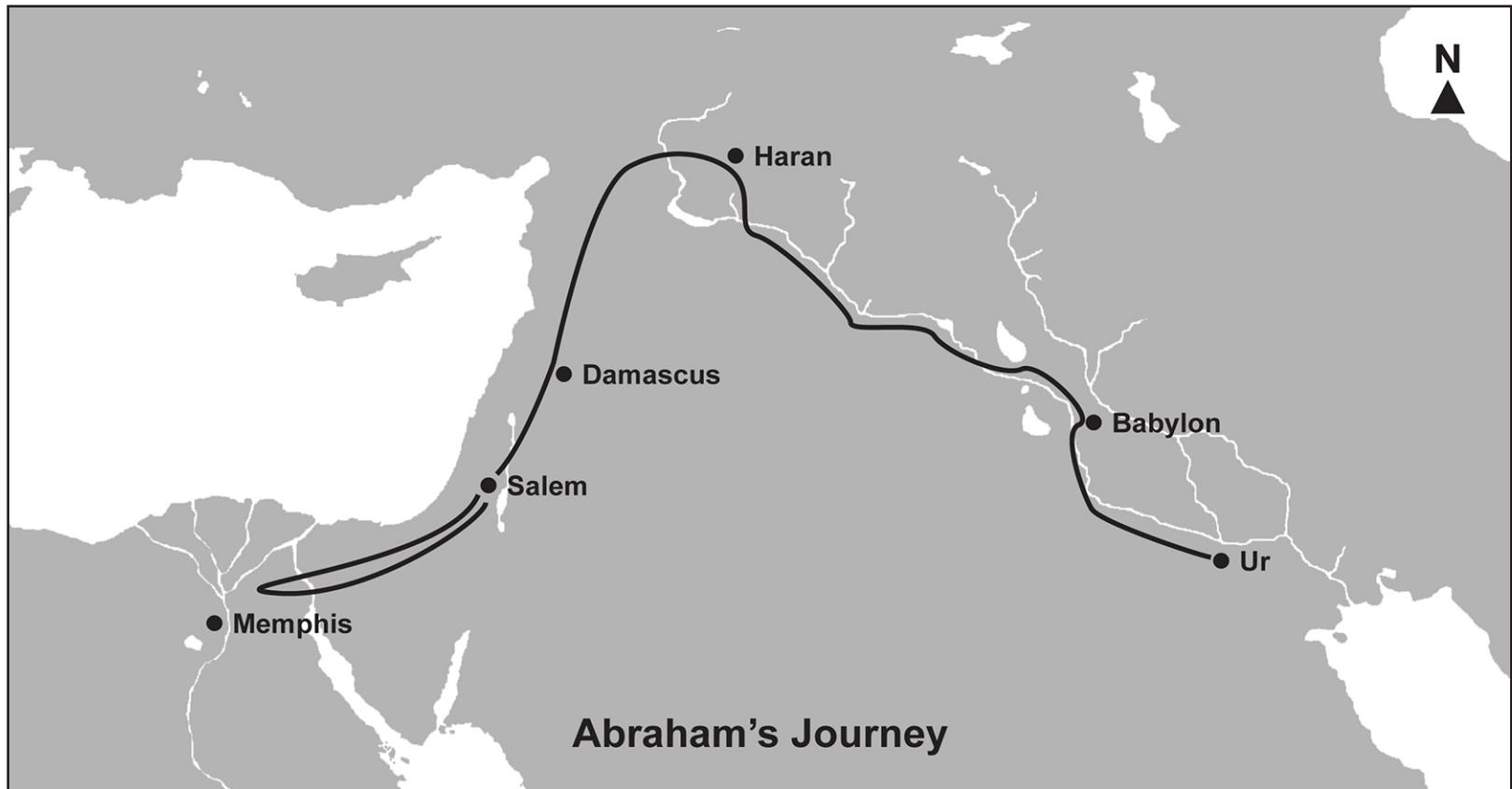
Jan 6:54

Jan 6:68

Jan 10:28
Jan 12:25
Jan 12:50
Jan 17:2
Jan 17:3
Jesu Tondiba Tuona 13:46
Jesu Tondiba Tuona 13:48
Roma Yaaba 2:7
Roma Yaaba 5:21
Roma Yaaba 6:22
Roma Yaaba 6:23
Roma Yaaba 16:25
Roma Yaaba 16:26
2 Korentien 4:17
2 Korentien 4:18
2 Korentien 5:1
Galati 6:8
2 Tesalonika 1:9
2 Tesalonika 2:16
1 Timote 1:16
1 Timote 6:12
1 Timote 6:16
1 Timote 6:19
2 Timote 1:9
2 Timote 2:10
Tidi 1:2
Tidi 3:7
Filimo 1:15
Eblenba 5:9
Eblenba 6:2
Eblenba 9:12
Eblenba 9:14
Eblenba 9:15
Eblenba 13:20
1 Pieri 5:10
2 Pieri 1:11
1 Jan 1:2
1 Jan 2:25
1 Jan 3:15
1 Jan 5:11
1 Jan 5:13
1 Jan 5:20
Jude 1:7
Jude 1:21
Mi Dogdima 14:6

Geenna
Matiewo 5:22
Matiewo 5:29
Matiewo 5:30
Matiewo 10:28
Matiewo 18:9
Matiewo 23:15
Matiewo 23:33
Marka 9:43
Marka 9:45
Marka 9:47

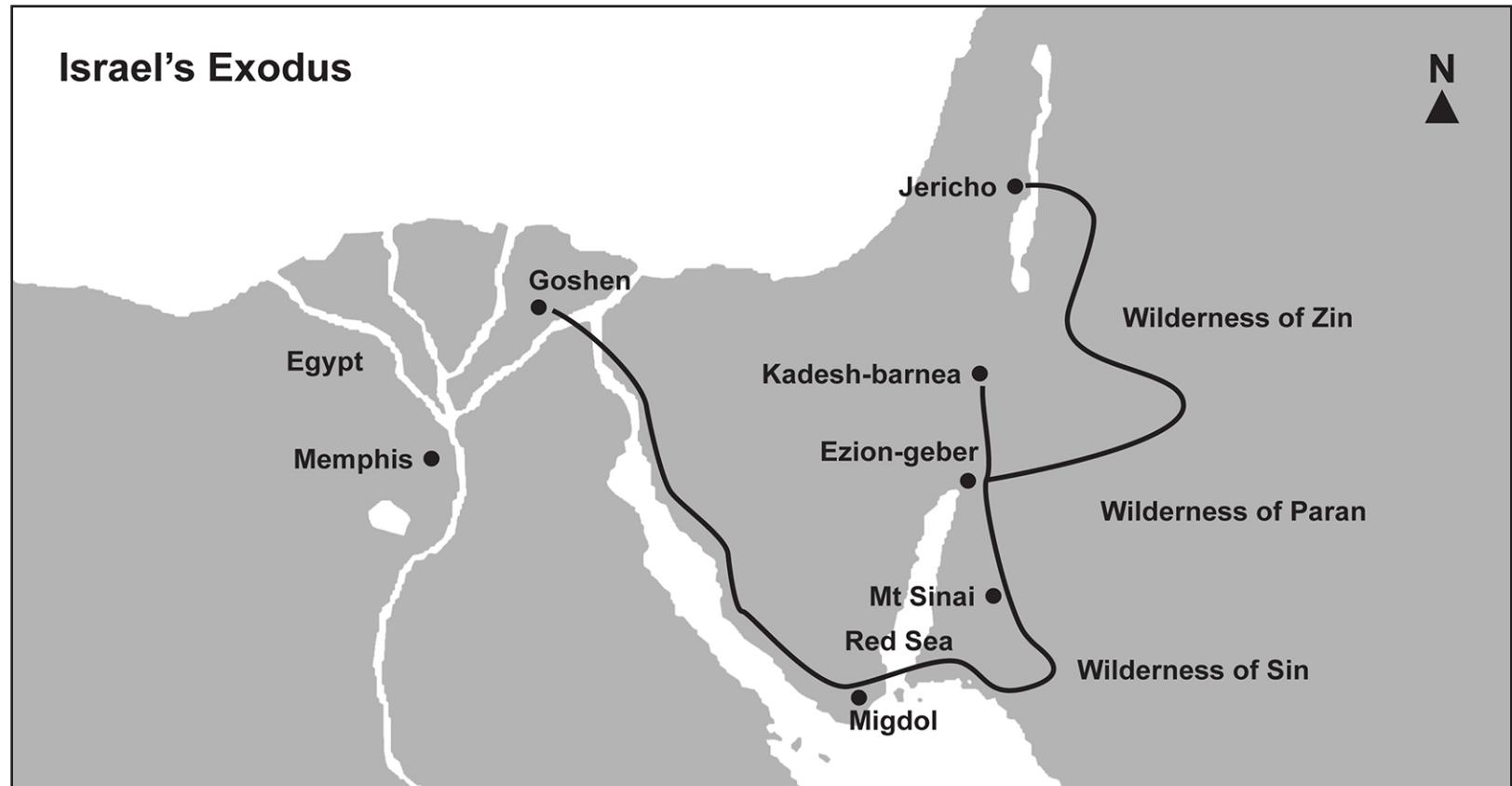
Luka 12:5
Jaki 3:6
Hadēs
Matiewo 11:23
Matiewo 16:18
Luka 10:15
Luka 16:23
Jesu Tondiba Tuona 2:27
Jesu Tondiba Tuona 2:31
1 Korantien 15:55
Mi Dogdima 1:18
Mi Dogdima 6:8
Mi Dogdima 20:13
Mi Dogdima 20:14
Limnē Pyr
Mi Dogdima 19:20
Mi Dogdima 20:10
Mi Dogdima 20:14
Mi Dogdima 20:15
Mi Dogdima 21:8
Sheol
Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Tartaroō
2 Pieri 2:4
Questioned
2 Pieri 2:17
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

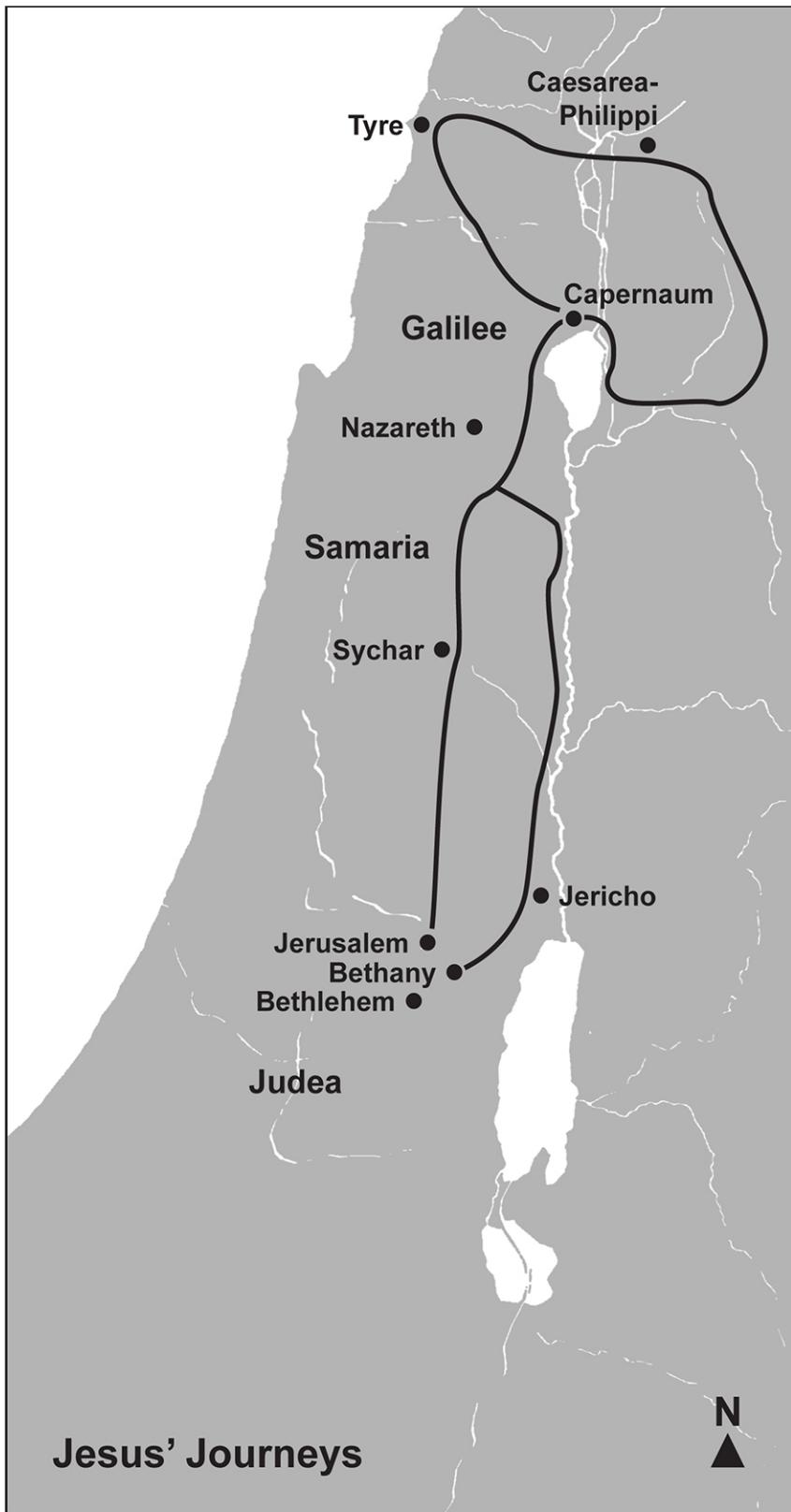
Li dandanli po i ke Abraham bo fidi ki gadi naani keo bo gaa o faali. O bo caa ke a bani wan caa naani. - Eblenba 11:8

Israel's Exodus

N
▲

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

kelima o nisaalo bija ki cua ki buaab yaa soni o po ka, ama ki wani mono n yaa suani tianba po, ki go puni o miiali ki kpe ki da ki faabi bi niba bonciala. - Marka 10:45

Mini Poli, Jesu Kiristu tuonsönlo, ke bi yini nni ke min tua ya tondo ke o gagdi ki baa wangi U Tienu laabaaljamo, - Roma Yaaba 1:1

Creation 4004 B.C.

Adam and Eve created	4004
Tubal-cain forges metal	3300
Enoch walks with God	3017
Methuselah dies at age 969	2349
God floods the Earth	2349
Tower of Babel thwarted	2247
Abraham sojourns to Canaan	1922
Jacob moves to Egypt	1706
Moses leads Exodus from Egypt	1491
Gideon judges Israel	1245
Ruth embraces the God of Israel	1168
David installed as King	1055
King Solomon builds the Temple	1018
Elijah defeats Baal's prophets	896
Jonah preaches to Nineveh	800
Assyrians conquer Israelites	721
King Josiah reforms Judah	630
Babylonians capture Judah	605
Persians conquer Babylonians	539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple	537
Nehemiah rebuilds the wall	454
Malachi prophesies the Messiah	416
Greeks conquer Persians	331
Seleucids conquer Greeks	312
Hebrew Bible translated to Greek	250
Maccabees defeat Seleucids	165
Romans subject Judea	63
Herod the Great rules Judea	37

(The Annals of the World, James Usher)

Jesus Christ born 4 B.C.

New Heavens and Earth

1956	Christ returns for his people
1830	Jim Elliot martyred in Ecuador
1731	John Williams reaches Polynesia
1614	Zinzendorf leads Moravian mission
1572	Japanese kill 40,000 Christians
1517	Jesuits reach Mexico
1455	Martin Luther leads Reformation
1323	Gutenberg prints first Bible
1276	Franciscans reach Sumatra
1100	Ramon Llull trains missionaries
1054	Crusades tarnish the church
997	The Great Schism
864	Adalbert martyred in Prussia
716	Bulgarian Prince Boris converts
635	Boniface reaches Germany
569	Alopen reaches China
432	Longinus reaches Alodia / Sudan
397	Saint Patrick reaches Ireland
341	Carthage ratifies Bible Canon
325	Ulfilas reaches Goth / Romania
250	Niceae proclaims God is Trinity
197	Denis reaches Paris, France
70	Tertullian writes Christian literature
61	Titus destroys the Jewish Temple
52	Paul imprisoned in Rome, Italy
39	Thomas reaches Malabar, India
33	Peter reaches Gentile Cornelius
	Holy Spirit empowers the Church

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

What are we? ►			Genesis 1:26 - 2:3 Mankind is created in God's image, male and female He created us					
How are we sinful? ►			Romans 5:12-19 Sin entered the world through Adam and then death through sin					
When are we? ▼								
Where are we?			Innocence		Fallen			Glory
			Eternity Past	Creation 4004 B.C.	Fall to sin No Law	Moses' Law 1500 B.C.	Christ 33 A.D.	Church Age Kingdom Age
								New Heavens and Earth
Who are we? ►	God	Father	John 10:30 God's perfect fellowship	Genesis 1:31 God's perfect fellowship with Adam in The Garden of Eden	1 Timothy 6:16 Living in unapproachable light			Acts 3:21 Philippians 2:11 Revelation 20:3 God's perfectly restored fellowship with all Mankind praising Christ as Lord in the Holy City
		Son			John 8:58 Pre-incarnate	John 1:14 Incarnate	Luke 23:43 Paradise	
		Holy Spirit			Psalm 139:7 Everywhere	John 14:17 Living in believers		
	Mankind	Living	Ephesians 2:1-5 Serving the Savior or Satan on Earth Luke 16:22 Blessed in Paradise Luke 16:23, Revelation 20:5,13 Punished in Hades until the final judgment Hebrews 1:14 Serving mankind at God's command	Genesis 1:1 No Creation No people	Ephesians 2:1-5 Serving the Savior or Satan on Earth			Matthew 25:41 Revelation 20:10 Lake of Fire prepared for the Devil and his Angels
		Deceased believing			Luke 16:22 Blessed in Paradise			
		Deceased unbelieving			Luke 16:23, Revelation 20:5,13 Punished in Hades until the final judgment			
	Angels	Holy			Hebrews 1:14 Serving mankind at God's command			
		Imprisoned	2 Peter 2:4, Jude 6 Imprisoned in Tartarus Genesis 1:31 No Fall No unholy Angels	Genesis 1:31 No Fall No unholy Angels	2 Peter 2:4, Jude 6 Imprisoned in Tartarus	Revelation 20:13 Thalaasa Revelation 19:20 Lake of Fire Revelation 20:2 Abyss		
		Fugitive			1 Peter 5:8, Revelation 12:10 Rebelling against Christ Accusing mankind			
		First Beast						
		False Prophet						
		Satan						
Why are we? ►			Romans 11:25-36, Ephesian 2:7 For God has bound all over to disobedience in order to show mercy to all					

Prepared for the Devil and his Angels

Gourmanchéma at AionianBible.org/Lake-of-Fire

The Aionian Bible shows the location of ten special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament *Sheol* and New Testament *Hadēs*, 2) *Geenna*, 3) *Tartaroō*, 4) *Abyssos*, 5) *Limnē Pyr*, 6) *Paradise*, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, "*the gates of Hades will not prevail*," Matthew 16:18. Paul asks, "*Hades where is your victory?*" 1 Corinthians 15:55. John wrote, "*Hades gives up*," Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, "*Do not be afraid*," because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our *Good News* sounds like a warning to "*be afraid*" because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, "*out of the frying pan, into the fire?*" Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, "*Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'*" Matthew 25:41. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. Jesus said, "*You did not choose me, but I chose you,*" John 15:16. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

World Nations

Gedi mani i nibuoli kuli nni ki ban batise ba, B  a yeni Bijua yeni U Tienu Foyanma yeli po, ban tua n y  dkaaba. - Matiewo 28:19